

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

JUOZAS ERETAS

VALANČIAUS ŠVIESA UŽ MARIŲ

ROMA 1980

JUOZAS ERETAS
VALANČIAUS ŠVIESA UŽ MARIJĄ

NEGESTANTIEJI ŽIBURIAI (LUMIÈRES QUI DEMEURENT)

Redaguoja

Kun. Antanas Liuima, S.J.

V tomas

Juozas Eretas

DAS LICHT DES VALANČIUS JENSEITS DES MEERES
DAS LEBEN UND WIRKEN VON PRÄLAT PRANCIŠKUS JURAS

(Zusammenfassung 327-330)
(Summary 331-333)

Didžiai Gerbiamas Prelatas Pranciškus Mykolas Juras, Protonotaras ir
L. K. M. Akademijos Garbės Narys.
(1891.VI.16-1980.XI.21)

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

JUOZAS ERETAS

VALANČIAUS ŠVIESA UŽ MARIŲ

PRANCIŠKAUS JURO IR JO BENDRININKŲ
GYVENIMAS BEI VEIKLA

1980

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija

Piazza della Pilotta 4

ROMA

Prelatas Mykolas Krupavičius mėgina perprasti « Giliąją Jūrėlę ».

REDAKTORIAUS ŽODIS

*Apie laurus labai lengva rašyti. Bet
dūšią išknaisiot — darbas ne bet koks*
(Krupavičius, 1957.1.5 d.).

Nuoširdi padėka priklauso prof. dr. Juozui Eretui, kad jis ne tik sutiko, bet ir giliu įsijautimu bei dideliu atsidėjimu metų metus « knaisiojo », kaip išsireiškia prel. Krupavičius, Juro dūšią. Iš tikro, autorius, atsisakydamas, kaip jis pats *Pratarmėje* pasisako, ‘ šventadieniško ’ pavaizdavimo, panorą pažvelgti į pilką kasdienybę ir sukurti « objektyviai dokumentuotą biografiją — psichologinį portretą, kuris, anapus ano tradicinio fasado, siektų tas gelmes, kuriose slypi tikroji žmogaus esmė ».

Iš tikro, su nuostabiu kruopštumu autorius pavaizdavo tuos kelius ir vingius, kuriais teko Jurui kilti aukštyn, susiedamas jo gyvenimą su aplinkos veikėjais, pavaizduodamas Prelatą kunkuliuojančio gyvenimo srovėje, duodamas visą sietyną veikėjų. Kartu betgi nupiešė ir audringą mūsų epochą, skaudžius Lietuvos kryžiaus kelius, pastangas, rūpesčius ir aukas, kurias ir dabar lietuviai tebededa ant Dievo ir tėvynės aukuro.

Psichologinis portretas, tegu ir meistriškai sukurta, dar neišreiškia visos tikinčiojo esmės. Prel. Krupavičius, tai humoristiškai, tai rimtai rašydamas, įdomiai ir teisingai charakterizuoja Jurą, nurodydamas dar naujas gelmes glūdinčias už psichologinio portreto ir naujus šaltinius — pačią aprašomojo dūšią: « Susirūpinai savo aureole. Bet tai juk niekis. Jei nori, ją Tau gali padaryti ne tik kiekvienas menininkas, bet ir paprastas fotografas [...] Dievas maliavonėmis neužsiima. Aureolė žmonių prasimanymas [...] Man būtų labai malonu laikyti šv. Mišias į šv. Jurą. Dabar visai rimtai.

Jei aš Tave dažnokai pavadinu ‘ Jūrele, gilioji ’, tai visai ne juokais. Mes gi mažai pažįstami, nors ir bučiavomės ir pešėmės. Bet aš Tavyje įsistebeilinau nemaža jūriškų gylių. Tavo žyvatą parašyt bus sunkus uždavinys ir ne biržiškų darbas. Tavo visa tirštuma ir kapitalas — dūšia. Ji — kasyklos. Ją išblusinėt — darbas sunkus, bet pelningas. Ir čia žyvatui visa medžiaga. Kas tie laurai, ypač buvę? Tai pat, kas Jobui mėšlo krūva. Apie laurus labai lengva rašyt. Bet dūšią išknaisiot — darbas ne bet koks. Ir dėl to gerų biografų — šventųjų gyvenimų rašytojų labai maža. Arba parašo legendas, arba iš po plunksnos išeina

paprastas žemės vabalas. Pirmą kartą Tave sutikęs pastebėjau, kad esi kitoks [...] Aš kiekvienu kartu vis mėginau šifruoti Tavo dūšią — ar mudu barėmės ar bučiavomės, ar buvai linksmas ir juokus krėtei, ar su kitais kalbėjai, ar susiraukęs į kažką buvai įsigilinęs. Tavo žyvatui rašyti reik tokio žmogaus, kaip Tu [...] Kaip į tai reaguosi, man vis tiek pat [...] Tuo klausimu į diskusijas su Tavim neisiu. Pasakiau savo nuomonę. Suprantama, kad galėjau kiek pro taikinį prašaut. Bet, jei ir taip, tai visai mažai.

Gaila, kad aš Tavo žyvato nerašysiu, nes man mažiau dienų pasiliko gyventi negu pačiam. Tačiau, jei išeitų kitaip, tai aš apie Tave rašyčiau išeidamas iš to taško [...] Tai nuoširdus žodis, ne akių dūmimas» (Krupavičiaus 1957.1.5 d. laiškas).

Prelato Krupavičiaus sugestija, pažvelgti į aprašomojo dvasinį gyvenimą, pavaizduoti jo santykius su Dievu, malonės ir sielos sąveiką bei tos sąveikos išdavas pačiame gyvenime, nusileisti į sielos gelmes ir ten ‘ užčiuopti ’ Juro inspiracijos šaltinį, tą dvasinę spyruoklę, kuri palaikė jį visą gyvenimą, prof. Ereto nesugundė. Tai jis paliko kitiems. Autoriaus tikslas nebuvo duoti nei teologijos veikala, nei aprašyti dvasinio gyvenimo brendimą, nagrinėjant jo sielos gelmes.

Iš tiesų, prof. Eretas, pasinaudodamas labai gausia dokumentine medžiaga, davė to gilaus dvasinio gyvenimo vaisius — pavaizdavo Jūrą kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo sukuriuose. Ir tai atliko meistriškai. Juro gyvenimas pavaizduotas gyvai ir visapusiškai, taip kad siūlosi paralelė tarp šio veikalo ir Prelato pasirinktojo moto, pagal kurį jis visą amžių gyveno ir kurį iškaldino ant savo antkapio: « Tegul jūsų šviesa taip šviečia žmonių akivaizdoje, kad jie matytų gerus jūsų darbus ir garbintų Tėvą danguje ».

Iš šio veikalo galingai šviečia prel. Juro šviesa.

A. Liuima, S. J.,

Negėstančiųjų Žiburių serijos redaktorius

PRATARMĖ

« Tiesa jus išlaisvins » (Jono 8, 31-32).

Pabaigęs savo veikalą apie Kazį Pakštą, 1970 m. rudenį netikėtai iš Kanados gavau pasiūlymą rašyti monografiją apie prel. Pranciškų Jurą. Pranešė man tai A. Liuima S.J., Romos Gregorianumo profesorius, kuris tuomet Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos pirmininkas dalyvavo Akademijos suvažiavime Toronte, Ont. Jis tada buvo susitikęs su Prelatu, kuris jam pasakojo, jog istorikas Pranas Pauliukonis (1904-1970) 1967 m. Worcester, Mass., buvo pradėjęs rašyti tokią apie jį knygą, bet už trejų metų miręs, vos suspėjęs apmesti vieną kitą skyrelį. Kartu Juras klausė profesorių, kas galėtų tęsti šį darbą. Tuomet juodu susitarė tuo reikalu kreiptis į mane, ką prof. Liuima 1970.IX.4 d. ir padarė.

Tą pasiūlymą nuodugnai apsvarsčiau, nes kilo rimtų klausimų. Pirmiausia, ar pajėgsiu rašyti istorinį veikalą apie dar gyvą veikėją? Antra, ar pritinka pasauliečiui pasisakyti apie dvasiškį? Ir trečia, ar «europietis» pilnai supras «amerikietį», kuris nuo ano atskirtas ne vien Atlanto platybėmis? Rimtai perleidęs per galvą tas abejones, nutariau imtis pasiūlyto darbo.

Kas liečia pirmą klausimą, patį kebliausią, nusprendžiau žiūrėti į Aprašomąjį bei jo dar gyvus bendrininkus kaip į istorinius asmenis, t. y. į tokius, kurie beveik visi iš aktingojo gyvenimo jau yra pasitraukę ir tuo pat jau perėję į istoriją. Bet į tokį jos laikotarpį, kurį vokiečiai vadina *Zeitgeschichte*. Ji yra puoselėjama ir kitų tautų mokslininkų, tai kodėl tatai nebūtų galima ir mums?

Dėl antro punkto — Kodėl pasaulietis negalėtų pasisakyti ir apie kunigą, ypač po antros Vatikano Santarybos? Juk jos nutarimai nūnai visame Bažnyčios gyvenime pasauliečiui skiria kur kas didesnę reikšmę ir jam leidžia būti artimu bendradarbiu, kuriam nesvetimas atviras, net kritiškas žodis.

O dėl trečio punkto — Fizinis atstumas irgi neturėtų būti kliūtis; priešingai, jis gali būti naudingas, nes biografas, gyvendamas už ribų centrinės asmenybės įtaigojamos sferos, ją bei jos bendrininkus gali daug laisviau stebėti ir objektyviau atvaizduoti. Tatai tyrinėtojiui itin seksis, jei jis juos jau yra sutikęs ir su jais susipažinęs. O tris kartus apvažinėjęs J A V, turėjau apščiai progos išgyventi į tenykščią sceną bei pažinti jos veikėjus.

Nors aš permačiau galimybę, kad dar gyvieji iš aprašomųjų gali bandyti paveikti autorių, — kas ir atsitiko, — vis dėlto išdėstytieji samprotavimai mane nuteikė imtis šio neįprasto darbo, kurį pradėjau dar tą pačią 1970 metų rudenį.

Prieš sutelkdamas medžiagą, perskaičiau ankstyvesnius atsiliepimus apie Prelatą. Kadangi jie jau buvo suspėję mūsų visuomenėje sukurti jam tam tikrą « *image* », svarbu buvo patikrinti, kiek tai atitinka tikrąybę. Tam tikslui prašiau Aprašytino atsiųsti man dokumentų, liečiančių jo gyvenimo bėgį bei nušviečiančių jo veiklą. Jis jų nepašyktėjo, nes perleido man virš pusantro tūkstančio įvairiausių popierinių liudininkų, lydėjusių jį per 86 jo lig šiol gyventus metus, kuriuos atvaizdavo daugiau kaip 450 pridėtų fotografinių nuotraukų. Visą šią medžiagą dabar saugoja L.K. Mokslo Akademija Romoje.

Patikrinimas tų dokumentų parodė, kad tai yra atranka, « šventadieniškas » pavaizdavimas, aplenkias kasdienybę, paliekas beveik visiškai nuošaliai tuos šešėlius, kurie savaime lydi kiekvieno žmogaus, juoba tokio aktyvisto darbuotę; juk ir dvasiškio gyvenimas ne vien iš sekmadienių susideda.

Tokioje situacijoje autoriui siūlėsi tokia išeitis: Palikti nuošaliai susidariusią klišę, o iš asmeniškai surankiotos medžiagos sukurti objektyviai dokumentuotą biografiją — psichologinį portretą, kuris anapus tradicinio fasado siektų tas gelmes, kuriose slypi tikroji žmogaus esmė.

Šiame kelyje daugiausia man padėjo tie jaunieji talentai, kuriuos 1972 m. savo studijoje *Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje* vadinau *1936 metų Generacija*. Juos įkandin sekė ir ta jaunų pasauliečių kuopelė, kuri nepriklausomoje Lietuvoje išsimokslino St. Šalcausko ir Pr. Dovydaičio auditorijose. Nuoširdi padėka priklauso abiem grupėm, kurios pilniau suprato tikrąją istoriko misiją. Joms nė į galvą neatėjo mintis autoriui į ranką įsprausti svetimą plunksną.

Simas Sužiedėlis, vadindamas Jurą *Valančiaus šviesa už marių* *, taip būtų galėjęs apibūdinti dar eilę kitų Amerikos lietuvių veikėjų. Prisiimkine tik kunigus: A. Burbą (1854-1898), A. Miluką (1871-1943) ir J. Karalių (g. 1889), o iš pasauliečių ypač pusiau užmirštą, bet didžiai

* Šio išsireiškimo kilmę nurodo profesorius: «Berašant 1953 metais apie Šv. Pranciškaus lietuvių parapiją Lawrence, prireikė pavadinimo poskyriui, kuriame susikaupė žinių apie prel. Juro triūsą, rūpinantis lietuvių spauda ir apskritai lietuvių kultūriniu darbu. Beieškodamas temos pavadinimo, užtikau poeto Aisčio pratarmėje į Jurgio Baltrušaičio *Poeziją*, išleistą Juro 1948 m., šiuos žodžius: 'Juro šviesi asmenybė primena tokius didelius lietuvius kaip vysk. Valančių ar kan. Tumą'. Man tada ir dingtelėjo pavadinimu 'Valančiaus šviesa už marių' išreikšti mintį, kad lietuviškoji šviesa, kurią Valančius skleidė spaudos draudimo tamsybėse, sušvito ir Amerikos lietuviams. O tame darbe Juras neginčytinai yra daug padaręs» (Prof. Simo Sužiedėlio paaiškinimas autoriui 1979.1.19 d.).

nusipelnusių Pranaičių Julę (1881-1944), kuri viena yra finansavusi išleidimą beveik tiekios knygų, kaip Juras. Ir jie būtų nemažiau verti monografijos, ko ligšiol tesusilaukė tik Milukas. Taip pat Valančiaus šviesa spinduliuoja tie šiame veikle minimi autoriai bei veikėjai, kurių gabumai palietė Juro mecenatišką širdį ir davė jam galimybę laimėti aną garbės titulą. Aplamai imant, galima sakyti, kad nors ši knyga turi centrinę figūrą, apie kurią spiečiasi reikšmingos asmenybės, tikras jos herojus yra juos visus inspiravęs Valančius.

Rašant šį veikalą, galėjau — be anų dviejų grupių — džiaugtis parama daugelio kitų rėmėjų, kurie vertindami pastangas paruošti dirvą bendrai lietuvių kultūros istorijai, mielai padėjo. Ypatingai dėkoju Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos centro valdybai Romoje, kur jos pirmininkas prof. A. Liuima nuo pat pradžios domėjosi šio darbo augimu ir visai konkrečiai rūpinosi jo išspausdinimu, tam paaukodamas daug brangaus laiko. Neužmirštinas nė jo padėjėjo kun. R. Krasausko triūsas, perrašant rankraštį ir taisant korektūras, bei ponios dr. h. c. Angelės Avižonienės darbas, sudarant vardyną. Padėką reiškiu ir mūsų dviejų enciklopedijų leidėjui J. Kapočiui, nes be jo standartinių leidinių šiandieną joks istorinis darbas mums nebeįmanomas.

Būtų gražu, jei šita knyga paskatintų ir kitas plunksnas monografiškai nušviesti jau minėtus bei dar kitus įžymius mūsų kultūrininkus Jungtinėse Amerikos Valstybėse, kas mus priartintų prie galimybės sukurti bendrą Amerikos Lietuvių kultūros istoriją. O toji vėl būtų naudingas įdėlis į visuotinę mūsų istoriją. Bet naudos iš to tebus, jei tas monografijas rašys ne, anot Šalkauskio, « tinkuotojai bei lakuotojai », o tyrinėtojai, kurie laikysis Zenono Ivinskio žodžio: « Pagrindinis istoriko rūpestis visada turi būti susekti tiesą ». Jaunieji, pasiryžkite!

Baselis, Šveicarija

Juozas Eretas

T U R I N Y S

Redakatoriaus žodis	VII
Pratarmė	IX
Turinys	xiii
 I. Jaunystė Lietuvoje (1891-1912)	1
Jurai - Šiaulių parapijos kaimiečiai	3
Šiauliai mūsų šimtmečio pradžioje	7
Pranciškus už pardavėjo stalo (1904-1907)	9
Brendimo sukuriuose (1907-1909)	11
Pirmi žingsniai katalikų visuomenėje (1910-1912)	13
Prie uždarytų vartų (1911-1912)	17
Staigus bėgimas Amerikon (1912)	19
 II. Nuo atvykimo Amerikon iki išventinimo į kunigus (1912-1922) .	 21
Pirmi nusivylimai (1912)	23
Mirties šmėkla (1913-1914)	25
Baltimorės « bruzdelninkas » (1914-1916)	27
Tapti Lasaliečiu? (1915)	37
Tapti Marijonu? (1916-1917)	41
Valančiaus nusiteikimų klierikas St. Louis, Mo. (1917-1921)	45
Vyčių viršūnėje (1920-1922)	51
Persikėlimas į Bostono arkivyskupiją ir šventimai (1921-1922)	59
 III. Altoriaus tarnyboje (nuo 1922)	63
Vikaras Lawrence, Mass. (1922-1927)	65
Klebonas Lowellyje, Mass. (1927-1929)	73
Klebonas Lawrence, Mass. (1929-1967)	77
Grįžti Lietuvon? (1931)	83
Klebonas ir jo Arkivyskupas: Jurosantykiai su Cushingu	89
 IV. Valančiaus pėdomis	103
« Juodojo meno » mecenatas	105
Darbininko globėjas	111
Eglutės įkūrėjas	121
Lietuvių Kultūros Instituto pirmininkas (nuo 1941)	131
Parapijinės mokyklos steigėjas (1956)	137
Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvo (Alkos) kūrėjas	141

V. Knygų leidėjas	163
Knygų mecenatas	165
Išleistosios knygos	169
Sumanymai, pasiūlymai ir prašymai	245
Pastangos išleisti Z. Ivinskio veikalą apievysk. M. Giedraitį	263
Išleistųjų knygų platinimas ir leidimo įvertinimas	287
VI. Gyvenimo saulėlydis	295
Graudus atsisveikinimas su Lawrence(1967)	297
Seno pensininko dalia Putname, Conn	303
Bibliografija	311
Prel. Juro darbai	313
a. Žymesni pamokslai	313
b. Svarbesnės paskaitos, kalbos ir t.t.	314
c. Reikšmingesni straipsniai	317
d. Svarbesni pranešimai bei raportai	320
Kitų atsiliepimai apie prel. Jurą	322
a. Žymesni biografinio pobūdžio nušvietimai	322
b. Svarbesni sukaktuviniai minėjimai	322
c. Juras kultūrininkas ir Aikos kūrėjas	325
Šalutinė literatūra	326
a. Bendrybės	326
b. Apie vysk. Valančių	326
Zusammenfassung	327
Summary	331
Asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė	335

PIRMAS SKYRIUS

JAUNYSTĖ LIETUVOJE (1891-1912)

Jurai — Šiaulių parapijos kaimiečiai
Šiauliu mūsų šimtmečio pradžioje
Pranciškus už pardavėjo stalo
Brendimo sūkuriuose
Pirmi žingsniai katalikų visuomenėje
Prie uždarytų vartų
Staigus bėgimas Amerikon

« Žemaičių didžiojo vyskupo Valančiaus prisiminimai dar buvo gyvi, kai Juras mokėsi ir dirbo Šiauliuose. Žmonės buvo dar išlaikę Blaivybės draugijas, prisiminė vyskupo lietuviškąsias mokyklas, o draudžiamąsias knygas mažas Pranciškus dar pats skaitinėjo. Visa tai jį pririšo prie tautinio ir kultūrinio darbo ».

Simas Sužiedėlis, *Su kryžium in knyga*
(Darbininkas, 1951.V.25)

1. JURAI — ŠIAULIŲ PARAPIJOS KAIMIEČIAI

« Mažas būdamas buvau labai bailus ir sarmatingas prie žmonių, ale buvau landus».

Pranciškus Mykolas Juras gimė 1891 m. birželio mėn. 16 d. Bridų kaime, esančiame 10 kilometrų nuo Šiaulių miesto ir priklausiusiame tenykščiai Šv. Petro parapijai. Tėvas Mykolas (1850-1903) buvo raštingas ir susipratęs lietuvis, didelis patriotas, kuris, kaip atrodo, buvo laisvas ūkininkas ir kaip toks nėjo baudžiatvės. Jis buvo giliai tikintis žmogus, ramus, nuosaikus, patriarchališkas ir mėgo skaityti vysk. Valančiaus (1801-1875) raštus, gautus iš knygnešių, su kuriais jis slapta bendraudavo. Motina Morta Balčiūnaitė (1854-1919), iš to paties Bridų kaimo, buvo taip pat dievobaiminga. Ji savo pamaldumą įkvėpė ir savo dešimčiai vaikų, išlikusių gyvų, iš kurių Pranelis buvo septintas. Tad nenuostabu, kad tokioje nuoširdžioje religinėje atmosferoje sūnus Antanas siekė kunigystės, o trys dukterys įstojo į vienuolyną.

Apie savo kūdikystę pats Pranciškus duoda žinių *Eglutėje*: « Mano tėveliai turėjo 40 dešimtinių ūkį. Žemė buvo prastoka, reikėjo daug tręšti [...] Mano tėveliai nebuvo mokyti, bet jie daug žinojo apie Dievą [...] Dideliu susidomėjimu klausydavau tėvelių pasakojimų, kaip upelis šniokšdamas, vėjas švilpdamas, medžiai šlamėdami, paukščiai čiulbėdami ir jėvai banguodami garbina Dievą. O įvairiaspalvės gėlės, tėtis sakydavo, liepia mums žydėti gerais darbais. Gerai darbais žmogus garbina Dievą. Būdamas vaikas labai mylėjau gamtą. Kaip gražūs būdavo Lietuvos pavasariai! Sunku apsaityti! Reikia pačiam ten gyventi ir pamatyti. Sniegui tirpstant, jau laukinės žąsys ir gulbės aukštai lėkdamos gagendavo. Būdavo, išbėgu į pakluonę basas pabraidyti ir gėlių pasiskinti. Koks malonumas! Gėlės kvėpia, saulė savo spindulius beria, vyturėliai čiulba, pempės sveikina 'Gyvi, gyvi!' Už medžių šakų pasislėpusi gegutė kukuoja. O jau vasarą ir rudenį sode tarp vaisinių medžių ir kieme prie žaislų praleisdavau valandų valandas [...]

Pats nežinau, kodėl mažas būdamas buvau labai bailus ir sarmatingas prie žmonių. Ale buvau landus. Kartą buvau įkritęs į kūdrą ir būčiau prigėręs, jei sesutė nebūtų nutvėrusi už marškinėlių ir ištraukusi iš vandens [...]

Labai bijodavau [rusų] kareivių ir elgetų [...] Atidžiai žiūrėdavau.

kaip elgeta, atsisėdęs prie durų ant kėdutės ar suolelio, pasirėmęs ant lazdos, poterius kalbėdavo. Jam besimeldžiant, mamytė išeidavo į kamara atriekti duonos gabalą ar atrėžti lašinių bryzą. Atnešusi paduodavo man ir liepdavo įteikti elgetai. Jei kuris dėkodamas, palinkėdavo būti kunigėliu, man labai patikdavo.

Kartais ateidavo pas mano tėvelius nepaprastų elgetų. Mano kūdikystės laikais rusai drausdavo vartoti lietuviškas knygas. Vyresnysis brolis Antanas (1880-1903) mokėsi Žemaičių Seminarijoje (Kaune) į kunigus. Nežinau, kur jis gaudavo lietuviškų knygų. Gal iš Prūsų. Grįždamas į kaimą atostogų, parveždavo elementorių ir maldaknygių.

Vieną kartą, gana vėlai, įdūlino į gryčią nepaprastas elgeta. Prie abiejų šonų kybojo prikimštos tarbos. Pasakęs 'Garbė Jėzui Kristui', nesėdo prie durų, bet atėjo arčiau stalo, nusikabino krepšius ir pasidėjo ant suolo. Atsisėdo, bet poterių nekalbėjo. Ir mamytė nėjo ką nors jam atnešti. Gi mano tėytė šnekučiavo su juo, lyg su artimu kaimynu. Už valandžiukės elgeta ėmė iš tarbos knygas ir dėjo ant suolo. Aš nustebež tik žiūrėjau į elgetą ir į knygas.

Atsimenu, kaip vieną kartą iš kito galo kaimo atskubėjo uždususi moteriškė: 'Žandarai ateina pas jus kratos daryti! Slėpkite knygas!' [...] Tėvelis tuojau nusiskubino į seklyčią. Sukimšo kelias ten buvusias knygeles į tarbą ir man padavė nunešti jas paslėpti rugiuose už klojimo [...] Bėgau kaip kiškis, pamatęs šunį [...] Sugrįžęs radau žandarus bešnekučiuojančius su tėveliu [...] Jiems išdūlinus, jis liepė atnešti knygas į klojimą. Priešklojimyje buvo spalių. Padarė juose duobę, įdėjo tarbą su knygomis, aprausė spaliais ir abu nukiūtinome į gryčią. Kitu atveju esu slėpęs peludės palėpėje»¹. Kitą kartą buvo taip: « Žandaras, besėdėdamas seklyčioje užstalėje, kampe rado lietuvišką kalendorių ir tuoj pradėjo kibti prie šeimininko. Šis šiaip taip su degtinės bonka ir penkrubline nuramino žandarą ». Tokie pergyvenimai neišdildomai įsibrėžė į jautrią vaiko sielą.

« Kai jau buvau pramokęs skaityti iš elementoriaus ir giedoti iš kantičkos, — tęsia pasakojimą prelatas, — tėveliai mane leido su kitais kaimo vaikais mokytis pradinėje mokykloje Sutkūnuose. Ji buvo gana toli, gal už poros mylių (apie 3 km). Eidavome paprastais keliais per laukus dažniausiai pėsti. Retai kas paveždavo. Mokytojas buvo rusas. Lietuvių kalbos nemokėjo. Mokiniai, regis, visi buvo lietuviai. Pradžioje mokslo metų maldą prieš pamokas kalbėjo patsai mokytojas rusų kalba. Po kiek laiko atvyko iš Šiaulių kunigas kapelionas mokyti religijos ir davė man maldelę į Šv. Dvasią lotynų kalba. Paaiškino, kaip žodžius

¹ Prel M.P. Juras, *Ir aš buvau mažučiuikas*, žr. *Eglutė*, 1958 m., 7 nr., 196-201 psl.

tarti, ir liepė išmokti atmintinai. Už savaitės jau turėjau laimės visų mokinių vardu kalbėti maldą prieš pamokas»².

Kadangi Pranelis mylėjo mokslą ir buvo gabus, jis «*narodniją*» Sutkūnuose baigė per dvejus metus ir paskui Bazilionuose išlaikė egzaminus taip sėkmingai, kad gavo diplomą ir prie to dar vieną knygą, kaip dovaną. «Ji man atrodė vertesnė už diplomą. Bet kai ją parsinešiau namo ir pasigirdamas parodžiau tėveliui, jis, ją pavartęs, pasklaidęs, perplėšė ir įmetė į pečių sakydamas: 'burliokiška!' Žinoma, sunaikintą knygą aš gaudžiai apraudojau. Nepykau. Žinojau, kad mano tėvelis man tik gera velija»³. «Reikia suprasti», — vėliau aiškino J. Prunskis, — «kodėl tėvai tas maskolių dovanas pasiuntė į ugnį: Jų karšta lietuviška, katalikiška širdis norėjo pelenu paversti viską, kas kėsintųsi pūsti burliokiškus vėjus į jų sūnelio galvą»⁴.

Tėvas dažnai kartodavo: «Aš nenoriu, kad mano Pranulis artų žemę. O visgi, keturiasdešimt dešimtinių ūkį dalintis trims sūnums, ir 'pasogus' išmokėti penkioms dukterims, tai per sunku»⁵. Jis norėjo jį «išmoksinti į buhalterius. Bet išleidęs daug pinigų vyresniam sūnui, džiova sergančiam klierikui Antanui, jau nebeišgalėjo. Vienok, jei nebus buhalteris, tai bent prekybininkas, galvojo tėvas. Tad, tarpininkaujant dr. R. Laucevičiui, sūneliui parūpino vietą «Suvartotojų Sankrovoje». Taip trylikos metų Pranelis atsidūrė Šiauliuose.

² Ten pat, 201 psl.

³ Ten pat.

⁴ Dr. J. Prunskis, *Altoriaus, tautos ir kultūros tarnyboje*, žr. *Kunigų Vienybės Biuletenis*, 1947 m. liepos mėn., 14 psl.

⁵ Kun. A. T[amoliūnas] (Samata), *Jubiliatas kunigas Pranciškus M. Juras*, žr. *Pranciškonų Pasaulis*, 1937 m. 9-10 nr., 249 psl. arba to paties autoriaus, ta pat antrašte straipsnis, žr. *Kunigų Vienybės Forum*, 1937 m. 24-25 nr., 22 psl.

2. ŠIAULIAI MŪSŲ ŠIMTMEČIO PRADŽIOJE

*Šalia liberalų ir socialistų gyvai pradėjo
reikštis ir vysk. Valančiaus dvasios įkvėpti
katalikai.*

Šiauliai jau anais laikais buvo vienas žymiausių bei judriausių miestų lietuvių žemėje. Ypač išsivysčiusi buvo pramonė, kuri tačiau beveik išimtinai buvo žydų rankose. Itin minėtinas Frenkelio odų fabrikas, nes jis buvo pats didžiausias šios rūšies visame krašte, gal net visoje caristinėje Rusijoje. Šalia jo dar veikė Nuroko panašaus pobūdžio odų perdirbimo įmonė. Žinomos buvo taip pat brolių Kaganovų ir *Birutės* draugijos šokolado bei saldainių gamyklos, pasaldinančios kone visą Kauno guberniją. Žmonėms apsišviesti buvo įkurtos skaitlingos mokyklos, kurių lygis buvo aukštas ir tvarka jose griežta. Žymūs buvo Šiauliai ir savo turtin-gomis bibliotekomis.

Šis miestas tuomet buvo lietuvių tautinis bei kultūrinis centras šiaurės Lietuvoje, panašiai kaip Marijampolė Sūduvoje. Visa eilė veikėjų ten buvo lankę nuo 1851 m. veikiančią gimnaziją. Prisiminkime tik inž. Petrą Vileišį, dr. Antaną Biržišką ir jo sūnus Mykolą, Vaclovą bei Viktorą, prel. Jakštą-Dambrauską, gydytoją ir miesto burmistrą Julijoną Šalkauskį bei jo sūnus Kazį ir Stasį, prof. Vincą Čepinską, taip pat Nepriklausomybės akto signatarą Steponą Kairį, kuris, dvejus metus gyven-damas Šalkauskiu šeimoje, mokė vyresnius šeimininkų sūnus.

Jiems nelengva buvo tapti sąmoningais lietuviais, nes daugumas tiki-nčiųjų inteligentų žavėjosi iš Varšuvos plaukiančia lenkų kultūra, neiš-skyrus nė Šalkauskiu, kurie savo namuose kalbėdavo lenkiškai. O netikin-tieji dažnai pasidavė iš rusų besiskverbiamam materializmui, duodančiam jo išpažintojams neretai ir rusišką antspalvį. Laimė, kad lietuviams daug padėjo nors iš rusų kilę, bet vietos gyventojams lojalūs grafai Zubovai, ypač tėvas ir sūnus Vladimirai, kurių pirmas 1903 m. savo archyvui tvarkyti buvo atsikvietęs suvalkietį Joną Jablonskį (1860-1930), vėliau tapusį bendrinės lietuvių kalbos « tėvu ». Pažymėtina taip pat, kad 1904 m. ne kitur, o Šiauliuose įvyko pirmas viešas pastatymas veikalo *Amerika partyje*, kuo prasidėjo mūsų teatro istorija naujais laikais.

Lietuviškoji šviesuomenė galėjo atsiremti į gerai organizuotą visuo-menę, kuriai ypatingą spalvą davė literatūros, dramos ir muzikos draugija *Varpas*, pradėjusi veikti 1908 metais. Užgriebdama dar kitas visuome-nines sritis, ji savo Bugailiškiais, Avižoniais, Janulaičiais, Bielskiais, Lu-kauskiais, Venclauskiais bei jų vienminčiais Nepriklausomoje Lietuvoje

per valstiečius-liaudininkus ir socialdemokratus stipriai paveikė mūsų politiką.

Bet šalia labiau laisvamaniškos krypties organizacijų gyvai pasireiškė ir katalikai, kuriems smailusis, dangų rėžiantis Šv. Petro ir Povilo bažnyčios bokštas buvo tikras simbolis bei kelrodis. Žymi darbininkų dalis spietėsi į Šv. Juozapo draugiją, kuri, Leono XIII (1810-1903) socialinių enciklikų inspiruota, juodarankių masę iš skurdo bei tamsos norėjo vesti į gerbūrį ir į saulę. Šiame kelyje darbininkija praktiškojo klebono Julijono Jasinskio (1874-1934) asmenyje turėjo atsidavusį tėvą bei energingą socialinį vadą.

Dar plačiau buvo praplitusi Blaivybės brolija. Ši buvo dalis vysk. M. Valančiaus (1801-1875) sukulto blaivybės sąjūdžio, kuriuo steigėjas norėjo liaudį apsaugoti nuo moralinio nusmukimo bei medžiagiškų nuostolių. Šitas išganingas sąjūdis tokiu greitumu apėmė kone visą jo dieceziją, kad tuo stebėjosi net Vakarų Europa, kur buvo tvirtinama: « Visoje Europoje vienintelė blaivi vyskupija yra Žemaičių vyskupija ». Gal taip ir buvo, žinant, « kad 1859 m. rusų valdžia buvo maniusi [iš degtinės] gauti Kauno gubernijoj pajamų apie milijoną rublių, o surinko tik 53.000 rublių »⁶. Nors Valančiaus priešams 1864 m. pavyko tas brolijas uždrausti, tačiau blaivinimo akcija visokiais būdais buvo tęsiama. Valančiaus « suorganizuota blaivybės draugija — taip 1972 m. pasisakė B. Genzelis — buvo vienintelė krašto žmones jungianti pasaulietiška organizacija, kurios ne visada pajėgė visais aspektais kontroliuoti tiesioginiai carinės valdžios pareigūnai. Siekiant atitraukti žmones nuo girtavimo, buvo vykdomas švietėjiškas darbas »⁷.

Neužmirštini nė Šiaulių moksleiviai-katalikai, kurie šviesaus bei veiklaus kapeliono Jono Didžiulio (g. 1878) globojami, nuo 1906 m. buvo tikri *Ateities* sąjūdžio pranaokėjai. Įsidėmėtina, kad jis tais metais, tęsdamas Valančiaus darbą, 1906 m. išleido brošiūrą *Girtuoklystė ir blaivystė*.

Kadangi katalikų darbas kraštutinių kairiųjų aršiai buvo trukdomas anais neramiais laikais, įkaitintais dar 1904-1905 metų revoliucijos, Šiauliuose užvirė smarki politinė kova. Buvo net užmuštų. « Kas liečia 1905 m. revoliuciją, lietuvių sukilimą prieš rusus, prisimenu — taip man rašė Juras 1977 metais — štai ką: Tuomet aš dar buvau 14 metų berniukas, kuris tarnavo Kaminsko krautuvėje prie turgavietės. Pro duris žiūrėdavau į atjojusius kazokus. Jie demonstruodavo savo miklumą ir arklių išdresiravimą. Jie man priminė daug kartų girdėtus 1862-1864 metų Lietuvoje sukilimus ir Šiauliuose įvykusius vadų sušaudymus bei korimus. Bijojau, kad ant rinkos neišrengtų nusikaltėliams kartuvių ir kad nepradėtų šaudyti ».

⁶ A. Vaičiulaitis, *Tai vyras didžių darbų ir rūpesčių* (Vysk. Valančius), žr. *Draugas*, 1975.VII.19 d.

⁷ B. Genzelis, *Švietėjai ir jų idėjos Lietuvoje*, Vilnius 1972, 120-121 psl.

3. PRANCIŠKUS UŽ PARDAVĖJO STALO (1904-1907)

«Aš tos krautuvės langinių ilgai nebedarinėsiu, nes būsiu kunigas, jei Dievas padės».

Kadangi Jurų namuose vaikų buvo daug, neturtingi tėvai jiems anksti turėjo parūpinti darbą. Tam tikslui tėvelis savo Praneliui kooperatyvinėje krautuvėje Šiauliuose parūpino pardavėjo vietą. Taip 14-tus metus einęs sūnelis 1904 m. rugsėjo mėnesį pateko į jam suvis svetimą pasaulį. Bet kadangi darbo, sunkaus bei neįprasto, buvo daug, glėžnasis berniukas greitai pavargo, kas tėvą privertė jį nuo kitų metų pradžios vėl atsiimti. Ta proga kooperatyvo pirmininkas R. Lavcevič 1905.III.30 d. savo jaunam pardavėjui išdavė tokį « Liudijimą »: « Pranas Juras buvo Šiaulių Suvartotojų Draugijos krautuvės mokinys. Jis pildė savo pareigas sąžiningai ir tvarkingai, pasirodė turįs ypatingų gabumų prekyboje; buvo sąžiningas ir doras». Pasidaro aišku, kad Juras nuo pat jaunų dienų buvo « auksakalys ».

Šeimos šilumoje, motinos globoje, pavasariškoje gamtoje, Pranutis vėl atsigavo. « Gražu Lietuvoje pavasary, — rašys jis vėliau nostalgiskai nusiteikęs Amerikoje, — Smagu joje be galo — be krašto, kuomet gamta atbunda ir pradeda rodyti savo stebuklus; kuomet, praslinkus speiguotai žiemužei, pasirodo skausi saulutė ir pradeda leisti sniegą. Kaip bematant gamta pasipuošia švelnute žole ir gėlėmis. Kur tik pasisuksi, visur džiaugsmas viešpatauja. Čia, žiūrėk, gandrai, parlėkęs į savo numylėtą tėvynėlę, krauja erdvesnį lizdą, kalendamas ilgu snapu. Ten vėl krūmokščių tankumyne gaudžiai pravirksta lakštutė. Čia vėl baubia laukuose veršeliai, beardydami iš džiaugsmo su ragais žemę. Ten žvengia arkliai. Džiaugiasi ir artojai, sulaukę tos brangios dienele, kurioje turi laimę pradėti darbuotis ant numylėtų laukų. Taip pavasarį sujunda visa gamta Lietuvoje. Kas gi josios galėtų nemylėti?! »⁸.

Bet, kad ir kažin kaip Pranelis būtų susižavėjęs kaimo grožybėmis, jis, ragavęs miesto malonumų bei pamėgęs « pinigų kalimą », tėviškėje sustiprėjęs, antru kartu pabandė užsikariauti vietą viliojančiuose Šiau-

⁸ Pr. M. J u r a s, *Pavasaris*, žr. *Moksleivis*, 1913 m.

liuose. «Mano tėveliai ten lankydavo Benedikto Kaminsko krautuvę⁹. Šis prašė, kad leistų man pabandyti dirbti jo krautuvėje, pažadėdamas mane traktuoti kaip savo sūnų, duoti visą išlaikymą ir mokėti už pirmuosius metus 30 rublių, o už antruosius 40, ir taip toliau, ir aš nuo 1905 metų sausio mėnesio pradėjau darbuotis Kaminsko krautuvėje ». Kadangi ši buvo prie pat turgavietės, ji dažnai būdavo sausai prisikimšusi pirkėjų, kurių tarpe jaunutis pardavėjas taip vikriai sukinėjosi, kaip lydeka savo vandenyse.

« Po dvejų metų aš 1907 m. sausio mėnesį pasiryžau iš tarnybos išeiti dėl mažos algos ». Kadangi jo komerciškus gabumus buvo pastebėję kiti pirkliai, jam nesunku buvo gauti naują tarnybą. « Tokiu būdu biznierių ir dvarponių Dowgiallo kalbino mane eiti pas jį ir padėti atidaryti panašią krautuvę, talkinti ir net vadovauti bent keletą mėnesių, kol susipažins pats su krautuvinininko reikalais. Žadėjo mokėti 30 rublių į mėnesį. Sutikau ir veikiai stojau į darbą pas jį ». Vadinas, Jurelis dabar jau nebe eilinis pardavėjas, o instruktorius bei vedėjas. Jisėjo tuomet šešioliktus metus.

« Tais pačiais 1907 metais, rudeniop, kooperatyvinės krautuvės (Šiaulių *Obsčestvo Votrebitelei*) direktorius Aleksandrovič susisieko su manim ir pasiūlė vadovauti jo parduotuvei [...] Pradžioje prižadėjo mokėti po 30 rublių į mėnesį, o jeigu krautuvė klestės mano alga būsianti padidinta. Sutikau». Nors jis dabar finansiškai stovėjo gerai, savo darbu ir iš viso savo padėjimu nebuvo patenkintas. « Nemačiau šviesesnės ateities. Laisvalaikiais pradėjau mokytis ir siekti aukštesnio mokslo, [...] nes juo ilgiau, juo labiau stiprėjo pasiryžimas, vietoje 1903 metais mirusio brolio Antano, klierikavusio Kauno Kunigų Seminarijoje, pasidaruoti Kristaus Vynuogyne. Dėl to aš uždarinėdamas vakarais krautuvės langus, vis tardavau: Tų langinių ilgai nebedarinėsiu, nes būsiu kunigu, jei Dievas padės! ».

1907 m. kovo mėnesį pasitraukiančiam Jurui jo viršininkai jam palidijo, kad jis savo pareigas ejęs « sumaniai, garbingai ir tvarkingai ».

⁹ Šitos ir tolimesnės šio skyrelio žinios paimtos iš prel. Pr. Juro 1977 m. kovo 15 dienos laiško autoriui.

4. BRENDIMO SŪKURIUOSE (1907-1909)

*«Mes razbaininkėliai, Lietuvos laukų varg-
dienėliai, kuriuos ponai skriaudžia. Mes
naikinsime juos!»*

Siekdamas aukštesnio mokslo, Pranciškus ruošėsi įstoti į naujai atidaromą Miesto Mokyklą. Kad jį patektų, jis pasisamdė « švedą », kaip tuomet buvo vadinami privatūs mokytojai, ir jo pagalba ruošėsi stojamiems egzaminams. Juos išlaikė taip gerai, kad galėjo stoti į antrą klasę.

Bet dar reikėjo tėvus perkalbėti, kad leistų savo Praneliui pasitraukti iš « Sankrovos ». Tam leidimui gauti jis vieną ankstų rytą pėsčias skubinosi į Bridus. Tamsu, lijo, kelias slidus ir dumblinas. Bet ką tai reiškia tam užsidegėliui! Tėviškėje jis nustebusiems tėvams atidengė savo karštą norą atsistoti mirusio brolio Antano vietoje, o tam pirmiausia turėsiąs baigti tą « *gorodską uciliščę* », į kurią jis esąs jau priimtas. Jo laimei tėvelių ilgai nereikėjo prašyti sutikimo, nes kaip tik tuo laiku jaunesnis jo brolis nebuvo išlaikęs egzaminų į gimnaziją, kas jiems leido, nors kukliai, paremti gabesnį Pranciškų.

Bet šis nevisuomet buvo taip idealiai musiteikęs, nes grumdamas brendimo sūkuriuose ir sugundytas laisvamaniškų bičiulių, jis mielai pasukdavo ir į smagesnius kelius bei klystkelius. Išvedė jį iš pasirinktojo tako ir jo mokytojas K.O. Ogonovski, kuris kaip bibliotekininkas jam pakišo Renano bei Schopenhauerio knygas. « Mažai jas teskaičiau, — rašė prel. Juras autoriui 1977.III.24 d., — dar mažiau tesupratau, bet lyžtelėjus prikibo prie mano širdies mirtingai pavojingų nuodų. Apakintas nebe- mačiau reikalo melstis ir eiti išpažinties. Žodis « predestinacija » drumstė mano sąžinę... Ateistinės knygos ir laisvųjų pažiūrų draugai buvo beat-skiedžią mano religinius įsitikinimus. Sekmadieniais eidavau į bažnyčią, bet apie intenciją įsijungti į Mišių auką negalvodavau. Vasaros metu pasiten-kindavau stovinėti šventoriuje po kaštanais; maldoje jaučiausi atšalęs ».

Šitai nusiteikęs ir šaunios bičiulystės išsiilgęs, jis įstojo į *Varpo* chorą bei teatro grupę, kuri kaip tik 1908 m. Šiauliuose buvo įkurta. Toje įtakingų liberalų draugystėje jis po visų dienos bėdų, tikėjosi galįs kultūringai « atspūsti ». Čia bematant prasimušė jo teatrališka prigimtis — aistringai veržėsi į sceną. « Atsimenu turėjęs rolę G. Landsbergio-Žemkalnio (1852-1916) dramoje *Tadas Blinda*. Joje vaidindamas tą 'svieto

lygintoją', su botagu pyškindamas šaukiau: 'Mes razbaininkėliai, Lietuvos laukų vargdienėliai, kuriuos ponai skriaudžia. Mes naikinsim juos!' O veikale *Gedimino sapnas*, sukurtame Vytauto Bičiūno (1893-1945), vaidinau vienuolio pranciškono rolę ». Ir šiaip tam besiblaškančiam berniukui patiko smaguriauti šaunaus jaunimo verpetuose, kur per šokių vakarus « skrajojantis paštas » vylingai gundė į meilingsus flirtus. Sėkmė jam ir šiuo atveju buvo užtikrinta, nes jis mergužėlėms tuoj krisdavo į akį ir ne vienai taip pat į širdį. Net rusiškos « liubovnicos » tiesdavo į jį savo parfumotas rankeles.

5. PIRMI ŽINGSNIAI KATALIKŲ VISUOMENĖJE (1910-1912)

Pirmauti jam buvo įgimta.

Nors toks brendimo laikotarpio blaškymasis gerokai sudrumstė Pranciškaus vidaus ramybę, tačiau tai vis dėlto nepajėgė jo išstumti iš pasirinkto kelio. Sąžinė jam patarė kreiptis į kun. Joną Didžiulį, kuris kapelionavo mergaičių gimnazijoje ir jo paties lankomoje miesto mokykloje. Kaip nepasitikėti tokia asmenybe, kuri švietė kaip žibintas, uždegtas, tarsi, paties vysk. Valančiaus? Juoba, kad jis buvo toks meilus ir visų mokinių mylimas.

Kapelionas tuoj paklausė: « 'Kokias tu knygas skaitai'? Kada minėjau jų autorius, jis tik tarė: 'Liaukis skaitęs tų rašytojų veikalus, kol susipažinsi su filosofija ir su teologija. Paklausiau be išsikalbinėjimų. Toliau jis kreipė mano žvilgsnį į mūsų tautos raštiją, ypač į Šatrijos Raganą (Marija Pečkauskaitė, 1878-1930), kurios žvaigždė kaip tik tuo laiku su *Viktutė* (1903) ir su *Vincu Stoniu* (1906) pradėjo kilti». Neužmiršo jis tikro dvasios peno išalkusiam rekomenduoti ir Vydūno (Vilius Storasta, 1868-1953) mistiškąjį veikalą *Amžinoji ugnis* (1912), garbinantį senovinių lietuvių ugnies kultą.

Didžiulis jį be to įtraukė į visuomeninį veikimą, duodamas jam progos tikinčiųjų tautiečių tarpe įsigyti veikėjo vardą. Dėl to jis, brendimo audroms kiek aprimus, kapeliono patiriamas įstojo į Blaivybės broliją ir į Šv. Juozapo vardo Darbininkų organizaciją, kurioje dar anksčiau smarkiai buvo užsiangažavusi ir jo sesuo Julijona (1888-1957), siuvėja.

Šiaulių parapijos kunigai, sužinoję iš jo globėjo Didžiulio, kad Jurų Pranciškus, eidamas Valančiaus pėdomis, buvo davęs įžodį nevertoti svajinančių gėrimų iki 21-jų amžiaus metų, pakvietė jį būti pilnųjų blaivininkų brolijos sekretoriumi. « Tuomet aš šventadieniais prieš ir po šv. Mišių eidavau į paskirtus namus ir lankydavau norinčius stoti į blaivybę ». Nuo pat jaunystės neįpratęs atsisėsti užpakaliniuose suoluose, jis ir čia greitai slinko į pirmas eiles. Dėl to jis savo globėjų 1911 m. buvo siųstas į Blaivybės kongresą Kaune, astovauti Šv. Juozapo savišalpos draugijai. Ten ugningi kun. K. Marmos (g. 1878) žodžiai Pranciškų galutinai laimėjo Valančiaus užbrėžtam keliui.

« Nors nelengva atsiminti, kas įvyko prieš 66 metus, — taip mane 1977.V.1 d. Prelatas painformavo apie tą įvykį, — tačiau Marmos

asmenybė dar nėra išblėsusi iš mano sąmonės [...] Jį pirmą kartą pamaciau, regis, 1911 metais, aname susirinkime, kurį atidarė vysk. Gasparas Cirtautas (1841-1913). Savo kalba ir linkėjimais jis mane džiugino, kad buvo atleidęs kun. Marmą nuo parapijinių pareigų ir taip jam suteikęs progą sėkmingiau dirbti blaivybės dirvoje. Kongrese dalyvavo būrelis kunigų ir pulkas pasauliečių [...] Tuomet Blaivybės draugija Lietuvoje turėjo apie 150 skyrių. Daugiausia kalbėjo jos pirmininkas kun. Marma [...] Jo liepsnojantis uolumas kovoti su girtuoklyste sukėlė atstovuose entuziazmą puoselėti blaivybę ne vien gyvu žodžiu ar raštu, bet ir savo pavyzdžiu... Jis man priminė blaivybės apaštalą vysk. Valančių ».

Šita kryptimi verždamasis pirmyn, Pranciškus įstojo ir į parapijos chorą. « Mišių giedojimas lydint vargonais taip stipriai virpindavo mano sielos stygas, jog prisiminimai pasiliko neišdildomi. Kada Stasys Šimkus (1887-1943) atvažiuodavo į Šiaulius koncertuoti, su didžiausiu malonumu lankydavau net jo repeticijas». Tokio ūpo pagautas jis įsirašė dar ir į mokyklos chorą.

Šitaip pagerinęs savo meninį skonį, Pranciškus ir savo vienaamžiams norėjo ruošti pramogas, kad jie nepasitenkintų iš Rusijos atvykusiais cirkais ir pigiais jų juokdarių šposais. Tam jis veržliai atsistojęs priešakyje sudarė atskirą meno būrelį ir jo pagalba statydavo eilę dvasių keliančių veikalų. Jis ugningu prasiveržimu ir pats tokius rašė ir juose vaidino. Aišku — pirmauti jam buvo įgimta. Bet taip pat jam būdinga, kad vieną savo pjesę jis užvardijo *Kova tamsos su šviesa*.

Šitaip pasistumdamas aukštyn, Pranciškus pajuto ir ateitininkiškosios idėjos dvelkimą, nes buvo suvestas su iš Kauno atvykusiais ateitininkais: Kaziu Bizausku (1893-1941?) ir Petru Radzevičium (1894-1951), kurie vėliau Nepriklausomoje Lietuvoje užėmė atsakingas vietas. Juodu Šiauliuose atsargiai parinktam ir slaptai susirinkusiam būreliui vaizdžiai apibūdino reikalą burtis ir veikti siekiant « Visa atnaujinti Kristuje ».

Sužavėtas tuo šūkiu, Pranciškus 1911 (ar 1912) m. nuvyko į Kauną į tokio pat slaptumo konferenciją, kuri įvyko pas Katedros kapitulos pagelbininką kun. Povilą Dogelį (1877-1951). Tai buvo tėviškai rūpestinga ir dėdiškai miela asmenybė, kuri iš visos širdies rūpinosi jaunuolius (ir tarnaites) sutelkti į religiškai bei tautiškai susipratusius būrelius. Tam jis ne tik po plačius tėvynės laukus rinko bernužėlius ir mergužėles, tuo pasidarydamas tikru « Pavasarininkų tėvu », o Kaune dar globojo pirmuosius ateitininkus, Prano Dovydaičio (1886-1942) redaguojamo žurnalėlio *Ateitis, Draugijos* priedo, skaitytojus.

« Atvykusį į tą slaptą susirinkimą, įvykusį Dogelio bute, buvo tiek daug, kad kambariai buvo pripildyti stačiais dalyviais. Tų ateitininkų dvasinė nuotaika man [Jurui] buvo maloni staigmena. Mat Šiauliuose dau-

gelis aukštesniųjų klasių moksleivių buvo užsikrėtę liberalizmu [...] Susitikimas su kun. Dogeliu buvo kilniadvasiškumo žybtelėjimas »¹⁰.

Visų dėmesio centre stovėjo Dovydaitis. Jo asmenyje Juras sutiko nors kampuotą, bet stambiaus formato katalikų veikėją-pasaulietį. Suprantama tad, kad Pranciškus savo bendravardžiu susižavėjo, kuris tuo laiku kaip tik išleido pirmutinius *Ateities* numerius. « Dovydaitis mums visiems įspūdį padarė savo išoriniu paprastumu ir erudicija. Apsivilkęs kuklia palaidine ir susijuosęs ją raištelio, jis atrodė lyg paprastas ūkininko samdinys. Bet kai į susirinkusius prabilo, visi nutilo ir pamatė jame taurią asmenybę, uolų, sąžiningą bei gilaus tikėjimo lietuvių eruditą »¹¹.

Sugrįžęs į Šiaulius Pranciškus dar uoliau metėsi į darbą, kiek tai buvo galima anais sunkiais laikais, kada carų viešojo ir slaptojo policija persekiavo katalikų veikėjus bei lietuvių patriotus.

¹⁰ Prelato Pr. Juro 1977 m. gegužės 1 dienos laiškas autoriui.

¹¹ Ten pat.

6. PRIE UŽDARŲ VARTŲ (1911-1912)

*Nors kelias prie Dievo trumpas, bet kelias
prie altoriaus ilgas.*

Bekvaršindamas sau galvą, kaip jis vaisingiausiai galėtų tarnauti dabar besiformuojančioms ateitininkų bei pavasarininkų gretoms, Jurui atrodė, kad tai iš tikrųjų geriausiai pavyktų užpildant brolio Antano (1880-1903) paliktą spragą. Tai, kas jam anksčiau atrodė tik galimybė, dabar virto įsipareigojimu. Bet bestirdamas prie savo tikslo, jis patyrė, kad nors kelias prie Dievo trumpas, kelias prie altoriaus ilgas.

Pirmutinė kliūtis — lotynų kalba. Kadangi be jos nepateksi į Kunigų seminariją, Pranciškus dar dvejus metus turėjo privačiai mokytis tos kalbos, kuri miesto mokykloje nebuvo dėstoma. Vadinasi, vėl teks atsiduoti į « švedų » malonę. Bet tuo pat jis, norėdamas žūt būt išsilaikyti Šiauliuose, pats turėjo « švedauti ».

Pasiruošęs tinkamai, Pranas 1911 m. egzaminų nuvyko Rygon, kad įsigytų reikiamą diplomą. Bet kadangi jis ten atsirado tik po « žvakių gesinimo », jam po 1912 m. Velykų švenčių teko keliauti Petrapilin. Štai jo ten patirti įspūdžiai:

« Nuo pat kūdikystės metų buvau suaugęs su gamta ir dėl to didmiesčių nemėgau. Petrapilyje man ypač komerciniai garsinimai užgavo akį. Tiesa, pastatai mane stebino, bet architektūros grožio nesugebėjau įvertinti. Dėl to visa miesto nuotaika man atrodė niūri, kas mane skatino greit vėl grįžti į gimtąjį kraštą. Grįždamas prisiminiau ypatingai du epizodus — vieną malonų, kitą 'savotišką':

Nuvažiavęs laikyti kvotimų *na zvanija aptekarskogo učenika* iš lotynų kalbos, tuoj prisistačiau į Šeštąją gimnaziją užsiregistruoti. Raštininkui man pranešus, kad reikės laukti apie tris savaites, pradėjau maldauti mane, neturtingą ir iš toli atkeliavusį, nedelsiant kvosti. Atsakymas: 'Kada bus kvotimai, mes Jums pranešime'. Sekančios dienos vakare vėl nukiūtinau į gimnaziją pasiteirauti. Jau buvo vėlokas laikas kai išėjau namo. Ir štai šaligatvyje sustojo prieš mane prašmatniai apsirengusi moteriškė kuri kvietė mane *na čajok* į kafeteriją. Tardamas: 'Dėkui, neturiu laiko', pustekinis nudūmiau pirmyn. Tada jau bijojau vakarais pėsčias eiti į gimnaziją; dėl to sekančią dieną vežimu ten vykau.

Ten staigiai mane pašaukė ir vedė prie stalelio, prie kurio sėdėjo

senyvas, malonaus veido vyras. Drebėjau kaip epušės lapas. Jis davė iš-versti keletą sakinių iš lotynų į rusų kalbą, ir dar šio to paklausęs, mane su laipsniu 'patenkinamai' paleido ».

Degdamas džiaugsmu, Pranciškus skubiai grįžo į tėvynę, nes ką jam reikė carų sosto blizgesys, turtas ir kunkuliuojantis gyvenimas prieš tą pavydžiai saugojamą popierėlį, kuris turėjo jam atidaryti nors vieną pusę tų vartų, pro kuriuos jis tikėjosi įžengti į kunigų seminariją!

Dabar jam beliko atsistumti antrąją tų vartų pusę. Todėl jis ruošėsi stojamiems kvotimams, kurie Kaune įvyko tų pačių 1912 m. rudenį. Viskas būtų buvę gerai, jei ne toji nelemta rusų kalba! Joje nepraėjęs, Pranciškus skaudančia širdimi turėjo palaidoti mintį patekti į Kauno seminariją. Bet atsispidamas prieš likimą, jis sumanė laimę bandyti Vilniuje, kur savo širdies skausmą išliejo lietuvybės patriarchui dr. Jonui Basanavičiui (1851-1927). Šis, nieko nevyniodamas į medvilnę, jam trumpai, drūtai atsakė: «Je tu būtumei ne Juras, o Jurewicz, tai lengvai čia praeitumei; bet dabar nė nemėgink! »

Kur tat dėtis tam vargšui lietuvėliui? Rusai jam turėjo vietą — kariuomenėje. Bet tokia tarnyba tautinio bei bažnytinio priešo armijoje būtų juodžiausia nelaimė, nuo kurios reikia bėgte bėgti. Pranciškų šiurpas pakratė, pamanius, kad jam gal netrukus teks tarnauti maskoliams, nes dabar aplink visi horizontai niaukėsi audrai — I pasauliniam karui.

7. STAIGUS BĖGIMAS AMERIKON (1912)

«Lig šiol visus atkalbinėdavau nuo bėgimo Amerikon, dabar pats ten veržiuos».

Kadangi nebuvo nė jokios vilties išsisukti iš tos nelemtos karo tarnybos, Pranciškus, kuris lig šiol visus atkalbinėdavo nuo bėgimo Amerikon, dabar visu įkarščiu pats ten veržėsi. Būdamas apsigimęs individualistas, kuris mėgo kolektyvams vadovauti, bet nebuvo linkęs jiems pasiduoti, jis nesidavė perkalbamas nė savo artimųjų, kurie jo užsimanymą telaike pražūtinga avantiūra. Štai jis pats pasisako tuo degančiu reikalu:

« Aš niekad nebuvau palankus tiems, kurie anuomet važiuodavo Amerikon. Važiavo ir viena mano giminaitė, kurią aš visokiais būdais stengiausi atkalbėti. Kai ji savo nusistatymo nepakeitė, griežtai pareikalavau, kad nebelaikytų manęs savo gimine [...] Mat, grįžusieji ‘amerikonai’ dažniausiai būdavo praradę tikėjimą, dorą, kalbėdavo kažkokiu svetimu žargonu ir šaipydavosi iš viso, kas lietuviška, mums brangu. Iš kitos pusės, Amerikon važiuodavo jauni, gabūs žmonės, kurių labai trūko prasidėjusiam lietuviškam atgimimui. Vykti Amerikon mane privertė keistai susidėjusios aplinkybės. Mano didžiausias noras buvo tapti kunigu. Baigiau keturias klases, privačiai pasiruošiau iš lotynų kalbos, bet [...] [įstoti į kunigų seminariją dėl nesėkmės rusų kalboje] būtų reikėję laukti sekančių metų. Tačiau laukti nebegalėjau, nes reikėjo stoti kariuomenėn. Visaip bandžiau išsisukti, bet veltui. Teko pasirinkti mažesnę blogybę — Ameriką, ypač kai buvau girdėjęs, kad keletas lietuvių ten jau mokosi kunigų seminarijose [...] Bėgau Amerikon tik kunigu tapti, o po to buvau pasiryžęs grįžti Lietuvon »¹².

Visas degdamas tuo savo pasiryžimu, Pranas per kelias dienas sutvarkęs savo reikalus, Šiauliuose kreipėsi į agentą - žydą dėl slapto pasprukimo į užsienius ir jam pačiai pradžiai sumokėjo 30 rublių.

Nors prie vokiečių sienos rusų sargybinių buvo užuostas ir apšaudytas, Juras laimingai paspruko, nes kulkos prazvimbė pro šalį. Vienok šis apšaudymas lietingą ir šaltą naktį bėgliui brangiai atsiėjo, nes griū-

¹² Prelato Juro lobiai. Pasikalbėjimas su prel. Juru apie jo visuomeninę veiklą, knygų leidimą ir katalikiškas organizacijas, žr. *Lietuvių Dienos*, Los Angeles, 1962 m. 1 nr., 5 psl.

damas į dumblynus kiaurai permirko ir protarpiais nuo šalčio ir permirkimo nustojo net sąmonės. Ir ar ne šiose lediniuotose balose džiova pirmą sykį ištiesė savo grubius pirštus į Praną? Graudus atsisveikinimas su tėvyne!

Anapus sienų, Tilžėje, su naujais agentais naujos bėdos, kol pagaliau nusikamavęs jaunikaitis galėjo lipti į traukinį, vykstantį į Hamburgą, iš kur laivas jį per Atlanto platybes ir per rudens rūkus nešė nežinomo likimo link. Nors Pranciškus mirtinai buvo nuvargęs nuo savo staigaus bei šiurpulingo žygio, jis sieloje buvo ramus, nes buvo tikras keliaująs Apvaizdos keliais.

ANTRAS SKYRIUS

NUO ATVYKIMO AMERIKON IKI IŠVENTINIMO Į KUNIGUS (1912-1922)

Pirmi nusivylimai (1912)

Mirties šmėkla (1913-1914)

Baltimorės «bruzdelninkas» (1914-1916)

Tapti Lasaliečiu? (1915)

Tapti Marijonu? (1916-1917)

Valančiaus nusiteikimų klierikas St. Louis, Mo. (1917-1921)

Vyčių viršūnėje (1920-1922)

Persikėlimas į Bostono arkivyskupiją ir šventimai (1921-1922)

1. PIRMI NUSIVYLIMAI (1912)

« jaučiausi pritrenktas, vienišas».

Po devynių dienų kelionės Pranciškus (1912) spalio mėn. 30 d. pro rudens miglas išvydo New Yorko dangoraižius, kurie tylaus kaimo bernioką gerokai įbaugino. « Ko gero iš jų galiu laukti? », jis baimingai klausė savęs. Ir ko gero jis galėjo tikėtis iš jį pasitinkančio tolimo giminičio Felikso Gončio, Amerikoje pasivadinusio Huntariu, kuris tuomet gyveno pas laisvamanį Karolį Račkauską-Vairą?

Šis (1882-1970), papiliškis, savo laiku mokėsi Šiaulių gimnazijoje, iš kurios dėl politikos turėjo persikelti į estų Tartu. Gavęs ten brandos atestatą, jis nuo 1900 iki 1904 metų kartu su Pranciškaus broliu Antanu mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. Nepriėmęs šventimų, jis, tiek maištingas kiek gabus nenuorama, dar trejus metus veikė Šiauliuose. Dėl savo politinės veiklos 1907 m. turėjo bėgti Amerikon, kur jis 1910 m. kartu su dr. Jonu Šliūpu (1861-1944) bei kitais vienminčiais įsteigė mėnraštį *Laisvoji Mintis*, kuris ėjo iki 1915 metų.

Į galą II pasaulinio karo Karolį Vairą aptinkame rašytojų komunistų tarpe, iš kurių Antanas Venclova (1906-1971) jį mini savo autobiografiniame veikale *Vidurdienio vėtra*: « Karolis Vairas buvo mano uošvio brolis, mat, Venclova buvo vedęs V.D. Universiteto Teologijos-Filosofijos Fakulteto docento Merkelio Račkausko dukterį. Į jį, buvusį buržuazinį diplomata, žiūrėdavau truputį kritiškai. O žmogus įdomus, ir man dabar gaila, kad į artimesnius santykius nesuėjau su juo anksčiau [...] Kadaise, spaudą atgavus, jis [apie 1915 metus] dirbo [...] *Lietuvių Laikraščio* redakcijoje Petersburge [...] Paskui bene aštuoniolika metų išgyveno Jungtinėse Amerikos Valstybėse, artimai draugavo su Jonu Šliūpu, Miku Petrausku ir Vladislovu Dembskiu, redagavo pažangius laikraščius [...] Pažino B. Shaw, susirašinėjo su H. Wells'u [...] Visa tai, be abejo, įdomu, bet šis žmogus brangus ir mūsų kultūrai — jis išvertė į gimtąją kalbą Voltaire'o *Candide* [...] ir daugelį kitų kūrinių. Prieš karą vertėsi žurnalistika [...], rašė kažkokias sensacingas knygutes apie šeimyninius nesusipratimus Anglijos karalių šeimoje » ¹. Toje pačioje knygoje Karolį Vairą matome 31-je nuotraukoje, velionio Petro Cvirkos kambaryje Vil-

¹ A. Venclova, *Vidurdienio vėtra*, Vilnius ²1971, 469 psl.

niuje kartu su Antanu Venclova, Kostu Korsaku ir kitais. Minimas jis ir *Lietuvių literatūros istorijos*, kur jis siejamas su « revoliucinės-socialistinės literatūros pradmenimis »².

Suprantama, kad Pranciškus tarpe tokių tautiečių, paniekinančių jo švenčiausius jausmus, jautėsi « pritrenktas, vienišas ». Dėl to greitai nuo jų pasitraukė, užsidarydamas savo skurdžiame palėpės kambarėlyje. « Nekartą pagunda mane traukė užėti į smuklę nostalgijos ir rūpesčio kirminų prigirdyti. Bet čia man pastodavo kelią ryžtas negerti svaiginančių gėrimų iki tapsiu kunigu », pasisakė jis apie 1975 metus autoriui.

Tad vietoje į karčiamą jis nuėjo į kleboniją, kur savo skaudžiai apviltą širdį atvėrė kun. dr. Vincui Varnagiriui (1866-1915), žinomam visuomenininkui ir žurnalistui, Brooklyne einančiam Angelų Karalienės parapijos klebono pareigas. Šis, pasigailėdamas to vargšo « grinorėlio », parūpino jam vietą lietuvio Daunoros vaistinėje, kur jis per savaitę uždirbdavo šešius dolerius. Iš jų vieną turėjo atiduoti už kambarėlį, kuris savo skurdumu priminė kalinio celę. Kadangi Pranas laboratorijoje turėjo pilstyti rūgštis, kurios savo aštriais garais graužė jo plaučius, mūsų naujakurys veržėsi lauk iš tos smarvės. Jis degte degė noru įkūnyti seną savo pasiryžimą tapti kunigu, kad galėtų religiškai skaidrinti bei kultūriškai šviesti savo tautiečius, kurių padėtis daugelyje kolonijų buvo apverktina.

² *Lietuvių literatūros istorija*, III t., 2 dalis, Vilnius 1965, 654 psl; cf. Pr. Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija*, 2 dalis, Chicago 1975, 54-56 psl.

2. MIRTIES ŠMĖKLA (1913-1914)

«Atšiauri buvo ta kuracija!»

Į ką jam kreiptis, jei ne į kun. Varnagirį? Padėtis buvo beviltiška, nes Pranciškus, tikras žaliukas, nemokėjo anglų kalbos ir be to dar visai nebuvo mokęsis seminarijos reikalaujamos hebrajų kalbos. Bet kadangi verkiant reikėjo kunigų, Brooklyno vyskupas parengiamoms studijoms jam leido stoti į St. Charles kolegiją Catonsville prie Baltimorės, Md., į kurią jis, tris mėnesius kamavęsis vaistinėje, ir išvyko.

Bet ir ten vargas jį pasivijo, nes nebuvo kam jį lietuviškai vairuoti po tas hebrajų-graikų-lotynų-anglų kalbų džiuungles, taip kad jis ten vieni vieną blaškėsi, kaip į krantą išmesta žuvis. Negeriau nė atostogose, per kurias jis pats turėjo užsidirbti duonele. Pagaliau jis vienoje Baltimorės valgykloje surado vietelę, esančią netoli dabartinės Šv. Alfonso bažnyčios. Bet ir čia aibė sunkumų, nes jam nuo savo butelio miesto pakraštyje reikėdavo daugiau valandos eiti, kol pasiekdavo savo darbovietę. O ten jis už pusantro dolerio į savaitę tvankiame ore turėjo vargti po dvylika valandų į dieną. Pranciškus, čia be atvangos plušdamas, greitai nuo koto nusivarė — džiova! Atgarsis brolio Antano ligos ir pasekmė savo bėgimo per sieną.

1913 m. ligonis buvo išsiųstas į kalnuose esančią valstijos sanatoriją prie Emmitsburghe, Md., kur prasidėjo atšiauri kuracija, nes jis dažnai turėjo miegoti po atviru dangumi. O kadangi ten neretai pasnigdavo, ligonis iš ryto pabudęs turėdavo nuo veido nubraukti sniegą. Prastai. Bet ar Valančius iš pat mažens irgi nebuvo « nesveikas, liguistas, sulysęs, menkasveikatis » ? Ir ar jis vėliau dėl sunkios ligos neturėjo apleisti garbingą vietą Petrapilio dvasinėje akademijoje, o vis dėlto išaugo į kultūros milžinus? Tad kam jo sekėjui nusiminti?! Iš tikrųjų — nepalaužiama Juro energija nubaidė mirties šmėklą. Kiek pasigydęs jis galėjo atsikelti, tačiau dažniausiai tik tam, kad galėtų aptarnauti turtingesnius ligonius. Nepaisant nė šių sunkumų, geležinis jo ryžtas jam po pusės metų leido vėl grįžti į žmones.

Išlikusi korespondencija su moksleiviu, studijų draugu Šiauliuose, rodo, kad mintis sugrįžti į Lietuvą Jurui šiuo momentu nebuvo svetima. Jonas Mickeliūnas savo laiške Pranciškui 1913 m. vasario 3 d. pranešė:

« Jums yra baltas, rodos, bilietas išstorotas. Taigi, gal jūs manote parvažiuoti Lietuvon, tiktai, man rodos, dabar dar tuojaus nėr verta važiuoti ».

Tų pačių metų kovo 15 d. Jonas savo draugui vėl rašė: « Dabar vėl klausiu, ar Jūs, pasiliosavę nuo kareiviavimo, manote kuomet grįžti Lietuvon, nors kaulus joje paguldyt, nes

Tėvynėj duobė daug geresnė,
Kurioj numirus reiks gulėt,
Ir brolių giesmės daug gražesnės,
Kurias numirus reiks girdėt ».

Atrodo, kad šis « pagraudenimas » bus paveikęs jaunąjį išeivį, nes jis apie vidurvasarį prašė savo draugą Šiauliuose patarimo. Jonas Micke-liūnas, sunkios ligos sutrukdytas, tik po trijų mėnesių, lapkričio 22 dieną, atjausdamas jo « vargus ir skurdą », jam rašė: « Tu klausei manęs, ką daryti tau — ar grįžti namo, ar — ir kaip, kokią mokslo šaką paimti. Sunku tą viską pasakyti». Draugas, nežinodamas Pranciškaus konkrečių aplinkybių ir galimybių, jokio patarimo nedavė.

Kadangi buvęs klierikas vis dar negalėjo tęsti studijų, jis altoriaus artimumo siekė Pylesville, Md., zakristijonaudamas pas vokiečių kilmės kunigą Mihm. Iš čia jis 1914 m. rudenio pabaigoje galėjo sugrįžti į Baltimorę. Bet ten naujas smūgis: Brooklyno vyskupas atsisakė jį, « džiovininką », siųsti į seminariją. Kur tada tam vargšui dingti?

3. BALTIMORES « BRUZDELNINKAS » (1914-1916)

*Pranciškus nemanė pasilikti bevardžiu « piso-
rėliu», o ambicingai veržėsi į platesnį savo
tautiečių gyvenimą.*

Laimė, kad kaip tik tuo pačiu laiku Amerikos Lietuvių Katalikų Susivienijimas Baltimorėje, Md., savo darbui pagyventi ieškojo miklaus veikėjo. Pranciškus pasisiūlė ir buvo priimtas. Ištikus metus gyveno pas Susivienijimo sekretorių Juozą Vasiliauską ir dirbo jo raštinėje.

Baltimorę lietuviai buvo pasiekę dar 1881 metais. Daugelis jų turėjo siuvyklas, kurioms netrūko darbo. Religiškai jie nuo 1887 m. susispietė į savo parapiją, kurios priešakyje po šešerių metų atsistojo uolusis kun. Juozas Lietuvninkas (1865-1943), kuris jai pasišventė per pusę šimtmečio. Čia studijavo ir geras būrys lietuvių. Jų garsiausias bene bus buvęs Jonas Šliūpas (1861-1944), kuris 1891 m., baigdamas Marylando medicinos mokyklą, gavo daktaro laipsnį. Studijų metu jis čia tarp kitko «įsteigė vakarinius kursus ir [Lietuvių] Mokslo Draugystę [1889], kur jis pasižymėjo savo paskaitomis ir įnešė lietuvių tarpan daug nesutarimo dėl idėjinių pažiūrų»³.

Kad tie ginčai nebuvo išnykę nė I pasaulinio karo metu, Pranciškus skaudžiai pajuto nuo pat atvykimo į šį miestą, kuriame tuomet spaudėsi jau virš pusės milijono žmonių. Nors Juras šiame skruzdėlyne tebuvo mažai žinomas raštininkėlis, jis manyte nemanė pasilikti bevardžiu « piso-rėliu », o ambicingai mušėsi į platesnį savo tautiečių gyvenimą, siekdamas jį iškelti į skaidresnę aukštumą.

Kad lietuvių gyvenimas to būtinai buvo reikalingas, aiškėja, pavyzdžiui, iš korespondencijos, kurią *Darbininkas* atspausdino savo skiltyse: « Baltimorėje labai pakrikę lietuviai. Mes pasiliksim užpakalyje kitų kolonijų, būsim tarpe paskutiniųjų [...] Prisilaikykime daugiau padorumo, liaukimės niekinti vieni antrus [...] eikime į vienybę [...] Ką pagelbės mūsų prakalbos, jei mes vieni prieš kitus kariausime, vieni kitiems pavydėsime, niekinsime tą, kas kitiems yra brangu, šventa, gerbtina. Aukšto mokslo ir prakilnumo žmogus pagerbs visokią tikybą [...], o mūsų neva apšvietūnai griauja, niekina [...] katalikišką tikėjimą. Iš to [...] visokios

³ A. Kučas, *Amerikos Lietuvių istorija*, Bostonas 1971, 69 psl.

neapykantos, piktumai, visų suniekėjimas [...] Žydai gyvena Lietuvoje tarpe mūsų sau svetimų žmonių. Gyvendami tarpe sau svetimų žmonių, jie išmoko vienybės laikytis, remti vieni kitus. Mes čia gyvename tarpe svetimų [...] Todėl kad išlikti, kad neišnykti, kad vargo nematyti, turime taip gyventi, kaip žydai. Nagi broliai ir sesers, ar taip gyvename? [...] Ar amžinai pakrikę būsime, amžinai svetimiems bernausime, kad galų gale visai žūti svetimtaučių bangose. Ar gi jau taip esame suniekėję, kad nenorime išlikti, savitumą išlaikyti [...] Turime bažnytėlę visai mažą [...], bet ir ta kai kada perdidelė, neprisipildo. Mat visokie pliovojimai, tšynės, girtuokliavimai atšaldo žmones tuo tikėjimo. O dar prie sugadinimo lietuvių prisidėjo skaitymas visokių šlamštų, klausymai priestikiybinių prakalbų. Baltimorečiai, pradėkime naują, geresnę gyvenimą»⁴.

Galimas daiktas, kad taip nusiskundžias korespondentas V. Stuikevičius, moralizuodamas, per juodai nupiešė situaciją. Bet kad daug kam trūko noro pakilti ir gerais darbais pasižymėti, matyti iš šių, tame pačiame numeryje kito korespondento paduotų pavyzdžių: į Moterų Sąjungos vakarinių kursų atidarymą « moterų nedaug tesusirinko, o vyrų tik kelios ypatos ». Kalbėtojai — jų tarpe ir Juras — « apgailestavo, kad publika patingėjo atsilankyti; gal ji kur kalakutus valgė ir bonkutes alaus tuštino ». Kitam parengimui, nukentėjusiems nuo karo šelpti, negeriau sekėsi, nes « aukų surinkta vos tik 6 doleriai ir 89 centai. Gaila, labai gaila, kad lietuviai taip mažai teatjaučia savo brangios tėvynės padėjimą [...] Turėtume, atidėję viską į šalį, pulti gelbėti nukentėjusius lietuvius. O juk susivieniję, sujungę spėkas, galime daug nuveikti. O dabar kas tarp mūsų yra? Susiskaldymas, užmetinėjimai, neapykanta, pavydas ir t.t.»⁵.

Gaila, kad ir vyčiai nebuvo laisvi nuo tų ydų. Lietuvos Vyčiai — katalikų sambūris, kuris 1913 m. susiformavo daugiausia pasauliečio Mykolo A. Norkūno (1869-1951) pastangomis. Su širdgėla pastebėjęs, kad žymi dalis iš tėvynės atvykusio jaunimo ištautėjo ar tapo ateistų auka, Norkūnas pasiryžo amerikiečių *Knights of Columbus* ir čekų *Sakalų* pavyzdžiu įsteigti *Lietuvos Sakalus*. Tam 1913 m. pavasarį Lawrence, Mass., tuo vardu buvo įkurta atitinkama organizacija, kuri dar tais pačiais metais buvo perkrikštyta į *Lietuvos Vyčius*.

Kad toks sambūris buvo reikalingas matyti iš greito jo išsiplėtimo, nes pačiais pirmaisiais metais įsisteigė dvylika kuopų su daugiau kaip 700 narių, kurių priešakyje atsistojo tikras studentų elitas: L. Šimutis, J. Navickas, P. Daužvardis, Al. Račkus, K. Pakštas ir kiti. 1914 m. Amerikoje viešėjęs poetas kun. M. Gustaitis (1870-1927) jiems parašė himną « Ei, Vyčiai, gyvename Tautai ir Bažnyčiai! », kurį sukomponavo muzikas Al. Aleksis (g. 1886).

⁴ *Darbininkas*, 1915.XII.1 d.

⁵ Ten pat. Kita korespondencija.

Šis jaunuoliškas sąjūdis palietė ir Baltimorę, Md. « Dar metai atgal — rašė 'Vargo bitinėlis' — čia viešėjo kapininė tyla, ypač tarpe parapijom} [...] Socialistų kuopa bandydavo veikti, bet savo raudonumu nubaidydavo nuo savęs kitų spalvų žmones. Netikėtai čia pasisuko p. Mingilas ir p. Juras. Juodu ūmu laiku sujudino katalikišką jaunimą. Tuoj ėmėsi pramogas rengti [...] Paskui susitvėrė ir kuopa ir pasisakė esą 'Vyčiai' »⁶.

Juras, kuris beveik nuo Vyčių Sąjungos užuomazgos veikė jos literatūros komisijoje, nūnai Baltimorėje bandė plačiau užsimoti — *to be number one*, kaip šiame krašte tarp veikėjų įprasta. Bet tam veržlumui greitai pasipriešino vietos « galiūnai ».

To meto spaudoje atsispindi atsitiktiniai nesusipratimai, sukėlę nesklandumus. Pats Prelatas sako: « Išmokau tada ir visai nekaltai nukentėti. Bostono *Ateityje* pasitaikydavo nepalankių katalikams ar parapijai žinučių, po kuriomis pasirašydavo 'P. J-ras'. Kun. Lietuvninkas įtarė, kad tai mano darbas, todėl pradėjo į mane šnairuoti, o kelis kartus ir visai atvirai išbarė. Deja, taip ir nepasisekė jo įtikinti, kad tas žinutes rašo ne Pranas Juras, bet Petras Jaras »⁷.

Toks įtarimas galimai palengvino patikėti ir nepagrįstais skundais, kaip tai matyti iš šios korespondencijos, aprašančios Tautos Fondo skyriaus konferenciją Baltimorėje: « Toliau moksleivis Pranas Juras paprašė klebono ir Vyčių išaiškinti dalykus, kas per priežastis, kad jo ypata yra įskusta klebonui, kaipo maištų sukėlėjo tarpe Vyčių ir parapijonų. Klebonas pasakė, kad jam sakius viena moteriškė, kuri ir prisipažino sakius, jog P. Juras kėlęs nesutikimus. Jos burdingeriui liepęs neit į Vyčių teatrą ir į kuopą. Išėjo aikštėn, kad tą patį vyrą P. Juras prikalbino prisirašyti prie Vyčių, o ne atitraukė.

Tautos Fondo skyrius, — taip skaitome toje pačioje korespondencijoje, — nuo pirmiaus buvo sumanęs antrojo dienoj Kalėdų sulošt *Betliejaus stainelę* naudai nukentėjusių nuo karės. Pr. Juras buvo įjęs į komisiją rengimo to veikalo. Teipgi ir Vyčių rengtasi tą pačią dieną ir tas pats veikalas tik savo kuopos tikslui, iš ko visi nesusipratimai išėjo, nes Vyčiai tuoj nieko nepranešę užprašė pas kleboną salę, už ką visas Tautos Fondo skyrius buvo Vyčiais pasipiktinęs, o Vyčiai užsipuolė ant vieno Pr. Juro. Ir ilgomis diskusijoms tęsiantis [...] įvyko santaika, ir Vyčiai prižadėjo darbuotis išvien, pastatyti tą veiklą 2 d. Kalėdų naudai nukentėjusiems dėl karės [...] P-lė A. Bajoriutė iš Moterų Sąjungos atsistojus išreiškė, kad jei toliaus kokios moterėlės ateis su skundais į

⁶ Vargo Bitinėlis, Korespondencija iš Baltimorės, žr. *Katalikas*, 1914.IX.30 d.

⁷ Prelato Juro lobiai, žr. *Lietuvių Dienos*, 1962 m. sausio mėn., 1 nr., 6 psl. Minimoji *Ateitis*, liaudininkiškos krypties savaitraštis, Bostone ėjo nuo 1914 iki 1918 metų.

kleboniją, kad klebonas tokiai duris parodytų. Pasipylė gausus rankų plojimas. Paskui klebonas rimtai prašė visų, kad daugiau tokių nesusipratimų neįvyktų »⁸.

Kadangi toks pasiūšimas prieš « atėjūną » Jurą smarkiai užgavo, jis nuo tokių « vyčių » nususuko. Jis ypač pasišlykštėjo jų grubia opozicija prieš kitaip manančius, kurių žymiausia auka buvo toks Mockus.

Šis Mykolas Ksaveras Mockevičius-Mockus (1864–1939) buvo keista asmenybė. Būdamas karštas džukas, jis, įbaugintas žiauraus rusų režimo, 1886 m. pabėgo Amerikon, kur jis pradžioje vargo anglių kasyklose. Bet veikiai nedarbas jį vertė persikelti į Detroitą, kur nemažiau vargo cemento gamykloje. Tačiau dėl jo plaučius edančių dūmų, Mockus pradėjo verstis kaip spaustuvininkas, kuris savo leidiniais norėjo apšviesti savo tautiečius. Bepelėsdamas savo veiklą, jis įstojo į socialistų organizacijas. Dar Detroite beveikdamas « buvo fanatiškai religinis »⁹. Bet užmesdamas katalikų kunigams, jie liaudį laiką tamsume, jis prisišliejo prie evangelikų, kurie — anot *Keleivio* — jo manymu « nesisipriešina žmonių apšvietai ir progresui ». Baigęs protestantų seminariją Fairmunte, Ohio, jis savotiško apaštalo rolėje apkeliavo lietuvių kolonijas, kurioms užimponavo savo Šventraščio žinojimu bei magiška iškalba. Kadangi jis, bostoniško *Keleivio* tvirtinimu¹⁰, « negerdavo svaigalų bei nerūkydavo tabako », ir buvo labai pamėgęs knygas, kurias kartais skaitydavęs « per ištisą dieną ir naktį », daug kam padarė gilių įspūdį. Apsivylęs galop ir protestantizmu, šis kraštutinumus pamėgęs karštuolis nuo 1908 metų metėsi į ateizmą, kurį platino taip pat aistringai, kaip anksčiau krikščionybę. Užsidedęs savo audringomis kalbomis Mockus pasidarė savotiška garsenybe, kuri pritraukdavo minias žmonių. Jis buvo tikra kometa, kuri ne tiek skleidė šviesą, kiek teršė orą nuodingomis sieromis. Kadangi jis savo oponentams nepasi-gailėjo karčių, net užgaulingų užmetimų, jis ne vienoje vietoje buvo areštuotas bei traukiamas teisman. Pagaliau Amerikos žemė taip svilino jo padus, kad buvo priverstas bėgti Meksikon. Palikta jo 5.000 tomų biblioteka buvo išdalinta ir dingo be pėdsakų.

Vykdydamas savo « misiją », Mockus neaplenkė nė Baltimorės, kur apščiai surado vienminčių. Nuėjo klausyti jo ir Juras, kuris tą susitikimą šitaip prisimena: « Jis tuo pačiu laiku, kai parapijos salėje buvo surengti 'ferai', Lietuvių klube ruošė eilę prieštikybinių paskaitų. Antrą vakarą, kada buvo garsinta, jog jis Bažnyčiai pašiepti pardavinės 'žemėlapius — kelrodžius kaip nuvažiuoti į pragarą', viena vytė į jį paleido kiaušinius. Kadangi jos bičiuliai buvo apsiginklavę dar 'dvokiančiomis bombomis'

⁸ J.P.K., korespondencija iš Baltimorės: *Visi nesusipratimai išsiaiškino*, žr. *Darbininkas*, 1915.XI.27 d.

⁹ A.M. Matelionis, *Bruožai iš M.X. Mockaus biografijos*, žr. *Keleivis*, 1940. VI.12 d. Savaitinis *Keleivis* Bostone ėjo nuo 1905 iki 1979 metų.

¹⁰ Ten pat.

ir dėl to buvo galima laukti net kruvinų susirėmimų, atėjo policija kartu su teisėju ». Tas, žinoma, negalėjo pritarti grubiai vyčių reakcijai, kurią ir blaiviai galvojęs Juras pasmerkė.

« Mano įsitikinimu, — taip jis pasisakė *Lietuvių Dienose* — Mockus buvo šlykštesnis už Šliūpą burnotojas [...] Buvo tikrai skaudu stebėti, kaip jis klaidindavo tuos bemokslius žmogelius » ¹¹. « Prisimenu — taip Juras 1973 m. dar papildė savo pranešimą — šį jo teigimą: 'Jei būtų Dievas ar Jūs manote, kad jis leistų man prieš jį kovoti? Jis trenktų į mane perkūnija'. Jums įrodysiu: 'Dieve, jei tu esi, nutrenk mane! [...] Matote, kad nėra Dievo!' ».

Karingų vyčių atstumas, Juras savo energiją nukreipė į studentus, kuriuos jis subūrė į ateitininkiškumu dvelkiantį susivienijimą. Taip jis dovydaitiškąjį sąjūdį perkėlė per Atlantą. « Pradėkime naują gyvenimą! » — sušuko jis straipsnyje, įvardintame *Pavasaris*, kurį atspausdino žurnalėlis *Moksleivis*, 1913 m. — « Kelkimės iš savo dvasinio letargo, taip kaip toji gamta nūn kyla ir puošiasi naujais gyvybės rūbais. Skaitykime gerus laikraščius. Šalinkimės nuo šlykštybių urvų — smuklių! Verčiau stikime blaivybės draugijas, kiek galėdami duokime pavyzdį kitiems, patys pirmiausia išsižadėdami svaiginančių gėrimų » ¹².

Nepasitenkindamas plunksna, Juras, Valančiaus ugnies kaitinamas, ir tiesiog prabildavo į savo tautiečius. Antai, 1915 m. kovo mėnesį įvykusioje « *Lietuvių Dienoje* » jis kalbėjo jiems apie tikybą ir dorą, kuo jis visai nepataikė į susirinkusių nusistatymą bei nuotaiką: « Nekurie pradėjo urgėti, būk tai tas dalykas esą nesvarbus, nors jis, paaiškinęs trumpais žodžiais apie tikybos ir doros svarbumą dabartiniame visuomeniškame gyvenime ir kaip įžymią rolę lošia žmonijos kultūros istorijoje, kalbėjo apie bėgančiojo gyvenimo reikalus » ¹³.

Kur kas geriau jam sekėsi — kaip paaiškėja iš « Rožytės » korespondencijos iš Baltimorės: « *Lietuvių Katalikų Moterų ir Mergaičių Sąjungos* parengime [...] kalbėjo gabus moksleivis t.y. studentas Pr. Juras, kuris puikia iškalba, simpatingu balsu patraukė prie savęs klausytojų atidą, Kalbėtojas nupeikė mūsų vaidus-kivirčius. Pagalios nupeikė visokio plauko pirmiečius, kurie tamsiems žmonėms inkalba, būk tai Katalikų Bažnyčia ir dvasiškija priešinga mokslui ir pažangai » ¹⁴. Aiški aliuzija į Mockų.

¹¹ *Prelato Juro lobiai*, žr. *Lietuvių Dienos*, 1962 m. 1 nr., 5 psl.

¹² Cituota iš Dr. J. Prunskis, *Altoriaus, tautos ir kultūros tarnyboje*, žr. *Darbininkas*, 1947.VI.20 d. — *Moksleivis*, mėnesinis katalikų studentų laikraštėlis, Bostone ėjo nuo 1912 iki 1920 metų.

¹³ «Atgyjančios Bitelės» korespondencija iš Baltimorės, žr. *Katalikas*, 1915. III.27 d. *Katalikas*, nuo 1899 m. Chicagoje ėjęs savaitraštis, 1914 metais buvo virtęs dienraščiu.

¹⁴ Žr. *Draugas*, 1915.IX.30 d.

Gerai nusimanydamas, kad neužtenka žmones atitraukti nuo ko nors, o reikia juos pritraukti prie ko nors aukštesnio, jaunas dorintojas, tęsdamas tradiciją iš Šiaulių laikų, moksleivių kuopai be paskaitų ruošė vakarėlius, pamargintus įvairiomis pramogomis. Kadangi vaidinimai jau trias sielas jautriausiai suvirpina, Pranas, iš prigimties teatralas, uoliai tobulinosi dramos mene. Tuomet « gerokai pastudijavau sceniškąją mimiką, fizionomiją ir gestikuliaciją», pasisakė Juras autoriui. Kad tik geriau pasisektų paveikti publiką, jis iš Chicagos parsisiųsdino 1911 m. ten išleistą vadovėlį *Deklematorius su isguldimu kaip reikia deklemuoti ir žaisti*. Šiam smagiam jaunimui širdingai pritariąs Šv. Jono parapijos klebonas J. Lietuvninkas (1865-1943) jam ir jo teatro trupei mielai užleido bažnytinę svetainę ir tiems judruoliams toje salėje dar įtaisė puikią estradą. «Teatro direktoriui» geriau nereikėjo.

Ši estrada nepaliko tuščia, nes Jurelis, kartu su Baliu Mingilu (1894-1958)¹⁵, dramų rašytoju ir režisierium, ją pripildė savo ir kitų veikalais. « Jis — taip pasisakė Juras — režisuodavo, o aš gaudavau atlikti svarbesnes roles. Pasisekimas buvo didelis. Sutraukdavome minias žiūrovų, o ir artistų turėjome pasirinktinai. Kasmet pastatydavome po tris, keturis nemažus vaidinimus »¹⁶, « Suvaidiname — pranešė (1973 m.) man Juras — *Betliejaus stainelę, Genovaitę, Tai politika, Kurčias žentas, Verpėja po kryžiumi* (pasaka iš XV amžiaus lietuvių gyvenimo) ir kitus veikalus. Pats mėgau vaidinti patetiškas ir dramatiškas roles, romantiškų gi nemėgau. Pirmoje pjesėje turėjau Erodo, antroje Sigito rolę ».

Tie « lošimai » publikai taip patiko, kad 1915 m. Kalėdų antrą dieną *Betliejaus stainelės* pasižiūrėti sugužėjo apie 400 žmonių, kas rengėjus paskatino tą veikalą Kalėdų trečią dieną pakartoti¹⁷. Tokiuose vaidinimuose — taip pranešė *Draugas* — pasižymėjo Pr. Juras¹⁸. « Surengdavome — taip minėtasis dar pridūrė — ir prakalbas su paskaitomis bei deklamacijomis [...] Niekad nepamiršiu, kai deklamavau Ateitininkų himną [...] Gilaus išpūdžio padarė jis ne tik publikai, bet ir man pačiam »¹⁹. Šis jo vaidybinis menas, nuodugniai išstudijuotas iš įvairių vadovėlių ir išbandytas skaitlingose scenose, Jurą toliau lydės per visą gyvenimą ir jo veiksams dažnai duos teatralumo žymę.

« Apie Baltimores lietuvių gyvenimą — taip Juras pasakoja aname *Lietuvių Dienų* numeryje — galėdavome pasiskaityti Bostone leidžiamoje *Ateityje*. Tai buvo liberalinės krypties savaitraštis, kuriame ir į Baltimores gyvenimą būdavo žiūrima per kairiųjų akinius. Sutarėme su Mingilu, kad reikėtų ir katalikiškame *Drauge* Baltimores kronikos [...] Tam pritarė

¹⁵ Žr. *Lietuvių Enciklopedija*, 18 t., Bostonas 1959, 510 psl.

¹⁶ *Prelato Juro lobiai*, žr. *Lietuvių Dienos*, 1962 m. 1 nr., 5 psl.

¹⁷ J. P. K. korespondencija iš Baltimorės, žr. *Darbininkas*, 1916.1.4 d.

¹⁸ M. Damukaičiūtės korespondencija iš Baltimorės, žr. *Draugas*, 1915.XI.18 d.

¹⁹ *Prelato Juro lobiai*, žr. *Lietuvių Dienos*, 1962 m. 1 nr., 5 psl.

ir klebonas Lietuvninkas. Daugiausia korespondencijų parašydavo Mingilas, man gi tekdavo susirašinėjimas [...] Už tą kroniką gaudavome veltui *Draugo* po 50 egzempliorių kas savaitę. Gautosius laikraščius sekma-dieniais nešiodavome po namus [...] Čia teko patirti ne tik tuos sunkumus, kurie neišvengiami spaudos platintojams, bet ir stebėti skurdą, esantį namuose, kuriuose vietoje laikraščio ar knygos 'skaitomos' čer-kutės »²⁰. Taigi, netrūko nei nemalonumų - iškoliuojimų bei apstumdymo tarpduryje. Pasekmės buvo nekokios. Vienok Baltimorės bruzdelninkas neatlyždamas aplėkdavo parapijiečius. O kodėl ne? Juk ta spauda savo skiltyse atspindėdavo ir jo paties *image*.

Bet tokie asmeniškai motyvai vis dėlto nekliudė jam iškalbingai iškelti išskirtinę spaudos reikšmę, kaip paliudija šis įsidėmėtinas jo aprašytas faktas: « Baltimorėje patyriau kaip knyga ir laikraštis 'gimsta' [...] [Tai įvyko taip]: Antanas Ramoška [...] įsigijo seną spaustuvėlę, o man pasiūlė surinkti ir atspausdinti [vysk. A. Baranausko (1831-1902)] *Anykščių šilelį*. Daug ten vargo padėjau kaip naujokas, bet dar daugiau privargino tos senos mašinos, kurios daugiau gedo nei dirbo. Knygutę vis dėlto išleidome — Ramoška mokėjo už popierių bei dažus, o aš pridėjau darbą »²¹. O šis darbas buvo sunkus bei irzlus, nes — taip Juras 1973 m. laiške papildomai dar pridėjo — « kai reikėjo dėti metalą į mašiną, tai arba raidės išbirėjo arba išspausdintos buvo neaiškios. Po ilgų kankynių vis dėlto atspausdinome tūkstantį egzempliorių ». Idealistai! «Tą *Šilelį* laikau pirmuoju savo leidiniu, kuris man gal ir ne mažiau kaštavo, kaip vėliau išleistieji veikalai »²².

Nenuostaba, kad šiuo vargdarbiu bei daugybe kitų užsimojimų šio judruolio vardas ėmė garsėti ir platesnėje apylinkėje. Antai kaimyninėje Philadelphijoje, Pa., kur Šv. Kazimiero parapijos vikaras Ignas Zimblys (1884-1941) «toks tokį pažino ir broliu vadino». Mat, ir kun. Ignas turėjo audringą praeitį, nes Lietuvoje už atkalbinėjimą vienos žemaitės tekėti už ruso, jis buvo ne tik pašalintas iš vietos Luokėje, bet ir atimta teisė kunigauti. Kurį laiką slapstėsis nuo žandarų, jis 1912 m. pabėgo Amerikon, kur Philadelphijoje tęsė savo religinį bei tautinį darbą. Būdamas ten kun. Juozo Kaulakio (1868-1933), Šv. Kazimiero parapijos klebono asistentu, jis labai sielojosi geru jaunimo auklėjimu. Bet būdamas silpnos sveikatos, jis buvo priverstas pakviesti talkininkų, kuriems jis kelionės ir kitas išlaidas apmokėdavo iš savo kišenės. Suprantama, kad tokiam patriotiškam vikarui greit krito į akį apsukrusis Baltimorės bruzdelninkas ir dėl to jį pakartotinai pakvietė atvykti su gyvu savo žodžiu.

Keliančių bei lavinančių pamokymų čia labai reikėjo, nes į Pensil-

²⁰ Ten pat, 6 psl.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

vanijos kasyklų rajoną buvo sugužėję nemaža menkai išlavintų bei storžieviškų « mainerių ». Jų įtaka buvo jausti ir Philadelphijoje, kur 1901 m. dėl parapijiečių vaidų ir pačioje bažnyčioje įvykusių muštynių ši turėjo būti uždaryta. Nors Juro laikais Šv. Jurgio parapija, įkurta 1902 m., sumaniai buvo vedama, vis dėlto reikėjo daug prakaito pakelti morale bei švietimą. Kaip tik tam tikslui iš Baltimorės buvo pakviestas ir Juras.

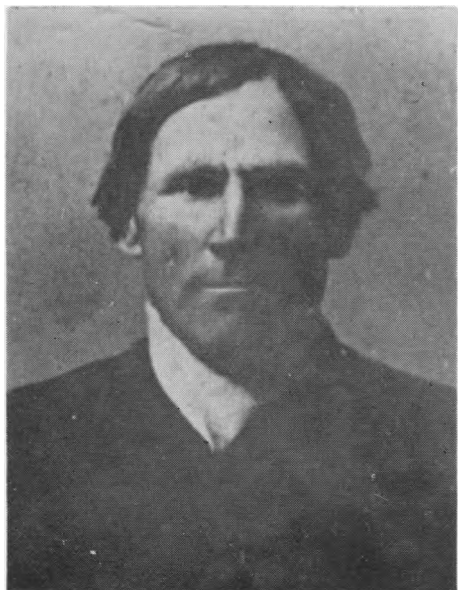
« Prašyčiau — rašė jam 1916.V.2 d. kun. Zimblys — gegužės 7 d. pribūti su prakalba į Grand Army Hall. Plakatose paskelbėme, kad bus kalbėta apie viešą lietuvių gyvenimą Amerikoje, apie lietuvių vargus, apie laikraštiją. Meldžiu neatsisakyti, negut jau didžiausioms kliūtims esant. Jeigu Tamsta neatvažiuotumei, tai šį čekį meldžiu naudoti savo reikalams, aš tuomi noriu paremti Tamstą kaip katalikų veikėją ». « Rengimūsi jokių nereikia — pridūrė jis po poros dienų, gegužės 4 d. — čia geriausias pasirengimas tai reikalų žinojimas ir atjautimas, ką Tamsta ir turi ir puikiai moki išreikšti. Žmonės gėrėsi Tamstos kalba ».

Kviestąjį tiesiog užversdamas laiškais, vikaras Zimblys dar tą pačią savaitę (1916.V.7) Jurą užintrigavo šitokiu užklausu: «Gal man parašytumėte apie savo padėjimą, kada manote pradėti toliau mokintis ir ar turite iš kur gauti pašalpos, tai aš jaučiu, iš kur galima būtų gauti šimtinę ar kitą ». Neatlyždamas, veiklusis Philadelphijos asistentas už savaitės (1916.V.16) vėl kreipėsi į Jurą: «Pas mus blaivininkų kuopa gegužės 21 vakare turės prakalbas ir lošimus. Blaivininkai manęs labai prašė, kad aš Tamstą užkviesčiau su prakalba. Jų ir savo vardu labai meldžiu neatsisakyti».

Kvietėjo dėka Pranas pirmą kartą pateko ir į Chicagą. Mat, Moksleivių (t.y. studentų) Draugija ten ruošė savo seimą ir jo naudai paskelbė loteriją. Kun. Zimblys tą progą išgarsino, « jog kas parduos tam tikrą kiekį loterijos bilietų, tas veltui galės važiuoti Chicagon. Kadangi aš pagalbininkų dėka išplatinau daugiausia, man užmokėjo kelionę ». Patirti ten išpūdziai jame dar sustiprino norą persikelti į « Lietuvių sostinę », nes nepaisant pasisėkimo Baltimorėje, « čia nebuvau ganėtinai prigijęs » (Prisimininkime tik vyčių opoziciją prieš jį). «Šis miestas man darė niūrų išpūdį. Vasaros metu įkyrėdavo karščiai. Be to slėgė nostalgia ».

Bet nebuvo jau taip lengva išsivaduoti, nes jis nuolatos buvo kviečiamas į visokius parengimus. Antai, (1916.III.4) klierikas Ignas Valančiūnas (1885-1969) kreipėsi į jį iš St. Charles kolegijos: « Gali drąsiai rengtis tokioms temoms: 'Mūsų moksleiviai ir inteligentija', 'Pažinkime save ir kelią, kuriuo žengiamo', 'Žvilgsnis praeitin, dabartin' [...] Pasi-tikiu, jog Tamstelėje yra puikios ir neišsemiamos energijos, todėl [...] ne tik publika, bet ir mus moksleivius supažindinsite su prakilniais jausmais ir pažiūra, kurios nevienam iš mūsų stokoja ».

Čia įterpsime, kad Ignas Valančiūnas tuomet mokėsi St. Charles seminarijoje, esančioje Overbrook, Pa. Įšventintas į kunigus, jis vikaravo,

Mykolas Juras, prel. Pranciškaus Juro tėvas (1850-1914).

Antanas Juras diakonas (1880-1903).

Skurdžios tremtinių kapinaitės Sibire, kuriose palaidotas Rokas Juras, prelado brolis.

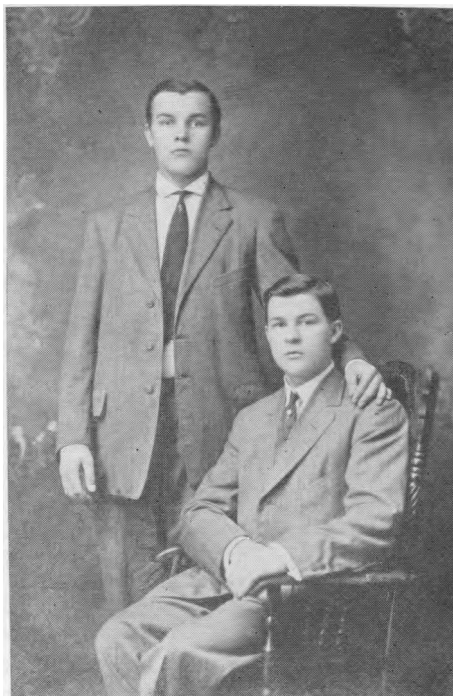
Pranciškus Juras 1912 metais. « Jei būtum
ne Juras, o Jurewicz ... ».

« Baltimores bruzdelninkas » Pranas Juras
(dešinėje) ir Antanas Ramoška (1913).

(Iš kairės) Klierikas Pranciškus Juras,
kun. L. Brigmanas, stud. Poška.

Steponas ir Balys Mingilai, su kuriais
Pranciškus Juras Baltimorėje platino
spaudą.

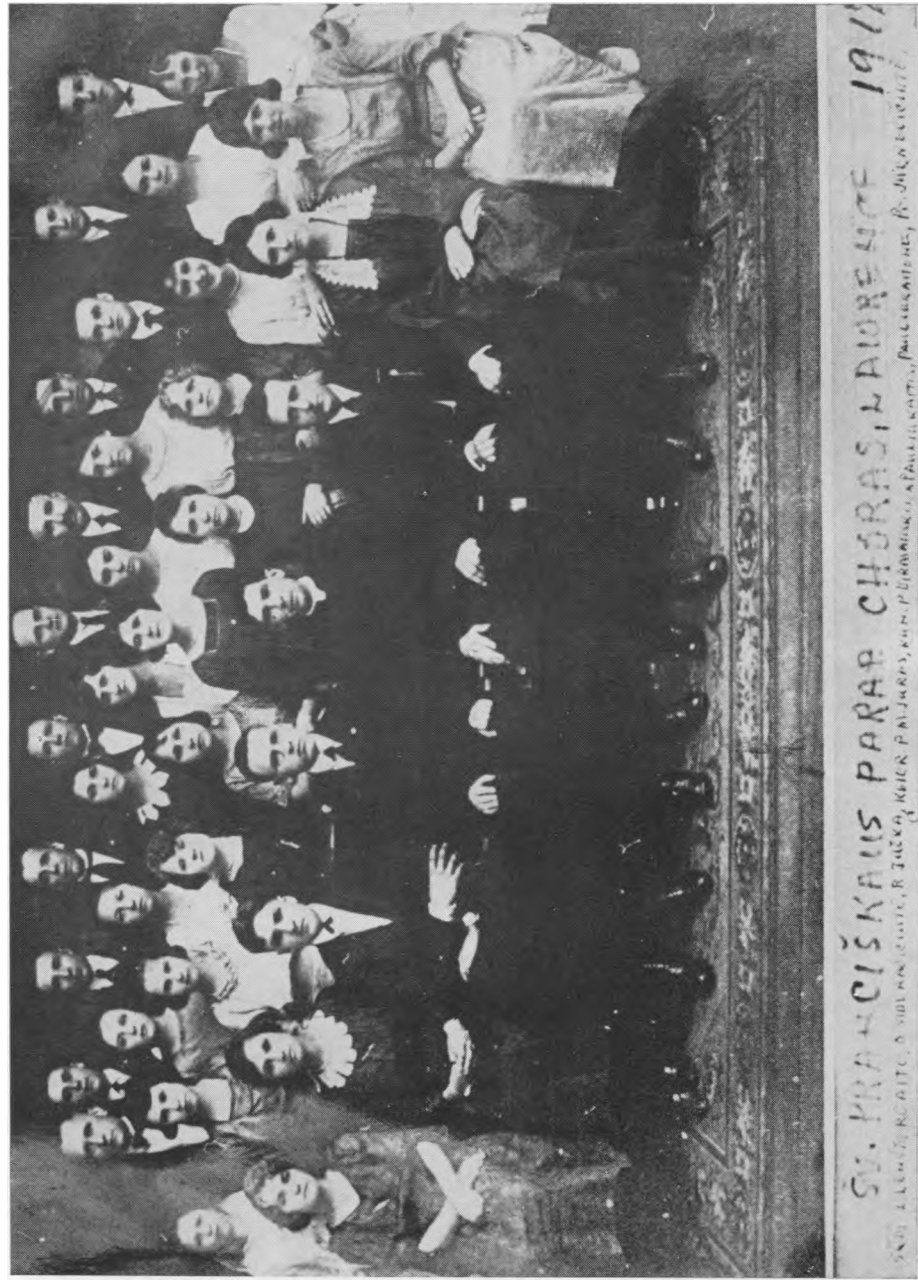
*Anykščių Šilelio leidėjai: Antanas Ramoška
ir Pranciškus Juras.*

Klierikas Pranciškus Juras (1917).

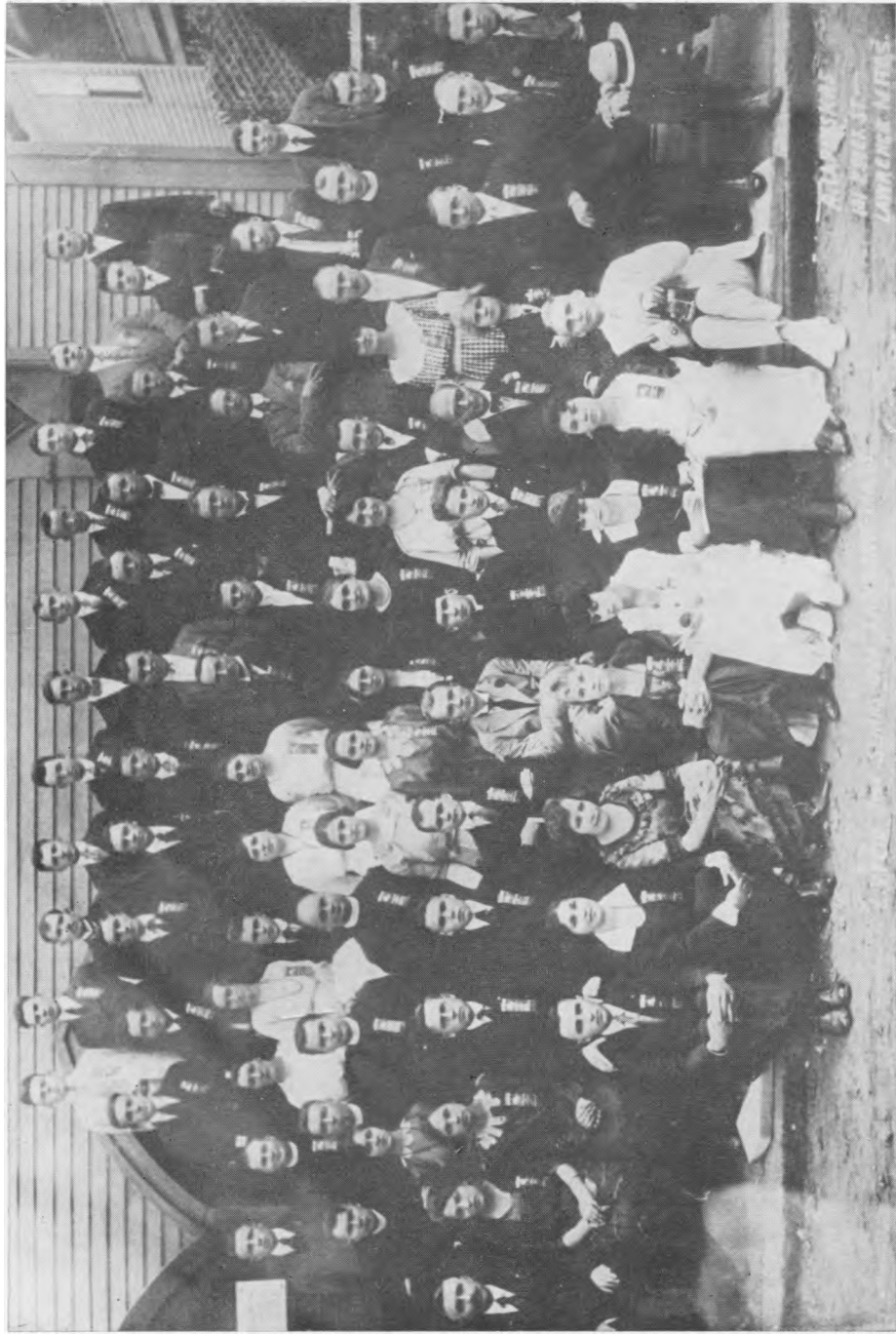
A. L. K. Moksleivių Rytų Krašto Suvažiavimas 1916 m. bal. 25-26 d., Philadelphijoje.
Sėdi (iš dešinės) kun. Ignas Zimblys, klierikas Pranciškus Juras, kun. Juozas Kaulakis.

Lawrence'o parapijos choras (1917). Keturias iš kairės Pranciškus Juras, šalia jo kun. Pranas A. Virmauskis.

Mokslėivių šeimas Waterbury, Conn. (1918). Sėdi (iš kairės) klierikas Pranciškus Juras, kun. Juozapas Valantiejus, klierikas Augustinas Petraitis, kun. Konstantinas A. Vasy, klebonas Petras Saurusaitis ir kun. Matas Pankus.

Lietuvos Vyčių VIII šeimas 1920 m. Lawrence, Mass. Antroje eilėje sėdi iš kairės ketvirtas — klierikas Pranciškus Juras, o aštuntas — kun. Pranas A. Virmauskis.

ir vėliau, mirus kun. Kaulakiui (1868-1933), nuo 1933 m. klebonavo Šv. Kazimiero parapijoje Philadelphijoje. Dėl savo trapios sveikatos labai buvo reikalingas pagelbininkų, dėl to jis pakartotinai šaukėsi ir Juro paramos. Savo gyvenimą ši tauri asmenybė 1969 m. baigė senelių namuose: Viloje Joseph Marie, Newton, Pa.²³

Kad per tokias « prakalbas », kurioms Valančiūnas kvietė Jurą, dr. J. Šliūpo laikais atmosfera kartais būdavo tiršta, galima suvokti iš šio kvietėjo išpėjimo (1916.III.4): «Tik vieno dalyko norėjau prašyti [...], kad mūsų kalbos būtų rimtos, neužgaulioj ant nė vieno būtų dalykai nupiešti, pavyzdžiui srovę kokią perstatant, nurodyti jos pasekmes, bet savo teismo neišreikšti; geriau to vietoj pasakyti: aš jos neteisiu, jūs apie ją spęskite šitais faktais. Aš manau tokiu būdu mes labiau publikai įtiksimė ». Kitame laiške (1916.IV. 10) dar prašė atsivežti mandoliną, «kad ir ant penkių minučių ką paskambinsite, vis įvairiau bus ». Pranas, siekdamas jautresnės nuotaikos, mielai bus ir skambinės ir dainavęs tose salėse, kur kai kada net vyčiai kiaušiniaus « vaišindavo » savo oponentus...

Tokia slogi bei karinga atmosfera dar labiau slėgė jo širdį ir jį dar stipriau paskatino apieisti Baltimore, kur jis, nepaisant savo apsukrumo, nebuvo įleidęs šaknų ir kuri jo nepriartino prie altoriaus. Nupuolusiam ūpui pakelti, jis sekmadieniais nuvykdavo į miesto sodą, kur grodavo simfonijos orkestras. Ten jis tonų bangomis leidosi nešamas į ateitį, kurią jam viliojančiai nupiešė klierikas Navickas.

²³ Žr. *Lietuvių Enciklopedija*, 36 t., Bostonas 1969, 516 psl.

4. TAPTI LASALIEČIU? (1914-1916)

*«Hartforde pasikalbėjau su lasaliečių naujo-
kyno vedėju. Grįžau be jokio noro likti
lasaliečių».*

Šis klierikas ir gundytojas Jonas Navickas (1895-1941), gabus ir šaunus jaunuolis, kilęs iš Virbalio, buvo įstojęs į Seinų kunigų seminariją, tačiau ten iš lenkuojančių profesorių patyrė tiek nemalonumų, kad bijojo nebūti prileistas prie šventimų. Kadangi jis degte degė noru stoti į žmonių išganymo darbą, jis 1913 m. išvyko Amerikon. Ten jis Hartforde, Conn., įsirašė į 1852 m. Prancūzijoje įkurtą La Salette misijonierių kongregaciją, kuri jam leido St. Mary's seminarijoje, esančioje Baltimorėje, baigti studijas.

Būdamas karštas veikėjas, jis įsijungė ir į savo tautiečių veiklą. Antai nuo 1917 iki 1920 metų redagavo Pilnųjų Blaivininkų mėnraštį *Tautos Rytą* (ėjusį 1915-1921), kuriame be kitų įžymybių bendradarbiavo ir kunigai M. Vaitkus (1883-1973) su V. Mykolaičiu-Putinu (1893-1967). Spaudoje užtikęs Juro straipsnius, lengvai užsiliepsnojęs klierikutis iškart suprato, kiek verta ši plunksna ir dėl to bematant pradėjo su autoriumi susirašinėti. O kai jis 1914 m. Waterburyje, Ct., įvykusiame Lietuvių Moksleivių (t.y. Studentų) seime Baltimorės bruzdelninką sutiko, juodu tuoj surado bendrą kalbą.

Įkaitintas misionieriškos ugnies, Navickas gyvu bei rašytu žodžiu kvietė ir Praną stoti į La Salette kongregaciją. Būdamas choleriškai ūmus bei kapsiškai pasitikįs savimi, jis jam entuziastiškai žadėjo aibę lasalietiškų gėrybių. Vien 1915 m. rugsėjo mėnesį Jonas Pranciškų net keturiais laiškais bombardavo. « Čia gali pabaigti aukščiausius mokslus », gundė jis (1915.IX.13) savo bičiulį. «Gali gauti visus daktaro laipsnius [...] Filosofiją pabaigsiu [Šveicarų] Friburge, teologiją Ryme. Galėsiu applankyti Innsbrucką [t.y. ten studijuoti]. Parvažiavęs į Lietuvą gali plačiai dirbti [...] Jeigu karei pasibaigus, negalėsime grįžti Lietuvon — tiesus kelias į Suv. Valstijas [...] Gyvenime nerandi vėliau jokių kliūčių [...] Čia gi karjera plati — ženk, kur patinka [...] Apsirgus gali būti spakainas — viskas aprūpinta iki kol neužkas į šaltą žemelę [...] Apsimąstyk, Drauge, ir duok vyrišką atsakymą ». Miražas po miražo!

Kadangi Pranciškus į tokį viliojimą į teologinį rojų žemėje nieko

neatsakė, Jonas (1915.IX.29), atsiprašydamas už tokį karštumą, iš naujo jį skatino: « Su atvira širdimi patariu — važiuokite kuo greičiausiai, kad nebūtų per vėlu ». Bet ketvertais metais už jį vyresnis ir gyvenimo skaudžiau išbandytas į viską kritiškiau žiūrėjo ir dėl to blaiviai atsakė: « Užsibaigus Moksleivių Seimui Waterburyje (1914), nuvykau į Hartfordą. Pasikalbėjau su lasaliečių naujokyno vedėju. Išsiskyrčiau pareikšdamas, kad apgalvojęs apie stojimą, pranešiu laišku. Grįžau be jokio noro likti vienuoliu lasaliečių ».

Bet to nepaisant, 1919 m. išvykęs į Fribourgą studijuoti, Navickas nebuvo nustojęs vilties laimėti savo draugužį lasaliečių kongregacijai. Dėl to jis ir iš Alpių krašto dar mėgino jį suįdominti studentišku gyvenimu. Štai ką jis 1920.1.4 d. jam rašė apie ten susispietusius lietuvius: « Pasiuočiu Tau *Lituanijos* narių fotografiją. Kaip matai studentų ne mažas būrys. Kalėdų šventėms turėjome susiruošę Kūčių [...] Rengimo komisijoje buvo E. Turauskas (1896-1966), Kl. Ruginis [g. 1893, 1941 m. išvežtas į Sibirą] ir aš [...] Svečių buvo 22, jų tarpe [...] kun. A. Steponaitis [1883-1964] ir dvi kolegės iš Uršuliečių pensionato (Vilimaitė ir Smetonaitė [Lietuvos] Prezidento duktė).

1920.III.31 d. Navickas savo prieteliui papildomai dar pranešė: « Tavo laišką su čekių gavau. Širdingai ačiū! [...] Artinantis Steigiamajam Seimui Krikščionių Demokratų partija prašyte prašė mūsų visų studentų Velykų vakacijose vykti Lietuvon vesti agitacijos, apmokėdama bent. už kelionę [...] Todėl visi, kurie tik galėjo — vaikinai, merginos ir kunigai — išvažiavo, skaičiuje 13 asmenų [...] Užvakar išvažiavo ir p. [St.] Šalkauskis [1886-1841], pereitą savaitę išlaikęs filosofijos kvotimus ir gavęs daktaro laipsnį. Kun. Iz. Tamošaitis [1889-1943 Sibire] už mėnesio laikys egzaminus — todėl ruošiai; p. Raulinaitis [1895-1969] serga, ir aš, ruošdamasis šventimams ir egzaminams, turiu vesti visus Fondo ir *Lituanijos* reikalus [...] Daugelis išvažiavusių studentų [...] neturėjo atsakančių drapanų, tai aš pasiskolinau 50 frankų, patsai neturėdamas, ir daviau vienam [...] Kalbi apie [1919 m. sukurtą] Putino *Medūzą*. Tiesa, puikus rašinys; jisai ją skaitė mūsų [*Lituanijos*] susirinkime. Drama ir neužilgo pasirodys. Dr. St. Šalkauskis turi parašęs *Rūtų darželį*, kuris taipgi tilps *Vytyje*. Kiti mūsų draugų raštai tilpsta *Darb[ininke]*, kuris prisiunčia keletą dolerių už vargą.

Medūza, kurią *Vytis* atspausdino 1920 m., baigėsi karštu šūkiu: « Lietuvon, Lietuvon! Ten kyla nauja gyvybė, ten kūrybos mintis atgavins pailsusią dvasią ».

Nors Navickas ir visokiais būdais bandė savo Pranelį privilioti prie lasaliečių, Juras nebūdamas linkęs į akademiškus mokslus ir be to ne-traukiamas tos kongregacijos prancūziškos orientacijos, kuri būtų galėjusi nuvesti jį nuo lietuviybės ir net pasikėsinti į jo stipriai pabrėžiamą asmeninę laisvę, nesidavė sugundomas.

O kas liečia patį gundytoją, reikia sakyti, kad jis, pasiekęs kunigystę, doktoratą ir lasaliečių misijonieriaus garbę, 1925 m. perėjo pas marijonus. Jų tarpe jis taip švitriai pasidarbavo, ypač išugdydamas Marijanapolio kolegiją, kad naujasis jo vienuolynas jį 1939 m. išsirinko savo provinciolu Amerikoje. Ir šitoms pareigoms jis taip karštai pasišventė, kad vos dvejiems metams praėjus, eidamas tik 46 metus, sudegė savo paties sukurstytose liepsnose.

5. TAPTI MARIJONU? (1916-1917)

«Kodėl aš Marijonuose neprigijau, aš pats nežinau. Gal dėl to, kad jie man aiškiai nepasakė, jog duos man reikiamo mokslo būti kunigu; gal manyje reiškėsi puikybė, o gal jau buvo tokia Dievo valia».

Nors ir žavūs buvo Navicko miražai, tačiau — jei iš viso jam reikės paaugoti dalį savo laisvės, tai — jis labiau buvo linkęs stoti į Marijonų ordiną, atvedusį jį į Chicagą.

Pirmas sąlytis su jais įvyko per F. Kudirką (1870-1932), kuris 1916 m. su misijomis buvo atvykęs į Baltimorę. Pranciškus tada kreipėsi į jį pašaukimo klausimais. Svečias jam patarė persikelti į Chicagą ir ten bendrauti su marijonais, nes jam rūpėjo Amerikoje plėsti tą ordiną, kurį šventos atminties Jurgis Matulaitis (1871-1927) Europoje buvo atnaujinęs ir 1913 m. įkurdinęs taip pat Amerikoje. Vildamasis, kad F. Kudirkos kvietimas jam padės pasiekti bent laiptelius į altorių, Pranciškus 1916 m. išsiskubino Chicagon, kur jį globojo tuomet North Side Šv. Mykolo parapijėlę aptarnaujantieji marijonai.

Apie tą marijonišką epizodą jo gyvenime anų dienų kandidatas po 55 metų (1971) štai ką pranešė savo biografui: « Nuo pat vaikystės svajoju apie kunigystę, bet ne apie vienuolyną. Ir atvykęs į Ameriką ryžausi likti kunigu, bet neturtas ir džiova slopino viltį. Vienok mano pašamonėje ruseno kur tai girdėti žodžiai. 'Jei ką Dievas šaukia į savo vynuogyną, ir jaunuolis klauso Jo balso, pats pragaras jo nesulaikys'. Todėl Amerikoje, jei vienas bandymas nepavyko, bandžiau antrą, trečią ir net ketvirtą kartą.

1916 m. nuvykęs pas Tėvus Marijonus į Chicagą turėjau intenciją likti kunigu, bet nesupratau vienuolyno gyvenimo. Tos kongregacijos kunigai: Kudirka, Kulikauskas ir Kazakas, dar neseniai (1913) buvo atvykę Amerikon ir apaštalavo Šv. Mykolo parapijoje bei talkininkavo Seserims Kazimierietėms. 1916 m. iš Rusijos dar atkeliavo prof. Pr. Būčys (1872-1951), kuris mane žavėdavo meditacijomis. Marijonų parapija buvo viena iš mažiausių (Amerikoje) ir skurdi. Jie laikė mane savo šeimos nariu ir leido vienerius metus lankyti Šv. Vincento a Paulo universitetą, kad pramokčiau daugiau anglų bei lotynų kalbų, taipgi graikiškai, kas tuomet buvo reikalinga stojantiems į seminariją.

Penktos kuopos vyčiams prašant, marijonai man leido veikti jaunimo tarpe ir kartu su jais mokytojauti vakarinėje mokykloje, kurią buvo suorganizavusi šv. Juozapo vardo Darbininkų Sąjungos kuopa. Kadangi į tą mokyklą reikėdavo pėsčiam eiti apie pusvalandį, tą laiką panaudodavau išmokti atmintinai naujų žodžių svetimose kalbose. Marijonai buvo įsigiję spaustuvės mašinas. Jie patys rankomis rinkdavo raides ir spausdino laikraštėlį *Tikyba ir Dora* ». Tai tas pats laikraštukas, ejęs nuo 1914 iki 1920 m., į kurį tuomet rašydavo dar kitas, taip pat kukliai Chicagoje prasistumdęs grinatorius — Kazys Pakštas (1893-1960).

« Nežinau — taip Juras tęsia savo pranešimą — kodėl marijonai manęs į talką nekviesdavo. Jie visi darbavosi sunkiai ir visi buvo malonūs. Bet kaž kodėl pasigesdavau meilės junginio ir pasijusdavau vienišas. F. Kudirka tai pastebėjo, dėl to jis retkarčiais mane pasikviesdavo su juo važiuoti prie ežero. Bet pašnekėsys būdavo ribotas. Kaip kandidatas kas mėnuo eidavau pas savo viršininką pasipasakoti apie dvasinius reikalus. Jis visada išklausydavo mane rimtai, bet kai reikėjo pereiti į naujokyną pasisakiau neigiamai. Kodėl čia neprigijau, aš pats nežinau. Gal dėl to, kad F. Kudirka man aiškiai nepasakė, jog duos man reikiamo mokslo būti kunigui; gal manyje reiškėsi puikybė, o gal jau buvo tokia Dievo valia ».

Galimas daiktas, kad jo globėjai nemanė, kad šis neseniai iš ligos išsikapstęs varvalas, kuris net po ketverių metų buvimo Amerikoje silpnai tekalbėjo angliškai, tikrų į kunigus ir dargi į misijonierius. Be to, jie bus pastebėję ir jo polinkį išsaugoti savo Aš daugiau negu tai naudinga vienuolių bendrijai. Kaip ten bebūtų buvę, faktas, kad marijonai jo išsižadėjo; tačiau jam dar leido išbūti pas juos iki mokslo metų pabaigos.

Apie to skyrimosi priežastį informuoja šis iš kun. Juozo Vaišnoros, M. I. C. (g. 1905) gautas (apie 1973 m.) paaiškinimas: «Marijonai, norėdami, kad Juras būtų kunigas, leido jį į Šv. Vincento Pauliečio universitetą. Jam tada buvo jau 25 metai. Jis buvo nestiprios sveikatos, labai pamaldus. Po metų pastebėta, kad mokslas jam tik sunkiai sekasi ir dėl to neturėjo vilties būti išleistas į kunigus. Dėl to kun. F. Kudirka jam ir pasiūlė pasitraukti. Tą savo atsiskyrimą nuo marijonų Juras kartais karčiai prisimindavo: 'Mane laikė negabiu, o štai aš ne tik kunigas, bet ir prelatas'. Gal dėl to jis toliau marijonams didelių simpatijų neturėjo ir labiau buvo linkęs palaikyti kitus ordinus ».

Juras vis dėlto savo laikiniams globėjams nenorėjo likti skolingas. Dėl to jiems šiuo ir tuo padėdavo. Jis ypač rūpinosi jaunomis sielomis bei darbo žmonėmis, kurių čia buvo pilni apsiukšlinti Chicagos pakraščiai. Degdamas noru skleisti ir čia Valančiaus šviesą, jis gyvenimo nuskriaustiesiems bažnyčios rūsyje įsteigė skaityklą su atitinkamu knygynėliu. Čia jis jautėsi savo vietoje, nes čia jo Aš turėjo laisvas rankas.

Kad Juras ir negavo progos tą savo Aš apvilkti kokio nors ordino rūbais, jam betgi rūpėjo kaip parapijos dvasininkui veikti bei vesti pasau-

liečius. Tad spirginantis klausimas, kaip pasiekti tą tikslą? Besikankindamas tokiose miglose, jis vieną dieną pripuolamai sutiko savo lotynų kalbos prof. Murray C.M. « Jis manęs klausė, ar nenorėčiau tapti kunigu. Atsakiau, kad toks mano noras, bet kad nesiseka šiame gruoblėtame kelyje. Papasakojau jam, kad tuo reikalu buvau nuvykęs į Chicagos vyskupijos kanceliariją pasiteirauti. Prie langelio kunigui pasakojau savo reikalą. Jis trumpai man atsakė: *Why don't you join the Marian Fathers?* ir nuėjo. Atjausdamas mano širdgėlą, prof. Murray manęs klausė. 'Ar nori, kad Tau padėčiau?' 'Būčiau Jums daugiau negu dėkingas', atsakiau. Praslinkus kelioms savaitėms gavau laišką iš Kenricko Kunigų seminarijos St. Louis, Mo., rektoriaus: *I wish to inform You, that You are admitted to our Seminary*». Tokiu būdu jau 26-tuosius metus einęs Juras svetimųjų pagalba buvo priimtas į seminariją, į kurią jis nedelsdamas ir pakelta nuotaika nuvyko. Kad ir toliau nuo « civilizacijos », tai vis arčiau Dievo.

Žinia, kad parapijiečių pamiltasis Pranutis rengiasi vykti į seminariją, paskatino ypač jaunimą praturtinti jo amžinai kiaurą kišenę. Itin atmintinas žestas Antano Rugieniaus, kada jis buvo pašauktas į kariuomenę, kuri Europoje turėjo nugalėti vokiečių kaizerį Vilhelmą II. Kadangi fronte mirtis nelauktai gali užklupti karį, Rugienius prieš išvykdamas savo indėlį banke, 2.000 dolerių, užrašė kartu ir savo bičiulio vardu, kad šis, reikalui esant, galėtų naudotis tuo kapitalu. Kadangi Antanas išvengė didesnių nelaimių ir dar iš savo kareiviškos algos galėjo šelpti Praną, šis, karui pasibaigus, sugrįžusiam kareiviui grąžino banko knygutę su neliestu kapitalu, iš kurio Rugienius ir toliau šelpdavo sąžiningą savo turto globėją. Šis dosnumas Praną taip paveikė, kad jis vėliau tapęs pinigingesniu, nepaliaujamai paremdavo kitus, kurie to buvo reikalingi ir verti.

Kokiais jausmais Chicagos lietuvių tikintysis jaunimas išleido savo bičiulį bei globėją, išreiškia šis romantiškas Barboros Tumaitės atsisveikinimas, rašytas 1917.X.3 d.: « Gaila yra labai, kad nebeturėjau progos atsilankyti į North Side prieš Tamstos išvažiavimą, tuomi pačiu nebeturėjau laimės paskutinį kartą atsisveikinti ir išreikšti savo dėkingumo dėl Jūsų už gražiausi pavyzdį karštume dvasios Tėvynės meilės ir visuomenios labo. Iš tiesų buvot diel mūsų kaip aušrinė žvaigždėlė dar naktinėje priemėj. Jusu pavizdys ir didviriškumas, darbštumas pasiliko giliai mano atmintyje ant visados. Taigi meldžiu Augščiausiojo ir linkiu Tamstai ko karščiausiai atsiekti tą augštą tikslą, pri kurio Jumis šaukė Viešpats ».

Tokių linkėjimų lydimas, Pranas, per daugelį metų gyvenimo audrų blaškomas bei plakamas, 1917 m. rudenį nuvyko į Kenricko seminariją, į kurią jį, jo pasigailėdami, buvo priėmę Tėvai Vincentiečiai.

6. VALANČIAUS NUSITEIKIMŲ KLIERIKAS ST. LOUIS SEMINARIJOJE (1917-1921)

*« Šventasis Raštas ir Valančiaus raštai buvo
mano švietimo ir veiklos gairės ».*

Įstojimą į Kenricko seminariją Pranciškui palengvino dar kelios rekomendacijos, iš kurių minėtinas vokiečio kun. Mihmo (1917.VI.6) išduotasis paliudijimas²⁴. Tik kitų metų pradžioje (1918.1.26) F. Kudirka, marijonų vardu jau St. Louis'e klierikaujančiam Jurui išdavė formališką paliudijimą²⁵.

St. Louis'e, kur jam neteko diena iš dienos grumtis dėl duonos kąsnelio, Juras atsigavo ir dėl to nekliudomai galėjo studijuoti. « Seminarijos kursas, — taip Juras pasisakė autoriui apie 1973 metus, — tęsėsi šešerius metus. Pirmieji du buvo skirti filosofijai, o sekantieji teologijai. Mokslo lygis buvo aukštas. Pamokos buvo įdomios, vaizdžios ir lengvai prigijančios ». Čion atvykęs Pranciškus buvo patekęs į ramybės bei krikščioniškos meilės gūžtą.

Kad kiek ir per senas Juras čia pagaliau buvo radęs savo mokslavietę, jis vis dėlto dar nebuvo « įpilietintas » kokioje nors vyskupijoje, kurios valdytojas būtų padengęs išlaidas tolimesniam išsilavinimui. Bet ir šiame reikale jam šypsojosi laimė, nes po 1917 m. Kalėdų iš Sioux City, Iowa, atvykęs vyskupas Gallagher sutiko tą našlaitį priimti į savo dieceziją bei apmokėti jo mokslo išlaidas. Nukritus nuo jo pečių finansiškiems sunkumams, Pranciškus galų gale galėjo pilnai atsidėti studijoms. Dėl to jis nė nepajuto, kaip greitai prabėgo pirmas pusmetis ir prisiartinio kalėdinės atostogos, kurias jis praleido pas Tėvus Marijonus Chicagoje.

Atsižvelgdami į jo uolumą, jo profesūrai jam leido įsijungti ir į tautinę veiklą, kuri jam nemažiau buvo prie širdies negu teoretiškasis

²⁴ «It gives me great pleasure to testify to the exemplary character of Mr. Francis M. Juras. Due to illness, he was compelled to spend some time in the country and while here with me in this [Pylesville, Md.] parish. I found him to be a good young man and a worthy subject for the Seminary».

²⁵ «Hiscs testificor Franciscum Juras in domo nostra [Domus Chicagiensis] unum circiter annum habitasse, quo quidem tempore ilium bonae esse indolis ac morum cognovi».

mokslas. Dėl to jai paaukojo ir vasaros atostogas, kurias jis praleisdavo gyvensnėse kolonijose, nes jam, apsigimusiam aktyvistui, reikėjo savo « parapijos ».

Jo veržlumui nebuvo sunku surasti verdančio gyvenimo, nes toks veikėjas visur buvo laukiamas, išskyrus ten, kur bijotasi jo konkurencijos. Prisimindamas anas vasaras, Prelatas (1973) šitaip apibūdino savo «vasarojimą»: «Anais laikais buvo priimta žymesnėse lietuvių parapijose, išskyrus tas, kurios išlaikė mokyklas, vasaros metu vaikus surinkti į tam tikrą 'vasarinę mokyklą', kurioje buvo dėstoma lietuvių kalba bei Lietuvos istorija. Toms mokykloms vadovauti klebonai stengdavosi gauti iš seminarijų kokį gabesnį klieriką ».

Jų akis krito ir ant Juro, kuris 1918 ir 1919 metų vasaras praleido Westville, Ill., pas kun. L. Brigmaną. Šiame miestelyje, esančiame 120 mylių į pietus nuo Chicagos, buvo tikra kolonija lietuvių angliakasių, kurie, nors tautiškai laikėsi vieningai, tačiau religiškai buvo susiskaldę, nes nemažas jų skaičius priklausė prie « tautinės bažnyčios », kas bendram veikimui gerokai kenkė. Čia Pranciškus rado platų, bet « usnėmis apaugusį darbo lauką ».

Vos atvykęs, jis tuojuo puolė miklinti jaunuosius vyčius, su kuriais (1919) liepos 13 d. suruošė vakarą su pamarginimais. Kad jam gerai sekėsi, galima spręsti iš korespondencijos, kurią *Draugas* baigė šitaip: « Ant galo choras dainavo *Per girių girelę, Per laukelį joju* ir užbaigė su Lietuvos himnu. Žmonių buvo daug. Visi buvo užganėdinti »²⁶.

Vos uždangai nusileidus, Pranciškus ėmė lavinti vyresnius vyčius, kurie rugpiūčio 10 d. turėjo savo vakarą. «Nepaprastai pasižymėjo — taip po keturių dienų pranešė *Draugas* — J. Karpavičiūtė, kuri pasakė monologą *Naujas kalbėtojas* ir O. Karpavičiūtė, sakiusi monologą *Negryna sąžinė* [...] Daugiausia visus pralinksmino lošimas *Tai politika* [...] [Vaidintojai] triukšmavo, juokų ir užimo pridirbo tiek, kad galėjai ir apsiverkti besijuokdamas »²⁷.

Bet belavindamas jaunimą, miklusis klierikas ir suaugusiems buvo autoritetas, kuriems jis parapijos sode ruošė « draugišką, linksmą parapijonų susirinkimą. Čia susitelkę, vaišindamiesi nesvaiginančiais gėrimais, pasidalino gyvenimo išpūdžiais. Lietuvos Vyčių jaunimas palinksmino savo dainomis [...]. Moterėlės [...], bežiūrėdamos į rūtas bei kitas gėleles, kai pradėjo traukti Lietuvoje skambėjusias daineles, tai nevienas ateivis galėjo jaustis sėdįs prie 'bakūžės samanotos' savo sodnelyje... »²⁸. Bet Juras parapijiečiams ne tik jausmingai priminė tėvynę, o juos ragino jai, dabar

²⁶ Korespondencija iš Westville, Ill., žr. *Draugas*, 1919.VII.28 d.

²⁷ « Buvusio » korespondencija, žr. *Draugas*, 1919.VIII.14 d.

²⁸ «Pranelio» (Juro?) korespondencija iš Westville, Ill., žr. *Draugas*, 1919.VIII.8 d.

prisikeliančiai iš praeities vargų, padėti savo aukomis. Rugpiūčio 24 d. jis «laike prakalbų atsišaukė į Westvilles lietuvius, prašydamas sušelpiti vargstančius Lietuvoje moksleivius-ateitininkus»²⁹. Ir ne tik gyvu žodžiu. Tuo reikalu rašė ir spaudoje³⁰.

Atostogų metu Pranas nepamiršo nė Moksleivių susivienijimo, šio ateitininkiškojo atgarsio Amerikoje. Dar Baltimorėje veikdamas, jis — iš opozicijos tenykščiams vyčiams — taip artimai buvo susibičiuliavęs su studentais, kad jų buvo išrinktas centro valdybos pirmininku. Dėl to jis 1918 m. rugpiūčio mėnesį nuvyko į Baltimorę, kur 19 ir 20 dienomis įvyko VII jų seimas.

Savo metiniame raporte jis pranešė, kad dabar prie Susivienijimo priklauso 19 kuopų su 337 nariais, kurių 145 įstoję paskutiniaisiais metais. Sveikinimą iš Chicagos atsiuntė prof. Pr. Būčys (1872-1951), o be kitų atsilankė ir K. Pakštas (1893-1960). Seimo metu buvo skirstomos premijos už geriausius *Moksleiviui* siųstus rašinius. Iš šešių premijų Juras laimėjo net keturias: už vyskupų Valančiaus bei Baranausko gyvenimo aprašymus, be to už *Geologijos* nušvietimą, už kuriuos gavo po penkis dolerius, ir galop dar už straipsnį *Pažinkime sociališkąjį klausimą*, už kurį kun. J. Valantiejus (1883-1964) autoriui įteikė net visą šimtinę. Renkant naują centro valdybą, Juras vietą užleido savo bičiuliui J. Navickui, bet išdo globėjo pareigoms pasiliko valdyboje.

Seimo proga «Baltimorės bruzdelninkas» neužmiršo aplankyti senus savo prietelius. «Kolei gyvas būsiu — taip jam dar 1917.X.25 d. buvo rašęs A. Ramoška — negalėsiu užmiršti tų valandų, kurias su Jumis pergyvenau. Kad Jūs šiandien būtumėte Baltimorėje, tai spaustuvė būtų jau nupirkta ir laikraštukas šalia *Tautos Ryto* eitų». Kad anksčiau abiejų puoselėtasis teatras dar veikė, matyti iš šio Ramoškos prierašo: «Lapkričio 11 lošime Gogolio *Piršlybas* ir *Gudrujų kvailį*».

Kad Pranciškus ir tarp kolegų naujų sekėjų mokėjo laimėti, paliudija šis klieriko J.A. Paliuko jam (1917.XI.4) iš Šv. Jono seminarijos (prie Bostono) atsiųstasis laiškas, kuriame jaunuolišku užsidegimu rašė: «Bran-gusis! Kibą iš dangaus iškritai su tokiu draugišku laiškeliu. Jūsų jausmin-gos mintys išlietos yra man kaipo kokis akstinas, raginantis mane prie bendro veikimo, prie pasišventimo, prie idealo [...] Jaunimas čia gimęs ir augęs reikalauja, kad kas jiems kelią rodytų [...] Bet su laiku tikimės, jog vietiniai moksleiviai pakils, nes nemaža čia yra tokių [...], kurie turėjo progą lankyti parapijinę mokyklą [...] Aš labai nusidžiaugiau, kada man tūlas lietuvis kunigas papasakojo, kad Jūs manote pastoti Šv. Jono Seminarijon Bostone [...] Aš laukčiau tos dienos kaip saulutės užtekant».

Dirbdamas su studentais, Juras palaikydavo glaudžius ryšius ir su

²⁹ Korespondencija iš Westville, Ill., žr. Draugas, 1919.IX.8 d.

³⁰ Pr. M. Juras, *Ateitininkams aukos*, žr. Draugas, 1919.VIII.25 d.

Šv. Prokopijaus seminarijoje (Lisk, III.) klierikaujančiu Anicetu Linkum (1887-1962). Tai buvo spalvingas, bravūriškas jaunikaitis, mėgstas apie viską atvirai pasisakyti, ir tai būtent žodynu, nepripažįstančiu nei jokios « kosmetikos ». Ypač mėgo vanoti « bobeles, kurios savo liežuviu gatves šluoja ».

Tam judriajam Anicetui, tuomet redaguojančiam *Moksleivio* žurnalą, rūpėjo iš savo kolegos gauti jau minėtąjį rašinį apie Valančių. « Dar niekas neparašė to vyskupo biografijos », — kreipėsi jis (1918.11.20) į savo vienmintį. « Kas gi geriau parašys už Jus? Ką tik parašote, prisiųskite, visados Jūsų raštai tilps *Moksleivyje* ». Tuo kreipimusi Linkus pataikė į jautrią Juro širdį, nes nešiodamas savyje spindintį Valančiaus paveikslą, Pranciškus, tarsi, laukė tokio paragavimo, leidžiančio tam patriotiškam ganytojui statyti nors kuklų literatūrinį paminklą, kuris įpareigotų ir Amerikos lietuvių jaunimą. Dėl to tuoj griebėsi plunksnos ir su įkvėpimu nupiešė gyvenimą bei veiklą to vyskupo, kuris nuo pat jaunų dienų įpareigojančiai pripildė visą jo esybę³¹. Jam, taip aukštai statančiam Valančių, « savo » vyskupą, atrodė, kad jis dar per menkai jį nušvietęs, bet Linkus autorių (1918.II.14) ramino: « Bereikalingai nusižeminate, vysk. Valančiaus biografija gerai parašyta ».

Valančius vėliau dar daugiau yra sulaukęs tokių literatūrinių paminklų, kur kas puošnesnių ir moksliškesnių. Bet klieriko Juro pastatytasis reikšmingas tuo, kad šis autoriui kartu buvo ir išipareigojimas, kuriam toliau skirs žymią dalį savo gyvenimo. Dėl to jis, tiksliau nedaotuotame laiške, apie 1973 m., savo biografui teisingai galėjo rašyti: « Yra pagrindo manyti, kad Dievo pašaukimą į kunigus įsisavinau iš Valančiaus raštų, kuriuos brolis Antanas [1880-1903] parveždavo iš Kauno Kunigų Seminarijos ir tėveliai gaudavo iš knygnešių. Knyga visuomet buvo mano širdies draugas; bet labiausiai man patikdavo Valančiaus raštai. Jis buvo didvyriškos drąsos karys, genialus rašytojas. Dėl to Šventasis Raštas ir jo raštai buvo mano švietimo bei veiklos gairės ». Teisingai Simas Sužiedėlis vėliau apie Jurą galėjo sakyti: « tai Valančiaus šviesa už marių ». Vėlybas jo pastangų atgarsis yra, pavyzdžiui, Sauliaus Girniaus paskaita *Valančiaus veikla, ruošiant tautą ateičiai*, paruošta Ateitininkų Jubiliejinei Stovyklai, įvykusiai 1975 m. vasarą Dainavoje³².

Sekdamas « savo » vyskupo pėdomis, Pranciškus, vadovaudamas studentams, jų tarpe ieškojo naujų Valančiaus sekėjų ir tam tikslui dar plačiau susirašinėdavo su jais. Išdava buvo tokia, kad jis gaudavo nuo jų — lygiai kaip ir nuo vyčių bei blaivininkų — tiek laiškų, kad Seminarijos paštininkas, išdalindamas korespondenciją, vis turėdavo šaukti:

³¹ Pr. M. Juras, *Vyskupas Motiejus Valančius*, žr. *Moksleivis*, 1918 m. balandžio mėn., 1-6 psl.

³² *Ateitis*, 1977 m. 1 nr., 17-18 psl.

« Juras ... Juras ... Juras! ». Tuomet jo kolegos ne be pavydo atsiliepdavo šūkiu: « Na gi, atiduok jam visus laiškus! »

Ne vienas laiškas iš tos gausybės rago atėjo iš Overbrook'e, Pa., klierikaujančio Juozo Karaliaus (g. 1889), kuris vėliau kaip knygų mecenatas įamžins savo vardą mūsų kultūros istorijoje. Savo laiške (1919.11.20) jis ragino Jurą kovoti su lenkų pretenzijomis į lietuvių kultūros turtus: « Šiuomi prisiučiu šiek tiek dokumentalės medžiagos, kuria remiantis yra lengva priparodyti, kad Mickevičius [1798-1855] yra lietuvis ir kad jo raštai yra *the Lithuanian literature in the Polish language*. Pats poetas kuo aiškiausiai už save kalba ». Paminėjęs dar keletą tokių pavyzdžių, įrodančių lenkų kėslus į lietuvių pažibas, Karalius, degdamas tėvynės meile, savo išvedžiojimus baigė šiais karingais žodžiais: « Už tokius nesąžiningus melus jiems [t.y. lenkams] Dievas nepadės — jie užsprings. Broluži, kruvina kova su lenkais mus laukia. Bet kovą laimėsime, tik reikia mums drąsos ir pilno pasišventimo ».

Neatlyždamas Karalius dar dviejuose ilguose kišuose, rašytuose 1919. II.27 ir 1919.III.2 d. sugrįžo prie lenkų mums daromos skriaudos, reikalaudamas, tarp kito, kad busimoji taikos sutartis — Versalyje (Versailles) sudaromoji — Vilnių priskirtų Lietuvai. Liesdamas organizacinius darbus, jis ragino savo bičiulį Moksleivių susivienijimo neapleisti: Jam esi « nemaža pasidarbavęs ir daug patyrimo turi; tad tokių žmonių mūsų Susivienijimas labai reikalauja. Mūsų moksleiviją reikia vienyti, organizuoti, nes kitaip ji ištautės » (1919.III.2).

Nepasitenkindamas jaunimu, uolusis klierikas bandė paveikti ir suaugusius. Kadangi didžiausia jų yda, ypač angliakasių rajonuose, buvo girtuoklystė, jis — sekdamas Valančiumi — pradėjo kovoti ir su girtybe. «Dar būdamas seminaristu — taip jis 1973 m. prisimena šią veiklą — buvau užmezgęs draugiškus ryšius su klieriku Jonu Navicku [1895-1941]. Jis dar besimokydamas Baltimorėje redagavo Pilnųjų Blaivininkų Draugijos leidžiamąjį laikraštėlį *Tautos Rytas* [1915-1924]. Inspiruotas Worcesterio lietuvių parapijos klebono Jakaičio [1886-1965], jis mane prikalbino būti tos draugijos sekretoriumi bei to žurnalėlio administratorium. Laiškais bei straipsneliais bandžiau laiku ir nelaiku padirbėti blaivybės dirvoje. Pustuščiomis kišenėmis net vykau į susirinkimus. Tačiau savo darbo vaisių nemačiau. Po kelių metų Pilnųjų Blaivininkų Draugija išgaravo, nepalikdama net pėdsakų ». Akivaizdoje tokios nesėkmės su vyrais, kurie ir savo kritiškumu laikėsi atokiau, Pranciškus dar stipriau susikoncentravo į jaunimą ir į moteris, kurie savo lankstumu labiau buvo linkę teigiamai atsilipti į jo intencijas.

Naujojoje Anglijoje jo užmojais susidomėjo ypač dvi parapijos. Viena buvo Worcester, Mass., kurios klebonas J.J. Jakaitis (1886-1965) turėjo gerą uoslę tokiems aktyvistams užuosti, ir antra — Lawrence, Mass., kurios vadovui Pr. Virmauskiui (1884-1967) pavyko Jurą pririšti prie savęs.

7. VYČIŲ VIRŠŪNĖJE (1920-1922)

« Jis dirbo daugiau negu galima iš žmogaus tikėtis ».

Prano Virmauskio (1884-1967) asmenyje Apvaizda Jurui davė prityrusį, tėvišką vadovą ir mokytoją sielovadoje. Virmauskis buvo kilęs iš Žemaitijos, kur jo tėvas garsaus Juozo Pilsudskio dvare tarnavo kaip mašinistas. Ponui pralošus savo dvarą, tėvas naujos duonelės turėjo ieškotis Amerikoje, kur jo sūnus erškėčiuotais keliais pasiekė kunigystę. Dar tais pačiais 1916 metais jis buvo paskirtas Lawrence'o klebonu, kur bandė vėl suvienyti iškrikusią parapiją, kurios žymi dalis buvo nuėjusi « tautinės bažnyčios » klystkeliais. Norėdamas atsverti « nezaliežninkų » įtaką bei atstatyti vienybę, klebonas dažnai ruošdavo « prakalbas, kurioms kviesdavo žinomus oratorius, jų tarpe ir Chicagos « Aleksandryno » pasauliečius: Aleksandrą Račkų (1893-1965) ir Vyties redaktorių bei jo iškalbingą bendramintį Kazį Pakštą (1893-1960).

Pats būdamas ir mėtytas ir vėtytas, Virmauskis gerai suprato likimo irgi neglostytąją Jurą. O šis, atsidėkodamas už užjautimą ir globą, Lawrence'o jaunimui uoliai dėstė lietuvių kalbą bei Lietuvos istoriją. Virmauskis nudžiugo, aptikęs šiame šiauliškyje savo *alter ego* ir jam 1920 m. patikėjo suorganizuoti VIII Vyčių seimą. Taip buvęs pirmininkas V kuopos, veikiančios Chicagos North Side, prasimušė į pirmąsias vyčių eiles.

Virmauskis 1920 m. rugpjūčio 23-25 d. su tikru džiaugsmu priglaudė tą seimą savo parapijoje, kur 1913 m. Vyčių sąjunga buvo įkurta. Vadovaudamas dvasiškai, jis organizacinius darbus pavedė Jurui, kuris užsidedęs ėmėsi savo uždavinio, nes šis jam davė ne tik progą parodyti savo meilę šiam daug žadančiam jaunimui, bet ir pritaikyti savo organizacinius gabumus ir tuo pat dar labiau išgarsėti lietuvių visuomenėje toli už Naujosios Anglijos ribų. « Nesigailėdamas savęs įdėjau visas savo jėgas ir pastangas, kad šis seimas būtų ir įspūdingas ir vaisingas. Kiek atsimenu, — taip jis 1973 m. pareiškė savo biografui, — visi dalyviai buvo patenkinti ».

Kad tai atitinka tikrąybę parodo šis L. Šimučio (1892-1975) Brooklyne redaguojamo *Garso* atsiliepimas: « Kas dalyvavo kituose Vyčių seimuose, šį skaito vienu gražiausių ir rimčiausių. Jis buvo ramus ūpu ir dvasia. Pirmą dieną buvo vaidinimas. Vaidinta Pr. Juro dramatinuotas

veikalas *Kantri Elena*. Per vakarienę seka programa. Veda Pr. Juras, veda sumaniai ir gyvai. Šis seimas parodė labai daug pažangos. Kiek būdavo šiurkštumo seimuose, o 8-tame jei ir buvo, tai tokiais nedrąsiais, kad nepajusta užgavimo. Rengėjų ašimi buvo kleb. Virmauskis ir klierikas Juras. Ne veltui į juos seimas daug kartų meiliai atsikreipęs reiškė padėkos ir pagarbos »³³.

Šiame aprašyme minimas dramos veikalas anais laikais Vyčių kuopose dažnai buvo vaidinamas. Viena tokia proga Vytis tarp kitko pažymi: « Naujųjų Metų vakare Vyčių 5-ta kuopa [Chicagoje] vaidino 6-šią veiksmų dramą *Kantri Elena*. Ją parašė gabus studentas Pr. M. Juras. Jaunam rašytojui linkėtina geriausio pasisekimo toliau dirbti literatūros srityje »³⁴.

Apie tos dramos literatūrinę vertę nieko negalima sakyti, nes veikalas yra dingęs; bet yra faktas, kad Juras turėjo menininko gyslelę. Tai paliudija ir jo rašinys apie *Dailę*, už kurį VIII Vyčių seimas jam 1920. VIII.25 d. Lawrence pripažino premiją. Tą studijėlę autorius baigė šiuo raginiu: « Stenkimės pažinti ir branginti savo dailę. Nesigailėkime skatiko įgijimui gražaus paveikslo, naudingos knygos ir rankų darbų. Lankykite parodas, koncertus ir teatrus. Turėkime viltį, kad inteligentija persiims lietuviška dvasia ir suteiks mums gražesnius tautos kūrybos žiedus »³⁵.

Dar pora atsiliepimų apie VIII seimą: « Retai kada esti didelės organizacijos taip gražus ir vaisingas seimas, kaip šimetinis. Pasirengimas buvo ištikro įstabus. Vyčiai seimavo gražiai, be jokių užpuldinėjimų. Jo pasisekimui nemažai reiškė gabus vedėjas L. Šimutis »³⁶. « Delegatai tikrai jautėsi esą svečiuose pas vaišingus žmones [...] Daugiausia rūpinosi klebonas Virmauskis ir klierikas Juras. Pastarasis buvo seimo rengimo pirmininkas ir jis dirbo daugiau negu galima iš žmogaus tikėtis »³⁷.

Šie teigiamieji atsiliepimai yra teisingi, nes tie 75 atstovai, Leonardo Šimučio sumaniai vedami, seimavo tokioje malonioje atmosferoje, kuri visiškai skyrėsi nuo anksčiau patirtų « užsivarinėjimu » bei šiaip grubaus pasielgimo, nuolatinių tokių konferencijų reiškinių. Jau pačioje pradžioje delegatus smagiai nuteikė sveikinimai, iš kurių tikrą entuziazmą sukėlė iš Šveicarų Friburgo poeto V. Mykolaičio-Putino (1893-1967), tenyščios lietuvių studentų draugijos *Lituania* vardu atsiųstasis: « Sveikiname Lietuvos Vyčių Seimą — kilnių jaunimo idealų reiškėją. Džiaugdamiesi mes sekėme gražius Lietuvos Vyčių darbus — save lavinant, meną kuriant, visuomenei tarnaujant. Mes linkime, kad šis Lietuvos Vyčių Seimas sutelk-

³³ *Garsas*, 1920.IX.2 d., 2 nr.

³⁴ *Vytis*, 1920 m. sausio 15 d., 1 nr.

³⁵ *Vytis*, 1920.III.30 d., 6 nr.

³⁶ *Darbininkas*, 1920.VIII, 99 nr.

³⁷ Korespondencija iš Lawrence, Mass., žr. *Darbininkas*, 1920.IX.2 d.

tų dar gausesnius jaunimo būrius, dar plačiau pasidarbuoti Tautai ir Bažnyčiai»³⁸.

Kadangi per visą seimą buvo jausti tvarkanti Juro ranka, šis laimėjo tiek simpatijų, kad jis, renkant naują pirmininką, kuone nurungė oficialųjį kandidatą J. Karosą, gavusį tik porą balsų daugiau. Kiek Juras buvo populiarus, matyti ir iš to, kad jis ne tik buvo išrinktas vicepirmininku, bet dar perrinktas į literatūros komisiją.

Sugrįžęs vėl į tylos apgaubtus seminarijos rūmus St. Louis'e, Juras dar ilgai gyveno žaviais įspūdžiais, patirtais Lawrence'o konferencijoje. Bet prie jos sugrįžti vertė ir degantis reikalas, nes pirmininkas menkai tesirūpino vyčiais, kas Pranciškų vis dažniau privertė dirbti jo darbą. Tatai gi jam taip gerai sekėsi, kad Ignas Sakalas (1892-1976), *Draugo* redaktorius ir žymus vyčių veikėjas, jam (1921.V.27) rašė: «Kitiems metams centro pirmininku Chicagos Vyčių Apskritis jau kaip ir 'išrinko' Tamstą».

Tikra laimė, kad Juras taip giliai buvo įsigyvenęs į visus vyčių centro reikalus, nes pirmininkas J. Karosas į IX-tąjį seimą, įvykusį 1921 m. liepos mėn. 5-7 d. Chicagoje visai neatvažiavo ir net metinio raporto nebuvo atsiuntęs, kuomet visi pravedimo sunkumai krito ant vicepirmininko pečių. Nesunku tad suprasti, kad Sakalo pranašavimas išsipildė su kaupu — 80 balsų buvo išrinktas nauju centro valdybos pirmininku. Antroje vietoje viena vytyė tegavo 14 balsų.

Juras, jautrus pagerbimams, žinoma, negalėjo nesidžiaugti užkopęs į pačias viršūnes tų vyčių, kurie jį prieš penkerius metus Baltimorėje buvo atstūmę. Bet kartu jis ir apgailestavo, kad jo pirmininkavimo metai supuolė su paskutiniais ir sprendžiamais studijų metais, kuriuos praleido bostoniškėje Šv. Jono seminarijoje. Negalėdamas pilna energija bei asmeniniu kontaktu aprūpinti vyčių reikalus, jis turėjo pasitenkinti laiškais, straipsniais bei atsišaukimais iš Naujosios Anglijos pakraščio kreiptis į plačią savo «parapiją». Vienas reikšmingiausių tų raštų buvo jo *Žodis Lietuvos Vyčiams*, atspausdintas *Vytyje*, iš kurio čia cituojame svarbesnius punktus:

«*Žodis Lietuvos Vyčiams*

Ko mums trūksta?

[...] Nūnai Vyčių dvasia yra rimta [...] Į vien gyrimus jie netiki. Jie gerai supranta ir žino, kaip daug [jie] yra prisidėję prie atstatymo sunaikintos mūsų tėvynės — Lietuvos, prie pakėlimo kultūros bei dailės ir prie apsaugojimo viengėnčių nuo ištautėjimo. Bet jaučia taipgi organizacijoj nepriteklus, kurie trukdo mūsų pastangas [...] Mūsų jaunuolių

³⁸ Vytis, 1920 m. rugsėjo 30 d., 16 (89) nr., 21 psl.

karštosė krūtinėse nestoja plakės bočių kraujas. Tik reikia parodyti, kas mus slopina ir kas neleidžia aukštyti kilti [...] Tad, Brangus Jaunime, šiuo straipsneliu ir noriu atkreipti dėmesį į tai, kad mes turime priešų ne tik iš lauko, bet ir viduje [...]

Reikia geresnės tvarkos

[...] Kad Vyčiai per praeitus devynerius metus pirmutiniai stojo prie kiekvieno rimtesnio kultūros darbo, tai faktas [...] Bet kad jie per mažai kreipė dėmesį į savo organizacijos reikalus, tai irgi neužginčijamas faktas, nes kaip narių skaičiumi, taip ir finansiniu žvilgsniu mūsų organizacija gana silpnoka. Didžiausia, man rodos, priežastis glūdi tame, kad kaip Centro, taip ir kuopų Valdybos per mažai laikėsi tvarkos — Konstitucijos [...] Skriaudos nepadarė tie, kurie užsimokėjo, bet kurie atsisakė mokėti — skriaudė mūsų organizaciją.

Iždas išsisėmęs

Dabartiniame stovyje *Vytis* neilgai galėtų narius lankyti. O juk visi suprantame, kad *Vytis*, tai mūsų žibintuvas, rodąs kelią prie aukštų idealų. Jis yra ryšys, vienijąs išsisklaidžiusi jaunimą į vieną galingą kūną — organizaciją. Jis žadintojas, gaivintojas ir auklėtojas jaunuolių dvasios [...] Jei kuopos nemokės narių mokesčių [...] *Vytis* bus sulauktytas, kol neužsimokės. Tokia Centro tvarka [...] sumažins nuostolius ir apsileidusias kuopas prives prie tvarkos [...].

Spaustuvė

[...] Išrodo, kad nuosava spaustuvė pagerins mūsų situaciją. Bet įsteigimui nuosavos spaustuvės reikia kapitalo. Devintasis Vyčių Seimas išrinko tam tikrą komisiją, kuri sykiu su Centro Valdyba įgaliota surasti ir nupirkti spaustuvę. Bet jei kuopos to reikalo neparems [...] spaustuvės kaip neturėjom taip ir neturėsime [...] Ne paskola, bet aukomis nusipirksime spaustuvę! Valio, tad, į darbą!

Atsinaujinkime

[...] Vyčių tikslas yra kilnus — gyventi Tautai ir Bažnyčiai. Užtat kovotojai prieš Dievą ir Tėvynę Vyčių nekenčia [...] Bekovojant su išlaukiniais priešais, nė nepajuntame, kaip kitas priešas viduje pradeda tarpti [...] Kaip pažinti šį priešą ir kaip jį nugalėti? Pirmiausia, stenkimės [...] stovėti ant tvirto pamato. Todėl atsinaujinę Kristuje patys, imkimės darbo, kad ir viską atnaujintume Kristuje [...] Vardan Dievo ir Tėvynės meilės prašau visų [...] pirmutiniame kuopos susirinkime perskaityti

viešai L. Vyčių konstituciją, apkalbėti ar laikomasi jos [...] ir pasiryžti sutraukti prie L.V. visą jaunimą ir pradėti ruoštis prie iškilmingo naujų narių priėmimo. Iškilmių ceremonijas netrukus bus išsiuntinėtas kuopų Valdyboms [...].

Vyčiams dovana

Ruošiamas jau spaudon kišeninis Vyčių kalendorius — knygutė 1922-1923 metams [...] Jis suteiks žinučių, patarimų ir podraug bus užrašų knygutė.

Atletai

Vienur, kitur Vyčių kuopose susitvėrė atletų sekcijos [...] Jie [įžymesni atletai] uoliai dirba, ir yra viltis, kad trumpu laiku prie kiekvienos kuopos išdygs atletų sekcija [...] kuri drąsiai eis lošti su svetimtaučių atletų rateliais [...] Tad remkime atletus visomis pajėgomis»³⁹.

Šioje programoje užtinkame du visai Valančiaus dvasios užsimojimus, būtent spaustuvės įtaisymą bei kalendoriaus išleidimą. Tuo Juras tęsia dar Baltimorėje pradėtus darbus, kurie jam buvo prie širdies.

Be to, įdomus yra aniems laikams charakteringas Juro sumanymas, narius priimti pagal tam tikrą ceremonialą ir jų tarpe įvesti laipsnius. Mat, jis, klierikaudamas St. Louis'e, buvo įstojęs į amerikiečių *Knights of Columbus* organizaciją ir joje pasiekęs trečiąjį, t.y. aukščiausią laipsnį. Ji jam taip patiko, kad jis norėjo ir Vyčių Sąjungą paversti į panašią broliją. «Šis pasiūlymas buvo priimtas ir aš įgaliotas paruošti ritualą. Mintis paėmiau iš dramos *Kova ties Žalgiriu*. Tie trys laipsniai buvo priimti, bet ne mano išdirbtas ritualas ». Aišku, kad Vyčių vadovybė tuo savo organizacijai, kilusiai iš svetur atvykusių katalikų, norėjo priduoti moralinės reikšmės, socialinio svorio bei visuomeninės reputacijos. Bet ar Vyčiai tokia imitacija pasiekė tą karštai siekiamą visuotinį pripažinimą?

Juro projekte (be datos), paruoštame anglų kalba, sprendžiamas ir tautinis klausimas⁴⁰.

Šis centrinis punktas sužadino kritišką bičiulio Linkaus plunksną,

³⁹ Pr. M. Juras, *Žodis Lietuvos Vyciams*, žr. Vytis, 1921 m. 12 (106) nr., rugpiūčio 15 d., 353-355 psl.

⁴⁰ « The master of ceremonies tells to the first degree candidats: You are standing under an American flag and you must be loyal to this country. However you are of Lithuanian descent, therefore you must love and respect your fatherland, your nation. You must value and respect your mother's tongue. The very name of our organization tells you to be true Knights of Lithuania. That you may not forget being Lithuanians we are giving you a reminder — a Lithuanian bennerette. Be proud of this symbol».

kuri (1921.X.25) šiuo opiu klausimu Jurui šitaip pasisakė: « Perskaitęs Ceremonijalą priėmimui narių į Vyčių organizaciją gerėjusi. Tik prižadų formuloj, nežinau ar šitoks pasižadėjimas galima šioj šaly d a b a r išpildyti tiks, ir savo Tėvynę Lietuvą [mylėti] ir dėl jos labo darbuotis. Aš taip sau vienas tyliai maniau, bet gavau išgirsti nuo amerikiečių lietuvių pasi-piktinimą, būk jiems tėvynė esanti Amerika, nes čia gimę, jie kitos tėvynės nepažįstą. Kitas išsitarė, kad toki prisaika yra neištikimybė šiai šaliai, ir valdžia sužinojus apie tokius prižadus — dirbti ir kovoti už kitos šalies tėvynę, o nieko apie šiai šaliai ištikimybę, esą gali[nti] suspenduoti visą organizaciją [...] Gal tą vietą galima būtų pataisyti išreiš-kiant ištikimybę šiai šaliai ir lietuvių tautai bei jos neišsižadėjim[ą]. Nuo gana žymių ir gerų lietuvių girdėjau išsireiškimus, kad negalį priklausyti, tik dėl to vieno, kad organizacija esanti L i e t u v o s vyčiai, o jie, nors lietuviai, bet amerikoniai ir šios šalies piliečiai [...] Matome, kad Amerikoje gimę čia ir prigiję. Tik svarbu [...] čia gimimams prigydyti lietu-vybę, kad jos neišsižadėtų. Tad reikia daryti tokius planus, kad kuo daugiausia čia gimusių sugauti ir auklėti lietuvių dvasios [...] organi-zacijoj ».

Nors šis klausimas buvo vertas nuodugnesnio apsvaistymo, klierikas Pranciškus, ruošdamasis baigiamiems kvotimams, dabar neturėjo laiko tokioms painiavoms išnarplioti, dėl to jas paliko nuošaliai, kaip dar eilę kitų nemalonių reikalų, pavyzdžiui klausimą, kurį Linkus, mėgstas vadintis *advocatus diaboli*, lietė tame pačiame (1921X25) laiške, būtent narių skaičiaus išpūtimą: « Tikrų vyčių tėra 400, o kiti tik sąrašė arba iš prie-vartos vyčiai. Chicagoje gal yra 400 vyčių, bet nė pusė jų nepasirodo [...] Vienoje kuopoje, kuri skaito narių apie 60-70, o į susirinkimus ateina 6-10 ir vis tie patys [...] Jeigu kokie Birutiečiai rengia vakarą, tai žiūrėk publika netilpsta svetainėj ».

Nemalonumų buvo ir pačioje centro valdyboje, ypač iš sekretoriaus ir vyčių spaustuvės vedėjo V. Rūkštalo, apie kurį M.J. Daumantas, Nia-gara Falls, N.Y., kunigų seminarijos auklėtinis, (1922.III.7) pirmininkui štai ką pranešė: « Kad ne V.R. tai vyčiai neturėtų tiek skolų [...] »

Suprantu Tamstos keblų padėjimą [...] Visi giria Tamstos admini-straciją. Visas nesmagumas, visos tamsios valandos atneš Tamstai šviesų rytojų. Šviestus] sunkauso darbo spinduliai prablaivins tamsią padangę, nušvies Tamstai lauro vainiką. Tamstos sunkauso darbo charakteristika bus įrašyta L. Vyčių organizacijos istorijos lapuose neišdilstamomis aukso raidėmis ».

Paragintas tokių entuziastiškų pagyrimų pirmininkas, net pačiame eg-zaminų įkarštyje, toliau traukė tą vežimą tame gruoblėtame kelyje. Jį džiugino bent faktas, kad Vyčių organizacija nūnai visoje šimtinėje kuopų subūrė apie 4000 narių. Kad ji ir toliau išsilaikė jo pirmininkavimo laikais

pasiektose aukštumoje, gali paliudyti ir šios monografijos autorius, kuris 1926 m., atstovaudamas Lietuvos pavasarininkus, apkeliavo vyčių kuopas.

Negalima užskleisti šių 1921 m. vytinės apžvalgos puslapių, nepaminėjus to laiško, kurį tais pačiais metais leitenantas Stasys Raštikis (g. 1896) rašė *Vyčiui*:

« Gerbiamoji *Vyčio* Redakcija, Meldžiu neatsisakyti patalpinti šiuos kelius žodžius. Esu karininkas Lietuvos kariuomenėje. 1919 metais, kuomet vijom iš savo Tėvynės bolševikus, aš dusyk buvau sunkiai sužeistas ir papuoliau bolševikų nelaisvėn. Šį pavasarį iš nelaisvės grįžau ir dabar vėl tarnauju savo kariuomenėje. Viskas būtų gerai, bet nelaimė: laike mano buvimo nelaisvėje lenkai okupantai užėmė tą vietą, kur gyvena mano tėvas, ir dabar nuo jų visai esu atskirtas. Amerikoje yra daug mano giminių, todėl ir prašau jų labai nors susirašinėti su manim. Jeigu jie apie mane jau užmiršo, tai atsiliepkite nors Jūs sesutės lietuvaitės, už ką būsiu Jums labai dėkingas. Laiškuose galėsiu atsiųsti daug atvaizdų iš gyvenimo Lietuvos kariuomenės, taip-gi galėsiu siuntinėti žinutes iš žygio iš fronto gyvenimo Lietuvos gynėjų. Taigi, rašykite, sesutės, lauksiu!

Leitenantas Stasys Raštikis
5-asis D.L.K. Keistučio pulkas, Lithuania »

Dešimtam seimui, kuris turėjo įvykti 1922.VIII.21-23 d. Detroite, Juras ruošėsi pakelta nuotaika, nes tik ką gavęs šventimus, dabar jau kaip kunigas galės atsistoti prieš atstovus. Iš kitos pusės jį slėgė tie nesutarimai, kurie buvo iškilę centro valdybos posėdžiuose ir kuriuose jis, seminarijos tvarkos suvaržytas, negalėjo dalyvauti. Norėdamas iškart teigiamai nuteikti į lietuvių svetainę susirinkusius 60 atstovų, pirmininkas kartu su kun. F. Kemešiu (1879-1954), «*Vyčių tėvu*», laikė Mišias, ir, linkęs slinkti į viešojo dėmesio centrą, dar pasakė pamokslą, po to dar įžanginę kalbą ir galop « išdavė ilgą raportą raštu »⁴¹. Iš jo pasirodė, kad Centro Valdyboje nebuvo vienybės, kad nesutikimų dėlei trukdomas buvo organizacinis darbas.

Nors tokie ir panašūs erzeliavimai, — pavyzdžiui, netvarka išdininko knygoje, — gerokai sudrumstė gerą nuotaiką, bet buvo ir iškilių momentų. Jų žymiausias buvo Lietuvos pasiuntinio Amerikai V. Čarneckio (1893-1946) atsilankymas bei jo išpūdingas pasveikinimo žodis. « [Jo] kalba kiekvieno širdyje dar labiau sužadino karštą Tėvynės meilę [...] Po to iš visų krūtininių išsiveržė galingas *Lietuva, Tėvynė mūsų* »⁴². Ūpą

⁴¹ *Protokolas. Lietuvos Vyčių 10-jo jubiliejinio seimo*, žr. Vytis, 1922 m. rugsėjo mėn. 15 (128) nr., 535 psl.

⁴² Ten pat, 538 psl.

pakėlė ir skaitlingi sveikinimai raštu, iš kurių itin pažymėtinas Lietuvos šaulių atstovo Amerikoje, Antano Žmuidzinavičiaus (1876-1966) žodis, kuris savo patriotizmu uždegė jaunas širdis. Ne be susijaudinimo šios monografijos autorius Vytyje aptiko ir tą sveikinimą, kurį jis, tuomet stovėdamas pavasarininkų priešakyje, ta proga buvo siuntęs vyčių pirminkui⁴³.

Apžvelgdamas tuos metus, per kuriuos Juras buvo vyriausios vadovybės nariu, jis galėjo džiaugtis savo laimėjimais, nes, nors jam toli gražu nebuvo pavykę pasiekti visų savo tikslų, jam vis dėlto pasisekė — kaip jis pats dar 1917 m. buvo užsibrėžęs: « sumažinti skaičių šiaudinių vyčių ir ne vieną ištraukti iš amerikonizmo bangų bei supažindinti juos su garbinga Lietuvos praeitimi »⁴⁴.

⁴³ *Iš sveikinimų L. Vyčių 10-jam jubiliejiniam seimui*, žr. Vytis, 1922 m. 16 (129) nr., 587 psl.

⁴⁴ Vytis, 1917 m. 2 nr.

8. PERSIKĖLIMAS Į BOSTONO ARKIVYSPUPIJĄ IR ŠVENTIMAI (1921-1922)

*Faktas, kad kardinolas Jurą vieną įšventino,
pagimdė neopresbiteriję savotišką mistiką:
davė jo pašaukimui išskirtinę reikšmę bei
įsitikinimą, kad jis esąs pašauktas ypatingai
misijai.*

Perverčiant tą storą pluoštą dokumentų, prabylančių apie tą daugiašakį veikimą, kurį klierikas Juras išvystė plačiame Bostono-Chicagos-Detroito trikampyje, galima manyti, jog jis toje veikloje buvo visai paskendęs. Toks pavojus jam tikrai grėsė, nes jis per visus tuos seminarijos metus su viena koja vis stovėdavo visuomenėje. Pastebėjęs šį rimtą pavojų pasimesti viešojo darbuotėje, jis ėmė pamedituoti apie kunigystę ir iš viso apie savo pašaukimą. Štai skaidrelės tų apmąstymų, apie kuriuos Prelatas (1973) šitaip atsiliepė:

«Besimokinant Kenricko seminarijoje (1917-1921), man į rankas pateko knyga apie Šv. Bernardą [iš Clairvaux, 1090-1153]. Ją skaitant giliai įstrigo mano atmintin jo parašytas sakiny: 'Bernarde, ko atėjai į vienuolyną?' Prisimindamas šį epigrafą, ir aš ne kartą savęs klausiau: 'Pranai, koku tikslu atvykai į seminariją? Tapti kunigu? Kodėl kunigu? Kunigystė yra sakramentas, o ne profesija, ne amatas, ne verslas!'

Bažnyčia mokė, kad stojant į šį luomą, reikia turėti ypatingą Kristaus pašaukimą. Kristus apaštalams yra pasakęs: 'Ne jūs mane išsirinkote, bet aš jus išsirinkau ir paskyriau jus, kad eitumėte ir atneštumėte vaisių' (Jono 15,16). Kokių vaisių? Aišku, kad dieviškų. Spinduliuoti Kristų, aukotis, tarnauti artimui.

Tada vėl kildavo klausimas: Ar aš tikrai esu Kristaus pašauktas tapti kunigu? Ar vertas, ar tinkamas, ar pakankamai gabus? Kildavo baimė, abejonės, ir tai kartais sudrumsdavo sielos ramybę. Vėl ateidavo mintis: Jei Dievas nori, kad tapčiau kunigu, jis duos man reikalingos pagalbos. Bet ar sugebėsiu ją tinkamai panaudoti? Padrąsinimą duodavo Viešpaties žodžiai, tarti šv. Povilui: 'Gana Tau mano malonės, nes jėga įgyja tobulumo silpnybėje' (2 Kor. 12,9). Noras būti kunigu ir abejonės (ar būsiu prileistas) ruseno mano širdyje per ištisus seminarijos metus ». Ta baimė buvo pagrįsta, nes jis įvairiais atžvilgiais patyrė sunkumų.

Šventimams artinantis klieriko karščiausias troškimas buvo gauti paspyrimą į lietuvių parapiją, nes jis ir prie altoriaus norėjo tarnauti savo tautai. Tą norą sutvirtino eilė patriotiškų klebonų. Antai daug kuo arki-vysk. Matulaitį primenęs Worcesterio, Mass., klebonas J. J. Jakaitis (1886-1965) savo strategišku protu bandė jį nukreipti į Springfieldo dieceziją, stokojančią lietuviškų kunigų. Virmauskis gi tą visuomenišką klieriką ir šaunųjį jaunimo vadą norėjo turėti arti savęs ir dėl to ragino jį persikelti į Bostono arkivyskupiją. Siekdamas jį dar tvirčiau pririšti prie Lawrence'o, Virmauskis jį 1921.11.28 d. kvietė laišku, iš kurio cituoju kelias vietas:

« Brangus Pranciškėli, Užkviečiu Tamstą ant vasaros į Lawrence'ą. Tikietams [pinigų] tuoj prisišiu. Apart kelionių iškasčius sugreipsime kur nors Tamstai nemažiau 150 dolerių [...] Būtų naudinga, kad parva-žiudamas Lawrencan darytumei ir tiesioginį maršrutą. Gal Vyčių spaus-tuvei aukas rinkti reikėtų? Ar Tėvynei? Tai Tamstos reikalas [...] Maršru-tuoti galėtumei, Lawrence būdamas, Naujoje Anglijoje. Maršrutą galėtumei baigti grįždamas seminarijon [...] Iš to bent ant kelių ir pats turėtumei užsidirbti. Kad gautumei su savimi važinėti kokį artistą, tai pasekmės būtų gausesnės. Man rodos, vienos prakalbos jau įkyrėjo žmonėms. Bostono arkidiecezijoje Tamsta esi labai reikalingas. Kalbėjau apie Tamstą kar-dinolui [O'Connellui, 1859-1954]. Labai geidžia. Tik nuo vyskupo [Sioux City] atsisakymas [...] priklauso Tamstai. Ir tas tai pirmas svarbus žingsnis. Kvotimai ar kas tai [Bostono seminarijoje] tik mažmožiai. Tik bandyk atsisakyti nuo savo vyskupo. Norėjau gauti [asistentu] kun. Raguc-ką. Kad jį galai. Atraišė laišką, sakydamas, kad jis turi savo vyskupą ir darbą ir kad stengimosi mums palaikyti lietuviybę tai tuščias darbas. Liepė visiems eiti išvien su anglų kalbos kongregacijomis. Aš pagatavas jam ausis lupti. Mūsų diecezijoje labai reikia darbininkų. Lawrence ir reikia veikėjų labai labai. Tai ir Tamstos atsisakymas [...] būtų prasižengimas ir religiškai ir tautiškai ».

Taip šiltai ir patriotiškai kviečiamas, Juras labai buvo linkęs per-sikelti į Virmausko dieceziją. Bet kas jį išpirks iš Sioux City vysku-pijos? Bet ir čia apsukrusis Lawrence'o klebonas rado išeitį: išpirko jį savo sesers ir šeiminių Julijonos pinigais. Lietuvaitė Jurą atpirko iš amerikono! Tokiu būdu jo globotinis 1921 m. rudenį galėjo persikelti į Šv. Jono seminariją Brightone prie Bostono, Mass.

Kadangi St. Louis'e išeitasis kursas buvo aukštesnis už bostoniškį, Juras naujoje seminarijoje vietoje į trečią teologijos kursą buvo priimtas į ketvirtąjį, su sąlyga gi, kad jis kai kurias šakas privačiai išstudijuotų. Tokiu būdu Juras seminarijoje vietoje šešerių metų tepraleido penkerius, Galima tad suprasti, kad mūsų klierikui tie paskutiniai metai buvo patys sunkiausi, kas jį, apsigimusį « bruzdelninką », vertė susiaurinti savo orga-nizacinį veikimą bei pažaboti savo visuomeninę plunksną.

Bet nors teologijos studentas priverstas buvo tegu tik laikinai vengti taip pamėgtos viešos scenos, jam vyčiai su moksleiviais vis dėlto nedavė ramybės, kuo jie tiksliai pataikė į jo visuomeninę gyslelę. Tuo atžvilgiu Jūrą neblogai charakterizuoja pirmas pamokslas, kurį jis naujoje seminarijoje sakė pagal Mato 5,16: «Tegu Jūsų šviesa taip šviečia žmonių akivaizdoje, kad jie matytų jūsų gerus darbus ir garbintų Tėvą danguje». (Idomu, kad jis po 53 metų šį žodį iš Švento Rašto liepė iškalti savo kapo paminkle, esančiame — kas taip pat būdinga — ne mediatyviniam Putname, o veiklioje Chicagoje).

« Štai (pagaliau) prašvito neužmirštamoji diena, kai man pranešė, kad suteiks man kunigystės sakramentą. Išėjus man tai paskelbusiam profesoriui iš kambario, apsipylęs ašaromis dėkojau Dievui, juk tai buvo lyg iš dangaus man suteikta žinia, ir buvau tikras, kad Apvaizda mane ir toliau ves », — skaitome viename nedatuotame Juro pranešime, siųstame monografijos autoriui.

Šventimas Juras gavo — kas retai atsitinka — vienui vienas, 1922 m. birželio mėn. 18 d. Šv. Kryžiaus katedroje Bostone. Išgirdus kardinolo O'Connellio žodžius 'Tu esi kunigas per amžius', kunigėlio širdis suvirpėjo iš džiaugsmo, nes pagaliau jis pasiekė tą tikslą, prie kurio jis ištvermingai, net atkakliai, nuo pat jaunų dienų per vargus ir klaidius pavojus buvo prisiyręs. Buvo tad kuo pasidžiaugti. Bet kartu jo širdį spaudė ir rūpestis, ar sugebės tinkamai atlikti savo pareigą kaip sielų gydytojo, parapijiečių švietėjo, nusiminusių guodėjo, kaip kelrodžio į amžinybę. Vienok jis visas savo viltis dėjo į Apvaizdą, kuri jį, tvirtu jo įsitikinimu, atvedusi prie altoriaus.

Faktas, kad kardinolas tą atmintiną dieną jį vieną iššventino, pagimdė neopresbiterijoje savotišką mistiką: davė jo akyse jo pašaukimui išskirtiną reikšmę ir jam pačiam įsitikinimą, kad jis esąs pašauktas ypatingai misijai, kurią savaime turi pripažinti ir kiti. Dėl to jis kasmet tą dieną ir kitas su jo asmeniu surištas sukaustė, minėjimus bei jubiliejus švęs puošniai, laukdamas, kad ir kiti į tas šventes įsijungtų. Tiesa, jis ir tuo sieks Dievo garbės, tačiau kartu neužmirš toms išskilmėms duoti stipriai asmeninį charakterį.

« Kadangi klebonas Virmauskis mane jau per eilę metų buvo globojęs kaip savo dvasios sūnų, — taip tęsia Juras savo aukščiau minėtą pranešimą, — jis man Lawrence suruošė iškilmingas primicijas, kurios 1922 m. birželio 25 d., per Dievo Kūno šventę, įvyko portugalų laikomoje Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje. Ji man priminė tuos pačius apaštalus, kurių garbei buvo pavadinta ir mano parapijinė bažnyčia tolimuose Šiauliuose ». Pamokslą pasakė iš Worcesterio atvykęs kun. Jakaitis.

Nors džiaugsmas kunigėlio širdį sklidinai pripildė, jis betgi skaudžiai atjautė, kad laimingiausioje savo gyvenimo dienoje jokie giminės

negalėjo su juo džiaugtis, nes jo tėvai jau seniai buvo mirę, o broliai bei seserys buvo likę Lietuvoje. Bet juos atstojo busimieji jo parapijiečiai, kurie sausakimšai pripildė bažnyčią.

Popiet Virmauskis jo paties įkurtame *Palangos* parke primicijanto garbei suruošė pobūvį, į kurį, nežiūrint lietingo oro, sugužėjo apie 1500 žmonių. Dėkodamas už sveikinimus bei dovanas, kunigėlis priminė seną lietuvių pasakymą: « Pridėjus ranką prie arklo, atgalios nesidairoma ». Jam ir laiko nebuvo žiūrėti atgal, juk jauėjo 32-truosius metus.

TREČIAS SKYRIUS

ALTORIAUS TARNYBOJE (NUO 1922)

Vikaras Lawrence, Mass. (1922-1927)

Klebonas Lowellyje, Mass. (1927-1929)

Klebonas Lawrence, Mass. (1929-1967)

Grįžti Lietuvon? (1931)

Klebonas ir jo Arkivyskupas: Juro santykiai su Cushingu

1. VIKARAS LAWRENCE (1922-1927)

«Kaip žmogus arkivysk. Matulaitis man atrodė panašus į kitus Bažnyčios dignitorius. Tik gal jame buvo jausti kuklumą, didžiadvasiškumą, mažakalbiškumą, patrauklumą ir spinduliavimą Kristumi».

Po kunigystės šventimų Juras pradėjo savo pastoracinį darbą. Ir tai būtent tame pačiame Lawrence, kurio klebonas veikliojo primicijanto jau nebepaleido, nes Virmauskis buvo Bostono kurijos paprašęs jo globotinį paskirti jo vikaru, juk jis nuo 1916 metų turėjęs vienas nešti visą parapijos reikalų našta. Tokiu būdu neopresbiteris 1922.VI.19 d. tapo Virmausko pagalbininku, kurio mėnesinis atlyginimas siekė 50 dolerių.

Kokia intencija ir nusiteikimais Pranciškus pradėjo vikarauti, mes suvokiame iš tuomet jo sustatyto *Ryžto*:

1. Visa Dievo garbei Jo akivaizdoje;
2. Tarnauti nuolankume;
3. Mylėti neturtą — labdarą;
4. Noriai darbuotis, kur Dievas siųs;
5. Priimti paniekas, nedėkingumus;
6. Praktikuoti apsimarinimus duosnume;
7. Už blogą atsimokėti gerumu;
8. Nematyti artimo silpnybių;
9. Remti spaudą, lietuvių kultūrą, labdaringas įstaigas;
10. Būti gailėstingu.

Dieve, padėk taip gyventi!

Kokiomis aplinkybėmis jis bandė įgyvendinti savo pasiryžimą ir kaip jam sekėsi, mes sužinome iš sekančio pasisakymo iš 1973 metų:

« Kun. Virmauskis 1916 m. buvo atvykęs klebonauti į sudrumstą parapiją. Jo pastoracijos sąlygos buvo nepavydėtinos, nes susitelkusieji prie Lietuvių Tautiškosios Katalikiškosios Bažnyčios terorizuodavo pasilikusius prie Šv. Pranciškaus parapijos. Klebonas ėjo kryžiaus kelius, bandydamas grąžinti atkritusius nuo Bažnyčios. Neturėdamas patirties šiame kovos lauke, jis prieš nezaliežninkus kai kada pavartodavo juos įžeidžiančias priemones, už ką atskalūnai atsikeršydavo. Šiaip jis buvo

nuoširdus, sakramentinis, ne profesinis kunigas. Nors jis nebuvo didelių gabumų ar iškalbos, jis tačiau buvo *verus Israelita*. Jis buvo tapęs klebonu nebuvęs asistentu. Tai atsiliepė į jo santykius su nezaliežninkais. Bet kadangi patirtis yra geriausia mokykla, jis laikui bėgant keitė savo veikimo būdą. Tas pasikeitimas itin pastebimas 1929 m., Virmauskiui persikėlus į South Bostoną, kur ir parapija turėjo kitokią charakterį.

« Virmauskis buvo žemaitis, o aš aukštaitis, dėl to mūsų charakteriai buvo labai skirtingi, tačiau veikloje neturėjome jokių nesklandumų. Aš buvau 'žmogus po valdžia pastatytas' ir stengiausi būti 'paklusnus' ». Nors abu kaip du arkliai vežė tą patį vežimą, vikaras vartodavo labiau teigiamas priemones, vengdamas suerzinimų, užsipuldinėjimų. « Iš viso nusprendžiau į 'nezaliežninkus' viešai nereaguoti ir net jų vardo neminėti. Šitaip pasielgdamas, aš neturėjau sunkenybių. Mėgau veikti su jaunimu; ir klebonas tam man davė pilną laisvę. Greta vyčių nedraudė mergaitėms įkurti sodaliciją, turėti studijų būrelius, lituanistikos pamokas, pastatyti veikalus. Klebonui rūpėjo išlaikyti gryną lietuvių kalbą. Prisimenu, kad valgant už pavartotą svetimžodį reikėjo į dėžutę, pastatytą ant stalo, įmesti po centą ».

Atsistojęs šalia praktiško šefo, Juras laisviau atsikvėpė. Svarbu ir naudinga jam buvo išeiti seminarijos mokslus, bet jiems pasišvęsti — ne jo dalykas. Jo vieta — parapija; jo darbas — sielų išganymas. Ir tam darbui jis atsidavė taip uoliai, kad neturėjo nei noro, nei laiko pagilinti savo žinias kokioje nors aukštesnio mokslo įstaigoje. Suprantama tad, kad pirmas jo viešas pasirodymas lietuvių visuomenėje buvo suorganizuojamas X-tojo Vyčių seimo, kuris 1922.VIII.21-23 d. įvyko Detroite, Mich. Atidarydamas posėdį jis, be kitų pasveikinimų, perskaitė ir iš Lietuvos pavasarininkų gautąjį, kurį buvo atsiuntęs jų centro valdybos pirmininkas Juozas Eretas (g. 1896) ¹ Sugrįžęs iš jaunimo šventės, Juras tuoj įstojo į Lietuvių Darbininkų Sąjungą (LDS) ir bematant pradėjo rūpintis *Darbininku*, jos organu.

Sekančiais metais (1923.VII.29-31) Juras, vykdydamas savo *Ryžtą*, Worcesteryje pravedė XII Giedrininkų (t.y. studijuojančio jaunimo, tarsi Amerikos Ateitininkų) seimą. Šis jam buvo itin įdomus ypatingais svečiais, nes be kitų dalyvavo iš Šveicarijos Friburgo sugrpę daktarai Kazys Pakštas ir Jonas Navickas, Washingtone studijuojąs kun. F. Kemėšis (1880-1954), studentas P. Daužvardis (1895-1971), vėliau generalinis konsulas Chicagoje, ir, žinoma, akylusis bei judrusis vietos klebonas Jakaitis, kuris dar anksčiau buvo metęs akį į daug žadantį jaunuolį. Nuo dabar Lawrence'o vikaras, daugiau atstovaująs « Mortą » negu « Mariją », pradėjo išplaukti į plačiuosius visuomeninius vandenis.

¹ Iš sveikinimų L. Vyčių 10-jam seimui, žr. Vytis, 1922 m. 16 nr., 587 psl.

Šv. Pranciškaus vardo parapiinė bažnyčia Lawrence, Mass.

Kun. Pranciškus Juras Lawrence'o vi-
karas (1925).

Kun. Pranciškus Juras su altoriaus
tarnautojais.

Šv. Pranciškaus parapijos Lawrence, Mass., didysis altorius.

Šv. Pranciškaus parapijos Lawrence, Mass., choras 1930.XI.23 d.

Prelato Pranciškaus Juro klebonija Lawrence, Mass.

Prel. Juro vasarvietė prie Atlanto Marblehead, Mass.

Klebonas Juras prie rašomojo stalo.

Šv. Pranciškaus parapijos bažnyčios altorių prižiūrėtojos ir puošėjos.

Parapijos tvarkdariai ir kolekoriai.

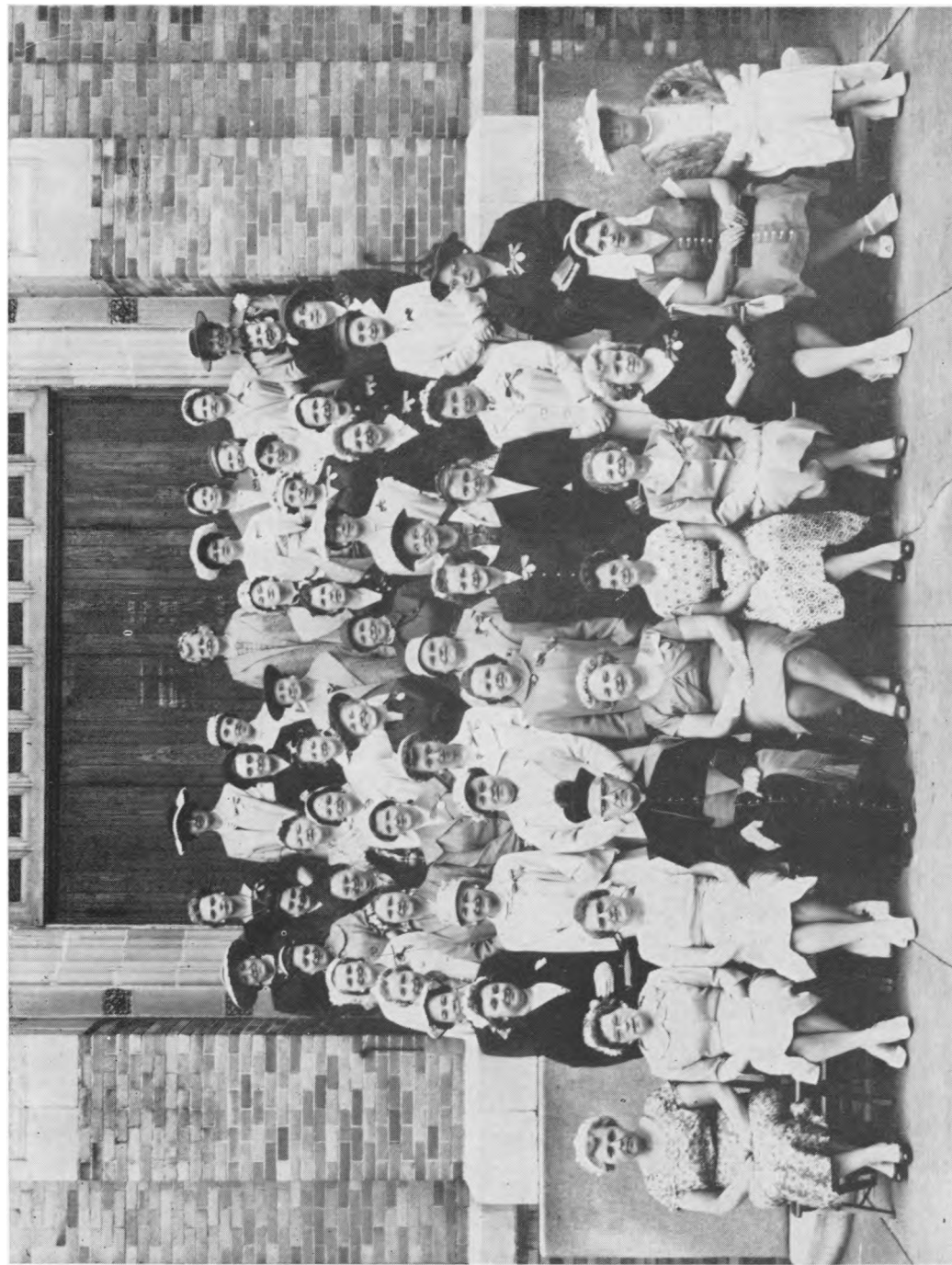
Klebono prel. Juro vikarai kun. A. Janiūnas ir kun. V. Paulauskas.

Švenč. Jėzaus Širdies Seserų namas Šiauliuose, kuriame planavo prel. Juras apsigyventi senatvėje.

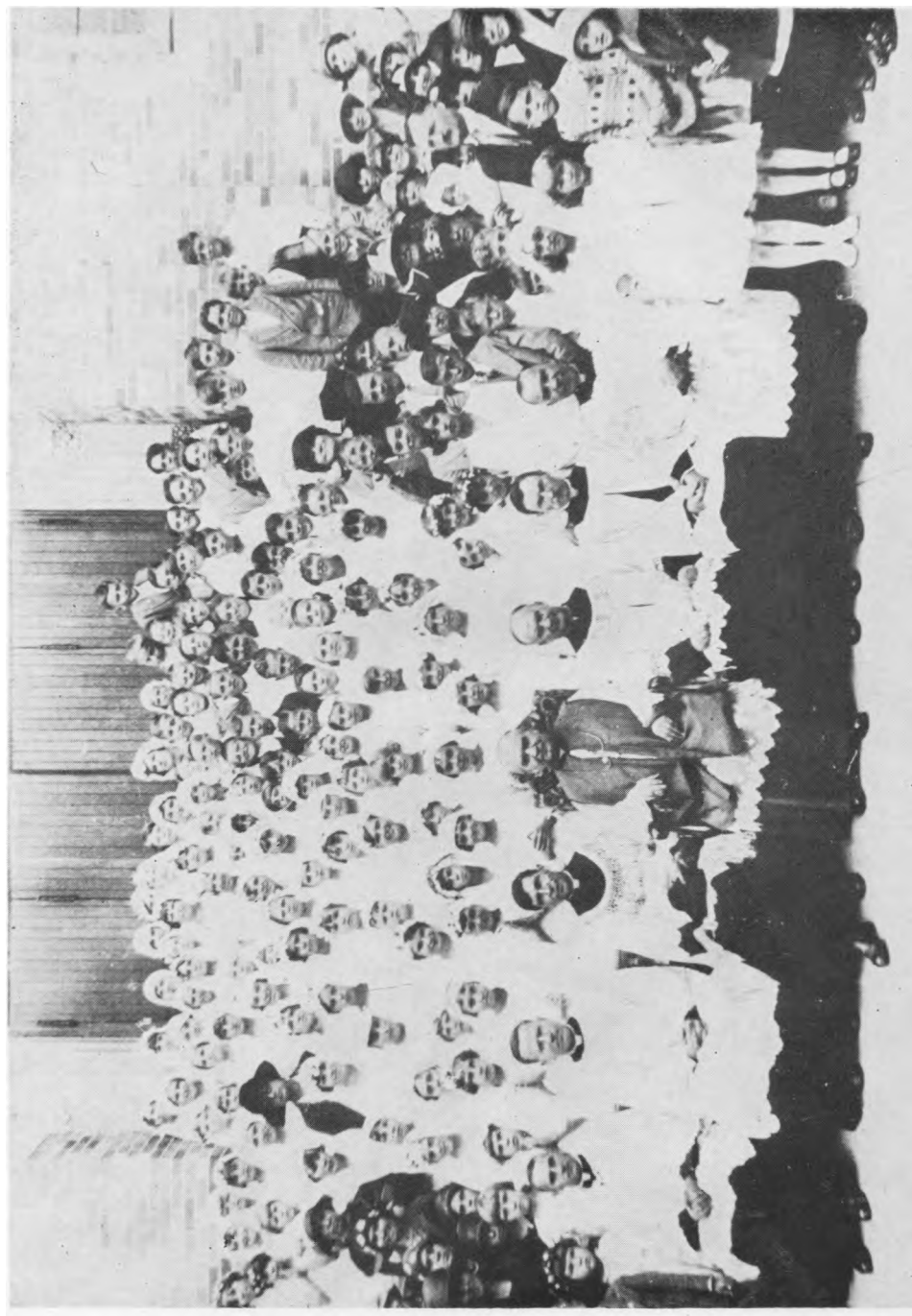
Švenč. Jėzaus Vardo draugija šv. Pranciškaus parapijoje Lawrence, Mass.

Moterų draugija šv. Pranciškaus parapijoje Lawrence, Mass.

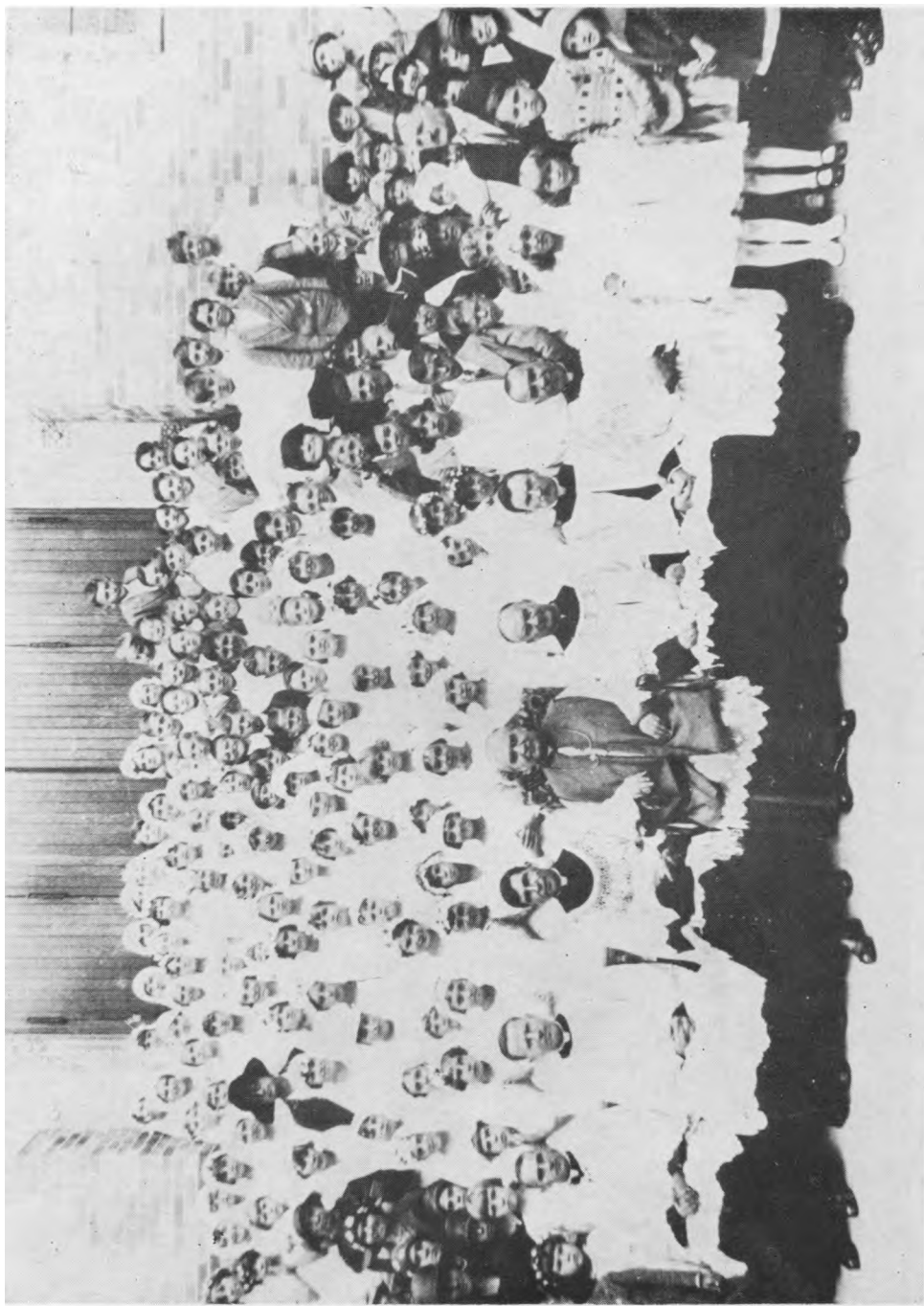
Šv. Pranciškaus parapijos Lawrence, Mass., tretininkai ir tretininkės 1933 m.

Arkiv. Jurgio Matulaičio atsilankymas Lawrence (1926.IX.21). (Kairėje klebonas Virmauskis su vikaru Pr. Juru, dešinėje kun. prof. Pr. Bučys).

Šv. Pranciškaus parapijos Lawrence, Mass., tretininkai ir tretininkės 1933

Arkiv. Jurgio Matulaičio atsilankymas Lawrence (1926.IX.21). (Kairėje klebonas Virmauskis su vikaru Pr. Juru, dešinėje kun. prof. Pr. Būčys).

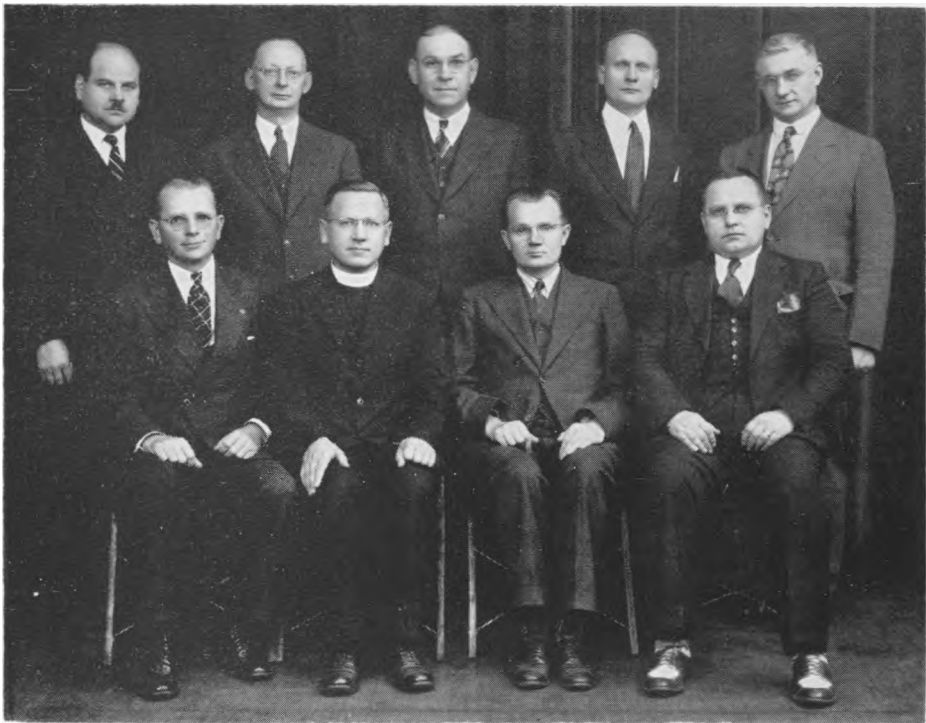
Vvsk. Mečislovo Reinio atsilankymas Lawrence 1937 m. A. L. R. K. Federacijos XXVI kongreso proga.

Šv. Pranciškaus parapijos Lawrence 30 metų sukaktis 1933.V.30 d. (Viduryje sėdi prel. Krušas).

Kard. Richard Cushing ir prel. Juras po pamaldų su skautais 1953.V.30 d.

Lietuvių R. K. Susivienijimo Amerikoje Direktorių Taryba: (iš kairės į dešinę) Vincas Kvetkas, sekretorius; kun. Pr. M. Juras, dvasios vadas; Leonardas Šimutis, pirmininkas; G. Joneika, išdininkas; (stovi) dr. A. Rakauskas, daktaras kvotėjas; Petras J. Karašauskas, vicepirmininkas; Kastas Vencius, išdo globėjas; Matas Zujus, Garso redaktorius; Adolfas Paleckis, išdo globėjas. Pittsburg, Pa., 1938.V.9-12 d.

Kun. Jonas Jančius, M. I. C., kun. Jonas
Boll (Baltusevičius), kun. Pr. M. Juras,
kun. Ignas Albavičius.

Kun. Pr. Juras 1949.VI.22 d. šv. Pran-
ciškaus bažnyčioje Lawrence įteikia dr.
Juozui Leimonui šv. Grigaliaus Ordено
insignijas. Kairėje prel. M. Krupavičius.

Vysk. V. Brizgio pagerbimas prel. Juro klebonijoje.

Klebonas Juras 1935 metais.

Šitaip susidaręs jau tvirtą pagrindą Amerikos lietuvių katalikų tarpe, Juras tuoj kreipė savo žvilgsnį į nūnai laisvąją Lietuvą. Ten jam iš spaudos buvo žinomas prel. Povilas Januševičius (1866-1948), kuris dėl savo atsidavimo vargšams, ypač apleistiems vaikams, pamestinukams, buvo tikras lietuviškas Paulietis. Norėdamas padėti jo vedamai Vaikelio Jėzaus gailėstingųjų asmenų draugijai, Lawrence'o vikaras pasiuntė jam stambesnę auką. Dėkodamas už tokią paramą iš anapus Atlanto, sujaudintas gavėjas rašė (1923.IX.12) geradariui: «Kad ne Jūsų aukos, daug ir labai daug vaikų — beturčių-našlaičių būtų žlugę».

Bet mūsų « Vincentas Paulietis » nėra vienintelis, kuris tarpininkaujant Jurui galėjo džiaugtis Amerikos pertekliais — prie tokių priklausė ir Tėvai pranciškonai Kretingoje. Jų vardu T. Jeronimas Pečkaitis (1885-1925) dėkojo jam (1924.11.21) už pagalbą atspausdinti vieno mano studentų Lietuvos Universitete, Juozo Tarvydo ², dramą. « [Ją] kovo mėnesį atspausdinsime 2000 egzempliorių ir 1000 egz. Tamstos vardu tuojau išsiųsime ». Tai bene bus pirma Juro pinigais išleistoji knyga. T. Jeronimas taip yra sužavėtas savo mecenatu, kad jį tame pat laiške ragino prisijungti prie pranciškonų: « Grįžkite į Lietuvą; stokite į mūsų vienuolyną, o po kelių metų, jei Dievas leis, galėsime abu kartu nuvažiuoti į Ameriką kokiame laikui misijų vesti. Vėliau gi gal Dievas pašauks į tikrus misijonarius stabmeldžių tarpe ».

Bet iniciatingam Jurui neužteko siųsti pinigų Lietuvon, jis pats norėjo ten nuvykti. Kaip jis 1925 m. ten pateko ir ką ten patyrė, jis po pusės šimtmečio man atpasakojo šiais žodžiais:

« 1912 metais atvykęs iš Lietuvos į Ameriką apsirgau nostalgija [...] Galvojau, kad čia besidarbuodamas tarp lietuvių, taipgi galiu pasitarnauti savo močiutei Lietuvai. Bet ant širdies gulėjo noras ją aplankyti [...] ir pabendrauti su namiškiais.

Šventaisiais jubiliejiniais 1925 metais Bostono kardinolas William O'Connellis [1859-1954] ruošė maldininkų kelionę į Romą [...] Mano klebonas Pr. Virmauskis patarė man prisijungti [...] nes per trejus metus nebuvau turėjęs atostogų [...] Kelionėje oras buvo palankus. Visi jautėmės lyg vienos šeimos nariai [...] Šventasis Miestas, katakombos, meno galerijos, o ypač didžiosios bazilikos, jose [laikomos] pamaldos buvo labai įspūdingos ir jaudinančios.

Susidraugavau su penkiais kunigais, kurie buvo pasiruošę iš Romos vykti į Šventąją Žemę. Jie ir mane prikalbino [...], gavau kardinolo leidimą. Kai iš Romos nuvykau į Kristaus prakaitu ir krauju aplaistytą

² J. Tarvydas, gimęs apie 1899 m., 1941.VI buvo išvežtas į Sibirą.

³ Pasakojimas įvardintas Iš Amerikos per Romą ir Šventąją Žemę vyksta aplankyti Lietuvą (4 mašinraščio puslapiai be datos). Išlydėjimą į kelionę ir sutikimą sugrįžtančio iš jos aprašė *Darbininkas*, 1925.III.3, III.14, V.30, VI.30 d.

šalį [...], man vaizdžiai sužibėjo skaudusis Kristaus gyvenimas, o Šventasis Raštas darėsi dar šventesnis [...] Pats atsilankymas yra geriausios rekolekcijos.

Iš Palestinos per Kairą, Veneciją, Paryžių ir Berlyną patraukiau į Lietuvą. Kelionė buvo labai nuobodi [...] Norėjau kuo greičiausia atsisrasti savo tėvynėje — Lietuvoje » [...] Dėl to jis nematė Egipto piramidžių, nei Dožų rūmų, nei blizgančių Šveicarijos Alpių, nei Paryžiaus Eifelio bokšto ir Berlyne nevaikščiojo *Unter den Linden*. « Prieš akis — tęsia pasakojimą Prelatas — stojo Valančius, Baranauskas, Karevičius, Maironis ir kiti Tėvynės Sargai [...] Prisiminiau Vargo mokyklą. Prisiminiau eilę piktų rusifikatorių ir būrius rezistencijos vyrų, kurie velijo būti ištremti į Sibirą ar nužudyti, negu užgesinti savo širdyje liepsnojančią Dievo ir Tėvynės meilę. Aidėjo ausyse žodžiai: 'Kad tu, gude, nesulauktum... Netaip bus, kaip nori... Bus, kaip Dievas duos... Ne tavo priesakai nedori'. Kas supras lietuvių ryžtą, kurie žuvo ties Vilniumi, Klaipėda, Širvintais, Giedraičiais [...] Neveltui Lietuva yra didvyrių žemė, *Terra Mariana* [...]

Lyg iš miego pabudus [...] pasirodė ašaromis ir krauju aplaistyta mano močiutė Lietuva [...] Trumpam laikui Kaune buvau apsistojęs Versalio (Versailles) viešbutyje, bet veikiai mano dvi seselės, kurios buvo įstojusios į Seserų Kazimieriečių vienuolyną, iškvietė mane į Pažaislį. Iš ten nuvykau į Šiaulius ir pas brolių Roką į Bridų kaimą. Šio nebesuradau [...], nes gyventojai buvo išsikraustę į viensėdžius [...]

Šalyje išorinė nuotaika buvo kitokia negu buvau palikęs išvykdamas 1912 metais [...] Tačiau džiugino mane senų ir jaunų, mokytų ir bemokslų patriotizmas [...] Kitas džiugus reiškinys buvo jaunimo veržlumas į mokslą [...] Bet nemažas mokytojų kiekis, man atrodė, nebuvo religiškai nusiteikęs. Malonu buvo patirti, kad mokyklos kapelionai tinkamai eina savo pareigas [...]

Trečias reiškinys, [kuris] mane domino, [buvo] senų ir jaunų, mokytų ir bemokslų ryžtas jungtis meilės, pagarbos ir bendradarbiavimo ryšiais [...] Ypatingai mane džiugino ateitininkų ir pavasarininkų sambūriai [...] Brolis Rokas [...] nusivežė mane į savo ūkį. Mane buvo įspėjęs, kad tą sekmadienį pavasarininkai pas jį turės savo susirinkimą [...] Popietėje jie pradėjo rinktis, ne pavieniai, bet pulkeliais. Nėjo tyliai [...] o dainuodami, [taip kad] iš visų keturių pusių aidėjo, aidėjo lietuviškos dainos. O jos tokios gražios, taip žavios [...] Dalyviai iš manęs norėjo išgirsti, ką ir kaip Amerikoje veikia lietuviškasis jaunimas, vyčiai. [Klausytojų] veiduose spindėjo paprastumas, nekaltumas, nuoširdumas, noras praplėsti savo akiratį ».

Sugrįžęs į Kauną, Juras vėl džiaugėsi atgyjančiu Pažaislio vienuolynu, kurį rėmė taip dosniai, kad jo Vyresnioji sesuo Immaculata Amerikon

grįžtančiam be ceremonijų įdavė visą glėbį prašymų. Kad ji neveltui kreipėsi į jį, sužinome iš 1925.V.15 d. jam siųsto laiško: « Nuoširdžiai dėkoju Tėveliui ir už naują auką, kad iš Šv. Kazimiero Draugijos galime paimti knygų ir kitų daiktų už 1000 litų, kuriuos žadėjote apmokėti. Už [mums] paliktuosius pinigus [...] Kapelionas nupirko mums arklių ir pakinktus [...] Altorių ir šulinį rengsime vėliau, nes dabar iki rugsėjo mėnesio stengiamės įrengti mergaitėms pensionatą [...], [kurio įrengimas] kainuos apie 18.940 litų [...] Amerikoje didelę viltį turiu Jumyse, Tėveli [...] Nepamirškite taip pat apie kandidatės Pažaislio vienuolynui, nes atidarius penktą gimnazijos klasę, reikės anglų kalbos žinovių ». 1925. VII.3 d. ji dėkojo jam už « prisiųstas įvairaus turinio knygas », o 1925.

IX. 17 d. Lawrence'o vikarui, kurį apsukri vyresnioji laikė tikru Kalėdų seneliu, pranešė, kad pas jį atvyks jos atstovas kun. Vincas Dargis (1870-1946) « su tuščiais kišeniais » ir prašė « juos pripildyti». 1926.I.20 d. ji džiaugėsi, kad Juras prie jo užsakytojo altoriaus papildomai dar prijungė tabernakulą. Tuojuo jam priminė ir kanalizacijos reikalą. «Iš Tėvelio Jakaičio kišenės jau išėmėme virš 2000 dolerių, o [kitiems] 2000 mokėti gal Tėvelis nors dvidešimtai jų daliai gausite geradarį [...] Be to [...] pradėjome rūpintis varpų įkabinimu į bokštą [...] Kainuos mažiausia 1000 dolerių ». 1926.VII.22 d. ji džiaugėsi: « Vakar parsigabenome tabernakulą [...] Už muitą [...] užmokėjome 706 litus. Paliuosavimo iš valdžios negavome ». Ir į šitą netiesioginį prašymą vyresnioji gavo teigiamą atsakymą, nes 1926.VIII.30 d. tam « mecenatui be atsisakymo » pranešė: « Čekį sumoje 150 dolerių gavau ».

Nenuostabu tad, jei kazimieriečių kapelionas kun. J. Jakaitis 1925. XII.25 d. rašė Lawrence'o vikarui: « Tavo atsilankymas Pažaislyje yra neužmirštinas. Didžiausį įspūdį palikai iš visos Amerikos lankytojų ».

Sugrįžęs 1925 m. gegužės mėnesį į Lawrence'ą, dosnusiis vikaras gyvai susirašinėjo su Pažaisliu, ir tai ne tik su amžinai kalėdojančia ses. Immaculata, bet ir su vienuolyno dvasios vadu Jakaičiu. Iš ten šis 1926. XI. 14 d. rašė savo konfratru: « Nustebinau mane laišku su čekiu. Gyvenime aš buvau praradęs tik sąskaitas gauti, o čekius tik rašyti. Dabar gi priešingai atsitiko. Tavo atjautimas yra giliai sujaudinantis. Taigi nuoširdžiai Tau dėkoju [...] Sveikinu, beje, su LDS [Lietuvių Darbininkų Sąjungos] vadovybe! [...] Į [vienuolyno] remontą savo sukišau apie 4.000 dolerių. Dar daug yra vietos! [...] Nuo Tavęs nieko neprašau, bet gal kartais kokia rinkliava ar loterija Pažaislio naudai būtų galima? Patsai žinau, kad jau [esi] mums be galo dosnus, virš savo galimybių! ».

Juro dosnumas be abejonės plaukė iš gailestingos širdies. Tačiau padėdamas kitiems, jis patyrė, kad pinigais gali ir sau ką laimėti, būtent moralinį pasitenkinimą bei kitų prielankumą, kas jam padėjo praplėsti savo įtaką visuomenėje.

1926 metai paženklinti susitikimu su kilnios dvasios arkivyskupu Jurgiu Matulaičiu (1871-1927), kuris (VIII.21) vizitavo Lawrence'ą. Stebėtina, kad jo atsilankymas Jurui ypatingo išpūdžio nepadarė. « Arkivyskupui atvykus teikti Sutvirtinimo Sakramentą [...] — taip prisimena tuometinis Lawrence'o vikaras savo laiške (1975.11.20) — mano mintys buvo nekreiptos į apeigas. Be to, prieš akis stovėjo arkivyskupui pagerbti banketas [...] Dalyvavo labai daug žmonių [...] Ką arkivyskupas kalbėjo, neatsimenu; tik žinau, kad aš buvau susirūpinęs, ką reikės pasakyti, kai būsiu pakviestas tarti žodį ».

Stebėtina taip pat, kad *Darbininkas* tik po trijų savaitių teminėjo tą įvykį, ir tai tik protokoliškai: « Šv. Pranciškaus parapiją aplankė arkivysk. Matulevičius su palydovu gerb. kun. prof. Būčių. Suteikė Sutvirtinimo Sakramentą [...] Apie ketvirtą valandą *Palangoje* [poilsio parke] įvyko banketas. Visų pirma prabilo [...] kleb. Virmauskis, kurio rūpesčiu Jo Ekscelencija atvyko. Kalbėjo [ir] gerb. prof. kun. Būčys, tvėrėjas vietinio [Amerikos Lietuvių Rymo Katalikų] Federacijos skyriaus. Taipgi išgirdome stiprų Juro balsą [...] Ant galo žmonės nudžiugo, kada prabilo arkivyskupas. Jo rimta kalba visiems patiko »⁴.

Nepasitenkindamas šia sausa korespondencija, šios monografijos autorius kreipėsi papildymo į Prelatą, kuris šitaip atsiliepė (1975.11.20): « Kaip žmogus [Matulaitis] man atrodė panašus į kitus Bažnyčios dignitorius. Tik gal jame buvo jausti kuklumą, didžiadvasiškumą, mažakalbingumą, patrauklumą ir spinduliavimą Kristumi». Nors vikaras brangiam svečiui jautė didelę pagarbą, tačiau, kaip tame pat laiške pažymi, artimesnis jam buvo Būčys: « Kartu su juo gyvendamas ištisus metus Tėvų Marijonų vienuolyne Chicagoje ir besiklausydamas broliukams duodamas puikias apmąstymams mintis, buvau labai jį pamylėjęs ».

Kilniems svečiams išvažiavus, Juras tuoj išsiskubino į Waterburį, kur (1926.VIII.24-26) įvyko ALRK Federacijos kongresas. Ten jis pirmą kartą asmeniškai susitiko su savo būsimu biografu, kuris tuomet atstovavo pavasarininkams. Štai ištrauka iš kongreso protokolo: « Prezidiumo pirmininkas [kun. dr. J. Navickas] trumpai paliečia Lietuvos nepriklausomybės išsivystymą ir teisių įgavimą. Primina, kad kai kurie tais laikais Šveicarijoje gyvenusieji žmonės daug prisidėjo savo darbu, kad Šveicarija pirmoji po Vokietijos pripažino Lietuvą nepriklausomą »⁵.

Toliau protokole skaitome: « Prof. dr. J. Eretas gražioje savo kalboje nušviečia pasidarbavimą lietuvių išgavime Šveicarijos pripažinimą Lietuvą nepriklausoma [...] sakosi nežymiai prisidėjęs prie to darbo, nebent tuo, kad rašinėdavęs tenykštėje spaudoje apie Lietuvą ir jos

⁴ «Pempės» korespondencija iš Lawrence, Mass., žr. *Darbininkas*, 1926.IX. 14 d.

⁵ *Amerikos Lietuvių R.K. Federacijos XVI kongreso protokolas*, Waterbury, Conn., 7-8 psl.

reikalus. Ragino katalikišką visuomenę ir organizacijas daugiau burtis bendrumon [...] paduoti vieni kitiems — seni jauniems, jauni seniems ranką »⁶.

Buvo aišku, kad toks uolus kunigėlis ir vikrus visuomenininkas neilgai vikaraus pas Virmauskį, o pirmai progai pasitaikius bus pakeltas. Tatai įvyko 1927 m. balandžio pradžioje, kada arkivysk. O'Connellis jį siuntė į Lowellį, Mass., klebonauti. Gandas, kad Juras ketina klebonu vykti į Lowellį, buvo pasiekęs ir Marijonus, kurių vardu kun. dr. J. Navickas, 1925 m. perėjęs pas juos, — iš Marian Hills, kur auklėjo jų naujokus, — 1927 m. pavasarį jam rašė: «Nejaugi Tu pasirinktum Lowellį vietoje Marian Hills. Susimildamas Pranuti, neatidėliok, nes paskui patsai gailėsiesi. Laukiu Tavęs aš, laukiame visi! » Bet ir šįkart Navickui nepavyko — Juras nuvyko į Lowellį, nors nelengva buvo skirtis su sena vieta, nes buvo « suaugęs su parapijiečiais ir pamylėjęs vaikučius bei jaunimą, su kuriais glaudžiai » bendradarbiavo ⁷.

⁶ Ten pat, 8 psl.

⁷ Prel. Juro pranešimas autoriui: *Kun. Pr. Juras skiriamas klebonu į Šv. Juozapo parapiją, Lomeli, Mass.* (mašinraščio 5 psl. be datos), 1 psl.

2. KLEBONAS LOWELLYJE (1927-1929)

*«Jo atvykimas buvo Dievo Apvaizdos
spindulys».*

Lowellis, kiek didesnis už Lawrence, vertėsi vilnų ir medvilnės apdirbimu, iš ko duoną pelnė keli šimtai lietuvių. Šioje kuklioje Šv. Juozapo parapijėlėje, prie kurios priklausė apie 150 šeimų, Juras nūnai turėjo atlikti savarankiško dvasios vado stažą. Jo džiaugsmą dėl paaugstinimo gerokai suvaržė susirūpinimas bei nuogąstavimas, nes vikaraudamas pašonėje dažnai susitikdavo su lowellieciais, kurie savo parapijėlę nupiešdavo tamsiomis spalvomis. Nesistebime dėl to, kad *Darbininkas* (1936. V.29) parapijos sidabrinio jubiliejaus proga apie tuometinę situaciją štai ką rašė: «Tuo laiku katalikų vieningą darbą laisvamaniai ir komunistai buvo pradėję ardyti ir per katalikų neapsižiūrėjimą bei apsilėidimą, jie pradėjo sprautis į katalikų draugijas»⁸. Nuostolingas buvo ir trūkumas profesionalų bei šiaip intelektualų, nes parapijiečių masė, kurią sudarė darbininkai su juodadarbiais, nepajėgė iš savęs atsispirti ateistams. Laimėgi, kad daugumas jų buvo geraširdžiai žmoneliai, kurie džiaugėsi salaukę ryžtingo klebono. «[Pirmame] pamoksle nuoširdžiausias mano prašymas buvo su manimi melstis, darbuotis sielų išganymui ir pasitikėti Dievo pagalba»⁹.

Nežiūrint šilto parapijiečių nusiteikimo, Juras Lowellyje jaukiai nesijautė, nes klebonija buvo aptriušusi, o bažnyčia tik už poros blokų ir ji pati susigūžusi tarp ją supančių šiukšlynų. Tad nenuostabu, kad naujas klebonas iš pradžių apsigylė ir jautėsi nustumtas į pilką, vargingą užkampį. Tą tuoj užuodė, dar anksčiau jį išpėjęs Navickas, kuris jam (1928.IV.24) iš Hinsdale, Ill., rašė: «Gaila, labai gaila, kad įlindai į skylę [...] Vakar rašė tėvelis Būčys, dabartinis generolas. Jo žodžiai: 'Gaila, kad Juras nebedrįsta stoti į mūsų kongregaciją'». Juodu kaip toliau stovį nepastebėjo, jog Juras taip stipriai yra įsitvirtinęs savyje, kad jam sunku buvo įsijungti į kokią nors vienuolišką kolektyvą, kuris šiuo ar tuo apriboja individą.

⁸ 25 metų sidabrinis jubiliejus Šv. Juozapo parapijos — Lowell, Mass., žr. *Darbininkas*, 1936.V.29 d.

⁹ Kun. Pr. M. Juras skiriamas klebonu į Šv. Juozapo parapiją, Lowell, Mass., 1-2 psl. (Mašinraščio 5 psl.).

Norėdamas sugriauti tą sieną, kuri būtų galėjusi atskirti jį nuo savo parapijiečių, klebonas, vos atsikėlęs, bažnyčios rūsyje, kuris buvo panašus į niūrų sandėlį, įrėngė dailią svetainę su estrada, tinkama prakalboms, o ypač vaidinimams. Šiais jis bematant pagavo jaunimą, kuris degte degte noru scenoje parodyti savo gabumus. Bet tais « parodymais » smarkiai susidomėjo ir suaugusieji, kuriems šiaip joks menas nebuvo prie širdies. Dėl to ir jie savo klebonėliui buvo dėkingi, kad jis savo repertuaru vakarais svetainėje vaizdžiai parodė, ką jis priešpiet savo pamoksluose buvo išdėstęs. Tuo jis, senas blaivininkas, prieš karčiamą pastatė tokį meną, kuris glostė ir pakėlė parapijiečių širdį. Kadangi tie vaidinimai buvo dalis jo pastoracijos, jis dažniausiai pats ir režisavo, ir, — jei kunigo orumas tai būtų leidęs, — jis, įtikimiausiai, ir pats būtų vaidinęs. Teatraiškai jo palinkimai ne tik vietoje organizavo trupę, kuri, pavyzdžiui, pastatė dramą *Piloto duktė*, bet su gastrolėmis apkeliaavo ir gretimas parapijas. Tuo dar nepasitenkindamas, Juras, klebonas ir « teatro direktorius » viename asmenyje, dar iš Lawrence'o parsikvietė sodalietes, kurios Lowellyje vaidino pjesę *Motinos meilė*.

Kad jam nepriprūktų « artistų », Juras tuoj suformavo įvairius jaunimo būrelius bei sodalijas ir joms vasaros metu ruošė kursus, kuriuose buvo dėstoma gimtoji kalba bei Lietuvos istorija. Kadangi šios pamokos buvo pamargintos žaidimais bei dainomis, jaunimas veržte veržėsi į svetainę, kuri suaidėjo linksmu klykavimu. Šis smagusis jaunimėlis sekma-dienio vakarais užliedavo ir kleboniją, pripildydamas ją tokiu klegesiu, kad klebonėlis turėjo sau pastatyti atskirą « poilsio buveinę ».

Tą Juro varomą atnaujinimo akciją veikiausiai pastebėjo ir kitataučiai, kaip parodo vietiniame laikraštyje pasirodžiusi korespondencija ¹⁰.

Nepasitenkindamas jaunimu, klebonas subūrė ir darbininkus, kurie kaip LDS nariai jam mielaiėjo į talką. Iš jų darbų žymėtinas pašalinimas to laužo, kuris prie bažnyčios savo supuvusiais lentgaliais, sulūžusiais rakandais ir surūdijusiais vežimais kenkė dievnamio orumui. Juras nupirko tą « šiukšlyną » ir parapijiečių pagalba visą vietą švarutėliai nuvalė. Praeiviai stebėjosi, kaip visas pulkas lietuvių, apsišarvavusių kastuvais, grėbliais ir šakėmis, apvalė bei išlygino tą žemę, kuri vėliau buvo apsėta žole ir apsodinta medeliais bei krūmeliais.

Kadangi klebonui per trumpą laiką pavyko ir religiškai pakelti parapiją, lowelliečiai su pasitikėjimu žiūrėjo į ateitį, kuriai jis jau buvo audęs

¹⁰ «Within a few weeks the Lithuanian people of Lowell were all working under his direction. The basement was entirely made over and a parish hall constructed. The spiritual revival has been every bit as spectacular as the transformation of the church. Last fall Father Juras established a Sunday school. An innovation is the weekly publication of the 'Parish Bulletin' ». *Unified, efforts of parishioners and pastor of St. Joseph's Lithuanian Church have brought about transformation in a year*, žr. *The Lowell Sun*, 1928.IX.1 d.

toli siekiančių planų. Tačiau jam nebuvo lemta juos įgyvendinti, nes 1929.V.15 d. Bostono kurija jį paskyrė Lawrence'o klebonu, liepdama tuoj užimti naują vietą. « Išsikėlimą iš parapijos, kurioje apaštalauti buvo vienas malonumas bei džiaugsmas, ir išvykimą į parapiją, skęstančią skolose ir rūpintis nebaigtos bažnyčios statyba, priėmiau kaip atgailą » ¹¹. Iš tikrųjų sunku bus bažnytinį gyvenimą, kuris susikoncentravo į rūšį, užkelti į dienos šviesą ir duoti jam sekmadienio orumo.

Pildydamas gautąjį įsakymą, Juras staigiai išvyko iš pirmos savo parapijos, kur jis — kaip vėliau pažymės *Darbininke* — « mokėjo nuosekliai ir draugingai sutraukti visas sutrūkusias parapijos jėgas į vieną bendrą kūną [...] Ačiū jo drąsam nusistatymui, jis nušvietė katalikams priešų žalingus darbus [...] Jo atvykimas buvo Dievo Apvaizdos spindulys » ¹². O *The Lowell Sun*, su kuriuo jis irgi palaikydavo gerus santykius, išlydėjo jį su pagarbos ir dėkingumo žodžiais ¹³.

¹¹ Kun. Pr. M. Juras skiriamas klebonu į Šv. Juozapo parapiją, Lowell, Mass., 4 psl.

¹² 25 metų sidabrinis jubiliejus Šv. Juozapo parapijos — Lowell, Mass., žr. Darbininkas, 1936.V.29 d.

¹³ «The people of St. Joseph's Lithuanian Church were greatly shocked to learn that Rev. Juras received order to report at St. Francis Church in Lawrence. The news at first was not credited, as the people felt that their zealous and energetic pastor could not reasonably be taken away in the midst of the many new activities he was under way for the upbuilding of the parish », žr. *The Lowell Sun*, 1929.V.15 d.

3. LAWRENCE'O KLEBONAS (1929-1967)

«Ar daug kam šiandien būtų žinomas Lawrence be kun. Pr. Juro? Jis tą lietuviškąjį židinį išnešiojo po visą Ameriką važinėdamas ir skraidydamas» (Simas Sužiedėlis, žr. Darbininkas, 1951.V .25).

Naujoji Juro Šv. Pranciškaus vardo parapija buvo 1903 metais įsteigta mažos, vos 70 šeimų skaitančios lietuvių kolonijos, kurios daugumą sudarė tekstilės fabrikų darbininkai. Kadangi parapija augo tik lėtai, ji po 50 metų teskaitė vos 300 šeimų su 1500 asmenų, kuo ji buvo viena iš mažiausių Amerikos lietuvių tarpe. Kadangi per tą laiką socialinė jos padėtis mažai tepasikeitė, parapijiečių daugumą sudarė mažai išsilavinę žmoneliai, nepajėgiantys daryti įtakos miestui, turėjusiam 80.000 gyventojų. Taigi, Lawrence'o parapija negalėjo girtis žymia praeitimi ir kartu nelaukė geresnės ateities.

Viena stambiausių kliūčių buvo tos skaitlingos šeimos, kurios priklausė prie 1916 m. įkurtos tautinės bažnyčios. Kadangi Virmauskiečio laikais (1916-1929) tebuvo pavykę tik dalį « nežaliežninkų » atitraukti nuo schizmos, Jurui perėmus jo parapiją, Lawrence dar skardžiai aidėjo tie ankstyvesni bernai. Piktas šūkis « Mes ir jie » skaudžiai skyrė abu lagerius, kas kitataučių akyse labai žemino visos kolonijos vardą.

Kita bėda — trūkumas intelektualų, nes Juras iš Lowellio sugrįžęs Lawrence tesutiko, kaip vienas jo artimų bendradarbių pasakė šios monografijos autoriui, «paprastus žmonelius, nes iš senesniųjų nebuvo nei labiau išsilavinusių, nei socialiai iškilusių. Tiesa, ne vienas iš jų vaikų prasimušė, tačiau tokie greitai dingdavo iš Lawrence'o ». O Daugelis tų neskaitlingų inteligentų nerado bendros kalbos su klebonu.

Visokiais atžvilgiais įtemptai situacijai sušvelninti, Juras, kuris tik « su baime ir drebėjimu » buvo sugrįžęs iš Lowellio, užmezgė santykius su liberalais, kurių vadai — dr. Kazys Mykolaitis (1884-1942) ir advokatas Fortūnatas Bagočius (1887-1951) — čia stipriai reikšėsi. Pirmas tuomet Lawrence gydytojavo ir kartu, priklausydamas prie vienos ložės, veikdavo prieš « rymiečius », o antras, advokataudamas Bostone ir jo apylinkėje, rikiavo čia savo antiklierikališkus šalininkus. Naujam klebonui pavyko abu bent taip nuteikti, kad jiedu savo viešose kalbose susilaikė nuo aršesnių puolimų.

Nors tai buvo šviesus spindulys paniurusioje padangėje, Jurui reikėjo daug triūso ir širdies tiltams statyti ne tik tarp parapijiečių ir atšalusių, bet ir savo avelių tarpe, kurios neretai besiožiuodamos klebonui padarydavo nemalonumų. Būdavo įtempimų, kuriuos linksmesnis žodis būtų galėjęs suminkštinti, bet tokioms situacijoms išgelbėti, Jurui trūko humoro.

Daugiausia jis nusivylė « tautinės bažnyčios kunigužiu Mykolu Valadka ». Šis, 1904 m. gimęs Dzūkijoje, Kaune buvo lankęs Kunigų seminariją ir V.D. Universiteto Teologijos-Filosofijos fakultetą. 1927 m. neramusis blaškuolis emigravo į Urugvajų, kur Rytų apeigų arkivyskupas jį išventino į kunigus. Vėliau Scrantone, Pa., dar lankė lenkų tautinės bažnyčios seminariją. Persikėlęs į Lawrence'ą, Valadka Jurui pažadėjęs greitai vėl išvykti ir savo pasekėjams patarti grįžti į popiežiaus vedamą Bažnyčią, bet savo žodžio neišlaikė. « Man tas daug kainavo », skundėsi Juras.

Būdamas tikras aktyvistas, Juras panaudojo visas priemones, kuriomis jis tikėjosi galės pasiekti bei paveikti visuomenę. Dėl to jis su pamokslais bei paskaitomis nesulaikomai vykdavo į visokius suvažiavimus, seimus, sukaktis, jubiliejus ir dar kitokius parengimus. Tuo dar nepasitenkindamas, jis tuos, kurių nepasiekė gyvu žodžiu, bandė įtaigoti straipsneliais bei korespondencijomis, kurių laikraščiuose bei populiariuose leidiniuose atspausdino keletą šimtų. Jeigu dar pridėsime jo per radiją pasakytus žodžius, turėsime pripažinti, kad vargu ar rasime Amerikos lietuvių tarpe tokį « bruzdelninką », kuris per pusę šimtmečio taip gausiai būtų kreipęsis į savo tautiečius.

Išvidinė jo veikimo žymė — kad jis, kaip jo konfratras A. Juška (1913-1977) teisingai pastebi, dvasiškai nėra nė joks novatorius, o ištikimas skelbėjas tradicinio bažnytinio mokslo bei kitų suformuluotų tautinių siekių. Juk mokslo pasaulis jam buvo svetimas, dėl to svetimas jam buvo ir bet koks kvestijonavimas bei pagvildenimas Bažnyčios skelbiamų tiesų. Dėl to jis niekad nemaištavo, net nebandė naujoviškai interpretuoti amžinąsias tiesas; taigi reformatoriškos dvasios jame nė krislelio. Maceinos samprotavimuose jis toleruodavo naujoviškus užmojus, kurių jis pats, pranciškoniškai jausmingas, išgvildinti nesiėmė.

Jo pasisakyme pastebime porą stilių — pranciškišką ir jurišką. Jaunuoliškas Pranciškus Juras, — kaip parodo jo straipsniai, išspausdinti, pavyzdžiui žurnaluose *Moksleivis* ir *Vytis*, — rašo jausmingai, gyvai ir vaizdžiai. Tuo jis iškart pagauna širdies miražų sužavėtą jaunimėlį. Jaunuoliškos ugnies kurstomas, jis tuomet net ištisas dramas sukurdavo. Bet pažabojus Jurą kunigo pareigoms, klieriko poeziją greitai nustelbė eilinio klebono proza: vietoje pagaunančių vaizdų — paskolintos sąvokos, vietoje pulsuojančių išgyvenimų — mokyklinis dėstymas, kur visas pasisakymas

virsta profesiniu ir tonas pamoksliniu. Aiškiai jausti, kad Juras įsisėdėjęs Lawrence, įvargintas begalės visuomeninių įsipareigojimų, pradėjo naudotis « modeliais », kuriais tam tikri pamokslų rinkiniai kunigams « palengvina » darbą. Vadinas, profesinė gamyba išstūmė asmeninę kūrybą, blykstelėjusią jaunomis dienomis.

Pasinaudoju dviejų mūsų jaunosios inteligentijos atstovų-akademikų, atvykusių po Lietuvos okupacijos, Juro kaip pamokslininko ir kalbėtojo charakteristika. Vienas jų yra kunigas, kitas pasaulietis. Abu nuodugnai yra pažinę Jurą bei jo veiklą, todėl jie kompetentingai gali pasisakyti apie antrąją jo darbuotės fazę.

Kunigas: Juro balsas palyginti stiprus, tonas aukštas, gaudžiai vibruojantis. Sakiniai paprasti, pusėtinai sklandus. Jis kalba ne monotoniškai, pabrėždamas kai kurias mintis. Šiaip jo kalbėjimo būdas pamokslinis, pakeltoje tonacijoje. Juras dažnai pabrėžia atvirumą: «Esu atviras», « Būkime atviri ». Tuo pačiu jis bando būti nuoširdus bei įtikinantis, bet tuo gal tik « perpresuoja » mintį. To, ką vadiname stiliumi, jis nekultivuoja, kalbos neliteratūrina: jokių įvaizdžių, subtilesnių palyginimų, minties kristalizavimo bei jos žaidimo, išskyrus kartais įpinamus pavyzdžius. Svarbesniais atvejais savo viešą žodį pasirašo, sudėstydamas daug ką iš svetimų, jau gatavų pavyzdžių. Kai kada ištiesi panaudoja vieną kurį autorių, kurio betgi nemini.

Pasaulietis: Juras per daug nesiveržė į pagrindinius paskaitininkus. Tuo atžvilgiu Bostono apylinkėje jį lenkė kun. J. Švagždys (1882-1965), pasižymėjęs minties gilumu ir sąmojumi, ir kun. Pr. Strakauskas (1896-1962), turėjęs neabejotiną oratorinių gabumų. Kitur vyravo prel. J. Balūnas (g. 1902) ir L. Šimutis (1892-1975). Šie gebėjo veikti auditoriją « patosu ir griausmu », ko trūko Jurui. Paskui jis naujus ateivius statė į priekį: J. Leimoną (1900-1963), kun. J. Prunskį (g. 1907), St. Ylą (g. 1908), nes jis pats jautėsi mažiau pajėgus ir savo iškalba ir idėjomis. Pamoksluose jis dažnai kartojo Evangelijos citatas, o prakalbose — įvairias (svetimų) sentencijas. Kalbėdavo kiek užsidegęs, pabrėždamas kas jam rodėsi svarbu. Neatsisakydavo, jei reikėdavo kokiai iškilmei pasakyti pamokslą; mat, tokiu atveju turinys daug galvosūkio nesudaro. Jo stilius neprašmatnus, neišdailintas ¹⁴.

Kitas dvasininkas būtų sukniubęs po tokia našta, bet klebonas Juras, turėdamas prieš akis Valančiaus pavyzdį, nepabūgo. Tatai jį tik paska-

¹⁴ Iš šitos apžvalgos turėtų paaiškėti, kad Juras nei sakytu nei spausdintu žodžiu nepasiekė meistriškumo ir dėl to nepateko nei į mūsų retorikos nei į mūsų literatūros istoriją ir kad jis taip pat moksle neskynė laurų. Bet kadangi vietomis jo paskaitose bei straipsniuose ir pamoksluose užtinkame naudingos medžiagos dar rašytinai Amerikos Lietuvių Kultūros Istorijai, knygos pabaigoje dedu jo reikšmingesnių pasisakymų sąrašą 313-321 psl.

tino morališkai tobulinti bei šviesti savo kuklią kaimenę, kuo jis — Aisčio žodžiais — « sugebėjo vieną smulkesniųjų parapijų pakelti į vieną pranašiausiųjų lietuviškų parapijų visoje Amerikoje »¹⁵.

Bet jis turėjo — kaip paliudija jam artimas pasaulietis, Simas Sužiedėlis, viename pranešime autoriui — dar ambicingesnių planų: « Apie 1948 metus bėgliams Amerikoje atsirandant, jam rodėsi, kad jo parapijoje bus galima sukurti visas kitas kolonijas prašokstantį kultūros židinį». Iš vienos pusės jis tai bandė daryti iš tikro noro tarnauti Bažnyčiai ir lietuvybei, iš kitos — nesunku pastebėti, kad tam jį sugundė taip pat savotiškas *besoin de grandeur*, noras iš savo provinciško siaurumo išsilaisvinti ir prisimušti į lietuviškas ir gal net į amerikoniškas platybes.

Tai įsakmiai patvirtina eilė jo užmojų, kurių tarpe užtinkame ir šią 1963 m. pradėtąją akciją: « Kardinolas Cushingas — aiškino Juras man 1976 m. — Lawrence'o rajone norėjo įkurti *Confraternity of Christian Doctrine*, kuri turėjo jaunimui paruošti vadų. Aš patariau savo viršininkui pagerbti etnines grupes ir paskirti centru Šv. Pranciškaus lietuvių parapiją, kuri Lawrence turi gerą vardą. Neabejojau, kad etninės parapijos bus patenkintos, gal tik išskyrus prancūzus. Cushingas tam kursui paskyrė mano parapiją. Prašiau, kad mano asistentą kun. A. Janiūną paskirtų direktoriumi. Kai šis buvo iškeltas į Bostoną, tada jo vietą užėmė į mano parapiją paskirtas kun. J. Fratic¹⁶. Direktoriams išvykus, pamokos liko nutrauktos ».

Bet pavojus, kad gali nepasiekti savo tikslo, jo dar anksčiau nebuvo sulaukęs nuo ekspansijos į visą Ameriką. Kokiam platume jis tuomet išplėtė savo akciją, aiškėja pavyzdžiui iš laiško, kurį jis 1950.1.14 d. siuntė Cushingui, pranešdamas apie savo funkcijas lietuvių tarpe. Rašė esąs 1. Lietuvių Darbininkų Sąjungos (LDS) pirmininkas ir jos laikraščio *Darbininkas* generalinis manedžeris. 2. Nukryžiuoto Jėzaus Seserų vienuolyno rėmėjų pirmininkas. 3. Lietuvių Kultūros Instituto pirminkas. 4. Lietuvių Kunigų Vienybės vicepirmininkas. 5. Lietuvių Katalikų Studentų Sąjungos dvasios vadas. 6. Vienas iš Lietuvių Katalikų Federacijos direktorių, atstovaujančių jai Lietuvių Tautinėje Taryboje. Jei prie to dar pridėsime, kad Juras tuomet ėmė traukti iš Europos atvykstančius bėglius į Lawrence'ą ir be to dar žinoma, kad jis tuo pačiu laiku globojo *Darbininką*, Laučkos inspiruojamas įkūrė *Eglutę* ir bandė perimti iš Vakarų Vokietijos atsikraustančių *Aidų* leidimą ir be viso to tame 1948-1951 m. laikotarpyje išleido net dešimtį knygų, kurių amplitudė siekė nuo Maceinos filosofijos iki Banaičio *Dainų*, tai nesunku suprasti, kad Juras buvo metęsis į jo gabumus bei fizines jėgas ir medžiagiš-

¹⁵ Pasisakymas viename nedatuotame laiške šios monografijos autoriui.

¹⁶ Jis toje vietoje liko nuo 1964.IV.18 iki 1966.IX.27 d.

kus išteklius toli prašokančius plotus, nebeleidžiančius jam turėti nė privatinio gyvenimo.

Kad jis tuo savo nepažabojamu veržlumu užvaldė ir savo vikarus, patvirtina ir anksčiau minėtasis pasaulietis: « Juras [tokios veiklos] reikalavo ir iš savo pagalbininkų. Mat, visą laiką judant visuomenėje, nelengva sustoti ir privačiai; kai įsibėgėjama, tai ir kiti 'gainiojami' »¹⁷. Suprantama, kad asistentai nesiverždavo į tokią kleboniją, kur pro visas duris ir langus brukosi ir visokios visuomeninės bėdos. Aišku, kad tokioje atmosferoje dažnai trūko jaukumo bei išvidinės šilumos. Būdavo tad — paties klebono prisipažinimu iš 1977.VL4 d. — su vienu kitu iš vikarų ir « disonansų ».

Pats klebonas to mažai paisydavo, nes tematė savo veiklą, kuri — anot jo — nešė jo parapijos vardą į visą pasaulį, ką jis viešai ir garsindavo. Pavyzdžiui, 1962 m. švęsdamas savo kunigystės 40 metų jubiliejų, jis Cushingo akivaizdoje skelbė, kad Šv. Pranciškaus parapija esanti žinoma viso pasaulio lietuviams¹⁸.

Tačiau nežiūrint savo plačių pretenzijų, Juras savo siaurame rate lyje išklebonavo ištisus 37 metus. Smulkiai visus tuos metus aprašyti nėra prasmės, nes toji pati kasdienybė kartojasi kiekvienoje klebonijoje nuo Albavičiaus iki Zakarausko. Dėl to pasitenkinsiu nušviesti tik sprendžiamos reikšmės epizodus, likimines stichijas. Tokiais, pavyzdžiui, yra Juro sumanymas sugrįžti į Lietuvą (1931), jo svyruojantys santykiai su savo viršininku Cushingu, jo pastangos tapti prelatu (1948-1951), jo, Valančiaus sekėjo, darbai, ypač jo mecenatiškas veikimas ir, pagaliau, jo skausmingas atsispyrimas nuo Lawrence'o (1965-1967).

¹⁷ Iš vieno Simo Sužiedėlio pranešimo autoriui.

¹⁸ « St. Francis Parish is small, but she is known to the Lithuanian people all over the world» (Pgl. Juozas B. Laučka, *Prel. Juro trilypė sukaktis*, žr. *Tėvynės Sargas*, 1974 m., 1 (33) nr. — Šiame tekste minėtas atsitikimas praleistas.

Mons. Pr. Juras 1951 metais.

Tėvas Kazimieras Rėklaitis, M. I. C., ir
prel. Pr. Juras.

Vysk. Vincentas Padolskis ir prel. Pr.
Juras Ciampino aerodrome prie Romos.

Prof. dr. Zenonas Ivinskis, prel. Pr. Juras ir kun. Kazimieras Rėklaitis, M. I. C.,
Romoje.

(Iš kairės) Kun. dr. K. Rėklaitis, M. I. C., kun. dr. A. Liuima, S. J., kun. dr. J. Navickas, vysk. dr V. Padolskis, kun. dr. J. Vaišnora, M. I. C., prel. Pr. Juras, kun. J. Tautkevičius, kun. R. Krasauskas, kun. dr. Pr. Brazys, M. I. C., kun. A. Bunga.
(Ciampino aerodrome išlydint prel. Jurą).

Kun. dr. Pr. A. Manelis, kun. A. Bunga, kun. V. Bitinas, p. P. Ivinskienė, kun. K. Dobrovolskis, kun. Vaclovas Šarka, vysk. dr. V. Padolskis, kun. dr. A. Liuima, S. J., prel. Pr. Juras, kun. dr. J. Vaišnora, M. I. C., kun. A. Bernatonis, O. F. M. Cap., prel. dr. L. Tulaba, prof. dr. Z. Ivinskis.

Prel. Pr. Juras, vysk. P. Bučys, M. I. C., kun. dr. J. Vaišnora, vysk. dr. V. Padolskis, prel.
dr. L. Tulaba, kun. dr. K. Rėklaitis, M. I. C.

Vysk. Pr. Brazio konsekracijos proga audiencija pas Šv. Tėvą Paulių VI, 1965.11.13 d. (iš kairės) Ponja Alina Grinienė, p. Birutė Venskuvienė, prel. dr. L. Tulaba, vysk. dr. Pr. Brazys, M. I. C., Šv. Tėvas, vysk. dr. V. Brizgys, vysk. Č. Šipovič, marijonų gen. viršininkas, p. D. M. Augustaitytė, kun. dr. J. Vaišnora, prel. Pr. Juras, kun. dr. Viktoras Rimšelis, M. I. C., dr. Petras Karvelis, kun. J. Sielski, M. I. C., mons. Klemensas Razminas.

4. GRĮŽTI LIETUVON?

«Prieš mano akis stojo Lietuva su savo pavasariu grožiu, liaudies menu, kultūra, kančiomis, dvasiniais darbais».

Jurui prieteliškai nusiteikęs kun. Jakaitis, kuris nuo 1913 iki 1929 metų klebonavo Worcesteryje, 1930 m. pradžioje buvo įstojęs į marijonų kongregaciją. Būdamas plačių užmojų žmogus, jis į savo darbų orbitą norėjo įtraukti ir daug žadantį Lawrence'o kleboną. Tam tikslui jis (1930. IX.2) iš Hinsdale, Ill., kur atliko novicijatą, jam šitaip rašė: « Nauja vieta esu geriau patenkintas, negu tikėjausi [...] Mano darbuotė čionai mane patenkina, nes labiau atsako tiesioginiam kunigo idealui [...] Kolegijoje [Maria Hills College] dėstau lietuvių kalbą ir religiją [...] Su malonumu dėstau ateities lietuvių vadams [...] Reiktų prityrusio, pagyvenusio kunigo, mokančio jaunuolių sielas patraukti [...] Patsai [...] tam darbui kaip tik tinki [...] Džiaugiuos [...] kad į taip trumpą laiką [Jums pavyko] užbaigti Lawrence'o bažnyčią! [...] Dabar būsi laisvas savo pasiryžimą išpildyti — stoti vienuolynan ir dirbti ne vienos parapijos, bet visos tautos reikalui. Todėlei [...] kviečiu atvykti pas mus, kad bendrai darbuotumėmės visos išeivijos reikalams [...] Ir šį dalyką neatidėliok, Brolau! ».

Nesulaukęs patenkinamo atsakymo, neatlyžtas Jakaitis, kurio energiją gerai žinojau, nes jis buvo mano žmonos giminaitis, sekančių metų pavasarį nuvyko į Lawrence'ą, kur asmenišku susitikimu tikėjosi Jurą įtikinti, kad tikra jo vieta marijonų kongregacijoje. Bet kadangi užkalbintasis ir šįkart aiškiai nepasisakė, Jakaitis, neatstodamas, 1931.III. 23 d. laišku iš Nashuos, Mass., dar kartą beldė į jo sąžinę: « Sugrįžęs namo bandau išduoti savo viršininkams reliacijas iš savo apsilankymo pas Jus [...] Iš viso ko išsidirbau nuomonę, kad esate pasiryžę dėtis prie marijonų dar šią vasarą varymui katalikiškosios akcijos Amerikos lietuvių tarpe. Ypatingu Jūsų palinkimu, rodos, yra misijų skelbimas ir darbuotis su jaunuomene [...] Kunigų skaitlius [...] per mažas [...] Jei Jūs pas mus šįmet stotumėte, išvestumėte mus iš keblios padėties [...] Mano manymu toji pat Dievo Apvaizda kaip tik tą pagalbą ir siunčia Jus, kaip jau pasiuntė mane, kad savo likusias pajėgas ir įgytą patyrimą sunaudotume tam išganingam Tėvų marijonų pasiuntinybės darbui [...] Jei Dievo malonė Jus kreipia stoti pas mus — prabilkite ».

Bet nors Jakaitis jam buvo simpatiškas, Juras vis dėlto dėl įvairių priežasčių nesiryžo stoti į jo kongregaciją. Svarbiausia kliūtis, įtikimiausia, buvo, kaip dar anksčiau patyrėme, jo individualizmas. Bet buvo dar kita priežastis, kurios Juras svečiui taip pat nebus atidengęs, būtent jo noras sugrįžti Lietuvon. Apie tą nostalgiską tėvynės meilę jis (1976) man pasisakė šiais žodžiais: « Iš mažens turėjau giliai mano širdin įskiepytus tėvynės meilės pradmenis. Grąsinantieji gandai kylančio karo privertė mane 1912 m. apleisti Lietuvą. Žinojau, kad Amerikoje manęs nelauks *good time*, kad čia be Didžiojo Penktadienio nesulauksiu Velykų. Pirmaisiais metais sirgau nostalgija. Gal šioji 'liga' mane pastūmėjo į džiovininkų sanatoriją. Vėliau Viešpats mane nuvedė į savo Vynuogyną. Kadangi Jis man buvo skyręs lietuvių gimdytojus, tapęs kunigu, visada jaučiau šventą pareigą pirmoje vietoje tarnauti lietuviams. Rėmiau Lietuvos vienuolynus, katalikų spaudą, studentiją ir labdaros įstaigas. Vienu atveju buvau net pats užsimojęs stoti į Lietuvos Pranciškonų vienuolyną ».

Nenumalšinamoji tėvynės meilė jį — kaip jau matėme — dar 1925 m. buvo nuvedusi Lietuvon, o dabar po šešerių metų jį dar kartą nesulaikoma paskatino atlinkyti savo tėvų kraštą: « Jau buvau penkerius metelius vikaravęs ir apie tiek metų klebonavęs. Lawrence buvau užbaigęs mano parapijos bažnyčios statybą; bet kadangi neturėjau asistento, visi tie darbai gerokai išsėmė mano sveikatą. Dėl to prašiau savo ganytojo duoti man porą mėnesių poilsui. Sutiko. Gavęs pavaduotoją, važiauvau į Lietuvą, kuri mane viliojo ».

Bet Juras ten nuvyko ne tik « pailsėti», o ir pasiteirauti, ar jam nebūtų galimybės suvis sugrįžti Lietuvon. Ištirti tokią galimybę jį vertė ir sunkumai su « nezaliežninkais » ir kai kurių parapijiečių prieštaravimai. Gal tėvynėje jam geriau seksis? Šį lemtingą klausimą svarstęs Juras kreipėsi į konfratrą Jeronimą Valaitį (1887-1970), kuris 1930 m. grįždamas iš Brazilijos į Lietuvą, buvo užsukęs į JAV ir sustojęs Lawrence. Pasiėkęs tėvynę, Valaitis (1930.1.31) jam iš Telšių, kur buvo aplankęs vysk. Justiną Staugaitį (1866-1943), seną savo pažįstamą, štai ką pranešė: «Jūsų asmens reikalais su J[o] E[kscelencija] asmeniškai kalbėjausi. Jis nieko prieš neturi, nes kunigų stoka didelė; tik jam įdomu išgirsti, kaip ilgai dar Jūs Amerikoje būsite. Kan. [Jurgis] Galdikas [1883-1963, tuomet Telšių Kunigų seminarijos inspektorius] taip pat labai maloniai Jus prisimena ir gražiausią atestaciją duoda. Manychiau, kad [...] vertėtų tuo klausimu [...] tiesiog į J[o] E[kscelenciją] kreiptis ».

Ar Juras taip darė, nėra aišku; bet yra žinoma, kad jis — lygiai kaip ir jo šeimininkė Stella Raznauskaitė — į vyskupą kreipėsi netiesiogiai: dovanomis statomai kunigų seminarijai. Dėkodamas už tokią paramą, kun. Valaitis (1930.IX.15) jo klausė: « Kuomet gi rengiatės būti Lie-

tuvoje ir Telšiuose? Mes esame Jums daug, daug skolingi ir džiaugiamės didžiai, jei nors savo vaišingumu, galėsime Jums patarnauti».

Šitaip užmezgęs santykius su Telšių vyskupija, Lawrence'o klebonas sekančiais metais ryžosi vykti Lietuvon, nes vietoje norėjo ištirti, ar jis galėtų pasidaruoti Valančiaus Žemaitijoje

Apie tą kelionę, į kurią jis leidosi 1931 m. vasarą, Juras (1976) šitaip nostalgiskai atsiliepė: «Kad ji bus ir varginanti, bet joje galima ir atsikvėpti bei pasvajoti. Prisiminiau pergyventas valandas; gimė ateities vaizdai. Prieš akis stoji Lietuva su savo pavasarinio grožio, liaudies menu, kultūra, kančiomis, dvasiniais darbais... Keliaudamas bandžiau sudaryti sau maršrutą. Suplanavau keletą dienų pabūti Kaune. Iš jo nuvykti į Pažaislį aplankyti savo seseles-kazimierietes. Po to nuvykti į Marijampolę, nes ten norėjau aplankyti Vargdienių Seselių vienuolyną ir jų spaustuvę. Pastovesnį laiką ryžausi praleisti Šiauliuose. Prie progos dar norėjau apsilankyti pas Tėvus pranciškonus Kretingoje, susipažinti su Palangos kurortu ir su Telšiais. Troškau asmeniškai geriau pažinti Lietuvą, ypač Žemaitiją, kur dar niekad nebuvau važinėjęs. Be to norėjau susitikti su kunigais, susipažinti su jų veiklos metodais. Taipgi mane domino jaunimo, būtent pavasarininkų ir ateitininkų darbuotė.

Nuvykęs į Telšius, turėjau laimės susipažinti su kunigų seminarijos rektorium prel. Vincu Borisevičium [1887-1947], kuris savo nuoširdumu ir spinduliavimu Kristaus dvasia į mane padarė gilų įspūdį. Besišnekučiuojant apie ugdymą Kristaus mokslo žmonių širdyse, išreiškiau apgailestavimą, kad negalėjau būti kunigu Lietuvoje. Prelatas besišypsodamas pareiškė, jog ir dabar dar nėra per vėlu. Jei tikrai norėčiau darbuotis čia, jis man patarė pasikalbėti su vysk. Staigaičiu.

Sekančią dieną aš buvau svečias vyskupo, kuris sutiko mane taip maloniai, lyg aš būčiau jo kolega. Daugiausia kalbėjova apie katalikiškąsias organizacijas ir pastoraciją. Į jo klausimą, ar man geriau kungauti Lietuvoje ar Amerikoje, aš jam pareiškiau, kad dabar mano norą grįžti į Lietuvą, gaubia baimė dėl sveikatos ir kompetencijos ». Toliau Juras palietė reiškinį, kuris jį asmeniškai buvo užgavęs: « Esu čia gavęs įspūdį, kad Amerikoje išventinti kunigai yra laikomi menkesnio mokslo bei išsilavinimo. Nustebęs vyskupas tą paneigė. Po malonaus apsilankymo, abiejų dignitorių buvau palydėtas į traukinių stotį ».

Kalbėdamas apie savo baimę, gaubiančią norą sugrįžti į tėvynę, Juras vienos priežasties neminėjo, būtent patekti į nemalonę tautininkų valdžios, kuri po 1926.XII.17 d. įvykusio perversmo prieš plaukus šukavo katalikus, jų mokslo centrus bei organizacijas, ir ypač persekiavo jų jaunimo vadus. Tad, kaip jis, perdėm atsидėjęs visuomeniniam veikimui, tokiam *Kulturkampfui* vykstant, galėtų čia sėkmingai darbuotis?

Kad šis sau pačiam statomas klausimas nebuvo retoriškas, parodė jo

paties patyrimai, kuriuos jis man nušvietė šitaip: «Diktatūrinė tautininkų valdžia į atvykusius iš demokratinės Amerikos lietuvius žiūrėjo su dideliu įtarimu ir kiekvieną jų žingsnį sekė. Šiaulių klebonijoje susitikęs su prof. Pr. Dovydaičiu [1886-1942] ir vos išvykęs iš klebonijos tuoj pastebėjau iš paskos sekantį asmenį, kuris stengėsi nugirsti, ką aš kalbu su profesorium. Šis neiškentęs drėbtelėjo: 'Tai šnipas!' Telšiuose, lydimas prel. Borisevičiaus, pastebėjau porą seklių. Jis man pakuždėjo, kad tai šnipai, kurie mane seksią iki Šiaulių. Dar skaudžiau įvyko gimtame Bridų kaime, brolio Roko sodyboje, kur buvo sušauktas pavarininkų susirinkimas. Jame pasakojau apie Amerikos vyčių ir moksleivių veiklą. Staiga išgirdau policininko balsą: 'Aš Tamstą areštuojau, nes neturi leidimo kalbėti!' Tik brolio sumanumu policininkas buvo nuramintas, apsieita be arešto ».

Net iš savųjų Juras patyrė nemalonumų. Antai: « Kaune dalyvavęs ateitininkų suvažiavime, jų namams dovanojau 1.000 dolerių. Bet nežiūrįnt to ir pas savuosius ne visur buvau mielai priimtas. Vieno katalikų laikraščio redakcijoje pasisakęs, kas esąs ir norįs pasikalbėti su redakcijos nariais, negavau pasikalbėti ». Kad tikrai su juo kai kada nemandagiai pasielgta, patvirtina (1971.VIII.17) J. Laučka (g. 1910) savo paskaitoje, kurią jis Kennebunkporte, Maine, skaitė ateitininkams, švenčiantiems Juro 80 metų sukaktį: « Jubilatas netyčia man prasitarė, kad [1931] viešėdamas Lietuvoje aplankęs ir Ateitininkų rūmus, kuriems pastatyti jis paaukojęs kelius tūkstančius plytų. Bet tik plytas jis pajutęs ten besilankydamas, nes tam brangiam svečiui iš Amerikos niekas iš ateitininkų neparodęs ne tik dėkingumo, bet ir šilto dėmesio »¹⁹.

Bet buvo ir smagesnių susitikimų, ypač kaimuose, kur « Dėdė Šamas iš Amerikos» nuoširdžiau buvo sutinkamas. Vienas tokių atsilankymų Šiaulių apylinkėje buvo pas jo seserį, ištekęsiją, už Lešinsko. Jos sūnus Leonas (g. 1924), dabar Marijampolės klebonas, viešėdamas JAV, (1977.

l. 27) atsiuntė šį idilišką vaizdelį iš « anų dienų »: « Tai buvo šilta 1931 m. vasara. Mes trys broliai Alfonsas [dabar profesorius Lawrence, Mass.], Povilas ir aš miegojome daržinėje ant šieno. Staiga nutraukė mūsų miegą mama, pranešdama linksmą, bet kartu mus apstulbinančią naujieną: atvyksta iš Amerikos didelis svečias — kunigas dėdė ir šiandien yra pasiruošęs mus aplankyti [...] Kadangi mes turėjome tik vieną arklį ir kuklų vežimą [...] tai mano tėvelis nuėjo pas kaimyną pasiskolinti porą arklių ir tinkamą vežimą [...] Mama mane pasiuntė pas kaimynę, kad ateitų pagaminti pietų, nes pati jautėsi nesugebėsianti tinkamai pavaišinti brangų svečią. Tėvelis su broliu Alfonsu išvažiavo į Šiaulius [...] Jaudinant

¹⁹ J.B. Laučka, *Prel. Juro trilypė sukaktis*, žr. *Tėvynės Sargas*, 1974 m. 1 (33) nr.

buvo momentas, kai susitiko ilgai nesimatę brolis ir sesuo [...] [Per pietus] aš su Povilu, stovėdami seklyčios kampe [...] sekėme savo svečio kiekvieną žodį. Kalbėta apie gyvenimą Amerikoje ir apie mūsų pačių buitį. Po pietų [...] svečias su tėvais atsisėdo gale namo ant suolelio, vyšnių paunksnėje pasikalbėti. Teta Julijona [...] pasikvietė mane ir pamokino, kad aš turiu paprašyti savo dėdės, kad jis mane leistų į mokslą. Įgavęs drąsos atėjau [...] Jis mane paklausė, ką aš jam pasakysiu [...] prisipažinau, kad aš norįs mokytis. Tuomet dėdė paklausė, kuo aš norėsiąs būti, baigęs mokslus. Aš drąsiai atsakiau: Aš būsiu kunigu. Tuomet jis mane pabučiavo ir pasakė, kad aš turįs gerai mokytis [...] tada leisiąs ir į gimnaziją, lygiai kaip leidžias du mano brolius mokytis Marijampolėje [...] [Dėdė] grįžęs Amerikon, savo žodį išlaikė. Kai baigiau pradinę mokyklą [...] 1937 m. rudenį jo buvau nukreiptas į Pranciškonų gimnaziją Kretingoje [...] 1940 m. įvykiai mane privertė grįžti į tėviškę ir baigti Šiaulių gimnaziją [...] [Toliau aš], nors sunkiomis aplinkybėmis, baigiau Kauno Tarpdiecezinę Kunigų Seminariją ir tapau kunigu ».

Patyręs Lietuvoje ir šilto ir šalto, Juras sudrumstais jausmais grįžo Amerikon. Noras persikelti į tėvynę buvo atvėsęs. Faktas, kad tautininkų režimas dar 1930 metų vasarą buvo uždraudęs ateitininkų moksleivių veikimą ir faktas, kad tą pat vasarą, kada Juras viešėjo Lietuvoje, išprašė Šventojo Sosto atstovą arkivysk. R. Bartolonį (1885-1933) ir kad (1931.IX.1) V. D. Universiteto Teologijos-Filosofijos Fakulteto Filosofijos Skyrius taip buvo pertvarkytas, kad ši « reorganizacija » reiškė beveik faktinį jo panaikinimą, — visi tie katalikų paniekinimai bei skriaudimai smarkiai numušė Juro pasiryžimą darbuotis tautininkų valdomoje Lietuvoje. Prieš išvykdamas, jis rugpiučio mėnesį prislėgta nuotaika dar apsilankė Kauno nuncijatūroje, kurią saugojo Msgr. Luigi Faidutti (1861-1931) ir įteikė jam auką. Faidučiu po keleto mėnesių mirus, nuncijatūra visai našlaičiavo.

Žinios, kurios pasiekė į Lawrence'ą sugrįžusį kleboną, irgi nebuvo padrašančios, nes veiklesnieji katalikai vis labiau buvo stumiami į katakombas. Štai kaip kun. A. Grigaliūnas (1931.IX.27) iš Linkuvos Jurui nešvietė padėti: « Šiuo laiku Lietuvoje atrodo ramu. Aktuališkesnis — tai Katalikų Universiteto klausimas. Jei jis [kuris turėtų kompensuoti Filosofijos Skyriaus apkarpymą] įsikurtų, tai būtų didelė kultūrinė katalikų jėga, kurios priešininkai pribijo [...] Patys Lietuvos katalikai vargiai sugebėtų jį išlaikyti, jei bent amerikiečiai ir Šv. Tėvas medžiagiškai paremtų. Intelektualinių jėgų užtektų savų [...] Iš Varnių koncentracijos stovyklos, kalėjimų ir ištėrimų visi ateitininkai paleisti, nors susirinkimams šaukti retai duoda leidimą. Gimnazijų ateitininkija dirba su pasiryžimu ir užsidegimu, pasitardami katakombose. Veikimas, nors

švelnesniu ir tylesniu tempu, eina smarkyn; bažnyčiose pašvenčiamos naujai įgytos vėliavos ».

Jurą itin stebino kun. Juozo Stankevičiaus (1903-1974) pranešimas, kurį siuntėjas (1931.XI.26) dėl režimo cenzūros įvilko į šitokią slapikaujančią formą: « Kauno archailogai vieną kartą padarė ekspediciją į Aleksotą. Norint steigti Lietuvos laivyną, reikia turėti gero supratimo apie tai, koki buvo Lietuvos santykiai su jūra seniau. Buvo ieškota po Aleksotą jūros, norėta surasti kokių nors dokumentų apie jūros kada nors Aleksote buvimą ir tt... Dokumentai parodė, kad seniau Aleksote jūros būta, bet dabar jau nėra... » Pasirodė, kad tautininkų žvalgyba ten, kur Juras pas vienuoles Aleksote buvo apsistojęs, padarė kratą. (Laiško siuntėjas yra tas pats kan. Stankevičius, kuris vėliau Sovietų okupacijos metu iki 1965 metų buvo kelių Lietuvos vyskupijų valdytoju).

Nors Juras ir nematė galimybių dirbuotis tautininkų valdomoje Lietuvoje, jis vis gi pasiryžo ten įsigyti nuosavybę: « Sugrįžęs Amerikon — rašė jis man — vis dėlto susisukau du 'lizardelius': vieną Šiauliuose, kitą Kaune. Galvojau, jeigu bus tokia Dievo valia ir leis man sulaukti senatvės, grįšiu į Lietuvą, kaip pensininkas baigti savo amželį ».

Bet kadangi jam toli dar buvo iki pensijos, Stankevičius kartu su Lietuvos Pranciškonais audė planus, kuriuos išdėstė 1932.1.20 d. į Lawrence'ą siųstame laiške: « Praėjusias Kalėdas praleidau Kretingoje. Apžiūrėjau naujuosius [Juro aukomis pastatytuosius] naujokyno namus, kuriuose gal teks Tamstai gyventi, ir susipažinau su Tėvo Augustino [Dirvelės, 1901-1948] planais. Nusprendėva, kad Tamstai teks būti Kretingos Pranciškonų gimnazijos bendrabučio vedėju. Tam reikalui tinkamesnio žmogaus neradome [...] Jis nė kiek neabejoja, kad, anksčiau ar vėliau, Tamsta auklėsi jaunuosius pranciškonus ». Būdinga Jurui, kad pranciškonai, panašiai kaip anksčiau ir marijonai, jį numatė darbui su jaunimu.

5. KLEBONAS IR JO ARKIVYSKUPAS

Juro santykiai su Cushingu

*Krupavičius Jurui, Jono XXIII pakeltam
į prelatus: «Linkiu, kad sulauktum Dievo
ir žmonių atpildo. Bet visokie aprėdai nei
žmogų vertingesnių padaro, nei prie Dievo
nepriartina» (1959.X.7).*

Nuo 1948 metų pradėjo plaukti nuo rusų okupantų pabėgę tautiečiai, nes JAV tiems *displaced. persons* (DP) buvo atidariusios savo vartus. Tatai Jurą dar labiau paskatino padėti tiems mėtomiems bei vėtomiems « dipukams ». Anksčiau jis jiems, Vakarų Vokietijoje į UNRRA lagerius sugrūstiems ar kitur nustumtiems, buvo siuntinėjęs knygų, paketų bei pinigų, o Apaštališkam Delegatui kan. F. Kapočiui (1895-1971) buvo dovanojęs tūkstantį dolerių automobiliui nusipirkti, kad tik lengviau pasiektų pabėgėlius. Apie 150 jų iš Juro buvo gavę affidavitus užtikrinančius jiems išsileidimą į Ameriką, kuri jiems atrodė kaip išganingas rojus.

Dabar Jurui, eiliniam nežymios parapijos klebonui, matomai tam tikros žemesnybės jausmo dirginamam, rūpėjo pas save suburti intelektualų, visuomenininkų, rašytojų, poetų ir šiaip menininkų, kuriais savo pilką Lawrence'ą tikėjosi paversti Amerikos lietuvių «Atėnais». Tai ambicingai svajonei įgyvendinti, jis parūpino pusšimčiui šeimų butus bei baldus, o pačioje klebonijoje priglaudė visą eilę veikėjų, kuriems davė progos prabilti į senesnės kartos parapijiečius — antai doc. A. Vasiliauskui (Vasaičiui), dr. P. Padaliui, dr. J. Leimonui ir poetams B. Brazdžioniui bei F. Kiršai. Be jų jis visaip rėmė ir į savo vasarnamį prie Atlanto pakvietė J. Aistį su St. Santvarų, o iš Kolumbijos atsitraukė smuikininką Iz. Vasyliūną.

Dar plačiau užsimodamas, Lawrence'o klebonas, su nieku nepasitaręs, sumanė suorganizuoti « Žiburiečius », tarsi « juriškus ateitininkus », « kad Kristaus šviesa nebūtų po dangčiu pakišta », kai jau iš Europos atplaukę « dovydaitiški ateitininkai» čia pradėjo tvarkytis. Bet blaivesniems protams pavyko nukreipti jo pastangas nuo tokio nereikalingo bruzdesio. Iš viso, kaip nuošaliame Naujosios Anglijos kampelyje kultūriškai nurungsi Chicagą, Detroitą, Clevelandą, Los Angeles...?! Realybė buvo

visai kitokia: Jurui nepasisekė sulaikyti bei pas save įkurdinti žymesnybių kadrą. Jie be išimties įsikūrė didžiuosiuose centruose, kurie viliojo juos didesnėmis bei realesnėmis galimybėmis. Taip Lawrence'as ir toliau liko « provincija », kur ir jos dvasios vadui ir toliau buvo skirta tūnoti Bostono šešėlyje.

Tatai Jurą ne kartą paskatino ieškoti sau posto su platesniu horizontu. Jam apie 1948-1950 metus atrodė, kad toks galėtų būti Brocktonas, Mass., su savo lietuviškuoju moterų vienuolynu. Bet kai arkivysk. Cushingas (1895-1970), kitam kunigui atsisakius ten persikelti, Jurui pasiūlė tą vietą, šis irgi nevyko. Kas jam tokioje neįaukioje, net keblioje situacijoje beliko? O gi savo kuklų Lawrence'ą padaryti atramos punktu, iš kurio jis susisieks su tomis žymesnybėmis, kurių jis pas save nesugebėjo sulaikyti, įkurdinti.

Ryšium su tuo jis jau seniai suprato, kad toks veikimas jam lengviau sektųsi, jei jis visuomenei galėtų užsirekomenduoti kaip aukštesnis Bažnyčios dignitorius. Bet kaip hierarchijoje kopti aukštyn tokioje vyskupijoje, kurios galva be paginančių žodelių jam nereiškę svaresnio pripažinimo, visai nekalbant apie suteikimą skambaus titulo? Tatai gal užgavo jo savimeilę, nes jautėsi esąs vertas tokio pagerbimo. Be to, buvo užgauta jo tautinė savijauta, nes jis atmetė nuomonę, kad Bažnyčios hierarchijos laipsniai būtų tik tam, kad Amerikoje juos gautų vien « airiškai » ir šalia jų dar lenkai su keliais vokiečiais. Jam buvo nesuprantama, kad Bostono kurija, kitataučius aukštindama, jį vis « užmiršdavo », nors jo nuopelnai jai gerai buvo žinomi. Net toks atokiai nuo šių užkulisių stovintis dr. J. Grinius (1962.IX.28) nuskriaustajam statė klausimą: « Ar čia nebus priežastimi Tamstos lietuviškumas ir ištikimumas lietuvių krikščioniškai kultūrai? Girdėjau, kad airiai šito labai mėgsta ».

Nuo pirmųjų kunigystės metų Juras ir Cushingas draugiškai santykiavo. Yra žinoma, kad Cushingas Juro atsidavimą bei dosnumą jau tuomet vertino, kada, tebebūdamas vyskupu, buvo « Draugijos už tikėjimo propagavimą » direktorium. Tada jiedu dar labiau suartėjo. Jo raštinėje tuomet tarnavo vienas lietuvis — Alfred Ch. Vasiliauskas (1906-1958). Gimęs Lietuvoje, jis, buvęs dar vaikystėje trumpai Amerikoje, 1919 m. galutinai čia apsigyveno ir New Yorke tapo skaidrių rodymo specialistu. Vieno atsilankymo į Bostoną proga jis susipažino su Cushingo sekretore Genevieve Murphy, kuri savo šefui padėjo organizuoti misijų propagavimą bei jų šelpimą. Vasiliauskas ją vedė. Taip susidarė trijulė, kurioje jis šoferiavo Cushingui bei aptarnavo jo techniską aparatą. Tuo dar nepasitenkindamas, jis pats dažnai savo žodžiais paaiškindavo rodomas skaidres. Ilgainiui Cushingas ir Vasiliauskas pasidarė tikri « dvyniai », kurie atliko dideles keliones po Ameriką bei Europą. 1956 m. Vasiliauskas savo « bosą »

nuvežė į Bonną pas kanclerį Adenauerį. Atsidėkodamas savo ištikimam padėjėjui, Cushingas jam Romoje išrūpino «Šventojo Kapo riteriaus» titulą.

Lawrence'o klebonas tuos pinigų rinkikus visuomet mielai priimdavo, jiems padėdavo ir dar nuo savęs papildydavo sumelę. Be to dar ragindavo klausytojus misijoms skirti metinę duoklę, kas gerokai pašildydavo Cushingo širdelę. Šiam 1944 m. tapus Bostono arkivyskupu, o 1958 m. ir kardinolu, Juras būdavo jo patarėju lietuvių parapijų reikaluose: «Kardinolas esant reikalui — rašė Juras autoriui (1977 m. balandžio mėnesį) — nesivaržė prašyti informacijų apie asmenis, organizacijas ir net patarimų, kai neišspręsti klausimai lietė lietuvius. Kai kurie klausimai buvo konfidencialūs. Mano pozityvus nusiteikimas kardinolui patikdavo ir jį paveikdavo. Gal dėl to lietuvių reikalams jis buvo palankiai nusiteikęs».

Cushingas Lawrence'o klebonui, kurį net oficialiuose raštuose mielai užkalbindavo *my dear Frank*, o laiškuose pasirašydavo *Your devoted friend, Devotedly and gratefully yours Archbishop of Boston*, ir nepašykstėdavo padėkos žodelių, tačiau jo bažnytinėje hierarchijoje nepakėlė. Paskutines Juro, siekiančio pripažinimo, viltis išblaškė jo 1950 metais nevaisingos pastangos padėti savo numylėtiems lietuviams pranciškonams įsikurti Bostone ir perleisti jiems *Darbininką*. Šiomis pastangomis jis išėjo į opoziciją savo viršininkui, palaikančiam tenykštį lietuvių parapijos kleboną Virmauskį (1884-1967), bijojusį tų vienuolių konkurencijos.

Bet kas gi buvo tas Richard J. Cushing (1895-1970), kuris vaidino tokį lemiamą vaidmenį Juro veikloje bei karjeroje? Jo asmenybė gana būdingai atsispindi lietuvių spaudoje pasirodžiusiuose nekrologuose, kurių vieną sutrumpintai pacituosime — atpasakosime:

Cushingas buvo palaidotas Portiunculos kriptoje, jo paties įsakymu įrengtoje, ne pačiame Bostone, o mažoje vietovėje Hannover, Mass. Jis sirgo jau keliolika metų vėžiu ir keletą kartų buvo operuotas. Tai buvo spalvinga asmenybė. Jis (airiškos kilmės, kalvio sūnus) buvo lankęs kunigų seminariją, bet aukštesnio mokslo nebuvo siekęs. To nepaisant jis buvo žinomas visame pasaulyje. Kai 1962 m. Romoje buvo sušauktas antrasis Vatikano visuotinis susirinkimas, jis, pabaigos nelaukęs, grįžo Amerikon. Paklaustas, kodėl jis taip pasielgė, atsakė: Nemoku lotynų kalbos ir nesuprantu, apie ką jie kalba. Jis visoje Amerikoje buvo populiarus, ypač savo stipriai airiškoje vyskupijoje. (Nereikia užmiršti, kad ji buvo stipri Kennedžių šeimos, kilusios iš Airijos, tvirtovė). Cushingą galima laikyti daugiau statytoju, negu dvasios vadu, nes per visą savo gyvenimą jis buvo užsiėmęs statybomis: jis pastatė dešimt mokyklų ir keturias ligonines, bet jos nebuvo skirtos vargšams. Pinigams rinkti jis išnaudojo visas galimybes. Antai, kai buvo pakeltas į kardinolus, visi

vyskupijos kunigai vietoje sveikinimų turėjo paaukoti: klebonai po 1000 dolerių, vikarai po 500. 1968 m. jis paskelbė, kad vyskupija turi virš 50 milijonų dolerių skolos ir pradėjo vają jai apmokėti. Bandė ir politikuoti, nors kartais ir nevykusiai. Kai našlė Kennedienė ištekdėjo už Onassio, jis palaimino tą santuoką. Kai dėl to jo kurija buvo apipilta protestais, jis norėjo pasitraukti iš savo pareigų, bet popiežius jo prašymo nepatenkino. Nepaisant kai kurių silpnybių, Cushingas buvo mylimas ²⁰.

Palankiau ir turiningiau apie mirusį kardinolą atsiliepė kun. J. Venckus, S.J.²¹.

Nors « Lietuvių Maldos dienos už pavergtą Lietuvą ir teisingą taiką », surengtos balandžio 22 dieną Šv. Kryžiaus katedroje Bostone, proga — kada kun. Juras laikė pamaldas ir arkivyskupas Cushingas pasakė pritaikintą pamokslą, — *Darbininkas* arkivyskupą Cushingą proklamavo «Didžiuoju Lietuvių Globėju » ir Lietuvių Darbininkų Sąjungos (LDS) Garbės Pirmininku, bei tą mėnesį pavadino istoriniu « ne tik Lietuvos, bet ir visos lietuvių tautos išeivijos » ²², tačiau jam mirus, *Darbininke* veltui ieškojome nekrologo; užtikome tik kardinolo paveikslą su sausa pastaba, kad mirė ²³. Priežastį tokio pasielgimo skaitytojui atidengs skyrelis apie šį laikraštį ²⁴.

Prie *Drauge* atspausdintų nekrologų papildomai dar prijungsimė kai kurias mintis iš *Kipos* (Katalikų tarptautinės spaudos agentūros) pranešimo: Cushingas buvo savotiško charakterio kardinolas. Jis 1944 m. Bostono vyskupiją perėmė iš konservatoriško palinkimo O'Connellio (1859-1944), kuris tą dieceziją valdė nuo 1907 metų. Tuoj ėmė pūsti « nauji vėjai», nes Cushingą nuteikė daugiau širdis, negu šaltas protas. Jo asmenybė buvo labai patraukli. Jis mėgo atvirumą, su malonumu pasakodavo juokus ir lošdavo beisbolą. Jis lengvai įsigydavo kitų prielankumą, ypač vaikų, kuriuos jis visaip juokindavo. Savo vyskupišką drabužį vadino « komišku apsirėdymu »; bet jis nebuvo liberalas. Antrąją Vatikano Santarybą (1963-1965) pavadino «ateities audra». Jis buvo griežtas komunizmo priešas, bet pareikalavo, kad JAV armija pasitrauktų iš Vietnamo. Tris milijonus dolerių skyrė karo belaisvių išpirkimui. Pietų Amerikoje išlaikė apie 100 misionierių, įkūrė 87 našlaitynus, pastatė 15 mokyklų ²⁵.

Prel. Juras arkivyskupo Cushingo palankumą lietuviams labai verti-

²⁰ P. Ž-kus, A.a. kardinolas Richard Cushing, žr. *Draugas*, 1970.XI.11 d.

²¹ J. Venckus, S.J., *Kardinolą Cushingą palaidojus. Silpno kūno, bet tvirtos dvasios vyras*, žr. *Draugas*, 1970.XI.30 d.

²² *Didysis Lietuvių Globėjas*, žr. *Darbininkas*, 1945.IV.20 d. Paminėtina, kad jis « buvo didelis lietuvių bičiulis, parašęs įžangą Sibiro maldaknygės *Marija gelbėki mus angliškajam vertimui*» (*Draugas*, 1970.XI.6 d.).

²³ *Darbininkas*, 1970.XI.8 (ar gal 3 ar 9) d.

²⁴ Žr. skyrelį « *Darbininko* » *globėjas* (1935-1950), 111-119 psl.

²⁵ *Basler Volksblatt*, 1970.XI.4 d.

no. Lietuvių parapijų ir klebonų jubiliejuose, organizacijų suvažiavimuose ir iškilmėse, rašė jis 1977.IV.8 d.: «jei tik laikas leisdavo, kardinolas Cushingas dalyvaudavo ir visada pasakydavo palankų žodį apie lietuvius. Informacijas apie organizacijų siekius bei jų veiklą dažniausiai aš jam suteikdavau. Kardinolas Cushingas vyskupijoje turėjo du vyskopus pagelbininkus. Teikti Sutvirtinimo Sakramentą į lietuvių parapijas beveik visada jis pats vykdavo ».

Tame pat laiške Juras dar priduria: « Bostono vyskupijoje yra tik šešios lietuvių parapijos. Tačiau [...] keturiems lietuvių parapijų klebonams kardinolas Cushingas yra iš Romos parūpinęs prelatūras: kun. K. Urbonavičiui, So. Bostone; kun. P. Juškaičiui, Cambridge; kun. P. Strakauskui, Brocktone, ir kun. Pr. M. Jurui, Lawrence [...] Gi Bostono vyskupijoje yra 400 parapijų ir klebonų ». Tegu ne visiems jis išrūpino prelatūrą savo iniciatyva, tačiau tai neįvyko be jo sutikimo. Proporcinei tai yra labai didelis lietuvių pranašumas.

Kiek varžydamasis Juras (1975.VII.26) apie buvusį savo viršininką po bendro konstatavimo šitaip atsiliepė: « Pasauliečiai ir mes dvasiškai nesame angelai. *Humanum est errare*. Šiame gyvenime visi pergyvename saulėtų, tamsių, debesuotų, lietingų ir net audringų dienų. Geriausi norai kartais gali būti neįvykdyti ar tinkamai nesuprasti. Anais laikais [Bostono kurijoje] buvo įsigalėję airiai. Jie visada buvo patriotiškai [airiškai] nusiteikę, nors kai kurie vadinosi amerikonais. Į kitas etnines grupes (tautybes) žiūrėdavo per pirštus. Arkivyskupas Cushingas (vėliau kardinolas) buvo airis patriotas; bet jis gerai suprato, kad jis yra vyskupijoje [...] ganytojas. Jis visus mylėjo, visiems tarnavo [...] nors man atrodė, kad airiai visada jam buvo arčiau širdies. Ar tai nenatūralu? »

Kiek O'Connellis Bostono arkivyskupijoje buvo aristokratiškas, — paaiškino Juras autoriui 1977 m. balandžio mėn., — tiek Cushingas buvo liaudiškas ir populiarius. [Jis mėgo] su žmonėmis susitikti ir su jais bendrauti. Po iškilmingų pamaldų, išeidamas iš bažnyčios procesijoje, tiesdavo ranką stovintiems [ir] juos pašnekindavo. Procesija pakrikdavo [...] [Jis] dvasingumu nespinduliuodavo, bet dvasiniais žmonių reikalais sielojosi [...] Nevengė susitikti su kitatikiais ir kviečiamas nueidavo į jų svetaines ar į maldyklas pamokslauti. Jis [sugebėjo] rinkti aukas labdarai [...] ir buvo besaikiai dosnus. Tuo jis buvo pagarsėjęs visame pasaulyje, ypač tarp badaujančių ».

« Be kanoniškų nuostatų Bostono arkivyskupija turėjo savo Sinodo parengimus [1975.VII.26]. Kunigams buvo draudžiama be [kurijos] leidimo rašyti į laikraščius [...] apsiimti už parapijos ribų bet kokias pareigas [...] Aš visada prisilaikydavau drausmės. Prieš išvykdamas į seimus [...] visada turėdavau leidimą. Taipgi rašinėti į spaudą. Jei kada organizacijos

buvau išrinktas vadovaujančioms pareigoms, pranešdavau kardinolui ir jis, pasveikinęs, užgirdavo. Tik sykį jis man yra pasakęs: *You are killing yourself!*

Su savo vyskupijos ganytojumi visada bendradarbiauau [...] Ne kartą turėjau parūpinti medžiagą lietuvių subuvimo, seimų ar šiaip švenčių kalboms. Jis tai vertino ir [...] nesigailėdavo padėkos ir pagyrimo žodžių. Bet [santykiuose su juo] viename trumpame laikotarpyje buvo miglotų dienų. Mat, aš [...] kaimynystėje turėjau amžiną priešą [...] [kuris] norėjo mane nustelbti ir diskredituoti [...] anonimiškais laiškais mane kaltino. Ganytojas [juos] yra man prisiuntęs, prašydamas grąžinti su komentaru. Jie buvo *contra factum*, ir man buvo lengva įrodyti. Prie to prisidėjo, kad kardinolui Cushingui labai nepatiko, kad ne jis pirmuosius žingsnius padarė mano prelatūrai, nors prieš tai [1950 m.] Brocktono zakristijoje [...] man tarė: *'I will make you monsignor'* ».

Be to jam nepatiko, kad Juras norėjo lietuviams pranciškonams paruošti kelią į Bostoną ir jų globai atiduoti *Darbininką* be Cushingo žinios, kaip Juras pats apie tai rašė autoriui 1977.IV.8 d.: « Rimčiau pagalvojus, atrodo, kad [...] mano, kaip LDS Centro pirmininko ir laikraščio *Darbininkas* administratoriaus, buvo padaryta klaida, kad prieš užsimojimą pavesti vyskupijoje esantį laikraštį redaguoti vienuoliams, dar negyvenantiems vyskupijoje, nepasitariau su vyskupijos ganytoju. Net ir vyskupijos kurijai nebuvau pranešęs ».

Šitas konstatavimas yra per minkštas, nes faktiškai abiejų santykiuose buvo visai išblėsusi ta šiluma, kuri taip jaukiai gaubė jų bendras dienas, praleistas Brightono seminarijoje. Čia ne be kaltės bus buvęs ir Juras, kuris, pagautas ūmių sprendimų, kartais be reikiamo subtilumo verždavosi prie savo tikslo. Šita nesantaika klebonui buvo skaudi, ypač tuo, kad dabar jo pakėlimas į prelatus buvo atidėtas *ad calendas graecas*. Kilo tad klausimas, ar jam, žengiančiam jau į galą savo šeštojo dešimtmečio, tuo reikalu nesikreipti į Romą?

Ten 1948.V.1 d. kanoniškai buvo įsteigta lietuvių organizuota Šv. Kazimiero kolegija, kuri nuolatos ieškojo mecenatų savo padėčiai sustiprinti. Puiki tad proga gerą darbą padaryti ir tuo pat sueiti į kontaktą su mūsų dignitoriais Amžiname Mieste, o pirmiausia su tos kolegijos rektorium kun. Ladu Tulaba (g. 1912). Tokiu būdu apie tą laiką prasidėjo susirašinėjimas, kurio metu Juras jį kvietė atsilankyti Lawrence.

« Konfratrą Jurą — taip man rašė Tulaba — aplankiau 1948 m. rudenį ir nuo tada mūsų santykiai buvo artimi. Man lankantis Amerikoje Kolegijos reikalais, jis ir jo parapija buvo atramos punktas Naujojoje Anglijoje. Norėjau tad, kad jis būtų atžymėtas. Pirmiausia kreipiausi į jo viršininką Cushingą, kuris patvirtino, jog Juras esąs vienas iš geriausių jo kunigų. Bet kai priminiau, ar nevertėtų jį koku nors būdu atžy-

mėti, jis atsisakė dėl tariamo jo nacionalizmo. *With those nationalists we have lot of troubles*, jis pabrėžė. Parvažiavęs Romon papasakojau vyresniesiems [Vatikane] apie savo atsilankymą pas Cushingą. Nuo to Vatikanas pradėjo domėtis Juro reikalu ».

Nuo to laiko Juras vis dažniau aplankė laiškais savo užtarėją, kuriam vis labiau atidengė nuo kitų slepiamas mintis. Tuo atžvilgiu įdomus yra laiškas 1949.XI.28 d., kuriame jis pasisakė apie įvairias kryptis mūsų katalikų tarpe: « Siunčiu čekį vertės 650 dolerių. 300 skiriu šv. Mišioms [...] 300 prašau panaudoti dėl leidinio *L'arte sacra Litwana contemporanea* [...] Noriu visomis galiomis paremti Vatikano radijo lietuvišką transmisiją. Tam tikslui siunčiu 200. Vėliau stengsiuos daugiau nusiųsti [...] Ant savo pečių pasiėmiau našta — *Eglutę*. Šiam laikraštėliui redaktoriui pakviečiau p. Bernardą Brazdžionį. [...] *Aidus* perėmė Tėvai Pranciškonai [...] Dėsiu visas pastangas, kad jie eitų grynai katalikiškoje, o ne frontininkų dvasioje. Pranciškonai visiems frontininkų vadams išpildė kvietimo blankas. Na, jie turtingi, gali sukviestę išlaikyti visą inteligentų kadrą [...] Iki šiol pas juos gyvena p. Girnius [...] regis veikia atvažiuos p. Grinius, Jurkus, Brazaitis ».

Šias žinias dar papildė laiškas 1950.1.24 d.: « Brangusis ir Mylimasis sielos Drauge [...] Vakar pradėjo dirbti *Darbininko* redakcijoje S. Sužiedėlis [g. 1903]. Jis eina atsakingojo redaktoriaus pareigas, A. Kneizys (1893-1970) pasiliks koredaktoriaumi. Turėjau dygliuotą kelią, kol pasiekiau šio tikslo. O labai reikėjo. *Darbininkas* jau buvo gerokai atsilikęs [...] Persikėlusieji Amerikon *Aidai* randa gražaus pritarimo. Kad tik Tėvai Pranciškonai išlaikytų man duotąją garbės pažadą, kad šis žurnalas išlaikys katalikiškąją liniją, nepasiduos laicizmo įtakai ».

Per 1950 — Šventuosius Metus — tinkama proga nuvykti vėl į Amžinąjį Miestą laimėti dvasinių malonių. Be to puiki galimybė ten praplėsti įtakingų žmonių ratą ir jame išgvildinti tai, ką raštiškai užfiksuoti nepatogu. 1950.V.22 d. lėktuvu pasiekęs Romą, Tuiabai tarpininkaujant, Juras buvo priimtas Pijaus XII. « Šventasis Tėvas pakartotinai pabrėžė — taip Juras pranešė *Darbininke* — kad jis meldžiasi už lietuvius: *Tell your people that I pray for them* »²⁶. Per dešimtį dienų mūsų piliigrimas be kitų žymesnybių aplankė vyskupas: P. Būčį (1872-1951) ir V. Padolskį (1904-1960) bei mūsų diplomatus: St. Lozoraitį (g. 1898) ir St. Girdvainį (1890-1970). Svarbu jam buvo susitikti ir su prof. Z. Ivinskiu (1908-1971), kuris buvo apsiėmęs jam rašyti veikalą apie Mindaugą. Po to jis jam skyrė šiuos žodžius: « Tai tikra bitelė... Savo stropiu kruopštumu ir neišsemiama energija surado nepaprastai vertingos medžia-

²⁶ *Popiežius priėmė kun. Pr. M. Jurą privatinėje audiencijoje, žr. Darbininkas, 1950.VI.6 d.*

gos istorinius šaltinius [...] Nugąstauju, kad jis nepersidirbtų, nes [jo] gyvenimo sąlygos labai kuklios»²⁷.

Daugiausia gi laiko Juras skyrė rektoriui Tulabai, jo tarpininkui tarp Vatikano ir Cushingo. Krinta į akį, kad per tą atsilankymą į pili-grimo orbitą neįėjo nei senoviškoji Roma bei jos klasiškoji kultūra, nei žavingi renesanso kūriniai, nei blizgantys baroko šedevrai. Sugrįžęs į savo lizdėlį Lawrence, klebonas tuojaus (1950.VI.21) Tuiabai siuntė savo karštą padėką: « Iki gyvas būsiu nepamiršiu savo kelionės į Romą. Šie Šventieji Metai nebūtų buvę taip išpūdingi, jei ne Tamstos kilniadvasišku-mas ». Kad per tą viešėjimą vienas kitam atidengė savo asmeninius siekius, paaiškėja iš šios to paties laiško ištraukos: « Tamstos skaudžiai sunkią padėtį gerai suprantu ir užjaučiu. Jei kur nors kiek galėčiau palengvinti Tamstos sunkią našą, rašyk kaip artimiausiam, ir aš noriai padarysiu visa, ką tik galėsiu ».

Už mėnesio (1950.VII.20) Juras iš naujo kreipėsi į savo ryšininką: « Rašai, kad dar negaunate iš arkivysk. Cushingo atsakymo. Abejoju, ar gausite iki parašysite jam asmeniškai antrą laišką ». Iš rudenį (1950.XI.17) Tuiabai siųstojo laiško sužinome, kad Juras per jį Romoje kolegijos koplyčiai užsakė altorių: « Gal jis greitai bus gatavas? » Kartu jam statė klausimą: « Gal mateisi su mano arkivyskupu? », kuris tuomet lankėsi Amžinajame Mieste. Kadangi nei kelionė į Romą, nei šiaip daromos inter-vencijos pas Cushingą karštai siekiamų rezultatų nedavė, Juras (1951.1.7) pats raštu kreipėsi į savo viršininką, primindamas jam, jog jis pažadėjęs parūpinti jam prelatūrą.

Kadangi netrukus po to (1951.11.22) jo užtarėjas Romoje buvo pakel-tas į prelatus, jis Tulabą sveikino ir apdovanojo: « Labai džiugu, kad Pijus XII įvertino Tamstos nuopelnus [...] Pridedu čekutį. Iš jo prašau imti 55 šv. Mišioms, o likusius 500 panaudok išsigijimui reikalingų rū-bų ». Dar pridėjo: « Koks yra mano Viršininko nusistatymas ir kaip jis mane gerbia, įrodys įdėtieji keturi laiškėliai ». Be to prijungė: « Dabar dedu visas pastangas, kuo išskilmingiausiai atžymėti Mindaugo krikš-to sukaktį [1251-1951], ir enciklikų *Rerum novarum* ir *Quadragesimo anno* ».

Kadangi Cushingas ir į raštišką Juro kreipimąsi neatsiliepė, šis nūnai viskam pasiryžęs, tiesiog nuvyko į « liūto urvą »: « Carissime, — taip jis (1951.11.28) raportavo Tulabai, — Esu apsilankęs kanceliarijoje [Bosto-no kurijoje] ir matėsis su Jo Ekscelencija arkivyskupu. Jei imti jo žodžius už gryną pinigą, jis mane labai gerbia ir myli. Pagyrimais ir dėkingumu apipylė [...] Nieko neušsiminė, kad ką nors [...] būtų gavęs iš užsienių [t.y. iš Romos] liečiantį mano asmenį ».

²⁷ St-as, Amžinajame Mieste apsilankius. Pokalbis su kun. Pr. M. Juru, grįžusiu iš kelionės į Romą, žr. Darbininkas, 1950.VI.23 d.

Nieko nelaimėjęs nei savo asmeniškai intervencija, Juras paskendo pesimizme ir jį supantį pasaulį ėmė piešti tik juodomis spalvomis: « Brangusis Prelate, — rašė jis (1951.III.19) Tulabai, — noriu padėkoti už abudu laiškučius. Jų laukiau, jie man yra labai įdomūs, nes ir aš tą pat galiu pasakyti, kaip ir Tamsta: 'Ne daug turiu žmonių, kurie mane užjaucia [...] JAV lietuvių tarpe katalikiškoji akcija nepadidėjo. O turėjo pagyvėti, nes naujai atvykusiais D.P. liberalais sustiprėjo ir mūsų tautininkai ir socialistai. Jie veikia vieningai; mes esame jų skaldomi. Prisibijau, kad kartais iš Clevelando [kur anksčiau gyveno Smetona, 1874-1944] nebūtų pradėtas varyti kyls į katalikų visuomenę ».

Grįždamas tame pat laiške prie jį kamuojančio reikalo, Juras vėl kvietė Tulabą atvykti, nes būtų apie ką kalbėti: « Bilietą parūpinsiu [...] Įdomu ar mano Viršininkas ką atsakė į Tamstos daromuosius žygius mano asmens reikaluose». Jis peikė Bostono kurijoje pasireiškiantį « airiškumą», pridurdamas: «Šovinizmas, mano manymu, nesuderinamas su Kristaus mokslu ».

Tuo pačiu juodu pesimizmu dvelkia ir sekantis, aitrai parašytasis laiškas (1951.IV.12), kuriame netrūksta priekaištų nė savo aplinkai: «Kur nepažiūri, visur nunokę laukai, gi žmonės kauliukais žaidžia ir grūdina savo sveikatą alkoholyje [...] Laicizmas, materializmas bujoja, o dvasinis gyvenimas blunka [...] Tie dalykai mane jaudina [...] Uolus nuodėmklausys galėtų man pagelbėti, bei ir to nemoku surasti, nes pastaraisiais laikais daugelis kunigėlių žiūri į kunigystę kaip į profesiją ».

Bet nepaisant šių nepasisekimų, Juras savo akcijoje už prelatūrą ieško vis naujų užtarėjų. Jis iš ankstyvesnio atsilankymo Romoje pažinojo prel. Antonio Samore (g. 1905), kuris nūnai (1947-1950) Washingtone ėjo Apaštališko Delegato patarėjo pareigas. 1949 m., kada Tulaba buvo atvykęs į Lawrence'ą, jis sužinojo, kad tomis dienomis Samore lankysis Bostono kurijoje. Svečias iš Romos siūlė klebonui pakviesti Samore; kas ir įvyko. Po vaišių, kuriose dalyvavo ir apylinkės lietuviai klebonai, tam nuoširdžiam lietuvių bičiuliui, kuris nuo 1932 iki 1938 metų buvo tarnavęs Kauno nunciatūroje, buvo įteiktas dailus Lietuvos albumas. Juras tą Vatikano bendradarbį Valstybės sekretarijate antrąsyk sutiko, kai šis 1950 metais pakeltas į arkivyskopus ir paskirtas nuncijum į Kolumbiją, po trejų metų vėl atsидūrė Naujojoje Anglijoje, nes ta proga jam gretimane New Yorke buvo suruoštos išleistuvės į Romą. Į šias iškilmes buvo pakviestas ir Juras, kuris Samorei palinkėjo tapti kardinolu, kas 1967 m. ir įvyko, o gal net popiežium.

Visa ši akcija pagaliau savo padarė, nes 1951.IV.17 d. Tulabai siųstame laiške jis džiaugsmingai pranešė: « Šiandien gavau arkivyskupo R.J. Cushingo laišką²⁸, kuriame [praneša mano pakėlimą į Monsignorus].

²⁸ « I am very happy to advise you that the Holy Father has judged it fitting

Nežinau kaip už tai Tamstai bedėkoti. Tiek daug rūpesčio ir žygių pašventei įvertinimui mano darbuotės [...] Gal reikėtų kam parašyti laiškutį? Gal reikėtų man [...] nusiųsti kokią auką? » Cushingas savo laiškutį, kurio turiniui jis nerodo intereso — *the Holy Father has judged* — parašė pasiremdamas žinia iš Vatikano, kad Pijus XII Jurui 1951.III.22 d. suteikęs monsinjoro titulą²⁹.

Į greitai gautuosius prel. Tulabos sveikinimus Pagerbtasis (1951.IV.26) tokiu pat greitumu padėkojo: « Skubu atsakyti į Tamstos laišką, kuris [...] pilnas auksinių minčių. Jaučiu, kad aš niekada negalėsiu tinkamai atsidėkoti [...] Esu parašęs Jo Eminencijai kard. Pizzardo [lietuvių globėjui Vatikane, 1877-1970] laiškutį [...] neiškenčiau nepareiškęs dėkingumo ».

Už mėnesio (1951.V.20) Lawrence įvyko didžiulis Pakeltojo pagerbimas. Kartu buvo minėta ir 60 metų jo gyvenimo sukaktis ir toms šventėms išleista 32 puslapių *Pasveikinimo ir pagerbimo programa*. Per šv. Mišias pamokslą pasakė iš Romos atvykęs prel. Tulaba. Po pamaldų šaunūs pietūs³⁰. Parapijietis E. Billa, iškilmes atidarydamas, pažymėjo, kad lietuviai negausūs, bet stiprūs, nes turi stiprius vadus³¹. « Kai pabaigoje neoprelatas visiems padėkojo, jis priminė dainą *Vai turiu, turiu*. Jis turi daug rūpesčių ir gražių sumanymų, kuriuos pasiryžęs vykdyti. Bet ir prašė visų lietuvių į talką gimtajam kraštui laisvinti, lietuvių kultūrai skleisti ir tikėjimui stiprinti³².

Šia proga Juras susilaukė glėbio sveikinimų. S. Sužiedėlis, *Darbininko* redaktorius, atsiliepė istoriškai: « Žemaičių didžiojo vysk. Motiejaus Valančiaus prisiminimai dar buvo gyvi, kai prel. Juras mokėsi ir dirbo Šiauliuose. Žmonės dar buvo išlaikę blaivybės draugijas, prisiminė vyskupo lietuviškąsias mokyklas, o draudžiamąsias knygas Pranciškus dar pats skaitinėjo. Visa tai jį pririšo prie tautinio ir kultūrinio darbo »³³.

O (1951.VI.11) iš Romos jį entuziastiškai sveikino jo šelpiamasis Z. Ivinskis: Peržvelgdami savo šešius dešimtmečius ir sidabrinį kunigystės jubiliejų, pasekdami savąją veiklą katalikų visuomenėje ir jos kul-

to grant you the title of Very Reverend Monsignor and to elevate you to the rank of Papal Chamberlain... I offer you my heartiest congratulation and affectionate greetings. Your devoted friend R.J. Cushing Archbishop of Boston ».

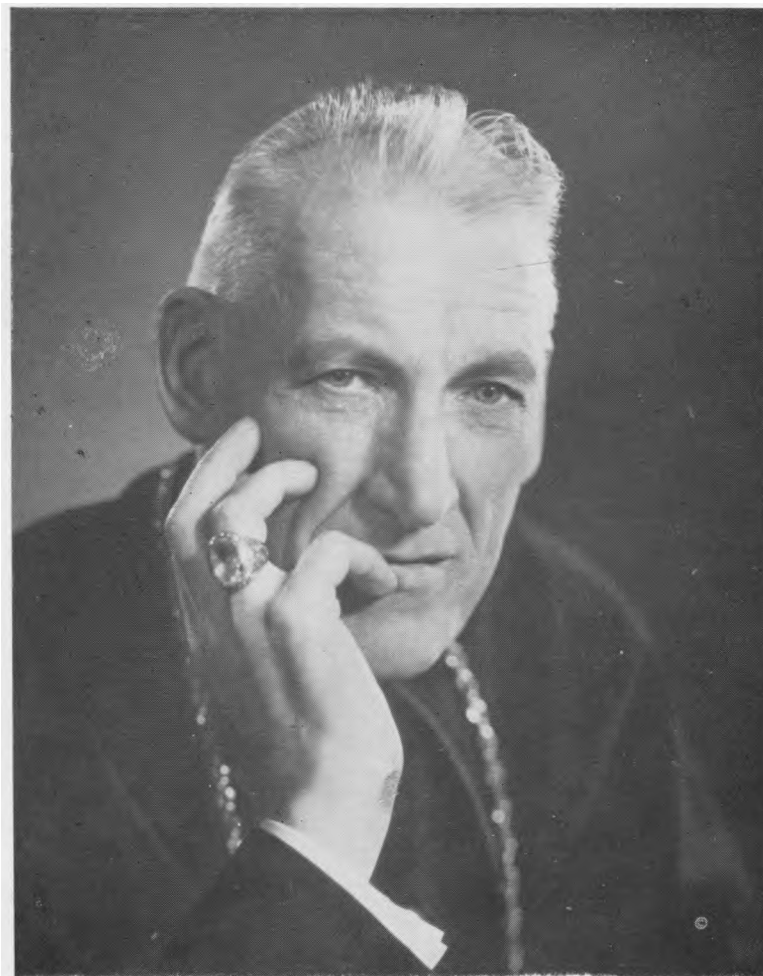
²⁹ *Cameriere segreto di Sua Santità*, šiandien: *Cappellano di Sua Santità*.

³⁰ *500 at dinner for Msgr. Juras*, žr. Lawrence Eagle Tribune (Lawrence) 1951.V.21 d.

³¹ « We have been a small parish, but we are a strong parish. And we have been that because we have a strong leader ». Ten pat.

³² S. Sužiedėlis, *Esame nedideli, bet stiprūs. Įspūdžiai iš Lawrenco iškilmių*, žr. *Darbininkas*, 1951.V.29 d.

³³ S. Sužiedėlis, *Su kryžiumi ir knyga. Prelato Pr. M. Juro investicijos ir 60 metų sukakties proga*, žr. *Darbininkas*, 1951.V.25 d.

Bostono arkiv. kard. Richard J. Cushing (1895-1970).

Kun. Pr. Juras ir jo arkivyskupas.

Prel. Pr. Juras, Protonotaras, eina laikyti pontifikalinių šv. Mišių. Jo kairėje kun. J. Fratic, o dešinėje — kun. J. Petrauskas. Už jų Kun. J. Jančius, M. I. C., ir vysk. Tomas Riley.

Iš kairės: kun. J. Jančius, M. I. C., prel. Pr. Juras, P. A., kun. J. Fratic. Antroje eilėje: vysk. Pr. Brazys, vysk. T. Riley, vysk. V. Brizgys.

Prel. Pr. Juro, P. A., pagerbimo banketas Bostone 1972.X.15 d. Kalba prelatas, šalia sėdi vysk. T. Riley.

Prel. Juro investicijos banketas. Iš kairės: vysk. V. Brizgys, vysk. Thomas Riley, prel. Pr. Juras.

Prel. Juro, P. A., 50 metų kunigystės jubiliejus šv. Petro bažnyčioje So. Bostone, 1972X15 d. Iš kairės: kun. A. Baltrašiūnas, mons. dr. Vytautas Balčiūnas, prel. J. Balkūnas, kun. A. Kontautas (Contons), jubilias, kun. D. Pocius, kun. St. Yla.

Kardinolo H. Madeiros sutikimas Putname, Conn., 1975.VII.27 d. Iš kairės: prel. P. Auclair, kard. H. Madeiros, prel. Pr. Juras, P. A., prel. J. Balkūnas, P. A., prel. dr. K. Gečys.

Prel. Pr. Juras 1975 metais.

tūros srityje, lygiai kaip ir aną didelį Mecenato darbą, tikrai galite, Jūsų Prakilynbe, sušukti: *Exe gi monumentum aere perennius* ».

O Cushingas? Lyg norėdamas pademonstruoti, jog tai ne Bostono, o Romos (ir Lawrence'o) šventė, įvilktuvėse nedalyvavo. Kadangi artimiesiems buvo žinomas viršininko vėsumas Juro atžvilgiu, parapijietis John E. Fenton dar 1951.IV.23 d. arkivyskupui buvo rašęs: «Galiu aš šia proga Jums pasakyti, kaip laimingi yra Šv. Pranciškaus bažnyčios Lawrence parapijiečiai ir visi kiti, kurie pažįsta kunigą Pranciškų M. Jurą, gavę žinią, kad jis yra pakeltas monsinjoru. Jis buvo šaunus kunigas »³⁴.

Po Pijaus XII mirties (1958.X.9) Juro prelatūra vėl pakibo ore. « Kai ką džiaugsmas ima, kad kun. Juras nebėra prelatu, ir pasakoja, kad mano prelatūra mirusi su popiežiumi. Taip yra ir jis turi tiesą. Nemačiau, kad rūbai buvo mane pakeitę, ir pasiliksiu Juru, tik noriu būti šventesnių, geresniu [...] Kiek nejauku pakeisti jau įprastai vartojamą prelato titulą į kunigo », — skundėsi jis 1958.X.29 d. Tulabai. Ir ne tik nejauku jam buvo — jis buvo giliai sujaudintas, taip giliai, kad jis 1959.I.14 d. savo bičiuliui Tulabai prisipažino: « Man popiežiaus Čamberlino (kambarinio) [t.y. monsinjoro] teisės bei privilegijos panaujintos. Dėl to nesisielojau, bet kažkaip jaučiausi ne savame kailyje, kada žmonės iš įpročio adresuodavo prelatu [...] »

Prašau, Mielasis Prelate, kaip esi sakęs, nieko mano reikalu nedaryk. Pirmoje progoje, pareiškė *Manasis* [arkivyskupas], priskirsiąs prie naminių (domestico) [t.y. prelatų, ne monsinjorų]. Jam nepatiks, jei kas iš šalies darys kokį spaudimą... ».

Kai Cushingas (1958.XII.15) tapo kardinolu ir ta proga kitam lietuvių klebonui iš Romos parvežė prelato titulą, o Jurą vėl paliko nuošaliai, tada šis — jo paties žodžiais — « prisiminiau daugelį kitų įžeidžiančių traktavimų, kuriuos nors slėpiau savo širdyje, bet skaudžiai pergyvenau »³⁵.

«Kardinolas buvo nuo manęs nutolęs, — rašė (1975.VII.26) Juras autoriui. — Aš tą jausdamas, neiškenčiau. Parašiau jam, kaip tėvui, nuoširdų laišką, pareikšdamas, kad aš pergyvenu jo nusiteikimą (traktavimą) ir prašiau man tėviškai pranešti, kur ir kuo esu nusikaltęs, kad žinočiau, kur atsinaujinti ir atgailauti³⁶. Po to laiško (bent aš taip manau) sugrįžo pirmąją bičiulystę.

³⁴ « May I take this opportunity to tell You how happy all of the parishioners of St. Francis Church in Lawrence and all of the public who know Father Francis M. Juras are with the announcement that he was named a Monsignor. He has been an excellent priest».

³⁵ Juro pranešimas autoriui be datos.

³⁶ Ši 1959.I.7 d. laišką paduodame ištisai, be komentarų:

«Šis laiškas matomai palietė kardinolo širdį, nors jis nieko neat sakė », rašė man Juras, nes tą pačią 1959 metų rugpjūčio mėn. 7 d. Jonas XXIII Lawrence'o klebonui pripažino titulą *prelatus domesticus*. Bet netiesiogiai Cushingas bus atsakęs 1959.VII.15 d. Jurui parašytame laiške, kuriame ranka dar pridėjo: « *I have applied for you* ».

Tai aiškėja ir iš Juro laiško prel. Tulabai (1959.V.17 d.): « Jis prel. Leonardo Cicone [prietelius Vatikane] buvo klausęs, ką daro mano asmens reikalu Jo Eminencija kardinolas. Parašiau jam, kad susitikęs Lawrence ligoninės šventinimo proga, man pareiškė, jog daras žygius į Romą, bet gal užtruksią keletą mėnesių. Reiškia priskirs prie naminių prelatų. Gal apie tai man nereikėjo rašyti, bet kadangi klausė parašiau, ir gal nebus skriaudos... Žmonėse spalva ir titulas ši tą reiškia, nors asmeniškai nebepaisau. Mano didžiausias troškimas ir pastangos bendradarbiauti su Kristumi».

Po paantrinio šito paaukštinimo pasipylė, kaip paprastai, sveikinimai. Nors ir malonu, kad visuomenės veiksniai ir privatūs žmonės reiš kė savo džiaugsmą, negalima paslėpti, kad daugelis sveikintojų tą proga panaudojo iš Prelato iškaulyti kokį dolerį kaž kokiam asmeniškam, bet tariamai visuomeniniam reikalui.

Kitą toną išgirstame iš vysk. V. Brizgio (1959.X.5) iš Chicagos jam siųsto sveikinimo, kur tarp kitko skaitome: « Prisipažinsiu, mirus Šven tajam Tėvui Pijui XII kenčiau baimės, kad Jūsų Bosas mums lietuviams... neatsikeršintų, kad pro jį kadaise įlindome į jo daržą. Žinau, kad Jums

«Your Eminence, please accept my sincerest gratitude for the reappointment as a Papal Chamberlain.

May I beg Your Emimence permission and at the same time forgiveness, if I, in all humility, as a child who extremely loves his Father, kneeling at Your feet will open my heart.

Herewith I have no concern or worries about honors or titles, but I am deeply interested in my sacerdotal life and pastoral functions.

In 1951 bestowed upon me a title of a Papal Chamberlain and recently renewed the same incites me to think that I have failed to perform my pastoral duties in conformity to the wishes of my beloved Leader. Not realized Your Eminence's promise in 1950 to make me a domestic prelate and Your changed attitude towards me disturbs me and creates anxiety within me to learn my insufficiencies. I will be perfectly pleased with everything when I will learn from Your Eminence what in my life should be corrected.

Your Eminence, believe me, that I tirelessly am trying to do utmost to please God and my beloved Cardinal. Your paternal directions, corrections or admonitions always will be most humbly accepted.

Please accept my insignificant token (1000) as a sign of my filial love and esteem.

I beg to remain

Your Emimence's devoted and humble servant
[Sig.] Francis M. Juras»

tai nieko ne pridės (kiek išims, dar Jūs nė pats nežinote), tačiau mums yra tai malonu, kad, išskyrus tik kelis atvejus, pagerbti [buvo] mūsų kunigai, kurie to yra verti. Tai ir pasauliečiams guodžiančiai atrodo, kad Bažnyčia stengiasi būti teisinga ».

Bene reikšmingiausi šitokių pakėlimų vertinimą Jurui (1959X14) iš Romos bus prisuntęs Tėvas V. Gidžiūnas, OFM: « Neperdeda tie, kurie lygina Jus vyskupui Valančiui lietuviškos kultūros ir knygos skleidimo baruose. Sunkūs buvo Valančiaus laikai Lietuvoje, bet jie yra sunkūs ir lietuviams svetimuose kraštuose. Nežiūrint, kad Jūs esate nuošalioje vietoje ir nedidelės savo skaičiumi parapijos klebonas, vienok Jūs radote galimybių nuveikti didelius darbus, siekiančius ne tik Lawrence, bet visus kraštus, kur tik yra lietuvių, kur tik skaitoma lietuviška knyga ».

1959.X.7 d. atsiliėpė ir jo konfratras M. Krupavičius: « Linkiu, kad susilauktum [...] Dievo ir žmonių atpildo ». Net ir šia proga su humoru pridurdamas: «Gražus buvai, Brolau, savo ligšiolinėj romiškoj unifor-moj. Raudonis žemę šluoja. Eini — raudoni kaspiniai kvėst-kvėst, lyg angelo sparnai. Mane vis baimė ėmė, ar nesirengi jau skristi į dausas, taikstydavaus už kojų griebt, nes dar esi labai reikalingas mūsų lietuviškoms kruvinoms bėdoms ir vargams », neužmiršdamas prijungti teisin-gą, giliai įsidėmėtiną įspėjimą: « Bet visokie aprėdalai nei žmogų ver-tingesnių padaro, nei prie Dievo priartina. Čia reikalingos kitokios prie-monės. Bet jei koją pakėlei, tai nesustok ir lipk toliau — ligi mitros, ligi raudonos skrybėlės. Su tomis kepurėmis galėsi daugiau gera padaryti ir lietuviui ir tėvynei. Tegu Tau padeda Dievas ».

Atėjo laikas užkopti ir į aukštesnį prelatūros laipsnį — į Apašta-liško Protonotaro garbę. Tai įvyko 1965.XI.24 d. per popiežiaus Pau-liaus VI malonę. Cushingas (1966.1.3) Jurui apie tai pranešdamas, dar pridėjo nuo savęs: « *Confidentially - Samoré, a dear friend of mine, asked me to get you this honor* ». Vadinasi, ir šįkart iniciatyva neišėjo iš jo paties. Samorės užtarimą (1966.1.9) patvirtino ir jo sekretorius Msgr. V. Mincevičius (g. 1915): « Pirmoje vietoje dėkingumas priklauso jam [Samorė]. Jis tuo reikalu kelis kartus kalbėjo su kard. Cushingu ir paskutinį kartą būdamas New Yorke gavo jo pažadą tinkamai Jūsų darbus įvertinti ». Po kelių dienų (1966.1.15) tos informacijos tikrumą paliudija iš ten pat ir T. Juozas Vaišnora, MIC (g. 1905): « Be abejonės prie Jūsų pagerbimo ir paaukštinimo svarbiausiai yra prisidėjęs didelis lietuvių draugas J. E. arkivysk. Samorė». Atsiliėpdamas į tokius nurodymus, pagerbtasis geradariui siuntė 50 dolerių, į ką šis 1966.I.1 d. atsakė³⁷.

37

« I appreciate Your generous gift. I will be able to help 'Villa Nazareth' [t.y. vieną vaikų prieglaudą Romoje] in the first place and reste I will use to assist some charitable works ».

Neatsiliko nė Krupavičius. Savo konfratro silpnybės žinąs, jį (1966. 1.6) įprasta jam lengvute ironija šitaip pasveikino: « Šiandien atsivožęs Trijų Karalių *Draugo* numerį pirmiausia pastebėjau patrauklią Juro šypseną. Maniau, kad vėl kokią sukaktį bešvenčias. Bet dirstelėjęs į antgalvį, *podnimai po vyše*. Sveikinu. Vertas to atžymėjimo. Gaila, kad su kepure negavai ir lazdos. Turėtų susiprasti ir lazda pridėti. Po naująja kepure nenunūsk ».

Investitūra ir pirmos pontifikalinės Mišios įvyko 1966 m. birželio 6 d. Tą dieną miesto burmistras paskelbė « Msgr. Juro diena ».

« Noriu pridėti — taip Prelatas rašė (1975.X.4) — jog, kai Šventojo Sosto man buvo suteiktas Apaštališko Protonotaro titulas, J. E. kard. Cushingas telefonu mane pakvietė atvykti į jo rezidenciją pasiimti Šv. Tėvo atsiųstą P.A. diplomą. Sveikindamas mane jis pareiškė, kad jis pats atvyksias į Lawrence atlikti investitūros apeigas. Tačiau dieną prieš iškilmes vėlai vakare jis telefonavo man iš Šv. Elzbietos ligoninės: 'Atsidūriau ligoninėje. Sergu. Negaliu asmeniškai atlikti investitūrą. *I am very sorry*. Prašiau pagalbininko vysk. Th. Riley atlikti ceremonijas. Pasakyk parapijiečiams, kad gydytojas paguldė į ligoninę. Paprašyk, kad pasimelstų. Būsiu dvasioje ir maldose su jumis. Telaimina Jus Dievas...' Žinoma, aš asmeniškai ir parapijiečiai laukėme paties kardinolo dalyvavimo nepaprastose iškilmėse... ».

Iš šitų daugtaškių kaip ir iš visos situacijos aišku, kad viršininko neatvykimas Jurui buvo skaudus smūgis. Jis — ne be pagrindo — galėjo manyti, kad kardinolas jau iš pat pradžios buvo nusistatęs neatvykti. Šį manymą gali patvirtinti faktas, kad Riley pasakė ilgą, kruopščiai paruoštą pamokslą kuris — abejonės iš anksto buvo suredaguotas. Atrodo, kad Cushingas, kuris tikrai sirgo, tyčia investitūros išvakarėse išvyko į ligoninę, nes jis dėl užgautos garbės, dėl savo « airiškumo » ir dar dėl kitų priežasčių, atrodo, tam tikrą nepalankumą Jurui savyje niekad nebuvo nugalėjęs.

Tuomi baigėsi per ilgus metus trukusi, kietai vedama užkulisinė dvikova tarp Bostono arkivyskupo ir Lawrence'o klebono. Lieka tik pridėti, kad abu nebe ilgai liko savo pozicijose: po metų Juras dėl amžiaus turėjo rezignuoti iš savo vietos, o Cushingas po trejų metų, vėžio išskankintas, mirė. *Sic transit...*

KETVIRTAS SKYRIUS

VALANČIAUS PĖDOMIS

« Juodojo Meno » mecenatas

« Darbininko » globėjas

« Eglutės » įkūrėjas

Lietuvių Kultūros Instituto pirmininkas

Parapijinės mokyklos steigėjas

Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvo (Alkos) kūrėjas

1. «JUODOJO MENO» MECENATAS

«Katalikų neveiklumas ir katalikiškos spaudos apleidimas yra Kristaus išdavystė» (Pr. Juras, 1949).

Spaudos reikšmę Juras labai gerai suprato ir vertino. Apie šią « penktąją pasaulio galybę » jis šitaip atsiliepė: «Buvau patyręs, kiek blogoji spauda yra padariusi žalos. Dėl to Dievo garbei ir sielų naudai sielojau! išplatinti gerąją spaudą. Dėl to steigiau spaustuves, pagal išgales rašinėju religinio turinio straipsnelius, spausdinau žymiųjų rašytojų veikalus, nes gerai supratau gerosios spaudos galybę, o blogosios žalingumą ». Abejas jis šitaip apibūdino:

Geroji spauda

Skelbia amžinąją tiesą
Artina žmogų prie Dievo
Gydo sielos negales
Apšviečia protą
Išlaisvina pilnam gyvenimui
Atskleidžia dvasinius lobius
Tobulina charakterį
Žmogaus draugas
Moko grožio ir gėrio
Skleidžia taiką ir ramybę

Blogoji spauda

Skelbia netiesą
Tolina žmogų nuo Dievo
Dvasiškai marina
Aptemdo protą
Stumia į vergiją
Nustelbia dvasines gėrybes
Darko charakterį
Žmogaus priešas
Skiepija blogį
Sukelia nesantaiką, vaidus.

Juras yra gerai žinomas kaip dosnus knygų rėmėjas, bet tik nedaugelis žino, kad jis toms knygoms (ir laikraščiams) spausdinti yra nupirkęs ir porą spaustuvių: vieną Kretingos Pranciškonams, kitą Putnamo Seserims.

A. Spaustuvė Kretingos Pranciškonams (1934-1935)

Juras visuomet buvo entuziastingas pranciškonų gerbėjas. « Šv. Pranciškus Asyžietis — taip jis man rašė (1974.III.14) — nuo jaunų dienų buvo mano mylimasis šventasis. Mano mamytė ir dvi seserys, Marijona ir Morta, priklausė prie Tretininkų Brolijos [...] Tapęs kunigu, ir aš įsi-

rašiau į tretininkus [...] Pranciškonus Kretingoje laikiau kaimiečių apaštalais. Norėjau, kad iš šios stebuklais pagarsėjusios šventovės židinio pranciškonai padėtų lietuviams geriau pažinti save, savo paskirtį bei pareigas, kad jie žemėje gyventų dangaus piliečio gyvenimu ».

Norėdamas pamiltuosius pranciškonus paremti šiame darbe, Juras jiems 1931 metais prie Kretingos vienuolyno pastatė dviejų aukštų novicijatą ir po trejų metų filmams rodyti jiems įtaisė ir kiną. Ir negana to! Jis tais pačiais 1934 metais pasišovė savo dvasios broliams nupirkti ir spaustuvę. « Spausdintas žodis nenuaidi, — tęsė jis man atsiųstąjį pranešimą, — [jis] pasiekia daugiau žmonių ir pasitarnauja net būsimoms kartoms [...] Gerą spaudą galima pavadinti dangišku žibintu; dėl to ją visada vertinau ir puoselėjau ».

Bet jos nebus be spaustuvės. Juras dar augdamas pas savo tėvus su pasibaisėjimu pastebėjo, kaip caras lietuviams neleido turėti savo spaudos. Tai nuskriaustuosius privertė savo spausdinius slaptaigabenti iš užsienių. Šitas rusų kriminalas, kuris « anei rašto, anei druko mums turėti neduoda »¹, taip įsirižė į jo jautrią sielą, kad jis dar pačioje jaunystėje valančiškai pasiryžo remti tautinę bei religinę spaudą.

Vykdydamas šį įsipareigojimą, Lawrence'o klebonas nutarė savo dvasios giminėms Kretingoje nupirkti spaustuvę: « 1935 metais Amerikoje siautė depresija, — baigia jis savo laišką. — Sužinojau, kad Bostone viena spausdinamų mašinų firma varžytinėse išparduoda spausdinamas mašinas. Neprašytas, nesitaręs ir net nežinant pranciškonams Kretingoje, nuvykau į Bostoną, varžytinėse nupirkau [už 3000 dolerių] spausdinamas mašinas, pasamdžiau specialistus supakuoti į dėžes ir Tėvų Pranciškonų vardu išsiunčiau laivu į Klaipėdą. Trumpu laiškeliu jiems pranešiau parsigabenti į Kretingą ».

Šis laiškutis buvo atspausdintas tenykščio vienuolyno leidžiamame laikraštyje: « Su gerais prieteliais sumanėme tėvynės pajūryje įkurti katalikišką spaustuvę. Nupirkau mašinas, sukroviau [jas] į laivą ir pasiunčiau Kretingos Pranciškonams. Nuvažiuokite į Klaipėdą atsiimti. Tikiu, kad Lietuvos Vyriausybė už tokią dovaną maito neims »².

Entuziazmo nuneštas, « neprašytas, nesitaręs ir net nežinant Pranciškonams », jis, nespecialistas, tas mašinas nupirko. Aišku, kad tokios geradarystės užpultiems vienuoliams bus ir keblumų. Juos tame pačiame *Pranciškonų Pasaulio* numeryje minėjo Kretingos konvento gvardijonas T. Augustinas Dirvelė (1901-1943): « Kretingoje tos mašinos išgulėjo ištisus metus nenaudojamos. Tik dabar, kai naujuose Šv. Antano rūmuose įrengėme tinkamas patalpas, šios mašinos pradėjo suktis [...] Tik, ži-

¹ A. Baranauskas, *Varginamoji Lietuva*, žr. J. Tumas, *Antanas Baranauskas (1335-1902)*, Kaunas 1924, 45 psl.

² *Pranciškonų Pasaulis*, 1935 m. spalio mėn., 10 nr., 273 psl.

noma, naujakuriams dar daug ko trūksta. Neturime savo brolių specialistų, reikia samdyti. Už mašinų sustatymą užmokėjome 1000 litų. Naujų raidžių ir reikalingiausių daiktų užsakėme už 11.000 litų. Tai skola, kurią reikės sumokėti»³. Paremdamas ir šį įtaisyną, Juras skolų slegiamam gvardijonui siuntė dar generatorių, motorų ir kitokių reikmenų.

Šis brangia kaina atremontuotų mašinų pagalba dirbamas darbas uoliai buvo stumiamas pirmyn ir tobulinamas. Antai, buvo spausdinamas ne tik *Pranciškonų Pasaulis*, bet nuo 1936 iki 1939 metų ir Juozo Gedgaudo redaguojamas religinio turinio savaitraštis *Sursum Corda*.

Juozas Gedgaudas (1893-1949) buvo garsios Lietuvos istorijoje bajorų giminės ainis. Jis gimė Kretingos apskrityje, o gimnaziją (Šv. Kotrynos vardo) lankė Petrapilyje, kur ją baigė 1912 m. Kiek laiko ten lavinęsis Dailės mokykloje, jis tais pačiais metais įstojo į Kauno kunigų seminariją, kurioje mokėsi iki 1916 metų. Po to jis ten pat baigė neakivaizdiniu būdu fizikos bei matematikos kursus, kurie jį įgalino Šiaulių gimnazijoje mokytojauti. Nepriklausomoje Lietuvoje šis plačiašakis ir gabus žemaitis nuo 1919 m. buvo Plungės, o nuo 1923 m. Skuodo gimnazijos direktorius. Dar mokytojavęs Joniškyje, Gedgaudas 1936 m. pradėjo inspektoriauti Kretingos Pranciškonų gimnazijoje, kurioje jis dėstė lotynų bei rusų kalbas, matematiką ir istoriją. 1941 m. jis veikliai prisidėjo prie bolševikų suniokotos Kretingos gimnazijos atstatymo ir ėjo jos direktoriaus pareigas. Mokinių buvo mėgiamas kaip pasišventęs bei teisingas mokytojas. Šalia savo tiesioginių darbų jis atsidėjęs talkininkavo pranciškonams, ypač spaudos srityje, nes nuo 1936 iki 1939 metų redagavo jų leidžiamąjį minėtą savaitraštį *Sursum Corda*. Mikliai valdydamas plunksną, jis žymią medžiagos dalį pats paruošdavo ar išsiversdavo iš svetimų kalbų. Ne tik eiliniai tikintieji mielai skaitė, bet ir patys kunigai mielai naudojo jo religinius straipsnius savo pamokslams. Vasaros atostogų metu jis savo meninius gabumus panaudojo bažnyčioms atremontuoti. Tokiu būdu jis restauravo ne tik Kretingos, bet ir Joniškio, Salako, Kaune Vytauto ir Karmelitų bažnyčias ir be to atnaujino daugybę paveikslų bei architektūrinių ornamentų. Šis neeilinis plunksnos ir meno meisteris, kilnus savo garbingos giminės narys, mirė 1949.V.5 d. Kaune ir buvo palaidotas Šančių kapinėse.

Šalia laikraščių pranciškonai Juro padovanotų mašinų pagalba spausdino ir knygas, iš kurių minėtinas Tėvo Damazo Daveau, O.F.M., veikalas apie Šv. Pranciškų. Jį iš prancūzų kalbos išvertė Juozas Povilonis (g.

³ *Naujoje spaustuvėje naujas « Varpelio » vardas*, žr. Ten pat, 273-274 psl.

1911), kuris nuo 1936 iki 1939 metų mokytojavo Kretingos gimnazijoje. Vokiečių okupacijos metais iki antrojo Sovietų įsiveržimo jis buvo Pasvalio gimnazijos direktorium. Vėliau jį ištiko T. Augustino likimas — 1946 m. buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą. Po keliolikos metų sugrįžęs, Povilonis apsigyveno Kaune. Paprašytas pasisakyti gyvenimo klausimais, atsakė: « Tai būtų tik popieriaus gadinimas. Juk daug maloniau gilintis į meno problemas ir džiaugtis žmogaus dvasios didybe, negu žvalgytis į jo menkystę ». *Sapienti sat*.

Kitas tos pačios gimnazijos mokytojas, buvęs mano studentas Antanas Masionis (g. 1909), išvertė knygą apie pranciškoną Liną iš Parmos ir be to, toje pačioje spaustuvėje išspausdino Onos Kranės veikalą *Kaip karalius išsigando*. Minimasis čia karalius yra Erodas, nes veiksmas apima Kristaus gimimo ir šv. Jono Krikštytojo laikus. « Toliau T. Augustinas — taip Masionis 1977 m. man pranešė — manęs prašė išversti vieną religinių apmąstymų knygą. Ji buvo skirta vienuolėms, bet be pakeitimo tiko ir vienuoliams. Joje buvo apie 30 konferencijų, viso apie 300 puslapių. Bet tuo tarpu prasidėjo karas ir knyga liko neatspausdinta. Kartu įsi-brovę Sovietai iš viso nutraukė pranciškonų veiklą ir T. Augustiną 1941 m. išvežė į Rusiją, kur šis apaštališkos dvasios vienuolis po dvejų metų buvo nukankintas ».

B. Apie putnamo seserims padovanotą spaustuvę (1947-1949)

Faktas, kad pirma jo nupirktą spaustuvę pateko į Lietuvos okupantų rankas, nesumažino Juro ryžto tokią nupirkti kitam vienuolynui, priešingai, jį dar paskatino padaryti tokią donaciją Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos Seserims, kurios Amerikoje tęsia jų kongregacijos steigėjo arkivysk. Jurgio Matulaičio (1871-1927) dar Lietuvoje pradėtąjį darbą.

Jos dar nepriklausomoje Lietuvoje buvo įsijungusios į spaudos platinimą ir nuo 1920 metų Marijampolėje turėjo savo spaustuvę, pavadintą *Šešupe*. Ji taip greitai išbujojo, kad 1939 metais jau turėjo elektra varomas mašinas, kuriomis seselės aptarnavo ir Telšių vyskupiją. Kad *Vargdienių Seserys*, kaip jos buvo vadinamos, tikrai buvo įgudusios «Juodajame Mene», ir aš galėjau įsitikinti per savo atsilankymus pas jas, kurių priešakyje tuo metu stovėjo mano žmonos teta Petronėlė Uogintaitė iš Išdagų kaimo (Sintautų parapijos). Galėjai tik gėrėtis jų sumanumu bei atsidavimu. Taigi, tos seselės, 1937 m. pradėjusios dirbti ir Amerikoje, spaudos srityje nebuvo naujokės. Bet kaip jas vėl grąžinti į senas vėžes?

« Vieną kartą, — taip prisiminė Juras, — Thompsone, Conn., atlančiau tenykščių Marijonų namų viršininką, artimą savo bičiulį Joną Navicką (1895-1941), pas kurį dažnai nuvykdavau. Ten *Vargdienių Seselės* patarnaudavo, ir aš turėjau progą su jomis susipažinti. Patyriau, kad jos turi

apaštaliniam darbui gražių pajėgų. Pakalbinau jas išigyti spaustuvę ir spausdinti, pavyzdžiui, vaikams laikraštėlį bei knygas-knygeles. Kai jos pareiškė neturinčios tam reikalui lėšų, aš pasisiūliau įkurti joms spaustuvę. Su seselėmis Aloyza ir Augusta nuvykau į New Yorką ir užsakėme didžiąsias mašinas. Stalus ir kitus reikmenis nupirkau Lawrence — Stanislovo Zapėno spaustuvę ».

Užuomazgą Putnamo spaustuvės, tarsi marijampoliškos *Šešupės* įpėdinės, gerai prisimena ir pačios vienuolės, o ypač sesuo Apolonija, dirbanti šioje įmonėje nuo pat pradžios. Pagal jos informacijas (1976.V. 21), kurias papildė dar kitos seselės, jų spaustuvę užgimė šitaip:

« Šiai spaustuvei įsikurti pradžią padarė Gerb. Prel. Pranciškus Juras. 1947 metais rugsėjo mėnesį jis nupirko Stanislovo Zapėno, Lawrence, Mass., spaustuvę. Tai buvo maža, jau besilikviduojanti spaustuvė. Pradžioje buvo atvežta spaustuvei reikalingi stalai, daug rankinių raidžių [...] ir korektūroms spausdinti volas. Taip pat atvežė vieną ranka sukamą spausdinimo mašiną ir tris mažas mašinėles, irgi neautomatinės, mažiems darbams spausdinti. Per 1948 metus buvo ruošimasis spaustuvei, šveitimas raidžių ir raidyno, nes buvo labai sudulkėjusios ir surūdijusios. Kitų metų liepos mėnesį mūsų mecenatas, seserų Aloyzos ir Anetės lydimas, nuvyko į New Yorką, kur nupirko rinkimui vartotą linotipą.

Mūsų seserys neatsiliepia labai entuziastingai apie spaustuvės pradžią, nes joms tikrai sunku buvo dirbti su senomis mašinomis, kurios turėjo būti greit keičiamos [...] automatinėmis. [Darbą] pradėjome 1949 m. spalio mėnesį. Pirmas darbelis buvo kun. Juro vizitinės kortelės. Pirmoji knyga — arkivysk. Jurgio Matulevičiaus gyvenimas ». Knygą buvo paruošusi tik ką Amerikon atvykusi dr. Ona Labanauskaitė (g. 1901), kuri dar Lietuvoje su *Vargdienių Seselėmis* buvo palaikiusi glaudžius ryšius.

« Iškilmingas pašventinimas tos spaustuvės, pavadintos *Immaculata Press*, įvyko 1949 m. gegužės mėnesio 15 d. Naujosios Anglijos Seserų Rėmėjų metinio suvažiavimo proga. Pašventino ją kun. Juras, kurį Putnamo Seserys laiko tikru tos įmonės fundatoriumi, nes jei jis nebūtų atvežęs tų pirmųjų mašinų, raidyno, stalų, — baigia pranešimą sesuo Apolonija, — mes nebūtume drįsusios spaustuvės pradėti ». Jis per šv. Mišias pasakė pamokslą apie geros spaudos reikšmę, o pačias Mišias laikė vysk. Brizgys.

Iš Juro pamokslo primintinas jo žodis apie spaudos įtaką: « Spauda yra regimi ženklai, bet [jie] neregimai veikia į žmogaus protą ir valią. Knygų skaitymas palieka sieloje jose slypinčių idėjų žymes. Kaip spaustuvininkas rašytojo mintis raidėmis išspausdina popieryje, taip atspausdintas mintis skaitytojas atspausdina savo sieloje. Tos mintys sieloje nežūva. Jos padeda žmogui formuoti savo vidinį gyvenimą. Iš pasąmonės kyla

geri ar blogi norai, geri ar blogi jausmai, kurie pasireiškia darbais. Kokią spaudą rasi šeimoje, toksai bus ten ir vyras, žmona ir vaikai » ⁴.

Baigdamas pamokslininkas nurodė į Apvaizdos iš Marijampolės į Putnamą pastatytąjį tiltą: « Dievo Apvaizdos buvo skirta Nekalto Marijos Prasidėjimo Seserų vienuolynui Lietuvoje atlikti svarbų vaidmenį katalikiškos spaudos srityje. Stebuklingoji Dievo ranka prigydė to vienuolyno šaką Putname ir čia vienuolyne įkurdino spaustuvę. Ar negalima manyti, kad skaudžiojo nulietuvėjimo ir nukrikščionėjimo laiku mūsų dangiškasis Valdovas yra paskyręs joms Amerikoje misiją — išugdyti ir išplatinti katalikiškąją spaudą?! » ⁵.

« Per pašventinimą, — taip raportavo Bostono lituanistinės mokyklos vedėjas V. Kulbokas (g. 1908), — poetas Jonas Aistis (1904-1973) įspūdingoje kalboje pabrėžė, kaip aklas gamtos jėgas ir technikos išradimus žmogus gali panaudoti ir statymo ir griovimo darbui. Kalbėtojas linki, kad šiandien čia šventinama spaustuvė tarnautų gėrio idėjoms skleisti, kad čia spausdinamos knygos bei laikraščiai neštų meilės ir tiesos žodį lietuvių visuomenei, o per ją tarnautų ir visai žmonijai » ⁶.

Šiai misijai pasišvęsdomos Putnamo Seserys tuoj pradėjo spausdinti ne tik visą eilę vertingų veikalų, iškilių autorių parašytų, bet ir apie tuziną laikraščių bei žurnalų, kurie geros spaudos sėklą plačiai bars-to į lietuvišką dirvą. Taigi, kun. Juro iniciatyvos dėka *Vargdienių Seselės* Putname sėkmingai tęsia Marijampolės *Šešupės* tradiciją.

⁴ Kun. Pr. M. Juras, *Moderniškasis ginklas*, žr. *Darbininkas*, 1949.V.24 d.

⁵ Ten pat.

⁶ V. Kulbokas, *Naujosios Anglijos Nekalto Prasidėjimo Seserų Gildos 1949 m. seimas*, žr. *Darbininkas*, 1949.V.20 d.

2. DARBININKO GLOBĖJAS (1935-1950)

«Už išplatinimą katalikiškos spaudos buvau gatavas ir savo marškinius parduoti» (Pr. Juras).

Jurui ne tik rūpėjo spaustuves įkurti, bet jam svarbu buvo, kad jomis būtų spausdinami krikščioniškos dvasios laikraščiai bei panašūs leidiniai. « Spaudos reikšmę gal net pervertindavau. Ją pirmoje vietoje stengiausi pasitarnauti tiems, kuriems pagalba buvo reikalingesnė », — rašė jis autoriui 1975.X.9 d. Dėl to jis nuo 1935 metų visa energija pasišventė *Darbininkui*, Lietuvių Darbininkų Sąjungos (LDS) organui, ir toliau pamatysime, kaip jis, šį darbą tęsdamas, vaikams įkurs *Eglutę*. Bet dabar pirmiausia apie LDS.

Ši organizacija yra vaikas 1914.IX.23-25 d. Chicagoje įvykusio Katalikų Federacijos suvažiavimo, kuris nusprendė įkurti Lietuvių Katalikų Darbininkų Sąjungą. Šį nutarimą įvykdyti buvo pavesta kun. Fabijonui Kemešiui (1879-1954), kuris Leono XIII socialinių enciklikų uždegtas, tuo norėjo liaudžiai, o ypač darbininkams padėti. Nuvykęs į Bostoną, Mass., kur surado prieglaudą Šv. Petro lietuvių parapijoje, jis ten 1915.VI.10 d. įkūrė atitinkamą organizaciją (LDS). Supratęs, kad jai reikia ir atskančio laikraščio, Kemešis iš vieno banko pasiskolino stambesnę sumą pinigų, ten pat nupirko namus bei spaustuvę ir nuo 1915. IX.19 d. pradėjo leisti *Darbininką*, kuris turėjo atsvirti socialistų spaudos organų įtaką. Jam sekėsi — vos dvejiems metams praėjus šio laikraščio skaitytojų skaičius pasiekė jau 6.000.

Jam, tikram nomadui, 1917 m. sugrįžus į Chicago, kur ėmė dirbti *Draugo* redakcijoje, *Darbininko* vyriausio redaktoriaus pareigas ėjo Pranas Gudas (1885-1966). Po jo, 1927 metais irgi prišlijusio prie *Draugo*, *Darbininko* štabe triūsė kun. V. Taškūnas (1884-1956) ir J. Laučka (g. 1910). Nuo 1929 metų jų darbą tęsė kun. dr. Kazimieras Urbanavičius (Jonas Kmitas, 1874-1952), kuris paskui iki 1950 m. buvo vyriausioju redaktorium.

Šiam itin teko grumtis su kairiaisiais, ypač su Stasio Michelsono (t.y. Michalkevičiaus, 1881-1973) tame pačiame Bostone leidžiamu savaitraščiu *Keleiviu*, kurio poveikis buvo žymus, nes tiražas tuomet siekė net 23.000. Šalia poleminių straipsnių, nukreiptų prieš Michelsono plunks-

ną, murzinančią viską, kas buvo surišta su religija ir Bažnyčia, Urbonavičius per 21 metus rašinėjo ir įžanginius. Tam darbui reikėjo tikro pasišventimo, nes po amputacijos vienos kojos, fizinė jo energija smarkiai buvo sumažėjusi. «Ar lengva būtų įrodyti, kiek per 30 metų mūsų publicistas ir garbės redaktorius kun. dr. K. Urbonavičius yra įdėjęs į *Darbininką* proto ir širdies? »⁷. Taip Juras jį atestavo šiame laikraštyje, su kuriuo Kmitas pilnai buvo suaugęs.

« Kai aš 1922 m. tapau kunigu, — taip Juras prisimena (paduodame sutrauktai) anuos audringus publicistinius metus (1975.XI.9), — ir Lawrence dirbau kaimynystėje, negalėjau likti pasyvus Urbonavičiaus veikimo atžvilgiu. Ir tai juo labiau, kad tuomet Amerikoje neturėjome pakankamai katalikų inteligentų, draugijoms vadų, laikraščiams bendradarbių. Reikėjo tad kunigams noroms nenoroms užimti, tokias vadovaujančias vietas. Dėl to ir aš nuo pat pirmųjų kunigystės dienų įsijungiau į LDS. Man atrodė, kad ji turi būti pirmoji lietuvių draugija, nes visi mūsų tautiečiai buvo darbininkai, dažniausiai net tikri juodadarbiai, ant savo pečių patiria 'pirmuoju taikiniu' įvairias socialistų įtakas. Mat, tuomet laikraštis *Keleivis*, socialistai bei Šliūpas (1861-1944) su Mockum (1864-1939) demoralizavo mūsų darbininkus.

« Štai kas mane 1922 m. paskatino įsirašyti į mūsų darbininkų draugiją. Įsikinkius į jos vežimėlį, atsileido mano viržiai jaunimo organizacijose [...] Dalyvavau LDS parengimuose bei pramogose ir į *Darbininką* rašinėju korespondencijas bei religinio turinio straipsnelius, pasirašydamas *Bridų Pajūriu*. Gal dėl to LDS seimuose buvau renkamas į Literatinę Komisiją [...] 1935 m. LDS seime buvau išrinktas Centro Valdyboje vicepirmininko pareigoms ir laikraščio *Darbininko* administratoriumi. Sušaukęs Centro Valdybos narius [...] iškėliau būtiną reikalą nedelsiant [samdyti] laikraščio biznio reikalų vedėją. Visi vienbalsiai pritarė. Tada aš pakviečiau iš Chicagos savo studentavimo laikų širdies draugą Antaną Peldžių [1894-1968]. Jis 1935 m. lapkričio mėnesį atvyko į Bostoną ir nuo tų laikų abu, lyg broliai, įsikinkėme į bendrą vežimą. Iki Antrojo Pasaulinio karo, kad ir sutikdavome sunkenybių, bet jos [mūsų] nesugniuždė [...] Džiaugėmės laikraščio kolektyvo darna». Tėvas J. Vaškys, OFM: « Peldžius buvo Apvaizdos siųstas žmogus gelbėti *Darbininko* »⁸.

Juras taip tęsia savo prisiminimus: « 1945 m. kun. J. Švagždžiui (1882-1965), kuris nuo 1932 m. buvo pirmininkavęs LDS, dėl sustipusios sveikatos pasitraukus iš šių pareigų, man teko jo vietą užimti. Taip man prisijėjo per 17 metų pasidaruoti Centro Valdyboje ir kartu vesti laikraštį ».

⁷ Kun. Pr. M. Juras, *Trisdešimt metų*, žr. *Darbininkas*, 1945.X.19 d.

⁸ T. J. Vaškys, « *Darbininko* » 60 metų sukaktis, žr. *Darbininkas*, 1976.V.14 d., 20 nr.

Turbūt neklysimė tvirtindami, jog Juras tuo užsikrovė vos pakeliamą naštą. Į nė vieną kitą organizaciją jis nėra įdėjęs tiek triūso, energijos bei lėšų.

Taigi, tie 1945 metai buvo sprendžiami Juro gyvenime. Bet jie buvo reikšmingi ir pačiam *Darbininkui*, tuomet švenčiančiam 30 metų sukaktį, kurią LDS vadovas savo organe paminėjo šiais žodžiais: « Per 30 metų *Darbininkas* buvo plaukiančiam per audringą jūrą gyvenimo laivui švyturiu, rodančiu kelią į prielauką. Per 30 metų [jis] mokino meilės ir teisingumo, iš kurių plaukia ramybė ir taika [...] LDS ir laikraštis *Darbininkas* didžiuojasi savo 30 metų sukaktimi. Didžiuojasi nugalėję savo priešus ir sulošę didelį vaidmenį mūsų lietuvių išveivijoje»⁹. Urbonavičius, tuomet invalidus Šv. Petro parapijos rezidentas Bostone, tai progai sukūrė eilėraštį, kuris baigiasi šiuo linkėjimu:

« Gyvuoki ir tarpkie, kruopštus *Darbininke!*
Sargyboj bebūdamas, budėk nuolatos;
Tikybą ir dorą ryžtingai apginkie
Ir dirbk išvadavimui mūsų tautos »¹⁰.

Atsistojęs *Darbininko* priešakyje, Juras, įpratęs plačiai užsimoti ir spaudos darbui duoti savo antspaudą, norėjo pašonėje einantį bostoniškį *Darbininką*, t.y. savo laikraštį iškelti į tokį aukštį, kad šis pajėgtų konkuruoti su *Chicagos Draugu*.

Kartu jo ambicija, — anot J. Vaškio, OFM (g. 1909), — siekė dar toliau: « Norėdamas pagyventi lietuvių katalikų visuomeninę veiklą, ALRK Federacijos suvažiavime New Yorke 1946.X.10 Juras siūlė įkurti Katalikų Veikimo Centrą [...] kuris turėtų sujungti visus katalikų leidžiamus savaitraščius ir leisti vieną iliustruotą savaitraštį žurnalo forma [...] Šis savaitraštis turėtų apimti visuomeninį gyvenimą, politiką, religiją, meną ir literatūrą. Jame turėtų būti skyrius ir jaunimui. [Šis] KVC turėtų įsigyti modernią spaustuvę, kurioje būtų spausdinamas jungtinis savaitraštis ir įvairios knygos. Šiai spaustuvei įkurti, priminė prel. Juras, Bostono arkivysk. Cushingas pažadėjęs paaukoti 40.000 dolerių»¹¹. Tačiau anas suvažiavimas tam pasiūlymui nepritarė, nes Chicaga nė manyte nemanė savo vadovaujamą rolę spaudos srityje perleisti pakraštinei Naujajai Anglijai.

Bet nemažiau ambicingasis Juras rankų nenuleido, o katalikų savaitračių sujungimą ir toliau propagavo. Laukdamas patogesnio momento, jis vis stiprino « savo » laikraštį ir tam 1947 m. pakvietė iš Pietų Amerikos

⁹ Kun. P. M. Juras, *Trisdešimt metų*, žr. *Darbininkas*, 1945.X.19 d.

¹⁰ J.K[mitas], *Darbininkui*, žr. ten pat.

¹¹ T. J. Vaškys, O.F.M., «*Darbininko*» 60 metų sukaktis, žr. *Darbininkas*, 1976.V.14 d., 20 nr.

atvykusį Kazimierą Čibirą (*Verax*, 1911-1974), kuris dar 1937-1938 metais buvo gastroliavęs *Darbininko* redakcijoje. Vyriausiu redaktoriumi, žinoma, pasiliko garbusis Urbonavičius, kuris tais pačiais metais Pijaus XII buvo pakeltas į prelatus. Taip pat toliau dirbo ir nuo 1926 m. redaktoriaus kėdę užimęs Antanas Kneižys (1893-1970).

Kneižys, 1911 m. iš Lietuvos atvykęs Amerikon, čia buvo pradėjęs studijuoti teisę, bet studijų nebaigė. Būdamas nuo 1915 m. LDS sekretorium ir nuo 1934 m. vadovaudamas ir Bostono lietuvių radijo valandėlei, jis visuomenėje užėmė stiprią vietą. Nors Čibiras lanksčiai įsijungė į bendrą darbą su juo, tačiau Kneižys pavydžiai gynė savo poziciją prieš Juro įsodintąjį « atėjūną ». O šis, vengdamas susirėmimų su savo savimeilėje užgautu kolega bei nostalgijos kankinamas, nė metų neišbuvęs Bostone, sugrįžo į Pietų Ameriką, kur jis Urugvajuje, Montevideo mieste, tapo mūsų diplomatinės atstovybės spaudos bendradarbiu. Ten 1950 m. jam švenčiant 25 metų žurnalistinio darbo sukaktį, *Darbininkas* jį pagerbė atskiru straipsniu, iš kurio čia persispausdiname kelias vietas:

« *Vilnietis idealistas*. K. Čibiras yra kilęs iš Vilnijos, tos senosios Lietuvos žemės, kuri didžiai turtinga savo praeitimi, bet skurdi kasdienine duona. Žmonės retai kada ten būva sotūs [...] Vilnijos žmonės lengvi, kaip pustomas apie Varėną smėlis. Rodos, ant jo nieko augti negali, o tačiau toje uogų ir grybų karalystėje yra užaugę žymūs mūsų tautos veikėjai, ir net pasaulinės garsenybės, kaip Čiurlionis [1875-1911]. Visi jie idealistai, svajotojai ir kovotojai už tiesą, grožį ir meilę žmonėse! Prie jų priklauso ir Čibiras.

Žmogus be savų namų. Kai jis augo ir Vilniaus krašte mokėsi, trūko ten žmonėms ne tik tai duonos, bet ir laisvės. Ir niekas tur būt nėra jos taip ilgėjęsis, kaip lietuvis vilnietis. Kiekviename žingsnyje jis skaitė seną Lietuvos praeitį iš kaimų, miestų ir pilies, o turėjo kęsti primestą vergiją [...] Lenkų persekiojamas K. Čibiras [1930] turėjo palikti Vilniaus kraštą ir prieglaudos ieškoti Nepriklausomoje Lietuvoje. Bet ir čia neilgai galėjo būti. [1941 m.] bolševikų invazija nuvijo dar toliau — į platų pasaulį [į Argentiją],

Plunksnos darbuotojas. Kovodamas už laisvę ir tiesą, Čibiras gana anksti ėmėsi plunksnos [...] Dar mokydamasis Vilniuje jau rašinėjo į *Jaunimo Draugą* ir *Kelią* — katalikiškus ir patriotiškus laikraščius. Būdamas Nepriklausomoje Lietuvoje, ketverius metus redagavo *Šaltinį* ir daug rašė į Rytą [...] *Židinį*, *Ateitį*, *Tiesos Kelią* [1930-1934], *Naująją Vaidilutę*, *Draugą* (Amerikoje). Atsidūręs Pietų Amerikoje ir gerai pramokęs ispanų kalbą, jis pasidarė bendradarbiu katalikiškųjų laikraščių Argentinoje ir Urugvajuje. Tik vienas *El Pueblo* yra atspausdinęs per 100 jo straipsnių, ginančių Lietuvos reikalus [...] 1946-1947 metais buvo jis atvykęs į Šiaurės Ameriką ir pradėjęs redaguoti *Darbininką*, kuriam buvo pasiryžęs atiduoti visą savo širdį ir patyrimą, bet išėjo ne taip, kaip manė. Jis turėjo grįžti vėl į Pietų Ameriką, kur buvo sutiktas su išskėstomis rankomis. Gal ir gerai, kad taip išėjo, tik ne *Darbininkui*, o lietuvių tautai. Pietų Amerikai reikėjo pasišventusio idealisto [...] kad svetimoje spaudoje gintų pavergtos Lietuvos reikalus »¹².

¹² Kazimieras Čibiras 25 metų spaudos darbe, žr. *Darbininkas*, 1950.IX.1 d.

Vysk. Motiejus Valančius (1801-1875).

Stovi: kun. P. Lekešis; dr. Z. Prūsas; Pr. Naujokaitis, *Eglutės* redaktorius; Minkūnas; P. Vainauskas; sėdi: kun. Pr. Juras; kun. J. Balkūnas; J. Laučka; kun. dr. M. Ražaitis (1951 m. rugsėjo mėn.).

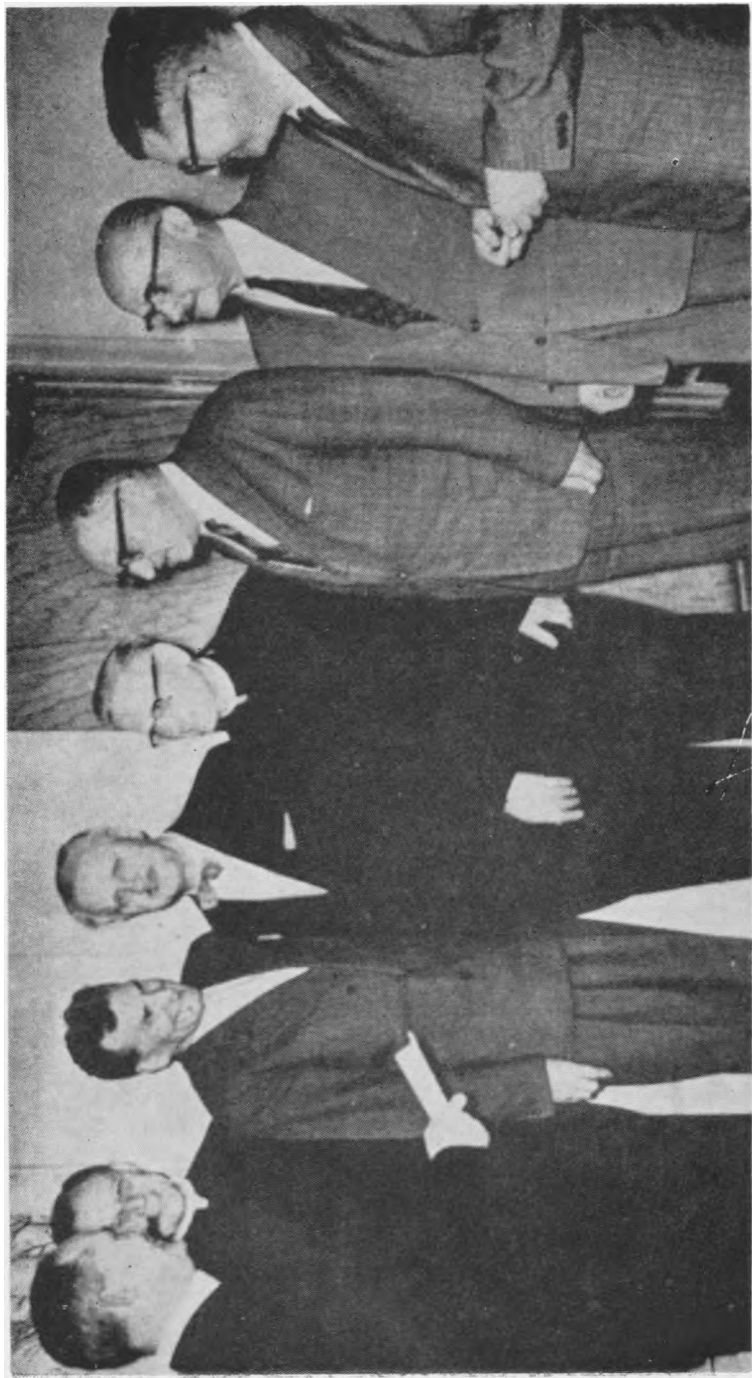
Iš kairės į dešinę (sėdi): Antanas Kneižys, *Darbininko* redaktorius kun. Pr. Juras, LDS pirmininkas ir *Darbininko* administratorius; Antanas Peldžius, *Darbininko* reikalų vedėjas; (stovi) Jonas Kumpa, linotipistas; Ona Ivaškienė, ekspeditorė; Florencija Petraitytė, reikalų vedėjo padėjėja; Ona Kroli; Stasys Griganavičius, spaustuvininkas. Trūksta Felikso Simonavičiaus, presmano.

Eglutės 25 metų sukaktis.

Vaikai sveikina prel. Jurą.

Iš kairės: vysk. V. Brizgys; prel. L. Tulaba; prof. dr. J. Eretas; inž. A. Rudis; mons. Pr. Juras; prof. dr. Z. Ivinskis; gen. kons. dr. P. Daužvardis; dr. J. Girmius Lietuvos Katalikų Akademijos narių suvažiavime Chicagoje 1964 metais.

Sugrįžti į pamiltuosius Pietus jam bus palengvinusi ir ta kebli finansiška padėtis, iš kurios tuomet *Darbininkas* niekaip negalėjo išsikapstyti. Nors jo leidimas ir buvo išganingas darbas, bet kartu jis buvo ir didžiai nuostolingas, nes, dėl II pasaulinio karo ir atslūgus socializmo bangai, sumenkėjo ir LDS veikla, kas skaudžiai sumažino ir laikraščio tiražą. Prie šitų sunkenybių prisidėjo ir tas apgailėtinas faktas, kad vienas tarnautojas nemokėjo apsaugoti prenumeratorių įnašų nuo savo privatinių užgaidų. Kaip tad tokioje bėdoje remontuoti smarkiai apgadintą Sąjungos buveinę ir šiaip dar suvesti galus su galais? Nekar tą komerciškų reikalų tvarkytojas Peldžius turėjo prašyti Juro nepriteklus padengti iš savo kišenės. *Darbininkas* buvo statinė be dugno.

Ir trūko ne tik dolerių, o ir prityrusių spaudos darbuotojų bei šiaip « rašlyvų žmonių ». Juras, Čibirui išvykus, vis bandydavo naujų pajėgų pritraukti į savo « Atėnus ». Tuomet buvo pasitelktas 1949 m. iš Anglijos atvykęs dr. J. Leimonas (1900-1963). Bet jis tik trumpai išbuvęs redakcijoje, Bostone nuėjo į fabriką. Maždaug tuo pačiu laiku laikraščiui platinti buvo pasamdytas Andrius Daugirdas, bet jis, radęs kelis šimtus naujų prenumeratorių, išvyko į Chicagą, kur prie *Draugo* rado geresnę dirvą ir malonesnę atmosferą. Šitoje nieko gero nežadančioje situacijoje Juras, neatlyždamas, 1950.1.20 d. į redakciją pakvietė vieną stipriausių « dipukų » — istoriką Simą Sužiedėlį (g. 1903), apie kurį jis (1975) šitaip atsiliepė: « Tai žmogus angeliškos kantrybės. Jis nė nemanė, kad daugelį mėnesių reikės eiti kryžiaus kelius; dažnai jis dirbo dieną ir naktį. Tik stebuklais jis išsiliko nepalūžęs. Jis savo talentu bei uolumu į laikraštį įnešė naujos dvasios ». Reformuodamas savo laikraštį, Sužiedėlis, kuris tiek savo moksliniais gabumais, tiek savo charakteriu yra « antras Brazaitis », tikrai buvo sutikęs aibę sunkumų, nes šalia jo, daugybės visuomeninių darbų prarytasis Kneižys dažnai tik pro pirštus žiūrėdavo į savo žurnalistines pareigas. Lengviau jam sekėsi su prel. Urbonavičium, nors teko nuo jo įžanginių straipsnių atsisakyti, kadangi jis buvo įpratęs jų kelis iš karto parašyti, kuo jie dažnai nustodavo aktualumo.

Tačiau, nors Sužiedėlis bei nauji jo bendradarbiai iš kailio nėrėsi, jiems nepavyko tų smaugiančių finansiškų bėdų pašalinti. « Buvo net tokių savaičių, — taip prisimena Juras, — kuriose, apmokėjus darbininkams algas, susirūpindavome, kur gausime pinigų algoms sekančią savaitę. Nekar tą aš turėjau skolinti iš savo kišenės pinigų algoms bei popieriui. Žinoma, paskolą sugrąžindavo, kada galėdavo... Bendrai imant, žmonės paėmę, laikraštį į rankas, nė negalvoja kiek į jį yra įdėta rūpesčio, pastangų ir lėšų ».

Giliausia priežastis daugumui tų nesėkmių buvo, — anot vieno artimo Juro bendradarbio, bliviai tą apgailėtiną padėtį įvertinančio, — « seno-

sios lietuvių kartos opozicija. Jos vadovaujantieji veikėjai buvo sutikę naujus ateivius tikrai nuoširdžiai ir daug rūpinęsi atkvietimu Amerikon, bet greitai apsispylė, savo globotinių nesupratę. Jiems rodėsi, kad nebus už juos pranašesni, o tokie patys, kaip ir jie, aprinti gyvenimo ir juodo darbo, ne mokyklos suolo. Nevysi nuvokė ir kas buvo atsitikę nepriklausomoje Lietuvoje nuo tų dienų, kai jaunystėje ją paliko: kaip toli ji buvo pažengusi, ta gimtoji šalis, persisunkusi nauja dvasia ir idėjomis. Kad ir skaitė apie tai savo laikraštyje, bet ne vienam buvo užsikonservavę seni vaizdai: dūminės pirkios, vyžos, žibalinė lemputė, neišbrendamas purvas rudenį ir pavasarį. Senų ir naujų ateivių mentaliteto skirtumas virto siena, į kurią atsimušė kun. Pr. Juro pastangos padaryti *Darbininką* abiejų klodų junginiu, koku jis pats buvo, iš karto supratęs ir šokęs panaudoti naujas jėgas [...] Seniems skaitytojams rodėsi svetima apgryninta *Darbininko* kalba ir informacija apie kitų pasaulėžiūrinių srovių visuomeninę veiklą ».

Norėdamas tuos (ir dar kitus) sunkumus iš karto ir ant visados pašalinti, Juras sumanė *Darbininką* perleisti visų gerbiamiems Tėvams Pranciškonams, kuriems įtikimiausiai pavyksią abiejų klodų ateivius suvesti visų skaitomame laikraštyje. Kodėl jiems su *Darbininku* neturėtų sektis taip, kaip Tėvams Marijonams sekasi su *Draugu*? Jie 1949 m. buvo perėmę žurnalo *Aidai* leidimą, gal jie pasigailės ir *Darbininko*? Kontaktai su jų provincijolu T. J. Vaškiu daug žadėjo. Bet ar LDS seimas sutiks su tokiu perleidimu? Šis susirinko 1950.VI.4-5 d. South Bostone Šv. Petro lietuvių parapijos patalpose. Deja, su vienu formaliniu trūkumu: jis, — gal sąmoningai, kad neiššauktų vilko iš miško!, — nebuvo paskelbtas laiku, t.y. tris mėnesius prieš tai, kaip to reikalavo LDS įstatai. Taip pat Juras to punkto nebuvo įtraukęs į dienotvarkę. Opozicijai tik to ir reikėjo.

Seime iš syk buvo jaučiami du frontai: Spaustuvės vedėjas Peldžius su « dipukais » palaikė Juro pasiūlymą, Kneižys gi su savo štabu, sudarytu iš senesnių ateivių, jautėsi esąs galingas, nes jį rėmė ir tos parapijos klebonas Virmauskis bei kiti Bostono šulai. Pirmus šūvius paleido LDS pirmininkas Juras savo metinėje apyskaitoje. Daug kam paaiškėjo, kad turimomis sąlygomis už metų kitų *Darbininkas* turės sustoti ejęs, kas būtų skaudus smūgis lietuviams katalikams, gyvenantiems Naujojoje Anglijoje ir šiaip Amerikos Rytuose. Namų sienoms sustiprinti, naujoms mašinoms įsigyti bei skoloms sulikviduoti nedelsiant reikės 25.000 dolerių. Užvirė karšta kova, kurios metu Juras pergyveno sunkius momentus, nes « kneižininkai » atkakliai pasipriešino. Bet galop seimas, kuriame dalyvavo kunigai Urbonavičius bei Yla ir poetas Aistis, «po gyvų diskusijų balsuojant didele dauguma pasisakė už Juro pasiūlymą»¹³.

¹³ LDS sukaktyvinis seimas (Antroji diena), žr. *Darbininkas*, 1950.VI.9 d.

Tačiau kietoji opozicija nepasidavė, iškeldama, kad seimas nebuvo paskelbtas laiku. Tokiu būdu Juras buvo priverstas šaukti kitą, jau «legalų» seimą, kuris 1950.IX.23 d. įvyko toje pačioje vietoje. Ten iš naujo suliepsnojo kova, kurioje itin pasižymėjo abu redaktoriai: Kneižys atkakliu pasipriešinimu ir Sužiedėlis savo įtikinančiais argumentais už perleidimą. Galu gale slaptu balsavimu 40 prieš 11 balsų buvo nuspręsta namus kartu su spaustuve parduoti Tėvams Pranciškonams ir pavesti jiems leisti *Darbininką*¹⁴.

1975 m. Padėkos Dieną (lapkričio 27 d.) Juras, visos šios triukšmingos transakcijos sumanytojas, savo nepermaldaujamąjį oponentą Kneižį, nusiėpdamas jo silpnybes, apibūdino šitaip: « [Jis] buvo nepaprastai uolus, pasišventęs, ištvermingas darbininkas, atsidavęs spaudai ir apaštaltavimui su kūnu ir siela [...] Kneižys į LDS ir į *Darbininką* buvo įnešęs daugiau negu bile kas kitas [...] Per 35 metus buvo suaugęs su *Darbininku*, kaip geras tėvas su vaiku [...] Dėl jo buvo turėjęs daug rūpesčio, prakaito išliejęs ir daug nemiegotų naktų, [dėl to] jam tikrai buvo skaudus mano užsimojimas *Darbininką* atiduoti kitų globai». Jis po to jautėsi pašalintu, nors Pranciškonai jam pareiškė paliksią jį redakcijoje. Laikraščiui išsikrausčius į Brooklyną, Kneižys turėjo sau ieškoti kito darbo, bet kol jį gavo, jis liko be pajamų. Mirė 1970 m. lapkričio 11 d. kaip pensininkas.

Nors su šiuo perleidimu karas ir buvo baigtas, taikos vis tiek nesimatė, nes opozicija, o ypač dėl savo siaurų interesų bostoniečiai to negalėjo suvirškinti. « Aš likau inkriminuotas, net viešai liežuvių plaktas », — skundėsi Juras autoriui (1975.XI.9). Jis buvo Bostono kurijai apskūstas, kuri buvo paraginta pranciškonų neįsileisti į arkivyskupiją, net ir tokiu atveju, jei šie prisiglaustų prie pranciškonų amerikiečių. *Invidia clericist* Juras į laišką, kuriuo jis prašė audiencijos pas Cushingą, atsakymo nesulaukė. Tuomet jis nuėjo pas kanclerį, kuris į neprašyto svečio aiškinimus griežtai atsakė: *Franciscan Fathers are not going to put their feet in our archdiocese!* (1977.IV.8 d. laiškas).

Tėvas J. Vaškys buvo pritrenktas. Kur tuomet kraustyti? Nutarta per kunigus, J. Balkūną ir N. Pakalnį, kreiptis į Brooklyno vyskupiją. O tuo pačiu metu Juras, norėdamas artimus jo širdžiai Pranciškonus ir naudingą jam spaudos organą turėti savo pašonėje, atsiklausė Worcesterio ganytojo, kuris iškart sutiko: *Welcome to Worcester!* Pagaliau vis dėlto spaustuė kartu su *Darbininku* buvo perkelta į Brooklyną, kurio vyskupas visai remdavo katalikų spaudą.

Dėl šios gelbėjimo akcijos Juras savo priešų dar ilgai buvo vanojamas. Bet jis visiems pasiūliausiems ramiai atsakydavo: « Ar Jums ne visvien, iš kur gausite laikraštį? Svarbu tik, kad jį gaunate ».

¹⁴ LDS nepaprastas seimas, žr. *Darbininkas*, 1950.IX.26 d.

Žvelgdamas atgal į šį audringą epizodą, Tėvas L. Andriekus, OFM (g. 1914) viską suvedė į šiuos žodžius: « Šis įvykis buvo lemtingas Amerikos lietuviybės ateičiai ir rodąs prel. Juro tolregiškumą. Sąjunga, senstant senajai kartai jau silpnėjo, spaudos darbas sunkėjo, ir nebuvo vilties, kad laikraštis galės ilgai gyvuoti senųjų leidėjų rankose, nors kai kurių veikėjų ryžtas atrodė nepalaužiamas. Prel. Juras giliau žvelgė į tikrovę ir, kaip sąjungos pirmininkas, sielojosi, kad laikraštis su spaustuve pereitų pranciškonų žinion... Jis liko giliausiai įsitikinęs, kad tik organizuotos vienuolijos rankose jo numylėtas laikraštis *Darbininkas* galės išlikti ilgą laiką gyvas »¹⁵.

Spaustuvės pašventinimas naujoje vietoje įvyko 1951 .XII.9 d. dalyvaujant vietos vyskupui. « Nūn, — taip kalbėjo ta proga Juras, — iš šio [naujo] Spaudos Židinio per ilgus metus spausdinto žodžio šviesa plačiai skleisis, apšviesdama lietuvių tremtinių kelią, gaivindama [jų] religinę bei tautinę sąmonę, kad jie, išlikę gyvi, susilauktų Lietuvos laisvės rytojaus »¹⁶. Dar prieš tai, 1951.IV.16 d., buvo pradėjęs eiti atnaujintas *Darbininkas*, prie kurio buvo prisijungę silpnai stovintieji savaitraščiai *Amerika* Brooklyne, N.Y. ir *Lietuvių Žinios* Pittsburge, Pa.¹⁷ Dabar *Darbininkas* savo priešakyje sutelkė prityrusius, iš okupuotos Lietuvos atvykusius spaudos darbuotojus, kurie sudarė garbę visai mūsų žurnalistikai, kaip va — S. Sužiedėlį (iki 1965 m. pabaigos), J. Brazaitį (nuo 1953 m. iki mirties 1974 m.), kun. V. Dabušį (g. 1910), A. Graževičių, P. Jurkų (g. 1916). Bostono *Darbininkas* prel. Urbonavičiaus vadovybėje turėjo savo « sidabrinį », o Brooklyne, Brazaičiui bei Sužiedėliui vadovaujant, savo « auksinį » laikotarpį.

Nors šiuo perkėlimu *Darbininko* klestėjimas buvo užtikrintas, pats jo vykdytojas skaudžiai patyrė, kad jis dėl to pateko ir į Bostono kurijos nemalonę, nes jis — Tėvo Andriekaus, OFM, pasisakymu — « turėjo pakelti užgaulių išmetinėjimų ir net pažeminimo iš vietos arkivyskupo »¹⁸. Štai pats apkaltintasis tuo reikalu rašo (1975.VIII.12): « Kard. Cushingas buvo pakviestas Lietuvių Darbininkų Sąjungos garbės pirmininku. Jis žinojo, kad aš Sąjungai pirmininkavau, kad *Darbininkas* buvo vienintelis jo vyskupijoje lietuvių katalikiškas laikraštis, kad aš buvau vyriausias šefas, ir jam net nepranešiau apie laikraščio išsikraustymą iš Bostono. Tas įvykis ir kiti jam siūsti apkaltinimai, būk aš nesilaikąs jo parėdymų,

¹⁵ T. L. Andriekus, O.F.M., *Veiklus ir palaimus gyvenimas. Prel. Pranciškaus Juro 80 m. amžiaus proga*, žr. *Aidai*, 1971 m. gegužės mėn., 5 nr., 224-225 psl.

¹⁶ T. J. Vaškys, « *Darbininko* » 60 metų sukaktis, žr. *Darbininkas*, 1976.V.28 d., 22 nr.

¹⁷ T. M., *Katalikiškų principų ir tautinių reikalų sargyboje. Trims savaitraščiams susijungus*, žr. *Darbininkas*, 1951.IV.13 d.

¹⁸ L. Andriekus, O.F.M., *Veiklus ir palaimus gyvenimas. Prel. Pranciškaus Juro 80 m. amžiaus proga*, žr. *Aidai*, 1971 m. gegužės mėn., 5 nr., 224 psl.

Cushingui nepatiko. Užtat jis per tūlą laikotarpį nuo manęs buvo nusi-grižęs ». Juras tą nemalonę skaudžiai atjautė.

Viena iš neigiamų pasekmių Cushingo užsirūstinimo buvo ta, kad Lawrence'o klebonas — nuo kurio nususuko ir ilgametis jo globėjas Virmauskis — iš įtakingų Bostono « airišių » nesulaukė tinkamo įvertini-mo. Tuomet — kaip jau matėme — jo savigarba jį sugundė paramos bei paaukštinimo ieškoti tiesiog Romoje. Kartu jis, kaip ir anksčiau, uoliai talkininkavo *Darbininkui*, tiek savo patarimais, tiek ir medžiagine parama.

3. EGLUTĖ — DOVANA VAIKAMS

« Rūpinkimės jauniausia karta: Išleiskime jai laikraštuką, kokį mėnesinį žurnaliuką! » (Juozas Laučka).

1950 m. Juro rūpesčiu išdygo lietuvių vaikams laikraštėlis — *Eglutė*. Akstinas tam žurnalėliui įkurti buvo nuotykis, apie kurį mane painformavo (1967.XI.8) pirmas to sumanymo reiškėjas Juozas Laučka (g. 1910): « 1949 m. rugpiūčio pirmomis dienomis New Yorke posėdžiavo [Katalikų] Federacijos valdyba. Buvo karštos vasaros dienos. Prelatas Juras pasiūlė man su šeima atvažiuoti porai savaitių į jo vasarnamį Marblehead, Mass, [prie Atlanto], Mielai sutikau. Iš New Yorko drauge važiuo ir prelato artimas bendradarbis Antanas Peldžius [1894-1968], *Darbininko* administratorius [...] Kelionė automobiliu truko bene aštuonias valandas. Prelatas [Juras] kalbėjo apie reikalą stiprinti spaudą, nes jau buvo susilaukta naujos emigracijos ir dar daugiau tikėtasi. Peldžius siūlė leisti satyros laikraštį, panašų į Lietuvojeėjusį *Kuntaplį*. Prelatui atsisukus į mane ir pasakius: 'O ką Juozas manytum apie tai? Tuojau atsakiau, kad tai neblogas sumanymas, bet visų pirma rūpinkimės labiausiai trūkstama literatūra. Rodydamas į priekyje sėdėjusį mano sūnelį Juozuką, tada buvusį trejų metų, sakiau: 'Ką Juozukas skaitys už trejų metų? Ką skaitys naujai atvykstančių šeimų lietuviukai...? Rūpinkimės jauniausia karta, išleiskime jiems laikraštuką, kokį mėnesinį žurnaliuką'. Prelatui patiko tą mintis, bet tuojau paklausė: 'Išleisti būtų nesunku, bet iš kur gausime vaikams pritaikyto laikraštėlio redaktorių?' 'Tai lengviausias klausimas', atsakiau Prelatui. 'Nagi Vytė Nemunėlis — Bernardas Brazdžionis...' To priminimo užteko — netrukus gimė *Eglutė* su Brazdžioniu priešakyje ».

Nėra abejonės, kad šis spontaniškas Juro sutikimas su Laučkos sugestija plaukė iš fakto, kad ir jo numylėtasis pavyzdys vysk. Valančius savo laiku rūpinosi vaikams skiriama literatūra, nes 1864 m. buvo išleidęs *Vaikų knygelę*, sudarytą iš pamokomo pobūdžio pasakojimų. Eidamas tuoju keliu jo sekėjas dar anksčiau buvo susisiėlojęs patiekti vaikams tinkamos literatūros, apie ką jis 1975 m. spalio 31 d. man štai ką pasakojo:

«Vaikučiai visada man buvo arti širdies, nes Kristus sako, tokių yra dangaus karalystė. O kad jie augdami neprarastų tos laimės,

norėjau eiti vaikams ir tų tėvams į pagalbą. Ne visi tėvai sugeba pažinti savo vaikų temperamentą ir panaudoti jų auklėjimui tinkamas priemones. Jie meile užkariauja vaikų širdes ir pavyzdžiu įtaigoja. Bet reikalinga... skiepyti į jų protą ir širdį Kristaus dvasią bei tėvynės meilę. Paveikslėliai, piešinėliai, intriguojančios pasakaitės, skaitymėliai giliai stringa vaikų vaizduotėn bei atmintin ».

Lietuvoje vaikai turėjo savo *Šaltinėlių*. *Šaltinėlis* Marijampolėje « išplaukė, — rašė Juras autoriui 1976 m. sausio 6 d., — iš didelio *Šaltinio*. *Šaltinėlio* vanduo ir man buvo labai gardus. Tokią srovę norėjau matyti ir Amerikoje, kad [...] ir mūsų vaikai būtų [tinkamai] paruošiami pilnam gyvenimui. [Toks sumanymas] ir tėvus džiugino ».

Tokio pasiryžimo skatinamas prel. Juras dar 1921 m. klierikaudamas Brightone (prie Bostono) ir kartu eidamas Vyčių Sąjungos pirmininko pareigas paskelbė atsisaukimą, kuriame iškėlė planą kas trys mėnesiai leisti vaikams laikraštėlį: « Norime pagelbėti tėvams ir auklėtojams sėti vaikučių, mergaičių širdysna tikėjimo ir doros grūdelius. Norime, kad jie iš mažens susipažintų su Lietuva ir pamylėtų ją visa širdimi [...] Vertė tokio laikraštėlio [...] yra labai didelė. Prašyčiau, kad visos kuopos [...] tartų savo žodį. Gavęs pritarimą, Centras 1922 m. pradėtų leisti tokį laikraštėlį [...] Jam pasiūlysiu vardą, būtent, *Jaunuolių Prietelius*. O gal geriau tikėtų *Atžala, Sargas, Patarėjas* »¹⁹.

1976 metais iniciatorius man papildomai dar paaiškino: « Tuometinis *Jaunamečių Skyrius* man nepatiko. Norėjau, kad jis būtų rašomas vaikams suprantama kalba, iliustruotas, su komikais. Mano pasiūlymas leisti prie *Vyčio* vaikams specialų priedą neprigijo. Ilgainiui krinkant parapijose jaunamečių « vyčiukų » skyriams ir *Jaunamečių Skyrius* išnyko ».

Nors pirmas jo bandymas vaisių neatnešė, Juras neatlyžo: « Tapęs [1922] kunigu, [Lawrence] parapijos vaikučių pamokose, ne vieną kartą esu pasinaudojęs [iš Lietuvos gautu] *Šaltinėliu*, — rašė Juras autoriui (1976.1.6), — Jaučiau, kad ir vaikai juo susidomėjo. O kai [1935] Lietuvių Darbininkų Sąjunga mane įjungė į savo leidžiamąjį *Darbininką*, panorėjau tame laikraštyje įvesti vaikams skyrelį [...] Deja, iš Centro Valdybos pritarimo negavau [...] Svarbiausias jos argumentas buvo, kad LDS savo laikraštį leidžia darbininkams, o ne vaikams. Bandžiau aiškinti [...] kad visų mūsų pareiga padėti tėvams auklėti vaikus katalikiškoje ir lietuviškoje dvasioje. Juk ir Kristus yra pasakęs, kad 'Žmogus gyvas ne vien duona, bet ir kiekvienu žodžiu, kuris eina iš Dievo burnos' [...] Tada, regis, redaktorius Antanas Kneizys [1893-1970] pasiūlė įvesti laikraštyje dvasinio turinio skyrių su klausimais bei atsakymais [...] Tada buvau prašomas redaguoti šį skyrių ».

¹⁹ Pr. M. Juras, *Jaunamečiams Vyčiams bertaininio laikraščio reikalu*, žr. Vytis, 1921 m. gruodžio 15 d., 18(112) nr., 571 psl.

« [Bet] reikalas turėti vaikams laikraštėlį man nedavė ramybės. Gal dėl to, kad vaiku būdamas, aš pats labai mėgdavau skaityti pasakaites. O tokių pasakaičių Amerikoje su žiburiu reikėjo ieškoti.

Norą, nedelsiant įgyvendinti savo svajonę, sužadino pokariniai išeiviai, įnešę į mūsų visuomenę daugiau lietuviško kraujo, — rašė jis 1971.X.31 d. — Tačiau mano galvelę kvaršino klausimas, kas tokį laikraštėlį redaguos? Juk vaikų laikraščio redaktorius turi būti ne tik literatas, bet ir išmintingos, motiniškos širdies asmenybė, mokanti kalbėti auklėjančia vaikų kalba. Mano laimei jau į Ameriką buvo atvykęs ir apsigyvenęs mano parapijoje poetas Bernardas Brazdžionis — Vytė Nemunėlis. Asmeniškai aš jo nepažinojau, bet jo raštus skaitydavau su didžiausiu pasigėrėjimu. Nedrąsiai paprašiau jį apsiimti redaguoti tokį laikraštėlį. Jis be maldavimų pareiškė savo sutikimą. Jis ir pasiūlė laikraštėlį pavadinti *Eglutė*. Jį spausdinti apsiėmė Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos Seserų kongregacija savo spaustuvėje Putname, Conn. Bet to negana! Juk *Eglutė* Amerikoje bus naujagimis, reikia jį išgarsinti, rinkti prenumeratorius, organizuoti administraciją ».

Besirūpindamas visu tuo, Juras (1949.XI.28) rašė savo konfratrui Ladui Tulabai Romoje: « Ant savo pečių pasiėmiau naštą — *Eglutę* [...] Pradžia sunkoka. Visur apatija ».

Neveltui jis savo bičiuliui skundėsi jį supamu abejingumu, nes daug kas bandė Jurą atkalbinėti nuo tokio, kaip jiems atrodė, 'tuščio ir nuostolingio užmojaus, kuris veltui bandys vaikus apsaugoti nuo nutautėjimo'. Bet žūt būt pasiryžęs įgyvendinti savo sumanymą, jis neklausė pesimistų, nepaisant to, kad ir platesnė visuomenė teigiamai nereagavo. « Kadangi pajamos išlaidų nepadengė, prašėme kilniadvasių prisidėti aukomis, bet ir šios buvo negausios » (1949.XI.28).

Bet ir ši nesėkmė nepakirto jo pasiryžimo, kuris plaukė iš plieninio jo noro jaunimą išauklėti krikščioniškai ir kartu jį apsaugoti nuo nutautėjimo. Bet nesunku tame ryžte įžiūrėti dalį jo pastangų savo nedidelę parapiją padaryti tokiu kultūros centru, kuris sėkmingai galėtų lenktyniauti su stambesnėmis lietuvių kolonijomis, nes ne jam vegetuoti kitų šešėlyje. Tatai jį ne kartą paskatino plačiau užsimoti, negu leido jo dvasinės bei finansinės galimybės. « Oficialiu leidėju buvo Lietuvių Kultūros Institutas, bet tas LKI man tebuvo skraistė prisidengti » — reikšmingai jis baigė savo pranešimą šiuo reikalu.

Redaktoriumi pakviestas Bernardas Brazdžionis (Vytė Nemunėlis) (g. 1907), poetas ir vaikų literatūros kūrėjas, Lietuvoje išleidęs net 13 veikaliukų, buvo idealus kandidatas į tą vietą. Juras vargstančiam Vakarų Vokietijos lageriuose poetui parūpino afidavitus ir 1949 m. jį apgyvendino savo parapijoje. 1950 m. sausio mėnesį Brazdžionis išleido pirmąjį *Eglutės* numerį. Įžanginį straipsnį baigė šiuo linkėjimu: « Vienos lietu-

viškos šeimos nuotaika tejungia ji mus visus, esančius laisvajame pasaulyje. Ir težaliuoja lietuviškoji *Eglutė* žiemą vasarėlę»²⁰.

Deja, Vytė Nemunėlis *Eglutę* redaguoti tegalėjo vienerius metus, nes medžiaginių bėdų spaudžiamas didesnėje kolonijoje turėjo ieškoti stipresnio pagrindo savo šeimai. Atsisveikindamas su savo skaitytojais, Brazdžionis 1950 m. gruodžio mėnesį apgailestavo ir silpnus *Eglutės* finansus: « Redaktorius svajojo nors po šiek tiek atlyginti bent nuolatiniams bendradarbiams, kurie visi pragyvenimą turi sunkiai užsidirbti fabrikuose ir rašė valandomis, nutrauktomis nuo poilsio. Deja, be nuoširdaus padėkos žodžio nieku kitu jis negalėjo atsilyginti». Betgi šviesiai žiūrėdamas į ateitį, jis savo darbą baigė šiuo paraginiu: « Visi auginkime šį lietuviybės medelį, kad ir svetimose žemėse jis būtų gyvas ir žalias, nes per jį reikšis ir mūsų mažųjų gyva ir gaivi lietuviška siela»²¹.

Brazdžioniui atsisakius, Juozas Laučka (g. 1910), Lietuvių Kultūros Instituto sekretorius, pasiremdamas Brazdžionio rekomendacija, į redaktorius pasiūlė Praną Naujokaitį, tuomet gyvenusį Brooklyne.

Pr. Naujokaitis buvo zanavykas, kuris 1905 m. užgimė Šakių apskrityje. Baigęs Šakiuose *Žiburio* gimnaziją, jis Vytauto Didžiojo Universiteto Filosofijos skyriuje studijavo lietuvių ir vokiečių kalbas bei literatūras. Dar gerai prisimenu studentą Naujokaitį, su kuriuo susitikdavau ne tik savo auditorijoje, bet ir *Šatrijos* draugovėje. Sėkmingai baigęs studijas, jis lygiai taip sėkmingai mokytojavo Ukmergės gimnazijoje, kurios direktoriumi jis buvo nuo 1941 iki 1944 m. Pasitraukęs į Vakarus, jis ten dėstė įvairiose išeivių mokyklose, kol 1949 m. rudenį jam pavyko pasiekti Ameriką.

Po metų jis, gyvendamas tuomet Brooklyne, susilaukė iš Juro, kurio lig tol nepažinojo, oficialaus kvietimo ir jam (1950.XI.28) padėjo šiais žodžiais: « Gavęs Jūsų malonų laišką ir nuoširdų kvietimą redaguoti *Eglutę*, turėjau rimtai pagalvoti ar aš pajėgsiu tas nelengvas pareigas atlikti dabartinėmis savo gyvenimo sąlygomis. Tačiau žinodamas, kaip mūsų mažiesiems šis laikraštėlis reikalingas, duodu Jums savo principinį sutikimą ».

« Į savo darbą *Eglutės* redaktoriaus pareigose — taip jis man (1976. 1.23) aiškino — žiūrėjau kaip į tautinę pareigą. Toji pareiga nebuvo labai lengva, nes nuolatos reikėjo raštus iš bendradarbių prašyte išprašyti. O vėliau [jie] visai pavargo, nes nebuvo mokamas honoraras, niekas pats nesisilūlė parašyti, į pavargusių vietą nelengva buvo surasti naujų rašytojų. Nelengva buvo ir su dailininkais, kurie piešdavo [ilustracijas].

²⁰ *Lietuviškoji Eglutė*, žr. *Eglutė*, 1950 m. sausio mėn., 1 nr.

²¹ *Po vienerių metų*, žr. *Eglutė*, 1950 m. lapkričio-gruodžio mėn., 10 nr.

Paslankiausias buvo Povilas Osmolskis [1919-1971] [...] Labiausiai vargino bendradarbių negausumas ir nuolatinis su jais susirašinėjimas.

Kadangi tuose laiškuose nuolatinė, įkyri tema buvo honoraras, Naujokaitis dar 1950.XI.28 d. atkreipė Juro dėmesį į šį opų klausimą: « Brazdžionis sugebėjo sutelkti nemažą bendradarbių skaičių ir sudaryti ryškų laikraščio veidą, bet jis [...] skundėsi, kad išnaudojęs visus savo kolegas rašytojus, ir nebesą, kas daugiau beprašo [...] Teks kreiptis vėl pas tuos pačius, o nieko jiems neduodant [...] sunku prisipaštyti».

O vis dėlto rūpestingam bei ryžtingam zanavykui pavyko naujų plunksnų pritraukti: « Stengiausi įtraukti jaunų jėgų iš pačių skaitytojų, — rašė jis (1976.1.23) autoriui. — Naujame *Atžalėlių* skyriuje spausdinau jų rašinius, jų laiškus. Vyko ir galvosūkių varžybos, laimėtojams buvo skiriamos dovanos knygomis (iš redaktoriaus kišenės) ».

Po kelių mėnesių redaktorius (1951.11.7) Jurui turėjo skųstis dėl kitos bėdos — dėl administratoriaus nesąžiningumo: « Gelbėkite *Eglutę* kol dar išgelbėti galima! Padėtis yra tikrai kritiška. Tą padėtį palikus, *Eglutė* turės mirti. Gelbėkit *Eglutę* nuo administratoriaus... Gal tai skamba paradoksiškai. Perskaitęs tuos žodžius, gal nusišypsosite ir palaikysite redaktorių juokdariu. Bet redaktorius nėra juokdarys. Jis kalba visai rimtai, kalba pro ašaras, nes jau paspėjo pamilti *Eglutę*, kaip savo tikrą kūdikį. Toliau kalbėsiu faktais, kurie turi Jums akivaizdžiai parodyti, kad šitaip su *Eglute* gali elgtis tik lietuviškos kultūros duobkasys » Po tokios aliarmuojančios įžangos Naujokaitis skaudžiais pavyzdžiais apkaltinęs administratorių apsileidimu bei savanaudišku panaudojimu prenumeratorių atsiųstų pinigų, grąšino atsistatydinti: « Jei administratoriumi nebus pakviestas padorus ir sąžiningas žmogus, suredagavęs balandžio mėn. (nr. 4), aš iš redaktoriaus pareigų resignuoju ».

Kadangi leidėjui, kaip visada ir dabar apsikrovusiam dar aibe kitų pareigų, nepavyko sutvarkyti šį degantį reikalą, redaktorius (1951.III.20) jam turėjo statyti tokį ultimatumą: « Jei tokia padėtis dar ilgiau užsitęs, būsiu priverstas į lietuviškos visuomenės nepasitenkinimą reaguoti viešai ». Po tokio griežto pasisakymo Juras, bijodamas viešo skandalo ir kartu nustoti tiek gabų kiek uolų redaktorių, prašė Putnamo Seserų perimti *Eglutės* administravimą. Jos, puikiai suprasdamos šio laikraščio svarbą bei naudą, apsikrovė ir šia pareiga, kurią iki mūsų dienų pildo visu sąžiningumu.

Bet kadangi tuo dar nepadidėjo tiražas, *Eglutės* redaktorius ir toliau honoraro mokėti negalėjo. « Kartą — taip prisimena Naujokaitis (1975.XII.2) — Juras atsiuntė man savo išleistų knygų (tarp jų ir Šv. Raštą), kad išdalinčiau jas svarbiausiems bendradarbiams. Tai tik toks tebuvo vienkartinis honoraras ». Bet kaip padidinti prenumeratorių skaičių, kas leistų pašalinti ir šią bėdą? Tam leidėjas, paragintas dar kai

kurių Chicagos veikėjų, sumanė *Eglutę* leisti dviem kalbom, vadinasi ir angliškai, kas (1954.1.16) buvo paskelbta *Drauge*. Tačiau tam planui tuoj gaivališkai pasipriešino kiti chicagiečiai, ypač Lietuvių Mokytojų Sąjungos Valdyba, kurios vardu Jonas Kavaliūnas 1954.1.29 d. laišku Jurą primygtinai ragino atsisakyti nuo tokio pragaištingo užmojo. «Basanavičiaus *Aušra* — priminė jis leidėjui, — laimėjo Lietuvai ir lietuvybei aplenkėjusį Kudirką, vėliau Lietuvos himno autorių, bet vargu ar jis ir daugelis kitų būtų buvę lietuvybei atgauti, jei *Aušra* būtų buvusi ne lietuviška, o tik lenkiška-lietuviška ».

Kadangi Juras susilaukė ir daugiau tokių pamokymų, įrodančių, kad toks dvikalbiškumas tebtų mūsų pačių talka vaikams nutautinti, jis nusileido.

Eglutės redagavimas Naujokaičiui brangiai atsiėjo, nes visą naštą jis turėjo vilkti šalia savo sunkaus darbo fabrike, kas skaudžiai skriaudė jo sveikatą. Dėl to jis po penkerių metų pasitraukė iš redaktoriaus vietos, į kurią jis pasiūlė rašytoją Stepą Zobarską.

Gimęs 1911 m. Aukštaitijoje, Zobarskas 1928 m. baigė Rokiškio gimnaziją ir po to Kaune dirbo Švietimo ministerijoje. 1936 m. jis perėjo į Raudonąją Kryžių, kur, tapęs jaunimo skyriaus direktoriumi, redagavo *Žiburėlį*. Tačiau neilgai, nes dar tais pačiais metais išvyko į Paryžių, kur studijavo kalbas, literatūrą ir žurnalistiką. Grįęs 1938 m. jis Raudonajame Kryžiuje vėl įstojo į senas vėžes. 1944 m. Zobarskas, vengdamas rusų okupacijos, pasitraukė į Vakarų.

Ten jis po dvejų metų gavo iš A. Vaičiulaičio (g. 1906), tuomet Brooklyne redaguojančio *Ameriką*, pranešimą, kad Lawrence klebonas noris jam padėti atvykti Amerikon. Atsidėkodamas nepažįstamam geradariui, St. Zobarskas (1946.III.10) iš Konstancos, prie Šveicarijos sienų, jam rašė: « Toks nepažįstamo lietuvio geraširdiškumas mane labai sujaukdino. Tikiuos, kad rasiu būdą kada nors už tai ne žodžiais atsidėkoti. Pasakyti apie save neturiu daug ką... nebent tai, kad esu išspausdinęs aštuonias beletristikos knygas, eilę vadovėlių pradinėms mokykloms, kuriuos esu paruošęs su kitais pedagogais ir kurie nepriklausomoje Lietuvoje buvo plačiai vartojami [...] Jokioje politinėje veikloje nedalyvavau ir jokiai partijai nepriklausau. Esu tik Lietuvių Rašytojų Sąjungos narys ».

Kitame (1946.IV.12) Jurui adresuotame rašte dar skaitome: « Kiek supratau [...] iš mano bičiulio Vaičiulaičio laiško, Tamsta pažadėjai man šiokią tokią vietelę pas save ir afidavitus. Šitų vilčių paskatinatas, įstojau į Heidelbergo universitetą ir studijuojau anglų kalbą [...] Kad jau dabar galėčiau rūpintis kvotos reikalu, man būtų reikalingas Tamstos angliškai rašytas oficialus kvietimas ». Ar Zobarskas tokio sulaukė nėra aišku, nes jo paties tvirtinimu jis 1949 m. atvykęs Amerikon žino-

mojo visuomenininko Juozo Bačiūno (1893-1969) afidavitais, o pinigų kelionei paskolinusi *National Catholic Welfare Conference*.

Naujame kontinente S. Zobarskas greitai plačiai užsimojo literatūros srityje — išleido ne tik kitų autorių veikalų, bet ir pats kūrė ir be to dar išvertė lietuviškų knygų į anglų kalbą, tuo supažindindamas ir amerikiečius su mūsų literatūra. Taigi, St. Zobarskas buvo kūrybingas bei judrus rašytojas, vertėjas ir leidėjas. Pr. Naujokaičio įsakmiai prašomas, 1956 m. pradžioje bent vieneriems metams apsiėmė redaguoti *Eglutę*. Taip jis perėjo į tokią sritį kuri buvusiam *Žiburėlio* redaktoriui nebuvo svetima. «*Eglutę* redaguoti, — taip jis man (1976.II.19) pasisakė, — paėmiau laikinai Pr. Naujokaičio prašomas, kuriam [ši] našta dėl žmonos mirties bei kitų priežasčių buvo pasidariusi nebepakeliama. [Redagavimo] principai buvo labai paprasti: kaip nors sudominti išeivių vaikus, kad skaitytų lietuviškai. Gal dėl to buvo nemažai kreipta dėmesio į folklorą, kuris visada vaikus patraukia. Norėjosi, žinoma, priminti Lietuvą, įtaigoti, kad ji yra jų tikroji tėvynė. Redagavimas etninės spaudos Amerikoje yra žymiai sunkesnis, negu redagavimas savame krašte, kur ir resursai didesni, daugiau bendradarbių [...] Darbas man patiko, nes tikėjau, kad gal nors mikroskopiška dalele prisidėsiu prie lietuviybės išlaikymo.

[Ši] darbą apleidau po metų, nes buvau susirgęs. Be to, pasidarė per sunku suderinti tarnybą banke, ruošimą leidinių anglų kalba, kas, mano manymu, buvo žymiai svarbiau, nes *Eglutei* redaktorių buvo galima surasti žymiai daugiau, negu vertėjų ir redaktorių anglų kalba. Aš ir perėmiau *Eglutę*, su sąlyga, kad redaguosiu neilgiau kaip vienerius metus. Jokio įpėdinio *Eglutei* neparinkau ».

Savo atsistatydinimą S. Zobarskas šitaip paaiškino: « Kodėl su *Eglute* turiu atsisveikinti? Ogi todėl, kad atsirado labai daug kito darbo; be to, noriu kokią knygėlę parašyti. Nebeužtenka laiko. O *Eglutės* redagavimas nėra lengvas. Jeigu man nebūtų atėję į talką kiti rašytojai, dailininkai ir skaitytojai, tai nežinau, ar būčiau pajėgęs tuos vienerius metus ištesėti»²². Padėkojęs bendradarbiams, Zobarskas jautriai ragino lietuvių vaikus skaityti ir rašyti *Eglutei*.

Sekančiu redaktorium buvo pakviestas žinomas pedagogas A. Šerkšnas (1903-1966), kilęs iš Dūkijos, 1929 m. Šerkšnas Kaune baigė Simono Daukanto vardo Mokytojų seminariją ir paskui Vytauto Didžiojo Universiteto Filosofijos skyriuje dar studijavo lietuvių kalbą ir pedagogiką su psichologija, kur jį labiausiai paveikė Stasys Šalkauskis (1886-1941). Šalia savo pagrindinių šakų jis neužmiršo nė vokiečių kalbos. Tai davė man progos jį arčiau pažinti. Vėliau jis mokytojo įvairiose mokyklose,

²² St. Zobarskas, *Atsisveikinimas su «Eglutės» skaitytojais*, žr. *Eglutė*, 1957 m. sausio mėn., 1 nr., 32 psl.

buvo Marijos Pečkauskaitės vardo gimnazijos mokytojas ir vėliau direktorius. Taip pat A. Šerkšnas paruošė disertaciją tema *Pedagoginis santykiavimas klasės bendruomenėje*, už kurią jam audringuose 1942 metuose Kauno universitetas pripažino daktaro laipsnį.

Po dvejų metų Šerkšnas buvo nublokštas į Vakarų, kur jis, visuomet *rerum novarum cupidissimus*, Vienos universitete praplatino savo pedagoginį horizontą. 1948 m. pasiekęs JAV, porą metų Brooklyne redagavo savitraštį *Ameriką*, kas jam davė progos užmegzti santykius su katalikiškos visuomenės veikėjais. 1950 m. nesulaikomas jo veržimasis į savo specialybę jį nuvedė į Annhursto kolegiją, kur gavo dėstyti filosofiją ir pedagogiką. Kadangi naujoji darbovietė buvo prie pat Putnamo, Conn., ir netoli Lawrence'o, Mass., Šerkšnas ne tik galėjo pagilinti savo pažintį su Juru, bet ir susipažinti su mūsų Seselėmis Putname, kurias jis uoliai rėmė. Tie santykiai nenutrūko nė 1954 m. jam persikėlus į Hartfordą, Conn., kur jis dirbo miesto švietimo valdyboje ir kartu universitete dėstė psichologiją²³.

Gailestingą Juro ranką mūsų auklėtojas patyrė dar UNRRA lageriuose bevargdamas, nes jis viename laiške (1947.VII.22) savo geradariui šitaip dėkojo: « Gavome Jūsų siuntinėlių. Didelė parama jis bus mūsų vaikams, didelis džiaugsmas mums tėvams. Jūsų gestas yra gilios krikščioniškos meilės ženklas ». Vėliau, Annhurste besidomėdamas vaikų godžiai skaitomais «komikais», jis (1951.XI .27) Jurui siūlė pafinansuoti išleidimą gerų komikų: « Ėmiausi išstudijuoti visas komikų rūšis ir atrinkti tuos, kurie jokios žalos vaikui nedaro. Jau turiu per 320, kitus dar 'medžioju' [...] Kai sąrašė bus 50-60 rūšių švarių komikų, tai tokia pasirinkimo skalė vaiką patenkins ir jam nebus reikalo slaptai nuo tėvų veržtis prie kitų blogų. Norėčiau paskleisti tą dalyką per mūsų parapines mokyklas [...] Ar nebūtų galima tai padaryti Lietuvių Kultūros Instituto vardu? ».

Kadangi Juras šiuo jo sumanymu susidomėjo, Šerkšnas (1952.11.21) jam dzūkišku nuoširdumu dėkojo: « Mane net jaudina toks gilus Jūsų įsijautimas į visa, kas tik lietuviška, katalikiška ir kas gera [...] Aname laiške davėte sveikų sugestijų, o šiame laiške jau tiesiai statote klausimą, kaip tą mintį reikėtų realizuoti [...] Studiją jau baigiau [...] Lauksiu iš Gerb. Prelato žodžio, ar sutiktumėte leisti visa tai praveisti LKI vardu? ».

Koks buvo tikras Juro nusistatymas tuo reikalu paaiškėja iš šio (1976) man atsiųsto pasisakymo: «Kopijuoti dr. Šerkšno komikų rinkinį ir išleisti jį albumo pavidalu nebuvau entuziastas. Daugelį jų buvo galima panaudoti *Eglutėje*, bet turėjo būti spausdinami spalvose ir gal tik su leidimu autorių. Kai kuriuose [yra] religijos dvasios; bet norėjosi, kad

²³ Žr. *Lietuvių Enciklopedija*, 29 t. (1963), 416 psl. ir nekrologą *Mirė dr. Antanas Šerkšnas*, žr. *Darbininkas*, 1966.VI.29 d., taip pat *Draugas*, 1966.VI.24 d.

juose atsispindėtų ir lietuviškos dvasios. Buvau nuėjęs į garsią Bostono leidyklą pasiteirauti, kiek kainuotų albumo išleidimas. Kaina man buvo nepasiekiamą. *Eglutės* spausdintojos [t.y. Putnamo Seselės] irgi nespausdina ». Svarbiausia gi tų komikų nespausdinimo priežastis jtikimiausia bus buvęs faktas, kad humoras neįėjo į Juro psichogramą.

Nors Juras ir negalėjo patenkinti Šerkšno prašymo, santykiai tarp abiejų pasiliko geri, kas, Zobarskui atsisakius toliau redaguoti *Eglutę*, leidėją paskatino kreiptis į Hartfordo docentą su prašymu užimti redaktoriaus kėdę.

Tiksliai nedatuotame laiške iš 1957 metų, Zobarsko įpėdinis šitaip kreipėsi į leidėją: « Iki šiol dar nepadėkojau Jums už pasitikėjimą, pavedant man redaguoti *Eglutę*. Mat, vis dar bijojau ir nežinojau, ar pajėgsiu ši sunkų uždavinį, tokiomis sunkiomis darbo sąlygomis vykdyti. Dievas žino, kaip čia viskas eis [...] Šiuo kartu kreipiuos su prašymu [...] parašykite kalėdiniam numeriui pirmą puslapį. Žinau, kad Jūs visada užimtas darbais, bet vis tiek drįstu prašyti Jus [...] nes mes turime dėti desperatiškai visas pastangas pakelti *Eglutės* prestižą. Jūsų žodis bus ta kryptimi ».

Naujas redaktorius neveltui buvo barškinęs į Lawrence'o klebono duris, nes jam už kelių savičių atsiuntė (be datos) tokią padėką: « Gavau Jūsų įžanginį kalėdiniam numeriui, ačiū [...] Jūs mokate prabilti ne tik į senus, bet ir į vaikus. Aš atsimenu, mano literatūros profesorius sakydavo [...] didžiausias protas [yra] tas, kuris pajėgia vaikams parašyti [...] Jūs prabylate visai jų kalba ».

Už metų Šerkšnas dar kartą tuo pačiu prašymu kreipėsi (laiškas taip pat be datos) į Prelatą: « Tai mano paskutinis numeris ir paskutinis Jūsų varginimas. Jūs pernai taip dailiai pataikėte, parašykite ir šiemet [...] Šia proga — nuoširdi mano padėka už Jūsų bendradarbiavimą man esant šitose sunkiose pareigose. Jūs buvote vienintelis iš tos orbitos ».

Kodėl dr. Šerkšnas, sėkmingai pradėjęs redaguoti *Eglutę*, tik vienerius metus ištvrė tame poste? Į šį klausimą, buvusi jo žmona, dabartinė Elzbieta Simonaitienė, (1976.III.12) iš Bloomfield, Conn., man atsakė: « Be savo nuolatinio darbo [...] Hartfordo universitete [Antanas] tuojau įėjo į vietos lietuvišką veiklą — [buvo] Bendruomenės pirmininku ir mokytoju šeštadieninėje mokykloje, be to skaitydavo paskaitas. Jam jau buvo sunku aprėpti visus darbus. Turėjo atsisakyti *Eglutę* redaguoti ». Kadangi ir be šios pareigos jam liko daug darbo, jis po kelerių metų apsirgo angina pectoris. « 1966 m. vasario mėnesį širdies ataka, iš kurios po trijų mėnesių atsigavo. Grįžo vėl į darbą, bet neilgam: birželio mėnesį antra stipri ataka, kurios neatlaikė ».

Apžvelgdamas visą savo triūsą įkuriant ir globojant *Eglutę*, Juras (1975) šitaip pasisakė: « *Eglutę* pradėjau leisti savo lėšomis pilnas vilties, kad katalikiška visuomenė prenumeratomis ją parems. Taigi maniau, kad mūsų parapijinės mokyklos ir šeštadieninių mokyklų dėstytojai, sueidami su jaunuolių tėvais, užsakys vaikučiams laikraštėlį bent porą tūkstančių egzempliorių. Mano įeigos bei santaupos nebuvo didelės. Maniau, kad man asmeniškai nereikės ilgai rūpintis jos klestėjimu. Deja, taip neįvyko. Ne-gaunant užtektinai drėgmės ir laistytojų, jai grėsė pavojus nudžiūti. Tada 1959 m. kreipiausi į Putnamo Seseris, kad jos perimtų *Eglutę* visiškai, t.y. ir redagavimą ».

Dar prieš dešimt metų Juras buvo panašioje situacijoje, nes tuo-met reikėjo gelbėti jo globojamąjį *Darbininką*. Supratęs, kad tik pasto-vi organizacija, sakysime kokia kongregacija, galės jį apsaugoti nuo suny-kimo bei žlugimo, jis iš paskutiniųjų stengėsi tą laikraštį atiduoti Tėvams Pranciškonams, kurie jį paskui Brooklyne pastatė ant tvirtų pagrindų. Taigi, kodėl dabar *Eglutę* neatiduoti kitam vienuolynui, ir tai būtų moteriškam, kuris savo motiniškumu puikiai supranta vaiką ir jau nuo 1951 m. pavyzdingai tvarko administraciją?

Teigiamai atsiliepdamos į Prelato prašymą, Putnamo seselės visa meile pasišventė ir šitai naujai pareigai. 1959 m. spalio mėnesį jos išleido anketą, ragindamos ne tik tėvus, bet ir vaikus, kad jie pasisakytų apie savo laikraštėlį ir pareikštų pageidavimus. Pasiremdamos gautais atsaky-mais, jos įnešė įvairias aujenybes: turinį labiau pritaikė pradžios mokyklų vaikams ir padidino paveikslų skaičių, kuriuos dažnai spausdino dviem spalvomis. Tokiu būdu *Eglutė* ir savo išore pasidarė daug šviesesnė bei patrauklesnė. Įkūrėjas dėl to su pasitenkinimu pastebėjo: « Ji savo išvaizda bei turiniu pasidarė tokia, kokią aš visada ją norėjau matyti ».

Geras pasekmes to perdavimo į Seselių rankas tuoj pastebėjo ir mū-sų literatai bei publicistai, kaip parodo ši Juozo Brazaičio (1959.III.9) prelatui siųsta atestacija: « Paverčiu *Eglutę* tik paviršutiniškai, bet su džiaugsmu pastebiu, kad pasirinkimas [ją] perduoti Seselėms redaguoti yra vykęs. Daugiau vaikiškos šilumos ir fantazijos. Daugiau širdies ».

« Nors *Eglutė* — taip tęsė aukščiau pacituotasis Prelatas — ir po to [prenumeratorių skaičiumi] neišaugo, kaip tikėtasi, tačiau Seselių rū-pesčiu ir pastangomis ji gražiai žaliuoja. 1975 metais jau paminėta 25 metų sukaktis to laikraščio, kuris iš Putnamo spinduliuoja lietuvių vaikams visame pasaulyje, nors ištautėjimas jį slegia ir dabar ».

4. LIETUVIŲ KULTŪROS INSTITUTO PIRMININKAS (1941)

« Nesijaučiau sėdįs čia savame vežime ».

Amerikos lietuviai turėjo aibę visokių organizacijų, kurios plačiai aprūpino mūsų senąją išeiviją. Bet jose kur kas mažiau buvo puoselėta kultūra, nes senesnioji generacija mažai jos atsinešė iš carų valdomos tėvynės, o Amerikoje jie — daugumoje juodadarbiai — ja rūpintis nepajėgė. *Primum vivere!* Dėl to jaunesnei kartai, jau pas Dėdę Samą išaugusiai, grėsė pavojus perimti amerikiečių civilizaciją, kas reiškia ne ką kitą kaip ištautėti. Tuo degančiu klausimu daug kas kėlė balsą, šis tas buvo daroma, tačiau trūko vieno, visas pastangas vienijančio centro.

Tuo sielojosi ir viena patriotiška trijulė, kuri 1940 m. vasarą viešėjo Juro vasarnamyje Marblehead prie Atlanto, būtent, be šeimininko, dar Leonas Šimutis (1892-1971), « Altos » pirmininkas bei *Draugo* redaktorius, ir prof. Kazys Pakštas (1893-1960). Bevaikščiojant ošiančios jūros pakrantėje — taip prisimena Juras (1975.XI.30) — « lakiosios fantazijos profesorius vedžiojo mus po [įvairių projektų] labirintus. [Jis] apibūdino praeitį, metė žvilgsnį į ateitį. Aiškino, kad mums jau laikas išsirisiti iš kiauto ir išeiti į viešumą su savo kultūriniais lobiais ». Taigi, mūsų trijulei atrodė, kad tokia institucija galėtų būti galingu švyturiu mums visiems ir net svetimtaučiams. Pasekmė šių, ties Atlantu pagimdytų planų, buvo ta, kad Federacija, kurios tikslas — tarp kitko — buvo leisti ir remti katalikiškąją spaudą, steigti ir palaikyti labdaros, kultūros ir mokslo įstaigas, 1941 m. Chicagoje įkūrė Lietuvių Informacijos Biurą ir jo direktorium pakvietė to sumanymo tėvą Pakštą, kuriam pažadėjo mokėti algą. « Apie jį mums čia daug rašyti netenka, — aiškino Šimutis *Drauge*. — Profesorius jau dabar dirba Biuro naudai [...] rašydamas angliškai spaudai straipsnius, kalbėdamas apie Lietuvą per radiją. Be to, jau yra paruošęs anglų kalba porą didokų veikalų apie Lietuvą [...] Mūsų visuomenė tą jo gražų ir patriotišką darbą giliai vertina [...] ir jam padės dirbti»²⁴.

Entuziastiškam Pakštui atrodė, kad įstaigos pavadinimas netikslys ir dėl to siūlė tą Biurą perkrikštyti į Lietuvių Kultūrinį Institutą. Kadangi Federacija su tuo sutiko, Pakštas *Drauge* išspausdino darbo planą²⁵, kurį

²⁴ Informacijos Biuro direktorius prof. K. Pakštas, žr. *Draugas*, 1941.VI.13 d.

²⁵ Lietuvių Kultūrinis Institutas ir jo tikslai, žr. *Draugas*, 1941.IX.15 d.

Darbininkas sveikino šia rekomendacija: « Instituto įsteigimas [yra] svarbus teigiamas įvykis tautai ir didelis įnašas į lietuvių gyvenimą išieivijoje. Žinodami profesoriaus energiją, mes neabejojame, kad jam pasiseks pritraukti bendradarbiais iš lietuvių profesionalų tarpo, ir universiteto studentai skaitys už garbingą pareigą ir malonumą padėti darbe ir pasisemti žinių lituanistikos seminaruose [...] Mūsų gi išieivija ir mes visi pradėkime lenktinuioti kas piniginėmis aukomis, kas knygomis, ar kuo kitu, padėdami Institutui sunkiame darbe »²⁶.

Nors veiklusis Pakštas entuziastiškai išreklamavo savo « vaiką » ir jam inteligentų tarpe laimėjo daug simpatikų, tačiau nepavyko suįdominti platesnės visuomenės. « Deja, — taip 1977 m. Juras pasisakė šiuo skaudžiu reiškiniu, — mūsų visuomenė į jį nekreipė dėmesio. Užsimojimas virto utopija ». Dėl to ir anglų kalba išleistieji veikalai tik silpnai buvo platinami, kas 1943 m. birželio mėnesį Federaciją privertė nutraukti finansišką paramą.

Pakštas skaudžiai pergyveno menką savo tautiečių nusiteikimą į savo kultūros puoselėjimą, nes po trumpos gastrolės Altos Informacijos Centre New Yorke, mūsų kultūros nomadas darbo turėjo ieškoti svetimtaučių tarpe. Apie tą nesėkmę Juras rašė (1975.XI.30): «Jis, būdamas Lietuvių Kultūros Instituto pirmininku ir direktorium, norėjo labai daug pasitarnauti Lietuvai. Deja, negavo 'arklių ir pašaro' tam vežimui vežti. Kai po trumpo laiko vilkai pradėjo staugti prie durų, [jis] turėjo klambenti duris universitetų ir grįžti prie profesoriavimo. Manau tai jis skaudžiai pergyveno ». Tiesa, jis ir naujose vietose — Northfielde, Minn. ir Monterey, Cal., iki 1947 metų išleido dar keletą brošiūrų, tačiau jau nebeįėjė Institutą apsaugoti nuo merdėjimo bei mirties.

« Pakštui pasitraukus iš vadovybės, — tęsia Juras pranešimą, — man atiteko L.K.I. pirmininkavimo pareigos. Aš jaučiaus [...] lyg iškaba vitrinoje, generolas be kareivių, viršininkas be titulo ir be studentų [...] Sušaukiau į Tėvų Pranciškonų vienuolyną Brooklyne Valdybos posėdį [...] [Jaučiausi] lyg ore pakibęs ir prašiau išrinkti mano vieton pirmininką. Neatsimenu, kas buvo išrinktas pirmininku, bet žinau, kad išdininku buvo kun. dr. M. Ražaitis [1893-1959] ir raštininku prof. J. Brazaitis [1903-1974] [...] Prieš mirtį profesorius buvo žadėjęs atsiųsti į Alką Lietuvių Kultūros Instituto protokolo knygas. Nebesuspėjo». Iš visų davinų aišku, kad pirmininku liko Juras, ką patvirtino ir faktas, jog jisėjo jo pareigas.

Apkrautas dar visokiomis kitomis pareigomis, kurios jam neleido įsigilinti į jas, Juras ir to sužaloto Instituto priešakyje nebegalėjo parodyti iniciatyvos. Dėl to jis turėjo pasitenkinti vienu, tiesa, tiesiog spirginančiu klausimu: Kaip išlaikyti lietuviškumą, šią būtiną sąlygą bet kokiam kul-

²⁶ *Lietuvių Kultūrinis Institutas, žr. Darbininkas, 1941.IX.30 d.*

tūriniam darbui? Tam sprendžiamam klausimui pagvildenti, jis 1949 m. kreipėsi į savo tautiečius su prašymu jam atsakyti į šią anketa:

Anketa lietuviškumo reikalui

Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių tautinė sąmonė ir lietuvių kalbos vartojimas yra tokiaime stovyje, kuris kelia rimto susirūpinimo. Tai būklei pagerinti reikia ir rimtų studijų ir rimtų priemonių. Tai ypač svarbu dabar, kai eina žūtbutinė kova dėl lietuvių tautos išsilaikymo ir Lietuvos išlaisvinimo, ir kai lietuvių tautos akys tuo reikalu yra nukreiptos ypatingai į Amerikoje laisvai gyvenančius lietuvius. Bet tai dar ne viskas.

Lietuvių tautinė sąmonė turi būti visur ir visuomet stipri. Juk lietuvių tauta yra ne tam, kad mirtų, bet kad gyventų, kurtų ir tuo būdu atliktų jai atitenkančią žmonijos gyvenime misiją. Galop, jokia tauta negali abejingai žiūrėti į savo kamieno džiūstančias šakas.

Visi šitie motyvai mus paskatino paruošti čia kartu spausdinamą anketa ir paprašyti visų geros valios lietuvių pareikšti j anketoje iškeltus klausimus savo atsakymus. Mes tikime, kad duoti atsakymai suteiks labai vertingos medžiagos šio reikalo tinkamam sprendimui ir tuo būdu daug prisidės prie lietuvių tautos gyvastingumo palaikymo.

Šis klausimas yra svarbus, todėl į šią anketa prašome veikiai atsakyti ir grąžinti Lietuvių Kultūros Instituto pirmininkui kun. P.M. Jurui, 94 Bradford Street, Lawrence, Mass.

Lietuvių Kultūros Institutas

Anketa

1. Kokioje būklėje, Tamstos nuomone yra Amerikos Jungtinių Valstijų lietuvių tautinė sąmonė ir lietuvių kalbos vartojimas? Geroj, blogoj, atitaisomoj ir tt.

2. Kas turi imtis tos būklės gerinimo ir kaip?

3. Koks vaidmuo šiame darbe atitektų seniau čia gyvenantiems lietuviams?

4. Koks vaidmuo šiame darbe atitektų naujai atvykusiems lietuviams tremtiniais?

5. Kitos tuo reikalu pastabos ir pasiūlymai? »²⁷.

Į šitą atsišaukimą atsiliepė tik nežymus skaičius užkalbintų tautiečių, bent Juro archyve terasta vos 57 atsakymai. Tai aliarmuojantis skaičius. Ypač liūdna, kad jame užtinkame tik kelius mūsų šviesuomenės atstovus — J. Audėną, dr. J. Balį, A. Bendorių, prof. A. Damušį, Č. Grincevičių, prof. P. Joniką, dr. P. Mačiulį, St. Pilką, Stebėtina, kad kunigų nedaug užtinkame — K. A. Matulaitį, MIC, K. E. Paulionį, St. Railą, Pr. Vasiliauską, A. Sideravičių, J. Steponaitį, Pr. Virmauskį — 12

²⁷ *Anketa lietuviškumo reikalui*, žr. *Darbininkas*, 1949.IV.29 d.

nuošimčių visų atsakiusiųjų. Mažai ir moterų, vos trejetas — S. Grauzienė, buv. Panevėžio Mergaičių Gimnazijos mokytoja, dr. J. Jucaitienė ir iš Kolumbijos atsiliepusi J. Narutavičienė (vėliau Pakštienė).

Štai keletas charakteringų atsakymų: Dr. P. Mačiulis (1895-1978, buvęs diplomatas) iš Chicagos 1949 m. balandžio 30 d. rašė: « Su tariamu jaunimu, gimusiu iš pirmos kartos, jau nebegali susikalbėti, arba jie kalba taip sudarkyta kalba, kad norisi verkti. Pasiteiravus, kur jie mokėsi, 80% atsako: 'Lietuvių parapijinėse mokyklose ir koledžiuose [...] Sekmadieniais lietuviškose parapijose lietuvių kalba jau nebe šeimininga, bet tikra žodžio prasme, kampininkė [...] Čia reikėtų antro kan. K. Prapuolenio [1858-1933], kuris galėtų parašyti didesnę satyrą, kaip lietuviškose parapijose ir lietuviai kunigai (ne lenkai ir ne anglai) baigia naikinti lietuvių kalbą [...] Jei atsikeltų iš karsto kunigai Burbos, Kaupai ir jų visa plejada, jei pirmoji Sesuo kazimierietė, Kaupaitė šiandien pažvelgtų kaip mokosi lietuviškai ir lietuvaitės lietuvių kalbos, juos visus ištiktų stabo mirtis ».

Būdinga, kad ir beveik visi kiti anketininkai savo įžanginiame žodyje ieško kaltininkų. Antai ir A. Bendorius (1904-1969) iš Brooklyno²⁸: « Mes turėtume gražiausią Lietuvą Amerikoje, kuri spindėtų visam laisvam pasauliui, jeigu mūsų kunigai sektų (sakau nors sektų!) didžiųjų idealistų ir nenuilstančiųjų kovotojų bei kultūros kūrėjų kun. P. M. Juro, kun. Balkūno, kun. Urbonavičiaus, kun. Albavičiaus ir dar ne vieno kito pavyzdžiu [...] Dabar žymi dalis čia lietuviškų kunigų dėl dolerio dedasi su svetimtaučiais ir lietuvių bažnyčias paverčia nutautėjimo mokykla [...] Argi ne lietuviai komunistai ('Laisviečiai') yra vininteliai didžiame New Yorke, kurie ligi šiol tebeturi lietuvių kalbos kursų?! ».

Dr. J. Balyš (g. 1909), Indiana University, Bloomington, Ind., plaka « ideologijas »²⁹: « Blogas yra dalykas, kad šiame krašte lietuviškos organizacijos savo veiklą dažniausia grindžia tarptautinėmis ideologijomis, kurios šio krašto jaunuomenei yra visiškai neįdomios [...] Kaž kodėl mes pirmiausia norime svetimiečiams pasitarnauti, Maskvai arba Romai, bet ne lietuviškam reikalui [...] Dabar ne vienas iš jaunųjų pasako: 'Mūsų visuomenės veikėjai riejasi tarpusavyje ir ginčijasi dėl visiškai neįdomių dalykų. Geriau baisolą pažaisti, negu jų prakalbų klausytis!' ».

« Kas darytina? », klausia 1949.IV.30 d. dr. A. Trimakas (1902-1964, diplomatas ir politikas) iš Brooklyno. Nepalikdamas šiam klausimui kabėti ore, jis padarė net 18 pasiūlymų, kuriuos suveda į šį punktą: « Visur imamasi skiepyti vyresniųjų ir jaunesniųjų tarpe meilę ir pagarbą savo tautai, savo praeičiai, savo kalbai, akcentuojant, kad savo praeities kultas nieko nekenkia nei Amerikai, nei jos žmonėms, priešingai, juos praturtina,

²⁸ Atsakymas į anketą, be datos. Pašto antspaudas 1949.VI.23 d.

²⁹ Atsakymas į anketą, be datos. Pašto antspaudas 1949.V.20 d.

o pagarba šiuo metu kenčiančiai lietuvių tautai tik kelia Amerikos tautos žmoniškumo kilnius jausmus ».

Bet kyla klausimas: Ko galima tikėtis iš visų šių pastangų? Dr. A. Damušis (g. 1908) iš Clevelando savo inžinieriškai trumpą atsakymą baigia šiais giedriais žodžiais (1949.V.25): «Jūsų anketa yra didelio moston užsimojimas. Tai sunkus, bet didelės vertės uždavinys. Daug bus sunkumų šioje srityje, kaip visados, kai stengiamasi ką pakreipti naujais tobulesniais keliais. Bet jei bus dirbama, bus laimėta ».

Įprastu moterims praktiškumu J. Narutavičienė (g. 1895) iš Kolumbijos Medellino, 1949.VI.29 d., visai konkrečiai siūlo viską, kas liečia tautą, surinkti į vieną vietą, į muziejų, kuriam ji apsiimanti perleisti virš 200 eksponatų. Ji net pasiryžtanti atvykti į JAV: «Ten galėčiau toliau rinkti naujus eksponatus ir tuo padaryti didelį įnašą į Kultūros Institutą ». 1956 m. mirus jos vyrui, ji už metų persikėlė į Miami, Fla., ir ten 1959 m. ištekėjo už prof. Pakšto, buvusio LKI direktoriaus.

Nors į anketą atsakiusieji buvo iškėlę aibę sumanymų, tačiau iš to mažai buvo naudos, nes neatsirado, kas Institutui būtų įkvėpęs naujos gyvybės. Tai padaryti ir Juras, dar begalės kitų pareigų spaudžiamas, nepajėgė, juoba kad jis turėjo prisipažinti: « Nesijaučiau sėdįs čia savame vežime ». Dėl to jis pasitenkino sušaukti Bostono *Darbininko* namuose eilę suinteresuotųjų pasitarimams. Tačiau ir šiems « paskutiniems mohikanams » nuleidus rankas, šis Institutas liko vieno dešimtmečio chimera.

Visą tą apgailėtiną istoriją Juozas Laučka, buvęs tos įstaigos vicepirmininkas, 1976 m. lapkričio 8 d. suvedė į šiuos žodžius: « Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Amerikos lietuviai tuoju suvokė, kad kova dėl Lietuvos laisvės atsteigimo galės būti labai ilga, kad vien politinių pastangų neužteks. [Dėl to] ALK Federacija ryžosi sutelkti visas stipresnes pajėgas tiek politinei, tiek kultūrinei veiklai. Susitarta steigti įstaigą, kuri nebūtų paženklinta propagandiniu atspalviu. Užuo propagandiškai skambančio Informacijos Centro nutarta organizuoti Lietuvių Kultūros Institutą, kurio uždavinys būtų [...] leisti studijas anglų kalba iš lietuvių tautos istorijos, kultūros ir valstybinio gyvenimo. Visų akys kryo į prof. Kazį Pakštą [...] kuris tuomet buvo laisvas nuo kitų įsipareigojimų [ir] mielai ėmėsi [to] darbo [...] Per trumpą laiką buvo išleisti keli nedideli, bet būtinai reikalingi leidiniai — prof. A. Senno (1899-1978), [rašytojo] A. Vaičiulaičio ir [paties] Pakšto. Jam nebuvo lengva 'direktoriauti', nes trūko lėšų [...] Beveik tuo pačiu laiku A. L. Taryba nutarė steigti Amerikos Lietuvių Informacijos Centrą New Yorke, labai panašiam reikalui. Kadangi [šis] Centras turėjo būti remiamas visų Altą sudarančių organizacijų, ALK Federacijos valdyboje sutvirtėjo mintis atsisakyti nuo Instituto tvirtinimo ir visą talką skirti Informacijos Centrai, į kurį [turėjo] pereiti Pakštas. Taip ir įvyko 1944 metų pavasarį [...] Nuo to laiko Institutas

pakibo ore, tik viena jo šaka išliko — Alka, Juro kūrinys, [kurį steigėjas atsiėmė]. Oficialiai Institutas tur būt ir šiandien nenumarintas, nes klek žinau, jo steigėjas ir kūrėjas, ALKF Valdyba, nėra nutarusi jo uždaryti [...] paskutinis pirmininkas buvo Juras ».

Tokiu Prelatas yra ir šiandien, 1979 m., nors jis tą faktą jo paties susuktuose darbų darbelių verpetuose yra užmiršęs.

5. PARAPIJINĖS MOKYKLOS STEIGĖJAS (1956)

«Veikiai įsitikinau, kad parapija be katalikiškos mokyklos, tai lyg šeima be vaikų».

« Viso mano amžiaus svajonė — įkurti parapijinę mokyklą » — šituo pasisakymu autoriui Juras išreiškė bene karščiausią savo kaip klebono norą, nes tokios mokyklos įsteigimu jis toli nuo Lietuvos būtų įgyvendinęs vieną svarbiausių Valančiaus troškimų. Panašiai kaip šis « jo vyskupas » tokiu darbu savo tautiečius siekė apsaugoti nuo rusifikacijos, dabar ištikimas jo sekėjas kitoje šalyje norėjo savo parapijiečius apsaugoti nuo ištautėjimo. Jis, žinoma, turėjo dar daugiau motyvų, bet tautinis bus buvęs pats pagrindinis. Imtis to sunkaus darbo jį verste vertė besiantinanti senatvė, nes jisėjo jau 65-tuosius metus. Dėl to jis po 34 kunigavimo metų sau įkalė: « Dabar arba niekad! ». Vadinasi, tokiame amžiuje, kada kiti pasitraukia į pensininko kampelį, Juras užsikrovė vos pakeliamą našta.

Ilgai tokią mokyklą įkurti jam « dėl senosios lietuvių kartos pasyvaus priešingumo atrodė tuščia svajonė. Jiems atrodė, [kad] parapijinė mokykla lietuviams nereikalinga, kadangi jų vaikai suaugę, o vaikaičiai gali lankyti artimąsias anglų mokyklas. Čia išžiūrėjau stoką tikrosios artimo meilės ir tautinio įsisąmoninimo »³⁰. Buvo dar išorinių priežasčių, pasipriešinančių tokiam įkūrimui, kaip pranešė Juras autoriui (1972.VI. 23): « [Mūsų] bažnyčia [stovėjo] miesto centre, daugiau kaip mylia nuo lietuvių gyvenamų vietovių. Gretimoje gatvėje į šiaurę buvo didžiulė prancūzų Šv. Onos bažnyčia su pradine mokykla ir gimnazija (*High school*) mergaitėms. Į pietus gi, už pusantrų kvartalo buvo didelė airių Šv. Marijos bažnyčia su tokiomis pat mokyklomis. [Atrodo], kad trečiai parapijinei mokyklai tame rajone ir vietos nebuvo. Tačiau Šventame Rašte pasakyta 'Žmogaus širdis tvarko savo kelią, bet Viešpats veda jo žingsnius' (*Pat. 16,9*) [...]

Bedarbė — taip Juras tęsia savo pranešimą tuo klausimu, — buvo sumažinusi Lawrence'o gyventojų skaičių. Keturios miesto pradinės mokyklos buvo uždarytos. Dvi jų, būtent *General William Donovan* ir *Amesbury Street schools* stovėjo netoli nuo mūsų bažnyčios [...] Pro [pirmą] dažnai praeidavau ir kiekvieną sykį imponantiška mokyklos ir kampinio

³⁰ Prel. Juro pranešimas autoriui be datos.

namo išvaizda patraukdavo mano dėmesį. Kad [ją] galima būtų nupirkti ir joje įkurti savo parapijinę mokyklą, aš nedrįsdavau nė svajoti.

Vienas parapijietis, su kuriuo aš nekartą buvau kalbėjęs apie įsteigimą tokios mokyklos, mane padrąsino nueiti pas burmistrą J. J. Buckley pasiteirauti [...] [Šis] užgyrė [mano sumanymą] ir prižadėjo paramą ». Jis be to patarė paprašyti kiekvieną miesto mokyklų komisijos narį, kad jie leistų miesto valdybai tuos pastatus parduoti. Tai Juras ir padarė. Vienas iš tų narių nuoširdžiai pritarė, kitas laikėsi abejingai, o trečias buvo kietas riešutas, tvirtindamas, kad tie pastatai dar bus reikalingi miestui. Tos nuomonės buvo ir viena ponia. Bet Juras bandė ją įtikinti, kad tie namai bus naudojami katalikiškam vaikų auklėjimui ir dėl to atsisveikindamas jai tarė: « Viliuos, kad Jūs, kaip katalikė, kuriai, be abejo, rūpi jaunosios kartos religinis bei moralinis auklėjimas, neišdrįsite pakelti rankos prieš perleidimą nebevartojamų ir apleistų pastatų ». Tai matomai pataikė į jos širdį, nes savo posėdyje mokyklų komisija 1956.V.14 d. nutarė nebevartojamus minėtųjų mokyklų pastatus pavesti miesto valdybai, kuri juos už 2.000 dolerių pardavė šv. Pranciškaus parapijai. Kaina nebuvo aukšta; bet remontui ir elektros bei šilumos sistemų atnaujinimui reikėjo apie 50.000 dolerių, nes namai dėl kiauro stogo daug buvo nukentėję. Tačiau ir šie sunkumai buvo nugalėti. Taip viena mažiausių lietuvių parapijų Amerikoje laimėjo vieną gražiausių mokyklų tame žemyne. Sumanymas, kuris iškart atrodė neįgyvendinamas, sėkmingai buvo realizuotas. Vysk. Valančiaus dvasia vėl pasireiškė už marių.

Bet šis tiek drąsus, kiek kilnus žygis ne visuose parapijiečiuose sukėlė entuziazmo, priešingai, sumanytojiu teko ypač iš senesnės kartos parapijiečių karčių priekaištų. Net ir daugelis Juro konfratų nepritarė tam rizikingam užmojiui, dažnai iš oportunisto ir noro įtikti savo viršininkams, kuriems rūpėjo vis labiau suamerikoninti savo vyskupijas ir dėl to neturėjo geros akies tokioms « svetimtaučių » mokykloms.

Prie tokių ganytojų matomai priklausė ir Cushingas. Nežiūrint to, Juras, norėdamas įkurtuvėms pridėti daugiau reikšmės bei švytėjimo ir, be to, vėl viršininko dėmesį atkreipti į savo parapiją, nuvyko į kurią prašyti arkivyskupo pašventinti naująją mokyklą. Tačiau didžiam įkūrėjo nusivylimui Cushingas atsisakė priekaištaudamas: « Kam Jums iš viso reikia tos mokyklos, kai parapija neturi lietuvių vaikų! ». Tuomet Juras ne be kartėlio širdyje 1956.VIII.12 d. vienas turėjo atlikti tą ceremoniją, kas dar labiau pagilino griovį tarp arkivyskupo ir klebono. Visa laimė, kad išskilmėse dalyvavo bent burmistras, nes Juras buvo jautrus tokiems pagerbimams.

Įkūrus mokyklą liko išspręsti dar kitą keblų kausimą: kur apgyvendinti mokytojas. Nukryžiuotojo Jėzaus Seserų vienuolyno seselės iš Brocktono, Mass.? Ryžtingasis įkūrėjas pirmiausia kreipėsi į dr. Kannaną su

Lawrence'o miesto burmistras kalba
šventinant mokyklą.

Lawrence'o parapijos mokyklos pa-
statas.

Mažųjų klasė

Parapijinės mokyklos mokytojų Seserų vienuolynas.

Prel. Juras su mažaisiais.

Džiaugsmingas susitikimas.

Su vyresniaisiais mokiniais.

Su vyresniosiomis mokinėmis.

prašymu vienuolynui parduoti jam priklausomus namus, esančius pačiame gatvių trikampyje prie mokyklos. Po pakartotų kreipimŲ jis sutiko tuos pastatus perleisti už 35.000 dolerių. Kadangi parapijos kasoje tebuvo 15.000, klebonas prašė arkivyskupo grąžinti jam į kurijos kasą įdėtus 50.000 dolerių. Nugalėjęs ir šitas kliūtis, atsirado naujos, nes tų namų gyventojai atsisakė išsikraustyti. Tuomet *Sisters of Charity* sutiko bent laikinai priglausti tas tris seseles, kurios 1956 m. rugsėjo mėnesį pradėjo savo darbą. Jos pirmiausia įkūrė vaikų darželį ir mokė į pirmą skyrių įsirašiusius vaikus. Kadangi mokyklą lankė įvairių tautybių prieauglis, kilo įvairios problemos, kurioms išspręsti Juras įsteigė tėvų komitetą.

Apie tą vargingąjį darbą, kuris mokyklos steigėją per ištisą dešimtmetį kone kiaurai užėmė, jis (1975) šitaip pasisakė: « Mokyklos [kūrimo] metu džiaugsmas siejosi su skausmais. Tuomet tikrai skaudūs buvo 'Kryžiaus keliai' ir nemiegotos naktys. Guodžiausi religiniu bei tautiniu mokyklos steigimo motyvu ». Prie džiaugsmų jis priskaitė palankų įvertinimą, kaip va prof. Ivinskio, kuris jį (1956.X.1) iš Romos sveikino « su tokios gražios mokyklos atidarymu [...] Tai pozityviai į parapijos ateitį nurodąs įvykis ».

Būdamas įsitikinęs, kad tokios parapijinės mokyklos išlaikymu dirba nepaprastą darbą, klebonas į vienos laidos išleistuves kvietė ir savo arkivyskupą. Tačiau Cushingas (1964.1.6) tam įkyriam ir šiuo atveju kiek entuziastingam kvietėjui atsakė neigiamai³¹.

Vienas svarbiausių akstinių tokiai mokyklai įkurti buvo Juro pasiryžimas, — kas Cushingui vargu ar galėjo patikti, — prailginti lietuvišką savo parapijos charakterį. Bet kartu jos įkūrimas buvo jam išraiška savo meilės jaunimui.

« Mūsų monsinjoras, — taip (1975.IX.5) angliškai rašytame laiške pasisakė Charles Riemitis, buvęs jo patarnautojas prie Mišių, — mus mylėjo visa širdimi. Dėl to jis įsimaišydavo į mūsų tarpą, kada tatai jam tik buvo galima, ir tuomet su mumis žaisdavo. Dažnai jis pripildydavo savo mašiną mokiniais ir veždavo juos į gamtą, pavyzdžiui, prie Atlanto. Arba į Bostoną, į garsaus muziko Duke Ellingtono koncertą. Vėliau jis mus supažindindavo su gyvenimu, kuriam mes turėtumėme ruoštis. Ir visa tai jis darė kaip lygus su lygiais. Taip jis mus apsaugodavo nuo klystelių ».

Bet jis ne tik berniukus traukdavo savęs, o ir mergaites, ką paliudija šie Stellos Raznauskaitės, buvusios jo mokinės, vėliau jo šeimininkės rašinėlyje (iš 1975 m.) *Vaikų bičiulis*, žodžiai: « Po pamokų jis rasdavo dar laiko [...] su vaikais žaisti *kitten ball*. Vasarą mes dažnai vykdavome į 'Palangą' piknikauti [...] ar ežere maudytis. Ne kartą vaikai lipdavo ant

31

« It is impossible for me to go to the graduation exercises of any elementary school in the Archdiocese of Boston. If I accept any invitation of this kind it will be difficult for me to refuse other invitations ».

klebono pečių ir panerdavo jį į vandenį, [bet] jis nepykdavo [...] Pievoje [jis] su mumis žaisdavo bei dainuodavo lietuviškas daineles [...] Nė vienas iš mūsų nesame matę Lietuvos, [bet] visi jautėme esą lietuviai [...] Kun. Juras visada būdavo ir 'strickt'. Vaikai jo bijojome, bet kartu jį mylėdavome [...] Į pamokas eidavome su noru [...] Mėgdavome vaidinimus [bei] koncertus, kas jį paskatindavo kasmet rengti po keletą vaidinimų, [kuriuos] jis pats režisuodavo [...] Toliau jis mus inspiruodavo veikti įvairiuose katalikų [parengimuose] [...] Jei rekreacijos metu įeidavo į mokyklos kiemą, vaikai, kaip bitės apspitę, neleisdavome jam net pajudėti. Jei pamokų metu, lankydamas klases, dėl stokos laiko neužeidavo į kokį nors skyrių, vaikai tuoj klausdavo savo mokytojos: 'Kodėl monsinjoras mūsų neaplankė?' Visi [...] norėdavome iš jo rankų priimti ne tik paveikslėlius ar saldainius, bet ir bertaininius tėvams mokslo raportus [...] Į tėvų susirinkimus jis visados nueidavo ir kalbėdavo apie religinį vaikų auklėjimą. Manau neapsiriksiu pasakiusi, kad [tos] dešimts iš mažos parapijos [kilusios] seselės paliudytų, kad jos tapo vienuolėmis bent iš dalies kun. Juro dėka. Ir aš kartais pagalvoju, kad jei ne kun. Juras, [tai] vargiai ir aš turėčiau ką nors bendro su lietuviška veikla ».

Nors Juras ir begaliniai vargo su tuo savo « mylimiausiu vaiku », šis bendravimas jam buvo tikra — gal vienintelė — palaima. Tai paliudija ir tas būdingas faktas, kad jis tik vienoje iš tos šimtinės biografui siųstų nuotraukų šypsosi, žaisdamas su savo mokiniais. Kitose gi jis atrodo perdėm rimtas, net griežtas bei autoritetingas. Kitaip jis ir negalėjo atrodyti, nes — anot vieno gerai jį pažinusio pasauliečio — « jis sąmojaus nėra mėgęs ir dėl to niekada iš jo negirdėjome net kokių nors nekaltų pajaukavimų »³². Net jo mylimiausias pavyzdys, Šv. Pranciškus Asyžietis, nesugebėjo jo linksniau nuteikti: « Šis šventasis yra mano gražiausias pavyzdys, tik visa nelaimė, kad aš esu silpnas sekti jo pėdomis », prisipažino jis (1964.X.7) vienam iš Brooklyne veikiančių pranciškonų.

Po mažai džiaugsmo ir daug bėdų Juras viename, 1956.XII.17 d. prof. A. Maceinai (g. 1908) siųstame laiške šitaip atsiliepė apie žymiausių metų įvykį: « Manau, jog savo kunigavimo metais niekad nesu pergyvenęs taip skaudžių valandų, kaip šiais metais, įgydamas parapijinę mokyklą. Gražiamе pastate gali mokytis apie 300 vaikų. Greta nupirkau seselėms mokytojoms puikų vienuolyną. Mokslo sezoną pradėjau su 64 vaikais [...] Kiekvienais metais prisidės viena klasė. Skolų nėra, nors nuosavybė verta apie 300.000 dolerių. Be ypatingos Dievo pagalbos apie tai nebuvo galima ir sapnuoti. O vis dėlto po įvykusio fakto dažnai pamąstau: O gal ir nereikėjo čia prie lietuviškos parapijos steigti mokyklą, jeigu ne... Mano supratimu parapija be savos parapijinės mokyklos panaši į šeimą be vaikų ».

³² Informatorius prašė jo pavardės neskelbti.

6. AMERIKOS LIETUVIŲ KULTŪROS ARCHYVO KŪRĖJAS

« Štai Lietuva miniatiūroje! ».

Alka lietuvių visuomenei yra žinoma; spauda ją dažnai mini. Tai ne-
lieka be pėdsakų, nes vis dažniau į Alką kreipiasi tie, kuriems bet ko-
kia Lietuvą ir lietuvius liečianti medžiaga yra reikalinga — publicistai,
rašytojai, istorikai, folkloristai, mokslo darbus rašą profesoriai bei studen-
tai, tėvynės mylėtojai ir šiaip nostalginkai bei smalsuoliai. Daugumas
jų yra lietuviai, bet vis dažniau pasitaiko ir svetimtaucių, ypač amerikiečių.
Dėl to Alkos lankytojų knygoje yra tūkstančiai parašų — asmenų atvažia-
vusių pasižiūrėti, pasimokyti, pasigėrėti.

Kaip šis nuostabasis archyvas-muziejus atsirado ir išsivystė mums nu-
piešia pats jo kūrėjas, ar tai savo laiškuose ar pasikalbėjimuose su žurna-
listais.

a) *Alkos idėja ir užuomazga.*

« Lietuvoje, Telšių mieste, yra Alkos muziejus, įkurtas 1931 metais
[...] Žodis *Alka* seniau reiškė šventą vietą. Tai palikimas iš senosios
lietuvių religijos. Telšių muziejus sąmoningai buvo pavadintas Alka, —
[nes] tai šventa vieta, kuri saugoja ir globoja praeities senuosius daik-
tus. [Žymiausias jo puoselėtojas buvo žemaičių patriotas, poetas ir mu-
ziejininkas Pranas Genys (g. 1902)]. Amerikos Alka reiškia visai ką kita,
[būtent...] Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvą. Tų žodžių pirmosios
raidės ir sudaro [žodį] *Alka* ³³.

« Senienomis bei šiaip archyvaline medžiaga susidomėjau dar pačioje
jaunystėje. [Aš, Juras] gimiau ir augau patriarchalinėje šeimoje, kur ne
tik lietuviškos bei katalikiškos tradicijos, bet ir lietuviškas žodis (ypač
spausdintas) buvo labai branginamas. Jurų šeimoje nebuvo išmetamas nė
vienas nors ir seniausias laikraštis bei kalendorius, nė viena, kad ir menka-
vertė knygelė» ³⁴. Kai [mūsų šimtmečio pradžioje] dirbau krautuvėje ir
[paskui] mokiausi Šiauliuose, dažnai nueidavau į šv. Juozapo savišalpos

³³ (p.j.) [P. J u r k u s], *Napoleonas su generolais apsigyveno Putname. Kokie turtai slypi Alkos muziejuje Putname*, žr. *Darbininkas*, 1969X7 d., 64 nr.

³⁴ Prel. Pr. M. J u r a s, *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974.X.11 d., 41 nr.

draugijos namus ir į *Varpo* [draugijos] skaityklą. Ten įrengti knygynai [bei] skaityklos patraukdavo mano dėmesį ir jausdavau jiems kokią tai meilę »³⁵.

« Atvykęs [1912 m.] Amerikon viso to pasigedau. [Tiesa], tuo metu JAV lietuviai gaudavo daug daugiau lietuviškų [laikraščių,] knygų ir knygelių, negu carų pavergtoje Lietuvoje. Bet [deja] visa tai [...] perskaitę ar vos peržvelgę, visą lietuvišką spaudą mesdavo į šiukšlių dėžę. Man buvo skaudu: taip išmetama tai, kas gali būti brangi istorinė medžiaga... Šis skaudulys gylė mane ilgai »³⁶. Jis ir bus pagimdęs idėją įkurti tokią Alką.

« Gal Alkos giminą reikėtų priskirti patriotizmui, o gal dvasiniam alkiui, kurį pergyvenau 1913 m. džiovininkų sanatorijoje Emmitsburghe, Md. Lankytojai iš Baltimorės, A. Ramoška, S. ir Balys Mingilai [g. 1894], atveždavo laikraščius bei lietuviškų brošiūrėlių, kurias labai brangindavau. [Jų laukdavau kaip užtekančios saulės]. Sustiprėjęs, 1914 m. gavau darbo LRKSA Centro raštinėje [...] Baltimorėje. Gretimais buvo Taupymo ir Paskolos Bendrovės kambarys, kuriame [aptikau] daug laikraščių ir knygų [...] Man jie buvo didelis turtas. Juos mielai skaičiau»³⁷. «Lankydamas Baltimorės ir Washingtono muziejus, knygynus, niekur neužtikau lietuviškų ženklų, lietuviškų eksponatų. Mačiau lenkiškų, rusiškų, bet lietuviškų — ne. Tiesiog buvo noras nusiimti ir palikti savo lietuvišką kaklaraištį ir pirštines »³⁸.

Šis atsitikimas inspiravo Jurą rinkti lietuvišką medžiagą. 1916 m. persikėlus į Čikagą pas Tėvus marijonus, «T. Feliksas Kudirka [1870-1932] leido naudotis mažu rūsio kambarėliu, [kur po laiptais] vyčių pagalba įkūriau knygynėlį »³⁹.

« 1922 m. tapęs kunigu, galėjau užsiprenumeruoti ar nusipirkti lietuviškų leidinių ir jau turėjau 'savo' kambarėlį jiems 'taupyti'. Rankiojau ir iš parapijiečių knygas, senus ar negaunamus laikraščius »⁴⁰.

« Įsijungęs [apie tą pat laiką] į Lietuvių Darbininkų Sąjungą ir jos [Bostone] leidžiamąjį laikraštį *Darbininką*, pradėjau rankioti lituanistinę medžiagą, kaip bitelė nektarą, nes jau buvau pasiruošęs kurti lituanistinį

³⁵ *Lux Christi* redakcija, *Pokalbiai su mūsų žymesniaisiais*, žr. *Lux Christi*, 1969 m. 2(57) nr., 35 psl.

³⁶ Prel. Pr. M. Juras, *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974.X.11 d., 41 nr.

³⁷ A. K[ezy, S.J.], *Prelato Juro Alka*, žr. *Žvaigždė*, 1964 m. liepos-rugpiūčio mėn., 7 nr., 241 psl.

³⁸ *Kaip jis tapo knygų mylėtoju, mecenatu ir muziejaus steigėju*, pasakoja Alkos muziejaus organizatorius prel. Pr. M. Juras, P.A., žr. *Darbininkas*, 1972.X.27 d., 45 nr.

³⁹ A. K[ezy, S.J.], *Prelato Juro Alka*, žr. *Žvaigždė*, 1964 m. liepos-rugpiūčio mėn., 7 nr., 241 psl.

⁴⁰ Prel. Pr. M. Juras, *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974.X.11 d., 41 nr.

lizdelį »⁴¹. « Pirkinėjau knygas, brošiūrėles, rinkau plakatus, programas, [rankiojau fotografijas, visokių parengimų bilietus ir t.t.] »⁴². «Nemaža knygų esu supirkinėjęs nupiginta kaina (pvz. iš *Amerikos Lietuvio*). Nemaža esu gavęs veltui. Tūlas vargonininkas pusdykiai pardavė savo muzikos rinkinį »⁴³. Tai muziko Juozo Stankūno rinkinys, nupirktas 1950 metais, stambiai papildė Alkos muzikologijos skyrių, kuris yra didžiausias po prof. J. Žilevičiaus (g. 1906) rinkinio.

«Klebonijos kambarėliai, sandėliukai bei palėpės netrukus buvo perpildyti. Aš gi buvau išitraukęs į Bostone leidžiamo *Darbininko* reikalus bei rūpesčius. Jis savo name turėjo keletą nenaudojamų kambarių, kuriuos [tuometinio LDS centro valdybos pirmininko kun. Jono Švagždžio (1882-1965) sutikimu] užleido tiem mano rinkiniam»⁴⁴. Tai buvo *Darbininko* namų palėpėje trys apšildomi erdvūs kambariai; reikėjo tik parūpinti lentynas knygoms, stalus ir t.t. Tvarkyti surinktą medžiagą jam talkino *Darbininko* administratorius A. Peldžius (1894-1968), poros vasarinių atostogų metu padirbėjo ir studentė Bronė Budreikaitė. Tuomet tas rinkinys ir buvo pavadintas Alka.

Didelę dalį to turto Juras nusiuntė į Kauno muziejų dr. Aleksandrui Račkui (1893-1965), senam vienminčiui-vyčiui, kuris tarp 1936 ir 1938 metų Lietuvoje buvo įrengęs didžiulį muziejų, apimančią daugiau 80.000 eksponatų. « Kai paskaičiau žinią, kad dr. Aleksandras Račkus, nuvykęs iš Amerikos į Lietuvą, pradėjo rinkti istorinę medžiagą, nieko nelaukęs supakavau porą dėžių ir pasiunčiau jam į Kauną. Ten buvo plakatų, garsinimų, laikraščių [...] tarp jų buvo ir tokių kaip *Aušra*, *Tėvynės Sargas* »⁴⁵. Jie sudarė pagrindą Vytauto Didžiojo Kultūros Muziejaus, kurį Juras ir toliau rėmė, ką paliudija šis Pauliaus Galaunės, jo direktoriaus 1939.IV.6 d. laiškas: « V. D. Kultūros Muziejus reiškia Tamstai nuoširdžią padėką už prisiųstą dovaną — įvairius spausdinius iš J.A.V. lietuvių gyvenimo ir įvairius ženklelius iš J.A.V. lietuvių organizacijų veiklos. Džiaugiamės, matydami Tamstos asmenyje nuoširdų muziejaus bendradarbį ir turime garbę prašyti Tamstą neatsisakyti ir ateityje palaikyti kuo tampriausius ryšius su V.D. Kultūros Muziejum, kuris tikrai

⁴¹ A. K[ezy, S.J.], *Prelato Juro Alka*, žr. *Žvaigždė*, 1964 m. liepos-rugpiūčio mėn., 7 nr., 242 psl.

⁴² *Lietuvių muziejus, išaugęs per 50 metų*. Pasikalbėjimas su prelatu Pr. Juru, savo jėgomis ir lėšomis įsteigusiu lituanistinį muziejų, žr. *Tėviškės Žiburiai*, 1972. III.16 d., 11 nr.

⁴³ A. K[ezy, S.J.], *Prelato Juro Alka*, žr. *Žvaigždė*, 1964 m. liepos-rugpiūčio mėn., 7 nr., 242 psl.

⁴⁴ Prel. Pr. M. Juras, P.A., *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974.X11 d., 41 nr.

⁴⁵ *Kaip jis tapo knygų mylėtoju, mecenatu ir muziejaus steigėju*. Pasakoja Alkos muziejaus organizatorius prel. Pr. Juras, P.A., žr. *Darbininkas*, 1972.X.27 d., 45 nr.

įvertina Tamstos aktyvų dalyvavimą rinkime įvairių dokumentų iš lietuvių gyvenimo ».

« Telkiant savo rinkinius *Darbininko* patalpose, — taip Juras tęsia savo pranešimą, — mano 'rinkimo aistra' dar prasiplėtė ir pasikeitė. Vokietijoje [Remagene] gyvenanti mano sesuo vienuolė Caritina, OFM, laisvalaikiais audė lietuviškas juostas, takelius, lietuviškais raštais išmargintas stulas ir tuos rankdarbius siųsdavo man. Mano parapijietis Lawrence Pranas Bruzgulis su tikru dievdirbio talentu drožinėjo miniatiūrinius, Lietuvoje vartotus įrankius, rakandus, padargus, namukus [...] Įvairūs asmenys, draugijos, organizacijos Alkai siūlė savo rankraščius, archyvėlius [...] Aš stengiausi visa tai priimti, Alkoj priglausti »⁴⁶.

b) *Ministerio J. Šaulio susidomėjimas Alka (1946-1948)*

Metams slenkant Alka pasidarė tokia žymi, kad jos garsas pasiekė ir Šveicariją, kur dr. Jurgis Šaulys (1879-1948) buvo sudaręs vertingą lituanistinį rinkinį. Susirūpinęs jo likimu, jis (1946.VIII.23) iš Lugano kreipėsi į Jurą, užklaudamas, ar jis negalėtų tą turtą pavesti Prelato globai:

« Esu susirūpinęs savo rinkinių likimu. Mat, už trejų metų sukaks man jau 70 metų. Todėl tenka pagalvoti apie tų rinkinių likimą dar pirm laiko, kad jie neišsibarstytų [...] Aš buvau norėjęs pavesti savo rinkinius kaipo Tautos depozitą Marijonų įstaigai Marianapolyje. Klausiaus vysk. Bučio nuomonės ir patarimo. Jis suabejojo dėl to mano sumanymo tikslumo ir nurodė man Tamstos įsteigtąjį Knygyną — Archyvą [...] Savo rinkinius norėčiau pavesti kaip Tautos depozitą ir tuo reikalu sudaryti atitinkamą sutartį [...] Kas man dabar rūpi — tai patirti, kiek Tamstos įstaigos lietuviškumas galima skaityti garantuotas, kaip yra aprūpinta nuo ugnies pavojaus ».

Gavęs Juro (1946.IX.7) jam siųstas informacijas, Šaulys (1946.IX.23) atsakė: «Darydamas pradžią Centralinio Knygyno ir Archyvo įstaigai, Tamsta esi atlikęs labai svarbų ir naudingą mūsų Tautai darbą. Jei kur aukos, išdėtos Tautos labui, turi ypatingos prasmės ir reikšmės, tai yra aukos kultūriniam ir dvasiniam Tautos palaikymui [...] Todėl mane džiugino iš vysk. Bučio [...] gautoji žinia, kad Katalikų Federacija žadanti Tamstos sukurtajai įstaigai įrengti naują pastatą [...] To naujojo pastato idėja nuteikė mane visai teigiamai. Tos [idėjos] paskatintas, aš esu [...] net plačiau aptaręs su vienu Žüriche dirbančiu jaunu architektu lietuviu statybos klausimą ir prašęs [...] parengti man projektą [...] Tas darbas, kurį Tamsta pradėjai, turi ateitį ir yra didelės reikšmės dalykas mūsų užjūrio lietuviams, o per juos ir mūsų Tautai [...] Reikia mums bendromis pajėgomis sukurti įstaigą, kuri padėtų mūsų žmonėms išlaikyti tautinę

⁴⁶ Prel. Pr. M. Juras, *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974.X.11 d., 41 nr.

sąmonę, būtų Tautos pažiba ir kartu liudytų svetimiesiems apie mūsų kultūros prakilnumą, kultūros, turinčios gulti pamatan mūsų siekiamai Valstybės nepriklausomybei! ».

Tuo tarpu min. J. Šauliui besirūpinant pasiuntinybės ir generalinio konsulato archyvo Šveicarijoje sutvarkymu, perkėlimo į Ameriką reikalus buvo atidėtas tolimesniam laikui, kaip tai matyti iš min. Šaulio laiško iš Lugano (1946.XI.7) prel. Jurui: «Tuo tarpu nėra dar kalbos apie mano rinkinius, kurie turės keliauti su manim, nes jie yra nuolat reikalingi mano darbui. Apie juos bus kalbos, kai paaiškės, kada aš galėsiu apleisti Šveicariją (čia dar aš kol kas esu reikalingas) ir kuriomis sąlygomis bus galimas mano nusikraus tyimas Amerikon ».

Šis ministerio siekiamas bendradarbiavimas su Lawrence'o klebonu tačiau neįvyko, nes Šaulys mirė 1948.IV.18 d. ir buvo palaidotas Castagnoloje prie Lugano. Tuomet jo rinkinius paveldėjo antroji jo žmona, buvusi Berlyno operos solistė Mafalda Salvatini, italė iš Neapolio. Pasitraukusi nuo scenos, ji gyveno ant Monte Brè šlaito netoli Lugano. Įsikūrusi žavingoje rezidencijoje, kuri pasakiškai atsispindi ežere, ji stropiai saugojo tą turtą ir laukė pirkėjo. Pagaliau našlė tą rinkinį pasiūlė Pensilvanijos Universitetui Philadelphijoje, kur profesoriavo iš Šveicarijos kilęs kalbininkas Alfredas Sennas (1899-1978), tarp 1922 ir 1930 m. dėstęs Lietuvos Universitete, lituanistas Antanas Salys (1902-1972) ir literatas Krėvė-Mickevičius (1882-1954).

Kad lietuviai mėgino šį kultūrinį turtą išlaikyti savo rankose, matyti iš min. St. Lozoraičio laiško iš Romos (1949-VI-30 d.) kun. Jurui, tuo metu Lietuvių Kultūros Instituto pirmininkui: « Patyręs iš p. [Povilo] Žadeikio [1887-1957], kad Tamsta rūpiniesi gauti lėšų įgyti alkai a.a. Dr. Šaulio knygyną, kreipiuosi į Tamstą štai kuriuo reikalu. Kaip Tamstai, tur būt, žinoma, Pensilvanijos universitetas yra pasisiūlęs pirkti knygyno lituanistikos dalį. Neseniai universitetas pareikalavo atsakyti į jo pasiūlymą ligi VII.I d. pareikšdamas, kad kitaip laikysias pasiūlymą anuliuotą. Dr. Šaulio duktė panelė Birutė Šaulytė, norėdama išsaugoti knygyną lietuvių rankose ir turėdama galvoje Tamstos susidomėjimą juo, stengiasi atidėti galutinį atsakymą universitetui, tačiau ilgai atidėlioti negali. Todėl aš būčiau labai dėkingas, jei Tamsta malonėtum kiek gali skubiai painformuoti [...] kokios yra konkrečios perspektyvos pirkti knygynui alkai a.s vardu ».

Atsilankiusi New Yorke, Salvatini-Šaulienė, tarpininkaujant Lietuvos konsului J. Budriui (1889-1964), suintensyvino santykius su Philadelphia, ir, lietuviams neturint reikiamų lėšų, šis universitetas apie 1952 metus įsigijo Šaulio rinkinį už 28.000 šveicariškų frankų.

Prieš lydėdami Alką iš Bostono į Brocktoną, prisiminkime dar vieną prof. K. Pakšto (1893-1960) demaršą, parūpinti Alkai patyrusį archyvistą.

Susitikus su generolu Vladu Nagevičium (1881-1954), jam dingtelėjo, šis galėtų būti naudingas šiam muziejui. Dėl to apsukrusis mūsų profesorius (1950.1.24) iš Pittsburgho, Pa., kreipėsi į Jurą laišku, kuriame tarp kitko išdėstė šį reikalą: « Per Naujus Metus Clevelande aplankiau generolą Nagių-Nagevičių su žmona. Jie ten gyvena privatinėje senelių prieglaudoje, kur žmona eina virėjos ir tarnaitės pareigas. Už tai gauna kambariuką ir gali išlaikyti save ir vyrą [...] Gyvenimas vargingas [...] Bloga, kad generolas angliškai beveik nemoka, nes kitaip jis gal gautų kokio darbo prie gerų muziejų. Apie Amerikos lietuvių muziejų ir archyvą jis jau rašęs A.L. Tarybai. Bet iš ten [Pijus] Grigaitis [1883-1969, liaudininkas, *Naujių* redaktorius] labai nepalankiai atsiliepęs apie sumanymą, o ypač apie generolą, kaip buvusį 'smetonininką' ». Pakštui atrodo, kad Nagevičius galėtų Jurui padėti, dėl to jis — kad ir tik atsargiais žodžiais — bando generolą kaip pagelbininką įsiūlyti klebonui.

Alkos šeimininko atsakymas (1950.1.30) buvo aiškus: « Archeologijos veteranui generolui Nagevičiui, neabejoju, archyvo darbas būtų prie širdies. Bet Alka neturi fondo apmokėjimui minimumo. Gal ateityje gausiu iš Katalikiškos Akcijos Fondo kokią tūkstantį kitą, bet šiandien apie samdymą asmens nėra kalbos. Be to Bostone gauti butą labai sunku ». Buvo, be abejonės, dar asmeniškų argumentų prieš suartėjimą su generolu. Antai, Jurui negalėjo patikti jo politinis pasisakymas, plačiai nuskambėjęs po Lietuvą Smetonos režimo laikais: « Esu krikščionis ir demokratas, bet nesu krikščionis-demokratas ». Kaip ir bebūtų buvę, Alka ir toliau augo ir be Nagevičiaus, kuris 1954 m. mirė Clevelande.

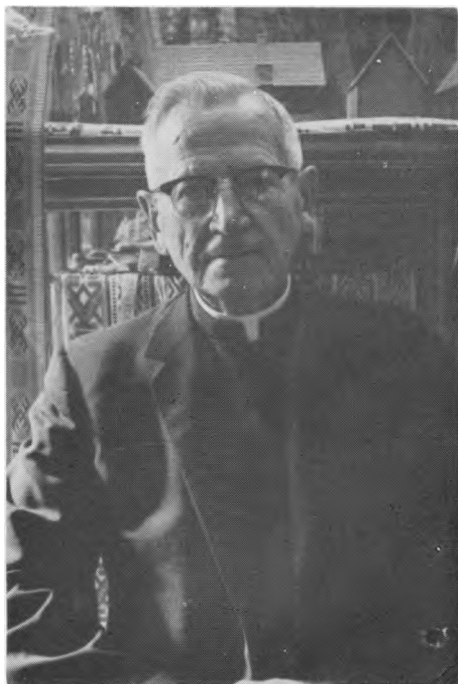
c) Alkos « kelionės ».

« Iš patriotizmo gimęs mano kūdikis — Alka, — rašė Juras autoriui 1976.V.31 d., — buvo vėtytas ir mėtytas iš vienos vietos į kitą [...] Užtat kai tik A.L.R.K. Federacija įkūrė Lietuvių Kultūros Institutą, tuoj į šį įjungiau savo Alką, manydamas, kad A.L.R.K. Federacijos skraistėje Alkos ateitis bus užtikrinta ir Alka galės saugiai klestėti Lietuvos garbei. Deja, Lietuvių Kultūros Institutas už kelių metų susilikvidavo ir Alka sugrižo į savo 'tėvo'-kūrėjo rankas ».

Alka, per 16 metų ūgtelėjusi Bostone, *Darbininko* pastogėje (nuo 1935 iki 1951 metų), vėl turėjo kraustytis ir ieškoti naujų patalpų.

Tolimesnį Alkos likimą jos įkūrėjas šitaip nupiešė tame pat laiške: « Neilgai tesidžiaugiau [Bostone], 1950 m. L.D.S. seimuose Bostone buvo nubalsuota L.D.S. namą, spaustuovę ir *Darbininko* leidimą perleisti Tėvams Pranciškonams [...] ir man Alkai patalpų reikėjo ieškoti kitur. 1945 m. Nukryžiuotojo Jėzaus vienuolyno seserys įsigijo Brocktone, Mass., miesto ligoninės patogius trobesius ir [juose] įkūrė motiniškąjį namą. Arkivysk. Cushingas mane buvo paskyręs būti jų Rėmėjų draugijos cen-

Rūpestingasis Alkininkas.

Alka Brocktone, Mass.

Alka Putname, Ct.

Naujasis Alkos priestatas.

Alkos Rūpintojēlis.

Alkos valdybos nariai: (iš kairės, sėdi) Regina Taunienė-Matukaitė; prel. Pr. Juras, P. A.; sesuo Margarita Bareikaitė;
(stovi) mons. dr. Vytautas Balčiūnas; dr. Alfonsas Stankaitis; dr. Vytautas Vygantas; Juozas Vembrė

A. Tamošaitienės gobelenas 'Knygnešiai' Alkoje.

Vilniaus akademijos-universiteto įkūrimas, Adomo Smetonos paveikslas Alkoje.

Alkos kampelis.

Vysk. dr. Antanas Deksnys lankosi Alkoje. Kairėje prel. Juras, dešinėje —
prof. dr. Antanas Kučas ir kun. Stasys Yla.

Prie rankraščių.

Kokia jų ateitis?

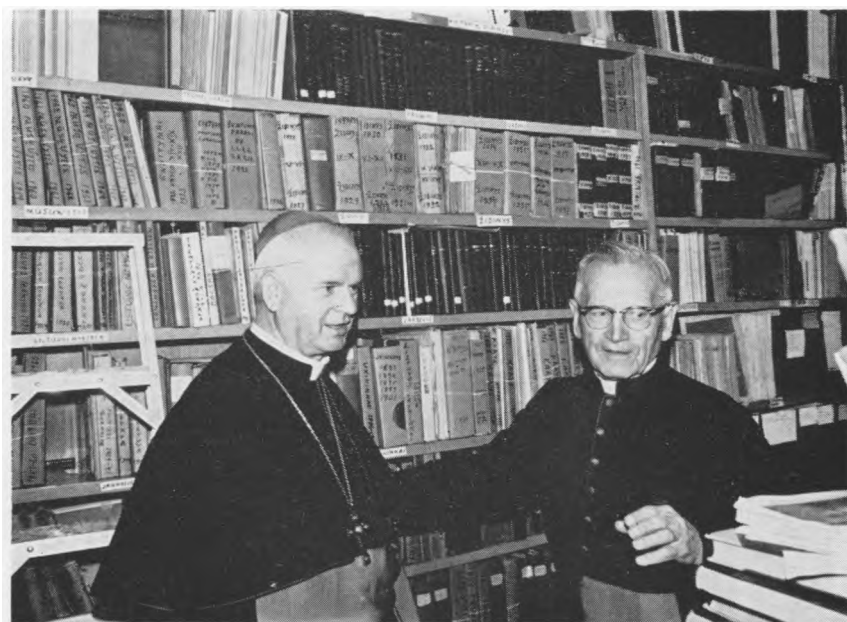
Juostos, kryžius ir fone Knygnešiai.

Architektas dr. Kulpa Kulpavičius su žmona Nora apžiūri Alkos muziejaus etnografini skyrių.

Alkos žemėlapiai ir diplomai.

Arkiv. Paolo Mosconi, apaštal. Pro-Nuncijus, gėrisi Alka.

tro valdybos pirmininku ir aš joms daug talkinau. Paprašiau Alkai užleisti vieną iš trijų didelių garažų. Sutiko ». 1976.VI.2 d. papildė žinias apie įrengimą: « Kiek išgalėdamas tą garažą pertvarkiau: įvedžiau šildymą, pristačiau prieangius, suvežiau lentynas, spintas ir 1951 m. ten persikėliau ». To garažo pritaikymui archyvo reikalams Juras išleido 1.100 dolerių. Bet Seselių vienuolynui sparčiai augant, šis pastatas joms buvo reikalingas mokyklai. Teko tad (1963.XII.27) iš naujo kraustyti, šįkart į Putnamą.

Kadangi kun. Jurui įprasta išdailinti jam nemalonius įvykius, čia pacituosime šį reikalą realiau atvaizduojantį liudininką, pasaulietį S. Sužiedėlį (1973.XII.27): « *Darbininkui* išsikėlus į Brooklyną, visas tas sukauptas kultūrinis turtas buvo perkeltas į Brocktoną [...] ir Juras [tikėjosi], kad jis tenai visam laikui ir išliks [...] Drauge su kun. J. Švagždžiu jis daug padėjo Sesiems įsikurti Brocktone ir organizuoti joms lietuvių paramą. Išrinkus vienuolynui vadovauti siauro supratimo vyresniąją, nebuvo galima išvengti nesklandumo, dėl kurio kun. P. Juras pasitraukė iš Rėmėjų pirmininko pareigų ir Alkos archyvą pergabeno į Putnamą, ten pastatydinęs reikiamas patalpas ». Kad vienuolyno vadovybės nusistatymas nebuvo visai prielankus šiam Juro darbui, matyti ir iš šios jo pastabos, 1976.VI.2 d. man praneštos: « Pati nuotaika [Brocktone] buvo vieniša, nors [Alkos muziejus tebuvo] antroje pusėje kelio nuo vienuolyno ».

Putname, — taip Juras tęsia savo (1976.VI.2) pranešimą, — Nekaltai Pradėtosios Marijos Sesių vienuolynas sutiko priimti Alką į savo sodybą. « Manau, kad tokia buvo Dievo valia, kad persikėliau į Putnamą. Čia daugiau gyvumo, patogesnė vieta tarp didmiesčių. Pastaroje [ir] vienuolynas jaunesnis [...] lietuviškesnis». Tik reikėjo statyti atskirą namą — išaugo vieno aukšto cementinis 40 x 60 pėdų (apytikriai 12 x 18 metrų) ploto pastatas. Vien pergabenimas jam kainavo daugiau 1.200 dolerių. Neilgai trukus (1967) ir prelatas kaip pensininkas persikėlė gyventi į Matulaičio Namus Putname. Nuo to laiko prasidėjo spartesnis Alkos augimas, nes įvairūs asmenys, draugijos ir šiaip organizacijos siūlė savo dokumentus, archyvėlius.

Šiuo atžvilgiu būdingas yra šis žinomo diplomato ir veikėjo Vaclovo Sidzikausko (1893-1973) laiškas (1963.XII.30) prelatui: «Lietuvos Laisvės Komiteto ir savo vardu reiškiu Jums labai nuoširdžią padėką už suteiktą Komitetui privilegiją pasinaudoti [Alkos] patalpomis Komiteto archyvinei medžiagai [...] Su pasigėrėjimu ir pasididžiavimu stebėdamas Jūsų Prakilnybės patriotinį triušą ir didelius mecenato darbus Bažnyčios ir Lietuvos labui, nuoširdžiai sveikinu ir pastarąjį Jūsų Prakilnybės žingsnį sudaryti tvirtą pagrindą Lietuvių Tautiniam Archyvu laisvajame pasaulyje ».

Po kelių mėnesių (1964.II.3) į Jurą iš Oakville, Conn., kreipėsi ir skautų vadas A. Saulaitis (g. 1906) su prašymu Alkoje priglauti ir Lietuvos Skautų Sąjungos archyvinę medžiagą. Sutikdamas ją priimti, Prelatas tik prašė, kad Skautų vadovybė nupirktų metalines spintas, kurios nelaimės atveju apsaugotų raštus nuo pražūties.

Kad šiam skyreliui netrūktų nė humoro, pacituosime ir šį Mykolo Krupavičiaus (1885-1970) 1949.XII.5 d. laiškutį: «Mačiau muziejuose utėlinėjimosi įrankius, mačiau klumpių ilgą kolekciją, mačiau užraktus, kuriais riteriai, išvykdami į karus, užrakindavo savo 'pačias' ir daug kitų prašmatnybių. Darau išvadą — muziejui visa tinka. Pasirėmęs ta išvada, siunčiu Tau [...] kelis pasus neužpildytus, Lietuvos nelaimės sukludė. Norėjau pasiųsti ir savo rūkytą pypkę. Bet susilaikiau. Sarmata apsėdo».

d) Alkos skyriai.

« Taip augdama, Alka peržengė ir konfesines ribas, — taip papildė Prelatas man siųstus atsiminimus, — ir tapo visų lietuviškos kultūros archyvu. Man tai buvo miela. Todėl ir pradėjau rinkti Alkon visa, kas lietuviška »⁴⁷. Nūnai jis atkreipė savo dėmesį ir į liaudies meną; taip šalia archyvo išaugo ir muziejus.

«Archyvineame skyriuje telkiami laikraščiai, įvairi organizacijų medžiaga, lituanistinė biblioteka. Čia pažymėtinas [Lietuvos] istorijos skyrius, kuriame yra retų ir brangių knygų, kaip *Scriptores Rerum Prussicarum*, *Livonisches Urkundenbuch* (padovanotos [ekonomisto] dr. J. Kazicko [g. 1918]); Romoje leidžiami Lenkijos istorijos šaltiniai (20 tomų); Ukrainos istorijos šaltiniai, popiežių nuncijų reliacijos, laišakai, kur yra nemažai lietuvių liečiančios medžiagos »⁴⁸. Vien lietuviškų leidinių priskaitoma iki 40.000 egzempliorių.

« Muziejiniame skyriuje, kuris buvo pradėtas organizuoti kiek vėliau, rasime lietuviškų etnografinių vertybių — gintaro dirbinių, audinių, medžio drožinių, keramikos, drabužių ir net baldų »⁴⁹. Jame taip pat randame miniatiūrinį ūkį su bakūžele ir padargais; neužmiršti nė verpėjos su kerdžiumi. Kai 1939 m. New Yorke vyko pasaulinė paroda, joje buvo ir Lietuvos paviljonas, kurio eksponatų dalis paskui atiteko Alkai.

Paveikslų galerijoje matome ir tris specialiai tai parodai užsakytus paveikslus, atvaizduojančius istorinius momentus: Adomo Galdiko (1893-1969) Vytautas Didysis po Žalgirio kautynių, Adomo Smetonos (1901-1942) Vilniaus universiteto įkūrimas, Petro Kalpoko (1880-1945)

⁴⁷ Prel. Pr. M. Juras, *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974X11 d., 41 nr.

⁴⁸ *Alka* — *Lietuvių Kultūros Muziejus*, žr. *Lietuvių Dienos*, 1969 m. gruodžio mėn., 10(199) nr., 26 psl.

⁴⁹ (p.j.) [P. Jukus], *Napoleonas su generolais apsigyveno Putname. Kokie turtai slypi Alkos muziejuje Putname*, žr. *Darbininkas*, 1969,X.7 d., 64 nr.

Napoleonas Vilniuje sudaro Lietuvos vyriausybę. Be to yra išstatyti K. Žoromskio, A. Rukšlės, A. Varno, J. Pautieniaus, sesers M. Mercedes, Br. Murino, V. Vizgirdos, J. Paukštienės ir kitų pabeikslai. Taip pat galima gėrėtis V. Kašubos skulptūra *Lithuania* ir A. Tamošaitienės audiniais: Kunigaikštienės Mortos krikštas ir Knygnešiai⁵⁰.

« Prie dabartinio Alkos knygų rinkinio prisidėjo *Draugas*, prof. Ig. Končius, Ig. Sakalas, prelatai: J. Karalius, M. Urbonas, J. Balkūnas, K. Vasys, kun. V. Valkavičius, J. Leonaitė, kun. A. Juška, kun. V. Cukuras, V. Širvydas, J. Vaitkus, dr. J. Gimbutas, V. Šimkus ir kiti. Iš užsienių: kun. prof. A. Liuiima, S.J., kun. R. Krasauskas, mons. P. Jatulis, dr. P. Rėklaitis. Daug istorinės medžiagos atsiuntė Jurgis Pyragas iš Vokietijos »⁵¹.

Atsimenu ir tuos, kurie vėliau Alkai atidavė savo eksponatus. Itin minėtinas kan. M. Vaitkus (1883-1973), kurio fleita bei bažnytinės insignijos teko Alkai. Neišdildomai Alkon įsirašė ir Don. Jundulas, kuris savo drožiniais papildė Pr. Bruzgulio kolekciją. Apie pastarąjį Juras šitaip atsiliepė: « Mano darbštusis parapijietis Pranas Bruzgulis pastatė bakūželę ir padirbo visus Lietuvos ūkininko padargus. Nepamiršo verpėjos. Staklėse pasodino audėją, o viršaitį su botagu į važį. Skerdžiui pavedė ganyti kaimenę »⁵².

Tęsdamas man atsiųstąjį aprašymą, Juras dar mini St. Motužą, atidavusį tikrai vertingų eksponatų, kuriuos iš Vokietijos pasirūpino atsiųsti Jurgis Pyragas, kartu pridėdamas daug kitokios archyvinės medžiagos. Nuo seno talkino ir kun. V. Paulauskas ir nuolatinis pagalbininkas Balys Mikaila.

Tačiau Juras pabrėžia, kad « Alka nėra sandėlis. Nebūtų prasmės duoti vietą, prižiūrėti, atsiųstą medžiagą globoti, o po kiek laiko grąžinti. Kas padedama į Alką, tampa Alkos nuosavybė. Arba, jei kas atsiųs kokią knygą ar dokumentą, nebegalės reikalauti, kad būtų grąžinta. Turi išsižadėti kaip atiduoto daikto. Gali atsirasti asmenų ar įstaigų, norinčių ką nors apsaugoti Alkoje. Tada jau reikalinga raštiška sutartis »⁵³.

Išskaičiuodamas Alkos turtus, Juras nepamainėjo tų spintų, kuriose jis norėjo saugoti prof. A. Maceinos (g. 1908) veikalus bei rankraščius. Pačioje savo pažinties su Maceina pradžioje Juras jo atžvilgiu laikėsi atsargiai, nes Lietuvos frontininkai, prie kurių jis tą jaunąjį ir veiklųjį pro-

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ *Lietuvių muziejus, išaugęs per 50 metų*. Pasikalbėjimas su prel. Pr. Juru, savo jėgomis ir lėšomis įsteigusiui lituanistinį muziejų, žr. *Tėviškės Žiburiai*, 1972. III.16 d., 11 nr.; Prel. Pr. M. Juras, A. P., *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974.X.11 d., 41 nr.

⁵² A. K[ezys, S.J.], *Prelato Juro Alka*, žr. *Žvaigždė*, 1964 m. liepos-rugpiūčio mėn., 7 nr., 242 psl.

⁵³ Ten pat, 244 psl.; *Alka — Lietuvių Kultūros Muziejus*, žr. *Lietuvių Dienos*, 1969 m. gruodžio mėn., 10(199) nr., 26 psl.

fesorių priskaitė, jo akyse buvo laicistai, liberalai, atskalūnai, skaldantieji bendrąjį katalikų frontą. Tačiau susirašinėdamas su Vakarų Vokietijos stovyklose bevargstančiu Maceina, jis pakeitė savo nuomonę ir išleido — kaip toliau dar matysime — net šešius jo veikalus.

Tai darydamas, Juras Maceinos asmenyje gerbė ir mecenatiškai vi-
saip rėmė mokslininką-teologą, kuriuo jis dėl stokos specialaus išsila-
vinimo negalėjo būti. Štai jo prisipažinimas (1962.IV.24), pareikštas jo
jaunam globotiniui: « Esu paprastas Kristaus vynuogyne darbininkas. Ir
tai labai silpnas. Per 40-tį kunigavimo metų įsitikinau, kad net šv. Mišių
aukos gerai nesuprantu ir nepajėgiu tinkamai atnašauti. Jei 71 metų našta
nespaustų, važinėčiau studijuoti apologetiką ir sociologiją ». Simpatizuo-
damas darbščiam Maceinai, kuris turėjo visai kitokį išsimokslinimo lygį,
Lawrence'o klebonas per daug nepaisydavo to fakto, kad jo globotinio
filosofiškai teologiškai ir teologiškai filosofiškai nagrinėjimai tam tikrose
kunigų sferose, dažnai buvo užkvestijonuojami, net puolami. Dėl to
jis ir Alkos atžvilgiu jam nieko neslėpdavo.

Antai (1963.X.26) Juras jam šitaip pasisakė: «*Pietas* verčia branginti
lietuvių kultūrą. Dievo numylėtoji Lietuva nėra gana veržli [...] Mano
susuktu lizdeliu — Alka gal istorikai pasinaudos. Pats lizdelis (pastatas
Alkai) [Putname] man kainavo virš 20.000 dolerių [...] Prieš porą dienų
užsakiau geležines spintas įrištiems laikraščiams *Darbininkui* ir *Draugui*.
Ir šios spintos kainuos arti tūkstantinės [...] Tikiuos paramos iš Nekaltai
Pradėtosios Marijos Seserų vienuolyno. Seselės yra patriotiškai nusiteiku-
sios. Jų sodyboje sulipdžiau lizdelį ir jos prižiūrės. Šiaip iš visuomenės
negaunu jokios paramos [...] Prašiau, kad Balfas, Altas atsiųstų archyvinę
medžiagą [...] Nesiskubina siųsti gal dėl to, kad tai yra ju r o Alka».

Norėdamas paguosti savo geradarį, Maceina (1963.XII.30) jam rašė:
« Tikrai didelį žygį savo auka padarėte, kad įsteigėte Alką. Šiais metais
pradėjau vartinėti savo rankraščius, kurių per eilę metų susikrovė nemaža
[...] Kas būtų su [jais], jei vieną valandą Viešpats pasibelstų į mano
gyvenimo duris ir tartų: 'Pakaks!?' Greičiausiai jie išsibrastytų po visas
pakampes. Tada pradėjau galvoti, kur ir kam galėčiau šiuos rankraščius
pasiųsti [...] Juos išmesti man nesinorėtų [...] Dabar, kai Jus, Prelate,
atidarote [man] savo Alką, žinau, kur aš galiu šituos rankraščius padėti.
Jeigu tad priimsite, aš pradėsiu Jums juos siuntinėti [...] Tačiau laukčiau
iš Jūsų žodelio ».

Tą žodelį jis iš savo mecenato susilaukė 1964 m. sausio 10 d. rašytame
laiške, kuriuo vyriausias Alkininkas jam pranešė: « Pastačiau porą didelių
geležinių spintų [...] Vienoje tilps Tamstos raštai. Prie jų niekas neprieis
be Tamstos leidimo. Bus po raktu [...] Kartu siunčiu šimtinę persiuntimui
Tamstos raštų ».

Jausdamas iš tam tikros pusės opoziciją prieš save, Prelatas už kelių

metų dar arčiau prisiliū prie savo jauno bičiulio: « Tamsta, Brangusis Kristuje, esi artimas mano širdies draugas, — atidengė jis jam 1967.XII.23 d., kada jis, išprašomas iš buvusios savo klebonijos, jautėsi labai vienišas bei nuskriaustas. — Dar daugiau. Esi brolis Kristuje. Esu pasiryžęs dalytis paskutiniu duonos kąsniu [...] Man rūpi, kad nežūtų Tamstos rankraščiai. Alkoje turiu geležinę spintą prof. A. Maceinos raštams. Jie būtų globojami ir panaudojami pagal testamentą ».

e) *Pilkoji Alkos kasdienybė.*

Isteigdamas Alką, Juras norėjo įkurti tokią « tautinę šventovę », į kurią lietuviai atsilankytų it piligrimai, kad jie, tautiškai sustiprėję, su nauju ryžtu grįžtų į savo amerikonišką kasdienybę. Deja, patirtis nepatvirtino jo vilčių, nes skaudančia širdimi jis turėjo konstatuoti, kad žymiausia mūsų visuomenės dalis jo Alka mažai tesidomėjo — trūko bendradarbių, trūko ir «piligrimų». Tuomet prof. S. Sužiedėlis ([1954].11.26) bandė jį paguosti: «Esu girdėjęs, kad Jūs, Prelate, jau pavargote besirūpindamas Alkos archyvu bei muziejumi. Aš tai gerai suprantu. Tai Jums kainavo daug lėšų, vargo ir rūpesčių. Niekas į talką neateina. Dideli darbai yra pasiaukojimu atliekami ir niekas jau už juos negali atlyginti. Jie palieka tačiau šviesiu žiburiu kultūros istorijoje. Joje ir Jūsų, Prelate, vardas skaidriai spindi, o Alkos muziejus taip pat į ją įeina ».

Šiuo reikalu pasisakė ir poetas Jonas Aistis (1904-1973) prelato Juro 70 metų sukakties proga: « Mane visą gyvenimą stebino lietuvių nepasitikėjimas savo kultūra [...] Faktas lieka faktu, kad į kultūros reikalus lietuvis kapitalo nėra linkęs investuoti »⁵⁴. Toliau Aistis Alką sugretino su British Museum Londone: «Alka [...užmanyta] kaip British Museum, kur yra visko: knygų, periodikos, dokumentų, paveikslų, etnografijos. Alkai trūksta tik vieno, tai British Museum apimties, bet čia ir išlenda yla iš maišo: British Museum kuriamas visos anglų tautos iš kartos į kartą, o Alką sukūrė ir dabar tebekuria vienas prelatas P. Juras [...] O kiekvienas ne tik galėtų, bet ir turėtų prisidėti [...] Sakau ir kartoju, kiekvieną kartą pajunti, kad mums stinga meilės ir pagarbos sava kultūrai ir jos paminklams »⁵⁵. Tai skaudus užmetimas. Vienok, ar nėra kartais ir pateisinamų argumentų? Tokių yra.

Pirmiausia pats Alkos kūrėjas, kuriam jo individualistinė prigimtis bei daugybė lygiagrečiai atliekamų darbų bei darbelių neleido visiškai atsidėti šiam uždaviniui. Toliau, Brocktonas ir Putnamas nebuvo tokie visų dėmesio traukiami centrai, o provinciniai kampeliai, kur toks darbas tik provinciškai tegalėjo būti dirbamas. Buvo taip pat istoriškų bei psicho-

⁵⁴ J. Aistis, *Prelatas Pranciškus M. Juras. Jo amžiaus septyniasdešimt metų sukakčiai atminti*, žr. *Aidai*, 1961 m. gegužės mėn., 5(140) nr. 204 psl.

⁵⁵ Ten pat.

logiškų kliūčių. Juk reikia prisiminti, kad senosios išeivių kartos jau seniai buvo užmiršusios savo gimtinę ir dėl to nebuvo suinteresuotos atgyventą praeitį muziejiškai atgaivinti. O naujai atėjusi tremtinių generacija taip sunkiai turėjo grumtis dėl duonos kąsnelio, kad ji, susirūpinusi savo dabartimi, negalėjo nostalgiskai žvilgtelėti atgal. O jų vaikai, kurie Lietuvoje dar nebuvo įleidę šaknų, naujame kontinente savo ateitį tematė ateityje. Visa tai suėmus krūvon, reikia sakyti, kad gyvenamasis momentas nebuvo palankus muziejiškai nuotakai bei archyviškam praeities išsaugojimui.

Ir iš viso reikia sakyti, kad net normaliomis sąlygomis tik nežymus tautos elitas tuo ir domisi. Net ir Anglija su savo British Museum išimties nedaro. Kad ir mūsų šviesuoliai gerai supranta tokio darbo vertę, patvirtina visa eilė reikšmingų pasisakymų, iš kurių pacituosime poetės Kotrynos Grigaitytės Jurui 1971.VIII.17 d. dedikuotą eilėraštį ir Vytauto Alanto [g. 1902] atsiliepimą:

Jo Prakilnybei
Prelatui
Apaštališkam Protonotarui
Pranciškui Jurui

ALKOS ŽODIS

Regiu Tave
Prie skrynių adarų,
Kur skleidžia gintaro
Žvaigždėti vėriniai
Amžių kodylo kvapą, —

Kur juostomis takai nuausti
Į protėvių sodybas,
Ir baltas drobių linas
Žiedlapiais užtvinęs
Marių melsvumu —
Rūkuos paskendusį dienų.

Regiu Tave kaip švyturį
Pritemusiam uoste,
Kaip medį sausumoj
Su baltų paukščių sąskrydžiu
Pačioj viršūnėj...,
Kai jie kiekvienas
Savo dainą suokia,
Savąja plunksna
Graudulingai įrašytą.

Žegnonėj saulės,
 Pro šypsančių padebesių
 Auksinį plotą
 Tegu palaimina Aukščiausias
 Tava ranka
 Visų, visų mus žemę.

« Aš ne kartą esu kėlęs mintį, — rašė V. Alantas, — kad veržlūs ir sumanūs pavieniai veikėjai dažnai daugiau nudirba, kaip kad organizacijos. Prie tokių pavienių energingų kultūrininkų, be abejonės, priklauso ir monsinjoras P. Juras [...] Alkos muziejaus steigėjas [...] Alkos muziejus — tai prelatas Juras, tai vieno žmogaus ilgų metų darbas! Per visą jo gyvenimą surinktas kultūrinis lobis tampa vertingu šaltiniu mūsų išeivijos kultūrai pažinti ir tirti Amerikoje. Prelatas į savo muziejų yra sudėjęs visą savo gyvenimą ir didelę dalį, jei ne visą savo turtą [...] Kalbantis su prelatu man pasidarė truputį liūdna: Muziejaus kūrėjas labai susirūpinęs tolesniu savo kūrinio likimu. Dabar eksponatai sukimšti [...] Reikia daugiau erdvės [...] kad muziejus įgautų šviesesnį, patrauklesnį vaizdą, ir [reikia surinktą medžiagą sukataloguoti], kad būtų galima ja naudotis moksliniam darbui [...] Reikia pusantro, o gal net dukart didesnio pastato [...] Jei mes statome bažnyčias, jaunimo centrus, kurie vargu ar visiems laikams išliks lietuvių rankose, tai būtų didelis neapdairumas ir, sakyčiau, apsilaidimas, nepasirūpinti savųjų kultūros lobių tinkama apsauga»⁵⁶.

Kaip pats Alkos kūrėjas galvojo apie savo kūrinį, matome iš jo pasakymo: « Alka — mano brangiausias kūdikis, kuriuo besirūpindamas neskaičiavau nei laiko, nei pinigų, net ir savo asmeninius reikalus pamiršdavau... Dėl to kai kas mane pašiepavo, bet daugelis suprato, atjautė, padėjo. Pašiepusius jau seniai pamiršau, padėjusius nuolat prisimenu [...] ypač pastogę suteikusius » ⁵⁷ ⁵⁸. Nors ši parama ir smarkiai jam padėjo, tačiau ji nepajėgė suįdominti platesnės visuomenės, kas dar labiau padidino jo nusivylimą savo tautiečiais. Išdava — vyriausias Alkininkas pradėjo nusiminti.

«Ar atsilankantieji Putname svečiai, ypačiai jaunimas, ekskursijos užsuka į Alką? — paklausė korespondentas, — Ar matyti susidomėjimo? ‘Deja, — atsakė prelatas, — ekskursijos nelanko. Aš manau, pats esu kaltas, kad negarsinu, nekviečiu’. Su kartėliu prelatas kalbėjo, kad ir pereitą vasarą (1972 m.), kada suvažiavo čia ir kongresinis jaunimas, autobusai stovėjo čia pat. Bet nė vienas jaunuolis neužėjo aplankyti Alką»⁵⁸.

Džiugus gi reiškiny buvo augantis amerikiečių susidomėjimas « bran-

⁵⁶ V. Alantas, *Kas darytina su monsinjoro muziejumi Alka. Viso gyvenimo darbas tarp keturių sienų*, žr. *Dirva*, 1973.VIII.8 d., 60 nr.

⁵⁷ Prel. Pr. M. Juras, P.A., *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974X11 d., 41 nr.

⁵⁸ *Alkos muziejų numato padidinti ir perduoti Akademijai — tai užtikrins Alkos*

giausiu jo kūdikiu ». Nors šis dėmesys visai nebuvo lauktas, jis betgi buvo suprantamas, nes amerikiečiai juo toliau, juo labiau pradėjo domėtis ir tais ateiviais, kurie šalia airių, žydų, vokiečių, lenkų ir kitų irgi buvo prisidėję prie formavimo Jungtinių Amerikos Valstybių. Eidami ta kryptimi, jie atrado lietuvius, ir iš viso Pabaltiečius, ką įsakmiai parodė ir Kento universiteto pavyzdys.

« Kent valstybinis universitetas, kuris yra Ohio valstybėje, — dėstė Elena Vasyliūnienė (g. 1913), — steigia Pabaltijo valstybių tautinį-kultūrinį muziejų ir biblioteką, norėdamas surinkti esamą medžiagą iš privačių asmenų ir ją sukrauti vienoje vietoje, kad Pabaltijo kultūrinis palikimas nebūtų išblaškytas po visą Ameriką ir kad visi galėtų šia medžiaga pasinaudoti mokslo reikalam. Kadangi prel. Juras turi neišsakomai vertingą muziejų Alką, [to] universiteto vadovybė kreipėsi į prelata prašydama, kad jis sutiktų būti oficialiu universiteto atstovu medžiagą renkant ir ją tvarkant [...] Kent universitetas [...] jau kurį laiką ir siunčia savo mokslininkus į Alką medžiagos pasirinkti. Pernai teko sutikti John Cadzow [...] kuris renka medžiagą apie Rusijos parlamento, vadinamos Dūmos, darbą ir [jos] santykius su Lietuva ir kitomis Rusijai priklausiusiomis praeityje valstybėmis. Paklausiau Cadzową, ką jis galvoja apie Alką, ir jis atsakė: 'Pasakiška, net sunku įsivaizduoti, kad vienas asmuo galėtų tiek daug ir tokios įdomios medžiagos surinkti' [...] Cadzowas praleido kelias savaites Alkoje ir dar į ją sugrįš [...] Prelatas siunčia įvairias knygas į Kento universitetą [...] kad Amerikoje būtų palikti tikri įrodymai, kas lietuviai buvo ir kokį kultūrinį palikimą jie atnešė į šį kraštą »⁵⁹.

Papildomai dar galima pridėti, kad Cadzowas tikrai doktorizavosi disertacija *Lietuvos klausimas Trečiojoje Dūmoje (The Lithuanian Question in the Third Russian Duma)*. Jis (g. 1938) yra sūnus Amerikoje gimusios lietuvaitės. Nors šeimoje lietuviškai nebuvo kalbama — tėvas nelietuvis — Cadzowas save laiko lietuviu ir džiaugiasi lietuvių kultūros turtingumu. Dėl to jis rūpinasi, kad jo universitetan būtų įvestas lietuvių kalbos kursas ir kartu bibliotekai būtų renkama lituanistinė literatūra. Jis taip pat norėtų, kad lietuviui studentui būtų suteikta stipendija. « Pirmaujās aukotojās, — rašė Cadzow, — vis dar tebėra prel. P.M. Juras, kuris iki šio laiko padovanojo [mūsų universitetui] apie 1000 tomų iš Alkos muziejaus duplikatų. Jo patriotizmo ir energijos neįmanoma aprašyti. Metų metais jis rinko lietuviškas knygas ir meno dirbinius, sutelkdamas bene didžiausią kolekciją už Lietuvos ribų. Maža to, jis išryškino gilų žvilgsnį ateitin [...] nes suprato, kad [...] tuo] yra stiprinamas lietuvių kultūros išsaugojimas »⁶⁰.

ateitį, pasakoja Alkos muziejaus organizatorius prel. Pr. Juras, A.P., žr. *Darbininkas*, 1972.XI.3 d., 46 nr.

⁵⁹ El. Vasyliūnienė, *Prelatas Pr. Juras — Kent valstybinio universiteto atstovas*, žr. *Draugas*, 1971.IV.21 d.

⁶⁰ J. Cadzow, *Lietuviškoji programa Kento universitete*, žr. *Draugas*, 1972.XI.22 d.

Apie tą pat laiką (laiškas be datos) Cadzowas Prelatui išaiškino, kaip jis atrado Alką: ieškodamas medžiagos savo disertacijai, kuri liečia šio amžiaus pirmojo dešimtmečio Lietuvą, jis daug išbėgiojo, kol pagaliau aplankė Alką Putname. Jam sunku pasakyti, kiek ten yra knygų — tikriausiai jų ten yra kelios dešimtys tūkstančių. Tai yra vienintelis tos rūšies rinkinys pasaulyje [...] Jį turėtų remti visa lietuviškoji bendruomenė⁶¹.

Juras (1976.V.21) autoriui rašė: « Mane stebina jo [Cadzow] lietuviškas patriotizmas. Nežinau kito Amerikoje gimusio profesoriaus [...] kuris taip domėtusi lituanistine archyvine medžiaga ir jos apsaugojimu ateičiai. Tam tikslui [jis] nesigaili net savo marškinių ».

Kento universitetas nėra vienintelė kultūros institucija, kuri susižavėjo Alka, nes ir Philadelphijoje veikiąs *The Batch Institute* norėjo jos turtais pasinaudoti. Tai paaiškėjo iš laiško, kurį 1975.IV.22 d. to Instituto bibliotekos direktorius siuntė Prelatui. Tame laiške jis džiaugėsi aplankęs Alką, stebisi jos medžiagos gausumu ir nori gauti žurnalų bei laikraščių komplektų mikrofilmas bei knygų duplikatus minimąjo instituto Philadelphijoje bibliotekai⁶². Kad tie santykiai su *The Batch Institute* nenutrūko, rodo to paties direktoriaus 1976.VII.7 d. laiškas, kuriame dėkoja už gautas fotografijas, knygų siuntinius ir džiaugiasi gavęs medžiagos lietuvių istorijai Amerikoje.

f) *Juras Alką perleidžia Lietuviių Katalikų
Mokslo Akademijai.*

Visai suprantama, kad Prelatas beveik vienas betriūsdamas prie Alkos ir dėl jos nuolatos ištuštindamas savo kišenę, pailso ir, neradęs platesnių sluoksnių pritarimo, galop ėmė rezignuoti. Atrodė, kad jis savo « brangiausiam kūdikiui » norėjo ieškoti kitų tėvų. Bet tokio nusistatymo nugąsdintas S. Sužiedėlis (1954.11.26) jam rašė: «Nemanyčiau, kad reikėtų galvoti apie [Alkos] sujungimą su Lietuviių Pasaulio Archyvu Chicagoje. Jo vedėju tuo tarpu yra V. Liulevičius, ateitininkas, bet jis priklauso nuo Vliko, kurio sudėties keitimasis gali atsiliepti ir vedėjui. Tuo būdu

⁶¹ « In searching out material for my dissertation, which deals with Lithuania during the first decade of this century, I ran into a series of dead - and streets, until I visited the Alka in Putnam [...] the number of books is difficult to judge, but it is easily in the tens of thousands [...] This collection is, to be sure, one of the finest of its kind in the world [...] The importance of this work cannot be overstated, and it should have the support of the intire Lithuanian community».

⁶² «It was a pleasure [...] to meet with you at your marvellous museum [...] You deserve to be congratulated on your efforts in establishing such a comprehensive collection of materials relating to the Lithuanian people [...] We are very interested in pursuing cooperative microfilming projects [...] In the meantime, let me re-emphasize our interest in acquiring duplicate materials from your collection ».

katalikus liečianti madžiaga gali būti ateityje tvarkoma žmogaus, kuris jai gali neskirti didesnės reikšmės [...] Tai nėra nepasitikėjimas Lietuvių Pasaulio Archyvu, bet išmintingas apdairumas [...] Kol negalima visos istorinės medžiagos, liečiančios užsienių lietuvių, sutelkti po valstybės apsauga (sakysime Lietuvoje), geriau ją telkti ne vienoje vietoje. Katalikams reikia turėti savo atskirą archyvą ».

Atrodo, kad istoriko nuomonė Prelatą įtikino, nes šis ir toliau nešė tą beveik nebepakeliamą, kad ir brangią naštą. Bet jai toliau vis sunkėjant, ir jo gyvenimo metų skaičiui vis didėjant, vis dėlto kilo lemtingas klausimas: « Kas rūpinsis Alka, kai Aukščiausias pašauks mane amžinybėn? »⁶³. Ilgai kamuodamasis tuo klausimu, Juras nusprendė savo « kūdikį » pavesti Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos globai.

Šiai institucijai, šiandien savo centrą turinčiai Romoje, Alka jau seniai buvo žinoma bei vertinama. Tai įsakmiai paliudija šis tiesiog mistiškas įvertinimas jos pirmininko prof. Antano Liuimos, S.J. (g. 1910) 1972.XII.12 d. pareikštas Jurui: « Didingi yra Dievo planai apskritai, bet ir su mumis lietuviais. Tiek gėrio aplinkui, tiek Dievo Apvaizdos gerumo ir palankumo. Gal kartais mes esame per daug trumparegiai, kad aprėptume ir suprastume jo planų didybę ir nuostabius rezultatus. Aš galvoju ir apie Alką. Tai irgi Dievo Apvaizdos padarinys [...] Jis Jus pasirinko šiam uždaviniui įvykdyti. Neabejoju, kad kiekvienas popierėlis turi savo vertę Dievo planuose. Jūsų užduotis buvo surinkti, dabar kitų uždavinyų yra tai išlaikyti ».

Apie patį Alkos perleidimą prof. Liuima (1976.VI.16) šios monografijos autoriui suteikė šias žinias: Iniciatyva išėjo iš paties Prelato, kuris sumanė ją testamentu užrašyti Akademijai ir Putnamo Seserims, ant kurių žemės stovi Alkos pastatas. Šis testamentas buvo pasirašytas 1965. 1.6 d. ir 1970.XI.4 d. dar papildytas.

Kadangi prel. Juras savo testamentą panorio pakeisti pardavimo aktu, ir iš tolimos Romos sunku būtų tvarkyti Alkos reikalus, tai Akademija Alkos reikalų tvarkymui 1973.IX.29 d. išrinko Direktoratą, į kurį įėjo: kaip garbės pirmininkas prel. Pranciškus Juras, pirmininkas — prel. Jonas Balkūnas, vicepirmininkas — prof. Jonas Cadzow, sekretorius — Juozas Vembrė, o išdininko pareigas laikinai eiti sutiko prel. Juras. Kiti direktorato nariai buvo: konsulas Anicetas Simutis, Nek. Prad. Švenč. Marijos Seserų kongregacijos vyresnioji sės. Margarita Bareikaitė (ar reikale jos įgaliotinė) ir Paulius Jurkus⁶⁴. Su laiku direktorato sąstatas keitėsi. Pagaliau 1973.XII.11 d. Alkos pardavimas Akademijai už vieną dolerį,

⁶³ Prel. Pr. M. Juras, P.A., *Alka ir jos ateitis*, žr. *Darbininkas*, 1974.X.11 d., 41 nr.

⁶⁴ Pagal Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos, Ine. 1973 m. rugsėjo 29 d. posėdžio protokolą.

kaip *non profit* institucijai atitinkamų Amerikos valdžios įstaigų buvo patvirtintas. Tai buvo didelis žingsnis pirmyn. Po to prel. Juras dažnai pabrėždavo, kad tai svarbu žinoti tiems, kurie norės Alką paremti, kad Akademija ir Alka yra atleisti nuo mokesčių, todėl savo auką galės atsi-skaityti nuo mokesčių.

Atlikus visus šiuos juridinius aktus, Juras buvo tikras, kad jo « kūdikis » nevirs « našlaičiu ». Dar daugiau. Atrodo Juras laukė, kad dovanojus Alką Akademijai, šioji, tarytum pasakoje burtininkė, pamojusi magiška lazdele, iš karto pastatys Alkai nuostabius palocius, sutvarkys archyvą bei muziejų ir visa tai padarys turistiniu atrakcijos centru.

Bet, deja, tos nerealių svajonės nė per šešis mėnesius neįvyko. Prelato nuomone nei Akademija, nei jos iš Amerikos lietuvių sudarytas Direktoratas, kuris dabar jo vietoje turėjo eiti « tėvo » pareigas, nepadarė ryžtingų žygių Alkai tvarkyti ir plėsti. Tuomet jau 83-čius metus einęs bedarbis senelis, šventai įsitikinęs, kad Alkos reikalas yra svarbesnis už viską, pradėjo nekantrauti ir abejoti, ar tolimoji Roma ir neveiklusis Direktoratas — per pusmetį nepastatęs Alkai didesnių pastatų — iš viso norės ir sugebės veiksmingai plėsti ir globoti Alką. Jausdamasis tuo asmeniškai užgautas ir nustojęs vilties, kad savieji sugebės tinkamai įvertinti tokios neįkainojamos vertės donaciją, impulsyvusis Juras apsisprendė prieš pusmetį dovanotą ir juridiskai Akademijai parduotą Alką atsiimti ir atiduoti ją svetimtaučiams, pavyzdžiui Kento *State University*. Tuo tikslu jis 1974.VI.24 d. Akademijos Centro Valdybai pasiuntė Cadzowo stipriai įtaigotą raštą, iš kurio čia pacituojame reikšmingesnes vietas:

« Gerbiamieji, Dr. Jonui Cadzow tarpininkaujant gavau pasiūlymą perkelti Alką į Kent Valstybės Universitetą, Ohio valstijoje. Nors sąryšyje su šiuo pasiūlymu yra kai kurių problemų ir neaiškumų, tačiau pasiūlymas man iš principo priimtinas dėl šių priežasčių:

1. Dabartinę Alką išplėsti, sutvarkyti ir išlaikyti lietuvių išeiviams, turintiems dar ir kitus panašius archyvus, finansiškai bus sunku. Be to, L.K.M. Akademija šiuo metu dar nėra susiorganizavusi prisiimti jai naujo uždavinio — Alkos tvarkymo ir išlaikymo.

2. Dabartinė vieta Putname yra sunkiai pasiekiamą, užkampyje ir nesuteikia reikiamų sąlygų studijuojantiems lituanistiką.

3. Lietuviams yra naudinga, kad valstybinė, ne privati įstaiga rūpinasi Alka: užtikrinamas išlaikymas, sutvarkymas ir mokslinė komunikacija su kitais universitetais. Lietuvių kultūra tarsi įteisinama amerikiečių įstaigų sistemoje.

4. Lietuviai, turėdami valstybinio universiteto globojamą archyvą ir knygų kolekciją, turi galimybių atverti savo kultūrinius pasiekimus plačiai amerikiečių visuomenei. Tai naudinga mažos tautos pagarsinimui ».

Visa tai turėdamas omenyje, sujaudintas ir iš šalies kurstomas, impulsyvusis Juras savo nusivylimu bei nusiskundimu dvelkiantį laišką baigė šiuo nedviprasmišku « Noriu... »: « Tai turėdamas mintyje, aš labai norėčiau, kad L.K.M. Akademia rimtai pasvarstytų Kento Valstybinio Universiteto Prezidento Gleen A. Olds pasiūlymą. Alka — mano bemaž viso gyvenimo darbas ir rūpestis. Todėl manau turįs teisę pareikšti ne vien tik savo pageidavimą, bet ir norą bei troškimą [...] Aš noriu ir prašau, kad Akademia, rimtai apsvarsčiusi pasiūlymą, jį priimtų ».

Kaip Akademia reagavo į jo griežtą « Noriu, kad Akademia pasiūlymą priimtų », paaiškėja iš 1976.VI.16 d. laiško, kuriame prof. Liuima man pranešė, kad į 1974.VII.12 d. gautąjį raštą jis tuoj ant rytojaus atsakęs, « kad neskubėtų su perdavimu, kad Centro Valdybos nariai [per vasarą] pasklidę [po įvairius kraštus] negali tuojau dalyko svarstyti, kad svarbu galimai ilgiau išlaikyti [viską] lietuvių rankose. Tik paskutinėje bėdoje perduoti į kitataučių rankas ».

Pati Valdyba tik po dviejų su puse mėnesių (1974.X.5) tegalėjo Romoje susirinkti į posėdį, kuriame be narių dalyvavo vysk. Deksnys ir prel. V. Balčiūnas su dr. V. Vygantu, abu svečiai iš Amerikos. Kaip paaiškėja iš 1974.X.23 d. rašyto atsakymo Jurui, susirinkusieji visais balsais sutartinai pasipriešino Juro «Noriu»: «Centro Valdyba labai vertina Alką, laiko ją dideliu lietuvių kultūriniu lobiu ir mano, kad jis, kaip Jūsų dovana, turi pasilikti ir toliau Akademijos nuosavybe. Akademia rūpinsis per Direktoratą Alką išlaikyti, tvarkyti ir ugdyti. Tik didelės bėdos atveju, jeigu pasirodytų, kad Akademia jokia būdu negali Alkos išlaikyti, tada tik reiktų ieškoti kokios lietuviškos institucijos (pavyzdžiui kurios nors vienuolijos), kuri apsiimtų Alką išlaikyti ir globoti ». Be to, Jurui duota suprasti, kad « taip pat *vox populi* — lietuviškosios visuomenės balsas yra prieš Alkos perdavimą į svetimas rankas [...] Kento universitetui būtų galima duoti dublikatų, kurių daug yra ». Užbrėžęs dar planus, kurių įgyvendinimas Alkai užtikrintų tvirtą vietą mūsų kultūriname gyvenime, prof. Liuima optimistiškai baigė savo laišką. Ne toks jau optimistas buvo pats donatorius.

Įregistravus Akademią atitinkamose Amerikos valstijų įstaigose (prelato pranešimas 1972.VI.24 d.), gavus atleidimą nuo mokesčių ir 1973. XII. 11 d nupirkus Alką už vieną dolerį, Akademia pradėjo rūpintis Alkos tolimesniu likimu. Prieš pradėdant pastatų praplėtimo darbą, kad namas neliktų pakibęs ore, pradėta rūpintis išigijimu žemės sklypo, ant kurio buvo pastatyta Alka (1973.III.6). Dėl nežinomų priežasčių ir komplikacijų bei delsimo amerikoniškose įstaigose praėjo pustrėčių metų, kol buvo pagaliau pasirašytas pirkimo-pardavimo aktas 1976.IV.30 d., o po savaitės gautas atitinkamos įstaigos pirkimo-pardavimo patvirtinimo dokumentas. Ir šis žemės sklypas 0,6 akro didumo (80 x 60 metrų) prel. Juro rūpesčiu buvo nupirktas taip pat už vieną dolerį.

Taip užtikrinus juridinę padėtį, 1976 m. gruodžio mėnesį Putname įvyko pasitarimas, kuriame dalyvavo ir centro valdybos pirmininkas kun. Liuima. Buvo sudarytos dvi komisijos: viena statybos, kuriai vadovauja dr. Alfonsas Stankaitis, ir kita statybai lėšų telkimo komisija, kuriai vadovauja žinomas leidėjas Juozas Kapočius. Ši pastaroji komisija sudarė garbės komitetą, išsiuntinėjo 5000 laiškų, prašydama paramos statybai. Statybos gi komisija rūpinosi Alkos statybai leidimo gavimu, praplėtimo plano sudarymu, jo pritaikymu prie miesto savivaldybės reikalavimų ir įvairių nesibaigiančių biurokratinių formalumų miesto savivaldybėje atlikimu, architekto, inžinieriaus, rangovo parinkimu. Planai sudaryti teiraujantis specialistų patarimų ir apžiūrint moderniškai įrengtas Boston College ir Harvardo universiteto bibliotekas. Naujasis priestatas pramatytas dviejų aukštų 24x18 m (80x60 pėdų). Senasis pastatas buvo 12x18 m. Pagaliau 1977.XI.16 d. buvo gautas iš miesto savivaldybės raštas, leidžiantis pradėti statybą pagal patvirtintąjį planą.

Nors turimomis sąlygomis neatrodo perdaug lėtas statybos darbų paruošimas, tačiau impulsyviajam Jurui, norinčiam kad visa būtų atlikta vienu rankos mostelėjimu, pasiruošimas atrodė nepakenčiamai lėtas. Ne kartą jis dejavo ir skundėsi neveiklumu, nesidomėjimu. 1975.1.12 d. jis skundėsi ta pragaištinga stagnacija, kuri stabdo visą pirmynę: « Pridėsiu ir savo nusivylimą. Alka stagnacijoje! Per ištikus metus žingsnio nepadarė. Nėra asmens, kuris nors kiek sielvartautų Alkos reikalais [...] Kokia jos ateitis? » Kun. R. Krasauskas (1975.11.25) turėjo raminti susierzinusį Jurą: «Jūsų nusivylimas pamatuotas. Nešiojame ir mes širdyje didį rūpestį [...] bet ne ką iš čia galime padaryti. Visa mūsų viltis buvo ir yra Direktoratas. Viena gera žinutė pasiekė mus, kad jau padarytas perleidimo Akademijai aktas. Ateinančią vasarą gal būti vienas iš mūsų nuvyks pas Jus į Putnamą pasidaruoti vieną kitą mėnesį Alkoje, bent bibliotekos kartoteką užvesti. Nors tai bus tik lašas į kibirą ».

Tik šie « lašai » gana palengva lašėjo, tad Juras turėjo progos dar daugiau dejuoti ir skųstis. 1975.XI.12 d. akademijos pirmininkui kun. A. Liuimai jis rašė: « Man atrodo, kad jai [kuratorijai, t.y. Direktoratui] Alka tiek terūpi, kiek gegutei vaikas. O juk ir geriausias vaikas neglobojamas pasilieka plikas. Dar vilties Dievuje nepraradau. Gal Dievulis įkvėps nors Centrą ką nors daryti. Tuomi laiku mane gaubia liūdesys: Dievo duodamuoju mums laiku mes nepasinaudojame. Ir dėl to 'kūdikis' verkia. Deja, nėra kas [čia] jį ramintų ». 1975.XII.9 d. pakartojo: « Man pareiga paiformuoti, kad Alka — liūdnoje padėtyje ».

Kento universiteto pasiūlymas, atrodo, vėl iškilo Juro mintyje, kaip tai rodo laiškas monografijos autoriui (1976.V.31): «Jau treji metai, kai laukiu veiklos... Jei dabartiniai Alkos globėjai dėl neganėtinio susidomėjimo ar nepaisymų nesiryžtų sukelti reikiamą fondą Alkos priežiūrai bei išlaikymui ateičiai, manau, kad Kent State University, ar kuris kitas

norai sutiks paveldėti esamąjį lobį. Mano manymu tada lietuviai prarastų daug neįkainojamų istorinių vertybių ». Lietuviai « nesidomi ir nesirūpina », kai tuo tarpu « Prof. John Cadzow [...] tam tikslui nesigaili net savo marškinių » (Ten pat).

Ir vėl Akademijos pirmininkui kun. A. Liuimai (1976.VII.21) skundžiasi: « Atrodo, kad Akademia yra inkorporuota Vienuolyne. Ten ir susirinkimai vyksta [Direktorato ir statybos bei lėšų telkimo Komisijų], nors Alkoje vietos susirinkimui yra daugiau negu reikia ». 1977.VI.17 d. vėl dejuoja: « Esu apsiavylęs. Lyg koks antikristo tarnas būtų įgaliotas trukdyti ». Vos porai savaitių praėjus (1977.VII.1) laiške Akademijos pirmininkui vėl prikaišioja: « Gruodžio mėnesį jau bus ketveri metai, kai Alka juridškai tapo perduota L.K.M. Akademijai. Sudaryta Kuratorija rūpintis ir globoti Alką. Pasigendu žmogaus, kuriam rūpėtų Alkos reikalai [...] Buvo susirinkę; nutarta padidinti Alkos pastatą ir kreiptis į visuomenę prašant aukų [...] Gražus nutarimas... » 1978.V.17 d.: « Alkos pamatai dar neprakasami... ». Kiek anksčiau buvo rašęs (1976.IX.2): « Apie Alką tiek galiu pasakyti, kad ji iki šiol yra Dievo Apvaizdos rankose... ».

Akademijos pirmininkui kun. A. Liuimai teko kiekvieną kartą raminti ir guosti nekantraujančią prelatą. Pirmininkas pasinaudodamas Prelato posakiu apie Apvaizdą, 1976.IX.9 d. iš Brigos (Šveicarija) iš tautosakinės prasmės — « niekas nesirūpina », perkeldamas į dvasinę, rašė Jurui: « Iš tikro, labai gražiai pasakėte, kad Alka yra Dievo Apvaizdos rankose. Gal dvejopai tai galima suprasti: viena, kad Dievo Apvaizda eina visur iš lėto, bet juo tikriau [...] o antra, tai ką gi geresnio galima sugalvoti, kaip pavesti Dievo Apvaizdai, iš jos laukti palaimos ir suklestėjimo? Aš neabejoju, kad Dievo Apvaizda visa išves į gera, nors gali kartais atrodyti, kad per lėtai veikia Dievo Apvaizda. Tiesa, mes žmonės gal kartais ir nerangūs esame, bet Apvaizda gali išjudinti, kai bus atėjęs laikas. Jei jau Dievas gali iš akmenų pažadinti Abraomui vaikų, kaip sako Kristus, tai juo labiau dolerių [statybai]. Bet vis tiek, nors ir gali, Dievas lauks 'laiko pilnybės'. Jei jau Dievas pradėjo Alką ir ją suorganizavo per Jus, aš visiškai neabejoju, kod jis tą darbą išves iki galo ».

Kadangi miesto savivaldybės leidimas statyti buvo gautas lapkričio viduryje (1977.XI.16), dėl artimų žiemos šalčių statybos darbai buvo atidėti pavasariui. Vien buvo tik iškastas šulinys, parengta grioviai vandentiekiiui ir atlikti kai kurie žemės tvarkymo darbai, sustiprintas piniginis vėjus. Apie tai jau skaitome spaudoje⁶⁵.

⁶⁵ Plečiamas Alkos muziejus, žr. Dirva, 1977.1.20 d.; J. Savėlis, *Pradėta statyti Alkos muziejus*, žr. Keleivis, 1977.XII.13 d.; Dr. J. S. Kriaučiūnas, *Padėkime praplėsti Alkos muziejų*, žr. Draugas, 1977.XII.16 d.; J. Savėlis, *Pajudėjo Alkos statyba*, žr. Tėviškės Žiburiai, 1977.XII. 22 d., 51-52 nr.; Dr. J. Kriaučiūnas, *Vilniaus universiteto įkūrimas Alkoje. Alkos turtai*, (rankraščio-mašinraščio 6 psl. gauta 1978.III.29 d., nežinia kokiame laikraštyje atspausdinta); Pr. Gr., *Statoma pastogė*

Pati statyba pradėta 1978 metų vasarą ir iki rudens baigti lauko darbai, vidaus įrengimą paliekant žiemai arba 1979 m. pavasariui.

Tokios ryžtingos Akademijos pastangos galutinai pašalino pavojų tam lietuviškam muziejui bei archyvui « ištautėti ». Bet tatai tik tuomet bus atsiekta, jei mūsų finansiškai stiprūs tautiečiai dosniai parems šį patriotinį darbą. Tačiau kaip tik jų įsipareigojimas nėra užtikrintas, nes Juras (1976) tuo opiu klausimu šitaip pasisakė: «Mane stebina, kad mūsų piniguočiai nėra tokie uolūs įamžinti savo vardą, paremiant tokį darbą, kuriuo net svetimšaliai negali atsigėrėti ».

Lietuvių kultūros archyvui, žr. Draugas, 1978.IV.1 d.; J. Savėlis, Priremkime petį prie Alkos muziejaus statybos, žr. Keleivis, 1978.IV.25 d.; Dr. J. Kriaučiūnas, Alka šaukiasi visų lietuvių pagalbos, žr. Bendradarbis, 1978 m. 24 nr., 30-32 psl.

PENKTAS SKYRIUS

KNYGŲ LEIDĖJAS

Knygų mecenatas

Išleistosios knygos

Sumanymai ir pasiūlymai bei prašymai

Pastangos išleisti Z. Ivinskio veikalą apie Merkelį Giedraitį

Išleistųjų knygų platinimas ir leidimo įvertinimas

1. KNYGŲ MECENATAS

« *Knygų leidimas yra mano liga ir jos negaliu pasigydyti*» (Juras Ivinskiui, 1957.IV.26).

Juras daug kuo yra nusipelnęs lietuvių kultūrai, bet gal žymiausias jo nuopelnas — knygų leidimas, nes jo valančiška meilė lietuviškam žodžiui degte degė jo širdyje nuo pat jaunų dienų.

Mes jau girdėjome, kaip uoliai jis savo tėveliui padėjo išsaugoti bei slaptai platinti iš Mažosios Lietuvos kontrabandiškai atgabentus spaudinius. Tuomet reikėjo atsispirti prieš carų per prievartą brukamą « graždanką », o dabar, Amerikoje, lietuviškoji knyga jam padėjo puoselėti tėvynės meilę bei kultūrą, anglosaksų civilizacijos aplinkoje. Kartu reikėjo pasipriešinti ir pačių lietuvių leidžiamai antireliginei spaudai ir be to dar kovoti su savo tautiečiams irgi nesvetimu analfabetizmu.

1929 m. Lawrence pradėjęs klebonauti, Juras, jausdamas neturįs nei laiko, nei rašytojo talento, buvo užsimojęs surasti dvylika gabių « plunksnočių » ir prašyti jų, kad sykį į metus skirtam mėnesiui parašytų religinio turinio kišeninio formato 64 puslapių knygelę. *Darbininko* leidykla turėjo jas atspausdinti, o Darbininkų Sąjungos nariai sekmadieniais prie bažnyčios būtų už 10 ar 15 centų tas knygutės pardavę. Tačiau nepavykus šį gražų sumanymą įgyvendinti, Juras norėjo, kad *Darbininkas* kasmet išspausdintų nors vieną religinį veikaliuką. Bet nepasisėkus surasti nei autoriaus, nei pinigų ir šio plano vykdymui, beliko jam pačiam imtis knygų leidimo. Taip Juras pasidarė leidėju.

Pirmoje vietoje pabrėžtinai skaičius tų knygų, kurios jam skatinant ir materialiai autorius remiant buvo rašomos arba bent jo lėšomis spausdinamos, nes siekė per keturiasdešimt. (Yra grynas supuolimas, kad ir Valančius tiek yra išleidęs, su tuo tik skirtumu, kad kone visos buvo parašytos jo paties). Juro pirmatakas Amerikoje, kun. Antanas Milukas (1871-1943), skaičiaus atžvilgiu pralenkė savo jaunesnį konfratrą — išspausdino net daugiau kaip 180 knygų bei šiaip leidinių; bet jo įpėdinis jį perviršijo didesniu temų įvairumu.

Būtų nedovanotina, jei šioje vietoje neminėtumėme dar dviejų « knygnešių » Amerikos lietuvių tarpe, būtent: prel. J. Karaliaus (g. 1889), kuris ne tik išleido visą eilę veikalų, bet tokius ir pats rašė, tuo

esmingai praturtindamas ypač mūsų bažnytinę literatūrą, ir Pranaičių Julės (1881-1944), kuri bendradarbiaudama su kun. Miluku išspausdino apie 30 knygų, kone prilygdama Jurui. Faktas, kad ši kultūrai pasišventusi moteris, lig šiol vyrų per mažai buvo vertinama, turėtų mus paskatinti ją pagerbti atitinkama monografija.

Bet grįžkime prie Juro. Iš jo išleistų knygų sąrašo paaiškėja, kad jis uoliau jas pradėjo leisti į pabaigą II pasaulinio karo, kada mūsų pabėgėliams, Vakarų Vokietijoje sukimštiesiems į lagerius ir paskui atplaukusiems į Naująjį Pasaulį, verkiant reikėjo dvasinio peno. Tokiu būdu jis tarp 1940 ir 1950 metų išspausdino 12, tarp 1950 ir 1960 metų net 19 veikalų. Pirmame dešimtmetyje našiausi buvo 1947 (« lageriniai ») metai, o antrame — 1954 metai, kada žymi « dipukų » dalis jau buvo atplaukusi Amerikon, nes anais metais išleido 4, o šiais — 5 knygas, tarsi jis būtų pasidaręs leidėjas iš profesijos. Bet tokiu būti jam trūko pasiruošimo ir laiko. Tad visas jo leidyklinis darbas buvo atliekamas nors uoliai, tačiau tik pagal pasitaikiusią progą.

Suprantama, kad jam, kunigui, svarbu buvo tikinčiuosius aprūpinti maldaknygėmis, ką jis keturis sykius ir padarė. Būdinga, kad jas pavadino *Ramybės Šaltiniu*, tuo jis, ypač tėvynę apleidusiems ir šiaip karo audrų blaškomiems bei pliekiamiems, norėjo parodyti, kur jie gali rasti paguodos, prieglaudos, taikos.

Panašiam tikslui tarnavo ir trimis atvejais leidžiamas, arkivysk. Skvirecko išverstas, Šventas Raštas. Tuos leidinius Juras siuntė, — kaip paliudija M. Krupavičius viename (nedatuotame) Vokietijoje rašytame laiške, — net vagonais lageriuose sukimštiesiems dipukams. Taip eilinis provincijos klebonėlis laimingai sumažino juos slegiančią dvasinę sausrą. Kartu jis nudžiugino ir Naujojo Testamento vertėją, tuomet gyvenusį Tirolyje, toli nuo tų žmonių, kuriems jis norėjo dvasiškai padėti, bet prie kurių asmeniškai prieiti jis nesugebėjo. O gal ir nenorėjo, kas gerokai jaudino ypač mūsų jaunųjų katalikų elitą, kaip parodo šis A. Maceinos nusiskundimas Jurui: « Arkivyskupas Skvireckas gyvena visą laiką Austrijoje, nė sykio nebuvo aplankęs lietuvių Vokietijoje, nė sykio nepažiūrėjo, kaip žmonės gyvena stovyklose. Kai latvių vyskupas nuolatos važinėja tarp savo tikinčiųjų ir kai tas pats arkivyskupas randa progos ir galimybės nuolatos nuvažiuoti į Romą, mums skauda širdį, kad mūsų vyriausias Vadovas sėdi užsidaręs nuo savo tautos tremtinių, susisiekdamas su jais tik blankiais ganytojiškais laiškais retomis progomis ».

Nepasitenkindamas leidimu kitų raštų, Juras išspausdino vieną kitą savo paties paruoštą veikalą, nors jis, visai teisingai, sau nepriskyrė rašytojo talento. Pažymėtinas yra 1945 m. išleistas *Šventųjų gyvenimo apra-* ¹

¹ A. Maceinos 1949.1.18 d. laiškas iš Schwäbisch-Gmünd, Vokietijoje, 9 psl.

šymas. Įtikimiausiai jis ir tuo leidiniu norėjo sekti Valančiaus pėdomis, 1858 ir 1866 m. išleidusio veikalą *Žyatai šventųjų*.

Po šitų įžanginių pastabų duokime žodį pačiam leidėjui, kuris *Lietuvių Dienų* redaktoriui šitaip pasisakė: «Vis labiau įsiliepsnojant II pasauliniam karui buvo aišku, kad nebegausime Lietuvoje spausdinamų knygų bei laikraščių. Greičiausiai pasigedome maldaknygių. Šv. Rašto Naująjį Testamentą bei *Šventųjų Gyvenimus* perspausdinau ofsetu. Bet maldaknygę teko pačiam parengti, nes pritaikytos Amerikos lietuviams maldaknygės neturėjome. Paruošiau dvi: *Ramybės Šaltinį* ir *Didįjį Šaltinį* [...] Nors tebuvo pasiryžęs leisti teologinius-filosofinius veikalus, bet neišlaikiau šio pasiryžimo ir 'nukrypau' į poeziją, dainas, muziką [...] net į kulinariją. Bet kad reikėjo. Ir nesigailiu. Nesijaučiu ką netinkamo išleidęs»².

Į redakcijos klausimą, koks buvo išleidimo kriterijus, prelatas atsakė: «Apskritai kalbant, vienas [knygas] išleidau dėl to, kad buvo reikalingos, patys žmonės jų prašė; kitas [dėl to, kad] jos man pačiam buvo patrauklios, mėgiamos; trečias išleisti prašė autoriai ar kas nors kitas už juos. Į pirmą [kategoriją] reikia įskirti maldaknyges, Švento Rašto Naująjį Testamentą, *Kritaus sekimą*, *Pranašystes apie pasaulio pabaigą*, *Vai lėkite dainos*, *Taupiąją virėją* [...] Visą laiką mane žavi St. Šalkauskio (1886-1941) raštai. Dėl to mielai sutikau išleisti jo *Ateitininkų ideologiją*. Vėliau susižavėjau jo mokinio A. Maceinos (g. 1908) originalumu, poezija...»³.

1975.V.20 d. Juras man prie šitos temos dar papildomai paaiškino: «Leidimui knygų jokio plano nesilaikiau. Tiek galiu pasakyti, kad Dievo meilė (pasitarnaujant artimui) ir patriotizmas buvo mano skatinamoji priežastis [...] Klausiate, kaip pateko *Taupioji virėja* [į tą sąrašą]? Šioji knyga ir *Pranašystės apie pasaulio pabaigą* buvo išleistos dėl 'biznio'. Buvo daug reikalavimų ir *Darbininko* reikalų vedėjas [...] prašė, kad jų išleidimą finansuočiau [...] Greit išpardavė [...] Nuostolių neturėjau [nė] už maldaknyges. Beveik visas kitas knygas 'išbarsčiau'. Į jas esu įdėjęs daug santaupų. Nesigailiu. Surankioti pinigų lengva nebuvo, nes parapija buvo maža ir parapijiečiai neturtingi. Bet to nežiūrint, jie buvo dosnūs. Už išleistas knygas pinigai negrįždavo. Nesigailiu [...] Kodėl tokius, o ne kitokius veikalus išleidau, manau, kad laiko reikalas ir noras patarnauti nulėmė [...] Prie to gal dar prisidėjo pažintis ir neapgalvotas sprendimas».

² Prelato Juro lobiai. Pokalbis su prel. Juru apie jo visuomeninę veiklą, knygų leidybą ir katalikiškas organizacijas, žr. *Lietuvių Dienos*, 1962 m. sausio mėn., 1 nr., 6 psl.

³ Ten pat.

Bet tuo dar nėra išskaičiuoti visi akstinai, nes nėra abejonės, kad Juras, supratęs, jog jam neduoti kūrybiški gabumai, ieškojo talentingesnių bičiulystės. O tam puikiai tiko mecenato rolė, nes norėjo nors per juos daryti įtaką į visuomenę.

O tuos globotinius jis dažnai apgaubdavo tikra meile, tarsi, jie būtų buvę jo sūnūs. Antai jo širdžiai tokį artimą Aistį (1907-1973) jis tiesiog lyrišku polėkiu kvietė (19571VI.4) į savo vasarnamį prie Atlanto: « Nuvesiu į pajūrį, kad niekeno netrukdomas galėtum vaizduotės sparnais į Lietuvą skristi ir ten kenčiančių išlaisvinimo viltį sustiprinti. Ramiame kampelyje jūros bangų aidus galėsi jausti į poezijos kūrinį ». Panašiai jis mylėjo ir Maceiną (g. 1908), našlaičiaujančią Vakarų Vokietijoje. Tatai šiaip jau kritišką mokslininką vertė prisipažinti (1951.11.19): «Jūsų globoje jaučiuos saugus, nes Jumyse matau Visagalio ranką ir ženklą ». Už ketvirtų metų Juras numylėtam našlaičiui ne tik padėjo Freiburge nusipirkti butą, bet šiam pagražinti net užuolaidas nusiuntė. Apdovanotasis jam tuomet šitaip dėkojo (1955.III.18): «Sykį Jūs man rašėte, kad esate man tarsi 'žilagalvis tėvelis'. Nežinau, ar esate žilagalvis, bet žinau tikrai, kad esate man tėvelis ».

Geresniam šios srities Juro nuopelnų pažinimui paduodu sąrašą jo išleistų knygų, kartu minėdamas žymesnius įgyvendintus projektus. Prie kiekvieno veikalo prijungsiu paaiškinimus, kuriems panaudosiu iš Juro archyvo gautąją medžiagą. Kadangi jis tokios nerinkdavo sistematiškai, nebus galima kiekvienu atveju piešti pilno vaizdo. Tačiau išlikusieji laiškai dažnai duoda galimybę papildyti jau turimas žinias ir net iškelti naujų aspektų, kurie gali būti naudingi mūsų kultūros istorijai.

2. IŠLEISTOSIOS KNYGOS

« Iš lietuviškų knygų pinigas atgal negrįžta.
Kartais grįžta tiktai skaičiusiųjų džiaugsmas,
kad dvasioje šviesiau pasidarė» (S. Sužie-
dėlis, *Darbininkas*, 1951.V.25).

J u o z a s L a u č k a, Šv. *Pranciškaus lietuvių parapija* ⁴.

Klebonas Juras pratartyje rašė: «Devyneri jau metai, kaip šioje parapijoje Aukščiausiojo malone skelbiu jums Dievo žodį laiku ir nelaiku [...] Su baime ir drebėjimu [1929] grįžau [iš Lowellio] į Lawrence, nes jaučiau, kad [...] teks baigti sunkus bažnyčios statybos darbas. Bet nenusiminiau. Tikėjau, kad Visagalis išklausys mūsų prašymus [...] Tikin- tieji klausė manęs, širdingai ir dosniai rėmė mano užsimojimus, užtat vienerių metų laike išsisklaidė tamsūs nebvilties debesys [...] Buvo ir yra malonu dirbti gerų žmonių tarpe. Palankieji veikia su manim išvien, nepalankieji kalba, netikusiais darbais ar nerangumu verčia mane atsar- giai daugiau dirbti Bažnyčios ir Tautos labui [...] Ofiso nuskirtų valandų neturiu. Dieną ir naktį esu pasiryžęs tarnauti savo parapijiečiams [...] Ragindamas kitus į apaštališką darbą, dirbu pats, savęs negailėdamas. Kur pridedu savo ranką prie arklo, atgal nesidairau [...] Darbas ir malda yra mano mylimiausieji užsiėmimai. Dėkoju Draugijų Įgaliotiniams už suteikimą medžiagos ir p. J.B. Laučkaiti už suredagavimą » ⁵.

Laučka (g. 1910) tuomet redagavo Bostone leidžiamąjį *Darbininką*. Nors tame leidinyje atspausa 15 paveikslų, redaktoriaus atvaizdo juose nėra.

K a z i m i e r a s Č i b i r a s, *Spauda XX amžiaus idėjų kovose* ⁶.

Čibiro kelias į Bostoną ir į Lawrence buvo ilgas ir vingiuotas. Gi- męs 1911 m. Vilniaus krašte, jis mokėsi Švenčionių gimnazijoje ir Vil- niaus Mokytojų seminarijoje. Bet anksti jo žvilgsnis nukrypo į laisvą- ją Lietuvą, į kurią jis slaptai perėjo. Religingai nusiteikęs, jis svajojo apie kunigystę, kas jį nuvedė į Marijampolę pas Tėvus Marijonus. Tačiau

⁴ Trisdešimt metų sukaktuvėms paminėti, 1903-1933. Lawrence 1933 (nenu-
ruoti 63 psl.).

⁵ Ten pat.

⁶ Bostonas 1938, 15 psl.

ten jis liko tik broliu, kuris savo pašaukimą rado spaudoje, nes nuo 1930 metų dirbo *Šaltinio* redakcijoje. Ilgiau ten pasilikti jam neleido jo nesėslumas, kuris jį 1934 m. paskatino persikelti į Londoną, kur jis lietuvių kolonijos suruoštuose kursuose dėstė lietuvių kalbą. Ten jis kartu rašė šventos atminties arkivysk. Matulaičio (1871-1927) ir Marijos Pečkauskaitės (Šatrijos Raganos, 1878-1930) biografijas. 1936 m. nenurimstantis jaunuolis išvyko į Kauną, kur tapo uoliu kan. F. Kapočiaus (1895-1971), statančio Prisikėlimo bažnyčią, pagalbininku.

Apie savo santykius su šia judria, įdomia asmenybe Juras (1975.IV. 18) šitaip pasisakė: « Su juo jau susirašinėjau, kai jis dar Marijampolėje darbavosi prie *Šaltinio*. Glaudesni santykiai užsimezgė, kai jis sekretoriavo kan. Kapočiui. Jis tuomet kreipėsi į mane, prašydamas talkininkauti renkant Amerikoje aukas statybai. Aš siūliau jam kartu su kanauninku atvykti ir čia planingai praveisti rinkliavą. 1937 m. atvykusius prigludžiau savo klebonijoje. Atspausdinome atsišaukimą. Kai kurias lietuvių parapijas mano svečiai dar asmeniškai atlankė. Tačiau visuomenėje entuziazmo tam reikalui nebuvo ». Stambiausios aukos svečiai sulaukė iš jų šeimnininko — 1000 dolerių.

«Nuoširdžiausiai susibičiuliavau su Kazimieru, — pasakoja Juras tame pat laiške, — kai jis, — kan. Kapočiui sugrįžus Lietuvon, — ilgesniam laikui apsigyveno pas mane ir įsijungė į parapijos veiklą. Jis buvo mistiškai galvojantis, patriotiškai nusiteikęs ir lakios fantazijos žurnalistas-rašytojas. Laisvąjį laiką jis panaudojo spaudai, paskaitoms ir darbui su jaunimu, su kuriuo jis pastatė dramą *Pančiai*. Kadangi Kazimierui gyvenimas Amerikoje patiko, darėme pastangas jį apgyvendinti čia. Deja nepasisekė ».

Tuomet Juras savo « dvasios brolių » bandė įkurdinti Kanadoje, kas irgi nepavyko. « Bet bent pasisekė Čibiro lankymosi vizą Amerikoje pratęsti. Naudodamasis tuomi, jis persikraustė padirbėti *Darbininko* redakcijoje Bostone. Tačiau (dėl senų redaktorių pasipriešinimo) jis ten neilgai dirbęs, grįžo prie senų savo pareigų Kaune. Tuomet pinigų rinkimas Prisikėlimo bažnyčiai krito ant mano pečių. Tas pareigas pildžiau iki II pasaulinio karo »⁷.

Šią pranešimą Juras 1975.XII.10 d. dar šitaip papildė: « Gražiai kartu apaštalavome [...] Atlanto pakrantėje [kur klebonas turėjo vasarnamį] daug svajojome, planavome [...] Jis man daug gelbėjo. Puikus vyras. Didelis patriotas. Spinduliuojantis Kristumi ».

Čibiras visur rūpinosi katalikiškos spaudos platinimu. Tam jis ir Lawrence skaitė paskaitą, kurią jo šeimnininkas išleido ankščiau paminėtu pavadinimu. Originalių minčių teaptinkame pirmuose puslapiuose, o toliau jo brošiūra tėra lietuviškas aidas vokiečių kunigo ir rašytojo Emilio

⁷ Šio laiško kopija saugojama Alkos archyve Putname, Conn.

Fiedlerio (g. 1888) parašytų knygelių apie spaudą. Jų autorius tuomet ir Lietuvoje buvo mėgiamas, kur O. Labanauskaitė (g. 1901) ir B. Vai-tiekūnas išvertė keletą jo raštų.

Pranciškus Juras, *Ramybės Šaltinis* ⁸.

Propagandos lapelyje rašoma: « Tai iš pilniausių lietuviškų maldaknygių. Joje yra visos svarbiausios maldos, net trys būdai Šv. Mišių klausyti, 12 novenų, 16 litanijų, 7 maldų vainikai, evangelijos sekmadieniams ir šventadieniams ».

Atsiliepiamai: Kun. dr. J. Prunskis (g. 1907; Chicaga, 1943.XII.9): « Sveikinu! Maldaknygė labai puiki! Tokios ne tik USA lietuviai neturėjo, bet nė pačioje Lietuvoje nebuvo [...] Sutvarkyta pagal naujausius Vatikano nurodymus. Žodžiu — džiaugtis yra ko, o ką nors prikišti nesurandu. Sveikinu. Didelį dalyką įvykdėte! »

Kun. J. Miliauskas (1890-1975; Wilkes-Barre, Pa. 1943.XII.30): « Sveikinu už tokį gražų ir naudingą veikalą. [Juo] nusipelnei ir Bažnyčiai ir tautai ».

Matas Zujus (1892-1979), *Garso* redaktorius, (Wilkes-Barre, Pa. 1943.XII.31): « Mano supratimu, tai puikiausia maldaknygė iš visų Amerikoje išleistų lietuviškų maldaknygių [...] Užteks visam mano gyvenimui ir dar pasiliks vaikų atminčiai ».

Antanina ir Vincas Ambrozaičiai (DP Lager Augustdorf, Kreis Detmold-Lippe, 1948.IV.2): « Teko paskaityti *Darbininke* [...] apie gražią maldaknygę. Širdingai prašom visa mūsų šeima paaukoti mums dvi maldaknyges. Jei būtų per daug, Tėveli, tai nors vieną, nes neturime nei rožančių, nei maldaknygių [...] Liekame dėkingi visam gyvenimui ».

Kun. J. Dėdinas, (g. 1923; Louvain 1953.III.25 d. Marijai Apreiškimo šventėje): « Prašau [seselių iš Putnamo rekomenduotas] man atsiųsti maldaknygių. Esu lietuviams kapelionas Belgijoje [...] Kai kunigas lanko angliakasių, šeimą, jaunimą, turi ką nors duoti. Patys tikintieji paprašo knygelių Dievui garbinti. Duoti reikia, bet nevisada turi žmonės atsi-teisti, o aš nenoriu už tai prašyti pinigų ».

Kun. F.L. Kenzel, CSSR, *Piloto duktė* ⁹.

Autorius, paprašytas leidimo spausdinti šią knygą lietuviškai, rašė Jurui, kad mielai duodąs leidimą ir kartu palaiminimą, kad *Piloto dūk-*

⁸ Maldaknygė kišeninio formato. Surinko ir išleido kun. P. M. Juras, Bostonas 1943, 544 psl. Trečioji laida, Chicaga 1954. Išleido Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija. Tekstas tas pats, kai kurios iliustracijos skirtingos.

⁹ Penkių veiksmų drama. Iš anglų kalbos vertė T., Bostonas 1943, 71 psl.

terš vaidinimas lietuviškai duotų daug dvasinio gėrio¹⁰. Leidėjas Juras prakalbėję rekomendavo: « Šis veikalas amerikiečių tarpe turi didelį pasisekimą [...] Kaip būtų naudinga, kad kiekviena lietuvių kolonija pasistengtų bent sykį į metus suvaidinti šį veikalą lietuviams. Vaidintojų [...] pastangos bus prasmingos — patys turės naudą ir parodys žmonėms ne tuščią arba šiaip menkos vertės dramą, bet pilną gilios reikšmės, visiems suprantamą veikalą, kuris žadins apsileidėlius, stiprins abejojančius, duos energijos vaidintojams, o visiems žiūrėtojams suteiks pilną pasitenkinimą »¹¹.

Pranciškus Juras, *Didysis Ramybės Šaltinis* ¹².

Apie šią laidą atsiliepia Tėv. Justinas Vaškys (g. 1909; Pittsburgh, Pa., 1943.XII.30): « Nuoširdžiai dėkoju Jums už prisiūtą maldaknygę *Didysis Ramybės Šaltinis*. Mano nuomone tai yra geriausia maldaknygė lietuvių kalba. Ir turinio ir technikos atžvilgiu ji yra tobula. Daug darbo, daug širdies reikėjo į ją įdėti, bet tai tik Jūs galėjote padaryti, nes mylite maldą! Ir kiekvienas, kuris myli maldą, Jūsų kruopščiai išleistoje maldaknygėje *Didysis Ramybės Šaltinis*, ras viską, ko tik širdis trokšta. Šiuo metu sukruvinta lietuvių širdis nekartą Jūsų maldaknygėje ras paguodos ir gydančio balzamo! ».

Ištisų Metų Šventųjų Gyvenimai ¹³.

Juras tuos vaizdelius buvo nupiešęs dar klierikaudamas Brightono seminarijoje (1912-1923) ir juos įteikęs Kauno arkivysk. J. Skvireckui, kuris 1927.IV.8 d., — rekomenduojant (*Nihil obstat*) prel. Al. Dambrauskui, — leido juos spausdinti, kas tačiau tęjtyko po 18 metų ne Lietuvoje, o Amerikoje su arkivysk. Cushingo leidimu. (Pagal kun. V. Paulauską tai jau antras leidimas, pirmas buvęs išleistas Lietuvoje).

Kaip ir kituose savo rašiniuose Juras ir šįkart nerašė originalaus veikalo iš šaltinių, bet kompiliavo knygą iš kitų autorių, kuriuos plačiai panaudojo. Dėl to jis ir šįkart nevedžiojo mokslininko plunksnos. Jos nė

¹⁰ Lima, Ohio, Jan. 23rd, 1922. Dear Sir, I cheerfully give you permission to publish 'Pilate's Daughter' in Lithuanian and my blessing goes with it that the play may do much spiritual good in your language ».

¹¹ Kun. F. L. Kenzel, CSSR, *Piloto duktė*, 4-5 psl.

¹² Spaudai paruošė Prel. Pranciškus Juras. Trečioji pataisyta ir papildyta laida. T. Pranciškonų spaustuvė Brooklyne, N.Y., 1961, 635 psl. Maldaknygės pabaigoje pažymėta, kad išleista didesnėje dalyje prel. Juro lėšomis. Pirmosios ir antrosios laidos neteko užtikti. Pirmoji laida turėjo būti 1943 metais, kaip tai matyti iš T. Justino Vaškio laiško. II laida 1945 m., 787 psl.

¹³ Autoriaus pavardė nepaminėta. Bostonas [1945] trys dalys: 303, 304, 327 psl. Iš viso 933 psl.

nereikėjo, nes jis tesiekė religiškai pamokyti eilinį parapijietį, pagilinti jo pamaldumą.

Akstiną tai knygai išleisti Juras įtikimiausiai bus gavęs iš jo sekamo idealo — Valančiaus. To vyskupo surašytame jo veikalų sąrašė užtinkame tokį paaiškinimą: « Nr. 8 — *Živataj Szwentųjų*, parašiau 1858 m. Nr. 16: 1866 m. parašiau antrąją šventųjų gyvenimų dalį vardu *Szwentųjų giwenimaj*, ji išspausdinta 1868 m. »^{14 15}

Tomas Kempietis, *Kristaus sekimas*¹⁵

Tai antras leidimas to garsaus veikalo, kurį O. Labanauskaitė (g. 1901) 1939 m. buvo išspausdinusi Kaune. Už šį antrąjį leidimą vertėja Jurui dėkojo (Bonvilston, Anglija 1948.IX.15):

« Gerbiamasai Spaudos Apaštale,

Vienas mano draugų čia Anglijoje atsiuntė man mano *Kristaus Sekimą*. Tamstos pastangomis išleista Amerikoje. Kiek aš žinau, tai bus mano vertimo antroji laida, nes aš netikiu, kad Lietuvoje kam iš mano draugų būtų pasisekę jį atspausdinti vėl bolševikų antrosios okupacijos metu, t.y. po mano išvykimo iš Lietuvos 1944 m. Pirmoji laida, kuri siekė 5000 egzempliorių, jau buvo išsemta 1940 m. pirmą pusmetį. Buvo darytos pastangos gauti leidimą atspausti antrą laidą vokiečių okupacijos metu [1941-1944], bet vokiečių įstaigos leidimo nedavė. Negalima laukti, kad bolševikai šiam reikalui būtų geresni. Tat Jums priklauso mano gili padėka už atspausdinimą antrą kartą. Aš taip pat noriu labai gražiai padėkoti už gražų išleidimą [...]

Nežinau, koks yra knygutės pareikalavimas Amerikoje; bet savo laiku Lietuvoje ji sulaukė labai didelio pasisekimo — visi 5000 egzempliorių buvo išpirkti per kelius mėnesius. Tai buvo didelis nusteбimas krašto dvasinės vadovybės tarpe, nes niekas nemanė, kad šios rūšies literatūra būtų labai populiari. Pabrėžtinas dalykas, kad ją išpirko daugumoje vien inteligentai. Kai dariau vertimą, maniau, kad dirbu niekam nereikalingą darbą [...] Kai pasakiau draugams, kad leidžiu 5000, jie mane palaikė nerealio idealistu, o už pusmečio prikaišiojo, kam neišleista nors 10.000 [...] Ir Vokietijoje [1944-1945] žmonės mane bombardavo kur susitinkdami, ar negaliu parūpinti naują laidą; bet tam neturėjau laiko ir kitų galimybių — net neturėjau nė sau nė vieno egzemplioriaus, nes vienas išsivežtas žuvo Drezdeno bombardavimo metu [1945.II.14-15]. Iš ten tepasisėkė išgelbėti tik gyvybę [...]

¹⁴ Žr. Kun. Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Klaipėda 1922, 175 psl.

¹⁵ (Tomas Hemerken iš Kempis). Iš prancūzų kalbos vertė Ona Labanauskaitė, Bostonas 1945, maldaknygės formato 424 psl.

Dar kartą labai ačiū. Jei kada pasiseks perplaukti Atlantą, tikiuos pamatyti Jus kur nors. Tada nuoširdžiai paspaustu dešinę ».

Vėliau Juras Amerikoje tikrai sutiko Labanauskaitę, apie kurią jis man siųstame laiške (1975.IV.) atsiliepė šitaip: «Ją gerbiu kaip aukštą mokslų giliai tikinčią mergelę ir turinčią gerą plunksną. Išleidžiau jos verstą gražia kalba Tomo Kempiečio knygelę *Kristaus Sekimas* dėl to, kad aš mėgdavau skaityti, kaip pirmutinę po Švento Rašto ir kadangi buvo taip pat pareikalavimų ».

Šiame laiške Juras nemini, kad jis įtikimiausiai ir šiuo atveju bus pasekęs pavyzdį vysk. Valančiaus, kuris savo leidinių sąrašė pažymi: « Nr. 4: 'Tamosziaus isz Kempis arba kninga apej sekiojimą Kristaus' išverčiau Žemaičių kalbon. Išspausdino ją savo lėšomis kun. Jokymas Moncevičius 1853 m. 5.000 egzempliorių »¹⁶.

Iš savo pausės O. Labanauskaitė (1975.V.3 d.) apie Jurą autoriui pasisakė šitaip: « Jis kartais negailėjo pinigų vieną kitą knygą, dypukų paruoštą, išleisti savo pinigais. Ir tai, tur būt, yra didžiausias jo nuopelnas. Jis taip pat stiprokai yra parėmęs iš Marijampolės čia atvykusias seseris, kurios giliai įleido čia šaknis ir tapo labai veikliu lietuviškumo židiniu ».

Kad šis veikalas ir Amerikoje labai buvo skaitomas, parodo šis 1957. VI.8 d. seselės M. Anastazijos Šv. Kazimiero Seserų vardu iš Chicagos Jurui siųstas prašymas: « Seniai esu gavusi iš Tamstos dovaną *Kristaus Sekimą*. Kasdien iš tos knygelės skaitydama, dėkingai Tamstą prisimenu [savo] maldose. Kadangi pas mus visuomet prieš vakarienę skaitoma iš *Kristaus Sekimo*, noriu prirengti naujokes ir kandidates — nors kitos ir nelietuvaitės — sklandžiai skaityti [tą veikalą...] Turime 23 naujokes ir 16 kandidačių. Rudenį sulauksime apie 15 naujų kandidačių. Tad mums reikėtų mažiausiai 50 knygelių [...] Malonėkite atsiųsti jas [...] Ar Tamsta galėtumėte nurodyti, kur galima pirkti Naująjį Testamentą? Iš jo pas mus skaitoma valgykloje prieš pietus kasdien ».

*Naujasis Jėzaus Kristaus Mūsų Viešpaties Testamentas*¹⁷.

Atsiliepimai: Kun. P. Ažubalis (g. 1918; Luxemburgas, 1946.XII.21): « Prieš kurį laiką teko matyti Jūsų [...] išleistąjį Naująjį Testamentą. Taip malonu buvo išvysti vėl naują laidą lietuvių kalba tos vertingiausios Knygų Knygos ».

¹⁶ Žr. Kun. Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Klaipėda 1922, 174 psl.

¹⁷ Vertė J. Skvireckas, Kauno Arkivyspupas Metropolit. Antroji, pataisyta laida. Bostonas 1945, 765 psl.

V. Prižgintas (Ravensburgas, 1947 m.): « Atleiskite, kad aš Jūsų prašau man prisiųsti Šventąjį Raštą. Taip pasiilgau dvasiai peno. Jūs turite išleidę ir maldų knygą [...] Malonėkite [ją] man atsiųsti; o aš būdamas DP negaliu doleriais mokėti, bet, jei Jums reikėtų, galėčiau atsilyginti koku leidiniu tremtyje».

Pr. Alšėnas (g. 1911; Bambergas, 1947.X.22): « Būčiau labai Jums dėkingas, jei nesudarytų tai sunkumų, prisiųsti man dar arkivysk. Skvi-recko vertimo Šv. Raštą [...] Tokia literatūra kaip: *Kristaus Sekimas, Pranašystės apie pasaulio pabaigą*, Šv. Raštas ir kitos — man bus gyvenimo kelrodis šių dienų sumenkėjusiame pasaulyje ».

Kazimieras Čibiras, *Komunizmas — Antikristo religija* ¹⁸.

Čibiras, kaip jau žinome, 1938 m. buvo sugrįžęs Lietuvon, kur ir toliau buvo kan. Kapočiaus dešinioji ranka. Dvejiems metams praslinkus, jis dar kartą slaptai perėjo per sieną, šįsyk į Vokietiją, jis, bėgdamas nuo Sovietų, pradžioje gavo prisiglausti prie vienos spaustuvės. Vėl už metų mūsų bastūnas, kun. J.J. Jakaičio (1886-1965) pastangomis, galėjo išvykti Argentinon. Ten jis Buenos Aires'e rado prieglaudą Lietuvos pasiuntinybėje, kuriai jis padėjo informuoti visuomenę apie komunizmo pavojų. Tačiau nerimastaudamas nė šioje vietoje, Čibiras 1947 m. vėl atsidūrė Šiaurės Amerikoje pas savo seną globėją Jurą, kuris jį pakvietė vasario 23 d. Lawrence įvykstančiame Katalikų Akcijos seimelyje referuoti apie komunizmo žalingumą. Ši paskaita padarė tokį įspūdį, kad klausytojai nusprendė ją išspausdinti ir kuo plačiausiai paskleisti.

Įžangoje to 1947 m. gegužės mėnesį išleisto referato, Čibiras tarp kitų gvildeno tokius klausimus: Ar komunizmas nepriešingas krikščioniškajai religijai? Ar katalikas gali būti kartu ir komunistu? Ar komunizmas suderinamas su demokratija? Kur pasaulis eina su bolševikais bendradarbiaudamas? Koks yra tikrasis bolševizmo veidas Lietuvoje? Visus šiuos ir panašius klausimus autorius svarsto pasinaudodamas visa eile veikalų, kas knygutei duoda kompiliacinį pobūdį.

Bet protarpiais prasimuša ir pats *Verax* — toks buvo jo pseudonimas — pavyzdžiui gale, kurį jis vainikuoja šiais optimistiškais žodžiais: « Mes žinome, jog po audros ateina vaiski giedra, kad ir kančios turi savo prasmę ir kad mirčiai nugalėti yra pažadėtas prisikėlimas. Lietuvos širdis tikrai nemirs, kol tikėsime jos laisvės prisikėlimą ir jos kristoforiškąjį pašaukimą » ¹⁹.

Tokiu kreipimuosi Čibiras tiesiog pataikė į savo tautiečių širdį, kas jo brošiūrai užtikrino tikrą pasisekimą. 1947.VI.17 d. iš Chicagos

¹⁸ Bostonas-1947, 63 psl.

¹⁹ Ten pat, 43 psl.

Draugo redaktorius Leonardas Šimutis šitaip atsiliepė: « Nuoširdžiai sveikinu už išleidimą p. K. Čibiro knygos apie bolševizmą. Kovoje prieš tą siaubą abu — ir autorius ir leidėjas pasitarnavote ».

Kada Juras išleido šią jaunojo savo favorito paskaitą, šis jau nebeviešėjo Naujojoje Anglijoje. Nors jis ir bandė įsijungti į *Darbininko* redakciją, bet dėl pasiūlymo senesnių žurnalistų prieš « dipuką », jis vėl buvo sugrįžęs Pietų Amerikon, kur jaukesnioje aplinkoje tikėjosi galėsiąs naudingiau pasireikšti. Nors nerami jo siela toliau dar susigundė įsikurti Kanadoje prie *Tėviškės Žiburių*, tačiau aplinkybių verčiamas pasiliko Montevideo, kur jis, kad ir aukštesnio mokslo nepatyręs, savo miklia plunksna sėkmingai pasidarbavo prie mūsų atstovybės. Ten jis 1974. VIII.11 d. pasiekė Amžiną Ramybę ²⁰.

Justinas Dabrila, *Vai lėkite dainos!* ²¹.

Juro išleistųjų knygų sąrašė mūsų akį ypatingai traukia tos, kurios puoselėja poeziją, nes neįprasta, kad kunigas, dargi parapijos klebonas, platintų dailiąją literatūrą. Bet tatau suprantama, žinant, kad Juras buvo tikras tuo patarnausiąs savo tautos kultūrai, ir žinant taip pat, kad jis turėjo literarinę gyslelę, inspiravusią jį rašyti sceninius vaizdelius bei sukurti eilėraščius. Tat nenuostabu, nes jis dar piemenaudamas mėgdavo užtraukti ir daineles.

Jų grožį bei reikšmę jis vėl itin įvertino tuo metu, kai iš Europos ėmė plaukti mūsų tremtiniai, nes atjausdamas jų pasiilgimą tėvynės, jis juos norėjo paguosti, nuskaidrinti jų širdį, ką Antanas Vaičiulaitis savo įžanginiame žodyje šitaip pabrėžė: « Nuo žilos senovės daina buvo ir iki šiol pasiliko neatskiriama lietuvių palydovė, ramintoja, gražesnių pasaulių nešėja, vargo lengvintoja. Dainos kartais buvo vienintelis jų susiraminimas ir džiaugsmas: poeto Vienažindžio [1841-1894] žodžiais betariant, mūsų žmogus buvo tik tada laimingas, kada dainuodavo, kada dainoje minėdavo savo vargus verkdamas »²². Kaip tik tam Juras 1947 m. išleido jauno savo konfratro Justino Dabrilo (1905-1941) dar 1936 m. Lietuvoje išspausdintą dainų rinkinį, kuris ten, greitai išgarsėdamas, susi-

²⁰ Ceferino Iujnevich-Juknevičius, *Kazimieras Čibiras Lietuvos garsintojas Pietų Amerikoje*, -žr. *Aidai*, 1975 m. 8 nr., 371-375 psl.; Ant[anina] Ambr[ozaitienė], *Kovoj už Lietuvą ispaniškam pasauly. Kazimierui Čibirui amžinybėn iškeliavus*, žr. *Draugas*, 1974. VIII 27 d.; Pr. G[aida], *Plunksna — jo ginklas laisvės kovoje. A.a. Kazimieras Čibiras — Verax, spaudos attache, nebaigęs kovos, iškeliavo amiinybėn*, žr. *Tėviškės Žiburiai*, 1974.IX.5 d.

²¹ Bostonas [1947], kišeninio formato 220 psl. Antras litografinis leidimas. Išleido Kun. P. M. Juras [1948] Lawrence, Mass.

²² A. Vaičiulaitis, *Mūsų dainos*, žr. Kun. J. Dabrila, *Vai lėkite dainos!*, Bostonas [1947], 3 psl.

laukė net keturių laidų. Ir Juro parūpintas leidinys bematant buvo išgraibstytas, kas jį privertė už metų parūpinti antrą leidinį.

Justinas Dabrila, baigęs 1920 m. Vilkaviškio gimnaziją, mokėsi teenykštėje kunigų seminarijoje, iš kurios jis 1926 m. perėjo į mūsų universiteto Teologijos-Filosofijos Fakultetą. 1928 m. gavęs kunigo šventimus, Dabrila įstojo į jėzuitų ordiną, kuris jam davė progos toliau lavintis Vokietijoje (Silezijoje), Olandijoje ir Romoje, kur jis 1934 m. įsigijo filosofijos daktaro laipsnį. Dėl ligos pasitraukęs iš savo ordino, jis 1936 m. pradžioje ėmė profesoriauti jo kadaise išėjoje kunigų seminarijoje.

Savame darbe Dabrila savo palinkimu į meną greitai išsiskyrė iš savo konfratų tarpo. Tai paskatino Katalikų Veikimo Centrą Kaune jam pavesti įsteigti pedagoginį kino teatrą bei išleisti nejudomus filmus su atitinkamomis paskaitomis. Itin jį traukė M.K. Čiurlionis, kurį išpopuliarino 90 paveikslų pagalba. Ši jo jėzuitiško išauklėjimo nuteikta veikla buvo tiek vaisinga, kad buvo galima laukti dar daugiau tokių laimėjimų. Tačiau tokiais mus apdovanoti jam nebepavyko, nes 1941 m. iš Lietuvos besitraukdami bolševikai jį Budavonės miške nužudė.

Dabrilos rinkinėlis, leidėjas dar papildytas, mums pateikia 220 dainų. Jo vertę dar padidina nuotaikinga Vaičiulaičio pratartis, kurioje jis šitaip pasisako apie šį tautos turtą: « Ir kitose tautose žmonės dainuoja savo poetų ir dainų sustatinėtojų darbus. Tačiau lietuvių tautai būdinga, kad iš savo poetų ji nusišavino geriausiuosius: Strazdą, Baranauską, Vienažindį, Maironį. Tai būtų lygu, kad Amerikoje žmonės girdėtų dainuojant Poe, Longfellow ar Whitman kūrybą »²³.

Šis dainų rinkinėlis — kartu su kitais Juro leidiniais — pasiekė ir Amerikos armijos lietuvių inžinierinio darbo kuopą 8722, kurios vardu fundatoriui dėkojo Alfonsas Jaras (laiškas be datos): «Dėkoju [...] už taip brangias ir širdžiai mielas dovanas [...] Mūsų dalinio vyrai, grįžę po sunkaus darbo, jas skaitys su meile ir dvasiniu susikaupimu, gi laisvalaikio jaunimas pramoks gražių dainelių ir užtrauks sutartinę, kuri visad guos mūsų varguose ir žadins didžią pavergtosios Tėvynės meilę ir ilgesį ».

Kun. Pranciškus Juras, *Pranašystės apie pasaulio pabaigą* ²⁴.

Juras 1962 m. pasikalbėdamas su *Lietuvių Dienų* redaktorium apie šį jo veikaliuką šitaip pasisakė: « Norėčiau keletą žodžių pasakyti dėl pra-^{23 24}

²³ Ten pat, 5 psl.

²⁴ Su kun. J. Prunskio įvadu ir arkivysk. Cushingo *Imprimatur*, Bostonas 1947, 111 psl.

našysčių, nes dėl jų ne vienam bus kilus abejonė, ar jos reikalingos. Kad jų žmonės laukė, manau, bus aišku iš to, kad greit teko leisti antrą laidą, ir beveik visi 6000 egzempliorių buvo išpirkti. Kodėl toks pasisekimas? Irgi nesunku atspėti. Visuotinės katastrofos paprastai iškelia klausimą: Ar tik jau neatėjo pasaulio pabaiga? Šis klausimas pasidaro toks intriguojantis, kad ne tik prisimenamos visokios 'pranašystės', bet pradedama savotiškai aiškinti Šv. Rašto pranašystes. Taip pat atsitiko ir II pasaulinio karo metu [...] Katalikams parūpo sužinoti, kas ir kaip ten pranašaujama, kaip Katalikų Bažnyčia tai aiškina. Taip ir teko man pačiam surankioti, ką katalikai autoriai tuo reikalu rašo ir sukompiliuoti į vieną knygutę»²⁵.

Šis leidinys yra vienintelis Juro išleistųjų, kurio turinio paruošime jis pats rimčiau užsiangąžavo. Bet gerai žinodamas, kad ne jam laimėti nei mokslininko garbę, nei rašytojo laurus, jis pasitenkino sukompiliuoti kitų surankiotą medžiagą. Tatai 1947 m. leidinyje sulaukė jį duoti savo vardą; tik 1962 m. jis visuomenei atidengė savo « autorystę ». Jo nuopelnas glūdi pastangose surinkti atitinkamus Šv. Rašto atidengimus ir Bažnyčios Tėvų bei popiežių pasisakymus ir nušviesti tikrąjį tų pranašysčių charakterį.

Atsiliepimai: Vysk. V. Padolskis (1904-1960; Regensburgas, 1947.V.19): « Neseniai gavau Jūsų veikalėlį [...] Džiaugiuos, kad šalia viso pastoracinio ir plataus visuomeninio darbo, randate dar pakankamai jėgų ir plunksnos darbui. Gyvenime tai reta. Jūsų kilniems darbams linkiu visokeriopos Dievo palaimos ».

Arkivysk. J. Skvireckas (1947.V.29) iš Zams'o (Austrijoje): « Nelaimei seniai gavau iš Tamstos gražią dovanėlę — *Pranašystės apie pasaulio pabaigą*. [Jos] svarbios yra žmonėms ir mūsų laikų tuo, kad jos primena, jog pasaulis ne amžinas — susilauks savo galo ir žmogus turės stoti į visuotinę teisimą [...] Linkiu, kad *Pranašystės* ne tik paplistų Tams-tos parapijiečių tarpe, bet taip pat pasiektų ir kitus Amerikos lietuvius ».

Kun. J. Vaitkevičius, MIC (1880-1949; Roma, 1947.X.24): « Pas kun. Jakaitį radau Jūsų *Pasaulio pabaigą*; tuojau nutvėriau ir perskaičiau nuo pradžios iki galo. Labai buvau patenkintas, nes radau panaudotus visus šaltinius, privalomus visiems katalikams, o ir pasaulinis mokslas panaudotas [...] Labai gerai Tėvelis padarė, kad neišleido į spėliojimus apie pasaulio pabaigos tikrąjį laiką ».

Šios knygos pasirodymo proga kun. V. Balčiūnas (g. 1910), Lietuvių kolegijos Romoje dvasios vadas, (1947.VI.9) dėkojo Jurui bendrai už knygų leidimą: « Džiugu, kad Jūs [...] lietuvišką knygą statote aukščiau

²⁵ Prelato Juro lobiai. Pokalbis su prel. Juru apie jo visuomeninę veiklą, knygų leidybą ir katalikiškas organizacijas, žr. *Lietuvių Dienos*, 1962 m. sausio mėn., 1 nr. 6 psl.

visokio savo asmeninio intereso ir, gal būti net su medžiagiškais nuostoliais, padovanojate ją mums šiuo metu, kada ji mums pasidarius tokia brangi ».

Panašiai (1947.X.7) iš Bambergo atsiliepė Pr. Alšėnas: « Reikia pasakyti, kad ir visi mūsų tremtiniai, gaudami mažą normą fizinių kalorijų, ypač myli ir trokšta dvasinių [...] Jūs veik vienintelis mūsų užjūrio lietuviškų kolonijų aprūpintojas lietuviškomis knygomis ».

Antanas Vaičiulaitis, *Kur bakūžė samanota* ²⁶.

1906 m. Vilkaviškio valsčiuje gimęs autorius yra vienas žymiausių «prancūzų» lietuvių literatūroje, nes jis Vytauto Didžiojo Universiteto Filosofijos skyriuje šalia lituanistikos dar studijavo prancūzų literatūrą ir tas romanistines studijas toliau pagilino Grenoblio bei Sorbonnos universitetuose.

« Pirmą knygą, kuri (iš prancūzų literatūros) didžiai [mane] žavėjo, — rašė jis autoriui 1976.IX.4 d., — buvo A. Daudet [1840-1927] *Laiškai iš mano malūno*. Pirmiausia juos skaičiau Igno Jonyno [1884-1954] vertimuose, kurie anais laikais rodėsi *Lietuvoje*. Taikydavau nusipirkti numerį, kur buvo A. Daudet. Perskaitydavau pakeliui iš Vilkaviškio gimnazijos namon. Daug skaičiau vienu tarpu, jau universitete, A. France. Paskui — kas pasitaikė po ranka: Balzacas, Stendhalis, Zola, Baudelaire, Mauriacas, Estaunie, Milašius, Claudelis ir t.t. Mėgstu Pascalį. Stendhalio *Le Rouge et le Noir* pasiliko mėgstamiausias mano romanas. Po to eitų Tolstojaus *Karas ir taika*. Kai kurie prancūzai ilgainiui lyg nutrupėjo, bet Mauriacas ligšiol yra toks artimas. Būtų dar galima pridėti [iš architektūrinių paminklų] prancūzų katedras — Chartres, Reimso, Bourges — jos taip ir kyla kažkur akiratyje [...] Galus galan suvedus, vis dėlto po Homero graikų dienų aš daugiausia svetur nugrimzdau į italų renesanso pasaulį. Tai man pasiliko visą laiką taip artimas, nepaprastas ir gražus. — Dar lieka Šv. Raštas — ypač psalmių poezija ir gelmė ». Paminėjęs dar kitų tautų kūrinius, jų sužavėjusius, Vaičiulaitis prideda: « O anksčiausia pastatykime suvalkietį — tėviškos peizažą, girių tulumoje, pasakos ilgesį ir namų slėpinius. Ir dar reikėtų minėti tokius dalykus, kaip ta gegutė, kuri atlėkusi pavasario dieną, kukavo prie pirkios durų, tupėdama obelies šakoje ».

Vaičiulaičio meistriškumą sudaro jo talentas savo suvalkietišumą, atseit lietuviškumą, išreikšti romanų tautų formaliniu tobulumu. Dėl to J. Brazaitis teisingai galėjo atestuoti: « Vaičiulaitis yra vienas iš tų, kuriems

²⁶ Pasakojimų bei pasakų rinkinys, Kultūros Instituto leidinys prel. Juro lėšomis, New Yorkas 1947, 288 psl.

pasisekė išstobulint formą stilistiniu atžvilgiu. Jo rolė beletristikoje yra analogiška kaip Aisčio poezijoje »²⁷.

Juras, susižavėjęs šiuo klasišku realistu, su juo asmeniškai susipažino, kai Vaičiulaitis tarp 1941 ir 1945 metų dėstė Marijonų kolegijoje Marianapolyje: « Aš jį pakviečiau į savo vasarvietę prie Atlanto, ir šiaip susidraugavome bendruose parengimuose. Pamylėjau jį kaip idealų vyrą, gabų rašytoją ».

Dar metai prieš pasirodant leidiniui, Antanas Vaičiulaitis galėjo Jurui padėkoti už veikalo išleidimą — už išspausdinimą vieno novelių bei pasakų rinkinio. Juras jau seniau norėjo išleisti vieną šio klasiškojo pasakotojo veikalų, kurie, nežiūrint pralekiančių melancholijos debesėlių, taip giedriai nuteikia ir kurių duonelaitišką natūralizmą sušvelnina jaukus idiliškumas. Bet užkalbintasis vis delsė, nes per stipriai buvo pririštas prie mokytojo pulpito Marijonų kolegijoje Thompsone. Bet iš tokios situacijos mecenatai randa išeitį, ką parodo ši rašytojo padėka, apie 1945 metus (laiškas be datos iš Marianapolio) pareikšta Lawrence'o klebonui: « Turiu prisipažinti, kad jaučiuos nejaukiai gavęs tokią didelę 'žalmargę'. Mat, dabar mano sąžinė nebus rami, kol neparašysiu knygos [...] Ačiū jums už visą palankumą lietuviškam raštui ».

Na, ir parašė, ir ją patiekė daugiausia mūsų bėgliams, kurie kaip tik tuomet plaukte plaukė Amerikon. Naujakuriai tą veikalą grobstyte išgrobstė, nes jame kartu išvydo du jiems artimus pasaulius. Pirmiausia lietuviškąjį, kurį neseniai ašarodami buvo apleidę. Bet kartu jiems jau nebe svetimi buvo ir tie Vakarai, į kuriuos jiems dabar lemta įaugti. Tam to rinkinio « dvi-veidiškumui » (gerąja prasme) suprasti svarbu žinoti, kad autorius buvo vakarietiškas lietuvis, nes jis buvo gimęs vakarietiškiausioje Lietuvos dalyje — Kapsijoje, iš kur jį išviliojo patys Vakarai. Jie Romoje ir Paryžiuje taip įaugo į jo Aš, kad jis — niekad nepaliestas nei jokių slavizmų, — šiaapus savo geografinio bei psichinio kelio « nuo Sirakūzų iki šiaurės elnio » tapo bene vakarietiškiausiu visų mūsų rašytojų. Jis stilingasis mūsų novelistikos — *Monsieur Antoine*.

Mecenatas galėjo būti patenkintas šiuo savo leidiniu, apimančiu 12 istorijų-pasakojimų iš Lietuvos kaimo gyvenimo ir antra tiek literatūrinių pasakų, nes skaitytojai gėrėjosi šiais brandžiais kūrinėliais.

²⁷ J. Brazaitis, *Antano Vaičiulaičio rinktinė*, žr. A. Vaičiulaitis, *Pasakojimai*, 1955, 341 psl.

Jurgis Baltrušaitis, *Poezija* ²⁸.

Per visą savo gyvenimą Juras buvo susižavėjęs Maironiu (1862-1932). Tatai mums suprantama. Bet kaip mums aiškinti jo simpatiją Jurgiui Baltrušaičiui (1873-1944)?

Šis klausimas pamatuotas, nes Baltrušaitis, nuo 1920 iki 1939 metų mūsų diplomatinis atstovas Maskvoje, Jurui geografiškai, o tikimiausia ir dvasiškai buvo tolimas, nes Sovietų Rusijoje buvo vedęs rusę ortodoksę. Bet ar ši « rusų pažiba», kuri prieš I pasaulinį karą buvo caristinės Rusijos Rašytojų sąjungos pirmininku, jam tik nepasidarė artimas 1940 metais, kada Baltrušaitis iš Paryžiaus šiais žodžiais kreipėsi į savo tautiečius Amerikoje:

«Kaip vystysis dalykai tėvynėje, šiandien nežinia, bet aš iš ilgo patyrimo žinau, kad jie vystysis toli [gražu] ne taip, kaip reikia, ir todėl jūs, laisvieji Amerikos broliai, turite darbščiai pasiimti visą atsakomybę už Lietuvos kultūros ateitį, už pačią jos gyvybę [...] Rūpinkitės mūsų kultūros likimu: mūsų tautos kūrybinė dvasia gali ypatingai padidinti žmonijos dvasios lobyną, nes ji turi savo didžiąją misiją amžių raidoje» ^{28 29}.

« Besirūpindamas savosios kūrybos išleidimu — kaip rašė Br. Vaškelis (g. 1924) *Drauge* — ir dalinai gindamasis nuo bado, Baltrušaitis laiškais kreipėsi iš Paryžiaus į keletą Lietuvos atstovybių užsienyje, kad padėtų jam susisiekti su lietuviškų laikraščių redaktoriais ir pagelbėtų jo lietuviškosios kūrybos išleidimą» ³⁰. Aliarmuotojų tarpe buvo ir tuomet Prancūzijoje veikiąs J. Aistis, o tasai kreipėsi į Thompsonę, Conn., marijonų kolegijoje dėstantį A. Vaičiulaitį, kuris netrukus Jurui pasiūlė išleisti Baltrušaičio eilėraščius. 1945.IX.14 d. Vaičiulaitis jam galėjo pranešti džiugią žinią: « Paryžiuje J. Aleksandravičius [Aistis] baigia tvarkyti Baltrušaičio raštus. Jis juos arba pats atveš čionai arba, jei dar ten užtruks, persiųs į šią šalį ».

Pats Aistis 1947.V.16 d. *Darbininke* apie tą akciją šitaip atsiliepė: « Man ir vienam mano draugui [Vaičiulaičiui] vienu laiku rūpėjo išleisti a.a. J. Baltrušaičio pomirtinį raštų rinkinį. Vargu ar ta knyga, ypač Amerikoje, būtų turėjusi vilties išvysti pasaulio šviesą, jei ne kun. Juras, kuris apsiėmė tą didelį veikalą savo kaštu išleisti [...] Jei reikia padėti rašytojui ar šiaip menininkui tremtyje, tai užtenka tik apie tai priminti

²⁸ Spaudai parengė J. Aistis, Bostonas 1948, 270 psl. (229-264 psl. J. Aisčio studija apie autorių: *Jurgis Baltrušaitis*).

²⁹ Cituota iš J. Aistis, *Lietuviškos kultūros žadintojas*, žr. *Darbininkas*, 1947. V.16 d.

³⁰ Br. Vaškelis, *Poeto J. Baltrušaičio sukaktims artėjant*, žr. *Draugas*, 1973. II.17 d.

kun. Jurui. Ta prasme jo šviesi asmenybė primena tokius didelius lietuvius, kaip vysk. Valančius ar kanauninkas Tumas-Vaižgantas»³¹.

Gija, kuri Jurą kaip išvidinis ryšys siejo su Baltrušaičio poezija, buvo — kaip Aistis aiškina — jo simbolizmas, plaukiantis iš lietuviškos buities bei tautos mitologijos versmių. Juk « poezija [tam poetui] buvo mistiškos apeigos giesmė, o poetas — vaidila tarpininkas tarp dievybės ir žmogaus: visatos paslapčių aiškintojas ir žmogaus sielos skaistintojas »³². Pr. Naujokaitis pritaria Aisčiui sakydamas: « Mistiškai jausdamas savo vietą pasaulyje ir savo galutinį paskyrimą Dievybės keliuose, žmogus nerimsta ir leidžiasi supamas pasaulio harmonijos ritmo. Šitokios pasaulėžiūros yra visa lietuviškoji J. Baltrušaičio poezija »³³.

Nors toks mistiškas poeto kosmiškumas toli užpakalyje savęs palieka kunigo racionalųjį tomizmą, šiuo atveju abu jungė Evangelijos meilė. Dėl to ir suprantama, kodėl Juras, kai kurių mūsų rašytojų patariamą, nusprendė Baltrušaičiui pastatyti literatūrinį paminklą. Tam sumanymui realizuoti jis vargu ar būtų galėjęs rasti tinkamesnį tarpininką už Aistį, kuris Baltrušaičio asmenyje matė vyresnį brolių. Jis pavestą jam darbą atliko visu įsijautimu, apvainikuodamas jį išvalgiu poeto gyvenimo bei kūrybos aprašymu.

Visiems tokiems kultūros užmojams jautrusis Vaičiulaitis tą leidinių laišką, siųstame Jurui 1948.IV.1 d. iš Scrantono, džiaugsmingai sutiko: « Lietuvių literatūrai čia atneštas stambus lobis. Kaip gražu, kad Jūs tą lobį išleisdote į raštų ir žmonių pasaulį ». Bet kartu jis ir bijojo, kad šis leidinys abejingai bus sutiktas: «Ta poezija per gili, kad čionai ją kas daugiau suprastų ir imtų į rankas. Bet kitiems yra tai ne tik poezijos, bet ir paguodos knyga: skaitydamas tas eiles, žmogus jauti gilesnį tikresnį gyvenimą ir esi sustiprintas. Ir tavo mintis nėra tokia skurdi našlaitė. Aš pats laikas nuo laiko mėgstu atsivožti Jurgio Baltrušaičio kūrybą, gėrėtis anuo jos tyliu ilgesiu, susimąstymu ir rimtimi, lygiai kaip ir tuo tiesos, amžinosios mįslės ieškojimu. Tur būt, maža kas į Jus kreipsis šios knygos proga. Bet tie, kurie jaučia šį brangų mūsų lietuviškojo žodžio turtą, bus visados Jums dėkingi. Su tais dėkingaisiais ir asai džiaugiuos ».

1948.VI.21 d. iš Zūricho atsišaukė M. Krupavičius: « Kažkas atsiuntė Baltrušaičio *Poezija*, kun. P.M. Juro leidinys. Mūsų šurpiais ir ubagystės laikais tai įvykis. Tas įvykis Tamstos nuopelnas. Tokių įvykių jau visa eilė įvyko — vienas svarbesnis už kitą. Tai svarbus tautai patarnavimas [...] Te padeda Tamstai Aukščiausias».

³¹ J. Aistis, *Lietuviškos kultūros žadintojas*, žr. *Darbininkas*, 1947.V.16 d.

³² *Baltrušaitis Jurgis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, II t. (Bostonas 1954), 129 psl.

³³ Pr. Naujokaitis, *Lietuvių literatūra*, Tübingenas 1948, 272 psl.

Kun. Juozas Prunskis, *Prie Vilties kryžiaus*³⁴.

Šios knygos autorius, gimęs 1907 m. Ukmergės apskrityje, yra žurnalistas iš Dievo malonės. Išsimokslinęs Kauno kunigų seminarijoje, jis 1932 m. buvo išventintas į kunigus. Tęsdamas savo studijas Vytauto Didžiojo universitete, jis po trejų metų įsigijo Kanonų teisės licencijato ir vėliau, persikėlęs Amerikon, 1945 m. Washingtono Katalikų universitete dar tos šakos daktaro laipsnį.

Šalia kunigystės Prunskis savo pašaukimą rado spaudoje, kuri jį traukė magiška jėga. Tad nenuostabu, kad jo nenuilstama plunksna parašė virš 10.000 straipsnių, kuo Prunskis pasidarė bene produktingiausiu mūsų žurnalistų. Kaip jis pateko į šią nuostabią darbuotę, jis (1977.1.18 d.) man nušvietė šiais žodžiais:

« Į žurnalistiką mane įtraukė įgimtas palinkimas. Kad ir kaip keistai tas skambėtų, savo rašymo 'karjerą' pradėjau eilėraščiu, kuris buvo išspausdintas Utenos moksleivių ateitininkų laikraštelyje, rodos, *Pirmieji Žingsneliai* vardu. Redagavo jį [marijonas] T. Tilvytis. Eilėraštis buvo apie skauto gerą darbėlį, rodos, išgelbstant skęstantį vaiką [...] Paskiau tam pačiam laikrašteliui išverčiau [Leono] Tolstojaus beletristinį gabalėlį *Dievas mato tiesą, bet ne greit pasako* [...] Daugiausia į spaudą įsitraukiau kunigų seminarijoje. Tada kan. J. Meškauskas [1889-1957] paragino mus, klierikus rašyti pradėsimam leisti *Mūsų Laikraščiui* [1928-1940], Be to — buvau išrinktas į redakcinę komisiją seminarijoje leidžiamo šapirografuoto laikraščelio berods pavadinto *Už aukštų mūrų*. Redaktoriaus prašomas, ėmiau daryti vertimus *Rytui* [1923-1936]. Su kun. A. Sušinsku [1909-1966] išvertėme iš rusų kalbos J. Douillet [veikalą] *Maskva be kaukės* (išleido 1931 m. Šv. Kazimiero draugija) [...] Išventintas kunigu, kapelionaudamas Kupiškyje, ėmiau plačiau bendradarbiauti *Panevėžio Balse* [1924-1935] [...] Kun. St. Yla, pereidamas į seminarijos dėstytojus, man perleido religinio-ideologinio redaktoriaus vietą *Mūsų Laikraštyje*, [1928-1940], o iš čia kolektyvas įstūmė mane į *XX Amžių* [1936-1940] ».

O tai įvyko šitaip: Lietuvos katalikų dienraštis *Rytas* 1936 m. pavašarį taip buvo nusilpęs, kad jaunieji katalikų veikėjai, vadinamos « 1936 metų generacijos » atstovai: J. Ambrazevičius, Pr. Dielininkaitis, J. Grinius, St. Yla, Z. Ivinskis ir A. Maceina, prie kurių vėliau dar prisijungė K. Bauba, nutarė jo vietoje įsteigti naują, moderniškai vedamą laikraštį — *XX Amžių*. Kadangi jie tegalėjo paeiliui skirti tik po vieną dieną į savaitę redakciniam darbui, vyriausio redaktoriaus pareigoms jie pakvietė kun. J. Prunskį, kuris tuomet *Mūsų Laikraštyje* buvo išėjęs žurnalistinį

³⁴ Chicaga 1948, 140 psl.

stažą. Jis, gavęs savo vyskupo K. Paltaroko (1875-1958) leidimą, ryžtingai stojo į darbą ir kartu su anuo kolektyvu taip sėkmingai išplėtė tą patrauklaus tipo laikraštį, kad tiražas nuo 3000 pakilo iki 25.000. Lietuvoje tai buvo tikras žurnalistinis stebuklas.

Po šito įterpimo žodį vėl duosime pačiam kun. Prunskiui pasisakyti: « Ilgainiui spaudos darbą taip pamėgau, kad šalia kunigystės, tai pasidarė mano maloniausias gyvenimo uždavins. Dabar, nors jau pensininkas, bet kasdien vykstu į redakciją su vienokia ar kitokia talka *Draugui* ir vykstu į Altą, talkindamas informacijoje ».

Buvo neišvengiama, kad kun. Prunskis tokia plačia bei įtakinga žurnalistine veikla, kuri Amerikoje jį nuo 1948 iki 1972 m. prirakino prie *Draugo* ir nuo 1964 iki 1969 m. irgi prie *The Marian* redaktoriaus kėdės, įsigijo nemalonę komunistų, kurių kėslus jis demaskuodavo. Atrodo, kad jis dėl to net fiziškai nukentėjo, kaip paaiškėjo iš šio pranešimo, kurį jis 1943.X.1 d. siuntė savo konfratrui Jurui:

«Atleiskite, kad [...] išsipasakosiu ir savo 'klapatus': Rugsėjo 29 d. su kun. Vinciumi nuvažiavome į paežerę, Chicagoje. Jis nuvyko į miestą, o aš pasilikau vaikščioti parke. Atkalbėjau brevijorių ir, eidamas cemen-tiniu taku, skaičiau knygą. Nepastebėtai iš užpakalio prisėlino juodukas ir smogė su akmeniu ar geležimi, kad sukniubau, prasidauždamas kelį. Taip, kad dabar ir sėdžiu su užsiūta žaizda pakaušyje [...] Juodukas pabėgo [...] Kai kurie rimti žmonės spėja [...] kad tai gali būti komunistų bandymas nusikratyti vienu jiems įkyrinčiu asmeniu. Neturiu įrodymų taip manyti [...] Bet šis įvykis man tik priduos energijos, o nenuitildys ».

Kad šis incidentas Prunskio tikrai nenuitildė, matyti, pavyzdžiui, ir iš to laiško, kuriuo jis 1948.IV.28 d. Jurui patiekė tokį planą: « Man rodos, būtų labai aktualu išleisti lietuviškai knygą apie konvertitus, ir tai iš komunizmo atsivertusius į katalikybę. Tuo labai domiuosi ir su draugų pagalba renku medžiagą įvairiose pasaulio šalyse [...] [Knygelės] antraštė galėtų būti *Nuo raudonosios žvaigždės prie kryžiaus* [...] Joje tilptų aprašymas Budenzo, rusų komunistų rašytojo Podgaetskio atsivertusio į katalikybę [...] ispanų komunisto jaunimo vado ir redaktoriaus Enrique Matora, kuris liko kataliku ir ispanės rašytojos Reginos Garcia, kuri buvo raudonosios propagandos šefu [...] Priedo — būtų galima duoti apie Clare Luce, Kongreso atstovę ir vyriausį Romos rabiną E. Zollį [...] Kadangi nemaža dalis medžiagos buvo mano perleista per laikraščius [...] tai [knygą] paruošti būtų galima gana greit ».

Gavęs Juro sutikimą šią knygą išleisti, Prunskis jam 1948.VII.27 d. nusiuntė dar šias papildomas informacijas: « Mano manymu, kadangi tai nesenstantis veikalas, reikėtų spausdinti 3000 egzempliorių [...] Kadangi numatoma, kad knygos galės būti netoli 120 puslapių, tai spauda

kaštuos apie 1200 dolerių [...] Pardavinėti manyčiau reikėtų bent po vieną dolerį [...] Aš sau nieko neieškau; jei honoraro vietoje duotumėte man kiek egzempliorių, tai ir būtų gerai ».

Šventasis Raštas. Naujojo Testamento II t. 35

[vade paaiškinama: « Šv. Kazimiero Draugija [Kaune], apsiėmusi išleisti Šventą Raštą, jau seniai neveikia. Kas žinojo apie tą didelį darbą, atliktą [...] arkivysk. J. Skvirecko [1873-1959], liūdėjo kartu su vertėju, sutikę nenugalimą kliūtį — lėšų stoką. *Lux* leidykla, turėdama ir geriausius norus [...] bet neturėdama lėšų išleisti, buvo bejėgė. Tačiau ir čia atsirado ž m o g u s , kuris ryžosi savo sutaupomis prisidėti prie to jau baigto darbo apvainikavimo. Tai žymus Amerikos lietuvis kunigas klebonas Pr. M. J u r a s [...] Jis, žinodamas, kad šiais metais [...] arkivysk. Skvireckas švenčia savo auksinį 50 metų kunigystės jubiliejų ir 30 metų vyskupystės sukaktį, ryžosi lietuvių tautai ir visiems lietuviams [...] pateikti VI-jį Švento Rašto tomą kaip jubiliejinę dovaną Arkivyskupui ir visiems Lietuvos katalikams »³⁵.

Ištraukos iš vysk. V. Padolskio laiškų mecenatui: « Gal šį laišką geriau tiktų pasiųsti Kunigų Vienybei. Bet žinodamas Jūsų didelį svorį spaudos reikaluose, ryžtuosi kreiptis į Jus [...] Reikalas liečia J.E. Arkivysk. J. Skvirecko Šv. Rašto VI tomo išleidimą jo vyskupavimo 30 metų jubiliejaus proga. Veikalas būtų spausdinamas Vokietijoje, kur darbas gerokai pigesnis. Spausdinant apie 1500 egzempliorių, leidinys kainuotų truputį daugiau negu 1000 dolerių » (Roma 1949.I.20).

«Vakar pas mane buvo susirinkę visi *Lux* leidyklos žmonės [...] Svarstyta ir Švento Rašto VI tomo leidimas. Jis jau renkamas. Bet pabūgus kainų, nutarta rinkimą tuč tuojau nutraukti iki negausime Jūsų pritarimo iš naujo. Ko gero, tai galės kainuoti apie 3000 [dolerių], kadangi, kaip sakiau, spauda pas mus pabrango. Mes tai skaitome didelių pinigų ir bijome ką nors įklampinti » (Regensburgas, 1949.IV.8).

« Jums pritarus, Šv. Rašto VI tomo spausdinimas varomas toliau. Pirmieji tam reikalui Jūsų skirtieji pinigai — 1000 dolerių jau mano kišenėje. Nuoširdžiai Jums už tai dėkoju. Dar būtų gera gauti kokius 1500 dolerių » (Roma, 1949.V.3).

«Nuoširdžiai Jums dėkoju už laišką ir 500 dolerių čekį [...] Neparašiau anksčiau apie tai, kadangi vis laukiau žinių iš J. E. Vysk. V. Brizgio [g. 1903] dėl Jūsų jam perduotų 1000 dolerių [...] Jūsų pasitarna-

³⁵ Vertė ir komentarą pridėjo arkivysk. J. Skvireckas. Antroji laida. *Lux* leidykla, 656 psl. Spausdinta Nordlingene, Bavarijoje, kun. Juro lėšomis, 1949.

³⁶ *Maloniam skaitytojui*, žr. ten pat, IX psl.

vimas Šv. Rašto leidimui yra nepaprastai didelis [...] Aš dar kartą atsiprašau, kad išleidimas išaugo į tokią milžinišką sumą. Spaustuvė davė savo apskaičiavimus: viskas kainuosią 20.000 markių» (Roma, 1949. VI.4).

« Šv. Rašto VI tomo spaudos darbas eina pirmyn [...] Kadangi tai bus Jūsų leidinys, Jums pasiūsiu tiek knygų, kiek tik norėsite [...] Apie 10 procentų leidinio knygų teks pasiūsti J. E. Metropolitui J. Skvireckui kaip honorarą » (Regensburgas, 1949.IX.28).

« Pagaliau galiu pranešti [...] kad ateinančią savaitę bus atspausdintas paskutinis Šv. Rašto VI t. lankas. Viso tokiu būdu 42 lankai [...] Rodos viso bus 1700 egzempliorių [...] Kainuos apie 16.000 markių » (Regensburgas, 1950.1.29).

« Išleidimui [iš Jūsų] gauta 19.410 markių [...] Visus spausdinimo darbus vykdė ir vedė kun. Br. Dagilis [1908-1968], prieš porą mėnesių išvykęs į Ameriką. Jis dirbo su dideliu pasiaukojimu » (Regensburgas, 1950.IX.28).

«Dėkoju [Jums] už dovaną. Bet nereikėjo savęs skriausti [...] Jūsų gerumas tikrai nuostabus. — Tikrai būtų naudingas naujas Senojo Testamento leidimas. Kiek žinau, J.E. Metropolitas [Skvireckas] peržiūrinėja savo senąjį vertimą ir ruošia jo naują laidą [...] Bet kas tai finansuotų? [...] Po to kai Jus vieną kartą su VI-ju Šv. Rašto tomu įklampinau, bijau kam nors apie tai užsiminti. — Man dar labai rūpi, kad knyga rastų kelią į žmones [...] Kunigai čia turėtų būti didžiausi bendradarbiai [...] Girdėjau, kad yra maža kunigų, kurie atsidėję platintų knygą. Gaila, kad iš viso mes katalikai esame labai pasyvūs » (Regensburgas, 1950.X.10).

«Dėl Senojo Testamento išleidimo kalbėjau su J.E. Metropolitu [...] Jis nori leisti kiekvieną knygą atskirai [...] Manau, kad Jobo ir Tobijo knygos kainuos porą šimtų dolerių [...] Jei Jūsų Malonybė sutiktų šias knygeles išleisti, klausimas būtų lengvai išspręstas » (Regensburgas, 1950.XII.6).

Stasys Šimkus, 33 *rinktinės lietuvių liaudies dainos* ³⁷.

Apie šio leidinio atsiradimą žymaus muziko Stasio Šimkaus (1887-1943) sūnus Algis (g. 1917 Shenandoah, Pa.) man 1976 m. pasisakė šitaip: « 1950 m. man bedirbant vargoninku pas prelatą [Jurą] Lawrence, Mass, jis pastebėjo, kad po karo esą sunku begauti populiariesnių [mano tėvo] dainų gaidų ir pasiūlė suredaguoti sąsiuvinį, tinkamą bendram naudojimui [...] Leidinin pakliuvo visa eilė solo, duetų ir chorinių dainų,

³⁷ Bostonas 1950, 64 psl., kaina 2 doleriai. Surinko ir spaudai parengė kompozitoriaus sūnus Algis. Įžangos žodis Juozo Žilevičiaus, L. M.

pradedant su jaunystėje sukurtais ir baigiant populiariausiomis vėlesniųjų, kaip *Tu pasakyki man saulužele, Vėjo dukra* ir kt. Leidinys (rodos 2000 egzempliorių) buvo gana greit išparduotas ».

Apie patį šio sąsiuvinio sudarytoją Algį Šimkų Prelatas 1976 m. atsiliepė šiais žodžiais: « Aš jį labai mylėjau. Buvo darbštus, lojalus, meilus vargoninkas. Surodavo puikius koncertus ir surežisuodavo [vaidinimus]. Lawrence jam buvo per maža parapija darbuotei [...] Iš Lawrence'o išvyko Chicagon. Ten jo laukė šviesesnė ateitis. Man buvo liūdna su juo skirtis ».

Įžangos žodį leidiniui parašė muzikologas Juozas Žilevičius (g. 1891), kuris tuomet gyveno Elizabethe, N.J. Jis tarp kitko pažymėjo: « Išleisdami šį Stasio Šimkaus dainų rinkinį leidėjai turi du pagrindinius tikslus: 1) paminėti penkerių metų sukaktuves nuo šių dainų kūrėjo mirties (1943.X.15), pastatant jam nors šį kuklų skambantį paminklą mūsų išeivijoje, kurios tarpe jis pats savo laiku nemaža metelių [1915-1920] yra darbavęsis [...] 2) Išleidimu didesnio leidinio [...] norima patalkininkauti dainininkams -kėms, išpildantiems parengimuose lietuviškas dainas ir žadinantiems klausytojuose meilę dainai ir viskam, kas lietuviška [...] Tad dainuokime šias dainas, jose rasime džiaugsmą ir sielos ramumą ».

Antanas Maceina, *Didysis Inkvizitorius* ³⁸.

1940.X.2 d. Maceina iš Berlyno, į kurį jis buvo pasitraukęs po Lietuvos pirmosios sovietų okupacijos, ilgu laišku kreipėsi į Jūrą. Jame išdėstęs savo bėdas, pareiškė norą tęsti savo teologines studijas Bonnoje arba Vienoje ir tam prašė Amerikos lietuvių kunigų paramos. Taip užsimezgė susirašinėjimas, kuris tęsiasi iki mūsų dienų.

Antanas Maceina yra suvalkietis, kuris 1908 m. gimė Bagrėnų kaime, Marijampolės apskrityje. Baigęs Prienų gimnazijos penkias klases, jis 1924 m. stojo į Vilkaviškio kunigų seminariją, kurioje išbuvo su vienerių metų pertrauka (1928-1929) penkerius metus. Joje pasižymėjo gabumais. Paskaitų metu klausinėdavo profesorius, diskutuodamas su jais.

Palikęs seminariją, jis įstojo į mūsų universiteto Teologijos-Filosofijos Fakultetą, kuriame iki 1932 m. studijavo lietuvių ir vokiečių literatūras, o galop filosofiją bei pedagogiką. Tuo laiku prof. St. Šalkauskis man dažnai gyrė jo studento gabumus, bet kartu stebėdavosi ir jo palinkimu saviškai interpretuoti pagrindines sąvokas. Toliau jis, gavęs stipendiją, savo studijas dar pagilino Louvaine, Šveicarų Fribourge, Strassburge ir Briuselyje (Bruxelles). Tame tarpe jis, 1934 m. spalio mėnesį savo Fakultete Kaune apgynęs disertaciją apie *Tautinį auklėjimą*, gavo doktorto laipsnį, o kitais metais ir privatdocentūrą.

³⁸

Antroji, papildytoji laida, Bielefeld 1950, 221 psl. 2000 egz., kaina 4 DM. Pirmoji laida buvo išleista 1946 metais Weilheime, 192 psl.

Tą savo studijų eigą Maceina savo mecenatui piešė šitaip: « Mano lavinimosi kelias apsprendė mane dviem sritim: teologijai ir filosofijai [...] Kauno universitete man teko dėstyti ne tik filosofijos įvadą, senovės filosofijos istoriją, kultūros filosofiją ir pedagogikos istoriją, bet kartu ir krikščioniškosios doktrinos kursą. Kadangi Teologijos-Filosofijos dėstytojai turėjo *canonicam missionem*, tai buvau pasidaręs beveik 'oficialus' Bažnyčios mokslo dėstytojas — lyg ir teologas *ex professo*. Man teologija yra visados labai arti širdies » (1955.III.4 iš Freiburgo).

Nepasitenkindamas vien akademinio dėstymu, jaunas privatdocentas pasireiškėdavo ir visuomenėje, antai 1936 m. Kaune įvykusios Katalikų Veikimo Centro konferencijos metu jis savo paskaitoje stipriai pabrėžė socialinį teisingumą, nes reikalavo « išdalinti altoriaus aukšą ». Kadangi ypač vyresnio amžiaus kunigai nepritarė tokiam griežtumui, jis pateko ir į nemalonę arkivysk. Skvirecko.

Atgarsiai to nepasitenkinimo pasiekė ir Ameriką, kur 1937 m. Kunigų Vienybės žurnalas *Forum* apie jo « išsišokimą » išspausdino — anot Maceinos — « labai keistą straipsnį »³⁹.

Gerokai vėliau, kun. Juras, perskaitęs *Didįjį Inkvizitorių* (pirmąją laidą), ir turinio sužavėtas, 1948.VII.19 dieną autoriui (prof. Maceinai) į Schwabisch-Gmund rašė: « Tamstos *Didžiuoju Inkvizitoriumi* negaliu atsigėrėti. Paskolinau tulam klebonui 'išrišimui duonos problemų' ir iki šiol negrąžino. Šį veikalą norėčiau skaityti daug kartų [...] Dievulis apdovanojo Tamstą nepaprastais talentais. Bendradarbiauji su Kristumi ir apie Tamstos raštus aš tą patį pasakyčiau, ką Lassere [prancūzų rašytojas, 1867-1931] yra pasakęs apie Heilo [prancūzų rašytojas, 1828-1885]. Išspausdinti Tamstos veikalus penkiuose tomuose⁴⁰ po 200-300 pusl. in 8° laikyčiau sau didele garbe ir vidujinį džiaugsmą suausčiau su katalikiškąja visuomene [...] Tiražas turėtų būti bent 2000 egzempliorių. Taigi aš asignuosiu porą tūkstančių dolerių... ir tuoj imkitės spausdinimo darbo ».

Pirmasis šio pasižadėjimo vaisius ir yra minėtasis *Didysis Inkvizitorius*, išleistas tais pačiais 1950 metais kaip ir *Jobo drama*. Tai pažado pirmuonys, pažado, kurį Juras toliau tesės su kaupu.

Didžiojo Inkvizitoriaus kilmę vokiškoje šio veikalo laidos pratarmėje Maceina aprašo šitaip: « Senokai autorius puoselėjo slaptą norą painterpretuoti šią legendą. Tačiau aplinkybės taip susidėjo, jog savo norą jis galėjo įvykdyti tik tremtyje. Jaukioje Wurzburgo universiteto filosofijos seminaro tyloje [...] ir Maino frankų kaimelio ramybėje, kurion autorius pasi-

³⁹ T.N.T...., Dėl dr. A. Maceinos paskaitos, žr. *Kunigų Vienybės Forum*, 1937 m. 15,16,17 nr., sausio, vasario, kovo mėn., 10-15 psl.

⁴⁰ *Didysis Inkvizitorius, Jobo drama, Niekšybės paslaptis* ir kiti. Paskutinė knyga buvo išleista vokiškai: *Das Geheimnis der Bosheit*, Freiburg im Breigau 1955, 227 psl.

traukė, Würzburgą sudaužius, klostėsi knygos pavidalu anksčiau kilusios mintys. Pats tekstas iš sykio buvo parašytas lietuviškai ir netrukus išleistas (Weilheim Teck 1946), o vėliau pagrindžiai perdirbtas ir į vokiečių kalbą išverstas »⁴¹. Versdinti vokiškai Maceina buvo paragintas prof. VI. Šilkarskio (1887-1960), kuris kilęs iš Biržų apskrities, 1924-1940 m. dėstė Kauno, o nuo 1946 metų ligi pat mirties Bonnos universitete. Šias žinias lietuviškoje laidoje Maceina papildė šitaip:

« Panagrinėti Dostojevskio [1821-1881] *Didįjį Inkvizitorių* buvo senas mano noras, kurį tačiau galėjau įvykdyti tik tai tremtyje. Žmogaus nužmoginimas, gimęs technikoje ir išaugintas totalistinėje valstybėje, padėjo suprasti inkvizitoriaus užsimojimus. Pastarųjų dešimtmečių gyvenimas juk ir buvo ne kas kita, kaip gyvoji inkvizitoriaus darbo scena. Šio darbo galo dar nematyti »⁴².

Antros laidos įžanginiame žodyje dar priduria: « Pirmoji šios studijos laida [...] buvo išplatinta per keletą mėnesių. Tačiau reikėjo poros metų, kol buvo paruošta antroji. Joje esama kai kurių pakaitų. Visų pirma *Didysis Inkvizitorius* yra įglaustas į eilę autoriaus iš dalies parengtų, iš dalies rengiamų studijų, pavadintų bendru *Cor inquietum* vardu. Jų visų turinys yra tas pat: Dievo ir žmogaus santykiai gyvenamojoje tikrovėje. Jų visų šaltinis yra tas pat: didieji poezijos kūriniai [...] Autoriaus numatytas ciklas gali pasirodyti [...] tik dėka kun. Pr. M. Juro. Tai yra vienas iš didžiųjų lietuviškosios kultūros mylėtojų, kuris nenuilstamai ją remia [...] Šia proga autorius dėkoja ir [...] prof. Šilkarskiui, kuris dideliu entuziazmu sutiko pirmąją šios studijos laidą ir savo pastabomis atkreipė autoriaus dėmesį į Didžiojo Inkvizitoriaus legendos kilmę iš Solovjovo paskaitų apie dievažmogiškumą »⁴³.

Apie Maceinos mokslinį metodą St. Yla išsireiškia: « Maceina skverbiasi į pažinimo gelmes ne vien protu, bet ir intuicija »⁴⁴. Tai patvirtina ir J. Brazaitis: « Sunku būtų pasakyti, kuri jo pažinimo galia stipresnė — intelektas ar intuicija. Intuicijos gausumas ir stiprumas artina Maceiną į meninio, poetinio pažinimo kelią [...] Tas Maceinos pažinimo charakteris matyti iš jo žodinės išraiškos, kuri yra pusiau intelektualinė, pusiau poetinė »⁴⁵.

⁴¹ A. Maceina, *Der Grossinquisitor. Geschichtsphilosophische Deutung der Legende Dostojewskijs*, Heidelberg 1952, VII psl. Šio veikalo recenziją parašė H. Falk, S. J., žr. *Stimmen der Zeit*, 151 t. (1952-1953 m.) 394 psl.

⁴² A. Maceina, *Didysis Inkvizitorius*, Weilheim-Teck 1946, 5 psl., Autoriaus žodis.

⁴³ A. Maceina, *Didysis Inkvizitorius*, Antroji, papildytoji laida, Bielefeld 1950, 5-7 psl.

⁴⁴ St. Yla, *Krikščioniškojo humanizmo filosofas*, žr. *Draugas*, 1973.11.17 d.

⁴⁵ J. Brazaitis, *Antanas Maceina — 50 metų sukaktis*, žr. *Į Laisvę*, 1958 m., 15(52) nr., 19 psl.

Suprantama tad, kad autorius savo knygos įžangoje teigia, jog « Savo esmėje filosofija ir poezija yra tas pats dalykas »⁴⁶. « Dostojevskio kūrinys glūdi labai gili istorijos metafizika. Ją tad atskleisti, poetinius šio veikalo vaizdus ir simbolius išreikšti sąvokiškai ir konkrečią poetinę tikrovę pakelti į principų aukštį yra šios studijos uždavinys. Kiek šios studijos uždaviniai autoriui pasisekė, tepsprendžia skaitytojas »⁴⁷.

Nenuostabu tad, kad šiuo veikalu anais vokiečiams siaubingais laikais buvo susidomėjusios net trys leidyklos. Iš jų 1952 m. Heidelbergo leidėjas F.H. Kerle tą knygą į rinką paleido vokiškai: *Der Gross-Inquisitor. Geschichtsphilosophische Deutung der Legende Dostojewskijs* (340 psl.). Ją Maceina lietuvių moksliškam žodžiui praskynė kelią ir į vokiečių akademiškąjį pasaulį. Baigiamąjį skyrių, pavadintą *Messianismus und Apokalyptik bei Dostojewskij und Solowjew*, parašė Šilkarskis.

Norėdamas supažindinti dar platesnį ratą vokiečių intelektualų su savo veikalu, Maceina Jėzuitų leidžiamame žurnale paskelbė studiją *Die Erzählung vom Antichrist als apokalyptische Geschichtsvision Solowjews*⁴⁸.

Antanas Maceina, *Jobo drama. Žmogiškosios būties apmąstymas*⁴⁹.

« Aš esu visko netekęs: krašto, šeimos, profesijos. Tačiau man paliko Bažnyčia ».

Maceinai beruošiant veikalą *Jobo drama* spaudai, 1948-1949 metais buvo kilę daug kalbų, diskusijų dėl nepasaulėžiūrinės politikos teorijos ir nepagrįstų kaltinimų « jauniems reformatoriams » bei « frontininkams », kurių vadovu buvo laikomas knygos autorius. Nepasitikėjimo šešėlis palietė ir jo veikalus. Kaltinimų atgarsiai pasiekė ir Jūrą, kaip tai parodo šis Simo Sužiedėlio pranešimas (iš 1973 metų): « Su *Jobo drama* susisiejo beveik dramatiškas pokalbis Lawrence. Vieną dieną kun. J. Švagždys [1882-1965] man jį aplankius, prašneko apie frontininkus, kad dėl jų kilsta nesantaikos tarp ateivių katalikų. Man paklausius, iš kur tos žinios, sakė jas gavęs iš Juro. Nuvykome pas jį, kuris atrodė kažko įdiligęs. Atsinešė porą laiškų, gautų iš Romos. Jais buvo kliudomas Maceina, 'Fronto ideologu' pavadintas, ir pastebėta, kad dėl jo minčių Vatikano sluoksniuose keliama abejonių [...] Man pradėjus aiškinti, kad čia tikriausiai koks nors nesusipratimas, Juras nesileido įtikinamas, pastebėjęs, kad frontininkai dargi vyskupams šiaušęsi. Jis negalys leisti veikalų

⁴⁶ A. Maceina, *Didysis Inkvizitorius*, Antroji, papildytoji laida, Bielefeld 1950, 18 psl.

⁴⁷ Ten pat, 22 psl.

⁴⁸ Žr. *Stimmen der Zeit*, 153 t. (1953-1954 m.) 366-379 psl.

⁴⁹ Schweinfurth 1950, 240 psl., 2000 egz., kaina 5 DM.

tokių autorių, kurių mintys nesutaria su krikščioniškom tiesom. Aš atsakiau, jog esu įsitikinęs, kad *Jobo dramoje* negali būti kokio prieštaravimo mūsų tiesoms. Jeigu baiminamasi atsakomybės, čia gali padėti bėglių sielovados tvarkytojas kan. F. Kapočius [1895-1971] tebesąs Vokietijoje ir lengvai pasieksiąs Maceiną. Juras mano mintimi buvo labai patenkintas, toliau jo ryšiai su juo užsimezgė labai artimi ir nuoširdūs. Vėliau Juras dar porą kartų manęs teiravosi prieš leisdamas Maceinos studijas ».

Kad toks Juro teiravimasis nebuvo grynas smalsumas, matyti iš šios ištraukos, paimtos iš kun. St. Ylos rašinio Maceinos 65 metų sukakties proga: «Maceiną jaudino kalbos apie [tariamąs] jo erezijas. Kartą jis kan. F. Kapočiui, tuometiniam delegatui [lietuvių sielovados tvarkytojui Vokietijoje], pastatė sąlygą: arba delegatas jį apgina, arba jis pasitraukia iš katalikiškosios veiklos »⁵⁰. Bet Kapočiui niekas nepatiekė kaltinimų. Tačiau kažkas tokius įteikė Vatikanui, kuris pavedė vysk. Bučiui susisiekti su « kaltinamuoju » ir dalyką ištirti. Tai matyti iš Bučio laiško, rašyto 1950 m. vasario 5 d. Maceinai: « ‘Aš tuo reikalu nesikreipsiu į *Sacrum Officium* [...] bet [Jūs] galite kreiptis į autoritetingą įstaigą [...] Pats kreipimasis būtų aiškus įrodymas, kad nėra erezijos raugo’ [...] Maceinai [...] šis pasiūlymas atrodė priimtinas [...] buvo paruošęs rašto juodraštį, bet sužinojo, kad vysk. Būčys susirgęs [mirė 1951.X.25], ir laiškas liko neišsiųstas »⁵¹. Paskui Kongregacija skundą ištirti pavedė kun. dr. Pr. Braziui MIC (1915-1967). Šis, Vokietijoje ištyręs visą reikalą, priėjo išvadą, jog Maceinos tezėse apie nepasaulėžiūrinę politiką nėra jokios erezijos.

Jau gerokai anksčiau, pačios polemikos pradžioje Maceina savo ištikimam draugui ir geradariui paaiškino ilgu laišku (1949.1.18) ir tvirtai pasisakė už visišką ištikimybę Bažnyčiai: « Brangusis Kunige Pirmininke, savo garbe ir savo sąžine prieš mane kybančio kryžiaus akivaizdoje užtikrinu Jums, kad niekadąs nuo Bažnyčios nenusigrįšiu ir kad niekadąs mano gyvenime tokia nė mintis nebuvo atėjusi. Jeigu man pasitaikytų padaryti savo raštuose ar savo veikime kokią nors klaidą, kurią man nurodytų kompetetingi Bažnyčios atstovai, aš tuč tuojau pažadu ją atšaukti ir nuo jos atsisakyti ». Tą patį jis patvirtino iš to paties Schwabisch-Gmünd keletą mėnesių vėliau (1949.VII.1): «Aš esu visko netekęs: krašto, šeimos, profesijos. Tačiau man paliko Bažnyčia ». Šie žodžiai išsklaidė Juro abejones. Pasitikėdamas juo, Juras ėmė remti Maceiną ir leisti jo raštus.

⁵⁰ St. Yla, *Krikščioniškojo humanizmo filosofas*, žr. *Draugas (Mokslas, Menas, Literatūra)*, 1973.11.17 d., 41 (7) nr.

⁵¹ Ten pat.

Kad nepasaulėžiūrinės politikos polemika metė šešėlį ir ant Maceinos veikalo *Jobo drama* ir jaudino mūsų « amerikiečius », matyti iš sekančio laiško, Maceinos 1951. VIII. 27 d. iš Freiburgo siųsto savo geradariui Lawrence: « Mane pasiekė žinia, kad J.E. vysk. V. Brizgys [g. 1903] yra kažkuo nepatenkintas mano *Jobo dramoje* ir kad šiuo reikalu esąs Jums rašęs. Man pačiam jis nėra nieko nei sakęs, nei rašęs, todėl nežinau nei kuo jis nėra patenkintas, nei kokia prasme. Jei tai būtų koks suklydimas filosofijos ar teologijos klausimuose, labai norėčiau tai žinoti. *Jobo drama* aprobatui gauti buvo duota skaityti dogmatikos profesoriui dr. A. Levanui ir pataisyta pagal jo pageidavimus. Žinoma, nei jis nei aš nesame neklaidingi, taip kad galėjo dar kas nors neaiškaus ar dviprasmio pasilikti, kas kitų iš šalies lengviau gali būti pastebėta. J.E. Brizgio nepasitenkinimą norėčiau tad patirti, kad būtų galima bent ateityje pataisyti ».

Čia minimas Aleksandras Levanas, 1905 m. gimęs Aukštaitijoje, kurį laiką mokytojavo Utenos ir Kražių gimnazijose, o paskui įstojo į Kauno kunigų seminariją ir 1935 m. buvo išventintas kunigu. Studijavęs dar trejus metus Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-Filosofijos fakultete, įsigijo daktaro laipsnį ir teisę dėstyti universitete. Ateitininkų tarpe veikdamas, Levanas iškalbingai propagavo abstinenciją, kuriai jis buvo skyręs ir savo disertaciją: *Kristaus abstinencijos klausimas Šv. Rašto šviesoje*. 1944 m. nuo Sovietų okupacijos pasitraukęs į Vakarų Vokietiją, tapo pasauliečiu, vedė ir Baden-Badene ekonomiškai įsistiprino. Mirė 1978 m.

Faustas Kirša, *Šventieji Akmenys* ⁵².

Faustas Kirša (1891-1964) yra Aukštaitijos sūnus. Jis mokėsi Antalieptėje, Vilniuje, Maskvoje ir Orle, kur įsigijo brandos atestatą. Po to 1915 m. Vilniuje dar baigė pedagoginius kursus. Nepriklausomybę atgavus, Kirša tuoj įsijungė į mūsų kultūrinį gyvenimą. Vilniuje jis išspausdino vieną rašinį apie Vydūną, o Kaune kuriamasis satyros teatras jo pasiūlymu buvo pakrikštytas *Vilkolakio* vardu. Nuo 1922 iki 1925 m. jis Berlyne studijavo filosofiją bei estetiką pas Berdiajevą (1874-1948) ir Sezemaną (1884-1963), kuris vėliau iki 1940 metų dėstė Kauno universitete. Sugrįžęs Lietuvon Kirša savo subrendusia plunksna talkino mūsų spaudai bei teatrui, kurį laiką Šiauliuose ėjo teatro direktoriaus pareigas. 1944 m. ir jis turėjo palikti tėvynę ir skursti Lübecko lageryje. Trejus metus ten išvargusį, Juras pakvietė į savo « Atėnus ». Tinkamų sąlygų ten neradęs, Kirša turėjo persikelti į Bostoną, kur 1964 m. mirė⁵³.

⁵² Didaktiniai eilėraščiai. Brooklynas 1951, 116 psl., 1000 egz.

⁵³ Juozas Brazaitis, *Faustas Kirša*, žr. *Aidai*, 1975 m. 1 nr., sausio mėn., 12-17

Jaunomis dienomis Kirša ištikimai sekė Maironio pėdomis; nes jis buvo ramstis, kuris davė jėgų didžiutis lietuvių dvasia. Bet tik jausingoje jaunystėje, kada jis dar daugiau buvo Faustas, negu Kirša, jo širdis plakė tokiai patetiškai lyrikai. Brandesniomis gi dienomis jis prasi-mušė į kosmines platybes, kas St. Santvarui (g. 1902) leido apie bičiulį sakyti: « Dievas ir žmogus, žemė ir aukštybės, būties trapumas ir amžinybė, yra tie plotai, kur skraido jo mintys »⁵⁴. Nesunku suvokti, kad nūnai Kiršos poezijoje protas užvaldė širdį, mintis nustelbė jausmus, sąvokos pakeitė vaizdus, nes įsiliejant į visatą, įsigali meditacija ir intelektualinis plasnojimas, kuo Kirša tarsi tapo « eiliuotu Šalkauskiu ».

Bet nors poetas ir visa savo esme skverbtus! į tas neapbrėpiamas aukštybes, jis akinančioje tiesos šviesoje jos pačios nežiūri. Tokiu būdu poetui tokiais akimirksniais trūksta filosofškumo, o filosofui — poetišku-mo. Nesunku tad suprasti, kad Kirša tokia savo eteriška poezija ne tik nesuvirpino liaudies stygų, bet ir nesudomino nė didžiosios mūsų šviesuolių dalies. Tą savo likimą jis skaudžiai atjautė ir neiškentė neišplakęs tokį nepaisymą čaižia ironija.

Bet kodėl Juras vis dėlto išspausdino tokius kūrinėlius, kurių jis, nežiūrint jų dvasingumo, niekad necituotų savo pamoksluose? Priežastis įtikimiausiai glūdi abiejų nusiteikime palikti užpakalyje savęs grubų medžiagiškumą ir veržtis prie tų šaltinų, iš kurių trykšta visa, kas yra gera, teisinga ir gražu. Šita išvidinė giminystė, siekianti to pat tikslo, tik skirtingais keliais, poetą inspiravo Dievo tarną pagerbti šia *Dedikacija*:

Tautos širdis, lyg slėpinys, tarp mūsų žėri —
Ir Kristaus vėliava ant bokštų iškelta.
Keliaudami mes sveriam blogį, sveriam gėrį,
Bet rūstų kelią šviečia Kristus ir Tauta.

Ir suplaktoj minioj, ir vienišo kelionėj
Tu mintį išneši savo raidos taku.
Palaiminti, atlaikę klastą ir dvejonę,
Kada tiesos žiedais susižavėti klaiku.

Tėvynę ir vienybę taršo žiaurūs vėjai.
Mus kerštas nuplaka, bet meilės lydiniai
Stebuklais keldina ir darbus ir idėjas.
Tad būki lydiniu, kad žengtume kilniai! ⁵⁵.

psl. perspausdinta iš *Židinio*, 1940 m. 5-6 nr. 600-608 psl.; Dr. A. Šešplaukis, *Dievas ir dainius*, žr. *Laivas*, 1973 m. 6 nr., birželio mėn. 11-13 psl.

⁵⁴ *Kirša Faustas*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, 11 t. (Bostonas 1957) 522 psl.

⁵⁵ *Dedikacija. Prel. Pranciškui M. Jurui*, žr. F. Kirša, *Palikimas*. Spaudai paruošė S. Santvaras, Bostonas 1972, 113 psl.

Jonas Aistis, *Sesuo buitis* ⁵⁶.

Jonas Aistis (tokia jo pavardė nuo 1952 m.), iš namų Jonas Aleksandravičius (1904-1973), užaugo Rumšiškėse, brandos atestatą gavo 1927 m. Kaune. Ten pat jis studijavo ir mūsų universitete taip sėkmingai, kad gavo stipendiją, leidžiančią jam nuo 1936 m. pradžios pagilinti savo studijas Grenoblyje, kur jis 1944 m. už romanistinę disertaciją gavo daktaro laipsnį su pažymėjimu *tres honorable*. Dirbęs Nicoje ir vėliau Paryžiuje *Bibliothèque Nationale*, kur jis domėjosi daugiausia Viduramžių literatūra, Aistis 1946 m. persikėlė Amerikon, kur jis iki 1952 m. Marianapolyje, Marijonų kolegijoje, dėstė lietuvių, prancūzų ir ispanų kalbas.

Į Naująjį Pasaulį Aistis, vienas iš mūsų trijų žymiausių « prancūzų », — šalia Milašiaus ir Vaičiulaičio, — neatvyko tuščiomis rankomis, nes jau buvo išleidęs aštuonias poezijos knygas ir vieną tomą, apimantį jo literatūrinės studijas. Už eilėraščių rinkinį *Užgesę Chimeros akys* jis 1937 m. dar tėvynėje buvo gavęs valstybinę premiją. « Į literatūrą Jonas Aistis atėjo dominuojant pomaironinei kartai (Putinas, Sruoga, Kirša...), blėstant modernistų (keturvėjininkų) poreikiams ir tebešūkaujant socialistinio realizmo (trečiafrontininkų) grupei, kai visuomenė buvo desorientuota ir literatūrai buvo atėjęs laikas tarti naują autentišką žodį. Jonas Aistis buvo vienas savo kartos pirmųjų, prabilęs jautriai lyrinio, rūpestingai išieškotu, giliai išgyventu, intymiai išreikštu, estetiškai išpuoselėtu, stilingai pasakytu žodžiu. Tai buvo kažkas nauja, negirdėta — neregėta »⁵⁷. Tokia poezija yra tiek eteriška, kad ji tesugeba paliesti jautrias sielas. Ar tik ne ši tragiška šio poeto dalia plunksnos mecenatą bus paskatinusi ir jam padėti?

Kaip tatau praktiškai įvyko Aistis pats aprašė sukaktuviniame straipsnyje, skirtame Jurui 1961 m.: « Aš niekad nepamiršiu pirmojo su prelatu susitikimo, o tai įvyko tokiame tamsiame [...] Marianapolio *cottage*. Buvau tik atvykęs į šį kraštą. Ir aplankė [apie 1946 metus] tą pastogę svečias [...] Aš pamačiau, kad jam poezija yra artima ir sava, ir brangi. Ir štai atsiveikindamas pajutau sulankstytą popierį delne [...] Pasijutau kažkaip nuskriaustas ir pažemintas žmogus [...] ir buvo noras įdėti žalią popierėlį į voką, gražiai padėkoti ir grąžinti. Bet užėjo tada [...] brolis Jonas Banys, kolegijos vargonininkas [...] Jis pradėjo aiškinti: [...] Mat kun. Juras mėgsta rašytojus [...] jei duoda pinigą, tai reiškia pagarbą [...] Man buvo aišku, ką brolis Banys žodžiais, ir ypač pauzėmis norėjo pasakyti, ir aš prisiminiau, kaip kadaise, kai grįždavau gimnazijon iš namų, ir kai tėvas atskaitydavo man, ko man reikėdavo, o paskui žiūrėk, kad mama nematytų įsprausdavo į delną, ir tą pat padarydavo motina, slėpdama nuo tėvo, ir,

⁵⁶ Poezija. Putnam 1951, 47 psl., 1000 egzempliorių, kaina 1 doleris.

⁵⁷ Jonas Aistis, žr. *Lietuvių Dienos*, 1973 m. birželio mėn., 13 psl.

nuvežęs į Pravieniškes brolis, pasidalindavo savo sutaupomis [...] Tikėkite, kad tai buvo daugiau negu tie smulkūs pinigėliai [...] O kunigas Juras kiekvieną kartą atiduodavo savo duoklę. Paskui — taip tęsia apdovanotasis — kvietė vasaroti ant Atlanto kranto [...] paskui leido mano parašytas ar suredaguotas knygas [...] Tuo aš noriu pasakyti, kad prelatas Juras žino, jog tautinė kultūra yra kapitalas [...] be kurio tauta negali gyventi »⁵⁸.

Lai gerbiamas Skaitytojas šioje vietoje leidžia įterpti digresiją, nušviečiančią Krupavičių. Jis, taip pat iš Juro gavęs pinigą, (1959.III.12) geradariui «padėkojo» šiais žodžiais: «Mecenatė [...] Siunčiau Tau savo rašinėlį [...] Gavau dešimtlitį, bet nežinau už ką. Knygelė buvo dovana. Jomis aš nekupčiauju. Dovanotas dešimtlitis? Žinau, kad Amerikoje tokias dovanas įprasta davinėti. Gal amerikiečiui [jos] nedaro įspūdžio. Bet man europiečiui ir dar nemamonininkui [jos] labai nemalonūs dalykas. Esu šunelis benamis, ubagas, be savo tėvynės ir pastogės, bedarbis, šiurkščioje ir šaltoje amerikoniškoje tikrovėje. Negalvojant apie tai, jas turi just. O tokios tolerinės dovanos, nors ir rodo dovanotojų gerą širdį, visą gyvenamąją realybę šviežiai stato prieš akis. Tad, Brolau, nebesiūkš daugiau [...] Kitiems nieko nesakau. Pasakau Tau, nes mudu artimiau esame susigyvenę ».

Juras to prašymo nepaisė, o ir toliau jį bei kitus apdovanodavo tokiomis « žalmargėmis ». Mat, jis dar Šiauliuose prekiaudamas suprato pinigų reikšmę, o Amerikoje, kur daugelis tiki į jo visagalybę, ir Juras neužmerkė akių prieš tą faktą. Tiesa, jis duodavo iš gailestingos širdies, bet ši kartu ir gerai žinojo, kad pinigų pagalba iš daugelio daug ko gali laimėti ir sau.

Grįždami prie Aisčio turime pabrėžti, jog jis puikiai suprato Juro norą remti kūrybiškas tautos jėgas. Dėl to Aistis jau minėtame sukaktuviename rašinyje dar šitaip kreipėsi į mūsų visuomenę: « Pasižiūrėkite į Prelatą Pranciškų Jurą. Darykite tai pavieniui ir būriais. Tikėkite, kad muzikantas nėra veltėdis ir tinginys »⁵⁹. Tatai esą svarbu įsidėmėti, nes paprastai — taip mūsų poetas ne be kartėlio apgailestauja — « su širdgėla reikia prisipažinti, kad lietuviuose kultūros pasiilgimas nėra nei visuotinas, nei juoba dažnas, o greičiau retas reiškinys [...] Nedaug suklysimė pasakę, kad tokių lietuvių, kurie dėl meno ar kultūros aukotųsi ar atsisakytų patogumų, yra daug mažiau negu pačių menininkų [...] Dažniausiai vadovaujasi sodiečio galvosena, kad muzikantas yra būtinai dykaduonis ir tinginys.

⁵⁸ J. Aistis, *Prelatas Pranciškus M. Juras. Jo amžiaus septyniasdešimt metų suakčiai paminėti*, žr. *Aidai*, 1961 m. 3 nr., 205-206 psl.

⁵⁹ Ten pat, 206 psl.

Taip dalykams esant, tikras kūrybos rėmėjas-mecenatas juoba yra brangintinas ir gerbtinas»⁶⁰.

Šitaip iškeldamas Juro mecenatiškumą, Aistis kartu negalėjo paslėpti savo nusivylimo, kad Naujajame Pasaulyje yra tiek maža tokių Jūrų, nes nusiskundė: « Tegul man bus čia leista pasakyti karčios tiesos čionykštėms katalikiškoms organizacijoms ir atskiriems veikėjams, kad labai mažai tesirūpinama konkrečia pagalba savo žmonėms, atsidūrusiems sunkioje padėtyje. Imsiu konkretų pavyzdį, visiems žinomą ir oficialų katalikų rašytoją Brazdžionį, gyvenantį [...] labai sunkiose sąlygose Vokietijoje. Kiek tokių ten yra ir kam jie rūpi? Ir vėl buvo vienas kun. Juras, kuris juo susirūpino ir stengėsi padėti, parašė afidavitą [...] ir stambią sumą be jokių sąlygų pažadėjo daliai jo kelionės išlaidų pamokėti »⁶¹.

1952.11.28 Aisčiui buvo laiminga diena, nes taip jis rašė Jurai savo laiške (11.29): « [Putnamo] Seselės man atsiuntė [...] *Seserį buitį* [...] Nors knyga didelės rinkos neturės, bet aš tuo labiau esu Jums dėkingas, kad galėjau taip palankiomis sąlygomis atžymėti ilgą dvidešimt penkerių metų kelio tarpą, o tas kelias buvo klotas daugiau erškėčiais negu rožėmis [...] Tikėkite, kad aš savo gyvenime nesutikau Jums lygaus rašto ir poetų prieteliaus ir globėjo ».

Halina Mačiulytė-Daugirdienė, *Taupioji virėja*⁶².

« Nors tebuvausi pasiryžęs leisti teologinius-filosofinius veikalus, bet neišlaikiau savo pasiryžimo ir 'nukrypau' į poeziją, dainas, muziką... net į kulinariją. Bet kad reikėjo »⁶³.

Šios knygos išleidimą Juras finansavo Lietuvių Darbininkų Sąjungos prašomas. Knygos buvo greit išparduotos. Mecenatas nuostolių neturėjo.

Maironis, *Pavasario balsai*⁶⁴.

Kam nežinomas šią knygą redagavęs Brazdžionis?! Dėl to galime pasitenkinti keliomis biografijos datomis. Gimęs 1907 m. Biržų apskrityje, vienerių metų amžiaus tėvų buvo nuvežtas Amerikon, kur praleido vaikystę. Šeimai 1914 m. sugrįžus Lietuvon, Bernardas Biržuose baigė

⁶⁰ Ten pat, 202 psl.

⁶¹ J. Aistis, *Lietuviškos kultūros žadintojas*, žr. *Darbininkas*, 1947.V.16 d.

⁶² Brockton, Mass., 1951, 157 psl.

⁶³ *Prelato Juro lobiai*, žr. *Lietuvių Dienos*, 1962 m. 1 nr., 6 psl.

⁶⁴ Lyrika. 17-oji laida, redagavo Bern. Brazdžionis, Roma 1952, 308 psl.; 279-295 psl. redaktoriaus B. Brazdžionio *Redaktoriaus žodis*.

gimnaziją. Toliau jis nuo 1929 iki 1934 metų studijavo Vytauto Didžiojo universitete, daugiausia pas Mykolaitį-Putiną lituanistiką. Kartu jis kūrybiškai pasireiškė su savo vienminčiais, susibūrusiais į Ateitininkų draugovę *Šatrijų*. Dėstęs įvairiose mokyklose, Brazdžionis 1940 m. Kaune tapo Maironio Muziejaus vedėju. Bet po ketverių metų ir jis buvo priverstas apleisti tėvynę. Pradžioje jis pastogę rado Bavarų Ravensburge. 1946 metais (be tikslesnės datos) Brazdžionis rašė Jurui: « Prieš kiek laiko gavęs iš *Amerikos* redaktoriaus, mano gero bičiulio Vaičiulaičio laišką su žinia, kad atsirado tautietis, kuris nori man pagelbėti ir parsikviesti už Atlanto, buvau tiek nudžiugintas ir nustebintas, kad neradau žodžių nė kaip padėkoti [...] Vaičiulaitis rašė: Tu to kunigo, be abejo, nė negirdėjai; bet jis šviesus kultūros darbininkas. Taip, tariau, geriausia padėka kultūros žmogui bus ne kas kita, tik kultūros darbas [...] Mūsų [išeivių] ir visų tikrų *Amerikos* lietuvių kovos tikslas — laisva Lietuva. Čia [Vokietijoje] mes galime kovoti tik pasyviai. Amerikoje ta kova galima aktyviai [...] Esu pasiryžęs ne tik Jums nebūti našta, bet ir už realias išlaidas realiai atsilyginti. Nemanau, kad ši kelionė [*Amerikon*] būtų išsisukimas iš naštos, kurią turi nešti tūkstančiai tautiečių. Esu įsitikinęs, kad tai naujas ir sunkus uždavinys mano pašaukimo darbe, bet gal naudingesnis negu kad miškų kirtimas ar ūkio darbai vokiečiams ».

1946.VL10 d. Brazdžionis iš Vakarų Vokietijos vėl rašė Jurui: « Jūs negalite įsivaizduoti kokią didelę moralinę paramą man suteikėte Jūsų parūpintu afidevitu [...] Nežinau nė kuo galėsiąs atsilyginti. Tuščiais žodžiais dėkoti nemoku. Tėduoda Dievas atsidėkoti darbu Amerikoje lietuvių katalikų naudai ir malda Aukščiausiojo garbei ».

Brazdžionis ištesėjo, nes 1949 m. Juro ir kitų geradarių dėka atskraustęs į « Tūkstančių galimybių kraštą », jis Lawrence'o klebono sumanytuose « Atėnuose » ne tik ėmė redaguoti *Eglutę*, bet ir sutiko išleisti Maironio (1862-1932) eilėraščių rinkinį *Pavasario balsai*. Tuo garsiu leidiniu Maironis 1895 m., viešėdamas svetimoje žemėje, — profesoriodamas Petrapilio dvasinėje akademijoje, — pirmą kartą ištisu veikalu buvo žadinęs lietuvių tautinius jausmus. Kaip tik tokios ugnies ir tautinio giedrumo nūnai reikėjo ir į kitą šalį nublokštiems išeiviams. Užtrauksime ir pas Dėdę Samą naują giesmę!

Savo kruopščiai atliktą darbą Brazdžionis baigė šiais dvasių keliančiais žodžiais: « Maironio kūrybos ugnis, be abejo, neišblėso ir neišblės; bet ji uždegė, uždega ir uždegs širdis tik kovai dėl nepriklausomos, laisvos, garbingos Lietuvos. Nors komunistų cenzoriai iš dainos *Kur bėga Šešupė*, kur *Nemunas teka* ir išmetė posmą, virtusį tautine giesme *Apsaugok Aukščiausias, tą mylimą šalį*, bet nei jie, nei kas kitas nepajėgs jos, tos

maldos, išplėsti iš širdžių nei pavergtoje tėvynėje, nei rytų ar vakarų tremtyje»⁶⁵.

Pats išleidimo darbas buvo atliktas Romoje, kur juo rūpinosi vysk. V. Padolskis (1904-1960) kartu su prel. Tulaba (g. 1912). Pradžioje spaustuvėje sutikta daug kliūčių, nes trūko lietuviškų raidžių, kurias teko išsirašyti iš Londono. Darbą sulėtino ir korektūros siuntimas Brazdžioniui, kuris kaip linotipistas geresnes sąlygas buvo gavęs Los Anželese. Šis išsikėlimas prie Pacifiko Juroi buvo tikras smūgis, kuris buvo skaudesnis dar tuo, kad ir visi kiti jo pakviesti kultūrininkai išplasnojo. Tuo išblėso klebono viltis savo kuklią parapiją paversti « Mūzų židiniu ». Bet kitaip būti ir negalėjo, nes tam tauriam ryžtui Lawrence jokių davinių nebuvo.

Išleidus Maironio poeziją, Padolskis mecenatui siūlė naujus planus: « Iš eilės turėtume išleisti antrąją Maironio kūrybos dalį: poemas, — sugestijanavo jis (1952.IX.10) Lawrence'o klebonui. — Jas turėtų vėl paruošti p. Brazdžionis. Ar Jūs tuo reikalu su juo kalbėsite? Mums tai būtų didelė paslauga ». Bet su Brazdžionio išvykimu iš Naujosios Anglijos išėjo ir Maironis iš Juro leidyklinio akiračio, kur nūnai poeto vietą užėmė muzikas.

Kazimieras Viktoras Banaitis, *Liaudies Dainos mišriam chorui*⁶⁶.

Šis 15 dainų išleidimas yra, tarsi, įžanga į žymiai didesnę leidinį, kurį Banaitis irgi Juro pagalba išspausdino sekančiais metais.

Kazimieras Viktoras Banaitis, *100 Liaudies Dainų*⁶⁷.

Įžanginėse *Pastabose* Banaitis lietuviškai ir angliškai pasisako apie liaudies dainas bendrai ir apie lietuvių dainas dar atskirai. Antroje dalyje jis nurodo tuos kelius, kuriais ši liaudies kūryba pasiekė Vakarų pasaulį.

Apie atsiradimą šito didžiulio leidinio Juras (1975.IV.24) šitaip pasisakė: « Kai gyvenau kaime vasaros metu jaunimas net laukuose mėgdavo dainuoti. O tos dainos taip melodingos! Gyvenant šiauliuose *Varpo* Draugija ruošdavo koncertus. Dviejuose, kurių paruošimui buvo pakviestas Stasys Šimkus [1887-1943], dainavau pirmuoju tenoru. Tada aš pamėgau

⁶⁵ Bernardas Brazdžionis, *Redaktoriaus žodis. Tekstas, taisymai ir atitaisymai*, žr. Maironis, *Pavasario Balsai*, Roma 1952, 295 psl.

⁶⁶ Brooklynas 1951, 19 psl.

⁶⁷ Brooklynas 1951, didelio formato VIII nenumuotai ir 136 psl. Su dedikacija: « Šias Lietuvos lygumų dainas skiriu didžiai nusipelnusiam lietuviškos kultūros rėmėjui Prel. Pr. M. Juroi jo 60 metų amžiaus sukaktį minint». Nors išleidimo metai nurodyti 1951, tačiau iš tikro tebuvo atspausdinta 1952 m. kovo mėn. (III.27 d. Banaičio laiškas).

jo sukomponuotas dainas. Taipgi mėgau Č. Sasnausko [1887-1916] ir kun. T. Brazio [1870-1930] dainas. Bet Banaičio dainos man buvo svetimos. Kompozitorius ir vargoninkas Ks. Strumskis [1884-1954] mane supažindino su Banaičiu ir su keletu jo dainų parapijos chorui. Patiko. Sutikau finansuoti išleidimą jo keletą dainų. Galiausiai — visą šimtą ».

Kazimieras Viktoras Banaitis (1896-1963), sūnus žinomo spaustuvininko ir prekybininko Saliamono Banaičio (1866-1933), Lietuvos Nepriklausomybės akto signataro, buvo zanavykas, nes Banaičių giminė savo šaknis turėjo Sintautų valsčiuje prie Vokietijos sienos. Per ją savo laiku slapta pereinavo ne tik anapus (Tilžėje) spausdinti lietuviškieji leidiniai, bet nuo ten atėjo ir tas ryžtingumas, tas pasitikėjimas savimi ir ta pranašumo dvasia, kuri taip savotiškai nuspalvino ne vieną mūsų suvalkiečių. Nenuostabu, kad Lietuvos Himnas užgimė pasienio miestelyje — Naujamiestyje.

Būdamas palinkęs į muziką, Kazys dar prieš I pasaulinį karą Kaune lankė Muzikos mokyklą; bet tik karui pasibaigus galėjo visiškai pasišvęsti muzikai, kurią studijavo Leipcige, viename žymiausių muzikologijos centrų Vokietijoje. Sugrįžęs į tėvynę, jis stipriu savo talentu įvairiuose postuose nepaprastai sugyveno mūsų kultūrinį gyvenimą.

Įsiveržę rusai ir jam atėmė visas galimybes dirbti, kas jį 1944 m. privertė apleisti tėvų šalį. Ketverius metus Vakarų Vokietijoje jam išvargus stovyklose, pavyko pasiekti Ameriką, kur jis, Brooklyne ubagiškai prisiglaudęs, užmezgė santykius su Juru, iš kurio jis savo didžiam užmojui tikėjosi paramos. Iš to susirašinėjimo yra užsilikę eilė laiškų, kurie mums atskleidžia kokiose bėdose anomis klaidiomis dienomis atsidūrė daugelis mūsų laisvųjų menininkų, o ypač šis jautranervis, choleriškas besiblaškęs kompozitorius.

Čia paduodame ištisą eilę Banaičio laiškų Jurui, iš kurių matyti kompozitoriaus darbo sąlygos ir rinkinio išleidimo eiga: « Jūsų palankus nusistatymas kas link mano harmonizuotų lietuvių liaudies dainų, — rašė jis Jurui (1950.III.28), — yra tikrai atžymėtinas kaip svarbus ir reikšmingas įvykis mūsų kultūros gyvenime. Ypač dabartiniais tragiškais mūsų tautai laikais [...] visų susipratusių tautiečių didžiausias rūpestis turėtų būti: 1) išsaugoti bent tai, kas dar nėra sunaikinta bei žuvę; 2) leisti [...] vertingus mūsų kūrėjų darbus (tiek mokslo, tiek meno srityje!); 3) skatinti naujų vertybių atradimą bei sukūrimą, sudarant pakenčiamas sąlygas pasireiškusiems mūsų kūrėjams [...]

Po mūsų pasikalbėjimo telefonu aš dažnai pagalvoju, kiek būtų galima išgelbėti nuo žuvimo mūsų kultūros turtų ir kiek vertingų lietuviškos kūrybos dalykų galima būtų išleisti, išpopuliarinti platesniame pasaulyje, jei čia Amerikoje ir kitur išeivijoje atsirastų bent dešimts

tokių lietuvių kultūros rėmėjų — idealistų, kaip Juras! Bet, deja, šiuo tarpu šis reikalas atrodo gana liūdnai. Kiek išsikalbėjau su mūsų turtiniais biznieriais, tai jiems pirmoje eilėje rūpi uždirbti, pasipelnyti, o pats kultūrinių vertybių klausimas jiems yra svetimas ir nesuprantamas [...] Tai reiškia, kad Stalinas su Hitleriu likvidavo mus politiniu atžvilgiu, o kultūriškai [...] mes patys save netruksime sulikviduoti.

Dabar dėl dainų leidimo [...] Jei kiekvienas choras nupirktų bent po 10 egzempliorių [...] tai leidimas medžiagiškai apsimokėtų, o autorius galėtų gauti normaliai priklausantį honorarą [...] ir sudaryti materialinį pagrindą tolimesniems kūrybos darbams, nes smulkūs kasdieniai darbeliai, lakstant dėl kiekvieno dolerio ištisus kilometrus, suėda laiką ir energiją, o kūrybinę vaizduotę nuolat išblaško [...] Gyvenant mažame kambarėlyje (niekuomet neapšildomame!) pas svetimus žmones tų sąlygų niekuomet nebus! ».

« Apgailestauju, kad į Jūsų malonų laišką (1950.V.12 d.) negalėjau skubiai atsakyti. Mat tuo laiku buvau stiprokai susirgęs [...] Širdingai dėkoju už tokį tikrai retą ir gražų rūpestingumą kas link mano harmonizuotų liaudies dainų išleidimo! Ypač kai Jūs [...] sudarėte stiprią apčiuopiamą medžiaginę paramą prisiųsdamas man dviejų šimtų dolerių čekį [...] Dėl honoraro tai man sunku apsispręsti. Komerciniais reikalais niekuomet gyvenime nesidomėjau [...] Su vargonininkų luomu neturiu kiek platesnių pažinčių, nes aš pats niekuomet nesu buvęs vargonininku ir prie muzikos menoėjau visiškai kitais keliais, negu dauguma lietuvių kompozitorių bei muzikos darbuotojų. Aš greta rusų valstybinės gimnazijos Kaune lankiau ir vietos muzikos mokyklą (fortepijono klasę). Aštuntąją gimnazijos klasę teko baigti jau Rusijos gilumoje (1915 m. pavasarį) [...] 1922 metais įstojau į filosofijos fakultetą Leipcigo universitete, o paskui išlaikiau egzaminus ir į Leipcigo Konservatorijos kompozicijos ir teorijos skyrių [...] [Kauno Konservatorijai] teko eilę metų vadovauti (1937-1944) [...] Veltui išdalinti gaidas nėra prasmės, nes niekas neįvertins, o leidėjams susidarytų nuostolis, gi kompozitorius tai jau liktų visiškai nuskriaustas. Reikia atminti, kad originali, stilinga bei estetiškai vertinga mūsų liaudies dainų harmonizacija yra labai daug išsimokslinimo, kūrybinės fantazijos bei kruopštaus įsigilinimo reikalaujantis darbas [...] Dėkoju už prisiųstas a.a. komp. St. Šimkaus [1887-1943] gaidas. Kun. Juras šiuo leidiniu gražiai ir kilniai pasitarnavote lietuvių kultūrai ir pagerbėte žymų Lietuvos menininką! » (1950.VI.12).

« Gaidų spausdinimas dabar stovi šitaip: dr. [Stepono] Biežio [žinomo lietuvių gydytojo, 1889-1973] leidžiamas III-as sąsiuvinis jau atspausdintas [...] Jis atsisakė nuo bet kokių pajamų iš to leidinio pardavimo, nes jis tas dainas išleido norėdamas pagerbti savo žuvusį Vokietijoje sūnų lakūną (II-jo pasaulinio karo metu). Kartu, žinoma, norėjo prisidėti ir

prie didelio ir brangaus mūsų tautinės kultūros turto — nuostabiųjų liaudies dainų išsaugojimo [...] Amerikoje lietuviai leidėjai [...] sumoka autoriams tik už parduotus egzempliorius [...] tai nėra teisinga. Kompozitorius įdeda daug darbo, sveikatos, laiko, talento, žinių bei kūrybinės kančios ir rūpesčio, o atlyginimo arba visiškai negauna arba tik menkus trupinėlius! [...] Niekas nepaklausia, iš ko jis gyvena, iš ko jis susirgęs gydomsi [...] ir t.t. Šie visi reikalai man dabar gana aktualūs. Mat [...] mano sveikata gerokai sumenkėjo. Iš Europos išleido mane kaip visiškai sveiką žmogų [...] o dabar jau [...] pradeda sutrikti kraujo indai bei kraujo apytaka. Neįprastas kraštas ir drėgnas klimatas, matyt, atsiliepė neigiamai į širdies veikimą ir vasaros metu patindavo kojos [...] Taip aš jau du mėnesiai beveik ir šlubuoju [...] Gerai dar, kad turiu šiek tiek muzikos pamokų, tai galiu bent nuo bado apsiginti [...] Choras, kurį mokinau praeitą sezoną, truputį atlygindavo (5 doleriai į savaitę!...) tik kol ėjo pasiruošimas koncertui [...] Nežinia, kada grįš mano darbingumas [...] Tai yra greičiausia arteriosklerozės reiškiniai, ir jie jau duoda pirmus skambučius į aną pasaulį... Kažin ar greit po manęs atsiras kitas lietuvis kompozitorius, kuris su tokia meile, atsidėjimu ir įsigiliniu imsis harmonizuoti tokį didelį skaičių mūsų nuostabiųjų liaudies dainų? Mano troškimas, kad greičiau galėtų pasirodyti bent tas 100 dainų, kurias maloniai pažadėjote Jūs išleisti » {1950.XI.20}.

« Tikiuos, kad būsite gavę IV-jo liaudies dainų sąsiuvinio 100 egzempliorių [...] Ponas Žilevičius [g. 1891] sako, kad lietuvių chorvedžiai bei vargonininkai iš viso gaidų neperka, o tykoja kur pripuolamai nusirašyti [...] Jei norime, kad mūsų tauta išsilaikytų tam tikroje kultūrinėje aukštumoje, tai ir kūrėjų ir visuomenės veikėjų šventa pareiga yra didinti lietuvių kultūros lobyną visais prieinamais būdais! Juk ne biznio, ne uždarbio sumetimais mūsų senieji rašytojai bei tautos prisikėlimo didieji veikėjai dirbo, triūsė ir kūrė [...] Taigi, ir aš džiaugiuosi, kad galiu prisidėti savo kūrybiniu darbu prie mūsų tautos dvasinių turtų išsaugojimo bei jų perteikimo ateinančioms kartoms [...] Aš manau, kad mūsų bendradarbiavimas [...] lietuvių ateities kultūros istorikų bus vertinamas labai teigiamai [...]

Sveikata mano vis dar nėra pagerėjusi ir labai intensyviai negaliu dirbti. Gi rimčiau pasigydyti neturiu iš ko, nes iš trupučio pamokų tik šiaip taip prasimaitinu ir už mažutį kambarėlį (be jokio apšildymo!) atsilyginu. Blogiausia, kad kraujo spaudimas gana aukštas [...] Na, bent [...] emigrantams menininkams visuomet sunkiai ėjosi. Užtenka prisiminti Lenkijos emigrantų (po 1830 metų sukilimo) vargus Vakarų Europoje (Slovackis, Ad. Mickevičius, Šopenas ir kiti) [...] Dabar šis skaudus likimas ištiko lietuvių ir kitų Pabaltės tautų meno ir mokslo žmones.

Tačiau kol žmogus dar kiek pajėgi — nereikia rankų nuleisti! [...] Aš širdingai Jums dėkoju už medžiaginę paramą spausdinant mano harmonizuo-tas lietuvių liaudies dainas. Sugaištas laikas bei mano darbas tas mūsų tautos nuostabias dainų daineles harmonizuojant bei išplečiant jas griežtų variacijų būdu (nekeičiant pačios liaudies melodijos ir ritmo!) — medžia-giškai niekuomet negalės būti atlygintas, nes per tiek laiko ir energijos eikvojimo bei darbo net eilinis beraštis juodadarbis uždirbtų keliolika tūkstančių dolerių, gi kompozitoriui už didelį ir sunkų kūrybinį darbą gali tekti tik keletas šimtų [...] Tat ir belieka kurti ir dirbti vien tautos labui bei jos kultūros augimui ir klestėjimui » (1951.1.29).

« Jūsų leidžiamo mano dainų rinkinio spaudos reikalai šiuo tarpu yra sekančioje padėtyje [...] Rinkinį sudaro 100 dainų, kurių dalis yra žymiai išplėsta variacijų (t.y. atmainų, pakeitimų) būdu, paliekant liau-dies melodiją ir ritmą, bet keičiant harmonijos bei kontrapunkto prie-mones bei spalvas [...] Jūsų anksčiau prisiųstą vieną tūkstantį dolerių jau sumokėjau, o likusius 330 dolerių dar reikia įnešti į spaustuvės kasą [...] Pradžioje dar noriu įdėti paaiškinimą anglų kalba apie Lietuvą ir jos liaudies dainas » (1951.XI.13).

« Šių metų šventės man nebuvo linksmos, nes buvo mane užpuolęs apendicito priepuolis [...] Mano sveikata visą gyvenimą girgžda bei šlubuo-ja. Kairės kojos negalavimas (dėl gyslos trūkimo) mane vargino apie de-vynis mėnesius laiko, o kai pagerėjo, — tai prisimetė appendix'o sutriki-mas [...] Ilgokai teko sugaišti, kol suradau vertėją įžangos straipsniui [...] Kreipiaus maž ne į visas New Yorko lietuviškas ministerijas [...] bet niekur negavau vertėjo. Galop apsiėmė išversti M. Strumskienė [1903-1973, Ks. Strumskio 1884-1954 žmona] » (1952.1.5).

« Šiandien New Yorke turėjau progos apžiūrėti mūsų naująjį leidi-nį [...] [Jis] daro gana imponuojantį įspūdį. Tai, be abejonės, yra vie-nas stambiausių muzikos leidinių per visą lietuvių kultūros istoriją. Šis 'dramblis' didumo leidinys kainuoja 2.250 dolerių [...] Tėvų Pranciš-konų spaustuvei sakiau, kad sąskaitą siųstų Jums [...] Aš nutariau paim-ti tik 31 egzempliorių, t.y. perviršį, o visą tūkstantį prisiųs Jums. Aš turiu tokį menką kambarėlį (keturi žingsniai ilgio ir trys pločio!), kuriame net stalelis netelpa [...] Kol kas daug egzempliorių išsiuntinėti nepajėgsiu, nes mano finansų ministerijoje vis dar vėjai tebešvilpia. Verstis muzika bei kūryba šioje šalyje yra sunku — ypač pakrikus sveikatai ir nemokant pakankamai anglų kalbos [...] Manau, [kad] iš Bostono ar Lawrence'o galima bus pasiųsti po keletą egzempliorių kad ir į visus penkis kontinentus [...] Tat [...] bus galima tuos svetimų tautų (net japonų!) mokslo židinius supažindinti su lietuvių tautos pasiekimais šioje srityje» (1952.III.27).

« Leidinys išėjo gražus ir imponuojantis, kurį ne gėda bus ir sveti-

miems parodyti! Kiekvienas inteligentiškas muzikas čia atras daug įdomaus ir originalaus, o tamsuoliui — analfabetui, kuris apie muziką tiek pat mažai išmano, kaip ir jo choristai, — vargiai bus suprantama šio leidinio reikšmė mūsų tautos kultūrinio savitumo išryškinimui. Dar mes, deja, turime daug 'žinomų muzikų ir dirigentų', kurie tebestovi ties A. Vanagaičio [1890-1949] *Mergų bėdomis*, *Stasiu* ir panašiomis kabaretinėmis bei 'saliūninėmis' pliauškyinėmis!... Leidinio kainą palieku Jums nustatyti. Aš betgi laikausi nuomonės, kad per daug nupiginti nėra prasmės, nes kas įdomaujasi ir brangiau mokės, o asilui gali juk siūlyti dovanai [...] jis vis tiek jį paspirs koja [...] Man teko šį leidinį ruošti spaudai labai sunkiose gyvenimo sąlygose. Dėl kraujo indo trūkimo kairėje kojoje menkai galėjau vaikščioti ir nuo pamokų mieste teko atsisakyti, o į namus maži vaikai negali važinėti dėl didelių atstumų. Tat pajamos visiškai sumažėjo ir teko tik vargais negalais gintis nuo bado, nes jokios paramos iš niekur negaunu, jeigu neskaityti 200 dolerių, kuriuos Jūs, Prelate, prisiuntėte už IV-jį dainų sąsiuvinį dar 1951 m. pavasarį. Mano padėtį dar apsunkina ir gana aukštas kraujo spaudimas (fizinio darbo fabrike negaučiau) ir stoka gero kambario. Jau tris žiemas iškentėjau visiškai nešildomame kambarėlyje [...] Šeimininkas leidžia pasinaudoti jo pianinu; bet ir ten nekūrenama, tat nuo lapkričio iki pavasario mažai ką galiu dirbti [...] Taigi, pastaruosius pusantrų metų taip ir prasistūmiau su mėnesiniu biudžetu apie 60 dolerių [...] Kadangi pats sau gaminuosi valgyti, tai tik todėl ir galėjau šiaip taip verstis [...] Rūbai ir avalynė dar iš Lietuvos arba iš Vokietijos, bet jau pradeda susidėvėti [...] Dėl lėšų stokos tenka ir sveikatos reikalus smarkiai apleisti bei užvilinti: dantų tvarkymas, artritis reiškiniai, strėnų skaudėjimas, blogas virškinimas, kaipo skrandžio žaizdos pasekmė [...] Laimė, kad plaučiai tuo tarpu aprimę; su jais anksčiau turėjau nuolatinio vargo ir rūpesčio: 1916 m., vokiečių okupacijos metu, dirbdamas Kaune su lietuvių choru ir mokytojaudamas *Saulės* gimnazijoje pavojingai susirgau pleuritu [...] Apie trejetą metų vaikščiojau su pakelta temperatūra, negalėdamas nei dirbti, nei studijuoti [...] bet Lietuvos kaimo oras ir maistas mane sustiprino, ir 1919 m. vasarą jau galėjau stoti į Lietuvos kariuomenę, kurioje ištarnavau arti pustrečių metų. Leipcige studijuodamas (1922-1928) turėjau vargo su pasikartojančiais pleurito ir dešinės plaučių pusės kataro reiškiniais. Grįžęs Lietuvon 1928 m. pradėjau dirbti Kauno konservatorijoje, bet jau 1929 m. du kartu atkrito senas pleuritas, o po dviejų metų — 1931 m. vėl pasireiškė plaučių liga [...] Išgulėjęs Kaune virš trijų mėnesių [...] nuvykau į sanatoriją Sankt Blasien (Schwarzwaldo kalnuose), kur išbuvau arti pusės metų. Ir vėliau Lietuvoje vis pasireiškėdavo kartas nuo karto tas plaučių negalavimas [...] o atvykus Amerikon užklupo naujos 'kvarabos' [...] Kiek plačiau atpasakojau Jums savo vargus, kad turėtumėt aiškesnį vaizdą, kokio-

mis aplinkybėmis [...] tenka šių dienų lietuviui menininkui — emigrantui dirbti kūrybos darbą. O dirbti reikia, nes, apleidę kultūros sritį, nusikaltume savo tautai, kuri dabar naikinama ir blaškoma į visas puses. Su nusistebėjimu skaitau laikraščiuose, kad mūsų politikieriai, daugiausia gaišdami laiko bergždiems ginčams dėl 'pirmenybės' bei savo prestižui kelti, — ima mėnesines algas net iki 500 dolerių! O jei mūsų stipriau pasireikšusiems kultūrininkams bei meno kūrėjams būtų suteikiama paramos *bent 6 ar 7 šimtai dolerių metams* (t.y. po 60 dolerių mėnesiui!), tai gal Lietuvai daugiau naudos būtų padaryta? Mūsų politikavimas tuo tarpu mažai ką gali nulemti [...] o kultūrinės vertybės, kurias emigracijoje sukursim, niekuomet savo vertės nenustos. Ypač jos bus reikalingos prisikėlusiai Lietuvai! Visa, ką aukščiau kalbėjau gal kiek paaiškina dėl ko aš nelabai pritariu nupiginiui stambių muzikos leidinių [...] To leidinio kainą nustatyti galutinai pavedu Jūsų nuožiūrai. Kai kompozitorius visiškai subankrutuos — teks šauktis SOS! [...] Dėkoju už prisištą 200 dolerių čekį. Su juo bus drąsiau laukti vasaros 'krizės' [kada mokinių nėra].

P.S. Aš jau antra savaitė neišeinu iš kambario, nes buvo suėmęs gripas, po kurio pasireiškė bronchitas. Prie šio laiško pridedu mūsų naujojo leidinio *Skelbimo projektą* » (1952.IV.9). Prie cituotojo laiško Banaitis pridėjo jo paties paruoštą skelbimo projektą:

«Ši stambų rinkinį [...] sudaro 20 dainų vienam balsui ir pianinui, 60 — mišriam chorui, 20 — vyrų chorui [...] Čia sudėtos dainos iš įvairių Lietuvos sričių [...] Šiose dainose atgyja visa mūsų gražioji Lietuva su savo laukais, miškais, ežerėliais, vasaros ir žiemos darbais, piemenėlių raliavimais. Čia atsispindi mūsų motinėlių rūpestėliai, mūsų sesučių svajonėlės ir į karą išjojančių brolužėlių nuotaikos. Apdainuojami Klaipėdėlės ir Vilniaus miestai, Merkinėlė, puikūs Nemunėlis, Strėvos upė ir 1.1. Tai yra kiekvienam lietuviui brangūs gimtosios šalies vaizdai, apipinti ilgesingais muzikos garsais! Liaudies daina išsaugojo mums per šimtmečius gryną lietuvių kalbą! Šis dainų rinkinys turėtų būti kiekvienoje patriotų šeimoje, ypač kur auga mūsų jaunoji karta! ».

Leidiniui pasirodžius Banaičio laišakai Jurui nesiliauja: « Brooklyniečiai lietuvių muzikos leidėjai sujaudinti ir nustebinti, kad mano *100 dainų* bus pardavinėjama tik po penkis dolerius. Jie sako, kad prel. Juras daro tikrą kainų 'dumpingą'. Iki šiol, mat, jie net visiškų diletantų 'fušerių' dainušką (2 psl.) pardavinėdavo po vieną dolerį, o mano leidinys juk yra 133 psl. gaidų ir 10 psl. priedų! [...] Aš dėl kainos jau nesuku sau galvos, nes tai yra daugiau leidėjo reikalas. Bet, žinoma, man rūpi, kad toks stambus ir kruopštus darbas šiek tiek palengvintų ir kompozitoriaus sunkią būklę. Mūsų rašytojai yra kiek laimingesni, nes jie ir honorarus sumedžioja ir laiks nuo laiko jiems pakišama dar kokia stambi piniginė

premija [...] Gi kompozitorių darbai duoda naudos tik svetimtaučių spaus-tuvėms, o patiems autoriams ir leidėjams belieka tik [...] deguto pauostyti, nes 'sviestas su medum' nueina į spaustuvininko kišenę» (1952.V.12).

« Iš muzikų kol kas apie 100 l. dainų tik komp. J. Žilevičius [g. 1891] yra parašęs *Aiduose* ⁶⁸ [...] Mane nustebino *Draugo* redakcijos narių meno reikaluose nesiorientavimas. Vieton kreiptis į muzikus [...] redak-cija įdėjo kvailus nerimtus pliauškalus tautosakininko J. Balio [g. 1909] ⁶⁹, kuris apie muziką neturi nei mažiausio supratimo ir net gaidų nepažįsta. O jis net turi akiplėšiškumo mokyti kompozitorius! Tikras Krylovo pasakėčios 'muzikos kritikas' asilas, kuris patarė lakštingalai pasimokyti giedoti pas [...] gaidį! Jei *Draugo* redaktoriai būtų jaunesni, tai pasiųsčiau jiems koliojamąjį laišką bei protestą prieš tokį jų nekultūringumą, nekorektišką pasielgimą. Kokios reikšmės turi analfabeto (muzikos reikaluose) J. Balio samprotavimai apie klausimus, kurių išrišimui bei aptarimui jis neturi jokio pasiruošimo, jokių specialių žinių, o lygiai neturi reikiamos estetinės kultūros bei skonio?! [...] *Draugo* redaktorių liapsusas rodo, kokia be-tvarkė yra mūsų spauda, kurios uždavinys turėtų kaip tik būti kuo rimčiausia ir objektyviausia savo skaitytojų informacija lietuviškos kultūros klausimais, o ne kaišioti profanų 'apdūmojimus' bei 'pasipasakojimus' apie tai, ko jie nežino ir nesupranta.

Dabar kiek dėl kūrybinių užsimojimų. Brooklyno veikėjams, biznie-riams ir patriotams uždaviau tokį galvosūkį: suorganizuokite, sakau, bent 50 veikėjų, kurie trejų metų bėgyje sudėtų tiek dolerių, kiek prel. P. Juras sudėjo vienų metų bėgyje mano dainų išleidimui, tai aš galėčiau įvykdyti savo seną svajonę, būtent, parašyti naują lietuvišką operą [...] Nors tai ir maža parama [...] bet aš jau galėčiau rizikuoti žymią dalį laiko pašvęsti operos komponavimui. Tai būtų graži dovana mūsų kenčian-čiai Lietuvai ir stambus įnašas į lietuvių tautos kultūros lobyną. Bet ar mūsų biznierių ir veikėjų tarpe atsiras bent 10 asmenų, kurie suprastų tokio darbo vertę ir prasmę? Aš kartais labai paabejoju... Žiūrėsime kas iš to išeis.

Ar ne tikresnis operos rašymui fondas susidarytų, jei, kaip sakoma, 'išdegtų' kiek stambesnis honoraras už 100 liaudies dainų rinkinį? Jei kas mėnesį įplauktų į kompozitoriaus 'iždą' bent 60 dolerių honoraro, tai jau galima būtų pradėti [...] Lietuvoje likusieji kompozitoriai yra gau-siai remiami 'tėvo ir mokytojo' Stalino, bet tik tam, kad jie rašytų jo, o ne Lietuvos garbei [...] Numatau rašyti operą *Jūratė ir Kastytis*, ku-riai libretą yra parašiusi poetė Bronė Buivydaite (Tyrų Duktė) [g. 1895]

⁶⁸ J. Žilevičius, K. V. Banaičio 100 liaudies dainų, žr. *Aidai*, 1952 m., 6 nr., 278-279 psl.

⁶⁹ Dr. Jonas Balys, *Šimtas liaudies dainų*, žr. *Draugas*, 1952.VII.19 d. Antroji dalis, 1 psl.

dar nepriklausomybės laikais. Pasitraukdamas nuo antrosios bolševikų okupacijos į Vokietiją, pasiėmiau kartu ir tą libretą. Per borbardavimus Karaliaučiuje, Drezdene, Berlyne jį pasiimdavau kartu su savim į slėptuvę [...] Emigruodamas į U.S.A. pasiėmiau 'emigracijon' ir Baltijos jūros deivę Jūratę ir žveją Kastytį, kurį Jūratė paviliojo į savo gintaro rūmus jūros dugne, t.y. atsinešiau idėją ir pasiryžimą tą puikią mūsų tautos legendą paversti į muzikalinį veikalą — operą. Didysis mūsų poetas Maironis [1862-1932] yra parašęs šia tema puikią baladę. Kompozitorius J. Gruodis [1884-1948] parašė [1933] ta tema baletą, bet tai neatvaizduoja viso šios legendos grožio. Jau M.K. Čiurlionis [1875-1911] svajojo apie sukūrimą operos *Jūratė* [...] Dabar aš kesinuosi tai atlikti! [...] Talento bei pakilaus ūpo, o lygiai techniško pajėgumo įgyvendinti savo kūrybines idėjas bei užmanymus, aš manau, man netrūks [...] Operos kūrimą norėčiau pradėti be triukšmo ir reklamos spaudoje [...] Geriau patylomis atlikti didelį darbą» (1952.VIII.5).

«Manau, kad Prelatas esate užimtas [...] ir negalėjote tuoj pasiųsti [užsakytas] gaidas [...] Toks pavėlavimas bei užtęsimas gali neigiamai atsiliepti į visą platinimo reikalą [...] Aš, kaip autorius, taip pat esu užinteresuotas, kad platinimas eitų kiek galima intensyviau ir sklandžiau [...] kad jis man atneštų bent kiek ir medžiaginės paramos. Vien tik moraliniais bei kūrybiniais laimėjimais negali ir kompozitoriai gyventi [...] Kokiose sąlygose autorius kurdamas gyvena ir gyvena — tai vargiai kas giliau pagalvoja... [...] Gerai dar kad iš Jūsų gavau [...] tuos du šimtus dolerių honoraro sąskaiton. Su ta maža suma šiaip taip ir verčiausi. Bet dabar jau ji baigiasi [...] Pavyko surasti šiokią tokį butą [...] Jau iki kaulo nusibodo per tris žiemas šalti nekūrenamam bute [...] Atsižvelgiant į susidėjusią padėtį, aš maloniai prašau Kun. Prelatą paremti mane šiuo momentu pasiunčiant kiek pinigų (honoraro už dainas sąskaiton), kad galėčiau persikraustyti ir šiek tiek apsitvarkyti naujame bute» (1952.VIII.27).

«Aš ir vėl gavau iš Chicagos prekybininko J. Karvelio [g. 1901] laišką, kuriame jis rašo: 'Jau du raštus rašiau prel. Jurui, o Jūsų 100 *liaudies dainų* negaunu. Gal Tamsta turite galimybės jų nors kelis egzempliorius (kopijas) prisiųsti, o vėliau gal gausiu kokių nors būdu iš leidėjo. Mano gyvenime pirmas atsitikimas, kad taip sunkiai gaunamas leidinys. Kodėl taip yra??? Žmonės man neduoda ramybės ir net pradeda pykti, grasina parašyti net spaudoje, kaip «lengva» gauti naujus leidinius' [...] Niekio jam negaliu paaiškinti, nes į du mano laiškus Kun. Prelatas nieko neatsakė [...] Atvirai prisipažinsiu, kad man pasidarė liūdna ir skaudu, kad Prelatas visiškai neatkreipė dėmesio į mano paskutinį laišką, kuriame prašiau prisiųsti, honoraro sąskaiton, bent truputį pinigų [...] Dabar turiu sau atskirą butą [...] bet jis beveik be baldų [...]

Piano taip pat nėra ir teks tur būt nuomoti [...] Nesulaukdamas iš Jūsų jokio atsakymo bei paramos, atsidūriau gana keblioje padėtyje ir teks lįsti į skolą [...] Aš pilnai tikiu, kad Prelatas giliai išitraukęs į visokeriopą veiklą bei turėdamas daug pareigų savo parapijoje, negalite ir prie geriausių norų visur lygiai suskubti. Kai paskutinį kartą kalbėjomės telefonu (dar pavasarį), aš reiškiau savo abejojimus ar Jums bus pakeliama *100 1. dainų* leidinio platinimo našta ir rūpesčiai. Kiek prisimenu, Jūs atsakėte, kad tą dalyką pilnai sugebėsite tvarkyti. Praėjus beveik pusei metų atrodo, kad mano tuomet pareikštas abejojimas ne visiškai buvo be pagrindo [...] Ar negalėtų kiek patalkininkauti buvusiis mano studentas p. Algis Šimkus [g. 1917, kompozitoriaus St. Šimkaus sūnus]? Tokiu būdu [...] platinimo reikalas gal pajudėtų iš 'mirties taško' [...] Gaila, kad iki šiol net Brooklyno lietuvių spaudoje nebuvo skelbimų apie mūsų leidinį. Čia Amerikoje be triukšmingos reklamos nė iš vietos negalima pajudėti! Iki šiol teko skaityti labai geras recenzijas apie mano *100 1. dainų* visos eilės mūsų rimtesniųjų muzikos žinovų: J. Žilevičiaus (*Aiduose*)^{70 71 72}, Iz. Vasyliūno (*Darbininke*)⁷¹, A. Kučiūno (*Margutyje*)⁷². Kvailai išsiskiria tik pusgalviški tauškalai tautosakininko J. Balio (*Drauge*)⁷³, kuriam labai taikliai ir puikiai atsakė komp. Jer. Kačinskas [g. 1907] »⁷⁴ (1952.IX.11).

«Aš [...] dažnai su Ksaveru Strumskiu [gaidų leidėju, 1884-1954] kalbėdavau ir aiškindavau, kad svarbu yra ir pačių savo kultūros vertybių išsaugojimas, nes kas išleista, tas paliks bibliotekose bei mokslo įstaigose gal keliems šimtams metų, o rankraštyje gali labai greit prazūti [...] Juk autorius kartais įdeda eilę metų sunkaus darbo ir nieko už tai negauna, tat dėl ko leidėjas visuomet turėtų užsidirbti?! Mūsų pirmosios knygos, išleistos XVI amžiuje, šiandien dar užtinkamos garsųjų Europos universitetų bibliotekose ir mes pagrįstai jomis didžiuojamės, nes jos mus įveda į kultūringų tautų eiles. Bet atsiminkime, kad anais laikais, kai jos buvo spausdinamos, ne tik joms nebuvo pirkėjų, bet ir paskaityti mokačių nebuvo [...] Taigi jos buvo nuostolingos, bet vis tik buvo ir senais laikais šviesių žmonių, kuriems ne viską lėmė pelnas [...]

Kokios nuotaikos pas Jus? [...] Gal kada vėl ateis ūpas pasukti

⁷⁰ K. V. Banaičio *100 liaudies dainų*, žr. *Aidai*, 1952 m. 6 nr., 278-279 psl.

⁷¹ Iz. Vasyliūnas, *Banaičio « 100 dainų »*, žr. *Darbininkas*, 1952.VII.26 d.

⁷² A. Kučiūnas, žr. *Margutis*, 1952 m. 2 nr. — Aleksandras Kučiūnas (Kučinskas) gimė 1914 m. Suvalkuose. Pianisto ir dirigento išsilavinimą gavo Lietuvoje ir Vokietijoje. 1950 m. persikėlęs Amerikon, jis ypač prisidėjo prie išugdymo Lietuvių Operos Chicagoje. Jis pastatė Banaičio *Jūratė ir Kastytis*.

⁷³ Dr. J. Balys, *Šimtas liaudies dainų*, žr. *Draugas*, 1952.VII.19 d., Antroji dalis, 1 psl.

⁷⁴ Jer. Kačinskas, « *Šimtas liaudies dainų* ». Dėl dr. J. Balio kritikos, žr. *Draugas*, 1952.VIII.16 d., Antroji dalis, 3 psl.

žvilgsnį bei dėmesį ir į mūsų muzikos dirvonus? [...] 1956 m. man sueis 60 metų amžiaus ir ta proga norėčiau išleisti kokį stambesnį savo darbą» (1954.XII.31).

« Reiškiau Jums nuoširdžią padėką už leidimą suruošti Lawrence š.m. birželio 19 d. koncertą, kurio programą sudarė net 30 mano harmonizuotų liaudies dainų [...] Tai tikrai retas, neeilinis koncertas! [...] Iz. Vasyliūnas [g. 1906] įrodė, kiek yra nepagrįstas tvirtinimas, kad *100 liaudies dainų* mėgėjų chorai nepajėgs išmokti [...] Čia jau tikrai Lawrence'o nedidelis [parapijos] choras 'subytino' Chicagos, New Yorko, Clevelando ir k. didmiesčių lietuviškus chorus!

Sveikinu Jus kaip Lietuvių Bendruomenės Tarybos narį. Mano manymu, [ji] turėtų daugiausia kreipti dėmesį į mūsų kultūros reikalus, nes politikuojančių rėksnių turime ir taip jau per akis» (1955.VIII.3).

Čia minėtasis muzikas Vasyliūnas dar 1952.VII.26 d. *Darbininke* visuomenei buvo pristatęs Banaičio *Dainas* straipsniu, kurį baigė šiomis pastabomis: « Kad šis leidinys išvydo saulės šviesą, turime būti dėkingi didžiai nusipelnusiam mūsų kultūros rėmėjui [...] Prel. P.M. Jurui, dabartiniam Bostono Lietuvių Instituto Pirmininkui. Ir pats kompozitorius, pagerbdamas mecenato 60 metų sukaktį, šį darbą jam dedikuoja. Kam yra žinoma, kiek brangiai kainuoja gaidų išleidimas, ir kiek jos vėliau neamortizuoja įdėto kapitalo, tas gali suprasti, koks didelis pasišventimas asmens, paėmusio ant savo pečių išleidimo naštą. Mus jaudina tas grynas idealizmas, ta didžioji meilė mūsų kultūrai [...] Norėtume įtaigoti, kad šis leidinys kuo greičiausiai paplistų ne tik mūsų tarpe, bet kad būtų pasirūpinta jo išplitimu tarp svetimųjų. Turėtų būti juo aprūpintos žymiausių konservatorių bibliotekos (Harvard, Freiburg [i. Br.], Roma, Čilė) ir žymūs chorai (Yale'o universiteto ir kiti). Tai būtų atlikta nepaprasta kultūrinė lietuviybės misija»⁷⁵.

Blieka dar pridėti, kad Chicagoje susidarė tam tikras Jūratės ir Kastyčio Operos Fondas, kuris 1970 m. išleido to kūrinio klavyrą ir kad 1972 m. balandžio mėn. 29 d. ir gegužės mėn. 6 ir 7 dienomis Chicagos Lietuvių Opera pastatė šį kūrinį, paminėtą kompozitoriaus 1952.VIII.5 d. laiške Jurui.

Jeronimas Kačinskas, *Missa in honorem Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis - occasione 700 anniversarii baptismi Mindaugi Regis Lituaniae*⁷⁶.

Šių Mišių kūrėjas Jeronimas Kačinskas yra raseiniškis, nes (1907 m.) gimė Viduklėje. Pirmą savo muzikalinį išsilavinimą jis gavo Klaipėdoje,

⁷⁵ Iz. Vasyliūnas, *Banaičio « 100 dainų »*, žr. *Darbininkas*, 1952.VII.26 d.

⁷⁶ Spausdino Gregorian Institute of America, Toledo, Ohio 1952, 69 psl. Tiražas

kur jo mokytojai buvo St., Šimkus, J. Žilevičius ir J. Prialgauskas. Savo žinias bei gabumus jis nuo 1930 m. išvystė Pragos Valstybinėje konservatorijoje. Sugrįžęs Lietuvon Klaipėdos muzikos mokykloje Kačinskas dėstė fortepijoną, vedė porą chorų ir vėliau, J. Stiklioriui (1871-1942) padedant, ten pat suorganizavo ne tik simfoninį orkestrą, bet ir operą. 1938 m. jis atsistojo priešakyje Kauno valstybinio orkestro, kuris po dviejų metų buvo perkeltas į Vilnių ir ten išvystytas į Valstybės filharmoniją.

Antrą kartą besiantinant Sovietų kariuomenei, Kačinskas pasitraukė į Vakarų Vokietiją, kur Augsburgėje perėmė stovyklos lietuvių chorą. 1949 m. išvykęs į JAV, jis So. Bostono lietuvių parapijoje ėjo vargonininko bei chorvedžio pareigas. Nuo 1960 iki 1969 m. Kačinskas vadovavo Melrose'o simfoniniam orkestrui, ir po 1960 m. amerikiečių Polymnia chorui. 1968 m. buvo pakviestas į Berklee muzikos kolegiją Bostone dėstyti dirigavimą bei kompoziciją.

« Sumanymas karaliaus Mindaugo 700 m. krikšto sukaktuvių Mišioms sukurti — taip Kačinskas 1974 m. man pranešė, — kilo, galima sakyti, pripuolamai. 1951 m. grupė Naujosios Anglijos lietuvių kunigų, susirinkusi Brocktone Seserų Jėzaus Nukryžiuotojo vienuolyne savo parapijos reikalų aptarti, tarp kitų dalykų priėjo išvadą, jog tas istorinės reikšmės įvykis [karaliaus Mindaugo krikšto sukaktis] turėtų būti atžymėtas koku religiniu muzikos kūrinium. Aš buvau paprašytas tai progai sukurti Mišias. Prelatas Juras sutiko busimąjį kūrinį išleisti. Susirinkusieji: prel. Juras, kunigai: Virmauskis, Abračinskas, Juškaitis, Švagždys, Petrauskas, prof. Yla, solistas Nauragis ir aš, parodė nemažai pritarimo šiai idėjai, tačiau niekas iš mūsų nebuvome susipažinę su gana griežtais to meto liturginiais reikalavimais. Nors Mišios buvo parašytos bažnytinėje dvasioje ir stiliuje, [jos] buvo kartu ir daugiau koncertinės formos. Bažnytinė komisija jas atmetė kaip per ilgą bei komplikuatą. Be to neatsirado lietuvių chorų, kurie pasišvęstų nelengvą kūrinį surepetuoti ».

Norėdamas tą nepaprastą kūrinį pristatyti mūsų visuomenei, muzikas Izidorius Vasyliūnas (g. 1906) tas Mišias plačiai aprašė. Analizuodamas *Credo* epizodą *sub Pontio Pilato passus* jis įžiūri « autoriaus aliuziją į nešamas lietuvių tautos kančias ir kankinimus. Lietuva amžių bėgyje nešė sunkų kryžių. Bet ypatingai šiandieną jos kryžius išaugo. Kaip Kristaus kankintojas buvo Pilotas, taip šiandieną Lietuva turi savo Pilotą, kuris ją naikina, kryžiuoja. Lietuvos išgyvenamos kančios bus mūsų auto-

bei kaina nepažymėta. Spaustuvės vedėjas 1952.11.19 d. Jurui pranešė, kad 2000 egzempliorių spausdinimas kaštuotų 1396 dolerius.

rių [kompozitorių] paveikusios atkreipti ypatingą dėmesį į Kristaus kančios ir mirties išpažinimą»⁷⁷.

Nors tuomet Vasyliūno rekomendacija praskambėjo be aidų, tačiau Kačinsko kūrinys nebuvo užmirštas, o 1974.IV.7 pasiryžėlių dėka susilaukė savo premjeros. « Pagaliau, — taip referavo Vasyliūnas, — du kartu galėjome išgirsti vieną iš stambiausiųjų Jeronimo Kačinsko veikalų: jo *Mišias*, kurios buvo išpildytos religiniame koncerte šv. Petro lietuvių bažnyčioje South Bostone. [Giedotojų jungtinis tos parapijos ir Belmonto, Mass., amerikiečių choras] Balandžio 25 d. jos buvo pakartotos Berklee muzikos kolegijos metiniame pavasario koncerte St. Clement bažnyčioje Bostone.

Šiose *Mišiose* — tęsia Vasyliūnas — Jeronimo Kačinsko kūrybiškumas ir jo kompozicinis patyrimas atsiskleidžia visu pilnumu. Mes žinome Kačinską kaip kompozitorių modernios krypties [...] [bet] išeidamas iš pasiimto uždavinio, šiose *Mišiose* jis suvaržė savo moderniuosius polėkius. Jis davė religinės muzikos šedevrą, gilų, spalvingą, didingą, santūrų modernia prasme ir vis tik nūdienį ir šviežią»^{78 79}.

Pats mecenatas (1976.VIII.10) šių *Mišių* likimą palydėjo šia pastaba: « Jos daugiau tiko koncertams negu šv. *Mišių* aukoms. Todėl prieš [jas] išspausdinant negalėjau gauti bažnytinės aprobacijos. Ne bet koks choras gali jas išpildyti, ir ilgos. Jas išleidau kaipo meno kūrinį. Mažai kas tepirko. Išdalinau ».

Nors yra maža vilties, kad mūsų chorai susidomėtų šiomis sunkiai išpildomomis *Mišiomis*, jų autorius vis tikisi, kad susidomėjimui dar išmūš valanda. Dėl to jas ir dabar dar tobulina: « *Mišiose* yra kai kurių pakeitimų solistų partijose, — rašė jis man 1977.VI.30 d. — Jas pildant reikėtų susisiekti su manimi ».

Simas Sužiedėlis, *Šv. Pranciškaus lietuvių parapija*⁷⁹.

Autorius pasaulio šviesą išvydo 1903 m. Rygoje, bet augo Dzūkijoje. Pirmas keturias vidurinės mokyklos klases jis išėjo lietuvių gimnazijoje Vilniuje. Lenkams 1920 m. užgrobus Vilnią, Simas, prisidėjęs prie lietuvių partizanų, turėjo pasprukti į laisvąją Lietuvą, į Kauną, kur jį globojo pavasarininkų « tėvas » kan. Dogelis (1877-1949). 1924 m. baigęs

⁷⁷ Izidorius Vasyliūnas, *Jeronimo Kačinsko Mišios kaip meno kūrinys*, žr. *Kolumbijos Lietuvis*, 1953 m. liepos mėn., 10 nr. 228 psl. Be to trumpesni vertinimai: J. Žilevičius, «*Mišios*» karaliaus Mindaugo garbei, žr. *Darbininkas*, 1953; *Dievo garbei — lietuvių džiaugsmui*, žr. *Draugas*, 1963.11.20 d.

⁷⁸ Izidorius Vasyliūnas, *Jeronimo Kačinsko « Mišios »*, žr. *Aidai*, 1974 m. 6 nr., 272-273 psl.

⁷⁹ Anglų kalbos tekstą paruošė kun. A. Bružas, M.S. (g. 1897). Auksiniam parapijos jubiliejui paminėti, 1903-1953 . 200 iliustracijų 68 įklijose, Lawrence 1952, 416 psl.

Aušros gimnaziją, jis įstojo į Vytauto Didžiojo Universiteto Filosofijos skyrių, kur studijavo jo būdai giminingą istoriją. Gavęs diplomą, Sužiedėlis nuo 1928 iki 1935 metų mokytojavo lietuvių gimnazijoje Rygoje, paskui Kėdainiuose ir kiek vėliau dar dėstė Filosofijos skyriuje, kur dar iš anksčiau vertino jo sugebėjimą *sine ira et studio* surankioti bei aprašyti faktus. Okupantams 1940 m. uždarius šią mokslo įstaigą, Sužiedėlis Vilniuje gavo dirbti Lituanistikos Institute bei Mokslo Akademijoje. Bet po ketvertų metų ir šis darbas nebebuvo galimas, kas jį vertė pasitraukti į Vokietiją, kur jis mokė Hanau įkurtoje lietuvių gimnazijoje. 1948 m. jam su šeima pavyko persikelti Amerikon, kur apsistojo Brocktone, Mass., kur gyvena ir dabar (1979). Kurį laiką dirbo fabrike, kol 1950 m. Jurui pavyko jį pritraukti prie *Darbininko*, kuriam toliau — pradžioje Bostone, paskui Brooklyne — visą savo erudiciją bei žurnalistinį sugebėjimą pašventė per 15 metų. Nuo 1965 m. dėl nusilpusios sveikatos pasitraukęs iš redakcijos, jis darbavosi prie Bostone anglų kalba leidžiamos lituanistikos enciklopedijos, kuri iki užbaigimo 1978 m. naudojosi jo mokslu bei redakciniu talentu.

Kadangi *Darbininko* persikėlimas į Brooklyną Sužiedėliui nėjo į sveikatą, jis laikinai paliko redaktoriaus kėdę ir sugrįžo prie savo šeimos į Brocktoną, kur žmona su sūnumis buvo pasilikusi. Kaip tik tuo momentu « prel. Juras mane ir sučiupo savo prašymu parašyti [savo] parapijos istoriją, [kuriai sukako 50 metų] » — rašė Sužiedėlis (1975.IV.28) autoriui.

Savo įžangos žodyje Juras šitaip pasisakė: « Didesnę dalį šios parapijos išgyvento laiko ir pusę savo amžiaus turėjau laimės dirbti ir vadovauti Lawrence'o lietuviams katalikams [...] Per daugelį metų kartu meldėmės ir darbavomės Dievo garbei ir sielų išganymui. Kai kam galėjau net įgrįsti [...] [Parapijos] trijų dešimtų metų sukaktis [1933] buvo atžymėta J. Laučkos suredaguotu leidiniu [...] Šiais [1953] metais, švenčiant auksinį jubiliejų, S. Sužiedėlis parašė parapijos platesnę istoriją [...] Bet kaip ne viskas patenka į viešumą, o dar labiau į spaudą, taip ne viskas ir prie geriausių norų pateko ir į šią knygą. Trūkumus, tikiuos, užpildys kas nors ateityje »⁸⁰.

Po šitos kritiškos pastabėlės, Juras tik trumpai, trafaretiškai mini autorių: « Dėkoju S. Sužiedėliui už triūsą [veikalą] rašant »⁸¹.

Taip pat krinta į akį, kad trūksta autoriaus pratarties ir tarp 190 iliustracijų jo atvaizdo. Gal tai išdava Sužiedėlio kuklumo, kuris, darbą atlikęs, prelatui (1953.X.17) rašė: «Nuoširdžiai dėkui už paramą ir

⁸⁰ Prel. P. M. Juras, *Šv. Pranciškaus parapijos klebono žodis*, žr. S. Sužiedėlis, *Šv. Pranciškaus lietuvių parapija*, Lawrence, Mass., 1953, 14-15 psl.

⁸¹ Ten pat, 16 psl.

kantrybę, kad taip ilgai truko. O kas jau bus prasto, tikiuosi, spauda parodys ir tai kada nors vėl rašantiems bus naudinga ».

Iš laiko perspektyvos autorius (1975.IV.28) dar šitaip atsiliepė apie savo darbą: « Po daugelio metų patyrimo Amerikoje ir laiko perspektyvos turėčiau nemažai pataisų. Tada man teko rašyti greitomis ir mažai dar įsigyvenus į naujo krašto papročius ir dvasią [...] Medžiagą turėjau susirinkti iš ankstyvesniųjų leidinėlių, laikraščių, parapijos nedidelio archyvo, žmonių apklausinėjimo. Turėjau ir skubėti, nes tos mano 'atostogos' [Brocktone] truko tik keletą mėnesių. Niekur kitur neužsikabinęs, turėjau vėl grįžti į Brooklyną. Atsiliepiamų nerankiojau. Radau tik vieną užsilikusią [recenziją] istoriko Z. Ivinskio, kaip branginamo bičiulio. Menu, buvo ir kritiškų pastabų: neapimta visuotiniausio Lawrence'o kolonija; kai kur šiuurkčiai paliesti 'katalikai tautiečiai' ».

Iš to Z. Ivinskio atsiliepimo, atspausdinto marijonų Buenos Aires leidžiamame laikraštyje *Laikas* čia persispausdiname kelias vieteles:

« Reikia tikrai padėkoti šv. Pranciškaus parapijos klebonui prel. P. Jurui, kad jis išeidamas iš ikišiolinės parapijų trumpų istorijėlių rutinos, savo parapijos auksinio jubiliejaus proga [...] tam darbui pakvietė žymų mūsų istoriką [...] Uždavinys tačiau buvo nelengvas dar ir dėl tos priežasties, kad autorius tik prieš penkerius metus atvykęs į J.A.V. pirmą kartą, turėjo pasisavinti visai naują medžiagą [...] Iš atskirų parapijos gyvenimo faktų, lyg iš kokių smulkių akmenėlių sudėliodamas patrauklų mozaikos paveikslą, Sužiedėlis aprašė vieną parapiją kaip Bažnyčios dalelę [...] Yra dar antra idėja [...] lietuviybė [...] Niekur iš nieko negaunant, jokiai valdžiai lėšų ir kitokios paramos neduodant reikėjo organizuoti parapiją, pastatyti mokyklą ir t.t. Ar tai nebuvo aukščiausios rūšies pionieriškas darbas? [...] Puslapis po puslapio įdomiai skaitydamas, akivaizdžiai matai kaip parapija augo [...] Per parapijos langą pagaliau matyti ir platesni dalykai, kurie išsiveržia iš parapijos rėmų [...] Pagaliau iš S. Sužiedėlio rašytos parapijos istorijos arčiau pažįstame jau nuo seno vienos parapijos rėmuose nebetalpinamą didįjį lietuvių knygos mecenatą prel. P. Jurą [...] Ne kartą mūsų istoriškų darbų žodžiai [...] pasilieka nebereikalingomis dulkėmis apkibę, nenušluostyti. Sužiedėlis savo tekstą nuvalo, išblizgina, patiekia gyvą ir gražų [...] Lawrence parapijos istoriją paskaičius paaiškės, ką mūsų tautiečiai yra davę Bažnyčiai ir savo tautai Naujajame Pasaulyje »⁸².

Sužiedėlio veikalas būtų išėjęs dar geresnis, jei leidėjas, kuriam tokių knygų rašymas buvo svetimas, autoriui būtų davęs daugiau laiko.

⁸² Z. Ivinskis, *Šviesus langelis Amerikos lietuvių katalikų praeičiai pažinti. Kelios mintys iš Europos vienos lietuvių parapijos istoriją paskaičius*, žr. *Laikas* (Buenos Aires), 1954 m. 115 nr.

Štai dar keli būdingi to darbo įvertinimai: « Autorius paskyrė daug vietos parapijos kūrimuisi ir ypač išryškino jos skilimą. Tai be galo dramatiškas tosios kolonijos momentas [...] Prasmingas yra ir auklintis iliustracijų gausumas [...] Šv. Pranciškaus parapijos istorija turėtų būti ant kiekvieno šio krašto lietuviškosios parapijos klebono stalo, nes ji savo išvaizda ir darbo rimtumu jau yra ne vien tos parapijos reikalus liečiantis veikalas, bet ir bendrosios šiame krašte mūsų bažnyčios dalis [...] Prelato Juro žygis yra didelis ir reikšmingas. Ir būtų labai gražu, kad [Juro] pavyzdžiu pasektų dar bent vienas kitas lietuviškosios parapijos klebonas. Tačiau vien geri norai ir lėšos reikalo neišsprendžia, nes ir parapijos istoriją gali parašyti tik patyręs istorikas »⁸³ Juro laimė, kad jis tokį buvo radęs, nes platus Sužiedėlio žvilgsnis, jo santūrumas ir ramiai visus duomenis svarstąs bei bešališkai juos aprašąs protas jį padarė tikru istoriku.

« Reikia pasidžiaugti, kad [...] sulaukėme, sakyčiau, pirmos moderniškai parašytos parapijos istorijos [...] Perskaitę gyvai parašytą tos parapijos istoriją [...] susidarome ne vien tik tos parapijos vaizdą, bet sykiu įgyjame realesnį supratimą apie mūsų parapijų veiklą šiame krašte [...] Užtat ir noriu siūlyti knygą perskaityti visiems naujesiems ateiviams »⁸⁴.

Prof. St. Kolupaila (1892-1964) iš South Bend, Ind. 1956.IV.3 d. Jurui rašė: « Su dideliu dėmesiu perskaičiau Lawrence parapijos istoriją, taip įdomiai parašytą, gražiai išleistą, ir taip būdingą Amerikos aplinkybėms. Man padarė ypatingą įspūdį kilnių asmenybių reikšmė visuomenės sugyvenimui ».

A.P. Mitkus parencenzavo knygą Bostono arkidiecezijos oficialiame organe .

Mons. Z. Ignatavičius (1909-1975) iš Rio de Janeiro 1954.XII.17 d. rašė: « Gražų įspūdį padarė Jūsų išleistoji Šv. Pranciškaus parapijos monografija. Jaunieji lietuviai kunigai joje ras gyvų pavyzdžių, kaip su ištverme ir pasitikint Dievu darbuojantis galima pasiekti gražių vaisių. Jūsų ir G. kun. Virmausko veikla pamoko, kaip nereikia bijoti sutinkamų kliūčių, bet jas nugalėti ».

Neužmirštinas nė Bostono arkivyskupijos kanclerio 1954.1.4 d. atsiliepimas. Priminęs pradžioje porą formalinių dalykų, būtent, kad knygą

⁸³ J. Aistis, *Lietuva miniatiūroje*, žr. *Draugas*, 1954.1.23 d.

⁸⁴ K. Mockus, *Vienos parapijos istorija*, žr. *Darbininkas*, 1954.III.5 d.

⁸⁵ « This book [...] may be read [...] at one sitting [...] The tedious repetition of lists of names and the spasmodic insertion of homilies are the only distracting factor [...] The book would be of benefit to the English reader, for it would afford him a good insight into the character and pride of some of our lesser known Catholic brethren in the diocese ». M. P. Mitkus, *Record, of a parish*, žr. *The Pilot*, Bostonas, 1954.V.23 d.

turi turėti cenzoriaus *Nihil Obstat* ir vyskupo ordinaro *Imprimatur*, kancleris konstatavo, kad knyga atrodo gražiai išleista ir yra vertinga, kad joje atsispindi didelis autoriaus ir parapijos kreditas⁸⁶.

Ši skyrelį baigdami, pacituokime dar kartą Ivinskį: « Kiekviena parapijos istorija iš esmės gali būti įdomi tos vietos žmonėms, kurie toje parapijoje yra gyvenę ir augę. Rūpestingai pasirausdamas dokumentuose [...] Sužiedėlis [žinias] tačiau ne inventoriškai-mechaniškai pažėrė, bet gražiai apjungė suverdamas jas ant vieno pagrindinio siūlo [...] Ši knyga tačiau kalba apie konkrečią ir didelę realybę Amerikos lietuvių katalikų gyvenime. Todėl ji turėtų būti mieliai skaitoma tiek visų tų, kurie įdėjo savo įnašą į lietuviškų parapijų steigimą, tiek ir tų, kurie iš Europos atvykę dar nespėjo arčiau susipažinti su lietuviška parapija Amerikoje »⁸⁷.

Stasys Šalkauskis, *Ateitininkų ideologija* ⁸⁸.

1952 m. S. Sužiedėlis buvo išrinktas ateitininkų vyriausiuoju vadu. Tai būdingas išrinktajam faktas, nes jis savo sugebėjimu tiesti tiltus pajėgė vėl suartinti į du lagerius — krikščionis-demokratų ir frontininkus — susiskaldžiusius brolius. Eidamas šias pareigas, jis rūpinosi išleisti antru kartu Šalkauskio 1933 m. Kaune išspausdintą *Ateitininkų ideologiją*. Tai pavyko 1954 m. Šiam sumanymui buvo pritaręs ir Juras, kuris 1953 m. Kunigų Vienybės seimelio išrinktas į komisiją Ateitininkų Sendraugių veikimo programai nustatyti, siūlė jos vietoje išleisti Šalkauskio parašytąją *Ideologiją*.

«Ši naujoji *Ateitininkų ideologijos* laida pasirodo viešumon tikrai prel. Pr. Juro dėka, — kukliai pažymėjo Sužiedėlis leidinio gale. — Šis dosnus lietuviškosios kūrybos skatintojas bei rėmėjas ir nuoširdus ateitininkų bičiulis savo lėšomis padengė visas šios knygos leidimo išlaidas [...] Pažymėtina čia ir tai, kad prel. Pr. M. Juras yra kilęs nuo Šiaulių ir gyvenęs bei mokėsis tame pat mieste, kur St. Šalkauskis irgi ėjo mokslus, kur buvo jo tėviškė ir kur nūnai yra mums nepasiekiamas jo kapas. Leisdamas šį didžiojo lietuvių filosofo šiauliečio raštų rinkinį, kitas šiaulietis, didelis šio užjūrio kultūrininkas, sakytumei, deda vainiką tauriam mūsų tautos sūnui pagerbti »⁸⁹.

⁸⁶ «It is necessary that the book bear *Nihil Obstat* of a Censor and the *Imprimatur* of an Ordinary [...] The book seems to be well done [...] It seems to be very worthwhile. It should reflect great credit on its authors and on the Parish*.

⁸⁷ Z. Ivinskis, *Šviesus langelis Amerikos lietuvių katalikų praeičiai pažinti. Kelios mintys iš Europos vienos lietuvių parapijos istoriją paskaičius*, žr. *Laikas*, (Buenos Aires) 1954 m. 115 nr.

⁸⁸ Antras S. Sužiedėlio perredaguotas leidimas. Putnam, Conn., 1954, 334 psl.

⁸⁹ *Ateitininkų ideologija*, Putnam 1954, 334 psl.

1954.VIII.18 d. Sužiedėlis Jurui rašė: « *Ateitininkų ideologijos* spausdinimas eina visu tempu [...] Aš nenuvokiu, kiek spausdinimas atseis, plūs viršelio klišės sąskaita ir V.K. Jonyno [g. 1907] honoraras už piešinį [...] Jokių kitų redagavimo išlaidų nėra, išskyrus mano nedamiegotas valandas. Pradžioje įdėjau platų Maceinos straipsnį apie Šalkauskio filosofiją, o pats 34 puslapius prirašiau iš jo gyvenimo, apie raštus ir naują knygos leidimą. Kas norės, galės pilnai susipažinti ir su pačiu autorium, ko pirmoje laidoje nebuvo ».

Aukščiau minėtą rašinį Maceina baigia šiais žodžiais: « Šiandien, kada mes negalime net susitelkti prie Šalkauskio kapo, kada, atrodo yra griuvę visa, ką mes ir jis pats yra statęs, tenka prisiminti [...] ir sutikti, kad už istorijos kulisų veikia mums nesuvokiama Dieviškoji Apvaizda, kuri išnarplioja susipynusias istorines gijas ir vėl toliau audžia istorijos audimą. Šalkauskis manė, kad jo projektai sudužo. Tuo tarpu mes dabar regime jo dvasios pergalę [...] Iš griuvėsių nauja gyvybė. Reikia tik, kad tauta tikėtų į idėjos galybę ir į jos persvarą prieš medžiagą. Šalkauskis buvo pilnas tokio tikėjimo. Šiuo atžvilgiu jis yra mūsų, tremtinių, mokytojas »⁹⁰,

Išėjusią knygą Juras, įprastu jam būdu, tuoj išsiuntinėjo vienminčiams ar šiaip asmenims. Antai Romoje, be kitų, ją gavo arkivysk. Samorė (g. 1905) ir kun. Juozas Vaškas M.I.C. (g. 1910), kuris 1954.XI.23 d. entuziastiškai atsiliepė: « Drūčiai bučiuoju už atsiųstas keturias kopijas Šalkauskio *Ateitininkų Ideologija* [...] Savo nuostabia veikla, Dievo ir artimo meile, mielas kun. Prelate, Jūs save įamžinate ne tik lietuviškos išeivijos Amerikoje, bet visos lietuvių tautos istorijoje ». Plačiai ją parencenzavo kun. A. Baltinis⁹¹.

Šalia leidėjo tikrasis darbų vykdytojas, Sužiedėlis, liko beveik nepastebėtas, nes jo kuklumas jam neleido veržtis į garbės šviesą. Tik retkarčiais, ir tai tik privačiai, jis, tikra darbo pelė, kalbėjo apie savo veiklą, kaip va laiške, 1954.IV.1 d. parašytame Jurui: « *Ideologiją* jau tvarkau ir pradėsiu šią savaitę spaustuvei siuntinėti. Ligi šiol buvau labai prikabytas prie kitų darbų [...] Atsišaukimą medžiagos rinkimo *Alkai* reikalu, kai tik nugriebsiu kurį laisvesnį pavakarį, sukalsiu ».

Visa Sužiedėlio darbuotė pilnai pateisina kun. V. Gidžiūno, O.F.M. (g. 1912) jam išreikštą pripažinimą: « Prigimti gabumai, poetiškas jautrumas ir gili mintis yra tos [jo] savybės, kurios jo istorines studijas daro įdomias [...] Dar įdomiau yra klausytis jo istorinių paskaitų [...] Tada

⁹⁰ A. Maceina, *Stasys Šalkauskis*, žr. St. Šalkauskis, *Ateitininkų ideologija*, antras perredaguotas leidimas, Putnam 1954, 34 psl.

⁹¹ Dr. A. Baltinis, *Ateitininkų ideologija — didžiųjų gyvenimo vertybių sintezė*. «*Ateitininkų ideologijos* » II laidos proga, žr. *Draugas*, 1954.XII.24 d.

didingi ir skaudūs mūsų tautos įvykiai jautriau paliečia mūsų širdis ir giliau įsispaudžia atmintin»⁹².

Ladas Tulaba, «*Kad kūrentysį*» (Lk 12,49)⁹³.

Šių pamokslų ir apmąstymų autorius gimė 1912 m. dzūkiskame Lietuvos kampelyje — Alytaus apskrityje. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, Tulaba Vytauto Didžiojo universitete Kaune įsigijo teologijos licenciatą. Tuo jis 1935 m. prasiskynė kelią į Romą, kur studijuodamas Biblijos Institute įsigijo dar antrą licenciatą. Sugrįžęs Lietuvon, jis nuo 1938 m. Vilkaviškyje, Kaune ir Vilniuje dėstė teologiją ir pasišventė auklėjimui naujos kunigų kartos.

1944 m. po skaudžių pergyvenimų atsidūręs Vokietijoje, Tulaba tą darbą tęsė Eichstato kunigų seminarijoje, kur buvo susispietę į Vakarus pasitraukę klierikai lietuviai. Už metų jis buvo paskirtas itin reikšmingam darbui, nulemiančiam visą jo tolimesnį gyvenimą — Romoje suorganizuoti Šv. Kazimiero kolegiją, kuri turėjo rūpintis mūsų teologiškuoju prieaugliu. Tą darbą jis dirba iki mūsų dienų (1979). Už nuopelnus Pijus XII 1951 m. tą energingąjį globėją jaunų savo tautos dvasiškių, turintį daug ryšių su Vatikanu, pakėlė į prelatus. Jis daug kam padėjo užmegzti santykius su centrinėmis Bažnyčios įstaigomis Vatikane.

Atsiduodamas savo Kolegijai, kurią saugoja kaip savo akies lėlytę, rektorius betgi nepasimetė organizacijos smulkmenose, o atsidavė ir sielovada. Tatai paliudija ir jo pamokslų bei meditacijų rinkinys *Kad kūrentysį*, apie kurį jis (1975.IV.24) mane šitaip informavo: « [Tai] rinkinys mano sakytų pamokslų įvairiomis progomis ir įvairiose vietose laikotarpyje nuo 1945 iki 1954 metų. Daugumas [jų] buvo parengti ir skaityti per Vatikano radiją į Lietuvą. Prel. Juras siūlė juos išleisti, kad būtų kunigams medžiaga pamokslams, o pasauliečiams dvasiniam pasiskaitymui ». 1975.V.12 d. jis tą pranešimą dar papildė šiuo paaiškinimu: « Prelatą pažinau 1948 m. rudenį, kai pirmą kartą Kolegijos reikalais lankiausi Amerikoje. Nuo pirmo susitikimo tapome artimi draugai [...] Visada jis man padėdavo savo patarimais, patarnavimais ir aukomis. Su Vatikanu užmegzė ryšius, kokius jis turėjo, per mane: kitaip sakant jo kilni ir nuopelninga asmenybė Vatikanui tapo žinoma man informuojant. Džiaugiuosi, kad jis buvo Šv. Sosto įvertintas. Jei kas, tai Prelatas Juras tikrai viso to įvertinimo, kurį yra gavęs, su kaupu nusipelnė. Prelatas Juras man asmeniškai buvo tikra Dievo dovana savo pavyzdžiu ir savo prieteliškumu. Juo žavėjau ir žaviuosi, kaip geru kunigu, kaip dideliu lietuviu, kaip

⁹² V. Gidžiūnas, O.F.M., *Simo Sužiedėlio gyvenimo kelias*, žr. *Ateitis*, 1974 m., 7 nr., 198 psl.

⁹³ Roma 1954, XIX-242 psl.

asmenybe, kuri neieško savęs, o visą save atiduoda Bažnyčiai, tautai, žmonėms ».

O apie savo knygą Tulaba man (1975.IV.24) dar buvo pranešęs: « [Jos] laida išsibaigė vienų metų laikotarpyje [...] Prelatas tą leidinį išsiuntinėjo visiems kunigams ir vienuoliams, neatsižvelgdamas ar kas atsilygins ar ne. Nežinau ar jis atgavo išleidimui — kuris kaštavo 1397 dolerius — duotus savo pinigus. Geičiausia ne. Jis tai skaitė apaštalavimo darbu. Keliasdešimts egzempliorių pateko ir į Lietuvą, kur [...] dar ir šiandien platinami, perrašinėjant ranka ».

Apie šio rinkinio paskirtį autorius *Pratartyje* šitaip pasisako: « [Tuos pamokslus] skyriau ir sakiau tiems, kurie kenčia neteisybę Lietuvoje ar tremtyje ir yra persekiojimų bei visokios nedalios aukos. Šitai paaiškins skaitytojui, kodėl tiek kartų kalbama apie melą ir veidmainiškumą, apie pikta ir jo prasmę, apie viltį ir pasitikėjimą Dievuje. Manau, kad šios mano išmąstytos ir išgyventos mintys skaitytojams atneš šiek tiek šviesos, sprendžiant svarbius gyvenimo klausimus, ir suteiks paguodos bei drąsos, einant tamsiu gyvenimo sunkumų keliu »⁹⁴.

Šitaip pasisakydamas, Tulaba ne vienoje vietoje bus turėjęs omenyje ir save, nes vadovaudamas tokiai svarbiai įstaigai, jis patyrė ir šilto ir šalto, ką jis, ne be širdgėlos išpasakojo ištikimam konfratrui Lawrence. Antai (1968.III.20) jam rašė: «Neturime šioje žemėje ieškoti paguodos ir lengvumo. Dievo vaikų kelias yra kryžiaus kelias [...] Privalome būti persekiojami, niekinami ir žeminami [...] Aš gi daug kam esu baubas ».

Platinimo darbą leidėjas nušvietė dviejuose Tulabai siųstuose laiškuose: (1954.III.3) «Planuoju išsiuntinėti po vieną egzempliorių į vienuolynus, seselėms dirbančioms parapijos mokyklose, visoms redakcijoms, didžiųjų miestų bibliotekoms ir kaikiuriems rašytojams [...] Noriai tai atliksiu, nes noriu, kad kūrentųsi... Dievo duotus talentus, na ir pinigų, nenoriu vynioti į skepetaitę, bet noriu leisti apyvarton, kad iš to būtų Dievui garbės, o mano sielai naudos ». Ir kitame (1954.III.16): «Pastarosiomis dienomis daug dirbu, kad visas knygas [...] išplatinčiau iki Marijos garbei skirtą mėnesio. Apgailestauju, kad jų man neužteks. Pagal mano sudarytą planą jų reikėjo iki 5.000 egzempliorių [...] Prašau [...] pasiteirauti, kiek kainuotų, jei dar panorėtumėme atspausdinti bent porą tūkstančių knygų fotografijos (ofseto) būdu [...] Nukryžiuotojo Jėzaus Sėserų vienuolyne [Brocktone] turime surinkę apie 6.000 adresų. Iš šio sąrašo išrinksime porą tūkstančių ir jiems siųsime knygą ».

Leidėją ir autorių rišo ne tik ši knyga, o platesni interesai: Tula-

⁹⁴ Kad kūrentųsi, Roma 1954, III psl.

ba Lawrence buvo radęs atramos punktą savo kolegijai išgarsinti, o Juras Romoje turėjo užtarėją savo asmeniškiesiems tikslams.

Antanas Maceina, *Saulės Giesmė. Šventas Pranciškus Asyžietis kaip krikščioniškojo gyvenimo šauklys*⁹⁵.

1950 m. išleidęs *Jobo dramą* ir *Didįjį Inkvizitorių*, Maceina Vokiečių Freiburgo universitete per tris semestrus studijavo teologiją, religijos filosofiją ir ispanų literatūrą. « Lėšų savo pragyvenimui turiu tik dviems mėnesiams, — skundėsi savo geradariui, rizikingą žingsnį padaręs Maceina (1950.IX.20). — Jeigu tad paimsite mane savo globon [...] būsite vienintelis, kuris išlaikys [mane...] Už *Didįjį Inkvizitorių* [...] ligi šiol nesu gavęs nė vieno cento [...] Knygas rašyti ir jas leisti dabar yra tikra auka ». « Daug kas iš manęs juokiasi, kad aš tuščia kišene nuvažiauvau į Freiburgą [...] Vadina mane Dievo gundytoju, kad aš pasitikiu Viešpaties Apvaizda » (1950.II.8). « Jūsų globoje jaučiuos saugus, nes Jumyse matau Visagalio ranką ir ženklą » (1951.II.19). « Jeigu aš pasilikau Europoje, tai ne todėl, kad man čia lengviau, bet todėl, kad čia galiu savo Tautai sudėti šitą dvasinę savo auką, be kurios mūsų mintis suskurs galutinai. Europoje pasilikimas yra nenaudingas ir pavojingas. Bet reikia, kad būtų žmonių, kurie čia veikia, nes iš [Amerikos] fabrikų nekyla knygos ir straipsniai » (1950.IX.20). Jos civilizacija su jos patogumais jo visiškai netraukia.

« Jau kuris laikas aš ruošiuos rašyti knygą apie šv. Pranciškų Asyžietį. Ji turėjo būti Jums dedikuota, nes juk Jūs nešiojate šio didžio šventojo vardą [...] Norėjau, Jums nieko nesakydamas, padėti Jums ją ant stalo kaip mažutį atsilyginimą už Jūsų gerą bei kilnią širdį. Bet štai, Jus patys apie tokią knygą galvojate [...] Mielu noru ir dideliu entuziazmu imsiuos šią knygą rašyti [...] Ją norėčiau pavadinti *Saulės Giesme* [...] Jūs teisingai sakote, kad šis veikalas turi būti parašytas filosofijos apmatuose — teologiniuose atauduose. Taip aš jį ir supratau. Bet kadangi jis vis tiek bus skiriamas platesnei mūsų visuomenei, todėl stengsiuos rašyti kuo suprantamiausiai [...] Lengvai ir sykiu nebanaliai rašyti ima laiko daugiau, negu tada, kai nesirūpinama forma » (1951.IV.10).

« Studiją apie šv. Pranciškų netrukus pradėsiu rašyti [...] Į šį darbėlį žiūriu kaip vieną iš svarbesnių savo uždavinių, kurie užangažuoja ne tik protą, bet ir širdį [...] Šv. Pranciškus gyveno pilną krikščionišką gyvenimą. Todėl visos sritys jame sutelpa ir apie visas jas tenka kalbėti » (1951.VIII.27).

⁹⁵ Brooklynas 1954, 454 psl. Pratarmės vietoje autorius įdėjo šešių puslapių dedikacinį straipsnį savo mecenato garbei.

Veikalą « pavadinau šitaip: *Saulės Giesmė. Krikščionybė šv. Pranciškaus Apyšviečio šviesoje*. Tai bus savotiška Krikščionybės arba, tiksliau sakant, krikščioniškojo gyvenimo filosofija [...] Rašau su noru, net su tam tikru užsidegimu» (1952.1.26).

« [*Saulės Giesmė*] yra ne tiek paskatinimo, kiek susimąstymo studija. Daugelio akimis šv. Pranciškus atrodo kaip koks originalas — nepasekamas ir todėl nesektinas. Tuo tarpu aš noriu parodyti, kad jis anaiptol nebuvo originalas, bet kad jo elgesiai, nors ir kažin kaip keisti jie būtų, išplaukė iš tikros evangelinės jo dvasios » (1952.IV.3).

« Intensyvus šių metų darbas (*Saulės Giesmė* yra 11 mėnesių padaras!) yra gerokai nuvarginęs mano širdį » (1952.XI.12).

« Norėčiau turėti dvi galvas: kai viena pavargsta, būtų gera ją nusišriuoti ir užsidėti kitą, nes tiek daug yra problemų, apie kurias reikia rašyti» (1952.IX.20)!

« Iš pranciškonų jokios žinėlės apie *Saulės Giesmės* spausdinimą neturiu [...] *Saulės Giesmė* [1952] gavo [*Aidų*] premiją, ir žmonės susidomėję laukė jos pasirodant. Per ilgai išleidimą užtęsiant, susidomėjimas menkėja, premijos gavimas užsimiršta, ir kai knyga išeis, beveik niekas viso to jau nebeatsimins [...] Ar negalėtumėte pranciškonų paspausti? » (1953X22).

« Tikrasis [užvilkinimo] pagrindas manau yra tas, kad, kaip Jūs rašote, Prelate, *Saulės Giesmė* jiems [pranciškonams] nepatinka. Aš ir rašydamas jaučiau, kad jiems nepatiks. Pranciškonų aš ten niekur nekritikuoju, tačiau nekritikuoju ir nenoriu sumoderninti nė šv. Pranciškaus. Jį ten atvaizduoju tokį, koks jis buvo ir koks jis stovi prieš Bažnyčios akis. Tuo tarpu pranciškonai pakito. Ir šiandien, kai palygini šv. Pranciškaus vaizdą su dabartiniu pranciškono vaizdu, gaunasi labai didelis skirtumas. Aš pats savo knygoje tokio lyginimo sąmoningai vengiau, tačiau jį padarys kiekvienas skaitytojas. Šitai pranciškonai jaučia ir jiems *Saulės Giesmė* darosi nemielia» (1953.XII.28).

1953.XII.29 d. Maceina, suerzintas bei užgautas, rašė Tėvui P. Giedgaudiui (g. 1920), pranciškonų spaustuvės vedėjui Brooklyne, smarkų laišką, kuriame reikalavo pasiaiškinti. « Tiesa, spaustuvė buvo gana užimta, bet tuo pačiu laiku ji atspausdino kitas knygas. Vadinas, kitoms knygoms spaustuvė rado laiko, tik *Saulės Giesmei* ne! Man tai yra skaudu ».

Neatsiliko nė jo globėjas, kuris savo skunde, 1954.1.2 d. siųstame T.J. Gailiuišui (g. 1912), pranciškonų provincijolui, šitaip smarkavo: « *Darbininko* vadovybės žaidimas su *Saulės Giesme* priverčia mane kreptis į Tamstą, kaip į Tėvų Pranciškonų Provincijolą, ir prašyti nedelsiant išleisti *Saulės Giesmę* arba veikiai grąžinti man to veikalo rankraštį. Delsimo priežastys man nesuprantamos [...] Išrodo, kad Tėvai Pranciškonai nori, kad *Saulės Giesmės* žmonės negirdėtų... ».

Juro užsirūstinimas padėjo, nes už savaitės Maceina jam galėjo pranešti: « Su *Saulės Giesme* viskas tvarkoje [...] [Korektūroje] man vienas dalykas nepatiko — tai didelė mano fotografija, esanti tuoju po titulinio lapo [...] Žmonės atsivertę knygą tikisi išvysią Asyžiaus šventąjį, o randa — Maceiną... Ne, man tai yra nepakeliamą, ir aš rašiau spaustuvės vedėjui, kad tą fotografiją reikia išmesti. Kai jau būsiu miręs, tada tegu daro kas ką nori, bet dabar — ne! » (1954.II.3).

« Man buvo didelio džiaugsmo atsidaryti Jūsų siųstą pakietėlį ir rasti jame taip ilgai lauktą *Saulės Giesmę* [...] Tuo būdu nors ir po ilgo laukimo ir nerimo, būsimė patiekę lietuviškajai visuomenei bent iš viršaus patraukliai atrodančią knygą. Apie jos vidų tesprendžia kiti. Man pačiam atrodo, kad kai kurie skyriai yra neblogai pasisekę. Rašydamas jaučiau, kad juo toliau, juo geriau man sekasi. Sunkiausia buvo pati pradžia, todėl skyrių *Šv. Pranciškus gamtoje* laikau silpniausiu [...] Tėvas Grauslys [O.F.M. g. 1918] man rašė, kad pranciškoniškoje literatūroje tokio pobūdžio studijos apie Asyžiaus šventąjį nėra» (1954.IV.29).

« *Tėviškės Žiburiuose* paskaičiau Tėvo V. Gidžiūno O.F.M. *Saulės Giesmės* recenziją — rašė Maceina Jurui ⁹⁶. Apie jo daromą priekaištą, esą aš nesiskaitęs su šv. Pranciškaus Testamento žiniomis apie Šventojo nusistatymą mokslo atžvilgiu, aš Jums, Prelate, pridedu atskirą lapelį, iš kurio matysite, kaip mūsų recenzentai knygas skaito » (1954.XII.17).

Laikydamiesi principio *audiat et altera pars*, čia duodame žodį ir pačiam T. Gidžiūnui: « Visi Pranciškonai, patyrę, kad tokia knyga, dr. Maceinos parašyta, nekantriai jos laukė išeinant iš spaudos. Jos atspausdinimas ilgai nusitęsė dėl daugelio priežasčių. Autorius ne visą rankraštį iš karto įteikė spaustuvei, bet siuntinėjo atskirais skyriais. Siuntė jis pirma leidėjui, o leidėjas — Tėvui Andriekui, kuris prižiūrėjo spausdinimą. Surinkus rankraštį, jį dar peržiūrėjo cenzorius. Tada mūsų spaustuvė dar nebuvo pajėgi greitai spausdinti, dėl to užtruko gerokai laiko. Taigi dr. Maceinos įtarimas neturi jokio pagrindo. Pranciškonai yra labai dėkingi autoriui už *Saulės Giesmės* parašymą ir jos leidėjui prel. Jurui už išleidimą. Šis veikalas labai išgarsino Šv. Pranciškų ir Pranciškonus lietuvių inteligentų tarpe. — Dėl *Tėviškės Žiburiuose* tilpusios mano recenzijos: Nieko ten joje ypatingo nebuvo. Esu Ivinskio tipo istorikas, dėl to kai dr. Maceina pačioje pradžioje pasisakė, kad jis nesinaudoja šaltiniais, knyga man atrodė nepatikima. Pats Šv. Pranciškus joje įstatytas į egzistencinės filosofijos rėmus. Aš ir pasakiau, kad *Saulės Giesmėje* Šv. Pranciškus nėra toks, koks jis buvo ir kokį jį išgyvena Pranciškonai. Tai

⁹⁶ Dr. V. Gidžiūnas, OFM, *Šv. Pranciškus «Saulės Giesmėje»*, žr. *Tėviškės Žiburiai*, Torontas, 1954X28 d., 42 nr.

yra tik mano kaip istoriko žodžiai, kitų Pranciškonų jie noliečia, nenuvertino jie ir veikalo »⁹⁷.

Kur kas mažiau rezervų tos knygos atžvilgiu turėjo kitas recenzentas — kun. dr. P. Celiešius (g. 1906), iš kurio įvertinimo pacituojame šias vietas: « Tai brangus veikalas ne tiktai savo ontologine sklaida, bet ir krikščioniškosios egzistencijos samprata. *Saulės Giesmė* yra gilus komentaras Evangelijos, įgyvendintos Šv. Pranciškaus gyvenime; komentaras pagrįstas popiežių enciklikų mintimis ir Bažnyčios tėvų raštų ištraukomis. Skaitydamas nežinau, ar esi susidūręs su vienu žymesniųjų lietuvių tautos teologu, ar su filosofu. O gal teisingiau būtų pasakius: su abiem iš karto [...] Sunku yra atsiplėšti nuo Maceinos žodžių ir minčių jėgos. Jis turi žavintį ir galingą stilių [...] Bet vis dėlto, jeigu mes išsiplėšime iš jo stiliaus burtų ir pro minčių dialektiką blaiviai pažvelgsime į visumos sprendimą, tai pastebėsime keletą klausimų, neišbaigtų mąstyti [...] Tačiau nepaisant šių keletos — recenzento paliestų — šlubtelėjimų — *Saulės Giesmė* nupelno autoriui didžio rašytojo ir mokslininko vardą »⁹⁸.

Skaitytinas dar tas pasikalbėjimas, kurį *Saulės Giesmės* reikalu *Tėviškės Žiburių* redakcija turėjo su jos autorium⁹⁹.

Maceinos epilogas: « Vakar skaičiau viename katalikiškame laikraštyje, kad pranciškonų ordinas norįs iš pagrindų reformuotis. Kokia linkme — nepasakyta [...] Ar išsipildys šv. Pranciškaus žodžiai, pasakyti mirties guolyje, kad Ordinas grįšias anksčiau ar vėliau prie neturto ir nemokslo? Vargu! Sąlygos ir dvasia šiandien yra visiškai kitokios. *Saulės Giesmė* yra ir liks savotiškas papiktinimas » (1966.X.1 d. laiškas prel. Jurui).

Įsidėmėtina, kad Maceina, nors silpnos sveikatos, bet atkaklus savo pažiūrose, tvirtai laiko savo poziciją ir dabar (1976). Juk *Aidų* specialiai šv. Pranciškaus garbei pašvęstame numeryje jis tęsia bei išvysyto *Saulės Giesmėje* išdėstytas mintis¹⁰⁰. « Be abejo, — taip jis 1976.X.4 rašė Jurui, — pranciškonams šis straipsnis bus taip lygiai 'priimtinas', kaip savo metu *Saulės Giesmė* ». Stebėtina, kad to laiško gavėjas, šiaip didelis pranciškonų gerbėjas — nuo 1975 m. net jų « garbės vienuolis » — ir šiame reikale tvirtai palaiko Maceiną, kuriam jis, daugiau negu kitiems savo globotiniams, buvo atvėręs savo širdį bei piniginę.

⁹⁷ Šis laiškas buvo man adresuotas. Gaila, jo originalas dingo iš mano archyvo. Tekstas yra autentiškas. J.E.

⁹⁸ Kun. dr. P. Celiešius, *Saulės Giesmė*, žr. *Draugas*, 1954.VI.19 d., Antroji dalis; žr. panašią recenziją Kun. dr. P. Celiešius, *Saulės Giesmė*, žr. *Lux Christi*, 1954 m. liepos mėn., 2 (13) nr., 97-100 psl.

⁹⁹ Žr. *Tėviškės Žiburiai*, Torontas, 1954.VII.8 d., 27 nr. ir VII.15 d., 28 nr.

¹⁰⁰ A. Maceina, *Žmogiškosios netikrovės šventasis*, žr. *Aidai*, 1976 m. 8 nr.,

Kun. Dr. K. Širvaitis, *Žodis darbininkui. Krikščioniškosios viešosios santvarkos gairės Leono XIII ir Pijaus XI darbo enciklikų šviesoje* ¹⁰¹.

Autorius šį veikalėlį paruošė, prašomas prel. Pr. M. Juro tuometinio Lietuvos Darbininkų Sąjungos pirmininko ir pridėjo šią dedikaciją: « Darbščiam, sąžiningam, kukliam ir religingam lietuvių darbininkui Amerikoje šį veikalą skiria dėkingas autorius, ragindamas jį kovoti už savo teisingas teises » (3 psl.).

Kun. Alf. Sušinskas, *Jaunystės Maršas. Knyga jauniesiems jaunuojų gyvenimo keliu* ¹⁰².

Šios knygos autorius, Alfonsas Sušinskas (1909-1966), gimęs Rygoje, baigė Biržų gimnaziją ir 1934 m. Kauno kunigų seminariją. Po šventimų vysk. Paltarokas jaunąjį idealistą paskyrė Panevėžio vyskupijos jaunimo vadovu, kuris paveiktas Marijos Pečkauskaitės, profesorių Dovydaičio ir Šalkauskio bei savo tauraus ganytojo, jaunatvišku entuziazmu pasišventė jo globai pavestam jaunimui. To spindintis paminklas yra jo 1937 m. išleistas veikalas *Maršas Jaunystei*, kuriuo jis bandė jaunimui parodyti tikrą kelią ateitin.

Pavyzdys jo plunksnai buvo religinio bei pedagoginio turinio raštų autorius vengras Tihamer Toth (1889-1939). O jam ledlaužis Lietuvoje buvo Antanas Maceina, kuris tuo reikalu man (1975.VI.6) pateikė šias informacijas:

« Su T. Totho knygelėmis susipažinau, būdamas [1924-1928] Kunigų Seminarijoje Gižuose [...] Jos man labai patiko [...] todėl, kai 1928 m. rudenį atvykau į Kauną pastudijuoti [universitete filosofiją bei pedagogiką], tuojau pradėjau versti jų pirmąją, lietuviškai kan. M. Vaitkaus [1883-1973] pavadintą *Jaunimo kovos* [...] išleido Šv. Kazimiero Draugiją. Kitas tris — *Jaunuolio lavinimasis*, *Jaunuolio būdas* ir *Jaunuolio religija* — išleido Vargdienės Seselės ¹⁰³ Marijampolėje [...Visos tos] knygelės buvo mielai perkamos ». Tuo Maceina buvo praskynęs kelią tolimesniems vertėjams — J. Matulaičiui, Pr. Gaidamavičiui, A. Pau-liukoniui ir dar kitiems to vengro gerbėjams. Tothas, kurį galima laikyti

338-351 psl. — Įsidėmėtinas taip pat šis Maceinos pasisakymas laiške Eretui (1979. III.19 d.): « Šv. Pranciškus nebuvo priešas mokslo *in se*, bet mokslo kultyvavimo savame ordine. Galimas daiktas, kad ašen *Saulės Giesmėje* nesu aiškiai šio nusistatymo apibūdinęs ».

¹⁰¹ Bostonas 1954, 167 psl. — Autorius Kazimieras Širvaitis gimė 1911 m. Lietuvoje. Po Lietuvos okupacijos jis išvyko į Ameriką (Žr. *Encyclopedia Lituanica*, V t., Bostonas 1976, 183-184 psl.).

¹⁰² Antrasis, pataisytas ir papildytas tremties leidimas. Brooklynas [1956], 260 psl.

¹⁰³ Vargdinių Seselės t.y. Nekaltai Pradėtosios Marijos Seserys.

« vyriška Pečkauskaitės laida », greitai uždegė mūsų, ypač ateitininkiškos širdies jaunimą. Su gailėsiu tie jaunuoliai 1939 m. sužinojo, kad jų geografiškai nors tolimas, bet širdžiai toks artimas idealas mirė, trumpai po jo paskyrimo vyskupu pagalbininku. Nors jam neilgai teko vyskupauti, jo tautiečiai jo darbais bei veikalais taip buvo sužavėti, kad 1948 m. Romoje pradėjo jo beatifikacijos bylą ».

Šis pavyzdys Sušinskui žėrėjo ir išeivijoje, į kurią jis — 1940-1941 metais per pirmą Sovietų okupaciją sėdėjęs kalėjime — pateko 1944 m. Pradžioje jis buvo įsirašęs į Würzburgo universitetą, kur mėgino doktorizuotis. « Šios minties jis neatsisakė ir atvykęs į Schwäbisch-Gmünd, — tęsia Maceina — [...] linko į kurią nors temą iš mistikos srities. Todėl aš jam piršau šv. Teresę iš Avilos ar šv. Joną nuo Kryžiaus [...] Sušinskas apsisprendė už Teresę iš Avilos ir iš Tübingeno u-to bibliotekos parsigabeno jos raštus vokiečių kalba. Tačiau pasirodė, kad šių raštų esama kelių didžiulių tomų [...] Tada kun. Sušinskas sustojo prie šv. Teresės iš Lisieux [...] šie darė jam gilesnio įspūdžio ir buvo kūdikiškai jo širdžiai artimesnė, negu didžioji ispanė [...] Temą Sušinskas formulavo šitaip: *Der kleine Weg der Theresia von Lisieux* [...] susidarė labai išsamų šios temos planą, sulipdė lapus vieną prie kito, taip kad išėjo tarsi kokia juosta, ir pasikabino jį prie savo lovos ant sienos. Deja, tasai planas taip ir liko kaboti », nes nelemtas Sušinsko palinkimas prie svaigalų neleido jam susitelkti ir pasiryžti. Gaila, nes pagal Maceiną « jis buvo didelių gabumų, lakios vaizduotės ir geros atminties žmogus »¹⁰⁴.

1949 m. Sušinskas, radęs naują prieglaudą Amerikoje ir gavęs vikaraui ti įvairiose kitataučių parapijose, taip pasiūlgo darbo su lietuviškuoju jaunimu, kad pasiryžo išleisti antrą savo « tothiškos » knygos laidą. Tam jis kreipėsi į pranciškoną V. Gidžiūną, kuris (1955.11.21) iš savo pusės beldė į Juro duris: « Pirmiausia dar kartą, kaip Ateitininkų Federacijos Dvasios Vadas, dėkoju Jums už *Ateitininkų Ideologijos* išleidimą [...] Lietuviškam jaunimui reikia ir kitokios geros lengvesnės literatūros. Kun. A. Sušinskas dar Lietuvoje buvo išleidęs jaunimui labai gerą knygą *Maršas Jaunystei*. Jis dabar yra vėl Ateitininkų Moksleivių dvasios vadas ir tos knygos yra paruošęs naują, Amerikoje gyvenančiam lietuviškam jaunimui pritaikintą laidą. Jis ieško leidėjo. Aš jam buvau pažadėjęs leidėją surasti, turėdamas galvoje Jus [...] Dėl to šia proga ir noriu vėl Jus prašyti, ar negalėtumėte tos jo knygos, kuri tikrai yra gera jaunimui, Jūs išleisti. Alf. Sušinskas yra labai geras rašytojas. Aš jį vadinu lietuviškuoju Tothu ».

Sušinskas rašo Jurui: « Kun. Gidžiūnas, O.F.M., prieš kiek laiko man parašė, jog su Prelatu kalbėjęs mano ruošiamos jaunimui knygos *Maršas*

¹⁰⁴ A. Maceinos laiškas 1975.VI.6 d.

Jaunystei leidėjo reikalu [...] Šiuo aš kreipiuosi [...] prašydamas išleisti mano knygą jaunimui. [Ji] 1937 m. buvo išleista Lietuvoje. Tada ji turėjo gerą pasisekimą. Aš dabar ruošiu antrąjį leidimą, pataisydamas pirmąjį ir 1/4 pridėdamas naujos medžiagos [...] Tikiuos ją paruošti maždaug iki rudens ar Kalėdų (vikaravimas svetimtaučių parapijoje smarkiai trukdo šį darbą). Taigi [...] jei Jūs galėtumėte būti mano knygos leidėju, maloniai prašyčiau apie tai mane painformuoti» (1955.VII.22).

« Grįžęs iš atostogų, radau Jūsų malonų laišką VIII.18 d. [...] Ypačinga padėka Jums, mielas kunige Prelate, už sutikimą išleisti *Maršą jaunystei* [...] Spausdinti manau 1500 egzempliorių [...] Iš savo pusės nestatau jokių sąlygų: nieko nenoriu pinigais, nes žinau sunkų lietuviškosios knygos kelią. Tik norėčiau, jei galima, knygomis gauti apie 40-50 egzempliorių » (1955.IX.18).

« Su *Maršu Jaunystei* smarkiai dirbu. Būčiau jau seniau visą darbą pabaigęs, bet [...] labai daug turiu parapijinio darbo! Bet jau artėju į pabaigą ir tikiuos 1956 m. pradžioje visą darbą užbaigti » (1955.XII.16).

« Skubu Jus painformuoti apie *Jaunystės Maršo* eigą. Pilnai paruoštą knygą spaustuvei išsiųsiu už gerų poros savaitčių [...] Gal leistumėte spausdinti apie 2000 egzempliorių? [...] Taip pat maloniai prašau [...] kainą leisti tiek pigiai, kiek Jums atrodys galima, nes knyga skirta nepiniginiam jaunimui » (1956.II.5).

« Nuoširdžiai sveikinu Jus, kaip *Jaunystės Maršo* mecenatą! Netenka nė bandyti žodžiais išreikšti mano dėkingumo [...] Taigi knyga jau baigta! [...] Stengiuosi, kad atsirastų visokių platintojų. Aš gavau 72 egzempliorius [...] Noriu dar pasiimti 128 egzempliorius [...] Tegu Dievas ir toliau laimina Jūsų darbus ir duoda Jums, Prelate, sveikatos dirbti tiek daug lietuviškai krikščioniškai kultūrai » (1956.IX.12).

« Čia yra antrasis *Maršo Jaunystei* leidimas, kurį pavadinau *Jaunystės Maršu*, — rašė autorius prakalboje, — nes šitoks titulas man atrodo skambesnis [...] Į antrąjį leidimą įdėjau ir naujų dalykų, jau tremtyje parašytų [...] Tikslas yra šis: lietuviškasis tremties moksleivis turi stengtis tinkamai pasiruošti gyvenimui [...] Jis neturi paskęsti ir paklysti nelietuviškoje aplinkoje. Darbas Lietuvai laisvinti reikalauja išsimokslinusių ir išsiauklėjusių asmenybių »¹⁰⁵.

Pažymėtina, kad Sušinskas šioje antroje laidoje, paruoštoje Pittsburghe, iškelia šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresę, kuriai kadaise Würzburgėje norėjo pašvęsti savo disertaciją. Net plačiai cituoja pasakymus iš jos *Sielos istorijos*, 1931 m. mokytojo J. Talmanto (1894-1955) išverstos į lietuvių kalbą.

¹⁰⁵ *Jaunam tremties skaitytojui. Antrojo leidimo proga, žr. Jaunystės maršas*, Brooklynas 1956, 11-12 psl.

Jonas Aistis, *Kristaliniame karste* ¹⁰⁶.

Juras, 1951 m. išleidęs Aisčio eilėraščių rinkinį *Sesuo buitis*, po šešerių metų gavo poeto jam 1957.VIII.11 d. iš Brooklyno pasiųstą laišką, kuriame lietė ir naujų eilių išleidimą: « Po *Sesers buities* aš lyg jaučiuosi prieš Jus lyg prieš mano poezijos leidėją. Pereitą savaitę pabaigiau apdoro ti tokios pat apimties, kaip *Sesuo buitis*, tai yra, 48 psl. eilių rinkinėlį, kurį pavadinau *Kristaliniame karste*. Tai lyg ir mano atsisveikinimas su poezija, kurios daugiau jau neberašau [...] Ar negalėčiau tikėtis, kad Jūs prisiimsite šios knygelės globėju pabūti? ».

Po mėnesio vėl rašo: « Praeitą savaitę [pranciškonų spaustuvė Brooklyne] pasakė man galutinę kainą [...] būtent apsistota prie 290 dolerių už 600 egzempliorių [...] Mano žiauriausias kritikas — žmona — sako, kad ši knygelė savo turiniu pralenkia visas paskutiniąsias mano poezijos knygas. Aš labai norėčiau, kad ji neklystų. Pats esmi kiek kuklesnis ir sakau, kad jina i nebus blogesnė už kitas [...] Būčiau labai dėkingas, jei [...] sutiktumėte paimti knygelės leidimo naš tą » (1957.IX.15).

« Laisvosios Europos komitete — kuriame Aistis dirbo — perėjo Jūsų išleistosios Kiršos *Šventieji Akmenys* 200 egzempliorių (po vieną dolerį) ir netrukus turėtumėte gauti užsakymą [...] Mane iš *Free Europe* dėl etatų mažinimo atleido nuo Naujų Metų. Nežinau, kas reikės bedaryti, ypač kad į mokyklą grįžti nenoriu, nes man tas darbas ne prie širdies [...] Mano knygelė [...] pasirodys kito mėnesio pradžioje [...] Kaina pakilo iki 340 dolerių [...] Kažkaip maniau, kad man šių metų pabaiga bus kiek linksmesnė, bet dabar su darbo netekimu prasideda didelės bėdos, o aš nesmi bėdoms ir landumui sukurtas » (1957.XI.19).

« Mano knygelė jau rišykloje ir kitos savaitės pradžioje galėčiau ją atsiimti [...] Būtų labai gera pačiai knygai, kad ji prieš šventes pasiektų knygynus [...] Kaip jau sakiau, esu likęs be darbo ir man ir šiaip jau gana kebli padėtis » (1957.XII.5).

«Nepasisekė man [...] su šia dailiai išleista knygu te. Nepasisekė daugiausia dėl to, kad spaustuvė, žadėjusi knygą atiduoti pirmą spalio, atidavė tikrumoje po Naujų Metų, tuo būdu aš praradau rinką, o gal ir premiją, nors jos šiemet taip buvo skiriamos, kad gal ir gerai, kad aš negavau... [...] Man iš viso šiemet labai nedalingi metai, ir aš bijau, kad jie manęs visai nepalaužtų... Aš Jums be galo dėkingas, kad Jūs pasiėmėte šios knygelės išleidimą. Skaudu man skirtis su poezija, kuri man yra tapusi antroji tėvynė. Galiu aš klysti, bet man rodos, kad iš jos daug posmų ilgesniems laikams pasiliks. Ir aš norėčiau, kad tie posmai, kol jie bus gyvi, Jums būtų dėkingi, nes niekas čia žemėje jų taip neįvertino ir neparėmė kaip Jūs » (1958.IV.29).

¹⁰⁶ Eilės. Brooklynas 1957, 47 psl.

Nors Aistis šituo leidiniu ir norėjo atsisveikinti su poezija, tačiau tai jam nepavyko, nes literatūros istoriko Naujokaičio žodžiais — « poeto prigimtyje glūdinčios kūrybinės jėgos ne taip lengvai nutildomos: kaip giesmininkas paukštelis negali nečiulbėti, taip ir poetas negali savęs nutildyti. Taigi ir Aistis ir po šio rinkinio dar reikės poezijos gyvenime, rodėsi naujais kūriniais »¹⁰⁷.

Būtų jis ir daugiau sukūręs, jei neišgydoma liga — vėžys. « Jūs man buvote maloningas ir geras nuo pirmųjų dienų šiame krašte [...] — rašė jis 1965.X.1 d. savo mecenatui iš vienos Washingtono ligoninės. — Jūs liksite mano biografijoje šviesia ir tauria asmenybe. Būkite geras ir susikaupkite mažą valandėlę prieš Aukščiausiąjį. Jis gerai žino, kad man dar gyventi reikia. Ne man, šeimai ».

1973 metų angijoje jis dailiu savo braižu dar kartą kreipėsi į savo geradarį: « Šią vasarą turėjau dvi labai sunkias vėžio operacijas [...] Kan-kina baisūs skausmai [...] Iš šitos ligos neišsikapstysiu. Gražiausi prisiminimai apie Jus. Jūsų iki galo — Jonas Aistis ». Tas galas atėjo už pusės metų — 1973.VI. 13 d.

Iš viso to, ką lig šiol patyrėme apie Aistį, mes galėtumėm manyti, jog jis ir gyvenime buvęs tikru esoterišku lengvasparniu. Tačiau taip nebuvo, kaip paaiškėja iš sekančio jo bičiulio K. Bradūno (g. 1917) apibūdinimo: «Gyvenime Jonas Aistis buvo toli gražu ne kristaliniame bokšte [...] su mūzomis užsisklendęs žmogus. Jis domėjosi visa šakota žmogaus ir piliečio problema. Buvo nepaprastai kalbus; kompanijoje kartais atšnekėdavo už visus. O jo tų žmoniškųjų kalbų klausytis buvo vienas malonumas, tiesiog nepakartojama šventė [...] Polemikoje mokėdavo savo plunksną gerokai pasmailinti, tačiau neižeidžiant žmogaus, visą problemą kartais net linksmu juoku paverčiant. Atsimenu [...] kalbininkas Balčikonis [1885-1969] spaudoje vedė ginčą dėl pavardžių atlietuvavimo reikalo su mūsų poetu, tada dar tebesirašančiu Jonas Kossu Aleksandra-vičius. Balčikonis labai rimtai įrodinėjo, kad pirmoji [...] pavardės dalis Kossu [...] yra totoriškos kilmės. Aistis tada atsiliepė: girdi, visai ne; aš tą Kossu pats išsigalvojau ir prie pavardės prisidėjau [...] norėjau įamžinti visas penkias savo mylimąsias. Iš jų vardų pirmųjų raidžių sudariau žodį Kossu, nes [jos] turėjo vardus — Katriutė, Onutė, Stasė, Sorė ir Uršulė. Na žinoma, po to Balčikonis jau nereplikavo, ir ginčas pasibaigė gana linksmai »¹⁰⁸.

Baigdamas nušviesti Aisčio kūrybą, prof. J. Grinius (g. 1902) štai ką pranašavo: « Jo lyrikos gerieji kūriniai džiugins lietuvius po daugelio

¹⁰⁷ Pr. Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija*, III t., Chicaga 1976, 44 psl.

¹⁰⁸ K. Bradūnas, *Kontaktai su poezija ir su Jonu Aisčiu*, žr. *Ateitis*, 1976 m. 7 nr., 246 psl.

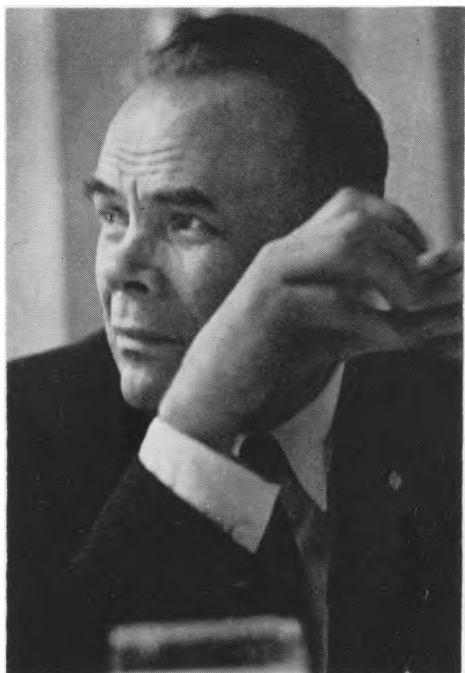
Prel. Juro išleistosios knygos.

Prof. Dr. Antanas Maceina.

Prof. Dr. Juozas Eretas
šios monografijos autorius.

Prof. Simas Sužiedėlis.

Prof. Dr. Stasys Šalkauskis.

Poetas Jonas Aistis.

Jurgis Baltrušaitis

Poetas Jurgis Baltrušaitis.

Rašytojas Antanas Vaičiulaitis.

Kompozitorius Kazimieras Viktoras Banaitis.

Poetas Maironis — prel. Jonas Mačiulis.

Arkiv. Juozapas Skvireckas.

Poetas Faustas Kirša.

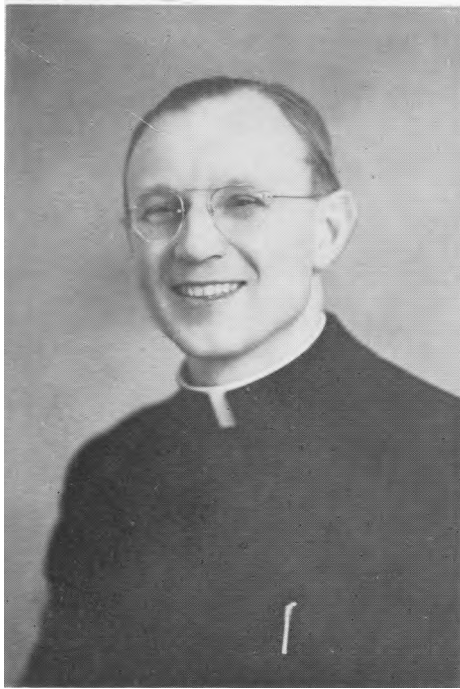
Žurnalistas Kazimieras Čibiras.

Visuomenininkas Juozas Lauška.

Dr. Ona Labanauskaitė.

Prel. dr. Ladas Tulaba.

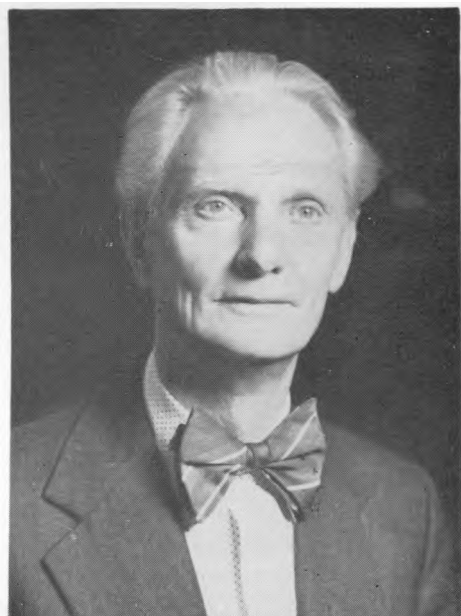
Kun. Alfonsas Sušinskas.

Kun. dr. Juozas Prunskis.

Kun. dr. Justinas Dabrila.

Kompozitorius Jeronimas Kačinskas.

Kompozitorius Stasys Šimkus.

Poetas kan. Mykolas Vaitkus.

metų, nors dabar Lietuvoje jie neleidžiami. Kad ir nebūdami karingi nė rėksmingi, [jie] pamažu prasigrauš sovietinės cenzūros užtvankas, nes juose švyti tokių vasažmogiškų idėjų, jausmų bei aspiracijų, kurie nesensta per šimtmečius»¹⁰⁹.

Šitas pranašavimas jau pradeda išsipildyti, nes Aisčio eilėraščiai jau pajėgę pragrauzti geležinę uždangą, kaip matyti iš komunistų agento saugumiečio Vidimanto Valatkos atsivertimo: « Lūžis manyje įvyko 1967 m. vasarą, kai paskaičiau mūsų poeto Aisčio knygą *Kristaliniame karste*. Pirmą kartą nuslėpiau nuo Saugumo, kad tokį leidinį gavau paskaityti ir iš ko gavau [...] Po to įvykio buvau ypatingai atsargus, bet širdyje buvau jau visai kitoks. Norėjau kaip nors ištrūkti į laisvę. Ryžausi to tikslo siekti. Ištisus trejus metus kiekvieną dieną mano mintys buvo pajungtos tam tikslui, kol pagaliau aš jį pasiekiau»¹¹⁰. Valatka dabar (1977) gyvena Amerikoje.

Habent sua fata libelli!

Mykolas Vaitkus, *Mistiniame Sode. Kunigų Seminarija Kaune 1903-1906 m.*¹¹¹.

Juras 1976.XII.8 d. apie šios knygos autorių bei jos užgimimą: « Pirmausia kun. M. Vaitkaus [1883-1973] vardas įstrigo į mano širdį, skaitant jo raštus. Regis pirmoji [jo] knyga, kurią skaičiau, buvo [1911 m. Chicagoje išleista poema] *Laimė*. Tapęs kunigu, apmąstymams vartoju jo [dar 1915-1917 m. Smolenske] išverstąsias Chaignono *Meditacijas* [kurias vertėjas išleido 1929-1936 metais], [jo sulietuvintus] šv. Augustino *Išpažinimus* [1933] ir. T. Hasenoehrlio veikalą *Serafiškuoju keliu* [1963]. [Be to] esu gavęs visas kitas [Vaitkaus] Amerikoje rašytas knygas.

1925 m. turėjau laimės autorių ir vertėją asmeniškai susitikti Šv. Kazimiero Draugijos centre Kaune [kur jis tuomet ėjo jos sekretoriaus pareigas]. Jis mane stebino savo kuklumu ir dvasingumu. Kai jis [nuo 1944 m. išvargęs Austrijoje ir Vakarų Vokietijoje] 1951 m. atvyko į Ameriką, kan. Felikso Kapočiaus [1895-1971] tarpininkavimu, apsigyveno Naujojoje Anglijoje, *Retreat House of the Immaculate Heart of Mary*, Peace Dale, R.I. valstijoje. Čia jis buvo Seselių kapelionu iki mirties. Vienuolių elgsena bei globa kanauninkas buvo labai patenkintas. Tik gyvendamas tarp kitataučių pasigedo lietuviškų draugysčių. [Dėl to] kunigai Jonas Vaitiekūnas [1896-1963] ir Vaclovas Martinkus [g. 1909]

¹⁰⁹ Jonas Aistis — nuskriausto žmogaus dainius, žr. J. Grinius, *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*, II t., Roma 1977, 226 psl.

¹¹⁰ Vidimantas Valatka, *Sovietinės pinklės Kauno teatre. Buvusio okupuotos Lietuvos saugumiečio pergyvenimai*, žr. *Tėviškės Žiburiai*, 1977.III.24 d.

¹¹¹ Atsiminimai. Putnam [1957], 207 psl.; 2000 egzempliorių, kaina 3 doleriai.

dažnai parsiveždavo [jį] į providenciečių parengimus ir šiaip į kleboniją bičiuliškam pobūviui, kuriuose ir aš ne kartą esu dalyvavęs [...]

1956 metais šv. Kazimiero parapijos klebonijoje, Providence, nuoširdžiam pokalbyje [...] Vaitkus užsiminė man, kad esąs parašęs savo seminarijos laikų (Kaune) atsiminimus, [pavadintus] *Mistiniame Sode*. [Jis] klausė manęs ir net prašė, jeigu pajėgčiau, finansuoti knygos išleidimą. Prisipažinsiu, kad aš neišdrišau atsisakyti taip garbingam ir mano širdžiai brangiam asmeniui.

Tą pačią dieną sutarėme, kad jis rankraštį atiduos į mano rankas ir kad knygos išleidimu aš tarsiuos su *Immaculate Press* [t.y. su Putnamo Seselių] leidykla ».

1957.III.1 d. Seselės pranešė Jurui, kad kan. Vaitkus atvežęs rankraštį it prašęs veiklą greitu laiku atspausdinti. 1500 egzempliorių tiražas kainuosiąs 1975 dolerius. Laisvais tarpais rankraštis jau renkamas. Tokiu būdu šis, kun. St. Ylos [g. 1908] cenzūruotas veikalas, 1957 m. vasarą išvydo pasaulio šviesą.

Toliau Vaitkus išspausdino dar septynias memuarines knygas, kurias Pr. Naujokaitis savo Lietuvių literatūros istorijoje (II, 342) šitaip atestavo: « Jo atsiminimų knygos turės nemažesnės išliekamos vertės kaip jo lyrika »^m.

Bene žymiausią recenziją apie *Mistinį Sodą* yra prašęs žinomasis literatūros istorikas ir poetas Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis (g. 1909), dvasiškai panašus į autorių. Tarp kitko pažymėjo: « Nuošaliame Rhode Island valstybės kampelyje, vadinamame *Peace Dale* (Ramybės slėnyje), gyvena mūsų garbus kanauninkas ir poetas, rašytojas Mykolas Vaitkus [...] Tas nuošalumas [...] nuo didmiesčio triukšmo, ir gyvenimas žavinčios gamtos aplinkoje rašytojui padėjo subrandinti ir išleisti nevieną savo kūrinį [...] O dabar sulaukėme ir visai dailaus atsiminimų pluošto [...]

Mistiniame Sode aprašomi daug platesni dalykai, negu iš karto atrodytų. Toji knyga nėra vien siaura išpiova iš Kauno kunigų seminarijos 1903-1906 m., bet liečia ir platesnį gyvenimą, kuris savo atšvaistais siekia net mūsų dienas [...] Apie seminarijos gyvenimą jau buvome kai ką sužinoję iš Putino [1893-1967] *Altorių šešėlyje* romano, iš J. Gintauto [vysk. J. Staugaičio, 1866-1943] *Tiesiu Keliu*. Bet tai buvo beletristikos veikalai, su daugiau ar mažiau fantazijos ir priedų. *Mistiniame Sode* turime tiesią ranką ir širdim rašytus atsiminimus. Ir ne bet kokius, bet gyvai, dailiai, patraukliai parašytus...

Užtenka tik žvilgtelėti į skyrelį, pavadintą *Žvilgsnis į antruosius seminarijos metus*, kur [...] autorius susitinka su naujais draugais [...] ^{112 112}

¹¹² Pr. Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija*, II t., Chicago 1975, 342 psl.

Apie Aleksandrą Stulginskį [1885-1969], buvusį Lietuvos prezidentą [1920-1926], sako, kad toks buvo murka, kuklus, tylus, niekur nelendęs į priekį, geras klierikas, solidžiai besimokąs, bet ypatingai neblizgąs [...] Su orumu prisimenamas vysk. G. Cirtautas [1841-1913], atsargiau vysk. M. Paliulionis [1834-1908] [...] Ypač pagarbiai minimas prel. P. Januševičius [1866-1948], vysk. K. Paltarokas [1875-1958], 'tas mielasis drakonas tokiems baugštiesiems, tas geraširdis griežtasis valdovas'. Gyvenimo linkmei lemiamos reikšmės turėjo vysk. J. Matulevičius [1871-1927] [...].

Pagaliau ir paties autoriaus intymesni sielos dalykai, jo vidaus kovos, ta 'tamsioji sielos naktis' šiuose atsiminimuose atsispindi, lygiai kaip ir jo poetinio kelio pradžia [...] Ir visa tai vaizduojama lengvai, patraukliai ir skaitoma kaip grožinės literatūros veikalas »¹¹³.

Kun. Juozas Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje* ¹¹⁴.

Artinantis 100 metų nuo Švenč. Mergelės Marijos pasirodymo Liurde (1858.11.11) Bernadetai Soubirous, katalikai ėmė ruošti visą eilę leidinių apie tą įvykį ir iš viso apie Mariją bendrai. Aišku, kad ir lietuviai, « Marijos žemės » vaikai, negalėjo atsilikti. Tatai paskatino ir kunigus Vaišnorą (g. 1905) bei Ylą ir pasauliečius Maceiną bei Ivinskį ruošti atitinkamus raštus. Pirmoje vietoje čia dirstelsime į Vaišnoros knygą, apie kurią (1959. V.25) Akademijos centras Romoje pranešė: « Prel. Juro lėšomis išleista Vaišnoros studija yra pirmas Akademijos leidinys tremtyje ».

Apie to veikalo užgimimą autorius (1975.VI. 10) man pranešė štai ką: « Kartą būdamas Amerikoje, parodžiau [Jurui] mano knygos rankraštį. Jis neprašomas tuojau pasisiūlė ją savo lėšomis išleisti. Kaip darbas ėjo beveik nesiteiravo, tik laikas nuo laiko pasiuntė po 1000 dolerių — viso 3.000, nes buvo pramatyta, kad knyga turėsianti tiek kainuoti. Vieną 1000 dolerių liepė paimti iš prof. Ivinskio, kuriam jis buvo iš anksto sumokėjęs už rengiamą knygą apie vysk. Merkelį Giedraitį. [Vadinasi], kai paaiškėjo, kad toji dar greitai nepasirodysianti, dalį pinigų (1000 dol.) pervedė mano knygos leidimui ».

Kun. Vaišnora Jurui 1956.XI.24 d. rašė: « Be abejonės ne kartą galvojate, kur dingau su savo knyga *Marijos garbinimas Lietuvoje* ir su pinigais, jos išleidimui skirtais. Seniai rengiausi nešti [rankraštį] į spaustuvę; bet paaiškėjo, kad toji vienintelė spaustuvė, kuri turi lietuviškas raides, buvo labai užimta Š. Rašto spausdinimu [...] Iš kitos pusės, (belandžiodamas po bibliotekas ir archyvus), vis dar rasdavau šį tą naujo

¹¹³ A. Tyruolis, *Vaitkus mistiniame sode*, žr. *Darbininkas*, 1957.XII.17 d.

¹¹⁴ Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos leidinys, Roma 1958, 445 psl., 2500 egzempliorių.

papildyti. Norėjau, kiek galint pilniau savo darbą parengti, nes neturiu vilties kada nors išleisti antrą laidą [...] Visa dabar jau paruošta spausdinimui [...] Korektūros ir spaudos priežiūros darbą pats atliksiu».

« Galiu pasidžiaugti, kad knyga jau eina per spausdinimo mašiną [...] Jūsų atsiųstas knygas įteikti Šv. Tėvui gavau. Teiravausi Vatikane, kaip geriau visa tai atlikti [...] Kadangi būsite Romoje, gal bus galimybės ir asmeniškai Šv. Tėvui įteikti» (1958.VIII.13).

« Šis darbas atsirado po to — paaiškina *Autoriaus žodis* — kai autoriui teko 1954.III.25 d. skaityti Romos lietuviams paskaitą *Marija ir Lietuva*. Po jos kaikurie klausytojai ėmė raginti autorių skaitytąją paskaitą papildyti ir atspausdinti. Berankiojant tam papildymui medžiagą, jos prisirinko tiek, kad susidarė ištisa knyga [...] Autorius yra dėkingas visiems jį raginusiems, jam padėjusiems, ypač prof. Z. Ivinskiui ir kun. R. Krasauskui [g. 1913], leidusiems pasinaudoti savo Vatikano ir kituose archyvuose surinkta medžiaga ir darbais [...] bet ypačiai mons. Pr. Jurui, kurio lietuviškosios knygos meilės dėka šis darbas galėjo išvysti pasauli »¹¹⁵.

J. Vaišnora šios monografijos autoriui (1975.VI.10) pranešė: « [Knygos spausdinimas] atsiėjo 3820 dolerių [...] 2.000 egzempliorių perdavė *Draugui* platinti [...] Prelatas norėjo, kad 500 egzempliorių liktų Romoje Lietuvių Katalikų [Mokslo] Akademijos žinioje [...] Keliolika egzempliorių, pateko į Lietuvą [...] Be to Maskvos *Akademija Nauk* per vieną Romos knygyną irgi keletą egzempliorių nusipirko ».

Asmeniškai laišku atsiliepė Eduardas Turauskas (1896-1966; Nanterre, Prancūzija, 1958.XII.9): « Kiek kruopštaus darbo įdėta! Kaip rūpestingai ir apdairiai medžiaga persijota [...] Tai bent įdėlis į mūsų marijologinę literatūrą [...] Kertinis granitas, nes nieko gi panašaus ligi šiol nebuvo ».

Kardinolas Tardini 1959.VI.27 d. dėkojo už popiežiui įteiktą egzempliorių¹¹⁶.

Prof. A. Kučas (g. 1900; Scranton, Pa., 1959.IX.3): «Tai nuostabiai kruopštus ir didžiai naudingas darbas, pateisinąs Lietuvai Marijos Žemės vardą ir suteikias tiek daug medžiagos Lietuvos kultūros istorijai ».

Arch. A. Kulpa-Kulpavičius (g. 1922; Torontas, 1959.X.15): « Sužavėjo mane turinio pilnumas, faktų gausa ir apimtis, ir bendra idėja, vėl praturtinanti mūsų negausią mokslinę medžiagą ».

¹¹⁵ *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 7 psl.

¹¹⁶ « Sanctitas Sua valde tibi gratulatur, quod de religione erga Deiparam Virginem, quae apud cives tuos floret, enucleate fuseque scripsisti, de eius cultu, sanctuariis, imaginibus divite vena edisserens. Faxit Deus ut, opus, quod exsolvisti, apud populates tuos erga Patronam caelestem, salutarem opiferam alat, augeat amoris flammam bona cum spe melioris futurae aetatis ».

Netrūko nė recenzijų. Pirmoji jų buvo kun. R. Krasausko: « Kun. Vaišnoros parašyta knyga [...] yra graži dovana mūsų skaitytojams ir kartu didelis paminklas mūsų religinėje literatūroje, prasmingai atžymėjęs jubiliejines sukaktis: 350 metų Marijos apsireiškimo Šiluvoje [1608] ir 100 metų Marijos apsireiškimo Liurde. O ir iš tautinio taško žiūrint, šią knygą pasirodžiusią švenčiant Lietuvos Nepriklausomybės 40-metį, tenka priimti kaip autoriaus didelės savo brangiai kenčiančiai tėvynei meilės išraišką [...] Todėl knyga alsuoja ne tiktai giliu atsidavimu, pagarba ir meile Marijai, bet ir meile tėvynei, gavusiai Marijos žemės vardą [...] [Veikalą] tenka vertinti labai gerai. Žinant, kad autorius rašė nedėkingomis tremties sąlygomis, negalima norėti, kad jis būtų absoliučiai tobulas [...] Į marijologinės literatūros sąrašą kažkodėl neįtraukta (išėjęs 1958 m. rugpiučio mėn.) leidinys A. Maceinos *Didžioji Padėjėja* su prof. Z. Ivinskio straipsniu *Marijos garbinimas Lietuvoje* (187-232 psl.), kurį kun. dr. J. Vaišnora savo knygai labai daug panaudojo »¹¹⁷.

Tėviškės Žiburiai, Toronto, 1959.IV.30: « Kiekvieną klausimą autorius yra tyręs nuodugniai. Autorius stengiasi būti išsamus ir objektyvus. Dėl to veikalas yra labai gausus aruodas žinių iš Lietuvos kultūrinės ir vietovių istorijos. Ypač vertinga, kad jis niekur nemini faktų, nenurodydamas savojo šaltinio. Dėstymo būdas taip pat rodo, kad visa Lietuvos praeitis jam artima »¹¹⁸.

Z. Ivinskio atsiliepimas: « Kun. dr. J. Vaišnoros knyga yra pirmoji, kurioje Marijos garbinimas Lietuvoje yra nagrinėjamas įvairiais atžvilgiais [...] Suimdamas daug Marijos garbinimo klausimų, šis veikalas savo enciklopediniu pobūdžiu didele dalimi gali būti laikomas Lietuvos plotui Marijanine enciklopedija, kokia, pavyzdžiui, yra leidžiama vokiškos kultūros kraštams [...] Autorius kalba kaip kompetentingas specialistas (teologas), gerai pažįstas liturgiją Marijos [...] Nuo mažens pažindamas mūsų kaimo patriarchalinių santykių religinius papročius, eilę Marijos kulto dalykų ir jos garbei skirtų švenčių, autorius aprašė su pagaunančia šilima [...] Linkėdami autoriui pasilikti ir toliau prie šitos rūšies darbo [...] čia pažymėsime vieną kitą pastabą »¹¹⁹.

Tolau recenzentas iškelia eilę punktų, kur teologas, užėjęs į istorijos plotmę, joje suklydo ir juos papunkčiui atitaiso. Bet bendrai imant Ivinskis tą veikalą teigiamai vertino: « Šis darbas nėra kokia skubota ir paviršutiniška populiarizacija, o duoda daug naujo »¹²⁰.

¹¹⁷ Kun. R. Krasauskas, *Atėjo nauja knyga*, žr. *Draugas*, 1959.1.31 d.

¹¹⁸ *Tėviškės Žiburiai*, 1959.IV.30 d., 18 nr.

¹¹⁹ Z. Ivinskis, *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Kun. dr. J. Vaišnoros knyga apie *Marijos garbinimą Lietuvoje*, žr. *Aidai*, 1959 m. 3 nr. 136 psl.

¹²⁰ Ten pat, 137 psl.

Angliškai skaitančią visuomenę su šiuo veikalu supažindino A.M. Kulbis, gimęs 1931 m., servitų vienuolyno (*Ordo Servorum Mariae*) narys, šiuo metu (1976) veikia St. Berwyn, Ill. (USA) ¹²¹.

Antanas Maceina, *Didžioji Padėjėja. Šv. Mergelės Marijos būties ir veiklos apmąstymas* ¹²².

Šios knygos « kryžiaus kelias » aiškiai matyti iš Maceinos laiškų: « Karo metais man reikėjo Šv. Marijos Mergelės pagalbos. Ir ši pagalba atėjo. Jos prašydamas, pažadėjau Marijos garbei parašyti knygą. Dabar jaučiu, kad jau laikas šį pažadą ištesėti [...] Ateinantieji metai yra geriausi [...] nes pasaulis švęs 100 metų sukaktį nuo Nekalto Prasidėjimo dogmos paskelbimo [...] Mes giriamės, esą Marijos žemė. Taigi šios žemės vaikai, atsidūrę tremtyje, kaip tik ir turėtų ypatingu būdu šį jubiliejų paminėti ir jį savo darbais atžymėti. Norėčiau ir aš įsijungti [...] ir duoti [...] knygą apie Mariją [...] Mes labai uoliai paminime visokius tautinius jubiliejus, o religinės sukaktys neranda tinkamo atgarsio. Tai yra klaida [...] Todėl norėčiau, kad bent šis didelis ir savo prasme nuostabus Marijos jubiliejus nebūtų pamirštas » (Freiburgas, 1953.VI.3).

« Pradėjau knygą apie Mariją [...] Man ji yra mano vidaus reikalas, nes iš mūsiškių juk niekas ja nesidomi. Apskritai, kiek aš stebiu mūsų gyvenimą, tai, užuot augęs, jis pamažu, bet nesulaikomai smunka. Gal tik viena dailioji literatūra laikosi ir net kyla. Visa kita — filosofija, teologija (ypač teologija!), sociologija, istorija — yra nepaprastai sunykę. Niekas šių sričių neremia. Kokia skaudi pašaipa: dailioji literatūra turi Amerikoje tris premijas [...] o teologija nė vienos » (Freiburgas, 1953.XII.14).

Juras iš Lawrence'o, 1953.XII.18 d. ragina: « Marijos Metai! Norėčiau kuo greičiausiai išleisti Tamstos rašomą knygą apie Mariją ».

Maceina prisitaria apie veikalo pobūdį: « Mariją norėčiau pavaizduoti ne atitrauktą nuo krikščionybės, bet stovinčią pačiame mūsų religijos viduryje, susijusią su visa atpirkimo tvarka ir nešančią šį atpirkimą pa-

¹²¹ «The present book [...] is the first attempt to document this Marian devotion in Lithuania from the coming of Christianity to the present time [...] The author succeeds in giving us an authoritatively documented presentation taken from presently available sources [...] Considering the scope of the work and the intentions of the author, one must admit that he accomplishes the task admirably [...] The book closes with a list of Marian literature in Lithuanian [...] It also would have been useful to include a more complete bibliography on the subject so as to encourage further study in this field. The author, nevertheless, must be congratulated for having the courage to take on an almost impossible task and for having done so well in giving us a clear and objective picture of Marian devotion in Lithuania» (Augustine M. Kulbis, O.S.M., *Marijos garbinimas Lietuvoje*, žr. *Marianum*, 1961 m. 3 sąs., 364 psl.).

¹²² Su Z. Ivinskio priedu *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Putnam 1958, 234 psl.

saulio istorijoje kaip savo Sūnaus bendrininkė » (Freiburgas, 1954.IV.29).

« Dėl knygos pavadinimo. Užrašiau *Didžioji Padėjėja*, turėdamas galvoje Marijos kaip Naujosios Jevos vaidmenį. Kaip senoji Jeva buvo sukurta padėjėja žmogui, taip Naujoji Jeva tęsia toliau šios padėjėjos vaidmenį jau žymiai kilnesne ir visuotinesne prasme » (Freiburgas, 1954.X.11).

« Savotiška krizė, kuri mane užpuolė jau prieš Kalėdas, ir kurios ne- su visiškai dar pergalėjęs nė dabar; krizė ryšium su tolimesne mano veikla. Paskutiniame savo laiške (1954.XII.21) Jūs mane, Prelate, klausiate, ką turėjau galvoje rašydamas: 'Ateinančiais metais mėginsiu palenkti darbą k i t a linkme' [...] Pasirodė kunigų nepasitenkinimas, kam pasaulietis kišasi į ne savo sritis [...] [Tos kritikos] atgarsių Jūs galite rasti ir Amerikoje. Po mano paskaitos apie socialinį katalikų teisingumą 1936 m. KVC konferencijoje Amerikos [Lietuvių] Kunigų Vienybės žurnalas *Forum*¹²³ juk išspausdino labai keistą straipsnį » (Freiburgas, 1955. III.4).

Šį rašinį — *Dėl dr. A. Maceinos paskaitos* — *Forum* paskelbė 1937 m. pavasariname numeryje. Autorius, pasislėpęs po inicialais T.N.T., Maceiną aštriai, pamokinančiai puolė dėl jo « keistų ekskursijų į mažai jam pažįstamas sritis ». Pacituodamas Šv. Tomą Akvinietį, T.N.T. jam primeta, esą jis demagogiškai išdėstęs naivius pageidavimus, savo Motiną Bažnyčią pastatęs prie pasmerkimo stulpo bei įžeidęs Angeliškąją jos Daktarą (šv. Tomą). Lietuvos vyskupams dėl to nieko nelikę kaip užpilti šalto vandens ant karštuolio galvos. Kadangi šios monografijos autorius tuomet sėdėjau Maceinos klausytojų tarpe, galiu paliudyti, kad paskaita buvo drąsi, bet neužgauli, juk tą pat daug syk buvo skelbęs ir prel. M. Krupavičius. Bet faktas, kad eksklierikas iš Bažnyčios reikalavo socialinio teisingumo, suerzino kai kuriuos kunigus (vienuolius-dominikonus?), kurie ta proga dar bandė ginti savo «Bažnyčios Daktaro» autoritetą. Tiek apie tą incidentą.

Toliau Maceina šitaip tęsia savo laišką: « Turėjau didelių nemalonumų [ir] su *Jobo drama*, su *Saulės Giesme*. Ne vienas *Aiduose* spausdintas straipsnis yra susilaukęs aštrių kritikų iš *Draugo* redaktorių — kunigų. Visa tai miniu Jums tik labai trumpai, kad suprastumėte nuotaiką, kuri manyje pradėjo pamažu formuotis ir kuri prieš [1954 m.] Kalėdas buvo mane visą apvaldžiusi ir dabar dar nevisiškai išnykusi. Jai prasiveržti davė progos studija apie Mariją [...] Šio darbo ėmiausi su tam tikru širdies pakilimu, nes rašyti apie Dievo Motiną ir visatos Karalienę negalima tikrai protu, bet reikia ir širdimi ». Kadangi teologai, kuriems jis buvo parodęs savo rankraštį, « prirašė daugybę pataisų [...] tada man ir

¹²³ T.N.T., *Dėl dr. A. Maceinos paskaitos*, žr. *Kunigų Vienybės Forum*, 1937 m. 15-17 nr., 10-15 psl.

prasiveržė anoji keista nuotaika. Jos esmę galėčiau šitaip išreikšti: neberašyti nė eilutės teologinėmis temomis. Juk turime keletą šimtų lietuvių kunigų [...] Kam čia pasauliečiui žmogui brautis į jų sritis, kam vargti, kankintis, pyktis ir erzintis? Man nebus jokio atsakingumo nei prieš Dievą, nei prieš žmones,, jei nerašysiu teologinių straipsnių ar knygų. Viešpaties duotą norą rašyti aš sunaudosiu kitoje srityje: rašysiu iš filosofijos ir literatūros, o teologiją paliksiu tiems, kurie yra pašaukti ir įpareigoti pačiu savo gyvenimu bei veikimu [...] Religija manyje yra per daug stiprus elementas, kad aš apie ją negalvočiau ir jos šviesoje nespręščiau gyvenimo klausimų. Tačiau jeigu jų nėra galima raštu spręsti lietuviškoje katalikiškoje visuomenėje, tai galima juk rašyti kuria kita kalba, kurios katalikiškoji visuomenė kitaip rašančius pergyvena bei priima, negu mūsų [...] Tai bus mano atsakymas į mūsų teologus, kurie metai iš metų niurna ir pyksta, kam pasauliškis kišasi ne į savo sritis. Vokietijoje tokio priekaišto niekas nedaro: jis yra net nesuprantamas [...] Rašysiu lietuviškai iš literatūros srities, o vokiškai iš teologijos. Tada būsime visi ramūs: ir mūsų kunigai, nes Maceina neerzins jų savo straipsniais (vokiškų jie neskaitys, kaip jų neskaito ir dabar); ir aš pats, nes nereikės gadinti nervų, skaitant priekaištus arba laiškus, kuriuose tie priekaištai daromi [...] Jeigu, mielasis Prelate, rasite, kad *Didžiąją Padėjęją* vis dėlto reikia išleisti [...] tada aš atsiųsiu dar prof. Ivinskio straipsnį *Marijos garbinimas Lietuvoje*, kuriuo norėčiau studiją užbaigti » (1955.III.4).

Į šį ilgą ir nuoširdų Maceinos laišką tuojau (1955.III.7) iškalbingai atsiliepė Juras: « Žinau, kad mylimasis mano Profesorius esi išstudijavęs teologiją ir Šventąjį Raštą pažįsti geriau negu aš. Bet jei gerasis Viešpats savo Apvaizda palenkė Tamstą prie tų studijų ir apdovanojo nepaprastais gabumais, ar neturime pagrindo suponuoti, kad Dievas skyrė Tamstai atlikti misiją toje srityje? [...] Tikras Dievo tarnas negali niurnėti ir pykti, jei pasauliškis gvildena teologinius klausimus. Argi vien dvasiškio pareiga skelbti Dievo žodį? [...] Poetai bei filosofai, [prie kurių Juras priskaitė Maceiną], paprastai yra jautrūs žmonės. Skaudžios žinios [apie jo šeimą Lietuvoje] ir priekaištai [daugiausia vieno kunigo iš Romos] gadina nervus. Už ką mūsų gerasis Mokytojas buvo prikalts prie kryžiaus? Jei paklaustum savo dangiškosios Motinos Marijos apie ką geriau rašyti, lengvai galiu nuspėti, koks jos būtų atsakymas. Bet už tai reikia daug kentėti? Atsakymui ji parodytų savo sukrūvintą Sūnų...

Gal suklysiu pasakęs, kad Profesorius esi drastiškas žodyje. Vartoji lakų (mat esi poetas) ir kur reikia aštresnį žodį, kurio kiti nemėgsta. Neturiu mažiausios abejonės, kad esi atsargus mintyje. 'Tuomet pariziejai nuėję susitarė sugauti Jį kalboje'. 'Tarnas ne didesnis už savo Valdovą' [...] Jei daugiau būtų savitarpės krikščioniškos meilės, gal nebūtų

reikėję pergyventi tiek skaudžių sukrėtimų [...] Gavėnios nuotaika dar labiau suartins su kenčiančiu Kristumi, ir iš Jo Švenčiausios Širdies trykštantieji spinduliai išgydys Tamstos širdyje padarytas žaizdas [...] Iš pareikštų minčių suprasi, kaip aš žiūriu į Tamstos nuotaiką. Maldauju savo Viešpatį, kad ji nevirstų pasiryžimu ar užsikirtimu. Lietuvių ir šiaip maža. Išlikusiems duokime reikalingiausio maisto, kad jie nežūtų iš bado...

Ką Marija pasakytų, jei neišleistumėm *Didžioji Padėjėja*? [...] Dievo garbei, sielų naudai aš tikrai noriu *Didžiąją Padėjėją* išleisti gražiausioje knygoje [...] Bet jei autorius reiškia nenorą, kas daryti? Labai Tamstą gerbiu ir tad jokių nemalonumų nenorėčiau sudaryti iš savo pusės [...] Rašau iš gausumo širdies ir prašau pareikštas mintis priimti dieviškoje šviesoje, meilės dvasioje ».

Išskyrus vieną kitą mūsų dvasiškį Romoje, kurie šiaušėsi prieš šio pasauliečio įsiveržimą į jų teologinį rezervatą, visi kiti lietuviai kunigai Romoje džiaugėsi Maceinos kūrybingumu. Vienas jų, kun. K. Sakalauskas (g. 1926) Prelatui rašė (1969.1.25): «Esu didelis prof. Maceinos gerbėjas. Jo raštus nuo pat jaunystės dienų skaitau ir gėriuosi. Tad [...] norėčiau Jums padėkoti, kad Jūs sudarėte sąlygas išleisti jo raštus lietuviškai ».

1956 m. Freiburgo universitetas, — kaip jau girdėjome, — Maceiną buvo pakvietęs skaityti paskaitas apie Rytų Europos filosofiją. Savo *Lehr-auftrag* pildydamas, jis daugiausia nagrinėjo marksistinę filosofiją. Atsipeikėjęs nors kiek nuo įvairių skaudžių pergyvenimų, Maceina nuo 1957 metų pradžios vėl grįžo prie savo knygos apie Mariją.

« Apie Mariją rašyti nėra lengva — nes apie tobulus ir kartu tokius paprastus žmones, kaip Dievo Motina, kalbėti yra pats sunkiausias dalykas. Marija yra ir pasiliks paslaptis. Filosofas ar teologas čia ne kažin ką gali pasiekti. Daugiau pasiekia poetas ir dailininkas. Tačiau reikia pasitenkinti ir tuo, ką žmogus gali. *Meliora faciant potentes* » (Freiburgas, 1957.V.19).

1958 m. rugsėjo mėnesį Juras lankėsi Romoje, ta proga nuvyko dar į Liurdą ir paskui į Vakarų Vokietiją. Tuomet Maceina kartu su Tėvu A. Bernatonių OFM Cap. (g. 1914) Frankfurto aerodrome sutiko Prelatą ir atlydėjo jį mašina į Pranciškonų vienuolyną Remagene, kurio narė buvo jo sesuo Barbora (1889-1967). Maceina, pernakvojęs apylinkėje, sekantį rytą dar kartą nuvyko į Remageną. Ten turėjo poros valandų pokalbį su Prelatu, o paskui grįžo atgal į Freiburgą. Tai buvo pirmasis bei paskutinis Maceinos susitikimas akis į akį su Prelatu. Patvarios bičiulystės auga iš tolo.

Apie šitą susitikimą 1958 m. kalėdiniame laiške Jurui Maceina iš Freiburgo rašė: « Šios vasaros trumpas keletos valandų susitikimas [su

Juru] nebuvo toks, apie kurį buvau svajojęs, nes pirmą kartą susiėjus paprastai nežinoma, nei kuo kalbą pradėti, nei kaip ją tęsti, nei kaip ją baigti [...] Man buvo miela asmeniškai pažinti žmogų, kuris man tiek daug gero yra padaręs ».

« Šiuo metu gavau iš Jūsų keletą siuntinėlių su *Didžiąja Padėjėja* [...] Viršelis spalvotas, ryškus ir patrauklus. Tik kai kas čia sako, viršelio Madonna esanti perdaug 'pasauliška'. Bet ką gi — viršelis juk tai ne meno veikalas, o daugiau ar mažiau plakatas, kad atkreiptų žmogaus dėmesį. Šiuo atžvilgiu jis patenkina [...] Jokių atsiliepimų apie šią knygą spaudoje nemačiau; rodos, jų nėra nė buvę. Sutingome [...] — Gavau pakvietimą nuo šio rudens dėstyti Mūnsterio universitete » (Freiburgas, 1959.IX.30).

1959 m. rudenį Maceina persikėlė į Mūnsterį. Iš ten 1959 m. Kalėdų proga rašė: «Esu Mūnsteryje [...] ir dėstau universitete [...] Čia gaunu 240 dolerių į mėnesį [...] tai jau padorus atlyginimas [...] Skaičiau kan. Vaitkaus recenziją apie *Didžiąją Padėjėją*. Palankiai ir šiltai parašyta. — Kai aną vasarą buvome susitikę, Prelate, Jūs man minėjote, kad daugiau knygų nebeleisite. O kas kitas jas leistų? »

« *Aiduose* skaičiau kun. Gaidos recenziją apie *Didžiąją Padėjėją*: ji parašyta labai rimtai, visu teologišku kruopštumu. Tai jau yra pirmoji tokios rūšies, nes kun. Vaitkaus recenzija, nors ir labai entuziastinga, vis dėlto neprilygsta kun. Gaidos pastaboms [...] Gaila, kad [jis] išvyko į Kanadą, o ne atsidėjo tolimesnėms teologijos studijoms. Visi mokslai yra mūsų lietuviškoje visuomenėje sunykę, bet teologija ar tik nebus labiausiai susmukusi » (Mūnsteris, 1960 m. Velykos).

Kadangi ši knyga negalėjo išeiti numatytam jubiliejui (1854-1954), autorius ją pritaikė jubiliejui tų regėjimų, kuriuos 1858 metais Bernadette Soubirous turėjo Liurde: « Autoriaus knyga tad ir yra lietuviškasis įnašas į šią gražią šimtametę sukaktį; įnašas mažutis savo apimtimi ir nedrąsus savo sprendimais. Tai mūsų minties skola Mergelei ir Motinai [...] Kad šis įnašas gali pasirodyti viešumoje, reikia dėkoti prel. Pr. M. Jurui, atgaivinusiam didžiąsias mokslo bei meno mecenatų tradicijas [...] Šia proga autorius dėkoja kun. dr. J. Vaišnorai MIC ir kun. St.. Ylai, kurie mielai perskaitė rankraštį ir davė vertingų patarimų »¹²⁴.

Pirmoji šio veikalo recenzija, parašyta kan. Vaitkaus, pasirodė *Drauge*: « To veikalo vardas *Didžioji Padėjėja* — suprask Marija. Gavęs tą knygą, ėmiau ją atsidėjęs skaityti, puslapį po puslapio, eilutę po eilutės [...] Dabar pažiūrėkime, kaip Maceina atliko grandiozinį savo uždavinį [...] Teko girdėti, kad autorius po karo Vokietijoje studijavęs ir teologiją. Tai teigiamai atsiliepia jo veikale ne vien temos pasirinkime, bet ir teologinių žinių gausume bei tikslume [...] Sakoma, jog kai kas sugebąs

¹²⁴ A. Maceina, *Didžioji Padėjėja, Autoriaus žodis*, 10 psl.

iš vieno degtuko pilną vežimą priskaldyti. Dar šauniau — jei kas iš viso vežimo tokių skalelių sugebės vėl sudaryti vieną degtuką. Toks meistras yra Maceina ». Toliau recenzentas svarsto įvairias autoriaus iškeltas problemas, kurias nagrinėjas « minties žvalumu bei aštrumu », nes jis esąs « rimtas mokslininkas ir gabus rašytojas ». « Baigia tą vertingąjį veikalą prof. Ivinskis gražiu straipsniu *Marijos garbinimas Lietuvoje*, kur jis pateikia mums to dalyko eskizą — apmatų, nes dabartinėse aplinkybėse nebuvo įmanoma sukurti ištisinį bei išsamų vaizdą. Bet ir už tai, ką profesorius pateikia, tenka pasakyti gražų ačiū »¹²⁵.

Kun. dr. Gaida, šitaip atsiliepė: « Jau prieš keletą metų buvo girdėti, kad prof. A. Maceina rašo veikalą apie Išganytojo Motiną. Jis buvo, berods, paskatintas prel. Juro ryšium su Nekalto Prasidėjimo dogmos paskelbimo 100 metų sukaktimi ir apsireiškimu Liurde [...] Tuo būdą mūsų mintytojas davė naują gana svarų įnašą lietuviškajai marijologijai [...] Autorius savo veikalą pavadino Šv. Mergelės Marijos Būties ir Veiklos Apmatymu. Mąstyti gi apie Ją autorius pradėjo nuo pat savo studijų dienų. Jis mąstė apie Ją būdamas Gižų kunigų seminarijoje, vėliau Kauno Vytauto Didžiojo universitete kaip studentas ir profesorius, pagaliau mąstė jis apie Ją kaip tremtinys Vokietijoje [...] *Didžiojoje Padėjėjoje* jis pasirodė kaip mintytojas, sugebąs ne tik perteikti tradicinę teologinę doktriną apie Mariją, bet ir filosofiniu žvilgsniu pagauti bei perteikti Jos esmę. Jis nekartoja populiariųjų frazių, o kalba apie Mariją savo žodžiu. Užtat veikalas išėjo tikrai maceiniškas [...] Lietuvių raštijoje tai pirmas tokio pabūdžio marijologinis veikalas [...] Rašančiam apie Mariją reikia gilaus išmanymo, nes čia tebėra painios problematikos, kuri ir dabar, po ilgų šimtmečių teologinių diskusijų, nėra galutinai įveikta. Todėl čia lengva pasimesti [...] Tai gerai patyrė pats autorius [...] Veikalas lengvai skaitomas — lengviau nei *Didysis Inkvizitorius* ar *Jobo drama* [...] Kalba sklandi, žodinga, o sakiniai plaukte plaukia. Žodžių autoriui nereikia ieškoti. Jei pritrūksta kurio įprastinio žodžio, jis nusikaldina naują. Mūsų raštijon įėjo jau nevienas autoriaus naujadaras...

Baigiamuoju skyriumi [...] įdėtas *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Skaitai žmogus ir stebiesi, kaip jis čia pakliuvo, ir klausi, kodėl Maceina staiga metėsi istorijon? Tiktai knygos gale paaiškėja, kad tai prof. Z. Ivinskio darbas [...] Jo apžvalga parašyta naujai, įdomiai ir su pietizmu. Ji betgi nesiderina su veikalo pobūdžiu, jo vieningumu ir todėl yra tik prielipas, negalįs eiti veikalo baigiamuoju skyriumi. Kodėl taip padaryta, nėra jokio paaiškinimo »¹²⁶.

¹²⁵ Kan. M. Vaitkus, *Didžioji Padėjėja. Apie naują A. Maceinos knygą*, žr. *Draugas*, 1959.X.17 d.

¹²⁶ Kun. dr. Pr. Gaidamavičius [Gaida], *A. Maceinos « Didžioji Padėjėja*, žr. *Aidai*, 1960 m., 1 nr., 43-46 psl.

Pacituodamas ištraukas čia — kaip ir kan. Vaitkaus recenzijos atveju — sąmoningai praleidžiau kritiką, liečiančią pačią iškeltųjų klausimų problematiką. Geriausia visa tai palikti teologams.

« Metant paskutinį žvilgsnį į *Didžiąją Padėjęją*, — baigė recenziją Gaidamavičius, — kyla linkėjimas rasti jai kelius į visų lietuvių pastoges. Tai lietuvių mintytojo subrandintas lobis, kuriuo visi turėtų pasinaudoti »¹²⁷. Bet šis kilnus linkėjimas kasdienybės realybėje atgarsio nesusilaukė.

Štai T. Petro Baniūno OFM (g. 1912), *Darbininko* administratoriaus atodūsis (1960. IV. 28): « Dėl knygų *Mistinis Sodas* [Vaitkaus] ir *Didžioji Padėjė* [Maceinos] tai nežinau, kaip jas piršti ir kada. Skelbimus dedame į *Darbininką*, bet beveik niekas neatsišaukia; baisu pagalvoti, kad taip nebeeina lietuviška knyga ».

Ir pats leidėjas tuo pasibaisėjo, nes jis man 1976 m. tuo reikalu rašė: Toji knyga man brangiai kainavo. Maniau, kad Marijos garbei ji veikia bus išplatinta... ».

Kadangi tuo pačiu laiku ir prof. St. Yla (g. 1908) buvo susidomėjęs ta tema, kreipiausi į jį prašymu paaiškinti jo studijų ryšį su Vaišnoros, Maceinos ir Ivinskio darbais. Štai jo atsakymas:

« Maceina 1958 m. išleido *Didžiąją Padėjęją*, Vaišnora tais pačiais metais *Marijos garbinimą Lietuvoje* ir aš, išsėdėjęs Romoje devynis mėnesius, parsivežiau tais metais rankraštį apie Šiluvą [...] Visa tai įvyko nesusitarus, atseit — nedarant kartu nei atskirai pasiryžimo [...] Akstinas [tiems veikalams rašyti], jei buvo, tai jokių būdu ne Liurdas, ne jo apsiųreikimų jubiliejus [1858-1958], greičiau — garsinamas Šiluvos apsiųreikimo 350 metų jubiliejus [1608-1958], garsinamas iš anksto. Tokį tikslą turėjo Ivinskio rašinys, iš dalies Vaišnoros. (Apie Maceiną nežinau: jo knyga turėjo išeiti pora ar pusantrų metų anksčiau, bet buvo užkliuvusi dėl bažnytinių cenzorių ir spaustuvėje). Iš savo rankraščio paskelbiau apie Šiluvą porą straipsnių ir parašiau išsamesnę apžvalgą *Lietuvių Enciklopedijai*. Po šešerių metų dar kartą grįžau į Romą ir, dirbęs pusantrų metų, parsivežiau 500 puslapių rankraštį, kurio pusę 1970 m. atspaudė *Krikščionis gyvenime* [...] Viso to darbo ėmiausi Šiluvos jubiliejaus (1958) paskatintas » (1976.XI.16).

*Lietuvių mokslinės problemos naujausių Bažnyčios direktyvų šviesoje*¹²⁸.

Lietuvoje prieš karą įvyko Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimai Kaune, 1933, 1936, 1939 metais. Ketvirtasis suvažiavimas

¹²⁷ Ten pat, 46 psl.

¹²⁸ *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Suvažiavimo Darbai*, IV t., Roma 1961, XV-321 psl. Atspausdinta ir Šv. Tėvo telegrama Akademijos suvažiavimui (VII psl.).

buvo suplanuotas 1942 metais Vilniuje. Tačiau karas ir okupacija sutrukdė tai padaryti. Tik po karo, jau tremtyje, 1954 m. atkurtoji Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, išsirinkusi centro valdybą, jos rūpesčiu sušaukė pramatytąjį IV suvažiavimą jau nebe Vilniuje, bet Romoje 1957 metais. Šio suvažiavimo studijos, redaguotos kun. A. Liuimos, S.J., buvo išleistos prel. Juro lėšomis 1961 metais.

Suvažiavime skaitė paskaitas: St. A. Bačkis — *Katalikų bažnyčios doktrina apie tautų apsisprendimo teisę*-, Pr. Brazys — *Medicinos etika*-, J. Eretas — *Šalkauskis idėjų keliais*-, Z. Ivinskis — *Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykiai amžių bėgyje (iki XVIII amžiaus galo)*-, A. Liuima — *Teologinė mistinio Kristaus Kūno sąvoka*-, St. Matulis — *Lietuva ir Apaštalų Sostas 1795-1940 m.*\ J. Norkaitis — *Istorinis materializmas katalikiškos filosofinės doktrinos šviesoje*. Be to dar trumpesni ar ilgesni mirusiųjų Akademijos narių nekrologai, liečiantys ypač jų mokslinę, kultūrinę ir visuomeninę veiklą: vysk. Pr. Būčio, M.I.C., prel. Bl. Česnio, dr. Pr. Dielininkaičio, prof. Pr. Dovydaičio, dr. K. Jokanto, arkivysk. Pr. Karevičiaus, M.I.C., vysk. J. Kuktos, kun. prof. P. Malakauskio, kan. J. Meškausko, prof. dr. K. Pakšto, vysk. K. Paltaroko, prel. Pr. Penkausko, arkivysk. M. Reinio, vysk. J. Staugaičio, kun. prof. J. Totoraičio, M.I.C., kan. dr. Pr. Venckaus. Suminėti ir kiti mirusieji Akademijos nariai.

Dr. J. Savasis (pseudonimas), *Kova prieš Dievą Lietuvoje* ¹²⁹.

«Knyga *Kova prieš Dievą Lietuvoje*, — paaiškino autorius (1976.

X. 9), — atsirado po to kai buvau daugelio ragintas tokią informacinę knygą parašyti. Kai ji išėjo, tai buvo vienintelė tokio pobūdžio knyga, nenustojanti ir iki šiandien savo aktualumo [...] Komunistai Lietuvoje ilgai apie ją tylėjo gal dėl to, kad faktus paėmiau daugiausia iš komunistinės spaudos ».

Knygos leidėjas prel. Pr. Juras žodyje *Skaitytojui* rašo: « Su dideliu skausmu duodame šią knygą į Jūsų rankas. Bedieviškas komunizmas užliejo mūsų Tėvynę ir nori sunaikinti tikėjimą [...] Kartais, keisdami savo veikimo ir religijos persekiojimo būdus, komunistai nori pasirodyti net tikinčiojo draugu, o laisvajam pasauliui prisistato net su balandžio taikos šakele, bet savo tikslo — naikinti religiją — niekuomet neatsisako [...] Tai baisiajai tikinčios Lietuvos tragedijai atskleisti dr. J. Savasis surinko komunistų žiauriojo tikėjimo persekiojimo Lietuvoje faktus, kurie šioje knygoje ir surašyti » ¹³⁰.

¹²⁹ Putnam 1963, 93 psl., Išleista Amerikos Lietuvių Kunigų Vienybės, prel. Juro lėšomis.

¹³⁰ J. Savasis, *Kova prieš Dievą*, 5 psl.: *Skaitytojui*.

« Knyga apie bolševizmo kovą su Dievu Lietuvoje, — rašė A. Kalnius *Tėviškės Žiburiuose*, — skaitytojo priimtina be rezervų. Ji, tiesa, nėra išsami studija, bet yra pakankama šios rūšies žinijai praturtinti. Iki šiol, norėdami su šiuo klausimu susipažinti, turėjome graibstyti dažniausiai po periodinę spaudą ir iš atskirų užuominų sukurti sau religinio gyvenimo vaizdą mūsų tėvynėje [...] Įpynimas nusakymo apie komunizmo santykį su religija ir jo kovos priemonės bei taktiką yra geras. Be to, gerai, kad bent trumpai pavaizduota religinė padėtis laisvoje Lietuvoje. Visa tai palengvina skaitytojui susiorientuoti dabartinės nelygios kovos maišatyje [...] Kam rūpi tikėjimo klausimai mūsų tėvynėje, šią knygą paskaityti ne tik verta, bet ir privalu »¹³¹.

« Esu [...] vienas *The Baltic Review* redaktorių, — rašė M. Brakas (g. 1907) 1965.IV.24 d. Jurui iš New Yorko. — Labai norėčiau tame žurnale anglų kalba persispausdinti tos knygelės turinį. Knygutė pirmoji, kuri taip išsamiai ir dokumentuotai aprašo bažnyčios padėtį okupuotoje Lietuvoje. Esu tikras, kad plačioji anglosaksų visuomenė bažnyčios kova tikrai susidomėtų ».

Lietuvių Kunigų Vienybės Amerikoje iniciatyva šis veikalas buvo išverstas į anglų kalbą; atspausdinta nemažiau 10.000 egzempliorių¹³². Įdomus šis atsitikimas: vienas U.S.A. laivyno kapitonas, susipažinęs su šia knyga, užsakė didesnę jos kiekį savo kariams¹³³.

Kun. A. Trimakas (g. 1930), būdamas Meksikoje, pasirūpino išversti šį veikalą į ispanų kalbą ir jo išleido 4.500 egzempliorių¹³⁴.

Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino ritualas¹³⁵.

T. provinciolas J. Vaškys, O.F.M., įžanginiame žodyje pasako, kad šio leidinio tikslas yra labiau sustiprinti tretininkų dvasinį gyvenimą ir suvienodinti įvairias maldas ir apeigas tretininkų vartojamas. Ritualas yra vertimas iš angliškojo teksto, paruošto T. Mark Hegener, O.F.M.

Antanas Maceina, *Dievo Avinėlis*¹³⁶.

Maceina, nuo 1956 m. Freiburge skaitęs paskaitas apie Rytų Europos filosofiją, po trejų metų Münsterio universiteto *Gastprofessor* titulu buvo

¹³¹ A. Kalnius, *Knyga apie kovą prieš Dievą Lietuvoje*, žr. *Tėviškės Žiburiai*, 1964 m. 5 nr.

¹³² Dr. J. Savasis, *The war against God in Lithuania*, New Yorkas 1966, 134 psl.

¹³³ Autoriaus suteiktos žinios 1976.X.9 d.

¹³⁴ *La lucha contra Dios en Lituania*, por ei dr. J. Savasis, Mexico 1964, 143 psl. ir 8 lapai įklijų iliustracijoms (19).

¹³⁵ Pagal angliškąjį ritualą spaudai paruošė Trečiojo Ordino Šv. Kazimiero Provincija. Išleido prel. Pranciškus Juras. Putnam 1963, 173 psl.

¹³⁶ Putnam 1966, 267 psl.

pakviestas dėstyti tų pačių Rytų « dvasios istoriją » (*Geistesgeschichte*). 1962 metais jis buvo paskirtas profesoriumi iki gyvos galvos, praplečiant ir kiek pakeičiant jo *veniam legendi* filosofijai apskritai, ypač atsižvelgiant į religijos filosofiją (*mit besonderer Berücksichtigung der Religionsphilosophie*). Tačiau ir po šio pakeitimo senosios rusiškosios ir naujosios marksistinės filosofijos dėstymas jo buvo tebetęsiamas.

« Pamažu ruošiu didelį darbą apie marksistinę filosofiją. Bet jis bus tik vokiškai, nes lietuviškai niekas jo tikrai neleis [...] Nuo visų kasdienos politinių bei partinių reikalų esu dabar nutolęs [...] Visokia politika man yra nebe prie širdies » (Münsteris, 1963.XII.30). Čia minėtasis veikalas išėjo Vakarų Vokietijoje ¹³⁷.

Juras jam atsakė: « Man linksma žinia, kad palikęs politinius ir partinius reikalus nuošaliai, sunaudoji Dievo duotus talentus filosofijai ir teologijai. Mano supratimu iškalingiausias kunigas-misijonierius nepasitarnauja dvasiniam pasauliui tiek daug, kiek Tamsta savo raštais bei paskaitomis » (Lawrence, 1964.I.10).

Po pusantro mėnesio Juras dar pridūrė: « Pasitaiko, nors retai, su bičiuliais pasikalbant, prisiminti Tamstos kūrybą. Jos norėčiau matyti kuo daugiausia. Juk daug yra lietuvių, kurie sėdi tamsybėje ir mirties ūsmėje. Svarbu, kad jie išgirstų Viešpaties balsą ir pažintų savo dangiškąjį Tėvą, nepakeistų dangiškosios laimės žemės blizgučiais, sriubos duobinėliu. Mano gyvenimo saulutė leidžiasi [...] Prieš iškeliausiant norėčiau dar nors vieną Tamstos kūrinį savo rankomis įteikti lietuvių visuomenei. Gal pajėgsiu. Atspausdintų Seselės putnamietės. Joms pavesčiau platinimą. Visą pelną prašyčiau dėti į fondą manosios Alkos palaikymui [...] Žinoma ir Tamstai šioji tokį honorarą reikia skirti » (Lawrence, 1964.II.29).

Atsakydamas į šį pakvietimą, Maceina savo mecenatui pasiūlė 1964 m. kovo 6 d. laiške pasirinkti tris temas:

1. *Dievo Avinėlis* (Kristus Rytų Bažnyčios tikėjime ir mąstyme);
2. *Nebūties Vietininkas* (Nuodėmės filosofijos metmens);
3. *Žmogus Sukilėlis* (Prometėjizmo problema ir jos sprendimai).

Juras pasirinko pirmąją: « Iš trijų knygų man siūlomų, pirmiausia pasirinkčiau *Dievo Avinėlį*. Rodyti pasauliui Dievo Avinėlį, kuris atima pasaulio nuodėmę, Antrojo Visuotinio Bažnyčios Tėvų Suvažiavimo fone ir Liturginio atsinaujinimo momente yra ir reikalinga ir išganinga » (Lawrence, 1964.III.10).

Maceina tuojau ėmėsi darbo: « Pradėjau apdirbinėti kaikuriuos skyrius *Dievo Avinėlio* [...] Man ir pačiam ši knyga yra labai arti širdies [...] Tai bus knyga apie Kristų, kaip jį pergyvena bei vaizduoja Rytų Bažny-

¹³⁷ Sowjetische Ethik und Christentum. Zum Verständnis des kommunistischen Menschen, Witten 1969.

čios liturgija ir jos didieji filosofai bei poetai-rašytojai. Tačiau kiekvienu atveju Kristus stovi šios knygos centre. Rytų Bažnyčia visų pirma pergyvena Kristų kaip spindintį Valdovą, tačiau kartu eina ir Kristaus kaip Dievo Avinėlio pergyvenimas — nusižeminusio, tylinčio ir klusnaus iki mirties. Kuris pergyvenimas persveria, sunku būtų pasakyti. Todėl knygos pavadinimas *Dievo Avinėlis* tinka » (Münsteris, 1964.III.25).

« Nors didžiųjų švenčių išvakarėse noriu pabuvoti su Jumis keletą akimirkų ir pasidalinti keletą žodžių, nes pastaruoju metu buvau toks vienišas, kaip retai kada [...] Susėsti su kuo nors ir pasikalbėti iš širdies, neoficialiai — neturiu čia nieko. Taip tad ir norisi kartais tiesiog eiti ieškoti žmogaus — kaip kadaise Diogenas su lempa vidudienį » (Münsteris, 1964 m. Kalėdos).

« Dirbdamas prie *Dievo Avinėlio* nuolatos apie Jus, Prelate, galvoju, būtent apie Jus kaip paskatintoją, be kurio aš būčiau keletą knygų mažiau parašęs. Nekalbu apie tas knygas, kurios jau buvo parašytos ir kurias Jūs išleisdote, kaip *Didysis Inkvizitorius* ir *Jobo drama*. Turiu galvoje tas, kurias Jūs tiesiog paskatinate: *Saulės Giesmė*, *Didžioji Padėjėja* ir dabar *Dievo Avinėlis*. Aš nežinau, ar be Jūsų paskatų aš būčiau ryžęsis šias knygas rašyti [...] *Dievo Avinėlis* pamažu auga » (Münsteris, 1965 m. Velykos).

« Siunčiu Jums savo eilių rinkinį [...] Nesupykite, Prelate, kad ašen užsiimu poezija. Šiuo atžvilgiu tęsiu tradicijas anos dvasinės linkmės, kuri nuo Platono [...] per graikų Bažnyčios Tėvus yra užsilikusi rusų filosofijoje — [...] griebtis poezijos, negalint filosofija išsakyti būties paslapčių. Kokios literatūrinės vertės manosios eilės turi, nežinau [...] Būčiau laimingas, jeigu Jūsų šiais svaichiojimais nenuvilčiau » (Münsteris, 1965.IX.27)¹³⁸.

« Šiandien gavau [...] jau išspausdintą *Dievo Avinėlį*. Man tai buvo didelė ir maloni staigmena [...] Man ypač malonu tai, kad [Putnamo] Seselės pasistengė knygą išleisti prieš Jūsų garbingą Jubiliejų [75 metų amžiaus]; kad knygos dedikacija kaip tik pasitiks aną Jums taip reikšmingą dieną » (Münsteris, 1966.V.26).

« *Dievo Avinėlis* atspausdintas švariai ir gražiai. Jurkaus aplankas estetiškas ir prasmingas [...] Lauksime ką kritikai apie ją pasakys.

Dėstymas universitete yra tuo geras, kad jei kokį kursą pasiskelbi, tai ir turi jį ligi galo išvesti. Ir *Dievo Avinėlis* tokiu būdu yra atsiradęs: pasiskelbiau kursą apie rusiškąjį Kristų, tad reikėjo visų pirma išdėstyti Rytų Bažnyčios kristologiją. O iš jos pasidarė lietuviškai *Dievo Avinėlis* » (Münsteris, 1966.X.1).

« Recenzijos, kaip pastebėjote, [apie *Dievo Avinėlį*] buvo palankios.

¹³⁸ A. Jasmantas [A. Maceina], *Gruodas*, Brooklynas 1965.

[domu, ar tai prisidės prie platinimo, kad bent kiek Jums kaštų grįžtų » (Münsteris, 1966 m. Kalėdos).

«Ačiū [...] už Vytauto Bagdanavičiaus straipsnį apie *Dievo Avinėlį*. Šis straipsnis yra vienintelis rimtas ir gilus *Dievo Avinėlio* apmąstymas. Ašen laikau Bagdanavičių stipriausia teologine galva iš jo kartos lietuvių kunigų. Gaila, kad jis kiek per maža rašo, arba rašo apie tai, kas vargu ar apčiuopiama: apie pasakas ir apokalipsę» (Munsteris, 1967. VIII.19).

Šiuo apgailestavimu Maceina turėjo galvoje šias Bagdanavičiaus (g. 1908, M.I.C.) knygas: *Žmonijos likimas Šv. Jono Apreiškimo knygoje* (1950) ir *Kultūrinės gelmės pasakose* (1966).

Negalėdami čia apžvelgti Bagdanavičiaus plataus dėstymo, kuriuo turėtų susidomėti jo konfratrai, pasitenkinsime pacitavę įžanginius ir baigiamuosius žodžius: « Prof. Antanas Maceina savo knygoje *Dievo Avinėlis* pateikia mums naują Kristaus atvaizdą. Jis yra naujas ta prasme, kad yra paimtas ne iš Vakarų krikščionijos mokslo ir tradicijos, bet iš Rytų Bažnyčios [...] Baigiant šią knygos *Dievo Avinėlis* apžvalgą, reikia pasakyti, kad Maceina yra didelis ir puikus teologas. Iš to, kad ne į visus klausimus jis randa patenkinamą atsakymą, netenka daryti jokių išvadų. Teologija ieškos tų atsakymų, kol bus žmonija. Mūsų kartos teologiniams svarstymams yra labai reikšminga, kad lietuvis, būdamas ant dviejų kultūrų ribos, pateikia Rytų ir Vakarų teologijos sintezę »¹³⁹.

Dar prieš tai, būtent 1966.XII.8 ir 15 d., kun. dr. A. Baltinis (1909-1975) *Tėviškės Žiburiuose* buvo išspausdinęs kritiškesnę recenziją, iš kurios čia patieksime vieną kitą pastabą: « Tarp daugelio lietuvių, kurie nagrinėja religines ir filosofines problemas, A. Maceina užima žymią vietą. Visiems jo veikalams būdingas platus dalyko pažinimas, gilus principinis išvelgimas ir didelis analitiko sugebėjimas. Tai visa ypač ryšku jo naujojoje knygoje *Dievo Avinėlis*. Savo knygai autorius parinko pavadinimą *Dievo Avinėlis* todėl, kad Dievo Avinėlis yra pati kristologinio Bažnyčios pergyvenimo bei mąstymo esmė » ir kad « aukos Avinėlis yra patraukliausias mūsų meilės objektas » [...] Tai iš tiesų labai prasmingas pavadinimas, bet jis išryškėja tik skaitant pačią knygą, pats savyje nėra užtenkamai vaizdus knygos turiniui išreikšti [...] *Dievo Avinėlis* apima tiek daug klausimų, kad jų negalima apžvelgti recenzijoje [...] Daug labai gilių išvalgų teko praleisti, nes knyga labai turtinga jomis. Nemažiau svarbu ir tai, kad jo mintis labai logiška, išvedžiojimais visapusiškai pagrįsti citatomis iš liturgijos ir rusų filosofijos. Tai rodo jo didelį objektyvumą dalykų dėstyme. Tačiau iš kitos pusės pastebimas jo noras būti ištikimam pačiam sau, todėl « knygos svarstymai bei mintys yra kartu ir jos autoriaus asmeninis įsitikinimas » [...] Tai jau yra subjektyvioji

¹³⁹ Maceina teologas « *Dievo Avinėlyje* », žr. Draugas, 1967.VIII.12 d.

knygos pusė, kuri rodo jo stiprų individualizmą ir veda į išvidinius prieštaravimus [...] Kad skaitytojas neliktų nežinojime, autorius turėjo, iškeldamas tas vietas, kur Rytų Bažnyčia tarsi giliau supranta Kristų, ieškoti Vakarų Bažnyčios liturgijoje ir teologijoje atitinkamų vietų ir padaryti jų sintezę [...] Tai yra klausimai, kurie kyla skaitant *Dievo Avinėlių*. Jie nemažina knygos vertės, priešingai, žadina skaitant mąstyti, išsiaiškinti dalykus, stiprina tyrinėjimo dvasią, skatina kūrybiškumą ir užpildo didelę spragą Rytų Bažnyčios pažinime. Ji yra mums didelis įnašas Bažnyčių susivienijimo judėjime, giliau pagrindžia mūsų religinius įsitikinimus ir padeda mums įsijungti į ekumeninį Bažnyčios sąjūdį »¹⁴⁰.

Nors Juras, 1967 m. pasitraukęs iš savo pareigų Lawrence, nebeturėjo galimybės mėcenatiškai pasireikšti, jis su Maceina ir toliau mielai pasidalindavo mintimis: « Tamsta, Brangusis Kristuje, esi artimas mano širdies draugas. Dar daugiau. Esi brolis Kristuje. Esu pasiryžęs dalytis paskutiniu duonos kąsniu. Suprantu ir jaučiu pareigą taip elgtis. *Caritas Christi urget* [...] Jeigu kada būtų reikalinga mano finansinė pagalba, nesidrovėk parašyti, paprašyti. Turėsiu vien malonumą, jei galėsiu kuomi nors Tamstai pasitarnauti » (1967.XII.23).

Panašia nuotaika dvelkė ir Maceinos laiškas, ypač po to apopleksinio priepuolio, kuris jį 1968 m. vasarą privertė pasitraukti iš universiteto. « Prasidės naujas mano gyvenimo tarpsnis: *Otium*, bet *sine dignitate* » (1969.XII.11). Ivinskiui 1971 m. Kalėdose mirus Bonnoje, Maceinos izoliacija dar labiau padidėjo: « Po [šios] mirties atsirado kažkokia manyje tuštuma, ir vienatvė dar labiau padidėjo, nes dabar neturiu pašonėje jokio žmogaus, su kuriuo būtų galima pasitarti ar į jį atsiremti » (1972 m. Velykos).

Bet toje tyloje «Münsterio vienuolis » geriau girdėjo savo vidaus balsą, kuris liepė jam šitaip pasisakyti: « Dėl ano viso erzelio — [sukelto nepasaulėžiūrinės politikos teorijos] — čia esame kalti mes, kurie jį kėlėme, nors ir gerais norais, tačiau gal kiek užsispyrę. Ir aš pats nesu be nuodėmės, nes ir aš ne vienu atveju buvau, kaip mūsų krašte sakoma, 'kirstukas', vadinasi nenuolaidus ir net įkyrus. Žinoma, aš gyniaus nuo man primetamų 'erezijų', bet šis gynimasis galėjo būti ir švelnesnis, ir retesnis [...] Manau, kad šiandien taip galvoja ir tie, su kuriais anuo metu vedžiau visokias diskusijas. Pamirškime visa tai, mielasis Prelate, arba šypsena palydėkime anų laikų žodžius. Jie buvo kilę *ex plenitudine cordis* » (1971.VI.26).

Apžvelgdami Maceinos veikalus, Juro išleistus, galime suprasti aną jauną dvasiškį, kuris pareiškė: « Mūsų laikų žymiausias lietuvių teologas yra vienas filosofas ».

3. SUMANYMAI, PASIŪLYMAI IR PRAŠYMAI

Be išleistųjų knygų, Juras turėjo ir daugiau projektų arba pasiūlymų iš įvairių autorių, tačiau nei tie pasiūlymai, nei prelado pramatytieji išleisti veikalai dienos šviesos neišvydo.

K. ČIBIRO SUMANYMAS IŠLEISTI KNYGĄ. APIE SAVO KELIONES PO PASAULĮ

Čibiras 1943.VIII. 12 d. iš Buenos Aires rašė Jurui: « Iš *Darbininko* sužinojau, kad ėmėtės ir knygų leidimo. Tai puikus pasiryžimas. Lietuviška knyga, ypač vertingesnė, neužilgo pasaulyje gali būti retenybė, o mums — brangenybė! Savo laiku p. A. Vaičiulaitis [g. 1906] mane buvo paraginęs atskiru leidinėliu atspausdinti kelionės per pasaulį išpūdžius. Tuose straipsniuose, kaip Jums žinoma, keliamos religinės patriotinės idėjos, bandant jas išreikšti meniška forma [...] P. Vaičiulaitis gal parašytų jai įvado žodį. Autorius kūrinėlių norėtų dedikuoti Jums už visa gera. Bet kas gi išleistų? Bent čia leidėjo nenumatau, tačiau ateina minčių, ar nepatiktų Jums [išleisti]? Dėl tokio darbo medžiaginės naudos sau iliuzijų neturiu — užsienių lietuviai net labai reikalingų knygų perkasi mažai ».

Sekančiais metais vėl primena tą patį sumanymą: « Gavau *Didįjį Ramybės Šaltinį* ir *Liurdą* [...] Abi knygos puikios, ypač maldaknygė. Ir turinio ir formos atžvilgiu vertinga [...] Norėjau lietuviškai išleisti savo emigrantiškus pergyvenimus; apie juos Jums buvau rašęs porą metų anksčiau [...] Už rašymą iš mūsų pasiuntinybės iki šiolei gaudavau apie 38 dolerius mėnesiui. Kukliam gyvenimui to šiaip taip užteko » (Buenos Aires, 1944.XI.10).

Po trijų mėnesių K. Čibiras vėl rašė Jurui: «Tamstos laiškas ir jį lydėjusi dovana dar kartą rodo didžią širdį tikro idealisto, kurį savo atsiminimuose regiu kupiną šviesių bruožų. Už iškeistą čekį gavau 2008 pesus; tad šitos sumos užteks ir knygelės¹⁴¹ atspausdinimui ir dar liks pradžia projektuojamam laikraščiu » (Buenos Aires, 1945.II.8).

Juro pastangos perimti *Aidų* žurnalo leidimą

« Suvargusių lietuvių tremtinių veikla Vakarų Vokietijoje, — taip Prelatas man pasisakė 1977.II.4 d., — mane džiugino, ypač jų sumanu-

¹⁴¹ *Komunizmas — Antikristo religija*, Bostonas 1947, žr. 175-176.

mas ir stropumas spaudos bei meno srityse. Tarp leidžiamų žurnalų mane buvo užimponavę *Aidai* [...] Išeiviams pradėjus keltis iš Europos, neatsimenu kas iš [jų] leidėjų parašė man laišką, kuriame prašė, kad aš padėčiau *Aidams* įsikurti Amerikoje. Tas užmojis man labai patiko, nes toks mokslo žurnalas lietuviams Amerikoje buvo labai reikalingas. Pradėjau galvoti, kaip ir kuo aš galėčiau pasitarnauti jo įsikūrimui. Mano galvelę kvaršino, kas galėtų būti atsakinguoju *Aidų* leidėju ir kas jį redaguotų. Baiminausi, kad Amerikoje *Aidai* nepatektų į liberališkai nusiteikusiųjų katalikų rankas. Tikrenybėje norėjau, kad *Aidų* leidimą perimtų Tėvai Pranciškonai. Bet mano norą atskiedė amerikiečių rašytas laiškas, kad nepaduoti *Aidų* leidimą Tėvams Pranciškonams. Ir aš norėjau, kad *Aidai* netaptų panašiu į *Sursum Corda* ar į *Pranciškonų Pasaulį*, o išeitų į pasaulį kaip iki šiol užsibrėžtojo mokslinio kultūrinio lygio ».

Kaip tik tuo laiku Juras siekė kuklią savo parapiją paversti visai išeivijai šviečiančiu kultūros židiniu. Dėl to jam knietėjo mintis perimti ir *Aidų* leidimą ir tuo būsimiems savo « Atėnams » duoti prideramo blizgėjimo. Tuo jis kartu tą žurnalą apsaugotų ir nuo katalikų liberalų, kuriais jis laikė Brazaitį, Girnį, Grinių su Jurkum, europinių *Aidų* plunksnas. Taip pat liberalizmu įtarinėjo jas globojančius Tėvus Pranciškonus.

Kokioje atmosferoje vyko šie pasitarimai ir kokia buvo Juro « baiminimosi » priežastis, iš dalies paaiškėja iš Pr. Padalskio 1949.II.9 d. laiško Jurui. Nepasitikėjimas katalikiškuoju elitu, jo įtarinėjimas ir skundimas:

« Brangus Tėve!

Maceinos, jo raštų ir *Aidų* atsisakėt. Kartu ir skaudų klausimą pastatėt — ' eisit su Katalikų Bažnyčia ar prieš ją? ' Manau, kad tokio žygio nelaukė ir tie, kurie Tamstai taip juodai apie tą šviesų vyrą informavo. Aš palieku tos pačios nuomonės, kurią Tamstai ne kartą sakiau. Dar daugiau — Maceina, jo raštai ir *Aidai* šiandien yra dižiausi katalikiškos minties ugdytojai ir skleidėjai.

Jei būtų kur ir kryptelta nuo dogmos, bekuriant praktišką politinę programą, išsiaiškinimui yra diskusijų kelias. Smerkiu skundėjus, nes patamsių kelias kovot su klaida, jei jos esama, yra žalingas ir nėra garbingas. Maceina kalba ir rašo viešai. Tokį kelią ir jo kritikai turi pasiimti. Jį labai nuoširdžiai pasiūlyčiau p. Lušiui, kuris berods daugiausia bus dėjęs pastangų Tamstą įtikint prieš Maceiną ir *Aidus*.

Įdomu būt patirt, ką įkalbinėtojai neremt *Aidų*, *Žiburių*, Maceinos ir kitų raštų, pasiūlyt turi. Juos likvidavus, juk paliks tuščia vieta. Kad tai eretikų leidiniai — tai piktos pasakos, kol viešų diskusijų keliu neįrodys. O kai prie tų ' eretikų ' prijungia dar kan. Kapočių, kun. Ylą ir visą delegatūrą, tai tikrai akyse darosi tamsu.

Vyrai privačiai pareiškė apgailestavimą dėl Delegatūros likvidavimo. Aišku, kad tai yra didis mums tautinio ir politinio prestižo smūgis (lenkiškąją paliko). Ir tie vyrai esą jau apskūsti Vatikanui, kad jie einą prieš Bažnyčią ir esą eretikai. Viešpatie, kur mes einam?

Mus graužia pamėgimas *bellum omnium contra omnes*. Tremtiniai klimpsta į emigracinį sunykimą. Jo ir čia perkelia. Didžiojo nelaimėj vieni kitus savo rankomis pradedam skandint.

Bent amerikiečių katalikų šviesuomenė turėtų būt apdairi ir objektyvi. Pasmerkiant Maceiną ir *Aidus* ar nevertėjo bent *audiatur et altera pars*?

Atleiskit, kad esu kartokas. Manau, kad pats incidentas dar kartesnis. Man skaudu, kad mes žaidžiam savo elitu ir patys savim.

Tikėkit, liekuosi giliai Tamstą gerbiantis ir su širdingiausiasiais linkėjimais

Padalskis.

P.S. Šeštadienį skaičiau provinciole kun. Vaškio skundą ilgiausią, įteiktą N.C.W.C., prieš mūsų Juozą Laučką. Tikrai darosi temsu ne tik aplink, bet ir tarp mūsų: namų vaidai ten Vatikanui, o čia N.C.W.C. skundžiami. Tik jau ne Viešpaties garbei ir mūsų labai tie visi skundai ir skundėjų darbai! »

Impulsyvaus Juro (laiškas neišlikęs) greito reagavimo būdas ir susidariusi padėtis aiškėja iš kito (1949.11.11) Pr. Padalskio laiško Jurui:

« Brangus Tėve,

Ačiū širdingai už atsakymą, bet niekaip neišsiaiškinu, kodėl taip rūstus tas žodis. Jūsų nė vienu žodžiu nepuoliau, o sakot — purvais apdrabsčiau ir, o Viešpatie, — ‘ prie niekšų ’ priskyriau. Dievaž, jei tokias nesąmones rašiau, tai ranka turėjo nudžiūt.

Užsipuoliau ne Jus, o tuos vyrus, kurie Tamstai kaltino Maceiną ir naująjį sąjūdį. Kad taip darė, tą aš girdėjau iš visiškai patikimų lūpų. Sakot, gal būsiu iškreipęs kitų mintis. Nejaukus įtarimas. Sausio 25 d. laiške iš ten (tik ne Maceinos) skaitau: ‘ Kun. T., matyt, pas jus paleido tiek dūmelių, kad kun. Juras atrasė Maceinai laišką, jog jis neremsias *Aidų*, nes jie nesą katalikiški. Pasisako negalėsias toliau remti ir Maceinos raštų leidimo ir stato klausimą, ar mielas Profesorius eis su motina Bažnyčia ar prieš ją. Dar su Antanu nekalbėjau, bet kan. Kapočius pasakojosi, kaip ištisas šešias valandas raminęs Antaną [Maceiną], Zenoną [Ivinskį], Joną [Grinių] ... ’

Kitas rašo (sausio 27 d.): ‘ Manau, kad Pats jau būsi painformuotas apie tai, kad kun. Juras atsisakė *Aidus* remti ir dr. Maceinai patarė susitaikinti su Bažnyčia. Tai daugiau kaip liūdna...’ [...]

Rašiau ir pakartotinai tvirtinu, kad tarpusavio vaidai, skundai šioj didžioj nelaimėj vyksta tarp tremtinių, juos tik skandina. Pasisakiau prieš

skundus ir skundėjus, tarp kitko ir Tamstą įtikinėjusius. Kun. Vaškio skundas — tik pavyzdys iš šalies. Klausiat — ‘kur čia mano kaltė?’ — Ir aš jos nežinau ir savo laiške nieko į tą pusę nesakiau. Tvirtinu iš visos širdies žodžius — ‘žymiai sumažėtų tremtinių vargai, jei pasektų kiti kun. Jurą’.

Apie kun. Jurą nuomonę turiu ir ją daug kartų perdaviau į tremtinių centrus. Jos nė per plauką nepakeičiau ir nepakeisiu, nežiūrint kaip bandytut manęs nesuprast ir kitiems taikomą kritiką sau prisiskirt. O šiuo syk taip padarėt. Mano tikslas buvo: gint Maceiną ir *Aidus*, pasisakyt prieš skundėjus Tamstai, kurs taip nuoširdžiai ėmėtės juos remti ir kurio rankose didžiausia dalim tų leidinių likimas. Kad turėjau pagrindo nuogąstaut, aiškiai sako ištraukos iš laiškų (juos turiu). Ne aš, bet jie Tamstos nesuprato; pagaliau, ne Tamstai aš ir taikiau.

Džiaugiuos, kad rezultate viskas susiveda į nesusipratimus. Labai giliai apgailestaučiau, jei jie suardytų taip gražiai išbujojusius santykius. Vardan jų ir tų gražių, kilnių darbų, kurių didžią naštą taip gargingai ir savanoriškai nešat, prašau pamiršt ir atleist už sukeltus kartėlius. Atleiskit taip pat, kad nepaklausau ir į laišką atsakau. Kartais esu neklausąda: ne tik priešų neklausau, bet ir prieš bičiulius pasišiaušiu.

Labai širdingai gerbiąs

Jūsų Padalskis ».

Kaip tas reikalas atrodė patiems « liberalams », galima suvokti iš tuometino *Aidų* redaktoriaus prof. J. Griniaus man atsiųsto (1976.X.15) laiško: « 1949 m., kai lietuviai tremtiniai baigė keltis į užjūrius, *Aidų* žurnalas taip pat gyveno paskutines dienas Vokietijoje. Norėdami, kad jis nenustotų ėjęs, aš su Pauliumi Jurkum [g. 1916], oficialiuoju žurnalo leidėju, svarstėme, kam perleisti *Aidus* Amerikoje. Juos perimti pasiūlė kun. Pr. Juras ».

Tačiau neatrodo, kad šis Juro kvietimas būtų buvęs asmeniškas, bet kaip Kultūros Instituto pirmininko, šios institucijos vardu. Net keliuose šio Instituto valdybos posėdžiuose buvo svarstomas *Aidų* klausimas, kaip rodo posėdžių protokolai. Jau 1948 m. rugpjūčio 15 d. Kultūros Instituto posėdyje, įvykusiame pas pranciškonus Kennebunkporte, kuriame dalyvavo pirmininkas prel. Pr. Juras, sekretorius A. Vaičiulaitis, kun, J. Balkūnas, Federacijos pirmininkas A. Knežys, J. Aistis ir dr. P. Padalskis. Svarstyta ir nutarta *Aidams* suteikti iš Kultūros Instituto kasos 600 dolerių paramą. Svarstyta *Aidų* ir *Naujosios Aušros* sujungimo klausimas. Kelta mintis *Naujosios Aušros* prenumeratoriams siuntinėti *Aidus*. Svarstytas ir atmestas pasiūlymas Kultūros Institutui perimti *Naujosios Aušros* leidimą.

Aidams iš naujo prašant paramos, Kultūros Instituto valdyba savo po-

sėdyje New Yorke 1949 m. balandžio 18 d. priėmė rezoliuciją: « Dėl paramos *Aidai* tegul kreipiasi į Katalikų Akcijos Fondą » (nes buvo pramatyta, kad lėšų telkimu rūpinsis Katalikų Akcija).

Juras, linkęs *Aidus* įkorporuoti į savo « Atėnus », buvo sušaukęs Lieuvių Kultūros Instituto pareigūnus: J. B. Laučką, prel. J. Balkūną, dr. J. Leimoną, kun. dr. M. Ražaitį, A. Vaičiulaitį ir kelis sau artimus veikėjus-svečius: T. J. Vaškį, O.F.M., J. Girnių, A. Vasiliauską, T. L. Andriekų, B. Brazdžionį, Lešinską į pasitarimą. Tai įvyko 1949. VII. 27 d. jo varsarnamyje Marblehead, Mass., prie Atlanto, kur šeimnininkas savo įtakos sferoje tikėjosi palankaus sprendimo. Šio pasitarimo protokole skaitome: « *Aidų* reikalu kalbėjo visi posėdžio dalyviai, daugiausia svarstydami, ar tas žurnalas turėtų eiti Vokietijoje, ar gal jį perkelti į Ameriką. Po ilgų diskusijų buvo nutarta:

- a) Kultūros Institutas rūpinasi žurnalo leidimu;
- b) Derasi su *Aidais* siūlant, kad jie tuo tarpu leistų Vokietijoje, o Kultūros Institutas parems [...];
- c) Prenumeratos *Aidams* rinkimas turi eiti per Kultūros Institutą [...];
- c) Čia organizuojant žurnalo redakciją, sąlygas iširti pavedama A. Vaičiulaičiui;

e) Tuo tarpu susisiekiama su *Aidais* ir tariamasi dėl perkėlimo. Susiekti su žurnalu *Aidai* pavedama A. Vaičiulaičiui ».

Kaip matome, viskas eina Kultūros Instituto vardu, ir pranciškonai visiškai neminimi. Sprendimo pakeitimas turėjo įvykti Vokietijoje, kaip tai aiškėja iš dr. J. Griniaus laiško (1977.VI.13): « Kadangi kun. Juras buvo sporadiškas veikėjas, neturįs jokio leidyklos eventualaus 'aparato', mano, P. Jurkaus ir artimųjų mūsų draugų [Ivinskis, Maceina] mintys vis labiau pradėjo linkti į Tėvus Pranciškonus, kurie kaip kolektyvas galėjo tvirčiau įpilietinti *Aidus* Amerikoje ir juos ten ilgiau išlaikyti. Apsisprendus atiduoti žurnalą Pranciškonams, iš jų buvo gauta ir piniginė parama žurnalo darbui tvarkingai užbaigti Vokietijoje ».

Šis persiorientavimas Juozo Girniaus (g. 1915) įtakoje įvyko rugpiūčio-rugsėjo mėnesiais: « Tačiau žurnalo kelias nejučiom suko į pranciškonų pusę. Čia lemiamos reikšmės turėjo Juozas Girnius, kuris gyveno pranciškonų sodyboje Kennebunkporte, atkvieistas tuometinio provincijolo T. Justino Vaškio. Provincijolui vadovaujant, pranciškonų vadovybė linko perimti *Aidų* leidimą, nors ateitis nebuvo aiški. Tą vasarą darėme nemažą posėdžių, kuriuose dalyvavo Juozas Girnius, Antanas Vaičiulaitis ir Jonas Aistis. Atsižvelgiant į Amerikos gyvenimą, *Aidams* nebuvo piešiama spalvinga ateitis [...] *Aidų* oficialus perėmimas, įtikinus Juozui Girniui leidėjus Europoje, buvo atliktas 1949 m. rudenį »¹⁴².

142

Leonardas Andriekus, O.F.M., «*Aidams*» įžengiant į keturiasdešimtuosius metus, žr. *Aidai*, 1975 m. 1 nr., 2 psl.

Kultūros Institutas savo posėdyje Benjamino Franklino viešbutyje Philadelphijoje 1949 m. spalio 6 d. jau lakoniškai konstatavo: « *Aidų* klausimas. Šis klausimas buvo trumpai svarstytas ir nutarta, kad T. Pranciškonams perėmus šį žurnalą, Kultūros Institutas visą bylą su juo baigia ».

Pats Juras jau minėtame 1977.VI.4 d. laiške, sintetizuodamas įvykius rašė: «Visi susirinkusieji [jo vasarnamyje 1949.VII.27 d.] buvo vienos minties, kad *Aidų* leidimas Amerikoje turi būti pratęstas. Tėvai Pranciškonai sutiko žurnalo leidimą perimti savo globon ir rūpintis, kad šis kultūrinis žurnalas būtų nemažiau imponuojantis kaip iki šiol. Mano baimė liko palaidota. Džiaugiaus įvykusių susitarimu ir susirinkusių nuotaika bei ryžtu ir dėkojau Dievui, kad *Aidai* banguos iš Tėvų Pranciškonų pastogės eruditų melodijomis ». Tačiau jauniesiems likęs išpūdis, kad Juras tokiu apsilenkimu buvęs nepatenkintas, nes jam rūpėję *Aidus* įpilieltinti pas save: « Kad Juras buvęs nepatenkintas tokiu *Aidų* perkėlimu, — rašė J. Grinius autoriui jau cituotame laiške (1977.VI. 13), — aš apie tai esu tik girdėjęs (iš ko, neatsimenu), bet neturiu jokių dokumentų ».

Mykolo Krupavičiaus kritika ir pasiūlymai

Juras, 1933 m. pradėjęs leisti knygas, iki 1950 m. jų buvo išspausdinęs šešiolika. Daugelis skaitytojų jų parinkimu buvo patenkinti. Bet pasigirdo ir kritiškų balsų. Aštriausią kritiką leidėjas susilaukė iš savo konfratro ir bičiulio prel. M. Krupavičiaus (1885-1970).

1950.VII.22 d. Krupavičius iš Wurzburgo rašė Jurui: « Kad esi mecenatas ir lietuviškos knygos didvyris, žino visi. Žino visi ir ką leidi. Aš taip pat išgirdau iš tų visų. Tie visi Tau dėkingi, kaip dėkinga, visa Lietuva. Bet tie visi štai ką kalba — neaktualias knygas leidžia. Lietuvai šiandien nei šilta nei šalta Dostojevskis ¹⁴³, Didysis Šv. Raštas ¹⁴⁴ ir kita. Kas pirsks šiandien Šv. Raštą? Kur jį nusipirkęs padės? Ką padės lietuvybei išlaikyti Dostojevskis? Jis tarptautinis, lietuvybei indiferentiškas dalykas [...] Kas badaujančiam žmogui desertas? Bado nepašalins, o apetitą, norą valgyti dar užaštrins. Lietuviškos knygos badas. Tokios knygos, kuri lietuvišką silpstančią širdį stiprina, kas lietuvišką dvasią palaiko, kas tiesia kelią tautiniam stiprumui ir atsparumui. Tokių knygų neturime. Jų pasiilgę. Jų duok. Duok vadovėlių vaikučiams mokykloje. Duok katekizmų. Štai ko laukia kiekvienas lietuvis. Tu supranti. Perdaviau Tau visų nuomonę. Prie visų aš jungiuos. Dovanok. Velnias Kris-

¹⁴³ Maceinos veikalas *Didysis Inkvizitorius*, Bielefeld 1950; žr. 187-190 psl.

¹⁴⁴ *Šventasis Raštas. Naujasis Testamentas*, II t., Regensburgas 1949; žr. 204-206 psl.

tų gundyti nusinešė ant aukšto kalno. Aš atvirkščiai. Tave gundyti nuo aukšto 'mokslų' kalno šokdinu žemyn, į liaudiškas, muzikiškas, bet tikrai lietuviškas ir Lietuvai labai reikalingas žemumas. Ar į jas šoksi — Tavo dalykas. Juk esi valdovas ir savo valios bei mašnos viešpats. *Dixi* [...]

Imk pasiryžęs ir išleisk *Tėvynės Sargą*. Jis turi išeit, nes jis reikalingas. Reikalingas ne tik partijai, bet ir tėvynei ir Bažnyčiai. Jei ne *Tėvynės Sargo* dvasios žmonės ir Lietuva kitokia būtų buvusi, ir Bažnyčia joje nebūtų klestėjusi. Mes patys [Vokietijoje] dar persilpni leisti. Ką Tu pasakysi? Aš labai laikiu Tavo taip ».

Krupavičius, būdamas perdėm *homo politicus*, — jis tuomet buvo Vliko pirmininkas, — vargu ar kitaip galėjo įvertinti Juro leidžiamų knygų parinkimą. Eidamas Leono XIII nurodytu keliu, jis siekė įgyvendinti krikščionišką demokratiją, o šiame kelyje jis laukė ir savo « mielojo brolio Jurelio » paramos. Šis gi daugiausia orientavosi į « savo » vyskupą Valančių, kurio darbus jis, bent leidžiant knygas, žymia dalimi kopijavo.

Bet ir nuo šiojo Juras daug kuo skyrėsi, nes visa jo individualybė jam teleido — itališkai tariant — *fare suo*, būtent padaryti tai, kas tiesiog plaukė iš jo savojo Aš, iš jo jausmingos prigimties. Dėl to Juras ir po 1950 metų. t.y. po šiaip jo labai vertinamo Krupavičiaus kritikos, liko ištikimas savo charakteringai linijai, parinkdamas ir toliau mokslininkus, menininkus, poetus, rašytojus, kompozitorius, su kuriais jis ir pats tikėjosi patekti į mūsų « Kultūros Olimpą ». Sekantieji leidiniai: Fausto Kiršos *Šventieji Akmenys* ir Jono Aisčio *Sesuo Buitis* tai įsakmiai įrodo.

Pasiūlymas prof. J. Griniui parašyti dramą *Mindaugo krikšto*
sukakčiai atžymėti

To krikšto sukakties proga (1251-1951) Juras karštai norėjo, kad šis įvykis tinkamai būtų paminėtas ir mūsų literatūroje. Tuo reikalu jis kreipėsi į *Darbininko* redaktorių S. Sužiedėlį (g. 1903), kuris tą sumanymą perdavė savo bičiuliui J. Griniui (g. 1902), tuomet vargusiam viename tremtinių lageryje prie Müncheno. Štai užkalbintojo atsakymas Jurui: «IRO Lager Schleissheim, München - Feldmoching, 1951.V.21 d. Prieš kiek laiko [...] man p. Sužiedėlis perdavė Jūsų siūlymą parašyti dramą iš Mindaugo gyvenimo, to karaliaus krikšto 700 metų proga [...] Man Jūsų sumanymas yra gana prie širdies, nes ir aš konkrečiai norėčiau prisidėti prie Jūsų iniciatyvos paminėti tą mūsų senovės valdovą. Tačiau man kliudo dvi aplinkybės: viena, tremtinio čigoniškas gyvenimas su visokiais netikėtinumais, kuriuos pašaliečiui sunku įsivaizduoti, ir antra, stoka literatūros apie Mindaugo gyvenimą. Šitą antrąją kliūtį gal kartais Jūs, Kunige Monsenjore, galėtumėte man padėti nugalėti. Būtent, gal Kultūros Institu-

to ar Alkos bibliotekoje yra V. Krėvės [1882-1854] drama *Mindaugas*, išleista Lietuvoje, regis apie 1934 metus. Nors kiek atsimenu, ji vaidinti netinka, bet gal jos skaitymas man galėtų sukelti vieną kitą naują mintį, ypač pažadinti vaizduotę ».

Užklaustas, kokios buvo to laiško pasekmės, Grinius (1975.VI.8) man iš Müncheno atsakė: « Jokios medžiagos iš Juro negavau ir nieko nerašiau [...] Dvejais metais vėliau, kai aš buvau Strassburge ir dirbau Laisvosios Europos kolegijoje [1952-1955], bene Mindaugo karūnacijos 700 metų proga, aš vėl laišku susisiečiau su Juru, o jis sutiko išleisti dvi mano dramatinės legendas [...] Tuos du kūrinius [*Stella Maris* ir *Mergelių kalnas* arba *Pilis ugnyje*] jis gražiai perrašydino ir su padėjėjų pagalba paruošė spaudai. Apie tai aš sprendžiu iš man atsiųstų nuorašų. Jūs gavęs, supratau, kad Juras šių mano dramų neišleis, kaip buvo ketinęs. Kokios buvo priežastys, nežinau, nes po to nebesu iš jo gavęs jokio laiško. Kadangi viena ir antra legenda liečia Mergelę Mariją, spėju, kad jos kur nors galėjo paliesti jo katalikiškąją ortodoksiją, kuri tada net katalikų rašytojams nepripažindavo teisės rašyti kitaip, negu vienas ar antras cenzorius-kunigas vaizduojasi. Žinau, kad tada Juras norėdavo oficialios bažnytinės cenzūros aprobatos. Dėl jos nemažai vargo turėjo Dr. A. Maceina, kurio veikalą apie Mariją *Didžiąją Padėjėją* leido prel. Pr. Juras» [1958 m.].

Tuo reikalu Prelatas (1976.XI.6) mane painformavo šitaip: « 1954 m. buvau [...] sunegalavęs [...] Turėjau važiuoti į ligoninę operacijai. Ligos metu buvau išblokštas iš normalaus gyvenimo vėžių, ir dramos reikalai galėjo apaugti buitimi. Šiandien, kokias galėjau turėti transakcijas su dr. J. Grinių išleidimo reikalais, visai neatsimenu. Belieka apgailestauti ». Tikrai.

Kan. M. Vaitkus siūlo išleisti jo eilėraščių rinkinį *Atsimerkus*

1952.I.14 d. Vaitkus (1833-1973) iš Peace Dale, R.I., rašė Jurui: « Gavau iš Jūsų didelį ir puikų knygų siuntinį — tiesiog karališką dovaną. Įdomiausias man Jūsų paties parašytosios. Betgi Jūs besą ir daug kitų knygų išleidę. Tai gražus kultūros žygis [...] Pastebėjau, kad Jūs nevengiate išleisti ir poezijos knygų. Tai [...] didelis pasišventimo aktas, kadangi tokių knygų publika negaudo. Išleidote mano mėgiamo Baltrušaičio, talentingo Aiščio-Aleksandravičiaus kūrinius. Garbė Jums ir ačiū — grožio vardan.

Ir aš turiu trejetą spaudai parengtų poezijos knygų. Manau sau: [gal] Mons. Juras [...] sutiktų išleisti ir mano bent vieną knygelę — bent eilėraščių rinkinį *Atsimerkus*. Būtų apie 100 puslapių. Reiktų spausdinti 500-600 egzempliorių. Honoraro aš jokio nereikalaučiau. Leidinys būtų Jūsų nuosavybė ».

1952.III.5 d. Vaitkus džiaugiasi viltimi: « Labai ačiū Jums už mielą laiškutį, rašytą 1952.11.16. Kad Jūs [...] neatsisakote, kai galėsite, išleisti ir mano kūrinį, tai liudija apie Jūsų širdies kilnumą. Savo *Atsimerkus* aš pirma duosiu į dvasinę cenzūrą, o paskui įteiksiu Putnamo seselių spaustuvei apkalkuliuoti, kiek atseis [...] Seselės dabar spausdina kitą mano knygą — *Vienatvėje* ».

« Siunčiu Jums pirmam ką tik išėjusią iš spaudos naują savo knygą *Vienatvėje* [...] kurios finansinę riziką pasiėmiau aš pats. Žinoma, bus man nelengva. Bet ką gi! Kai knyga parašyta, noris ją bent prieš mirtį pamatyti išleistą.

Dabar dėl *Atsimerkus*. Ji bus kiek mažesnė, nei šitoji [...] Sekmadienį įteikiau rankraštį seselei Anetei Teresei apkalkuliuoti, kiek atseis [...] Išreiškiau savo norą, kad knyga išeitų bent iki mano 70 metų sukakties, kuri bus sekančiais metais spalio 27. Ji atsakė, jog vien tik dėl Prelato P. Juro taip padarytų, jei jis praneštų norįs tą knygą išleisti ligi to laiko [...] Tad labai prašau — praneškite seselei Anetei Teresei, kad sutinkate būti leidėju [...] Kaip jau esu rašęs, sau honoraro nenoriu. O Jums būsiu visuomet dėkingas. Gal ir visuomenė» (1952.VII.31).

Dr. Petro Mačiulio veikalas apie Šv. Augustiną

Tokį pasiūlymą Prelatui padarė 1955.IX.13 d. kan. F. Kapočius (1895-1971) laišku, iš kurio cituoju šias ištraukas: « Dr. Mačiulis [1895-1978] yra rašytojas ir ypačiai žinomas garsių Giovanni Papinio [1881-1956] veikalų vertėjas. Šiuo metu jis yra išvertęs to autoriaus *Šventąjį Augustiną* [1929] Pats skaičiau rankraštį. Veikalas tikrai puikus ir be abejo labai naudingas. Tėvai Marijonai išleido jo verstus *Popiežiaus Celestino laiškus* [1947] ir [...] buvo pažadėję išleisti ir *Šv. Augustiną*, tačiau kažkaip vilkina [...] o pats Dr. Mačiulis nedrįsta jiems įkyrėti [...] Tadgi [...] turėdamas galvoje Jūsų, 'antrojo Vyskupo Valančiaus' misiją, drįsčiau paprašyti minėtą jo veikalą išleisti [...] Svarbiausias dalykas čia būtų, kad [Mačiulis, po sunkios operacijos] grįžęs iš ligoninės, turėtų džiaugsmo galutinai betaisydamas rankraštį, o tuo pačiu laiku pasijustų naudingas visuomenei [...] Jam tai būtų didžiausias vaistas [...] Prelatas padarei milžinišką pasitarnavimą Bažnyčiai, paremdamas Dr. Maceinos darbus, dabar bene paties Dievo patiekiamą progą padaryti gailastingo Samariečio darbą mūsų Dr. Petrui Mačiukui ».

Bet Juras dėl kažkokių kliūčių kan. Kapočiaus prašymo patenkinti negalėjo. Tuomet — Kun. Vyt. Bagdanavičiaus informacijomis (1976.XII.8 d. laiškas) — dr. P. Mačiulio *Augustiną* 1966 m. išleido *Ateities* leidykla, o mecenatu buvo prel. Ignas Kelmelis (1882-1969), Newarko lietuvių parapijos klebonas. Knygą Bostone spausdino *Lietuvių Enciklopedijos* leidėjas J. Kapočius, kanauninko pusbrolis.

Aštuoni Palaiminimai

Juras 1956.XII.18 d. Maceinai siūlė parašyti knygą apie *Aštuonis Palaiminimus* (Mt. 5,4). Maceinos atsakymas atspausdintas *Drauge*: « [...] Bet ašen imtis šios temos nedrįsau, nors Jūs pakartodami man ją vis primindavote. Kodėl nedrįsau? Aštuoni Kristaus palaiminimai yra tokie kilnūs bei gilūs savo turiniu, jog jie reikalauja būti gyvenami, o ne tik apmąstomi. Dar daugiau: sėkmingas jų apmąstymas gali būti įvykdytas tik tada kai jis kultų iš gyvenimo šiais palaiminimais. Tai aš jaučiau ir tebejaučiu labai aiškiai. Tuo tarpu mano gyvenimas anaipol nebuvo ir nėra anų palaiminimų išraiška: aš nesu nei romus, nei gailestingas, nei tyraširdis, nei taikadarys. Gal tik vienas vienintelis palaiminimas galėtų man tikti: 'Palaiminti, kurie liūdi' (Mt. 5,4), nes liūdesys iš tikro yra nuolatinė mano nuotaika »¹⁴⁵.

Šis atviras pasisakymas bene bus išdava tos gilios krizės, sukrėtusios jį 1955-1956 metais, nes jis 1955.III.4 d. sujaudintas pareiškė savo globėjui: « Labai galimas daiktas [...] kad teologiniais klausimais neberašysiu [...] neberašysiu lietuviškai [...] Toliau rašysiu vokiškai [...] Tai bus mano atsakymas į mūsų teologus, kurie metai iš metų niurna ir pyksta, kam pasauliškis kišasi į ne savo sritis ».

Juras, kuris paprastai mėgdavo pareikšti savo kritiką miglotais žodžiais, dabar Maceinai visai atvirai priminė tam tikrus jo būdo savotiškumus. Bet tuojau, lyg nusigando tokio savo atvirumo.

Tų pačių metų rudenį, 1955.X.24 d. į Maceinos duris Freiburge pasibeldė iš tėvynės atvykusi jo žmona Julija (Tverskaitė). Ji jaudinančiai maldavo vyrą grįžti Lietuvon, kur nebūsiąs persekiojamas ir galėsiąs dirbti pedagoginį darbą, kuo išgelbėsiąs visą šeimą — liguistą žmoną ir tris vaikus iš visų bėdų. Nors Sovietų pasiūlymas rodė perspektyvą padėti šeimai, bet jis, kad ir sukruvinta širdimi, nepasidavė. Dėl to ponija Julija po savaitės, skaudžiai apsvylusi, viena turėjo grįžti į pavergtąją tėvynę. « Jūs suprasite, mielasis Prelate, dabartinę mano nuotaiką. Ji yra tarsi po laidotuvių » (1955.XI.29).

Kitų metų pavasarį pasirodė prošvaistė, nes Freiburgo universitete jo « studentas » gavo dėstyti Rytų Europos filosofiją. Bet deja — « tai daugiau garbės pareiga, nes už jos išpildymą, gaunu 220 DM (55 dolerius) už visą semestrą. Tačiau apsiėmiau; gal tai bus ateičiai » (1956.VII.30). Po šita nauja, sunkia našta jis kuone sukniubo. Suprantama tad, kad Maceina, taip mažai « palaimintas », apie anuos Palaiminimus rašyti nepajėgė. Bet tai nereiškė, kad jis plunksną būtų padėjęs, nes tai būtų buvę

¹⁴⁵ Antano Maceinos laiškas Prel. Pranciškui Jurui, žr. *Draugas*, 1976.VII.10 d., 161 (28) nr.

visai prieš jo prigimtį. Maceina su plunksna užgimęs, su plunksna ir mirs. Dėl to jis, kad ir visokių bėdų bei ligų kamuojamas, patvariai tęs savo darbą.

Projektas išleisti lietuviškas pasakėčias

1957 m. gegužės 30 d. Juras gavo iš Worcesterio, Mass., išsiųstą laišką, kuriame žinomas rašytojas ir pedagogas Antanas Giedraitis (1892-1977) jam išdėstė šį, — kaip siuntėjas išsireiškė, — « nekasdienišką reikalą »: « Mano brolis Dzidorius sakė, kad esąs kada su Jumis kalbėjęs dėl mano pasakėčių išleidimo ir gavęs Jūsų palankumą [...] Būčiau labai Jums dėkingas, kad galėtumėte paskirti lėšų mano pasakėčioms išleisti [...] 172 puslapių pasakėčių knygos atspausdinimas atsieitų 950 dolerių apytikriai [...] už 1000 egzempliorių [...] Tai brangoka. Su klišių pagaminimu jau išeitų per 1000 dolerių [...] Brolis sakė, kad pinigus Jums reikėtų grąžinti per kokius dvejus metus ».

Juras teigiamai atsiliepė, nes išleisdamas šias pasakėčias, jis norėjo vykdyti dar vieną Valančiaus darbuotės punktą — išsaugoti tautosakos turtus. Nors vyskupas dėl aibės kitokių darbų ir nespėjo jų surinkti, bet kitų surinktus, (pavyzdžiui patarles), jis — vysk. A. Baranausko paliudijimu, — « sudėjo vienon vieton ir spaustuvėn padavė ». Nors Juras ir šiuo atžvilgiu norėjo sekti jo spindinčio pavyzdžio pėdomis, tatau betgi jam nepavyko, nes kaip jis man 1975.IV pranešė — Giedraitis vis ieškodamas naujos medžiagos, savo darbo nepajėgė pabaigti, nors jo jau surinktos pasakėčios nebūtų tilpusios nė į du tomus.

Kun. Jono Bičiūno pasiūlymas išleisti jo veikalą apie vysk. Valančių

1958.III.19 d. kun. Jonas Bičiūnas iš Romos kreipėsi į Jurą laišku, iš kurio cituoti šie sakiniai: «Esu paruošęs įdomią studiją [...] *Katalikų Bažnyčios juridinė padėtis Rusijos imperijoje pabaigoje 18 ir pirmoje pusėje 19 šimtmečių*. Bet labai sunku su išleidimu. Nors ji [parašyta] italų kalba, bet jei rastųsi leidėjas, galima būtų paruošti lietuvišką laidą. Italijoje [ji] susilaukė nemaža susidomėjimo [...] Taipgi įdomi mano disertacija apie vysk. Valančių [...] Norėčiau dirbti tarp lietuvių, bet sunku rasti vietą, kur būčiau reikalingas. Gal Monsignoras duotumėte kokią sugestiją. Pas mus kalbama, kad tarp Amerikos lietuvių nėra kas veikti, nes lietuvių kunigų esą visur pakankamai ».

Kas yra tas kun. Bičiūnas? Gimęs 1908 metais Rokiškio apskrityje, Bičiūnas, lankęs Kauno kunigų seminariją, 1938 m., t.y. gana vėlai, buvo išventintas į kunigus. Įsikalbėdamas turįs mokslininko gabumus jis Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-Filosofijos fakultete bandė gau-

ti teologijos licenciato laipsnį. Tuomet egzaminų komisija, suvokusi jo ribotumus, jam patarė to nesiekti. Po to jis išvykavo įvairiose Panevėžio diecezijos parapijose, o paskui 1942 m. vysk. M. Reinio (1884-1953) buvo kviečiamas į Vilnių, kur ėjo katedros vikaro pareigas, dirbo kurijoje ir dėstė Politechnikos mokykloje. 1944 m. pasitraukęs iš rusų okupuotos Lietuvos, pradžioje dirbo Berlyne, vėliau Bamberge ir nuo tų metų rudens karštai siekiamoje Romoje.

Ten jis pirmiausia mėgino stoti į Gregorianumą, kuris betgi jo nepriėmė, paskui jis per ištisą dešimtmetį studijavo trijuose universitetuose: Orientaliniame Institute, Angelicume ir ant galo dar Laterano universitete, kuriuose jis iš eilės įsigijo teologijos, bažnytinės teisės ir dar Rytų bažnytinės istorijos daktaratus. «Bendrai sakant, — taip mane painformavo J. Vaišnora (1977.VII.9), — kun. J. Bičiūnas neturėjo moksliniam darbui gabumų. Tuos tris doktoratus [...] gavo, kaip sakoma, 'iš bėdos'. Profesoriai, matydami jo nepaprastą darbštumą ir atsižvelgdami į jo jau ne jaunuolio amžių, be to dar tremtinį, suteikė jam tuos laipsnius, kuo jis labai didžiavosi ir afišavosi visur prisistatydamas kaip *triplex doctor*... » « [Orientaliniame Institute disertacijos] gynymo metu, — pastebi prel. Tulaba (1977.1.19), — vienas iš profesorių jam aiškiai pasakė, jog suteikiamas laipsnis neduoda jokio pagrindo manyti, kad jis esąs kvalifikuotas būti mokslininku ».

Iš jo istorinių studijų, liečiančių Lietuvą, žymėtinas 1952 m. parašytas darbas apie Valančių. « Kai jis gynė savo disertaciją apie *Vyskupą Valančių ir jo santykius su rusų valdžia*, — tęsia kun. Vaišnora savo informaciją, — [...] man beklausant buvo gėda, kad tai lietuvis. Vienas iš profesorių labai taikliai pastebėjo, kad doktorantas nedavė Valančiaus laikų aplinkos [...] — trūksta Valančiui ir jo veiklai fono». Tos nuomonės buvo ir Ivinskis, palydėdamas šį darbą atodūsiu: « Gaila Valančiaus! ». Ir veikale apie Katalikų Bažnyčios stovį caristinėje Rusijoje, Bičiūnas, žinovų tvirtinimu, šokęs aukščiau, negu pajėgęs.

Nežiūrint savo nesėkmės, Bičiūnas dar gilyn metėsi į istorijos laukus, nes « prisirinko begales medžiagos Vatikano ¹⁴⁶ archyvuose, — tęsia J. Vaišnora, — ir rengėsi parašyti kapitalinį veikalą apie Vilniaus Akademiją, šį tą iš to užsimoto darbo atspausdino lietuviškuose žurnaluose ¹⁴⁷, bet prie paties pagrindinio darbo nepriėjo. Kai prof. Ivinskis suorganizavo [Romoje] prie L.K. Mokslo Akademijos Centro Istorikų Sekciją, iš [pradžios] jai priklausė [Bičiūnas], bet netrukus nutraukė santykius su ja, nes niekad nesutikdavo su kitų nuomone ».

¹⁴⁶ Tikriausiai: Jėzuitų Archyve.

¹⁴⁷ *Pirmieji jėzuitai Vilniuje*, žr. *Tautos Praeitis*, Chicago 1965, II t., 2(6) knyga, 49-80 psl.; *Pirmosios jėzuitų kolegijos įsteigimas Lietuvoje — Vilniuje (1570)*, žr. *Tautos Praeitis*, 1967 m. II t., 3-4(7-8) knyga, 3-93 psl.

Nemokėdamas Romos įtikinti, Bičiūnas bandė savo laimės ieškoti Amerikoje: Norėjo vykti pas Lawrence'o kleboną ir jo pagalba išspausdinti savo raštus, ypač itališkai parašytąją disertaciją¹⁴⁸. Bet apie šias pastangas Juras (1976) man trumpai tepranešė: « Aš jį šelpiau Mišių aukomis su pridėčkais ». Sudužus ir šiai vilčiai, besiblaškęs « istorikas » turėjo pasiikinti Romoje, kur 1963 m. išspausdino lotyniškai parašytą studiją apie garsųjį kardinolą jėzuitą Robertą Bellarminą (1542-1621)¹⁴⁹.

Galop jis turėjo pasitenkinti pastoracija, ir tai, būtent, italų tarpe: Antai buvo Šv. Juozapo bažnyčios administratorium. Popiežius Jonas XXIII jį paskyrė Šv. Petro Bazilikos kanauninku-beneficiatu, o vėliau Paulius VI pakėlė jį į monsinjorus.

Bet ir šioje, plotmėje Bičiūnas sutiko sunkumų, nes jam trūko sveikatos: į amžiaus pabaigą nusilpo klausa ir pradėjo kankinti vėžys. Mirė 1975.IV.6 d. Palaidotas Romoje. *Draugas* išspausdino tradiciniu stiliumi parašytą velionio nekrologą¹⁵⁰. Iš Amerikos atvykusi jo sesuo dalį J. Bičiūno palikimo — knygas ir jo surinktą archyvinę medžiagą pavedė L. K. Mokslo Akademijai. Gal iš tos medžiagos šį tą būtų galima panaudoti Lietuvos istorijos rašymui?

Projektas išleisti vaikams katekizmą

1958 metais Juras sumanė dar išleisti išeivių vaikučiams iliustruotą spalvotą katekizmą ir tam tikslui lietuvių saleziečių spaustuvei Italijoje pradžiai nusiuntė tūkstantį dolerių. Bet čia jam kelią užstojo kan. J. Končius (1891-1975), Balfo valdovas, kuris su tais pačiais saleziečiais nutarė išspausdinti 15.000 egzempliorių tokio pat pavidalo katekizmo. Juras, norėdamas išvengti konkurencijos su savo veržliuoju konfratru, jam užleido vietą ir garbę. « Noriai sutikau, — rašė jis man 1976 m. (be tikslesnės datos) — [ir] tuomi reikalas pasibaigė. Auka [1000 dolerių] pasiliko auka ».

Dar lauktinas Tėvo V. Gidžiūno veikalas apie Katalikų Bažnyčios istoriją Lietuvoje

1964 m. Juras buvo paprašęs kun. dr. V. Gidžiūno, O.F.M. (g. 1912) parašyti *Lietuvos Bažnyčios istoriją* ir ta proga jam 1964.X.7 d. rašė:

« Mano išleistųjų knygų sąrašė tokios svarbios knygos kaip *Lietuvos*

¹⁴⁸ *Relazioni di M. Valančius vescovo di Samogitia in Lituania con il governo russo nell'epoca da 1850 al 1875.*

¹⁴⁹ *Doctrina ecclesiologica S. card. Bellarmini cum illa Johannis card. di Torre-cremata comparata.*

¹⁵⁰ K. R[azminas], Prel. Jonas Bičiūnas, žr. *Draugas*, 1975.V.1, 102 nr.

bažnyčios Istorija dar neturiu. Ir bendrai imant lietuvių kalboje šio turinio knygų labai pasigendame. Dabar belieka džiaugtis, sveikinti Tamsą už jos parašymą, ir dėkoti Dievui. Tikiu, kad gerasis Viešpats neliks Tamstai skolingas už jos parašymą, ir man už jos išleidimą. Gi skaitytojai, neabejoju, bus dėkingi. Prie šio laiško pridėdau čekį vertės tūkstančio dolerių ».

Bet kaip jau nevieną kartą mūsų leidėjo praktikoje įvyko: veikalo rašymas užsitęsė. Kodėl taip atsitiko, paaiškėja iš šio Tėvo Gidžiūno 1976.XI.22 d. man atsiųsto laiško: « Pasaulinės parodos metu New Yorke [1964 m.] susitikau prel. Jurą ir [...] užsiminiau jam apie sumanymą [išleisti Lietuvos Katalikų Bažnyčios istoriją anglų kalba]. Jis nepritarė mano planui, bet patarė man rašyti plačią Katalikų Bažnyčios istoriją Lietuvoje. Kadangi aš jau buvau pradėjęs eilę tokių straipsnių žurnale *Lux Christi*, tai aš jo nuomonei pritariau. Tada jis man ir atsiuntė tą 1000 dolerių, kuris tebestovi padėtas taupymui mūsų spaustuvės sąskaitos vardu ».

Bet toliau visoki kiti įsipareigojimai savo ordinui bei *Lietuvių Enciklopedijai* Tėvą Gidžiūną sukliudė ištėsėti, o dabar (t.y. 1977 m.) « mano ordino vadovybės įsakymu rašau mūsų vienuolio Tėvo Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos (1771-1849) biografiją, nes norima užvesti jo beatifikacijos bylą. Kai šią knygą užbaigsiu, planuoju grįžti prie Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos. Iki protestantizmo galo imtinai ji jau parašyta. Tai duotas prel. Jurui žodis nėra sulaužytas. Jei Dievas man duos sveikatos, šis veikalas tikrai išvys pasaulio šviesą ». Laukiame.

Trys stori aplankai prašymų ir pasiūlymų

Daug daugiau negu sumanymų buvo pasiūlymų, ypač prašymų įvairiausiais kultūriniais, visuomeniniais, socialiniais, meno ir asmeniškais reikalais. Tokių prašymų laiškų susidarė trys dideli, stori aplankai. Daugeiui Juras padėjo, daugelis jam dėkojo, jo vardas buvo nuolatos kartojamas spaudoje. Jei vieniems padėjo, gali padėti ir kitiems, manė esantieji bėdoje, kreipėsi į jį, kaip į neišsenkantį visokios pagalbos visokeriopuose reikaluose, nepagalvodami, kad vieno žmogaus ištekliai negali būti neriboti ir, be to, nežinodami, kiek Juras tokių prašymų gaudavo.

Bendro vaizdo dėliai, štai tokių prašymų, kad ir nuobodus, išskaičiavimas: V. Rimšelis siūlo išleisti Br. Zumerio knygą *Dabarties sutemose*, A. Rukša — jo verstą Vergilijaus *Eneidą*, V. Bagdanavičius — angliškai jo studiją apie pasakas ir jo verstą kardinolo Newman veiklą *Apologia pro vita sua*, J. Mačernis prašo išleisti lietuviškai jo ispaniškai parašytą veiklą *El hombre ¿un enigma?* A. Ramūnas siūlo perspausdinti Vl. Šilkarškio poleminį veikalėlį *Tikėjimas ir mokslas*, išleistą Lietuvoje prieš karą. Dr. Juozas Girnius teiraujasi, ar neišleisti jo studijos atre-

miančios ateizmą (greičiausiai *Žmogus be Dievo*). Juras žada išleisti dr. St. Bačkio disertaciją apie Lietuvos konkordatą *Le Concordat entre la Lithuanie et le Saint-Siège*. A. Ružancovas prašo paremti *Knygų Lentynos*, o kun. J. Tadarauskas — vienintelio lietuvių laikraščio Skandinavijoje *Spinduliai* leidimą. Kun. J. Matusas prašo išleisti jo parašytas knygas, ypač veikalą apie *Lietuvos materialinės kultūros istoriją*, Pr. Alšėnas — jo straipsnių rinkinį ir knygos *Lietuva bolševikų okupacijoje* antrąją laidą, Th. G. Chase — antrą laidą knygos *The Story of Lithuania*, VI. Mingėla — jo ruošiamą monografiją apie Miluką. P. Juknevičius, *Lux* leidyklos direktorius, siūlo išleisti arkiv. J. Skvirecko paruoštą 400 psl. knygą *Svenč. Marijos apsireiškimas Fatimoje*. P. Babickas prašo išleisti lietuviškai jo knygą apie Lotynų Ameriką *True Story*, S. Gabaliauskas — jo paskaitą, kun. Senkus — jo *Giesmyną*, kun. J. Gutauskas — jo knygą *Vaiko Dievas ir religija*, Albertas N. Tarulis — *The Sea of Socialist Revolution*. Iz. Matusevičiūtė siūlo išleisti prof. Hermann'o *Įvadas į lietuvių kalbą* ir pasirūpinti jo puikia lituanistine biblioteka. Kun. A. Kezys prašo finansuoti filmo *V-sis Lituanistikos Instituto suvažiavimas* paruošimą. Prel. M. Krupavičius siūlo išleisti jo straipsnių rinkinį, *Tėvynės Sargą*, dr. P. Mačiulio rankraštį ir Ružancovo *Bibliografijos Žinias*. Lietuvių Kultūros Institutui V. Sirvydas prašo padėti išleisti jo knygą *J. O. Širvydas, Biografijos bruožai*, L. Andriekus — jo eilėraščių rinkinį *Kraujo kerštas*, T. Žiūraitis — knygą *Žodis ir gyvenimas*, bei vokiškai leidžiamą sudėtinį veikalą *Žmogaus asmenybės klausimu*, kuriame yra ir jo studija. Alfonsas Šešplaukis siūlo išleisti jo *Sonetus*, eiliuotą maldaknygę vaikams, jo paruoštą lietuvių kalbos gramatiką, pasaulinės poezijos antologiją *Stella Maris, Marijos žemė*. K. Klastautas prašo paskolos išleisti knygai Kolumbijoje, P. Jurgėla — paramos knygos vertimui. Ir taip toliau.

Nors nepriklauso knygų skyreliui, tačiau vaizdo pilnumui, verta pridurti ir kitokius gausius prašymus asmeniškais reikalais. Kadangi Juras pirmas atsiliepdavo su auka ir parama kultūros ir visuomenės reikaluose¹⁵¹, visai nenuostabu, kad į jį kreipdavosi pagalbos prašydami tautiečiai. Paprastas, dalinis išskaiciavimas yra jau pakankamai iškaltus.

¹⁵¹ Jis pirmas paaukojo 1000 dolerių Religinės Šalpos leidžiamai knygai *Persekiojamoji Lietuvos Bažnyčia*. Jis mecenatas-kūrėjas Lituanistikos Instituto Fordhamo universitete (New Yorke), mecenatas Čiurlionio vardo Meno galerijos Chicagoje, mecenatas dail. Pautieniaus paveikslo tai galerijai, mecenatas *Aidų* premijos prof. Ivinskiui už jo veikalą apie Merkelį Giedraitį, mecenatas leidinio *L'Arte lituana cattolica contemporanea* Romoje. Jis rėmė laikraščius *Tėvų Kelius* Venecueloje, *Tėviškės Žiburiai* Kanadoje, *Aidus* Vokietijoje, *Darbininką* Amerikoje, lietuviškąją programą per Madrido radiją, padėjo T. Žiūraičiui išleisti jo disertaciją. Jis pirmas atėjo į pagalbą ir atsikūrusiai tremtyje Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijai ir visą laiką ją globojo ir rėmė. Juras yra ne tik kultūros ir mokslo rėmėjas, bet ir labdaros, religinės veiklos. Jis rėmė Švenč. Jėzaus Širdies Seserų kongregaciją Šiauliuose, šv. Kazimiero kolegiją Romoje, pranciškonų gimnaziją, visokias kongregacijas ir vienuolynus,

Gal daugiausia buvo prašoma knygų, šv. Mišių stipendijų, paramos baigti mokslą, įsigyti darbo priemonės ir piniginės pašalpos. Šv. Mišių stipendijų prašo vysk. T. Matulionis savo vyskupijos kunigams, kun. K. Matulaitis — marijonų kunigams Romoje, kun. V. Balčiūnas — šv. Kazimiero kolegijos kunigams Romoje, kun. Al. Lipnickas iš Lille, kun. Lagis iš Fribourgo, kun. J. Prunskis — studijoms baigti, taip pat kun. Br. Strazdas, kun. T. Žiūraitis, kun. J. Vaškas, M.I.C., net latvių vysk. Jezups Rancans kreipėsi į Jūrą, prašydamas šv. Mišių stipendijų Latvijos kunigams tremtyje.

Knygas Juras siuntinėjo nemokamai kunigams, seserims, pasauliečiams į įvairius kraštus: Lietuvą, Vokietiją, Italiją, Braziliją, Kolumbiją, Venecuelą, Čilę. Bet jų ir prašymai buvo gausūs. Seserys Širdietės iš Antalieptės prašė mokyklai knygų, Žagarės vidurinės mokyklos direktorius prašė knygų « Spaudos Muziejui », Švėkšnos Blaivybės draugijos knygyno vedėjas irgi knygų, režisierius Pilka taip pat knygų, Prižgintas — Šv. Rašto, iš Lietuvos prašo maldaknygių, kazimierietės knygų mąstymui, marijonai žurnalų studentams, giminės iš Lietuvos — laikraščių.

Kun. Jakaitis iš Argentinos 1950 m. prašo pagalbos įsigyti spaustuve laikraščiai *Laikas* leisti, kun. Pr. Brazys iš Avellanada prašo linotipo, kun. Ragažinskas iš Sao Paulo prašo spaustuvei bent 200 kg raidžių, kiek vėliau prašo linotipo. Kun. Tamošiūnas iš Kolumbijos prašo paramos tenykštės koplyčios įrengimui, kan. Dogelis — paramos *Pavasario* namų statybai Kaune, kun. Lapis — aukų šv. Jurgio bažnyčiai Šiauliuose, « Charles » iš Kauno prašo religinio turinio filmelių Prisikėlimo bažnyčiai, brolis Jeronimas, O.F.M., prašo aukų įrengimui lietuviško altoriaus vienoje (trečioje) iš *Via dolorosa* stacijų Jeruzalėje ir aukos savo reikalsams, vysk. T. Matulionis prašo suorganizuoti įrengimą lietuviško *hospitium* — užiegos namų Jeruzalėje, o vėliau — Švenč. Sakramento adoracijai įrengti koplyčią, kun. Ragažinskas iš Sao Paulo nupirkti mokyklai pastatą, Nekalto Prasidėjimo Seserys prašo pagalbos įsigyti kino aparatą vaikų darželiui Palangoje, kun. Pr. Manelis prašo maisto ir drabužių lietuviams klierikams, atsidūrusiems Eichstatte (Vokietijoje), T. Bernatonis, O.F.M.Camp., — paramos Vasario 16 gimnazijai ir kunigų rekolekcijoms, P. Kiaulėnas — padengti 100 dolerių skolą, padarytą Lietuvių Dailės Instituto Amerikoje, beruošiant religinio meno parodą, kun. Pata-

Prisikėlimo bažnyčios ir ateitininkų namų statybą Kaune, lietuvių bažnyčios statybą Montevidėjuje, saleziečių statybą. Jis pirmas aukojo Religinei Lietuvių Šalpai, jo dosnumas siekia net Pietų Afriką — Durban vyskupiją. Jis sudarė ar išrūpino apie 80 affidavitų tremtiniais įvažiuoti į Ameriką ir įvažiavusiais rūpinosi, juos globojo.

Teisingai Krupavičius jau 1949.IX.15 dieną rašė Juru: « Amerikos Lietuva, rodos, tik Juru ir gyva. Kur tik lietuviškas reikalas, ten ir jis su visa savo kilnia širdimi ir karštais lietuviškais norais. Balkūnas ir Juras — du šulai».

lavičius prašo motociklo, nes apšlubo. 23-metų vyrukas, vos tebaigęs pradžios mokyklą, norįs būti kunigu, prašo pagalbos, kitas giminaitis — leidžiamas į mokslą, kitas paramos baigti muzikos studijas ir įsigyti fortepioną, Angelika Matukaitė Amerikoje, Margarita Macevičiūtė Romoje, Salomėja Narkeliūnaitė Amerikoje — pagalbos ar paskolos studijoms baigti, St. Gabaliauskas prašo paskolos įsigyti mašinai saldainiams gaminti. Kun. Lapelis siūlo pakviesti prel. K. Šaulį iš Šveicarijos į Ameriką, nes jis vienas svetimųjų tarpe. Juras raginamas pasirūpinti min. J. Šaulio bibliotekos likimu. Prof. P. V. iš Ženevos prašo rūpintis jo sūnumis: parinkti mokyklą, globoti morališkai. Kun. J. Bogužas prašo laivakortės kun. St. Grigaliūnui, Masaitienė — affidavito, Algirdas Gustaitis — pagalbos pasiekti Ameriką, T. Zeliauskas — rūpintis vienu mokiniu ir saleziečių vienuolynu. T. Rėklaitis prašo suorganizuoti pagalbą arkiv. J. Matulaičio beatifikacijai remti, P. Jurkus, Lietuvos Rašytojų Draugijos sekretorius, — pagalbos premijoms, A. Damušis — bent moralinės paramos kuriant Dainavos stovyklą. Rengiamas koncertas Naujojoje Anglijoje — Nasvytis prašo Jurą 2500 dolerių paramos Čiurlionio ansamblui. Į jį kreipiasi ir dailininkai K. Varnelis, A. Rūkštelė, K. Žoromskis, A. Varnas, A. Tamošaitienė ir kiti.

Atrodo Juras būtų buvęs Švietimo ministerija, valstybinio masto socialinės globos įstaiga ar prekybos ir pramonės bankas. Taip betgi nebuvo. Nenuostabu todėl, jei pats Juras kalba apie « finansinės sausros laikotarpius »: « Ypatingą dėmesį kreipiau į katalikiškąją spaudą ir labdarą. Tačiau savo silpnomis fizinėmis jėgomis ir negausiais pajamų šaltiniais nepajėgiau pasitarnauti visiems, kurie prašė mano pagalbos. Beveik visos mano išleistos knygos finansiškai buvo nuostolingos. Taigi investuoti pinigai į spaudą negrįžo. Kurie autoriai kreipėsi į mane finansinės sausros laikotarpyje, prašydami, ar negalėčiau išleisti jų kūrinius, nepajėgiau duoti jiems teigiamo atsakymo. Į šių kategoriją įėjo kan. M. Vaitkus, dr. P. Mačiulis, dr. J. Girnius ir kiti žymūs rašytojai, kuriems negalėjau patarnauti », rašė Juras 1977.VI.28 d. autoriui.

4. PASTANGOS IŠLEISTI IVINSKIO VEIKALĄ APIE MERKELĮ GIEDRAITĮ

Juro išleistų knygų sąrašė trūksta jo numatyto veikalo apie Medininkų vyskupą Merkelį Giedraitį (1536-1609). Mūsų mecenatas aistringai siekė tokia knyga praturtinti mūsų kultūros istoriją, tačiau tatau didžiam jo nusivylimui nepavyko. Tos nesėkmės priežastis pirmiausia glūdi tose apverktinose sąlygose, kuriose tuomet gyveno numatytasis autorius prof. dr. Zenonas Ivinskis (1908-1971). Šį nepasisekimą Juras giliai pergyveno ir skaitė skaudžiausiu pralaimėjimu, nes jam neleido padaryti patriotinio darbo, kuris prie Giedraičio būtų prijungęs ir jo paties vardą.

Kadangi šis epizodas yra itin būdingas Prelato leidyklinei veiklai ir kartu reikšmingai nušviečia jo santykius su vienu žymiausių mūsų istorikų, čia visa ta istorija su *Giedraičiu* kiek plačiau aprašoma skyrium. Tam aš daugiausia pasinaudodsiu 57 (jų vienas be datos) užsilikusiais Ivinskio laiškais Jurui ir dar keturiais pranešimais, Prelato jam siųstais, kuriuos gavau iš istoriko našlės, gyvenančios Bonnoje.

Atgal žvelgdamas į šį savo veiklos epizodą, Juras man (1975.V.8) šitaip nušvietė visą reikalą: « Apie santykius su prof. Z. Ivinskiu mažai ką tegaliu pasakyti. Asmeniškai su juo tesu susitikęs vos kelis kartus. Susirašinėjimas laiškais buvo labai retas ¹⁵². Aš jį pamylėjau kaip gabų kataliką istoriką, sugebantį surasti retus šaltinius ir iš jų išsemti labai vertingą lituanistinę archyvinę medžiagą [...]

Apie vysk. Giedraitį esu skaitęs knygose ir jis mano širdyje, kaip ir vysk. Valančius, buvo labai didelių nuopelnų, garbingas ir net šventas asmuo. Buvau pasiryžęs išleisti prof. Z. Ivinskio parašytą jo monografiją. Bet kažkodėl jos išleidimą autorius delsė, nors aš pakartotinai prašiau šį veikalą paruošti greičiau. Atsakydavo, kad užtinkąs dar daug naujos medžiagos, kad netilpsianti į vieną tomą, kad reikės išleisti dviejuose tomuose etc. Dar kartą yra užsiminęs, kad nusiuntė prof. A. Maceinai peržiūrėti [...] Tada ateidavo man mintis, kad profesorius turi kitą planą. Gal kitas asmuo ar kokia leidykla sutinka atspausdinti ir t.p. Tada santapus panaudojau kitiems leidiniams, nors apie tai jam nieko nesakiau ir galvojau išlaikyti pažadą. Apie honorarą, spaustuvę, knygos tiražą ir jos platinimą neužsiminiau. Jis irgi nieko apie tai neminėjo. Beje, dar

¹⁵² Čia tebūna leista pastebėti, kad vis dėlto vien Ivinskio laiškų yra užsilikę 57.

esu prašęs atsiųsti į Alką atliekamų lituanistinių istorinių mikrofilmų. Žadėjau atsilyginti. Keletą jų atsiuntė. Ką jos liečia, neišskaičiau.

Gyvendamas Romoje, profesorius niekada nėra nusiskundęs dėl pragyvenimo ir niekada neprašė finansinės paramos. Kai [jis] persikraustė į Vokietiją profesoriauti [1963], mūsų santykiai sulėtėjo. Man ateidavo mintis, gal jis skurdo Romoje? Gal man reikėjo siųsti jam kąsnelį nuo savo stalelio...?»

Reikia mums žinoti, kad Ivinskis Romoje vykdė tikrą misiją: Jurogi interesas buvo kur kas siauresnis — iš istoriko išgauti vieną atskirą veikalą, kuriuo jis norėjo apvainikuoti savo leidžiamų knygų seriją, juktas aprašytinas vyskupas nebuvo eilinis Bažnyčios dignitorius, o Juro numylėtojo Valančiaus pirmtakas, tarsi koks Valančius dar prieš Valančių, kuriam literatūrinį paminklą pastatyti buvo karštas Prelato noras. Jis pats jį pagarbiai buvo minėjęs savo 1945 m. išspausdintame veikale *Šventųjų Gyvenimai*, o dabar iš istoriko profesionalo susilaukti pilną Giedraičio darbuotės aprašymą, buvo džiugi viltis.

Veikalui spausdinti Juras autoriui dar iš anksto siuntė vieną, kitą tūkstantinę. Per ilgus metus jis laukė veikalo užbaigimo, kol po kelių likos metų turėjo įsitikinti, jog visos jo viltys bus tuščios. Užsirūstinęs, jis karčiais žodžiais kreipėsi ne į vieną Ivinskio bičiulį su prašymu paskatinti *Giedraitį* vis tobulinantį autorių. Bet ir šiems paraginimams palikus be sėkmės, Juras nusiminė ir atšalo.

Kaip į visus tuos priekaištus bei spaudimus žiūrėjo pats autorius Ivinskis? Būdamas dar istorijos studentas, jis mūsų universitete buvo išgirdęs, kad norint suvokti istorišką tiesą, būtinai reikia eiti *ad fontes*. Šis prof. A. Alekno (1872-1930) primygtinai kartojamas šūkis jį toliau taip įpareigojančiai lydėjo per visas jo studijas bei tyrinėjimus, kad niekad nepasitenkino tuo, ką kiti buvo rašę, nes organiškai nekeitė dešimto vandens nuo kieseliaus — visų tų kompiliacijų bei nurašinėjimų iš ankstyvesnių autorių veikalų. Ir kur geriau sutiksi gryną Lietuvos istoriją, ypač jos bažnytinį aspektą, jei ne Romoje? Tad knisinėtis Amžinojo Miesto archyvuose bei bibliotekose jam pasidarė pareiga bei laimė kartu.

Tuose archyvuose Ivinskis tiesiog apsvaigo pastebėdamas, kad jam lemta regėti tai, ko dar joks lietuvis, o gal iš viso nei joks istorikas, lig šiol nebuvo matęs. Čia kuone kiekvienas dokumentas jam patiekė naujus faktus, atidengė kitokius horizontus, įvedė į neapšviestus šimtmečius, išaiškino miglotas epochas, per kurias tyrinėtojas iš Žemaitijos užkampio žengė išplėstomis, nustebintomis akimis. Ir taip nuo legendariškų Mindaugo dienų iki jo paties skurdžios išeiviškos buities. Jam sukosi galva nuo tos milžiniškos panoramos ir nuo savo drąsos ją atvaizduoti bei paskelbti savo tautiečiams, kurie turėtų žinoti visą tiesą apie lietuvių išeitą istoriškąjį kelią.

Šis ryžtas Ivinskį taip užvaldė, kad jis kantriai pakentė tą nykų

gyvenimą, kurį negailestingas likimas jam buvo skyręs. O ta kasdienybė tikrai nebuvo žavi — kuone ubagiškas stalas smaugiančioje vieatvėje. « Esu vienišas, — rašė jis (1951.11.15) Maceinai¹⁵³, — mano draugų vis mažėja ». « Reikia pačiam siūti kiekvieną guzikėlį; reikia pačiam kojines plauti », — skundėsi jis (1949.XI.12)¹⁵⁴. « Kūčių vakarą rašiau prie sūrios silkutės N. knygos recenziją » (1954.1.2) ¹⁵⁵. Ne visi, statantieji jam visokių reikalavimų, pajėgė suprasti padėtį pasauliečio, vienišai vargstančio milijoniniame skruzdėlyne, kurio kalbą jam dar reikėjo išmokti ir kur jis pasigedo šilumos, globos, draugų. Tik 1957 metais, vedus jam Londone dirbančią slaugę Pauliną Talanskaitę, nors kiek palengvėjo ta našta, kurią — anot kun. J. Vaišnoros, M.I.C. — jis nešė kaip tikras mokslo kankinys.

Tokiu jis tikrai ir buvo. Tačiau ne kitų priverstas, o asmeniniu apsisprendimu, nes 1949 m. išsiverždamas iš tremtinių lagerių Vakarų Vokietijoje, Ivinskis nepasinaudojo kvietimu dviejų kolegijų Amerikoje, kur neblogai būtų įsikūręs, o pasuko *ad fontes* ir tuo pat į nesibaigiantį vargą. Bet ką tai reiškia palyginus su tomis istorijos vizijomis, jokio lietuvių dar neregėtomis, kurios jį padarė turtingiausiu bei laimingiausiu iš visų lietuvių istorikų!

Tokį aš 1957 m. jį, senąjį savo kolegą iš Vytauto Didžiojo universiteto laikų, sutikau Romoje, kur mudu, vieninteliai išlikę Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Centro Valdybos nariai, dalyvavome jos atgavinyje Vakaruose. Tuomet jis, mane vedžiodamas po Amžinąjį Miestą, kaip iš gausybės rago apibėrė savo žiniomis. Jas dar vakarais be sustojimo papildė savame kukliame butelyje, kuris iki lubų buvo prikrautas knygų, mikrofilmų, fotokopijų. O ant stalo vyno stikleliui ir sūrio šmoteliui vos buvo vietos, tiek jis buvo apkrautas rankraščiais. Tuomet man pasidarė aišku: Ivinskis nėra tik istorikas, jis yra pati istorija.

Šis užsidegimas labai ėjo į sveikatą ir *Giedraičiui*. Ir ne jam vienam, o ir kitiems lygiagrečiai vykdomiems darbams, taip kad persvarstymams, taisymams bei perrašinėjimams galo nebuvo. O kai tam aistringam žinių medžiotojui atrodė, jog jis jau išsėmęs šiapus «Geležinės uždangos» sukrautus turtus, jis *Giedraičiui* naujos medžiagos per prof. K. Jablonskį (1892-1960) pasiprašė dar iš okupuotosios tėvynės. Pasinaudodamas ir šiomis senienomis, Ivinskis kelis skyrius taip nuodugnai perredagavo, kad Jurui, niekad nerašiusiam mokslo veikalo ir dėl to vargu ar supratusiam kokias sunkenybes turi įveikti istorikas, atrodė, jog jo užsakytojo veikalo baigimas jau atidėtas *ad calendas graecas*.

¹⁵³ Cituota iš A. Maceina, *Tasai nepažįstamasis Ivinskis*, žr. *Aidai*, 1972 m. 4 (249-263) nr., 128 psl.

¹⁵⁴ Ten pat, 135 psl.

¹⁵⁵ Ten pat, 128 psl.

Įsitikinimas, kad mecenatas jo pilnai nesuprato, Ivinskį kankino, nes jis man ne vieną kartą išdėstė, jog tikra jo pareiga tiek surankioti medžiagos, kad istorinė tikrovė pilnai apsireikštų. Ir mokslininkas privalęs « išnešioti » savo vaisių. Bet kartu jis tokiu pat atvirumu man pasisakė, jog jam kur kas esą sunkiau apdirbti istorinių duomenų masę, ją sklandžiai apipavidalinti. Jo plunksna esanti nelanksti, jo stilius perdėm daiktiškas bei kampuotas. Niekio tad nuostabaus, kad jo mokslinės darbuotės centrą sudarė medžiagos atkasimas, kam jis turėjo nuostabią uoslę.

Kiek tos medžiagos sumedžiojimas jam buvo svarbus, matyti iš to, kad Ivinskis kuone kiekviename laiške jį mini, kartais po penkių, šešių kartus iš eilės. Jos pagaliau pasidarė toks kalnas, kurio įveikti jis jau nebepajėgė. Tuomet jam dingtelėjo, kad reikėtų susidėti su plunksną lengviau valdančiu Maceina, kaip paaiškėja iš jo (1951.V.17) Jurui siųsto laiško, kur jis siūlė tokį darbo dalinimą: « Aš duosiu medžiagą, o jis [Maceina] tai apvilks į puikią formą». Bet dėl eilės priežasčių toks bendradarbiavimas neįvyko. Jis iš viso būtų buvęs galimas tarp dvasios dvynių; tačiau šiuo atveju Maceina istorikui buvo perdaug filosofiškas, o Ivinskis filosofui perdaug istoriškas.

Dėl to Ivinskis galų gale pasiliko vienas savame darbe, kuriame jo laimei turėjo spindintį pavyzdį — austrą Ludwig von Pastor (1854-1928), mokslo pasaulyje išgarsėjusį savo rausinėjimais tuose pačiuose Romos archyvuose, iš kurių iškilo jo monumentalinė *Popiežių istorija*¹⁵⁶. Skirtumas tarp jo ir « lietuviškojo Pastor » tebuvo toks, kad anas savo vyriausybės bei Vatikano visaip buvo remiamas ir dėl to galėjo pasinaudoti visa virtine sekretorių, kopistų, fotografų ir dar kitokių pagalbininkų. Kadangi dar mikliai vedžiojo plunksną, jis vieną po kito galėjo išleisti net šešioliką tomų, už kuriuos sau laimėjo turtus, ordinus ir Austrijos ambasadoriaus garbę prie Vatikano. Mūsų šalis gi « Pastor » turėjo vargti: «Aš čia plakuosi tik vienui vienas per dienas» (1950.II.6 d. laiškas Jurui) tame « šulinyje be dugno » (1950.XII.13), ir turėjo verstis menka pašaipėle, kurią tik laikas nuo laiko papildė Juro bei proginio Br. Krištanavičiaus, S.J. (1910-1977), « žalmargiai » ir šioks toks atlyginimas už pašalinius darbelius, nes daugelis « jo vaikščiojimą po apdulkėjusius archyvus », kaip jis (1954.V.21) karčiai skundėsi Maceinai, laikė «nenaudingu darbu»¹⁵⁷. Dėl to jis nekartą buvo priverstas laikinai apleisti Romą

¹⁵⁶ *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, I-XVI t., Freiburg im Breisgau 1886-1933. Veikalas susilaukė daugelio laidų ir vertimų į įvairias kalbas: italų *Storia dei Papi dalla fine del Medioevo*, Desclée, 1910-1964; prancūzų *Histoire des Papes depuis la fin du Moyen Age*, Paryžius 1901-1962; ispanų *Historia de los Papas desde fines de la Edad Media*, Barcelona 1910-1961; anglų *The History of the Popes from the close of the Middle Ages*, Londonas 1891 ir sek.

¹⁵⁷ Cituota iš A. Maceina, *Tasai nepažįstamas Ivinskis*, žr. *Aidai*, 1972 m., 4 (249-263) nr., 135 psl.

su viltimi Münchene ar Bonnoje sėkmingiau apsiginti nuo bado. Ir 500 dolerių premija, kurią jis 1955 m. susilaukė iš *Aidu*, menkai tepagerino jo keblią padėti. Ji pagerėjo tik nuo 1953 metų, kai Bonnoje įsisteigė Baltų Institutas (*Baltisches Forschungsinstitut*) ir prof. Ivinskį pakvietė to instituto nariu. « Įsisteigęs Baltų institutas davė Ivinskiui 300 vok. markių (anuo metu ca. 75 dol.) stipendiją tyrimo reikalam. Kadangi ši stipendija pamažu vis didėjo, išaugdama 1959 m. net ligi 840 vok. markių (ca. 200 dol.) [...] Tuo būdu buvo sudarytos sąlygos Ivinskiui dar dešimtį metų (1953-1963) pasilikti Romoje. Tačiau kalbėkime atvirai, šios sąlygos buvo sudarytos ne mūsiškių, o s v e t i m ū j ū »¹⁵⁸. 1964 m.

Ivinskis buvo pakviestas į Bonnos universitetą. Jis tą darbą dirbo mielai, nors mūsų mokslo asketas prie Rheino ilgėte ilgėjosi Tiberio.

Sprendžiant klausimą, ar Ivinskio delsimas baigti savo veikalą apie Giedraitį pateisinamas, reikia pirmiausia pabrėžti, kad autorius turi teisę neišleisti savo darbo, kol šis pilnai nėra prinokęs. Savo *Popiežių istorijai*, kuriai Pastoras medžiagos medžiojo 220 archyvų, autorius pašventė virš pusės šimtmečio. Tad sąžiningam ir kvalifikuotam istorikui — o toks Ivinskis ir buvo — nereikėjo nuolatinių paraginimų iš šalies, jam tereikėjo pasitikėjimo bei paramos.

Ir tai juo labiau po Ivinskio išvykimo iš Romos, nes ir Bonnoje jis vis grįždavo prie savo numylėto *Giedraičio*, tikro jo *Sorgenkind*. Bet nepaisant visų jo pastangų, jis to veikalo užbaigti nepajėgė. Ant mirties patalo jis rankraštį pavedė Romoje betriūsiančiam istorikui kun. R. Krauskaui. Į tas rankas manuskriptas po Ivinskio mirties, 1971.XII.24 d. Bonnoje, ir pateko, nes L. K. Mokslo Akademija 1974 m. visą jo mokslinį palikimą įsigijo su tikslu iš jo išleisti visa tai, ko išleisti autoriui nepavyko.

Bet gana tų įvedamų pastabų! Dirstelkime dabar į tuos laiškus, Prelatui parašytus, kurių daugumas liečia *Giedraitį*. Tuos laiškus papildysime dar keliais Juro bei kitų asmenų Ivinskiui siųstais raštais. Išsiuntinėjimo vietą tepažymėsime, jei laiškas išsiųstas ne iš Romos.

Reikia žinoti, kad Ivinskis, norėdamas žūt būt ištrūkti iš dvasią slegiančių lagerių iš pradžios siekė, kaip daugumas mūsų tremtinių, Amerikos, ką aiškiai parodo ištrauka iš sekančio laiško: « Jeigu aš, į USA atvykęs, galėsiu būti naudingesnis ir reikalingesnis lietuvių visuomenei kaip *Darbininko* redakcijos narys ir Lietuvių Kultūros Instituto reikalų vedėjas, galėčiau tas pareigas priimti [...] Pr. Padalskis [Padalis, 1911-1971] buvo išrūpinęs angažamentą į Rochesterio dvasinę seminariją, o aš pats išsirūpinau net porą afidavitų » (1948.IV.3 d. iš Schwäbisch-Gmünd, Bismarck-Kaserne).

Bet jau sekančiame iš užsilikusių laiškų mūsų istorikas savo misiją

¹⁵⁸ Ten pat, 136 psl.

po metų atrado Romos archyvuose: « Mano sena svajonė jau nuo studentavimo laikų buvo išvažiuoti į Romos-Vatikano archyvą. Ten yra šimtų šimtai tomų bei manuskriptų, liečiančių Lietuvą [...] Visų tų brangių ir neišsemiamų turtų nebuvo tekę iki šiol nė vienam lietuviui ne tik matyti, bet ir skaityti [...] Nuo 1946 metų galo buvau bandęs, įtraukdamas į tą akciją ir A. Vaičiulaitį, išvažiuoti į Vatikaną. Tada man nepasisekė [...] Paskutiniu laiku [mūsų] vyskupai yra pažadėję stipendiją, kada jau būsiu nuvažiavęs Romon; esu gavęs iš Vatikano archyvo direktoriaus kvietimą; įtakingas jėzuitas prof. J. Grisar [1886-1967] pažadėjo mokslinę paramą ¹⁵⁹ [...] Mano pagrindinė tema, kuria norėčiau rašyti, yra *Katalikybės vaidmuo Rytų Europoje (Lietuvoje)* [...] Esu nusistatęs kiekvieną svarbesnį dokumentą fotografuoti [...] Gal negreit atsiras lietuvis, kuris vėl į tuos archyvus pateks [...] Esu numatęs pirkti specialiai dokumentams reikalingą fotografuoti aparatą. Tam reikėtų bent [...] 120-130 vienetų Tamstų valiutos. Aš galėčiau išsipareigoti kiekvieno dokumento ar žemėlapių vieną ar dvi nuotraukas atsiųsti į Tamstos [...] Lietuvių Kultūros Archyvą [...] Šiais sunkiais laikais mūsų tautai, man atrodo, nereikia kristi į per didelį pesimizmą, ir vis tik reikia rūpintis mūsų tautinės kultūros reikalais. Studijas Vatikane laikau vienu iš tokių svarbių uždavinių ». (1949.IV.1 iš Schwäbisch-Gmünd, Bismarck-Kaserne).

« Pirmiausia noriu padėkoti už tą vieną šimtą dolerių [...] Tie pinigai bus sunaudoti tik archyvinių nuotraukų gaminimui ir persiuntimo išlaidoms padengti [...] Mano rankose jau yra per 3000 dokumentų lapų [...] Ypač man rūpi, kas tik Lietuvą liečia nufotografuoti jėzuitų archyve. Jame iki šiol dar neteko būti nė vienam lietuviui [...] Vysk. Būčys visai nemanė, kad man pasisektų gauti leidimą [...] Žadu jėzuitams į jų leidžiamą mokslo žurnalą parašyti apie Lietuvos jėzuitų kolegijas straipsnį [...] Mane dabar labiau įdomauja Merkelio Giedraičio epocha [...] Neseniai su įdomumu perskaičiau Tamstos leisto *Šventųjų gyvenimo* [...] vysk. Merkelio gyvenimo aprašymą. Daug ką, kas ten yra aprašyta, galima patvirtinti dokumentais [...] Už tą šimtą dolerių galėsiu atsiųsti per 500 didelių fotografijų [...] Jų tarpe yra ir vienas labai svarbus Giedraičio laiškas [...] Aš dabar visas dienas praleidžiu archyvuose [...] Tik savo disertaciją rašydamas prieš 18 metų tebuvau toks uolus [...] Aš įsivaizduoju, kad koks nors Amerikos mokslininkas atvyktų su savo sekretoriais, kopistais, mašininkais, fotografais ir tt. Aš čia plakuosi tik vienui vienas per dienas [...] Gaunu iš Pautieniaus fondo ¹⁶⁰ per vysk. Padolskį 40 dolerių mėnesiui [...] Romoje baisiai brangu. Bet žadu čia iš visų

¹⁵⁹ J. Grisar, popiežiškojo Grigaliaus universiteto (Pontificia Università Gregoriana) profesorius, slaptąjį Vatikano archyvą pažinojo kaip penkis savo rankos pirštus.

¹⁶⁰ Šis fondas įkurtas Amerikoje kun. Simono Pautieniaus (1863-1923).

jėgų laikytis, ir tai laikau savo visuomenine pareiga, nors man asmeniškai kartais ir maloniau būtų patogesnis gyvenimas» (1950.II.6).

« Kadangi dabar apie Giedraičio laikus rašau pagal nustatytą planą, tai kai kurių fotografijų skaitymas namuose ilgiau užtrunka [...] Sau aš praktikuoju fotografuojamų dokumentų nurašydinimą; ir tokių folio nuorašų turiu jau per 1000 lapų su viršum. O negatyvų yra jau virš 13.000 [...] Iš jų parašiau ne trumpą straipsnį į *Aidus* apie Merkelio Giedraičio laikus. — Aš stebiuos, kad tie senieji Romos gyventojai [lietuviai] [...] nėra parūpinę nė vienos knygelėiškės iki šiol [Vatikano bibliotekai] [...] Nė dviejų buvusių atstovybių [...] čia nebuvo pajudinta nė piršto. Dariau stiprų priekaištą. Žinoma, dabar tik reikia stengtis tą klaidą atitaisyti. Juk puikiausia lietuviškos knygos, ir dar nemokama apsauga, yra Vatikano biblioteka... [...] Dėkoju už tą šiltą globą, kurią klebonas parodėte man Romoje» (1950.VIII.15). Tai buvo prel. Jurui lankantis Romoje 1950 m.

« Seniai jau vis ketinu Gerbiamam Klebonui rašyti laišką. Bet kiau-ras dienas prasėdžiu archyvuose, ir kai vakare apie 8 valandą grįžtu, tai dažnai esu taip pavargęs, kad nebepajėgiu susitelkti kokiam nors darbui [...] Dėkoju už tuos 10 žaliukų, kuriuos prieš mėnesį gavau [...] Mano rinkiniai vis auga [...] Per metus laiko gavosi toks balansas: mikrofilmų per 13.500, nuorašų (samdausi kopistą) 1540 lapų, padidintų fotografijų studijų reikalui — per 1200 [...] Parašiau, šventomis dienomis laiko sugriebęs, paskaitą apie ateitininkus [...] Deja, spaudai duodant, viską prisiėjo išleisti apie prof. Dovydaitį (Sibire). Esu jau nemažai prirašęs ir apie Giedraitį [...] Vatikane vis dar triūsiuosi prie 17-jo amžiaus pradžios. Žinote, Gerb. Klebone, kaip šulinyje be dugno» (1950.XII.13).

1950.XII.18 d. Juras iš Lawrence'o rašė Ivinskiui: « Neabejoju, kad mano draugas S. Sužiedėlis [Jums] yra rašęs, kad iškilmingai norime paminėti Mindaugo krikšto sukaktį, ir kad norėtumėme iš Tamstos plunksnos monografijos, arba šiaip kokio kūrinio iš istorijos [...] Lietuvių] K[ultūros] I[nstituto] fondas pustuštis. Iš jo nenumatau Tamstai paramos [...] Sukrapščiau savų šimtelių ir siunčiu Tamstai čekį».

Į laišką atsakė Ivinskis: « Pirmiausia mano labai gili ir nuoširdi padėka už mielą ir malonų laišką [...] Dėkui ir už tą stambų čekį [...] Šiais netikrais ir nesaugiais laikais, kada vis reikia gyventi tiesiai ' iš rankos į burną', buvo tikrai malonu [...] gauti tokią stambią sumą [...] Dėl Mindaugo krikšto ir jo krikščionybės reikalu studijėlės rašė man ką tik mano mielasai Simas S. [Sužiedėlis, iš Brooklyno], Aš dar nesu galutinai įsitikinęs, kad Mindaugas išliko krikščionimi [...] Lietuvos istorija 13 amžiaus man patinka [...] Aš rašyčiau tema maždaug tokia *Mindaugas krikščionis ir pirmasis Lietuvos karalius* [...] O kartoti tik tai, ką pasakė lenkai [...], Totoraitis [1872-1941], Stakauskas [1900-1972] etc., Romoje sėdint, lyg ir nebūtų per daug gražu [...] Aš dabar klausimą taip

statau: jeigu Mindaugas ir būtų atkrięs nuo krikšto, tai vis tik tos pastangos, pirmasis Lietuvos bažnytinės provincijos kūrimas ir tt., tikrai užsitarnauja rimto paminėjimo. Esu parašęs apie ateitininkų istoriją 35 psl. folio mašinėle [...] Ar nevertėtų tai išleisti atskira knygte? [...] Bet spaudai paruošimu tik tada užsiimčiau, jeigu tikrai būtų norima [ją] išleisti, nes šiaip vakarais rašau toliau *Merkelis Giedraitis arba Lietuva dviejų amžių sąvartoje* » (1951.1.7).

«Nuo spalio 1 d. baigiasi mano stipendija, ir jau nebėra vilties, kad ji būtų pratęsta [...] Šitaip mano tolimesnis studijavimas Italijos archyvuose pakimba ore [...] Mano nužemintas prašymas būtų — pasidaryti Tamstos stipendininku [...] Kukliomis mano gyvenimo sąlygomis man reikėtų mėnesiui 50 dolerių [...] Būtų labai skaudu, jeigu tektų šiandien tuos visus archyvinius darbus nutraukti. Turiu priėjimą prie visų tų archyvų, kuriuose lietuviams iki šiol labai maža ar visai neteko dirbti. Dabar randu medžiagos, nuostabiai įdomios, Propagandos Kongregacijos archyve [...] Jėzuitų archyve priėjau prie tokių dalykų, prie kurių leidžiami tik patys jėzuitai [...] Tik mažytė dalelė tos medžiagos tebuvo dar iki šiol panaudota mano studijoje apie Giedraitį [...] Norėčiau dar Romoje pasilikti bent trejus metus. Tad šaukiuosi pagalbos! Kitas mano rūpestis būtų toks: Jau gerokai prirašiau tos monografijos [apie Giedraitį], kurios maža dalelė eina per *Aidus*. Ar nebūtų vilties jos išleisti? [...] Būtų apie 300 psl. mašinraščio [...] Kombinuojau sudaryti ano meto Lietuvos, su bažnyčių statymo datomis, su vienuolynais ir tt., gražų žemėlapi [...] Toje knygoje, remdamasis daugumoje visai nauja ir archyvine medžiaga, aš kalbu apie Giedraičio laikų Lietuvos religinę ir kultūrinę padėtį; paliečiamas plačiai švietimas, Tridentino nuostatų vykdymas, Seminarijų steigimas, liaudyje apaštalavimas ir tt. Būčiau tikrai laimingas, jeigu Gerb. Prelatas kokį nors galimumą rastų tam darbui išleisti. Norėčiau jį Tamstai ir dedikuoti, parašydamas lotynišką įvadą ¹⁶¹ [...] Laukiu Tamstos žodžio dėl mano ateities Romoje [...] PS: Apie Mindaugą dabar skaitysiu Romoje paskaitą » (1951.IV.20).

« Pirmiausia mano labai nuoširdi ir gili padėka už tą labai duosnų čekį. Mano net akys nuraibo, kai aš pamačiau tokią stambią sumą mano studijoms [...] Gavęs tokią reikšmingą Gerbiamo Prelato auką, išdrišau

¹⁶¹ Numatytos dedikacijos tekstas:

VIRO ILLUSTRISSIMO
FRANCISCO JURAS
ECCLESIAE PATRIAEQUE BENE MERITO
LITUANITATIS CULTORI FAUTORI MAGNO
ISTIS PATRIAE TENEBROSIS TEMPORIBUS
HOC OPUS PEREXIGUUM
SED DIUTURNO LUCUBRATUM LABORE
OBSEQUENTISSIMO DEFERT ANIMO
AUCTOR.

truputį pasipuošti, ir nupirkau, kas man labiausiai reikalinga. O kai ko jau labai trukau tikrai! [...] Mano stipendijos pratęsimo klausimas kritiškai buvo atsistojęs [...] Ryšium su Tėvo Prov. Vaškio [g. 1909] apsilankymu Romoje, tas dalykas gavo man palankią eigą [...] Patyriau, kad vysk. Padolskis yra sutikęs man nuo VIII. l. d. duoti kas mėnesį po 40 dolerių pašalpos, o pranciškonai nuo savęs — už kas mėnesį rašymą į *Aidus* ir *Darbininką* pridės dar 25 dolerius [...] Labai dėkoju taip pat, kad Gerbiamas Prelatas sutinka išleisti mano *Giedraitį*. Iš to, kas iki vasaros atostogų dar bus paskelbta *Aiduose* Gerbiamas Prelatas matysite, kad ten [...] bus išimtinai nauja medžiaga. Prie tų keturių skyrių aš turiu dar bent dešimtį [...] Tai yra ne vien Giedraičio biografija, bet visas to meto religinis ir kultūrinis Lietuvos vaizdas bent 100 metų [...] Tai būtų knyga apie 340 psl. (spausdintų) [...] Dar kiek prisidėtų rinkinys tekstų svetimomis italams kalbomis. Bus daug išnašų! Beje, dar Romoje archyvinėse studijose norėčiau [...] pasilikti bent dvejus — trejus metus. Tamstos stambioji auka man leidžia kažkaip žymiai drąsiau žiūrėti į ateitį. Tai man lyg ' geležinis kapitalas ' juodai dienai, kurs, tiesa, vis mažės [...] Gerbiamas Prelate, juk yra tikrai nejauku, kai žmogus [...] kiaurą dieną dirbi ir nieko daugiau neuždirbi, tik faktinai laikaisi vandens paviršiuje, kai tuo tarpu kiti mano bičiuliai USA jau ir karais važinėja ir einamas sąskaitas turi. Tuo aš jiems ne priekaištus darau, bet tik, apie tai pagalvojus, labiau išryškėja mano vargana padėtis. Šiandien šventė Šv. Kazimiero Kolegijoje trigubą jubiliejų [...] Manoji paskaita (40 min.) buvo į galą [...] Apie Mindaugą kalbėjau 15 minučių, o paskui apie Lietuvos Bažnytinės Provincijos įkūrimą. Garbusis Prelate, ar nebus nepatogu, jei mano darbas apie Mindaugą tik šių metų galui bus paruoštas? [...] Per Tėvą Vaškį Gerbiamam Prelatui perdaviau 128 nuotraukas. Tai skaitosi labai svarbi medžiaga mūsų kultūros ir religijos istorijai. Tuoj atsiųsiu vis daugiau! » (1951 .V. 13).

« Norėčiau vėl nuoširdžiai padėkoti už tą kilnią paramą, kurią archyvinį studijų reikalui esu gavęs. Niekas manimi taip nesusirūpino kaip Kunigas Prelatas [...] Iki šiol Gerbiamo Prelato archyve turi jau būti per 800 fotografijų [...] Aš projektuojau — po Giedraičio epochos — pereiti prie 17-jo amžiaus Lietuvos kultūrinių ir religinių santykių. Tai būtų garsaus Jurgio Tiškevičiaus [1596-1656] laikai. Jau turiu labai daug dokumentų iš to laiko. Epocha labai įdomi [...] Šią vasarą būsiu pas Maceiną. Aš jį seniai kalbinu rašyti lietuvių kultūros istoriją. Aš duosiu medžiagą, o jis turi apvilkti į puikią formą. Jau daug esava aptarę. Beje, skaičiau paskaitą apie Mindaugo krikštą ir Lietuvos Bažnytinės Provincijos įkūrimą [...] Aš ją noriu paleisti per *Darbininką*, o paskui gal Pranciškonai padarytų atspaudą. Mano tikrasis darbas apie Mindaugą gims vėliau [...] Toji epocha man nuo seno patinka. Lietuvoje aš iš Mindaugo

laikų paskelbiau dvi studijas ¹⁶² *Karo Archyve* [...] Kai dabar studijuoju klausimus, kurie priklauso mūsų kultūros ir Bažnyčios istorijai, tai matau, kad *Elenchuose* ir net pas patį Valančių dažnai supainiotos datos [...] Valančių turiu po ranka ir dažnai stebiuosi, kiek jis medžiagos pririnko.

P.S. Rašėme vysk. Bučio atsiminimus, t.y. jis pasakojo pernai vasarą per pačius karščius. Gaila, kad į galą [jis] prisibijojo viską pasakyti, ką jis žinojo. Tad man daug svarbių dalykų reikėjo savo atmintyje užkasti, nes vysk. Būčys nenorėjo, kad aš kai kuriuos, jo man įdomiai papasakotus dalykus, surašyčiau [...] Su gyvais archyvais Romoje greit baigsiu, bet [...] niekada man nepasiseka baigti su Vatikano archyvu » (1951.V.17).

«Vasarai buvau išvykęs [...] Vokietijon. Dirbau keturiuose bibliotekose [...] mezgiau kontaktus su vokiečių profesoriais. Be kitko, Hamburge dalyvavau Baltijos Instituto kūrime. Atstovavau Lietuvą [...] Kaip buvo gera, kad iš Tamstos buvau gavęs pavasarį didesnę sumą studijoms. Vokietijoje nusipirkau paltą ir kitų pačių reikalingiausių dalykų, nes [ten] žymiai pigiau. Čia galėjau ir bibliotekose sėkmingiau dirbuotis [...] Tačiau tas vizitas man kainavo per 200 dolerių. O kitą šimtinę išmokėjau Romon sugrįžęs už trijų kopistų trijuose archyvuose man padarytus nuorašus [...] Šiomet labiau noriu rašyti, kad galėčiau greit baigti tą mano 'Sąvartą', kurios *Aiduose* per penktus numerius ėjo tik dar žalia medžiaga. Knygai [apie Giedraitį], už kurios išleidimą esu nepaprastai Gerb. Prelatui dėkingas, visa tai bus dar perdirbta ir papildyta nauja medžiaga, kurios vėl radau [...] Tik nežinau, ką daryti su Mindaugu. Jo krikšto jubiliejus jau atšvęstas, o jis karūnuotas tik 1253. Aš tad pagalvoju taip: reikia skubiai užbaigti Giedraitį, o paskui pulti prie Mindaugo, kuriam jau ir medžiagos Vokietijoje šią vasarą surinkau. Archyvuose dabar renku medžiagą jau mano numatytos trilogijos antram veikalui *Vysk. Jurgis Tiškevičius, arba Lietuva dviejų priešų trempiama*. Čia tos medžiagos (17-jo amžiaus vidury) yra jau žymiai daugiau, ir aš gal jau pusę nespausdintos medžiagos ir turiu.

P.S. Su T. Vaišnora M.I.C. bendromis pajėgomis pasisėkė *L'Osservatore Romano* (1951.IX.22) išspausdinti ca 200 eilučių straipsnį apie ateitininkus » (1951.IX.29).

« Po kelių mėnesių įtempto darbo Romos archyvuose, buvau išreikalautas Vokietijon. Čia yra kuriamas — su vokiečių valdžios pagalba — Baltijos Institutas [...] Vasario gale vėl grįžtu į Romą, kur laukia krūvos darbų [...] Mano stipendija iš vysk. Padolskio baigsis 1952.VIII.1 d. [...] O paskui, jeigu Gerbiamas Prelatas leis, norėčiau naudotis Tamstos duosnumu » (1951.XII.21 iš Bonnos).

¹⁶² *Saulės-Šiaulių kautynės 1236 m. ir jų reikšmė*, žr. *Karo Archyvas*, 1936 m. VII t., 151 psl. ir *Durbės kautynės 1260 m. ir jų politinis vaidmuo*, žr. *Karo Archyvas*, 1938 m., VIII ir IX t., 114 psl. (atspaudas).

« Pirmiausia noriu nuoširdžiai pasveikinti Tamstą Didžiojo Patrono dienoje [...] Pravažiudamas Freiburge mačiau, kaip mūsų bičiulis Ma-ceina gražiai apie jį jau baigia rašyti. Aš pats vėl grįžau Romon ir nutū-piau nuo ' politinių laktų ' ant mokslinių. Ir vėl varstau archyvų duris, kurių taip pasiilgo manoji širdis [...] Visada būsiu naudingesnis Romoje » (1952.IX.28).

«Užvakar gavau Tamstos siuntinį. Labai nuoširdžiai dėkoju [...] Stebiuosi, kad Kunigas Prelatas tarp savo daugybės darbų ir rūpesčių, randate dar laiko pasiųsti kokią siuntinį [...] T. Vaišnora [...] man mi-nėjo, kad Kunigas Prelatas vėl man, tam vėl virtusiam archyvų žiurke studijozui, padėsite [...] Dar gausiu po 40 dolerių mėnesiui iki Velykų iš vysk. Padolskio. Toliau jau reikia verstis savo išmone.

P.S. Archyvuose dabar vėl dirbu kiaurą dieną ir vis randu naujos medžiagos. Greit kai ką duosiu spaudai apie savo darbą. O mano knygą [apie Giedraitį] nuosekliai rašau tik vakare » (1952.XI.15).

Kun. J. Vaišnora, M.I.C., 1952.XII.17 d. iš Romos Jurui rašė: « Būdamas pas Jus esu kalbėjęs apie prof. Ivinskio darbus Vatikano ir Romos archyvuose. Grįžęs iš Vokietijos ir atsisakęs ten jam siūlyto gana gerai apmokomo darbo (Voice of America Münchene), [jis] vėl atsideda Lietuvos istorijos medžiagai rinkti. Tačiau jo gyvenimo sąlygos yra tikrai nepavydėtinos: gyvena mažame, drėgname kambarėlyje, maitinasi pusba-džiu, nes iš gaunamos per J.E. vysk. Padolskio rankas stipendijos vos pragyvena. O jei nori kiek pinigų skirti fotokopijoms ar nuorašams, tada jau nutraukia nuo savęs. Man vis ateina mintis, kad Jūs [...] galėtumėte kunigų tarpe surasti bent kelis geradarius, kurie, kad ir mažute, bet nuo-latine auka galėtų paremti tą mūsų brangų mokslo kankinį [...] Lietuva niekad nepajėgė sudaryti sąlygų mūsų katalikų mokslininkams Vatikane padirbėti. Dabar tas sąlygas susidarė pats prof. Ivinskis ».

Kunigai D. Kenstavičius, V. Bitinas ir R. Krasauskas 1953.III.12 d. iš Romos rekomendavo Ivinskį Jurui: « Jūs, be abejo, žinote, kad prof. Ivinskis jau kuris laikas dirba Vatikano ir kituose archyvuose Romoje [...] Darbas šioj srity yra be galo svarbus, profesorius Z. Ivinskis, pilnas kruopštumo, uolumo, patirties ir mokslinio sugebėjimo, atlieka jį nepa-prastai gerai. Tačiau šiam darbui skirta 40 dolerių mėnesinė stipendija [...] baigiasi, ir jis nuo š.m. balandžio mėnesio jos nebegaus [...] Todėl širdingai prašome surasti išteklį paremti prof. Zenoną Ivinskį, kad jis dar nors vienerius metus galėtų čia tęsti savo darbą. Pragyvenimo [...] ir darbo išlaidoms [...] reikėtų bent 60 dolerių mėnesinės stipendijos ».

« Dirbu toliau archyvuose, — pranešė Ivinskis Jurui, — ir rašau savo darbą [apie Giedraitį]. Atskiri skyriai jau yra baigti. Nuo balandžio galo nebegausiu toliau [iš vysk. Padolskio] stipendijos. Prisimenu Pre-lato žodžius, jog Tamstai galiu visada rašyti, kada tik bus bėda. Taigi dabar lyg ir ateina jau tokis SOS šauksmas » (1953.III.28).

« Tamstos labai man mielas ir šiltas laiškas, palydėtas tokio stambaus vieneto, kokio iš karto savo gyvenime iš viso dar niekuomet nebuvau gavęs, mane sujaudino. Tai atsitiko dar ir todėl, jog manoje vienvėje, gyvenant vienišai ir beveik be bičiulių tarp svetimų žmonių, tokis malonus žodis [...] man buvo labai prie širdies [...] Esu dabar tikrai laimingas, jau neslegiamas neaiškos ateities rūpesčio, ir, pagal savo įprastą gyvenimo stilių, gyvendamas [...] iš tos Tamstos sumos (600 dolerių) manau dailiai visus metus išsilaikyti [...]

P.S. Buvo pas mane kilęs sumanymas važiuoti Muncheną į *Amerikos Balso* lietuvišką skyrių. Jau buvau ir priimtas [...] Bet atvykęs atsisveikinti su mokslo darbu Romon, radau įdomios medžiagos. Susižavėjau ir likau» (1953.V.11).

Kunigų Kenstavičiaus, Bitino ir Krasausko 1953.V.14 d. laiškas Jurui:

« Reiškiame Jums širdingiausią padėką už suteiktą profesoriui Zenonui Ivinskiui tokią gražią ir didelę paramą [...] Jūsų auka liks didžiu įnašu mūsų bažnytinės istorijos ištyrimui [...] Esame liudininkai prof. Zenono Ivinskio kruopštaus darbo, nebojančio nei sunkumų, nei neprieklių, ir jo pasigėrėtinais pavyzdingo katalikiškojo gyvenimo [...] Su giliu atsidėjimu ir mokslišku rimtumu bei tikru katalikišku įsijautimu išlukštens jis istorines problemas [...] [Jis] sugebės ir įstengs atitiesti nedraugingai nusiteikusių tikėjimo ir mūsų dvasiškuos atžvilgiu tendencingus praeities faktų dėstymus, apvalyti nuo nepagrįstų kaltinimų, priekaištų, netikslių supozicijų ir pastatyti juos objektyvioje šviesoje ».

Maceina apie *Giedraitį* pasisakė šitaip: « Nemaža jo skyrių buvo išspausdinta tai viename, tai kitame laikraštyje. Visus šiuos skyrius Zenonas rengėsi knygoje išplėsti. ' Bet kada tai pasieks skaitytojus? Gal niekada ' » (1953.VI.22)¹⁶³.

« Pusantro mėnesio praleidau Karaliaučiaus archyve, kuris yra sukrautas Gottingene, — reportavo Ivinskis Jurui. — Čia yra tiek daug įdomios medžiagos, kad dar turėsiu į tą archyvą būtinai sugrįžti. Apie patį vysk. Giedraitį radau ca. 20 laiškų (jo paties parašytų), o jam atsakymų dvigubai daugiau [...] Ši žiema bus tik perdirbimas jau turimų manuskriptų [...] Labai esu dėkingas, kad Kunigas Prelatas tą knygą išleisite [...] Saleziečiai Italijoje [...] sutiktų pigiai knygą spausdinti. Iš Vokietijos grįžau 17 rugsėjo. Kelias dienas praleidau Freiburge su prof. Maceina » (1953.IX.23).

« Esu tiesiog sujaudintas, kad jau atsiuntėte man knygos išleidimui tokį stambų įnašą [500 dolerių]. Savo manuskriptus [...] noriu papildyti ir perdirbti. Karaliaučiaus archyvas [Gottingene] davė naujos ir geros medžiagos. Liūdna tik, kad aš ten neužbaigiau, ir man dar reikėtų ten

¹⁶³ A. Maceina, *Tasai nepažįstamasis Ivinskis*, žr. *Aidai*, 1972 m., 4 (249-263) nr., 138 psl.

bent pora mėnesių pastudijuoti Karaliaučiaus archyve Gottingene. Dabar, kai tik turiu kiek laiko, puolu prie tų manuskriptų. Gal likusią Karaliaučiaus medžiagą (apie protestantizmo plitimą Lietuvoje Giedraičio jaunystėje) apdirbsiu jau paskutiniu momentu [...] Labai esu nudžiugęs, kad Gerbiamas Prelatas man suteikiate visai konkrečią galimybę mano knygą išleisti. Daug esu triūso padėjęs berinkdamas medžiagą [...] Už tad dabar džiaugsmas ima gana didelis, kad tas darbas išvys pasaulio šviesą. Beveik visi skyriai yra rankraštinėje redakcijoje [...] Puslapių susidarys per 500. Su dideliu vidiniu pasitenkinimu priimu pasiūlymą parašyti Katalikų Bažnyčios istoriją Lietuvoje [...] Aš labai džiaugčiaus, jeigu man pasisektų be sutrukimų nuo kito pavasario atsidėti vien tos istorijos rašymui. Vatikano archyve esu sau išsirinkęs šaltinius ne tik šimtui metų, t.y. Giedraičio epochai, bet ir visam 16 amžiui. Turiu daug geros medžiagos iš 17-tojo amžiaus iki 1660 m. Reikės tik pasirinkti medžiagos iš 18-jo amžiaus ir iš laikų, kur dar leidžiama Vatikano archyve dirbti, būtent iki Valančiaus vyskupavimo [...] Nemanau, kad turėtų *Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos* rašymas ilgai nusitęsti. Bus, žinoma, didelis trūkumas kad negalėsiu panaudoti Kauno Metropolijos ir Vilniaus Kurių archyvų [...] Man yra tekę pirštus pridėti prie Aleknos *Katalikų Bažnyčios istorijos Lietuvoje*, nes kun. dr. Stakauskui [1900-1972] sustačiau prie visų skyrių bibliografiją [...]. Priedui prie *Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos* norėčiau pridėti pilną sąrašą iki dabar visų Lietuvos vyskupų [...] Manyčiau, kad į 400 psl. mašinėlę reiktų suspausti visą darbą» (1953.X.5).

«Dėkoju [...] už atsiuntimą Jūsų išleistų Banaičio *Lietuvių liaudies dainų* ir Kačinsko *Mišių*. Įsivaizduoju, kiek daug turėjo kainuoti tokių didelių ir brangių gaidų klišių padirbimas [...] Susidomėjimas tuo leidiniu, ypač Banaičio, pas muzikoje nusimanančius pas mus yra didelis [...] Mano darbo [...] [apie Giedraitį] juodraštis yra parašytas. Šį rudenį atlikau kai kurių skyrių papildymus iš tos Karaliaučiaus archyvo medžiagos, kurią radau Gottingene. Deja, ne visą man reikalingą medžiagą, ten suspėjau panaudoti. Pavasariop turėsiu vėl važiuoti į Vokietiją [...] Tada atsivešiu [...] likusią medžiagą. Išeina gana didelis darbas. Bijau, kad jo susidarys mašinėlė iki 600 psl. [...] Saležiečiai, tiesa, man atrašė, kad jie gali išleisti gražiai [...] Bet jų kaina labai didelė — už 2000 egzempliorių jie skaičiuoja 900 lirų [...] Iš kitos pusės mano bičiuliai (Brasaitis, Jurkus) sužinoję, kad Gerbiamas Prelatas tą darbą išleis, siūlosi į technišką talką» (1953.VII.9).

« Moksliniai reikalai privertė mane nuo kovo galo pasileisti kelionėn Vokietijon. Su prof. Maceina buvova Bonnoje; skaičiau paskaitą vokiečiams Marburge apie protestantizmo žlugimą Lietuvoje [...] Belankydamas Vokietijos bibliotekas dabar, suėjau į pažintį su dviem bibliotekom, kurios labai domisi visais lietuviškais leidiniais [...] Jos labai

apsidžiaugtų, jeigu Gerb. Prelato leidiniai ten patektų [...] Aš laikausi nusistatymo, jog bibliotekon nusiųsta knyga yra geriausiai apsaugojama. Gaila, kad mes iš Lietuvos savo laiku per maža knygų į Vatikaną ir kitur paleidome» (1954.IV.17 iš Hüttenfeldo).

« Štai vėl sugrįžau Romon, ir vėl jau atsisėdau prie savo archyvinio 'varstoto'. O buvo didelis pavojus, kad Tėvui Bernatoniui ir kitiems geriems bičiuliams pasiseks mane perkalbėti liktis gimnazijos direktorium [Hüttenfelde]. Gal kai kas liko nepatenkintas, bet man pasisekė išsipainioti. Vokietija intelektualiniu atžvilgiu yra stipriai apsinuoginusi [...] Finansiniu atžvilgiu gimnazija, atrodo, dar pusėtinai stovi, tačiau pedagoginė pusė verkiant prašosi taisoma. Aš tačiau su skaudančia širdimi grįžau dirbti to darbo, kurio niekas nedarba. Maceina ir dar keli kunigai įtikino, jog tik šitaip pasiegti turėjau [...] Jau visus savus Tamstos parapijos [istorijos] egzempliorius išdalinau [...] Romoje radau T. Andriekaus laišką, kuris [...] prašo manęs parašyti Tamstai, ar nebūtų galima Tamstos lėšomis, kaip Tamstos leidinį, išleisti mano atspaudą iš *Aidų* apie Mindaugą [...] Turiu Maceinos *Saulės giesmę* [...] Iš širdies dėkojame, [...] kad tą knygą išleidote. Palikau Maceiną berašantį apie Mariją» (1954.IV.30).

Kadangi ne visi buvo sužavėti Ivinskio dulkių šlavimu nuo popierių iš žilos senovės, jis tuo reikalu rašė 1954.V.19 d. iš Romos savo prieteliui Maceinai: « Po tuos archyvus vaikščiojama ir medžiaga renkama ne tų archyvų reikalui, bet Lietuvos labui ir jos naudai [...] Per daug mes, deja, buvome nuo tikrųjų ir archyvinų versmių nutolę, per daug jau pasiklovėme ir kartojome svetimųjų, dažnai savo priešų, tezės ir samprotavimus »¹⁶⁴.

« Savo *Giedraičio* ir jo laikų Lietuvos visus skyrius esu sutvarkęs. Tik vis dar reikia vokiečių archyvų medžiagos, kad darbas būtų pilnesnis [...] Dabar gaištu su straipsniais į *Lietuvių Enciklopediją* [...] Ką tik užbaigiau galutinai savo trijų lituanistinių studijėlių vokiškai korektūrą etc. [...] Norėčiau prašyti man truputį pagelbėti apsitvarkyti su rūbais, nes noriu įsitaisyti reikalingą eilutę. Man rodos, kad su 50 dolerių galėčiau susitvarkyti savo 'eleganciją'» (1954.VII.4 d.).

1954.VII.9 d. Juras Ivinskiui: « Esu neturtingų tėvų — ūkininkų sūnus. Jokių palikimų neturiu. Parapija nėra didelė, tad ir įeigos mano daug mažesnės negu daugelio kunigų. Bet sėju abiem rankom, kad augtų. Labdara noriu padengti daugelį savo nuodėmių. Ko pats nepajėgiu, noriu, kad kiti ateitų man į pagalbą. Tamsta dirbi didelį ir sunkų darbą. Aukoji pats save. Siunčiu nors mažą auką — šimtą dolerių, kad nepaliautum aukojėsis ».

164

Cituota iš A. Maceina, *Tasai nepažįstamasis Ivinskis*, žr. *Aidai*, 1972 m., 4 (249-263) nr., 135 psl.

«Vakar grįžau iš Vokietijos [...] Namie radau Gerbiamo Prelato laišką su šimto dolerių čekiu [...] Mes su prof. Maceina [...] ne kartą perkalbėjome, jog Gerbiasmas Prelatas yra aukščiausio lygio mūsų kultūros mecenatas ir vienintelis knygų leidėjas, išleidęs tiek daug gerų leidinių. Vokietijoje aš turėjau eilę paskaitų, važinėju po bibliotekas, buvau ateitininkų stovykloje, atskaičiau paskaitą tautos šventėje ir, dar pabuvojęs vieną savaitę pas prof. Maceiną Freiburge, išvykau 20 rugsėjo atgal [...] Man reikia skubėti perrašyti mašinėle savo *Giedraitį*, kurio juodraštis jau seniai parengtas. Dar radau Vokietijoje kai ką nauja ir reikės papildyti [...] 150 psl. yra perrašyti gražiai [...] Su mano Šv. *Kazimieru* tikrai išėjo keistai. Iš paskutiniųjų skubėjau paruošti, kad būtų išleista iki [1954.]III.4 d. Dirbau naktimis, o toji knygutė nė dabar dar neišėjo [...] Romoje radau visokių prašymų parašyti į vokiškus ir angliškus žurnalus, ir vis iš Lietuvos istorijos. Pradėjau uoliau bendradarbiauti *Lietuvių Enciklopedijoje*. Reikia tuoj paruošti paskaitą apie Švenč. Mergelę Mariją ir jos kultą Lietuvoje amžių bėgyje. To darbo tiek daug, kad normalių valandų nė iš tolo nepritenka» (1954.IX.22).

«Dėkoju už atsiųstus *Ateitininkų Ideologijos* egzempliorius [...] Mano rankraščiui [apie *Giedraitį*] suradau perrašytoją [...] Iki sausio antros pusės [...] žadu [tą veikalą] įteikti premijų komisijai [...] Dabar priešpietėmis renku medžiagą kitiems darbams, o vakarais vargstu su visokiais rašymais į *Enciklopediją* ir tt.» (1954.XII.12).

«Švenč. Marijos Metų užbaigimo proga skaičiau [...] paskaitą ir ta proga turėjau galimybės parodyti, kiek dar daug įdomios medžiagos apie Švenč. Mergelės garbinimą Lietuvoje galima surasti [...] Prof. Maceina panorėjo, kad tai patektų į jo knygą atskiru skyriumi ¹⁶⁵ [...] Dabar vargstu su visokiais terminuotais darbais. Mano pagrindinio darbo [*Giedraičio*] jau vienas kunigėlis pamažu perrašė apie 300 psl.; bet dar nėra nė pusės [...] Sėdžiu sau savo 'karalystėje' [archyvuose] ir džiaugiuos, jeigu niekas netrukdo» (1955.1.18).

«Jau kelios dienos kaip sėdžiu Bonnoje. Atėjo lietuviams eilė laikinai vadovauti Baltų moksliniam Institutui, ir kadangi prof. Maceina nesiryžo Bonnon atvykti [...] tai aš išsiruošiau iš pat Romos [...] Paskutiniu laiku ėmė šlubuoti jo sveikata: aukštas kraujo spaudimas, širdis [...] Būdamas Vokietijoje, žadu [...] aplankyti Karaliautinį archyvą Gottingene [...] Mano pagrindinis darbas [*Giedraitis*], kurio apie 400 psl. mašinėle, palikau Maceinai paskaityti, yra dar perrašomas mašinraštis [...] O mane patį dabar piauna *Lietuvių Enciklopedijon* rašymas. Bonnoje gyvenu dideliai vienišai. Tik važinėjimas į bibliotekas ir archyvus gal kiek pajvairins mano dienas» (1955.IV.5 d. iš Bonnos).

«Šiandien man buvo laiminga diena. Gavau *Aidų* premijos komisijos

¹⁶⁵ Taip ir įvyko. Žr. A. Maceina, *Didžioji Padėjėja*, Putnam 1958, 187-239 psl.

protokolą [...] Man suteiktoji premija [500 dolerių], kuri yra Tamstos dovana, man yra ypatingai brangi. Tai yra man drauge moralinis įvertinimas mano pastangų mokslo srityje ir paskatinimas toliau tyrinėti, rašyti [...] Dabar [...] važiuoju į Karaliaučiaus archyvą Gottingene. Nuo 1955.VIII.15 vėl grįžtu į savo seną lizdą, į Romos archyvus. Ten reikia galutinai spaudai paruošti ir mano darbą [*Giedraitį*] » (1955.V.9 d. iš Bonnos).

« Dabar čia (Romoje) vėl bėgioju po archyvus ir bibliotekas. Turiu rašyti į *Lietuvių Enciklopediją*. Dar yra ir kitų rašymų, kuriuos galiu atlikti tik vakarais [...] Tarptautiniame istorikų kongrese skaičiau paskaitą iš Lietuvos Bažnyčios istorijos [...] Ji nepatiko rusams komunistams [...] Neseniai iš vieno lenko profesoriaus patyriau, jog moksliniams tyrinėjimams esą galima gauti iš Rockefellerio fondo stipendiją. Tik prašyti turinti kokia nors institucija, o ne atskiras asmuo. Gal tuo klausimu Gerb. Prelatas ką nors žinote? [...] Mano ano premijuoto darbo [*Giedraičio*] vieną egzempliorių esu palikęs pas prof. Maceiną, kad jis padailintų kalbą [...] Man jis pažadėjo kas dieną sistemingai prisėsti ir peržiūrėti [...] Ne mažas darbas, kol žmogus knygą parašai, bet vargas prasideda, kai ji turi pasirodyti. Juk mano Šv. *Kazimiero* iš viso iki šiol aš dar nemačiau » (1955.IX.20).

«Vėl atvykau [...] į Baltų Institutą. Kadangi prof. Maceina iš Freiburgo negali atvykti, tai aš čia tą ' baudžiąvą ', reprezentavimą Baltų Instituto nešiu iki balandžio pradžios. O paskui vėl skubiai grįžtu į Vatikano archyvus. Džiaugiuosi, kad tada Romoje galėsiu prižiūrėti ir anos mano storos knygos [*Giedraičio*] spausdinimą [...] Aš noriu, kad knyga stiliaus ir kalbos atžvilgiu būtų tvarkoje. Deja, iki šiol prof. Maceina beveik nieko neperžiūrėjęs. Vargšas jis turi savo darbų, ir sveikatą irgi turi saugoti. Prisikankinau beveik dvejus metus, kol pranciškonai išleido Šv. *Kazimierą* [...] Gavau ir honorarą... šimtą dolerių... O darbo ten labai daug įdėta, neskaitant archyvinių ieškojimų. Kartais dienas praleidi, kol ką žmogus surandi [...] Kartais net nusiminimas lenda, kad mokslo ir kultūriniam darbui tokios skurdžios sąlygos bėra likusios » (1955. XI.23 d. iš Bonnos).

1955.XII.14 d. iš Bonnos Ivinskis rašė L. K. Mokslo Akademijos pirmininkui vysk. Padolskiui Romoje: « Į savo laišką prel. Jurui gavau dar kartą jo labai malonų atsakymą. Jis pasilieka prie savo seno pažado [išleisti *Giedraitį*] [...] Tiražas 1500 egzempliorių [...] Jis pamini, žinoma taip pat, kad tai būtų pirmas L. K. Mokslo Akademijos leidinys, kurio spausdinimą jis apmoka. Kun. Prel. Juras rašo man: ' Šio veikalo išspausdinimas man daug kainuos. Taipgi už išparduotas knygas tegrįš tik maža dalis. Todėl autoriui honoraras lai būna pats veikalo pasirodymas spaudoje ' [...] Kadangi Juras yra maloniai sutikęs šią knygą išleisti L. K. Mokslo Akademijos vardu ar nerastų galimybės pati Akademia, kurios

etiketė bus ant viršelio, prie tos knygos išleidimo kuriuo nors būdu truputėlį prisidėti? Aš čia nekeliu, t.y. nedrįstu kelti nė kuklaus honoraro klausimo, nė iš tolo mūsų sąlygomis nebegali eiti kalba apie tai, ką pav., išmokėdavome autoriams kitados Teologijos-Filosofijos fakultete. Tačiau autoriui, kuris tokias knygas ne kasmet ateityje galės rašyti labai rūpi, kad būtų rasta galimybių atlyginti (ne patį jo darbą!), bet jo faktinis išlaidas, surištas su tos knygos atsiradimu: perrašinėjimas, mikrofilmų ir pozityvai, dvi kelionės (1953 ir 1954) į Marburgo Westdeutsche Bibliothek. Visa tai buvo autoriaus extra padarytos išlaidos, apmokėtos iš jo kukliausių taupmenų [...] Tos išlaidos neturėtų viršyti 500 dolerių [...] Kalėdas taip pat vienišai sau vienas leisiu. Rodos per ketverius metus iš eilės pirmąją Kalėdų dieną būdavau pas Ekscelenciją vysk. Padolskį pietums svečias. Šiemet sėdėsiu namie su kokia konservų dėžute, nes Bonnoje dvi dienas, kaip girdėjau, ir restoranai pietų neduos [...] Šiaip jau mano nuotaikos darbingos, ir aš [...] turiu Viešpačiui dėkoti, kad sveikata laiko »¹⁶⁶.

1955.XII.14 d. Ivinskis iš Bonnos rašė Jurui: « Sujaudintas buvau Tamstos laiško, kad išleisite mano knygą [apie Giedraitį] [...] Kaip malonu, kad mano ilgų metų darbo vaisius pasirodys. Ačiū, labai ačiū! Čia aš pridėdu savo laiško J. E. vysk. Padolskiui nuorašą. Iš jo paaiškės, kaip techniškai reikalai atrodo. Aš pats galiu prižiūrėti spausdinimą tik grįžęs kitą pavasarį [...] Tikiu, kad per žiemą prof. Maceina pataisys, o aš dar patobulinsiu. Pasirodo, tobulybei galo nėra... Noriu atvirai dabar, Kunige Prelate, pasakyti: Jeigu Akademija nenori nė truputėlio prisidėti, tai jos vardo nebus. Knyga išeis tik kaip Tamstos leidinys [...] Man, nors Akademijos nariui, nesiderina galvoje, ar mes iš Gerb. Prelato, kaip didžiojo knygos Mecenato, ne per didelės aukos reikalaujame, Akademijai nieko nė truputėlio neprisidedant. Knyga kiekvienu atveju turi išeiti, bet Akademija turėtų nors truputį prisidėti ».

1955.XII.15 d. Ivinskis iš Bonnos Maceinai (Freiburge) pranešė:

«Nuo honoraro kaip tokio [už *Giedraitį*] atsisakiau. Bet prašiau man apmokėti mikrofilmus, kopijas, perrašydinimus etc. Už daug ką turiu sąskaitas Romoje [...] Jeigu Akademija (Liet. Katalikų, tik neseniai Ro-

¹⁶⁶ Prel. Jurui parašius, kad jis veikalo išleidimą laiko honoraru, o faktinos išlaidos padengtos taip pat jo paties *Aidų* premijos formoje, nes toji premija buvo irgi prelato Juro fundacija, prof. Ivinskis nurodinėjo, kad Akademija turinti prisidėti. Tačiau jis, kaip L. K. Mokslo Akademijos centro valdybos vicepirmininkas labai gerai žinojo, kad Akademija jokių lėšų neturėjo. Atrodo, kad prof. Ivinskis, rašydamas šį laišką vysk. Padolskiui (prel. Jurui tik to laiško kopiją pasiuntė), tikėjosi per vyskupą gauti minimą sumą iš Pautieniaus stipendijų fondo, kurį vysk. Padolskis administravo.

moję atsikūrusi, *Mc.*) nieko neprisidės, tai aš nesutiksiu, kad mano knyga, kokių ne kasmet parašysiu, išeitų Akademijos vardu »¹⁶⁷.

« Pagaliau užbaigiau savo baudžiąvą Vokietijoje, kur teko reprezentuoti Lietuvos istorijos mokslą [...] Su mano grįžimu Romon sutapo didelis siurprizas, kai gavau Gerb. Prelato laišką su čekiu 2000 dolerių. [...] Jūs panaudosiu tik knygos [apie Giedraitį] spausdinimui [...] Iš mano pusės, kaip autoriaus, rodos, nebebūtų esminių kliūčių darbą atiduoti spaustuvei rinkti. Bet šiuo metu to padaryti negalima, nes prof. Maceina [...] tik 10% rankraščio (mašinarščio) kalbos tėra peržiūrėjęs [...] Jis pats teisinosi ir sakė, jog aš turįs pagrindo 'supykti' už tokį delsimą. Bet aš žinau kokius jis pergyvenimus ir terorizavimus yra patyręs šią žiemą ryšium su faktu, kad jo žmona ir vaikai yra likę Lietuvoje [...] Be to [jis] dabar intesyviai ruošiasi paskaitoms Freiburgo universitete. O kad jis mano darbo kalbą pataisytų, labai noriu [...] Per Sekmines būsiu Katalikų kongrese Londone, kur skaitau paskaitą apie katalikybės vaidmenį lietuvių tautai. Ta proga noriu pasėdėti porą savaičių British Museum bibliotekoje, nes ten yra man reikalingų labai senų leidinių, kurių kitur niekur neradau. Bendrai kas liečia šaltinius ir bibliografiją, panašiai kaip *Šv. Kazimiero* knygutėje, noriu viską pilnai surinkti. Kol prof. Maceina taiso kalbą, aš noriu nepraleisti progos darbą papildyti ir naujais leidiniais.

P.S. Man būtų malonu, kad prof. Maceinos *Didžioji Padėjėja* pasirodytų greit. Ten aš jam daviau vieną skyrių apie Švenč. Marijos garbinimą Lietuvoje » (1956.IV.14).

« Atleiskite, Kunige Prelate, kad aš su savo linkėjimais [65 metų sukakčiai] taip suvėlavau. Bevažinėjant po Angliją, kur laikiau tris paskaitas katalikų lietuvių kongresėliuose, man visos datos buvo visai susimaišiusios. Grįžęs iš Londono stojau į terminuotus darbus, turėjau paruošti tris paskaitas Europos ateitininkų stovyklai [...] Dabar dar važiuoju į Bonną ir į Lietuvių gimnaziją su paskaitomis ir skubiai vėl grįžtu nuo rugpiučio vidurio į Romą [...] nes ten laukia darbai. Prof. Maceina, kad ir pamažu, taiso mano darbą. Jį radau išvargusį, išsisėmusį po sunkių paskaitų Freiburgo universitete [...] Matau dabar vartydamas [*Giedraičio*] tekstą, kad jo ranka tikrai labai reikalinga. Jau laikas būtų tekstą šį rudenį atiduoti spaustuvėn, nors ir dalį » (1956.VII.26 d. iš Freiburgo).

« Aš dabar negaliu išbėgti, lyg nuo kokio šešėlio, nuo terminuotų darbų. Be to, prisideda nuolatiniai rašymai į *Lietuvių Enciklopediją*. Tad ir per Šventes [...] sėdėsiu prie knygų ir rašysiu. Vėl susiradau naujos medžiagos savo knygai [*Giedraičiui*] » (1956.XII.15).

1956.XII.27 d. Ivinskis Maceinai (Freiburge) rašė: « Šiandien gavau

¹⁶⁷ A. Maceina, *Tasai nepažįstamasis Ivinskis*, žr. *Aidai*, 1972 m., 4 (249-263) nr., 138 psl.

prel. Juro sveikinimą su 25 dolerių čekiu ir sakiniu: ' Gal jau veikiai rankraštį apie Giedraitį paduosi į spaudą? ' Kas man atsakyti jam tuo klausimu? »¹⁶⁸.

1957.I.21 d. Ivinskis Maceinai Freiburge nusiskundė: « Vargas mano ' Merkeliui '. Taisyti reikia gruntaunai, o ne paviršutiniškai. Knyga išeina kartą amžiuje [...] Bijau kartais, kad neišeitų vietoje geltono viščiuko tik užperis-kliunkis, nes aš jau ilgai periu, ir jau pats laikas būtų, kad viščiukas bėgiotų »¹⁶⁹.

«Nuo Kalėdų nieko nebuvo rašęs. O tada kaip tik Gerbiamas Prelatas mane apdovanojote ir gražiu 'žaliu margučiu' [...] Niekaip negaliu išjudinti darbuose suvargusio prieteliaus Antano Maceinos, kad jis užbaigtų *Didžiąją Padėjėją* tvarkyti, kur yra ir mano vienas skyrius. Negali jis pritilpti ir prie mano *Giedraičio*, kuriam turiu vėl naujos medžiagos [...] Aš pats dabar vargstu su terminuotais darbais » (1957.IV.18).

1957.IV.26 d. Juras Ivinskiui rašė: « *Didžioji Padėjėja* dar tebėra įstrigusi spaustuvėje (Putname). Negaliu suprasti kodėl cenzorius su autorių neprieina prie galo [...] Prof. Maceinos neužmirštu. Norėčiau ištieti jam stipresnių pagalbos ranką, bet knygų leidimas yra mano liga ir iš jos negaliu pasigydyti. O ligonis niekada nėra taip stiprus kaip reikėtų būti. *Giedraitis* tai jau tikrai be sekančių metų nepasirodys. Pridedu mažą čekutį ».

« Mano gyvenime yra įvykę pasikeitimai, kuriuos darau tvirtai tikėdamas, kad tuo būdu ir mokslui ir visam tam darbui geriau pasitarnausiu [...] Man buvo pasidarę kaž kaip skurdu vienam gyventi. Anglijoje pernai susipažinau tokią aukštaitę [Pauliną Talanskaitę, slaugę] Londone, kai skaičiau paskaitą kongrese už 'Geresnį Pasaulį' [...] Vasarą Vokietijoje buvau susitikęs Maceiną. ' Angelų liežuviais ' jam kalbėjau, kad nedelstų su *Didžiąja Padėjėja*, kur ir aš jam jau prieš dvejus metus daviau skyrių apie Švenč. Marijos kultą Lietuvoje amžių bėgyje. Įtikinėjau taip pat, kad paskubintų mano darbo [apie Giedraitį] kalbos žiūrėjimą» (1957.X.1).

«Labai mudu [su žmona] dėkojavo už sveikinimus, kurie buvo paremti tokiu gausiu žaliu priedu. Ačiū, labai ačiū! [...] Su prof. Maceina vedu susirašinėjimą dėl *Giedraičio*. Be to, gavau medžiagos iš Lietuvos archyvų (siunčia prof. K. Jablonskis). Reikės kai ką papildyti. Apie mano *Giedraitį* savo žodį Prelatui tars Yla, kuris perskaitė didelę dalį. Aš vėl suradau naujos medžiagos ir dabar vis taisinėju, papildau » (1957.XII.20).

Maceina apie Konstantino Jablonskio talką rašo *Aiduose*-. « Vėliau, esant Ivinskiui jau Bonnoje [nuo 1963 m.], patyriau, kad jis iš K. Jablonsko (jau miręs Lietuvoje), su kuriuo dažnai susirašinėjo, sužinojęs,

¹⁶⁸ Ten pat.

¹⁶⁹ Ten pat.

esą Lietuvoje yra naujos medžiagos apie M. Giedraitį, prašęs Jablonskijam šios medžiagos atsiųsti ir dabar jos laukias, todėl negalįs savo studijos tinkamai perdirbti»¹⁷⁰.

« Kai sugrįš Yla [iš Romos], jis pasakys kai ką apie mano ‘monumentali’ darbą *Giedraitį ir jo laiko Lietuvą*. Jis man davė mintį [...] jį išleisti dviejuose tomuose. Toji dalis, kuri apima Giedraičio laikus iki vyskupavimo pradžios, užima 450 psl. mašinėlė. Tai būtų visai geras to-mukas. Antras tomelis išeitų ne mažesnis. Norėčiau žinoti kun. Prelato nuomonę [...] Yra dar ir kita priežastis, kodėl reikėtų leisti pirmą dalį atskirai. Antrai daliai aš pamažu gaunu medžiagos iš Lietuvos archyvų. Tai būtų mano darbo didelis plusas [...] Radau daug papildymų dar ir Romoje. Tik, kadangi dabar reikia vien ‘iš mokslo’ gyventi ir vis atlikinėti terminuotus darbus [...] tie papildinėjimai vyksta labai pamažu» (1958.III.31).

« Labai dėkoju už malonų laišką ir už atsiuntimą *Giedraičio* spausdinimui čekio 1000 dolerių. Tuos pinigus, kaip ir ankstesnius (2000 dolerių) padėjau Vatikano banke [...] Knyga bus tikrai didelė, kaip spėju susidarys per 35 lankus, gal net 40 lankų [...] Lankas kainuoja [...] 100 dolerių. Medžiaga iš Lietuvos eina gana pamažu. Be to, radau ir čia kai ką nauja. O šiuo metu esu nepaprastai užimtas rašymu Lietuvos istorijos Baltijos Institutui Bonnoje. Vokiškai nėra jokios Lietuvos istorijos, ir aš, kaip to Instituto narys, esu įpareigotas skubiausiai [ją] rašyti. Vargstu taip pat su straipsniais į *Lietuvių Enciklopediją* [...] Turiu dar ir kitų terminuotų darbų. Dar niekada manęs darbai taip netrėškė prie žemės kaip dabar. Labai džiaugiuosi, kad teks Romoje su Kunigu Prelatu pasimatyti. Tada aptarsime galutinai visus *Giedraičio* išleidimo reikalus. Ir aš labai norėčiau tą darbą, nežiūrint visokių kitokių istorinių darbų, kaip galint greičiau parodyti pasaulio šviesai. Didžiai Gerbiamo Kunigo Prelato asmenyje turiu tokį mecenatą, kuris mano gyvenime yra unikumas. Nuoširdžiausiai ačiū! [...] Man labai rūpi — kadangi antros laidos juk niekada neteks leisti — sudėti ir tą medžiagą [...] iš Lietuvos » (1958.VI.26).

1958 m. Juras Romoje išspausdino T. J. Vaišnoros, M.I.C., knygą *Marijos Garbinimas Lietuvoje*. Išlaidoms padengti Prelatas prašė Ivinskio Vaišnora perduoti atitinkamą sumą iš anksčiau gautų 3000 dolerių. *Giedraičio* autoriui tai buvo didelis smūgis, nes turėjo pagrindą bijoti, kad tatai galėtų sutrukdyti numylėto jo veikalo išleidimą.

« Jau bus tuoj keli mėnesiai praėję, kai Jūs lankėte Amžinąjį Miestą [...] Labai dėkoju [...] už knygų atsiuntimą. *Didžioji Padėjėja* dailiai atrodo [...] Vakar buvo pas mane [Tėvas Vaišnora] ir paskaitė man porą sakinių iš Gerb. Prelato laiško. [Jis] įsakmiai pabrėžė man, jog jis ¹⁷⁰

¹⁷⁰ Ten pat.

dar nieko iki šiolei spaustuvei nesąs nemokėjęs, tad iš tų 3000 dol., kurie yra mano knygos leidimui skirti, mažai kas beliksia. Aš pažadėjau T. Juozapui [Vaišnorai] perduoti pinigų, kurie dabar yra Vatikano banke, bet norėčiau iš Kun. Prelato patirti, ar jam visus reikia perduoti, ar kaip kitaip [...] Laukdamas Jūsų visada man mielo laiško, aš išmokėsiu jam vieną tūkstantį dolerių. Argi jis jau tikrai tiek daug dar turi pinigų išleisti? Kažkaip graudu, jeigu visus pinigų, kurie šildo ir palaiko viltį, kad jie mano didelei knygai išleisti yra garantija, gali kartais ateityje dėl tik Viešpačiui Dievui žinomų aplinkybių komplikuotis. T. Juozapo laiške yra parašyta man gera žinia, kad mano knyga bus Putname spausdinama » (1958.XI.23).

« Kaip žinote, T. Vaišnorai išmokėjau vieną tūkstantį dolerių (iš Jūsų pas mane esamų pinigų) [...] *Aiduoose* [apie jo veikalą *Marijos garbinimas Lietuvoje*] rašiau recenziją. Iš Lietuvos paskutiniu laiku gavau ir vis gaunu ir gaunu tikrai svarbios archyvinės medžiagos [apie Giedraitį] [...] Bonnoje labai mažai tegalėjau prie to darbo priėti, nes gulė ant mano pečių visa Baltų Instituto našta [...] Dabar atvykau [...] Romon, ir čia uždusęs turiu rašyti šešius nemažus straipsnius iš Lietuvos istorijos į *Lietuvių Enciklopedijos* XV tomą [...] Tad per tuos du mėnesius turiu čia parašyti bent kelis šimtus puslapių [...] Turiu zovada lėkti ir dirbti skubčiausius darbus. O tą mielą *Giedraitį* tik prie progos papildau, taisau. Bet šiuo metu, dėl didelio LE leidėjo spaudimo nėra to negalėsiu » (1959.X.3).

1959.11.23 d. Juras ragino Ivinskį prisiųsti rankraštį: « Mūsų laiškaai apsilenkė. Esu prašęs veikiai siųsti rankraštį apie Giedraitį Seselėms į Putnam. Šį pavasarį jos pradės spausdinti. Manychiau iš Tamstos pusės reikėtų užbaigti darbą. Medžiagos visada atsiras naujos. — Išrodo esu nusidėjęs bičiuliui prof. Maceinai. Sykį parašiau jam nuoširdų, gal skaudoką laišką ir nuo to negaunu nuo jo jokių žinių. *Viek živi, viek učiš i durakom pamrioš* ».

« Mano reikalai ir padėtis su darbais nėra nė per plauką pasikeitusi [...] Baltų Institutui, iš kurio dabar reikia laikytis, esu įsipareigojęs terminuotai parašyti vokiškai Lietuvos istoriją. Beje, jos tekstą (daug plačiau) rašiau ir lietuviškai. 400 psl. su viršum yra gatavi penkiuose egzemplioruose. O jų bus dar porą kartų tiek! Tokioje varganoje terminuočiausiu darbų padėtyje aš niekaip neišgalvoju, kaip aš dabar galėčiau kitus terminuotus ir labai skubius darbus palikęs, eiti perdirbti [ir] papildyti savo mielo Merklio Giedraičio. Dabar tikrai negaliu, nors visaip taupau laiką [...] Atsisakyti nuo Baltų Instituto [...] reikėtų netekti egzistencijos minimumo. Šiuo metu jokių kitų galimybių laikytis neturiu [...] Nors daug kas, kas mano *Giedraitį* skaitė, vis sako, kad gerai, tačiau aš jokių būdu negaliu, gavęs tiek daug įdomios ir tikrai svarbios medžiagos iš Lietuvos, palikti ją nuošaliai. Tai būtų prasikaltimas! [...] »

Bet kai tik mano darbų našta palengvės, — ir aš vėl turėsiu galimybės savo egzistencijos klausimus sutvarkyti, — aš visa energija mesiuos į to man taip svarbaus darbo užbaigimą [...] Turėjau progos vysk. Padolskiui pasiūlyti atžymėti M. Giedraičio 350 metų [nuo mirties] sukaktį [...] Vyskupui [Padolskiui] aš parašiau M. Giedraičio gyvenimo aprašymą ir jo reikšmę lietuvių tautai. Gal šita proga pasiseks pagaliau mums gauti [iš Vatikano] kokią nors brevę. Giedraičio sukaktis yra puiki proga pasakyti ką nors daugiau kenčiančiai lietuvių tautai » (1959.XI.3).

«Plušu Vokietijoje Baltų Institute [...] Bonnoje [...] išbūsiu iki Naujų Metų. Tada jau būsiu savo jungą baigęs. Gal mane paleis ir kiti terminuoti darbai, kurie šiuo metu Romoje kamuoja. Noriu pagaliau perdirbti nauja medžiaga savo darbo (*Giedraičio*) eilę skyrių. Jau tikrai pats laikas jį spausdinti [...] Šią vasarą buvau Švedijoje. Skaičiau istorikų kongrese paskaitą; turėjau dar kitų paskaitų; ir taip be paliovos. Šiuo metu ypač kamuoja *Lietuvių Enciklopedija* » (1960.X.1).

«Užbaigęs pagaliau savo baudžiavą Baltų Institute [...] grįžtu Romon [...] ir dabar jau pasiliksiu Romoje ilgai. Tad galėsiu rimčiau prisėsti, svetur nesiblaškydamas, prie viso to, ką iki šiol atidėliojau užbaigti » (1960.XII.23 iš Bonnos).

1961.V.31 d. Juras, nenustodamas vilties, Ivinskiui rašė: «Noriu pareikšti džiaugsmą, kad veikia galėsime susitikti JAV (L.K.M.A. suvažiavime). Neabejoju, kad ir *Giedraitį* atsiveši su savimi ir jį jau čia paliksi. Ir aš norėčiau jį pamatyti. Dievo Apvaizdos parėdymu aš turiu garbę duoti Tamstai ' sparnus '. Taigi pridėdu prie šio laiškučio čekį vertės 500 dolerių. Manau, imsi greitąjį lėktuvą ».

« Vakar kaip tik buvo išspausdintas (IV) Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos *Suvažiavimo Darbų* šaunus tomas, kurį D. Gerbiamas Prelatas esate finansavę. Mes džiaugiamės labai, kad šita 321 psl. knyga galėjo išvysti pasaulį [...] Su didele padėka gavau prieš gerą savaitę ir aną laišką, kuriame buvo 500 dolerių čekis apmokėti mano kelionei į L.K.M. Akademijos suvažiavimą [Chicagoje] [...] Ima džiaugsmas, kad bus progos Brangų Kunigą Prelatą pamatyti » (1961.VI.20).

« Grįžęs iš U.S.A. jau seniai notėjau parašyti ir padėkoti už viską, bet [...] Romoje ištisus du mėnesius buvau pririnktas prie labai skubotų ir neatidėliotinų darbų [...] Esu labai dėkingas Kunigui Prelatui, kad man sudarėte tokią gražią galimybę pamatyti Ameriką [...] Nors teko vis skubėti, bet daug ko mačiau, kas man buvo labai naudinga » (1961. XII.16).

« Visą žiemą praleidau — sunkiai atsikvėpdamas — neatidedamuose terminuotuose darbuose. Dabar triūsuiuos su vokišku tekstu Lietuvos istorijos, kurią įsipareigojau užbaigti. Esu vėl Baltų Instituto vedėjas, o tas Institutas sunkiai besilaiko [...] Neišbrendu iš rašymo daugybės straipsnių

Lietuvių Enciklopedijai. Tad mano taip pamilto *Giedraičio Merkelio* tekstas tik pamažu tesitobulina » (1962.IV.20).

« Kaip kun. A. Baltinio [1909-1976] prašiau Kunigui Prelatui paaiškinti ir paprašyti dar ikišiolinės kilnios kantrybės, aš dar turiu metus laiko stipriai paprakaituoti, kad lietuviškos propagandos ir Lietuvos mokslo labai galėčiau įsitvirtinti Bonnos universitete. Tas darbas atima man dabar visą laiką, ir taip visas dienas. Spalių 15 d. išvykstu vėl Bonnon iki kovo pradžios. Ten toliau skaitau Lietuvos istoriją» (1963.IX.30).

Tais pačiais 1963 m. Ivinskis gavo *Aidų* mokslinę premiją 1000 dolerių sumoje už *Lietuvos istorijos* pirmą tomą (rankraščio ca. 400 psl.).

1963.X.2 d. kun. A. Baltinis iš Chicagos rašė Jurui: « Lankydamas Vokietiją, [Münsteryje] buvau sustojęs pas prof. A. Maceiną [...] Su [juo] buvome nuvykę į Bonną pas prof. Ivinskį. Jis [...] dėsto istoriją vokiečių universitete ir tikisi ten gauti dirbti visą laiką. Baigia paruošti ir savo knygą apie vysk. M. Giedraitį. Sakiau jam, kad Jūs negalite sulaukti, kada jis tą knygą pabaigs. Dėl to susijaudino, nes Jus labai vertina, ir prašė perduoti Jums linkėjimų ir žadėjo netingėti... ».

« Praleidęs du semestru Bonnoje, kur visą laiką skaičiau vokiečių studentams Lietuvos istorijos kursą, nuo rugpiūčio galo atvykau Romon. Čia užgulė marios darbų, nes reikia prisirinkti daug medžiagos naujam kursui universitete. Už mėnesio jau skaitysiu apie nepriklausomas Pabaltijo valstybes tarp dviejų pasaulinių karų [...] Nors ir spaudžia darbai prie žemės, tačiau šį kartą jau vežuosi visą medžiagą ir visus papildymus apie Merkelį Giedraitį Bonnon [...] Nepasakyčiau, kad laukimas būtų buvęs nenaudingas. Atsirado geros medžiagos dar ir pačioje Romoje, pvz., tokiuose fonduose, į kuriuos pirma nebuvo galima kojos įkelti. Jeigu manęs dabar taip neplautų *Lietuvių Enciklopedija* [...] galėčiau dar labiau savo pasiimtą uždavinį paspartinti» (1964.X.1).

« Šįmet baigiu ' baudžiąvą ' į *Lietuvių Enciklopediją*, ir pirmuoju mano darbu kitiems metams yra — galutinai užbaigti spaudai ruošti *Merkelį Giedraitį ir jo laikų Lietuvą*, t.y. vieno šimtmečio kultūrinę Lietuvos paveikslą. To veikalo dedikacijoje esu įrašęs Jūsų vardą žodžiais: *Ecclesiae Patriaeque bene merito, Lituaniae Cultori Fautori magno istis Patriae Tenebris temporibus* » (1966.1.(?) iš Bonnos).

Prof. A. Maceinos santrauka: «Darbas Romos archyvuose žymi Ivinskio likimą tremtyje: jo laimę ir nelaimę; laimę, nes čia jis galėjo įvykdyti savo svajonę; nelaimę, nes čia jis paskendo medžiagoje, nepastebėdamas, kad vieno žmogaus nei jėgų, nei amžiaus nepakanka šiai medžiagai suvesti į vienumą, kuriant sisteminių veikalų. Ivinskis buvo pirmutinis iš lietuvių, kuris ištiesą d e š i m t m e t į [...] labai uoliai ir sistemingai knisosi archyvų fonduose: tokios laimės nėra turėjęs nė vienas mūsų istorikas. Iš kitos pusės Ivinskis yra vienintelis iš lietuvių, pri-

rinkęs tiek medžiagos, jog jos pakaktų ištisai istorikų kartai. Ir štai, šioje dialektikoje — d ž i a u g s m a s medžiagos gausybė ir v a r g a s šią gausybę apvaldyti — autorius [Maceina] kaip tik ir regi Ivinskio tragiką »¹⁷¹. Ši tragiką ypač gaubusi jo *Giedraitį*: « Užbaigtas rankraštis gulėjo 16-ka metų (1955-1971), neįstengdamas išriedėti geltonu viščiuku, o ' užperos — kliunkio ' Zenonas bijojo į žmones leisti. Čia pasitvirtino senos išminties taisyklė, kad ' geriausias dalykas yra priešas gero dalyko '. Ar mums negeriau būtų buvę turėti Merkelio Giedraičio ir jo laikų Lietuvos vaizdą be anos naujos medžiagos, negu šio vaizdo iš viso neturėti, kaip kad yra šiandien? »¹⁷².

¹⁷¹ Ten pat, 134 psl.

¹⁷² Ten pat, 138 psl.

5. IŠLEISTŲJŲ KNYGŲ PLATINIMAS IR LEIDIMO ĮVERTINIMAS

Šiandien mums viskuo pertekusiems sunku suprasti, kokie brangūs išeiviams buvo Juro leidiniai. Juk reikia atsiminti, kad iš prarastos tėvynės, iš sukurvintos Europos, iš slegiančių lagerių į Ameriką atsibeldę bėgliai savo ubagiškame багаže neturėjo tų knygų, prie kurių Valančius jų senelius buvo raginęs. Bet iš senesnių kartų ateiviai, kurie žymia dalimi jau buvo ištautėję, jomis negalėjo apdovanoti naujakurių. O ir daugelio tų 180 leidinių, kuriuos 'senosios generacijos Juras' — Milukas (1871-1943) — buvo išspausdinęs, nebebuvo galima gauti arba netiko tremtiniais. Bet kadangi žmogus, juoba bėglys, vis dėlto ne viena duona gyvena, reikėjo jiems toki dvasinį maistą paruošti, ką vienas kitas, deja, per mažai, iš jaunesniųjų 'amerikiečių' ir darė. Bet visus juos pralenkė Juras, laikęs visus savo 'parapijiečiais', kurie buvo reikalingi dvasios peno. Tatai pakėlė, paguodė bei sutvirtino vargo ir nevilties kamuojamus tremtinius, kad dalis jų ne tik dvasiškai atsigavo, bet ilgainiui dar atsidėjo darbu bei kūryba.

Įtikimiausiai tos naudos būtų buvę daugiau, jei Lawrence'o klebonas nebūtų tik išspausdinęs, bet ir tinkamai išplatinęs savo leidinius. Bet kaip tik čia ir buvo to leidyklavimo 'Achilo kulnis' jis dažnai nemo-kėjo jų paleisti į rinką. Pagaliau visiškai neįmanoma vienam visur išsiti-kti. Didžiausias, atrodo, išorinis * kaltininkas 'tame darbe buvo jo ne-suskaitomi visuomeniniai įsipareigojimai. «Pastoracija ir šiaip organizaci-niai reikalai taip išblaško, — skundėsi jis Aisčiui (1960.IX.30), — jog sunku susikaupti net rašant laišką. Vis kas nors ima ir sutrukdo». Ir taip per pusę šimtmečio!

Išspausdintuosius leidinius Juras pradžioje sukrovė savo klebonijoje, o kai ten gyventojai nuo knygų gausybės kone užduso, leidėjas jomis pripildė ir savo vasarnamį prie jūros. Paskui iš šių bei dar kitų sandėlių šis motorizuotas 'knygvežys' savo turtą išvežiodavo tai vienur, tai kitur.

Bet žinodami Juro asmenybę, suprantame, kad svarbiausios tos ne-sėkmės priežasties reikia ieškoti giliau, būtent jo charakteryje. Nėra abejo-nės, kad jis ir leidykliniame darbe buvo ištikimas Valančiaus sekėjas, kuris — anot S. Sužiedėlio — «tą šviesą skleidžia Dievą ir Tėvynę mylėdamas»¹⁷³. Tačiau jis ir šioje plotmėje neužmiršo, kad toji veikla

¹⁷³ S., *Su kryžiumi ir knyga. Prelato M. Juro investicijos ir 60 metų sukakties proga*, žr. *Darbininkas*, 1951.V.25 d.

plaukė iš jo Aš. O tasai Aš tiek buvo užvaldantis, kad jis visam jo veikimui užspaudė savo žymes: siekdamas tautos gerovės ir Dievo garbės, tos garbės nusiriekdavo ir sau gerą riekelę. Mat sunku išlaikyti kuklumą tokioje šalyje, kur kone kiekvienas savo srityje nori būti *Number one*. Todėl iniciatyva beveik visuomet išėjo iš jo paties, o tokiais atvejais, kada ji atėjo iš šalies, jis ją palenkė savo intencijai.

Tai patvirtina trys būdingi paralelizmai: per ilgus metus globojęs *Darbininką*, 1950 m. jį atidavė Tėvams Pranciškonams. 1950 m. įkūręs ir puoselėjęs *Eglutę*, 1959 m. ją atidavė Putnamo Seselėms. Per pusę šimtmečio rinkęs medžiagą savo Alkai, kuriai buvo įrengęs tris buveines ir išleidęs visas savo galimybes prašokančias sumas, 1973 m. atidavė Lietuvii Katalikų Mokslo Akademijai.

Tie trys įvykiai plaukia iš jo charakterio bruožo — noro vienam atlikti bet kokią reikšmingesnį darbą. Tiesa, Juras neatsisako nuo paramos iš šalies, bet jo individualistinis būdas jam neleidžia kitam sprendžiamai dalyvauti toje veikloje. Dar 1976 m. jis man ryšium su Alka patvirtino: « Jei ką padarysi savo karšta rankele, bus padaryta ». Bet šitoks daugiausia iš savęs plaukiąs veikimas tegali būti vaisingas, kol jis neperžengia veikėjo fizinių bei medžiagiškų galimybių. Tokiam pavojui išvengti reikėtų atsakingų bendradarbių, 'kronprincų', sugėbančių šefą pavaduoti ir, jam mirus, akciją savarankiškai tęsti. Bet kaip tik tokio kolektyvo šalia savęs turėti, Juras — bent reikšmingesnėse pareigose — nemėgo. Tik paskutinėje bėdoje jis atidavė, kaip matėme, savo išaugintus 'kūdikius' kokiam nors kolektyvui.

Faktas, kad Juras kone per visą savo veikimą Amerikoje pats dalyvaudavo tokiuose kolektyvuose, daugiausia jų centro valdybose, jo individualizmui nesipriešino, atbulai, — jam davė progą uždėti savo ranką ir ant kitų vairuojamų vairų.

Nenuostabu tad, jei Juras savo išleistųjų knygų platinimu rūpinosi pats. Žinoma, kur kas tiksliau ir naudingiau būtų buvę, jei jis platinimui būtų sudaręs atitinkamą aparatą. Bet jis, sąmoningai ar nesąmoningai, nemėgo turėti šalia savęs kokio nors veiksnio, kuris būtų galėjęs riboti jo savarankiškumą. O tokio pavojaus geriausiai išvengė pats vienas viską darydamas. Taip visas jo leidyklinis darbas virto *one man business*.

Šis asmeniškumas ypač ryškiai pasireiškė ir platintojų pasirinkime. Juos verbuodavo iš jam artimų ir neretai jo šelpiamų, t.y., nuo jo malonės priklausančių asmenų, nors jie dažnu atveju tam darbui nebuvo pasirošę. Neretai imdavo tuos, kurie pasitaikydavo. Kvietė ir jėzuitus. 1952.IV.28 d. J. Kidykas, S.J., rašo Jurui: «Tamsta kvietėte kurį nors iš mūsų atvykti spaudoai platinti. Labai dėkoju už tokį malonų pakvietimą apštalauti... Keletos metų patyrimas rodo, kad sėkmingiausias spaudos platin-tojas yra mūsų Brolis Petras Kleinotas, *Žvaigždės* administratorius. Ar

susirinkimuose, ar prie bažnyčios durų, ar į namus nuėjęs, jis labai švelniai, bet ir sėkmingai moka įpiršti katalikišką laikraštį ar knygelę. Gal atvežti jį? O gal jį su T. Krištanavičiu? ».

Kad tokių proginių platintojų ieškodavo Juras, aiškėja iš užsilikusio A. J. Kasiulaičio, « Jaunimo Žygių » Fondo sekretoriaus, 1957.X.21 d. laiško Jurui, kuriame dėkoja už pakvietimą platinti knygas: « Mes labai džiaugiamės Jūsų kilniui pasiūlymu prisiųsti mums knygų, kurias platinamas jaunimas atliks ne tik gražų visuomeninį darbą, bet bus atlygintas piniginiu uždarbiu. Knygų laukiame tad nekantriai iš kalno Jums, didžiai gerbiamas Kunige Prelate, nuoširdžiai dėkodami». Kokį pasisėkimą ši iniciatyva turėjo, žinių neturime.

Ryškus pavyzdys yra Aisčio užangažavimas platinti Juro leidinius. 1952 m. Aistis buvo redaktoriaus pavaduotojas Laisvosios Europos (Free Europe) komiteto tarnyboje New Yorke. Šiam komitetui pradėjus siųsti į okupuotuosius kraštus knygas, Aistis rašė Jurui (1957.VIII.11): « Čia gali atsirasti viena kita proga lietuviškai knygai iškišti, kurios rinka čia tolydžio vis skurdyn linksta. Konkrečiai tariant galėčiau parūpinti (kitaip sakant, pasistengti parūpinti) užsakymą 50 egz. K. V. Banaičio *100 liaudies dainų* [...] Be to, aš galėčiau vėliau pasiūlyti ir kitų Jūsų leidinių. Taip, sakysime, aš esmi kadaise pas Jus matęs F. Kiršos *Šventieji akmenys*. Tos knygos gali netrukus prireikti apie 200-250 egz. Gal pas Jus yra ir kitų knygų? ».

Į šį Aisčio laišką tuojau (1957.VIII.13) atsiliepė Juras su entuziasmu: «K. V. Banaičio *100 liaudies dainų*, Fausto Kiršos *Šventieji akmenys*, Maceinos *Saulės giesmė*, J. Kačinsko *Mišios* ir kitų leidinių turiu kiek tik nori. 200-300 egzempliorių tai mažmožis. Galiu duoti ir daug daugiau. *Šventasis Raštas* II tomas irgi guli sandėlyje. Išleidžiau kan.

M. Vaitkaus *Mistiniame sode* veikalą. Veikiai išeis iš spaudos kun. dr. J. Vaišnoros, M.I.C., *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Kiek vėliau pasirodys pasaulyje *Merkelis Giedraitis*. Jau seniai surinkta, tik užkliuvusi, knyga parašyta dr. A. Maceinos *Didžioji Fadėjė*. Taigi matai knygų turiu, tik platintojų neturiu. Džiaugiuos ir dėkoju, kad surasi rinką nors vienai kitai mano išleistai knygai [...] Lauksiu nuo Tamstos daugiau žinių: kiek ir kokių knygų nusiųsti? O gal aš pats savo automobiliu nuvežčiau, nes rugpiūčio 26 d. planuoju būti Tamstų padangėje, i.e. Brooklyne ». Ten tuomet Aistis gyveno.

Netrukus Aistis patikslino (1957.VIII.16 d.): «Aš mačiau parašytą nutarimą, bet Jūs turite gauti oficialų *Free Europe Committee* užsakymą. Man rodos, kad bus siunčiama iš Bostono. Bus Jums parašyta, kur gaidas pristatyti. Patariu parašyti sąskaitą [...] Kada gausite raštą, aš negaliu pasakyti. Kartais tie dalykai labai lėtai eina. Ypač, kad dabar daug personalo atostogose. Kiršos bus lengvai galima paimti porą šimtų egz., bet jokių būdu ne anksčiau kaip antroje rugsėjo dalyje. Bus galima ir kitų,

ypač Maceinos ir Ivinskio. Man reikia Jūsų turimų knygų po vieną egz. turėti. Reikia parodyti prekę. [...] Su religinėm knygom sunkiau. Sunkiau dėl to, kad neturime tokių adresų didesnio skaičiaus ir nenuma-
nome, kaip rasti, o siunčiam tik vardiniam adresatui. Kitaip negalima. Šv. Rašto ir maldaknygių galima būtų paimti dar didesniais skaičiais. Bet tos problemos mes negalime išspręsti ».

Kadangi Aisčiui nužiūrėtos knygos buvo « sukrautos vasarnamyje pajūryj, — pranešė jam 1957.VIII.24 d. Juras, — tuoj nuvykęs pasiėmiau 50 egzempliorių K. V. Banaičio *100 liaudies dainų* ir parsivežiau į kleboniją. Pirmadienį, rugpiūčio 26tą važiuoju į New Yorką. Knygas pasiimsiu su savimi. Gal bus proga kur susisiekti su Tamsta ir gal nurodysi, kur jas palikti. Jei ne, parsivešiu į namus. Tuo laiku gal ateis laiškas ir nurodys, kur nuvežti knygas [...] Atskirais siuntiniais išsiunčiau Tamstai mano išleistų knygų. Žinosi, kurių galima gauti didesniais kiekiais. Kainos Tamstai žinomos. Kaip jau esu rašęs duosiu nuolaidos 33%. Jausčiaus lyg trečiame danguje, jeigu imtum ir įpirštum nusiųsti už geležinės uždangos po 500 egz... Manau, kad visos knygos yra vertingos, tik man bizniškai nuostolingos. *Pavasario balsais* ar Maceinos kūriniais tikrai džiaugtųsi kenčiantis lietuviai. Jų turiu labai daug... »

Tačiau besikaitaliojant valdininkams ir mažinant lėšas Laisvosios Europos Komitetui bei sunykus pagalbos entuziasmui, iš šio platinimo būdo daug nebuvo laimėta.

Net laikraščių administracijos negeriau užsirekomendavo knygų platinimo darbe. Vaišnoros knygą *Marijos garbinimas Lietuvoje* platinti buvo apsiėmęs *Draugo* dienraštis. « Nežinau, kaip ten atsitiko, — rašė Juras 1975.VI.10 d. man, — bet *Draugas* knygą prastai reklamavo, menkai pardavinėjo ir abejoju, ar leidėjui [Jurui] grąžino jo įdėtas išlaidas [...] Dar ir dabar t.y. po 20 metų *Draugo* sandėlyje tos knygos didelis kiekis guli neparduotas ».

Manydamas galėsiąs tų knygų daugiau parduoti, — pirkėjai skųsdavosi ir dabar skundžiasi, kad knygos esančios per brangios, — Juras kai kada jų kainą taip numušdavo, kad net autoriams būdavo graudu. Antai Banaitis, sužinojęs, kad jo *Dainos* pardavinėjamos po 5 dolerius, užsigavo ir 1952.V.12 d. Jurui drėbtelėjo: « Brooklyniečiai lietuvių muzikos leidėjai sujaudinti ir nustebinti, kad mano *100 dainų* bus pardavinėjama tik po penkis dolerius. Jie sako, kad prel. Juras daro tikrą kainų 'dumpingą'. Iki šiol, mat, jie net visiškų diletantų 'fušerių' dainuškas (2 psl.) pardavinėdavo po vieną dolerį, o mano leidinys juk yra 133 psl. gaidų ir 10 psl. priedų! Taigi, pasak leidėjų, dabar tų smulkių leidinėlių kaina turėtų būti ne doleris, o tik... 4 centai... Dėl kainos jau nesuku sau galvos, nes tai yra daugiau leidėjo reikalas. Bet žinoma, man rūpi,

kad toks stambus ir kruopštus darbas šiek tiek palengvintų ir kompozitoriaus sunkią būklę ».

Tačiau reikia pripažinti, kad Lawrence'o klebonas savo leidykliniu darbu išeivijai didžiai pasitarnavo. Gaila tik, kad platesnė visuomenė išleistomis knygomis nepakankamai domėjosi, ir dėl to jos toli gražu nebešiekė naudos, kiek Juras iš jų tikėjosi.

Nežiūrint, kad plačioji visuomenė mažai domėjosi leidiniais, mūsų kultūrininkai Juro veiklą labai vertino. Jei kun. Juška išskaičiuoja Juro leidinius ir jo darbuotės nuopelnus¹⁷⁴, tai prof. Juozas Brazaitis kondensuotais žodžiais vaizdžiai įvertina jo asmenybę ir nuopelnus: « Mažai Jus mačiau akimis, bet mintimi didžiuojusi Jūsų darbais. Ir kai Jūs visi kartu Detroite Valančių minėjote, savo mintyje nuo Valančiaus kėliausi į šias dienas ir mačiau: nedaug anuo metu buvo Valančių, nedaug šiuo metu čia yra Jurų. Valančius anuo metu buvo spaudos pionierius, o čia tos pačios pagarbos vertas jo pasekėjas lietuviškos knygos ugdytojas Tamsta» (1952X6).

Dešimčia metų vėliau vėl jam rašė: « Kai išgirdau, kad ne Jūs paskirtas Brocktono klebonu, tuojau prisiminiau Maironį, kai jis nebuvo apdovanotas mitra. Maironis rašė: manoji garbė ir be to gal skaidriau žibės, nevaržoma pančiais šilkiniais... Tą pat galiu pasakyti ir apie Jus: Jūsų vardas lietuviškos knygos istorijoje spindės skaidriau nei didesnės ar mažesnės parapijos ganytojo vardas »¹⁷⁵. Vardadienio proga kitą kartą Brazaitis Jurui rašė: « Jus visada minime savo tarpe kaip vienintelį tokį nuoširdų lietuviškos kultūros mecenatą ir brangintoją. Ačiū Dievuliui, kad jis leidžia pačiais sunkiausiais laikais sušvisti tokiems žiburiams» (1956X4).

Prof. Ivinskis jubiliejaus proga rašė, apibendrindamas prelato veiklą: « Jūsų Prakilnybės didžiulė visuomeniškai kultūrinė ir mecenatinė veikla šiandien kiekvienam lietuviui šviesuoliui žinoma. O eilė jų yra ją labai palaimingai pajautę. Nekalbant apie Gerbiamo Prelato plačias pašalpas, gausius knygų leidimus, muziejaus organizavimą, lietuvių kolegijos pastovų rėmimą ir tt. ir tt., ir mūsų katalikų filosofai, ir literatai, ir tautosakininkai, ir muzikai, ir istorikai vis ne kartą naudojosi ir tebesinaudoja Jūsų Prakilnybės kilnia širdimi. Juk Gerbiamo Prelato parama dažnai būdavo ir tebėra nepraktiškam kultūrininkui vienintelė galimybė ir viltis prasimušti per žiaurios gyvenimo tikrovės raizginį.

Peržvelgdami savo šešius dešimtmečius ir sidabrinį Kunigystės jubiliejų, pasekdami savo veiklą katalikų visuomenėje ir kultūros srityje, lygiai

¹⁷⁴ A. Juška, *Lietuvis kultūros mecenatas*, žr. *Draugas*, 1960X29 d.

¹⁷⁵ Laiškas be datos. Greičiausiai bus 1962 metų.

kaip ir aną didelį Mecenato darbą, tikrai galite, Jūsų Prakilnybe, sušukti:
'*Exe gi monumentum aere perennius...*'

Taip, šitą paminklą nebesugriau, nei liūtys, nei laikas, nei žvarbūs šiaurės vėjai, nei pagaliau Sibiro barbarai..., nors apie juos Horacijus dar neminėjo» (1951.VI.il).

Panašiai rašo ir J. Grinius: « Tai, ką Jūs vienas esate padaręs Amerikoj, kiti to paties susidėję nebūtų padarę. Kaip ateitininkas, aš ypač džiaugiuosi, kad Jūs jau gražaus amžiaus susilaukęs, tebesate jaunos dvasios ir ateitininkų vadų eilėse duodate jaunatviškos dvasios ir energijos pavyzdį. Tad gyvuokite ir dirbkite dar ilgus metus ateitininkijos džiaugsmui, Bažnyčios garbei ir lietuvių tautos prisikėlimui bei gerovei » (1951.V.21).

Jo patriotizmą pabrėžia Simas Sužiedėlis: « Visa prel. Pr. Juro stiprybė ir jo veiklos vainikas — tai nuoširdus rūpinimasis lietuvybe ir Lietuvos reikalais» (1977.VI.21 d. laiškas autoriui).

Negalima aplenkti nė Aisčio pasisakymų apie Juro nuopelnus tautinės kultūros srityje. 1961 metais Aistis savo sveikinimo raštą 70-sius metus sulaukusiam savo geradariui baigė žodžiais: « Aš tik noriu pasakyti, kad Jūs žinote, jog tautinė kultūra yra kapitalas, kapitalas, kaip sakoma, *sine qua non*, be kurio tauta negali gyventi ». 1965.XII.19 d. vėl rašo: « Tikėkite, kad Jūsų vardas lietuvių kultūroje bus tinkamai atžymėtas... Jūsų darbai parapijoj ir už jos, tautoj ir žmonijoj pasiliks ilgiems laikams ». Pagaliau po dvejų metų vėl naujas įvertinimas: « Jūs kaip niekas kitas šiame krašte supratote lietuviškosios kultūros svarbą tautos gyvenime, o ypač josios išlikime... Nematau nieko, kas galėtų Jus pakeisti ar pavaduoti. Dėl to reikia visiems prašyti Aukščiausįjį, kad Jus kaip galima ilgiau šioje ašarų pakalnėje palaikytų. Dėl to aš noriu Jums šiandien pasakyti tai, ką kadaise sakiau kanauninkui Tumui-Vaižgantui: didelės veiklos žmonėms nereikia poilsio. Labiausiai reikia vengti sustingimo. Veiklai Dievulio leistą, viena veikla tepalaiko. Ramiau, lėčiau, tausodami sveikatą ir jėgas, bet nenustokite veikę, plušęję, dirbę, vadovavę, čią Jūsų galia ir stiprybė »¹⁷⁶.

Baigiant šį poskyrį, belieka pacituoti A. Maceinos laišką (1976.VI.5), skirtą viešam skaitymui iškilmingo 85 metų Bostone minėjimo proga: « Jūs leidote į pasaulį ne tik religinio turinio, bet ir poezijos, ir muzikos, ir grynojo mokslo, ypač istorijos kūrinius. Visa tai liudija, kad Jūs domėjotės ne tik mokslininkais, bet apskritai lietuviškosios kultūros kūrėjais. Jūsų rūpestį mūsų kultūra dr. Juozas Girnius yra *Lietuvių Enciklopedijoje* apibūdinęs tokiu labai teisingu sakiniu: ' Šiuo savo rūpesčiu mūsų mokslinė ir apskritai aukštesnio intelektualinio intereso knyga Juras iškyla pačiu pagrindiniu šio meto lietuvių mokslinės kūrybos ska-

¹⁷⁶ Aisčio laiškas nedatuotas. Tikriausiai bus 1967 metų pavasario.

tintoju ' (t. X, p. 115) [...] 'Leidėjas' įprastine prasme Jūs nebuvote: kiekviena knyga darė Jums tik nuostolių. Kodėl tad ėmėtės šio nedėkingo darbo? Ir į šį klausimą esate atsakę Jūs patys. Visų pirma todėl, kad vertinate k n y g ą labiau, negu kurią kitą kultūrinę priemonę žmogui pakelti aukštyr [...] Užtat Jūs ir stengėtės, kad lietuvis žmogus, atsidūręs už tėvynės sienų, neliktų be šio draugo, patarėjo ir mokytojo. Tai buvo gilus humanistinis motyvas. Tačiau jis buvo Jūsų darbe ankštai suaustas su tautiniu motyvu, kurį Jūs išreiškėte ryšium su visų mūsų viltimi paregėti Lietuvą vėl laisvą [...] Jūsų tad leidžiamos knygos ir turėjo būti busimojo dvasinio Lietuvos atstatymo plytelės. Jos turėjo būti mūsų vilties ženklas, kad Lietuva vėl atsigaus ir vėl gyvens nepriklausomą gyvenimą. Nes nekurti kultūros tremtyje reiškia netikėti Lietuvos prisikėlimu [...] Viešpats veikia per žmones. Ligi šiol jis veikė per Jus, Prelate. Dabar, Jums nebegalint, mes stipriai tikime, kad Viešpats suras lietuviškajai knygai J ū s ū į p ė d i n ė, kuris perims aną Jūsų rūpestį ir pratęs toliau Jūsų darbą. Nes be tokio įpėdinio ar įpėdinių mūsų kultūra tremtyje būtų iš tikro pasmerkta sunykti. O ji turi stiebtis aukštyr, kaip kad stiebėsi Jūsų, garbingasis Jubilate, pastangomis.

Tardamas tad Jūsų asmeniui *ad multos annos*, tariau šiuos žodžius kartu ir anos ' zvimbiančios bitelės ' triūsui, išlikisiančiam mūsų tautos istorijoje negežstančiu žiburiu tikrai *a d m u l t o s a n n o s*. Tai paminklas, kurio nesugairins nei vėjai, nei lietūs, nes jis gyvena tautos dvasioje, stipresnėje už granitą ir bronzą ».

ŠEŠTAS SKYRIUS

GYVENIMO SAULĖLEIDIS

Graudus atsisveikinimas su Lawrenc'u (1966-1968)
Seno pensininko dalia Putname, Conn. (nuo 1968)

1. GRAUDUS ATISISVEIKINIMAS SU LAWRENCE'U (1966-1968)

«Sakydavau, kad buvęs klebonas neturėtų pasilikti kaip pastor emeritus prie naujo klebono. Ir štai aš čia pat pasilieku» (1967. V.6 d. Juro laiškas Tulabai).

Atėjo 1966 metai. Tai buvo likimo metai, nes dabar Jurui sukako tie 75-ri metai, kurie jį pagal Bažnyčios nuostatus verčia pasitraukti iš klebono pareigų. Praleidęs savo lemtingąjį gimtadienį (VI.16) su netikrumo jausmu, jis tik rudenį (IX.20) skaudančia širdimi savo arkivyskui pasiuntė atsistatydinimo raštą ¹.

Kardinolas Cushingas jo prašymą patenkino, skirdamas prelatui pensiją 200 dolerių mėnesiui.

Kokie jausmai tuomet dilgino jo širdį, galime suprasti iš tų žodžių, kuriais Juras man (1976) aprašė tuometinę savo padėtį: «Po 45 metų apleisti parapiją, į kurią buvau įdėjęs tiek daug širdies bei triūso, ir persikraustyti gyventi senelių įstaigoje, buvo nelengva. Ypač, kad aš jaučiaus galįs atlikinėti kunigiškas pareigas ir nenorėjau vegetuoti ».

Kad jis savo pasitraukimą iš klebono vietos įsivaizdavo anksčiau visai kitaip, parodo šis 1975.IX.22 d. man atsiųstas pasisakymas: « Galvodavau, jog jeigu tapsiu emeritu, bandysiu persikelti gyventi į kitą vietą, kur nors prie vienuolyno ar kur kitur, kame dar būčiau paslaugus. Parūpinau Seselėms Širdietėms namus Šiauliuose, svajodamas, jeigu bus tokia Dievo valia, baigsiu savo amželį Lietuvoje. Taipgi [per kan. F. Kapočių, 1895-1971] buvau užsitikrinęs ir antrąją vietą prie Prisikėlimo bažnyčios Kaune, manydamas prie jos ir senatvėje galėsiąs pasitarnauti piligrimams [...] Kitokių atveju, Bažnyčios parėdymu, klebonas emeritas, visu kuo aprūpintas, galėjo baigti savo amželį parapijos klebonijoje. Taigi pinigų senatvei nebetaupiau.

Pasikeitė laikai. Lietuva tapo ateistinio komunizmo pavergta. Kai sulaukęs 75 metų amžiaus turėjau išeiti į pensiją, atsidūriau aklagatvyje ir nežinojau ką daryti. Finansišškai pasijutau nestiprus, kad privačiai ga-

¹ The prescription of n. 31 of the decree «Christus Dominus» tells that all pastors are asked of their own will to submit their resignation [...] not later than at the completion of their 75th year. I have completed my 75th year on June 16th. So herewith I submit my resignation [...]

lėčiau pasisamdęs butą gyventi. Vegetuoti nenorėjau, nes dvasiškai ir fiziškai maniau esąs gana pajėgus apaštalaui. Maniau sau, jeigu administravimui ir nebtinku, galiu išpažinčių klausyti, šventas Mišias atlaikyti, pamokslėlius pasakyti, naujaticius (konvertitus) Katalikų Bažnyčiai paruošti. Raminau save turįs kard. Richard J. Cushingo leidimą gyventi klebonijoje, kaip *pastor emeritus* tol, kol norėsiu. Taigi, tokia dvasios sąmyšyje ir pasilikau klebonijoje, kol galėsiu ».

Tokio « sąmyšio » kankinamas, Juras kreipėsi į seną savo bičiulį Tulabą Romoje patarimo. Jį gavęs, (1966.X.4) jam pareiškė padėką: « Dėkoju už patarimą likti parapijoje, kol bažnytinė vyriausybė laikys ir sveikata leis. Iš tikrųjų, atstatydinimas nuo pareigų man nuolat bylotų, jog jau neproduktingas. O jeigu jausčiau dar galįs ką nors veikti, neveiklumas pagreitinėtų mirties valandą [...] Pastoracijos akcija pasunkėjo. [...] Laikai pasikeitė. Dabar atsiranda Kristaus Vynuogyne darbininkų tarpe trukdytojų ir žodžių ir darbu. Jūs gudriai panaudoja Antikristo avantgardai [...] Išrodo lyg einame į pasaulio pabaigą. Tad turime daugiau melstis, budėti ir dirbti, veikti iki paskutinio kvėptelėjimo... »

Bet kaip jam veikti ir atsispirti prieš jo įsivaizduojamą « pasaulio pabaigą », jei tam Lawrence'ui jau nuo 1967 m. balandžio galo paskirtas naujas klebonas? Jei abu būtų galėję susitarti dėl darbų paskirstymo, koks nors bendradarbiavimas būtų buvęs galimas; tačiau abu kone viskuo buvo tokie skirtingi, kad veikimas išvien iš pat pradžių buvo neįmanomas. Bet vis dėlto Prelatas savęs perversinimo, o gal iliuzijų apakintas, to nematė ir dėl to, uždarytas savo kambarėlyje, laukė laukė darbo, be kurio jam gyvenimo nebuvo. O jo nesulaukdamas, susigrauzė. Jo skausmą dar padidino faktas, kad jis pats kardinolui buvo siūlęs įpėdiniu paskirti kun. Šakalį, anksčiau ketverius (1947-1951) metus pas jį vikaravusį.

Reikia suprasti senąjį kleboną. Jis, išbėgęs iš carų valdomos tėvynės, svetimoje Amerikoje, nepavydėtinomis sąlygomis buvo pasiekęs kunigo garbę. Per 43 metus jis Lawrence ėjo Dievo tarno pareigas ir kartu Jungtinėse Amerikos Valstybėse visai padėdavo savo tautiečiams. Prasiimušęs iš neturtingo kaimo prie Šiaulių miesto į pirmas pozicijas Amerikos lietuvių tarpe, jis jautėsi turįs teisę būti pripažintas ir išskirtinai pagerbtas. Ir kadangi jis visą tą nepaliaujamą veiklą buvo išvystęs nepaisydamas nesibaigiančių ligų, operacijų, nelaimių bei kitokių sutrikimų ir dar visokeriopos opozicijos, jis spirte spyrėsi prieš viską ir visus, kurie, jo manymu, kėsinosi jam užtrenkti duris į visuomeninę veiklą ir į bažnytinę darbuotę.

Šiame sąmyšyje, Juras, kuris save dažnai vadindavo « Morta », nerado kelio į savo vidų, į susikaupimą, į apmąstymus. Ir kadangi jam svetima buvo gyventi prisiminimais ir be to jis neturėjo plunksnos memuarams, Juras liko išorės aktyvistu, kuris savo ateitį matė praeties

darbų tęsinyje. Štai jis pats apie tai: « Užsidaryti klebonijos kambarėlyje vegetacijai — tai ne mano charakteriui, nes neveiklumą laikiau nusikaltimu ir prieš Dievą ir prieš artimą» (1976.IX.26). Vadinasi, visa jo prigimtis ir dabar jį stūmė išorėn — organizuoti, sutelkti, instrukuoti, diriguoti, ką jis pabrėžė 1975.VII.4 d. man parašytame laiške: « Niekad nepriskyriau savęs prie šio pasaulio išmintingųjų, gudriųjų, garsiųjų veikėjų bei rašytojų ar kokių riterių, o tik prie judriųjų, nes prieš mano akis visada driekėsi neapmatomi darbo laukai ». Kas tokį aktyvistą, nūnai jau 76 metus einantį, sustabdyt? Gal naujas klebonas? Kas yra tas jaunas konfratras, kuris Juro gyvenime suvaidino tokį lemiantį vaidmenį? Mano prašytas, jis (1977.VI.24) atsiuntė tokius apie save davinius.

1947 m. išventintas į kunigus, Petras Šakalys (g. 1915) buvo paskirtas Juro asistentu. Lawrence jis atgaivino vyčius, kartu buvo Naujosios Anglijos Lietuvių Sodalijos dvasios vadu ir be to dar dirbo su *Jeunesse Ouvrière Chrétienne*. Kadangi jis iš pat jaunų dienų mėgo muziką bei teatrą, tai ir dabar su malonumu pastatydavo muzikalius spektaklius. Be to Algirdui Šimkui (g. 1917) mielai padėjo sutverti chorą. Bet tokiems meniniams užsiėmimams vis mažiau turėjo laiko, ypač kai nuo 1947 iki 1951 m. vikaravo Lawrence. « Dirbau visą pastoracijos darbą, — rašė man kun. Šakalys (1977.VI.24), — juk Prelatas norėjo būti visuomenininkas ir visur keliavo ». 1951 m. Šakalys buvo iškeltas į Norwoodą, Mass. Ten jis sutvėrė jaunų vyčių kuopą, su kuria irgi pastatė muzikalius spektaklius.

« [Toliau] kard. [Cushingas], pasitaręs su kunigais Juru ir Pr. Juškaičiu [1883-1961], mane paskyrė dirbti pas svetimtaučius naujoje parapijėlėje, sutelkusioje jaunų akademikų šeimas ». Po pusantrų metų Šakalys buvo sugrąžintas į lietuviškas vėžes — į Lowellį, Mass., kur Juras kadaise buvo klebonavęs. Bet po devynių mėnesių mes jį randame Bostone, kur jis gavo kapelionauti ne tik ligoniams, bet ir Columbo riteriams; be to dar ėjo Massachusetts Senato kapeliono padėjėjo pareigas. Toliau reikšmingas buvo jo iškėlimas į Švento Vardo parapiją West Roxbury, Mass., vieną didžiausių bei gražiausių parapijų visoje arkivyskupijoje, kur buvo ir muzikalinio jaunimo dvasios vadu. Šakalys buvo pirmas lietuvis, patekęs į tokią šaunią vietą. « Nors darbo buvo daug, bet radau dar laiko studijuoti, gavau [...] magistro laipsnį ir ruošiausi doktoratui. Lankiau taip pat Harvardo universitetą. 1967 m. balandžio mėnesio pabaigoje mane paskyrė klebonu į Lawrence. [Ten] visi pastatai reikalavo remonto, mokinių skaičius išaugo į 325. Vis dirbau su visais. 1970 m. kard. Cushingas mane paskyrė į Brocktoną, Mass., Šv. Kazimiero parapijos klebonu ». Šias pareigas Šakalys eina ir dabar (1979).

Iš abiejų kunigų charakterio galima suprasti, kad čia, ankštos klebonijos pastogėje, rungėsi du skirtingi pasauliai. Tiesa, juos rišo tikėji-

mas, kunigiški šventimai ir, bent iš dalies, dar tautybė. Bet juos skyrė kur kas daugiau — kilmė, būdas, išsimokslinimas, o ypač priklausomybė prie dviejų generacijų, kurios kiek kitaip suprato ir savo kunigišką pašaukimą. Dėl to senelis ir skundėsi (1976.IX.26): « Įsigijęs Ed. Magistro laipsnį, jis jautėsi esąs prašmatnesnis už pensininką. Gal dėl to nuo dienos atėjimo jis manęs nemylėjo ».

Štai dar vienas tuo reikalu Prelato pasisakymas: « Kiekvienas kunigas turi savitą būdą ir mentalitetą. Priežodis sako: kiekviena šeiminkė kitaip puodą maišo. Taip ir kunigas, atėjęs klebonauti į naują parapiją, kuri paprastai skiriasi savo charakteriu bei aplinka nuo kitų, dažnai šeiminkauja be patirties, savotiškai » (1976.IX.26).

Šitoje tirštoje atmosferoje, — kurioje Lawrence'o klebonija Jurui nebebuvo atramos punktas jo nepailstamam aktyvizmui, o narvelis, — tarp abiejų taip skirtingų įnamių gangreit kilo nesusipratimų, kurie bematant virto įtarinėjimais bei ginčais. « Priėjus liepto galą reikėjo sutikti su audromis, ir, kaip paprastai, nekaltasis turėjau nukentėti », skundėsi jis (1967.V.18) savo bičiuliui Romoje. Ir kas blogiausia — visi šie piktumai persimetė ir į parapijiečius. « [Jaučiausi] kaip varlė tarp akėčių », prisipažino man (1976.IX.26) Juras. O Šakalys, pasidarydamas *tabula rasa*, po pusės metų nepageidaujamąjį svetį išprašė iš klebonijos. Taip įlūžo tas trapus, siūbuojantis tiltas, kuris lig šiol juos dar šiaip taip buvo rišęs.

«Lyg numatydamas [tokią] būklę, — man (1975.IX.22) aiškino Prelatas, — jau buvau užsiangažavęs butą Matulaičio Namuose, Putnam, Conn., kuriuos buvo pastačiusios Nekaltai Pradėtosios Marijos Vienuolyno Seserys. Bet kai, išmušus paskutinei valandai, buvau verčiamas išsikraustyti iš Šv. Pranciškaus parapijos, kurioje bandžiau nuoširdžiai apaštalauti 43 metus [...] ir pereiti į svetimą vietą nebe veiklai, bet pasiruošti mirčiai, pasijutau esąs nebe savame kailyje [...] Tada [1967.IV.5] parašiau kard. Cushingui laišką [...] [prašydamas], kad vietoje *Regina Cleri*² leistų man persikelti gyventi Matulaičio namuose [...] nes mėgstu gamtą ir ramumą. Leidimą gavau su palaiminimu... ». Šie daugtaškiai slepia savyje tą apkartimą, kurį jis (1967.V. 18) reiškė savo bičiuliui tolimoje Romoje: « Su apgailestavimu norisi pareikšti, kad ir vadovybėse įsivyrąja stoka teisingumo ir artimo meilės ». Šią pipiruotą pastabą jo kardinolo adresu įtikimiausiai pagimdė ir kitais atvejais pastebima savi-kritikos bei savitvards stoka.

Prieš išvykdamas iš Lawrence'o, jis atsišaukimu atsisveikino su buvusiais savo parapijiečiais, kuriems jausmingai pareiškė: « Graudu yra atsisveikinti su savo parapijiečiais, draugais, geradariais ir taip pat su Šv. Pranciškaus mokyklos vaikais ir jų tėvais, kuriuos aš taip labai my-

² Tai Bostono arkivyskupijos kunigams pensininkams pastatyti pačiame miesto centre namai.

lėjau ir kurie mane mylėjo [...] Man būtų smagu matyti visus mano draugus, jeigu jūs kada važiuosite pro Matulaičio Poilsio namus Putname. Aš prašau jūsų neužmiršti manęs... »³.

Po to, 1968 m. rugpiūčio mėnesio gale, Juras apleido Sv. Pranciškaus parapiją, « kuri buvo jo antroji tėvynė », kaip išsireiškė Juozas Laučka viename sukaktuviniam straipsnyje: « Jis ten pynė savo šviesiąsias svajas nuo pat klierikavimo dienų [...] Ten jis aukojė savo pirmąsias Mišias [...] Ten jis grąžino Bažnyčiai daugybę šeimų [...] Ten jis priėmė ir globojo brangius svečius — arkivyskopus: Matulaitį, Matulionį ir Reinį, vyskopus: Brizgį, Padolskį ir Brazį, prelatus Mykolą Krupavičių ir Ladą Tulabą »⁴, pasauliečius Šimutį, Pakštą, Leimoną, Aistį, Čibirą ir kitus.

³ « [...] *It is a heart-breaking to say Goodbye and part with my parishioners, friends, benefactors and also the children of St. Francis School and their parent whom I loved so much and they loved me [...] I will be glad to see all my friends, if you will be passing by [Matulaitis Nursing Home, Putnam]. [...] I'm asking you not to forget me [...]* »

⁴ J. B. Laučka, *Prel. M. Juro Trilypė sukaktis*, žr. *Tėvynės Sargas*, 1974 m.

1 (33) nr., 90 psl.

2. SENO PENSININKO DALIA PUTNAME, CONN. (NUO 1968 M.)

« Viešpatie, ko man krimstis dėl tokių niekų? Tuštybių tuštybė ir viskas tuštybė, išskyrus mylėti Dievą ir jam vienam tarnauti ».

Skaudus atsiplėšimas nuo parapijos! « Persikraustymo momentas manyje paliko neišdildomą prisiminimą, — aiškino man Prelatas 1976. IX.1. d. — Tada pasireiškė mano žmogiškoji silpnybė. Besidarbiodamas Lawrence [...] galėjau sakyti: 'Viešpatie, gera man čia būti (Mt. 17,4)'. Ir štai atėjo laikas apleisti mylimą parapiją, kurioje laiku ir nelaiku iš meilės nuoširdžiai tarnavau daugiau kaip pusę savo gyvenimo amžiaus ir buvau gerbiamas ne tik parapijiečių, bet ir kitų lawrenciečių [...] Mano liūdesį didino mintis, kad senelių namuose reikės gyventi be pastoralinių pareigų. Nebūsiu nei klebonas, nei vikaras, nei kapelionas. Pasiųčiau fiziškai ir dvasiškai vienišas; lyg būčiau nubaustas be kaltės. Praeityje vienatvė man buvo subtilus reiškiny, dabar gi įskaudinantis.

Atvykęs [1968 m. rugpiūčio gale] į naują buveinę, susinešiau į kambarį savo mantą. Dėliočiau į numatytas vietas (lyg ne savo rankomis) daiktelius ir, jausdamas nuovargį, lyg akmenis būčiau skaldęs, atsisėdau į kėdę. Pasiėmiau iš kišenės krucifiksą. Bežiūrėdamas į jį, susivokiau, susimąščiau ir pajutau sielos ramybę. Pradėjo plaukti raminančios mintys viena po kitos. Viešpatie, ko man trūksta? Ko man krimstis dėl tokių niekų? [...] Tuštybių tuštybė ir viskas tuštybė, išskyrus mylėti Dievą ir jam vienam tarnauti! Tai kodėl man taip prisirišti prie parapijos? [...] Maldavau dangiškojo Tėvo dovanojimo, ypač [...] dovanos atsivertimui [...] Sekantį rytą atsikėlęs dėkojau Dievui [...] ir pasivedžiau jo visiškai globai. Prašiau Šventosios Dvasios išminties ir supratimo tiksliai ir pavyzdingai gyventi naujoje vietoje. Taigi, kaip [...] pensininkas pasiryžau daugiau melstis, atgailauti, reikale pavaduoti kunigą, lankyti ligonius ir pagal savo išgales telkti į Alką lituanistinę archyvinę medžiagą Dievo garbei ir Lietuvos džiaugsmui.

Visa mano dabartinė veikla susikoncentruoja mano asmenyje [...] Nenoriu būti bevaisiu figmedžiu arba padžiūvusiu vynmedžio šakele. Ryte keliuos ne vėliau kaip pusiau šeštos, nes apie šestą valandą einu vaikščioti lauke [...] Pusiau septintos [...] įsijungiu į [kito kunigo] Mišių auką.

Pusiau aštuntos pusryčiai. Aš [pats] šv. Mišias laikau 10 valandą [...] Po to nuvykstu į Alką pasikrapštyti. Taip pasielgiu ir po pietų [...] Gydytojai man pataria daug vaikščioti; [dėl to] kasdien bandau pedometru užsiregistruoti penkias mylias. Aplankau keletą ligonių [...] Su kitais kaimynais mano draugystė lėkšta. Nepasigendu. Turiu daugiau laiko pasikalbėti su savo Tėvu ir Motina, jei ne koplyčioje, tai savo kambaryje [...] Taigi viešų mano dabartinių darbų niekas nemato ir manau, kad nepasigenda ».

Šią Prelato nuotaiką gerai nujautė ir glaustai išreiškė prof. Maceina 1968 m. kalėdiniame sveikinime Jurui: « Tai pirmos Kalėdos, kurias praleidžiate jau nebe parapijoje tarp savo ganomųjų, o kaip žmogus, užsiėmęs poilsio ir ramybės. Tačiau gerai jaučiu, kad šis poilsis bei ramybė neša su savimi ir liūdesio, nes tai saulėleidžio ramybė... Perėjimas iš parapijos į vienatvę yra didžiulis lūžis, ir jo tragiką šiomis šventomis tylos dienomis ypač jaučiama ».

Žymiausią dalį savo laiko Juras praleidžia savo brangiausiame kūrinyje — Alkoje, kaip pasisako tame pačiame laiške: « Neretai kas nors atvyksta pas Seseles ir nori pamatyti Alką. Aš [tuomet] parodau ir apibūdinu, koks lobis [čia] yra sutelktas ». Kaip skaitytojas jau žino iš Alkai pašvęsto skyrelio⁵, Prelatas tą muziejų dar 1965 m. perleido Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijai. Nors ji ir sudarė Direktoratą iš Amerikos lietuvių tarpo, reikalai taip greitai nesitvarkė, kaip nekantrūs donatorius tikėjosi. « Praėjo pusmetis, — skundėsi jis 1973.III.17 d., — ir mažai tepajudėjo reikalai ».

Susierzinęs, jis plakė ir savo bendradarbius: « Jų reikia ieškoti su žiburiu. Apatija! Susirūpinta infliacija; bet nesirūpina paklusimu Sutvėrėjui. Egoizmo — dvasinio vėžio liga ». Galų gale Juras taip pasikarščiaavo, kad jis, apkaltindamas Direktoratą neveiklumu, 1974.VI.24 d. norėjo atšaukti savo donaciją ir atiduoti Kento Valstybės Universitetui. Tuomet L. K. Mokslo Akademia, pasipriešindama sumanymui, atkalbėjo prelata tokią brangią visiems lietuviams kolekciją atiduoti į svetimas rankas.

Prasidėjus Alkos praplėtimo darbams, Juras stengėsi pagreitinti planų vykdymą, tuo pajvairindamas savo nekenčiamą priverstiną vienatvę.

Ateitininkų Sendraugių Sąjunga, dėkinga prel. Jurui už jo didelį palankumą ateitininkams, 1971.VIII.17 d. Tėvų Pranciškonų sodyboje Kennebunkporte, Maine, iškilmingai šventė jo 80 metų sukaktį. « Antradienis. Saulėta diena, — rašė *Draugas* (1971.VIII.28). — Šios dienos programos svorio centras prel. Pranciškaus Mykolo Juro 80 metų amžiaus sukakties minėjimas [... kurį] pravedė prof. A. Vasaitis [g. 1906]. Jubilijato bendradarbis ir bičiulis nuo senų laikų J. Laučka išsamiai apibūdino sukaktu-

⁵ Žr. 141-161 psl.

vininko ryšius su ateitininkija, jo religinę, visuomeninę ir kultūrinę veiklą. Prelegentas vaizdžiai parodė, kokia kilni ir didi yra kukliojo prelato asmenybė »⁶. Solenizantas, dėkodamas už nuotaikingą pagerbimą, kurį pagrazino savo menu smuikininkas Iz. Vasyliūnas [g. 1906] su poete K. Gri-gaityte-Graudušiene [g. 1910], tarp kitko pareiškė: «Nesijaučiu esąs vertas šių iškilmių ir panegirikos. Išskaičiuota daug mano atliktų darbų, bet kas pajėgtų atpasakoti, ko neatlikau arba ne taip gerai, kaip reikėjo?»

Pačią sukaktuvininko gimimo dieną (VI. 16) Maceina iš Münsterio jam buvo rašęs: « Po tokių įtempto darbo metų, po tiekų visokių rūpesčių bei nusivylimų nenuostabu, kad akys pavargsta, ir širdis pradeda silpnėti ». O Yla savo straipsnyje tvirtino: « Jei klaustume, kuo motyvuojama [Juro] dinamika, pirmiausia reikėtų nubraukti utilitarizmą. Jis neieško sau naudos, tačiau moka organizuoti pinigą, jį apversti ir padalinti kitiems. Idėjų nekuria, problemų nekedeną, bet idealais žavisi ir idealistus gerbia »⁷.

Kun. Ylos žodžius apie Jurą truputį papildė du atsiliepimai iš anks-tesnių laikų apie Jurą kaip kunigą ir kaip žmogų. Kun. Alfonsas Lip-nickas iš Panevėžio rašė Jurui (1934.VIII.4 d.): « Tamsta Kunige, — prašau neužsigauti, — nepaprastai gilų išpūdį į mane padarėte savo nuoširdumu ir giliu pietizmu. Laiminga būtų Bažnyčia, jei savo vynyne visus turėtų tokius darbuotojus ». O Kazimieras Čibiras iš Berlyno atsiliepė (1940.IX.15): « Baigiu šį laišką rašyti grįžęs iš sodo, kur švelnioje rudens saulės atokaitoje ilgai mąščiau apie žmogų, tikrą žmogų ten toli už Atlanto, žmogų pilną meilės ir nusizeminimo. Dėkodamas Dievui, kad tokių žmonių pasaulyje dar yra, jaučiu džiaugsmą, kad turiu progos tam žmogui — Pranciškui būti broliškai dėkingas ».

Nors Juras šiaip nebuvo linkęs dairytis atgal, jis betgi negalėjo užmiršti tų sunkumų, kuriuos jis turėjo nugalėti siekdamas švenčiausio savo tikslo — kunigystės. Jis dėl to panaudos kiekvieną tinkamą progą paminėti šio sakramento atsiekimą bei iškilimą bažnytinėje karjeroje. Tos šventės turėjo ne tik vis iš naujo atgaivinti džiaugsmą dėl sunkiai lai-mėtos kunigystės, bet ir didinti pasitenkinimą. Suprantama tad, kad jis Naujosios Anglijos pakraštyje puošniai šventė auksinį jubiliejų: 1922-1972. Pagal *Draugą* Solenizanto sukaktį atžymėjo įvairios mažesnės vietovės, o visu iškilmingumu visuomenė jį priminė Bostone. Pamaldos įvyko 1972. X.15 d. Lietuvių Šv. Petro parapijos bažnyčioje, į kurias buvo atvykęs vietos kuriją atstovaujantis vysk. Riley, o pamokslą sakė vysk. Brizgys.

⁶ A. Radžius, *Sendraugiai Kennebunkporte*, žr. *Draugas*, 1971.VIII.28 d.

⁷ St. Yla, *Judrusis Pranas Juras. Aštuoniasdešimt metų sukakties proga*, žr. *Draugas*, 1971.VII.3 d.

Vakare keli šimtai svečių susirinko į iškilmingąjį Sheraton Plaza viešbutį, « kur dižioji balių salė buvo net per maža ». Sukaktuvininko nuopelnus nušvietė vėl iš Washingtono atskubėjęs Juozas Laučka. Visiems gerbėjams dėkodamas, Prelatas pažymėjo, « nenorėjęs, kad būtų rengiamas toks pagerbimas, nes nesąs to vertas, bet [kiti jį] įtikinę, kad reikia »⁸.

Ta proga vėl pasipylė sveikinimai raštu, kurių svarbiausią atsiuntė Paulius VI per kard. Villot.

Štai keletas būdingesnių atsiliepimų:

(V.7) veikėjas J. Pyragius iš Australijos: «Ypatingai linkiu Tamstai sėkmės ir sveikatos vadovaujant Alkai. Tai tiltas iš praeities į ateitį ».

Kard. A. Samorė iš Romos (V.20): «Dėkingas esu už malonų laiškėlį bei auką labdarai paremti ».

Prof. Simas Sužiedėlis iš Brocktono (VI.5): « Amerikos ' Mažoje Lietuvoje ' Jūsų vardas pralenkia daugelį ir liks minėtinas kartų kartoms, kaip daug vieno asmens gali būti padaryta Dievo garbei ir savo Tautos gerovei ».

Generalinis konsulas J. Žmuidzinas iš Toronto (VITO): « Tik plati monografija apie Tamstą prabilusi, galės nusakyti Jūsų didelius nuopelnus Bažnyčiai ir Tėvynei ».

Dr. Juozas Girnius iš Bostono (VI.14): « Ačiū Viešpačiui, kad Jis Jums leido per tuos metus tiek daug pasitarnauti mūsų tautos krikščioniškajai kultūrai. Galite džiaugtis gražiais savo darbo vaisiais — dvasiškai turtingu gyvenimu ».

Poetas Aistis iš Washingtono (X,10): « Visą gyvenimą dėkosiu Viešpačiui, kad Jis man leido Jus mano gyvenimo kelyje sutikti ».

Msgr. L. Gižinskas iš Detroito (XT0): « Esu Tamstai, Prelate, nuoširdžiai dėkingas už palankų vertinimą mano publicistinio darbo. Kada prieš porą metų aš viešai išėjau prieš maištaujančius kunigėlius, Tamstos gražus laiškas man buvo padrąšinimas ».

Prof. dr. Antanas Maceina iš Mūnsterio (X.23): « Prašau Viešpatį, kad Jis Jums dar ilgai leistų daug gero padaryti šiam pasauliui, per kurį keliaudami, mes sveriamo blogį, sveriamo gėrį, kaip teisingai taria Kirša Jums skirtame eilėraštyje. Jūsų kelias buvo sverti gėrį ir jo Jūs atsivėrėte daug pūdų, kuriuos aprašė Sužiedėlis: 8000 puslapių spaudos, išvydusios pasaulį Jūsų dėka ».

Kun. A. Juška rašė: «Juras nesiveržia į priekį, nėra reformatorius iš prigimties »⁹.

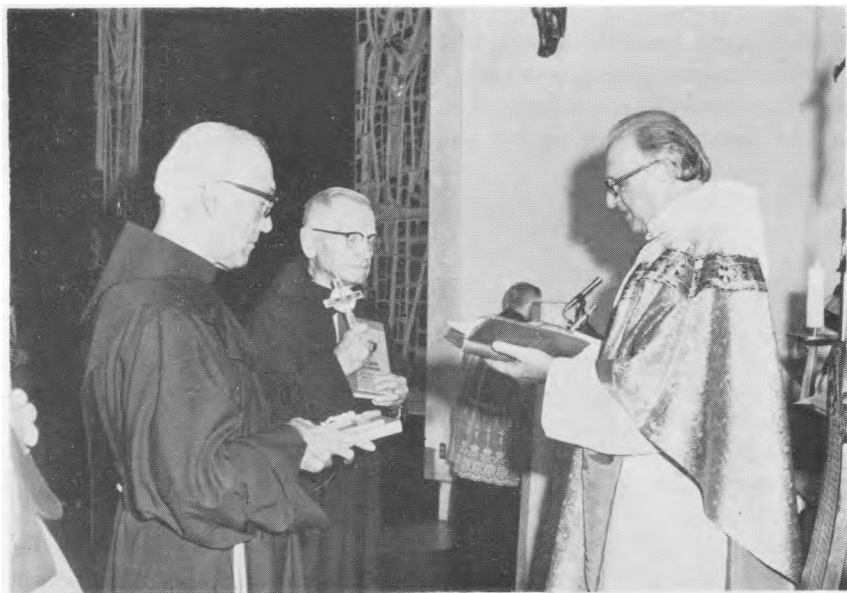
Ši visu iškilmingumu suruoštoji sukaktis nuaidėjo ir į 1973 metus. Antai (V. 14) giminiėtė rašė iš Lietuvos: «Jau iš pat vaikystės man

⁸ P. Žičkus, *Prelato Pranciškaus Juro šventė*, žr. *Draugas*, 1972.X.25 d.

⁹ Kun. dr. A. Juška, *Pagerbkime lietuviškos kultūros mecenatų*, žr. *Laisvoji Lietuva*, 1972.X.12 d., 20 nr.

Prel. Juras, atšventęs 85 metų sukaktį.

Prel. Jonas Balkūnas ir prel. Juras gauna pranciškonų abitą.

Naujasis « pranciškonas ».

Memento mori.

Prel. Jonas Balkūnas, P. A., kun. Jurgis Gailiušis, O. F. M., ir prel.
Pranciškus M. Juras, P. A., įvilktuvėse 1975.VIII.21.

Paminklas, kurį prel. Juras 1971 metais pasistatydino Šv. Kazimiero kapinėse Chicagoje.

Tamstos vardas, kaip kokio Pasakų Senelio, apsuptas su didžiausia pagarba, džiaugsmu ir svajone ».

Rašytojas Petras Babickas iš Brazilijos (V.28): « Daugelį mėnesių ligos atskirtas nuo tautiečių bei miesto beprasmiško triukšmo, turėjau progos, nemigos naktimis, peržvelgti savo šioj buity nueitą kelią, atgailaudamas, kad taip mažai tesuspėjau nuveikti brangiajai Lietuvai ir jos žmonėms... Jūs, brangusis Prelate, šiuo atveju, esate džiuginanti išimtis bei šviesus kelrodys kitiems ».

Kone kiekvienas sveikintojas palinkėjo Solenizantui geros sveikatos. Tokių linkėjimų 85 metus pasiekęs senelis labai buvo reikalingas, nes jo sveikata jau seniai gerokai sušlubavo. « Nuo 1952 metų, — taip jis mane painformavo (1976.IX.1), — esu turėjęs 14 operacijų ir septynis kartus [esu] gavęs ligonių patepimo sakramentą. [Vien nuo atvykimo] į Matulaičio Namus [Putname] nuo 1968 iki 1976 metų pergyvenau du širdies priepuolius, aštuonias pasikartojančias viduriuose papildomas operacijas ir kairiosios akies katarakto operaciją [...] Negaliu didžiuotis gera sveikata. Taipgi negaliu dėl ko nors skųstis. Iš begalinės Dievo meilės esu sulaukęs 85 metų amžiaus ir nepriskiriu savęs prie paliegėlių ». Suprantama tad, kad neretai jam tekdavo atsidurti ligoninėje operacijai arba šiaip slaugymui.

Itin skaudžiai jį pagriebė liga, kai jis 1974 m. sausio mėnesį palydėjo prel. K. Vasį, po operacijos praradusį kalbą, į Floridą atsigauti. Ten jis savo konfratrui mažai tegalėjo padėti, nes sausio 16 d. jį patį ištiko širdies smūgis, kas jį vertė iki vasario 8 d. gydytis Miami Beach St. Francis ligoninėje. Diagnozė nelinksma: « *Coronary heart disease with angina pectoris, myocardial infarct, atrial fibrillation* ». Paskui sugrįžęs į Naująją Angliją, jis dar iki gegužės mėnesio turėjo gydytis Providence, R.L., ir Worcesteryje, Mass. Bet ir tuo dar nesibaigė Prelato odisėja po ligonines, nes 1975 m. sausio mėnesį Worcesteryje vėl turėjo papildomos operaciją.

Nors senelis ir atkakliai spyrėsi prieš visus giltinės pasikėsinimus, jis betgi turėjo suprasti kad jis gal nebeilgai pajėgs pasipriešinti. Tuomet jis savo žvilgsnį vis dažniau kreipė į tuos Vartus, pro kuriuos jis neužilgo turės žengti į Amžinybę. Kur jam tada laukti Prisikėlimo? Patogiausia čia pat vietoje. Tačiau 1975 metais Prelatas mane nustebino pranešimu, norįs būti palaidotas Chicagoje. Į mano užklausimą: Kodėl ne gyvenamoje vietoje? jis man (1975.II.23): atsakė: « Chicagoje daug metų esu gyvenęs lietuvių Tėvų Marijonų vienuolyne, lankęs Šv. Vincento de Paulo universitetą, bandęs stoti į Chicagos vyskupiją kunigauti, veikęs su moksleiviais, su vyčiais, LDS nariais ir rėmęs ten esamus vienuolynus ».

Bet vis dėlto kilo klausimas: kodėl ne Naujojoje Anglijoje, kurioje jis gyveno ir veikė arti pusės šimtmečio? Atsakymą mums gali duoti ši to paties laiško vieta: « Už poros mylių nuo Putnamo yra Thompsonas, Conn., su kitados garsiu Tėvų Marijonų vienuolynu ir mokykla Marianapolis. Greta vienuolyno yra palaidotas kun. J. Navickas, M.I.C. [1895-1941]. Jo apleistą ir apžėlusį kapą bei jo rūpesčiu pastatytas iš *tufa rock* su lietuviškais ornamentais apsamojusias stacijas teaplanko gal vienas kitas paukštelis... Naujosios Anglijos šiaurėje Green, Maine, Tėvai Pranciškonai turėjo vienuolyną. Panaikino — pardavė. Gi Kennebunkporte, Maine, turėjo net gimnaziją. Ją uždarė [...] Putnamo mažo pulkelio Serų vienuolyno ateitis priklausys nuo to, ar jos gaus naujų kandidačių, kad galėtų išsilaikyti. Taigi, kas žino, kas gali įvykti su jų privačiomis kapinaitėmis? »

Norėdamas savo aiškinimams duoti daugiau svorio, jis man atsiuntė apleistų lietuvių kapų nuotrauką. Sukrėstas tokio nykumo, Juras, nenorėdamas būti užmirštas po mirties, instinktyviai glaudžiasi prie lietuvių ir nori būti palaidotas « antrajai Lietuvai » priklausančiuose « gyvuose » Šv. Kazimiero kapuose Chicagoje. « Ten [daugelyje Naujosios Anglijos vietovių], — aiškino jis tame pačiame laiške, — lietuviybė terandama beveik vien užrašuose [...] Amerikoje Chicaga laikoma antrąja Lietuva. Chicagoje su apylinkėmis priskaitoma apie dvylika lietuviškų parapijų, nors kai kurios jau gerokai suamerikonėjusios. Ten gražiai veikia trys lietuviškieji pagarsėjusieji vienuolynai, lietuvių bendruomenių centrai; ten randasi kultūriniai, labdaros, mokslo bei švietimo židiniai. Ir ten, užmiesityje, bažnytinės valdžios užtvirtintos, didžiosios lietuvių šv. Kazimiero kapinės ». Todėl 1971 m. Juras kreipėsi į Chicagoje gyvenantį vysk. Brizgį. Jam tarpininkaujant, Prelatui už 960 dolerių buvo nužiūrėtas kapas ir tuoj pastatytas marmurinis paminklas su įrašu: « Tegul jūsų šviesa taip šviečia žmonių akivaizdoje, kad jie matytų gerus jūsų darbus ir garbintų Tėvą danguje (Mt. 5,16) ». Jis džiaugėsi pranešimu iš Chicagos, kad to antkapio nuotrauka bus įdėta į ruošiamą Šv. Kazimiero kapinių albumą ¹⁰.

Noromis nenoromis čia prisimena, kad 1974.XII.2 d. Juras dalyvavo prof. Juozo Brazaičio (1903-1974) laidotuvėse, išpūdingose savo kuklumu, nes New Yorke gyvenęs ir miręs velionis, anot prof. St. Ylos, buvo prašęs jį palaidoti tyliame Putname « be kalbų, be gėlių, be vainikų » ¹¹ ir jam paminklo nestatyti.

¹⁰ *Palikę Tėviškės namus. Šv. Kazimiero lietuvių kapinės Čikagoje*, redagavo Algimantas Kezys, S.J., Lietuvių Foto Archyvas, Chicago 1976. Prel. Juro antkapio fotografija 231 psl.

¹¹ Citata iš kun. Ylos pamokslo laidotuvių dieną: A. Maceina, *Kapas be paminklo. Juozo Brazaičio mirties metinės*, žr. *Aidai*, 1975 m., 9 nr., 393 psl.

Kitaip galvojo prel. Juras, kaip tai aiškėja iš jau cituoto laiško: « Pasirinkimą gyvenimui ramaus kampelio ar mirusiam mano kūnui duobelės nepriskiriu prie blogybių. Žmogus visada pasilieka žmogumi. Dėmesį kreipiame ne vien į sielą, bet ir į kūną. Pirkdamas drabužėlį kūnui pridengti, renkuos kuris man atrodo tinkamesnis, gražesnis, tvirtesnis, nors žinau, kad jis viduje manęs nepakeis, kad aš pasiliksiu koks esu. Kaip vienuolinis abitas žmogaus nepadaro šventesnių, taip ir privatiškosios vienuolyno kapinaitės manęs nepadarytų šventesnių. Nepadarys šventesnių nė Šv. Kazimiero kapinės ».

Kartu su pranešimu, kad nori būti palaidotas tolimoje Chicagoje, Juras (1975.11.10) man atsiuntė ir savo testamentą, kuriame tarp kitko pareiškė: « Esu iš Dievo gavęs daug gerų norų. Juos visus įgyvendinti nepajėgiau [...] Dievo Tautoje bandžiau būti Dievo žiburėliu ir šviesti gerais darbais. Deja, ne visada prisipildydavau Evangelijos žibalu ir ne visur visuomenėje šviečiau Amžinosios Dvasios skaistumu ».

Šį pasisakymą jis vėliau (1977.III.7) dar papildė šiuo prisipažinimu: « Jaunos dienos neprotingos; paklydimais gan turtingos. Ir aš, kaip apaštalas Paulius, sugebėjau gera trokšti, o padaryti — ne. [...] Tarnaujant artimui ar nepasitaikė kada sauvaliavimas? [...] Skaitydavau dvasinio turinio knygas pasiruošimui pamokslų. Bet kasdieninei meditacijai ir kontempliacijai buvau apsilėidęs ».

Šitoks kritiškos savo kunigiško gyvenimo nušvietimas Jurą nuteikė vėl stipriau šv. Pranciškaus Asyžiečio idealams. Pranciškonų Ordino generolas T. Konstantinas Koser, O.F.M., 1975.VI.29 d. jam (ir prel. J. Balkūnui) « už jų didelius nuopelnus Lietuvos Šv. Kazimiero pranciškonų provincijai suteikė visame pranciškonų Ordine garbės nario titulų [...] Toks ne vienuolyne gyvenančių asmenų įjungimas į pranciškonišką šeimą Ordine vyksta labai retais atvejais, ir jis yra taikomas tik labai nusipelnusiems asmenims »¹².

Pačios įvilktuvės įvyko tų metų rugpiūčio mėn. 21 d. lietuvių pranciškonų vienuolyne Kennebunkporte. « Graudu buvo žiūrėti, kai didžiai nusipelnę Bažnyčiai ir Lietuvai, prelatų insignijomis atžymėti asmenys prie altoriaus nusiėmė Apaštališkųjų Protonotarų kryžius ir, nusivilkę prelatų drabužius, buvo apvilkti paprastais šv. Pranciškaus atgailos drabužiais »¹³. Paskui Balkūnas prisiminė, « kaip jis už nuopelnus Lietuvai ir Bažnyčiai gavo visus prelato laipsnius. Dabar jis supratęs, kad tai yra tuštzybė. Dėl to jis su nusižeminimu priimęs šv. Pranciškaus abitą ir norįs sekti jo pavyzdžiu »¹⁴.

¹² *Du prelatai pranciškonų ordine*, žr. *Darbininkas*, 1975.VIII.18 d.

¹³ T. V. G[i]džiūnas, *Prelatai pranciškonų ordine. Prelatai Pranciškus Juras ir Jonas Balkūnas priimti į pranciškonus garbės nariais*, žr. *Darbininkas*, 1975.IX.5 d.

¹⁴ Ten pat.

Tie prel. Balkūno žodžiai dabar lydi senelį Jurą per tą gydytojo patartą kasdieninį penkių mylių pasivaikščiojimą tylioje Putnamo gamtoje. Bet jis tuomet, tur būt, dar mieliau prisimena kitus to paties konfratro žodžius, kurių istorija yra tokia:

1962 m. birželio mėnesį Prelatas Lawrence šventė savo kunigystės 40 metų sukaktį, kurią *Darbininkas* plačiai aprašė ¹⁵. Per iškilmingas Mišias iš Maspetho atvykęs prel. Balkūnas pasakė pamokslą, per kurį jis iškėlė savo konfratro nuopelnus, dar gausesnius negu prieš 15 metų švenčiant 25 kunigystės sukaktį. « Jubiliato darbai visuomenėje puikiai žinomi. Centralinės organizacijos skaito jį savo nariu, bet svarbiau, kad valdybos nariu, ar net vadu. Jaunimas, moksleivija, darbininkija ir kunigija turėjo ar turi savo galva. Spauda nuo jaunųjų dienų jam maloniausia. Vargu rasime laikraštį ar žurnalą, kurį nebūtų rėmęs raštais ar pinigų. Nurodykite man vienuoliją, mokyklą ar lietuvišką įstaigą, kurią jis būtų apleidęs, neapdovanojęs. Kiek triūso ir pinigų įdėjęs į knygų leidimą, puikiai aprašo mūsų spauda. Iš viso, gerbiamieji, paieškokite man kunigą, kuris daugiau pamokslų bažnyčiose pasakęs, daugiau paskaitų skaitęs, daugiau suvažiavimų ir seimų aplankęs, žodžiu, plačiau katalikiškoj akcijoje dirbęs už mūsų Kun. Praną Jurą. Tiesiog stebėtina, iš kur ta energija, ištvermė, noras. Ne kitaip galiu aiškinti, kaip Šv. Dvasios veikimas ir nuolatinis įkvėpimas » ¹⁶.

Tas mintis jis pakartojo popiet įvykusiame pagerbtuvių bankete, tačiau su tuo skirtumu, kad vietą apie Juro nepaprastą veiklą tarė angliškai. Jis tai padarė — taip man pranešė pats Pagerbtasis — « kad ir kardinolas [t.y. Cushingas] tai per kitus išgirstų » ¹⁷.

Nors šiame retoriškame tvirtinime yra ir perdėjimų, — juk Milukas, sakysime, išleido kur kas daugiau knygų, — šiaip Juro nuopelnai yra teisingai nušviesti. Jie bus neužmiršti ir jam užtikrins garbingą vietą Amerikos lietuvių istorijoje.

¹⁵ S. [Sužiedėlis], *Prel. P. Juro pagerbtuvės*, žr. *Darbininkas*, 1962.VI.29 d.

¹⁶ Šventoji *Dvasia kunigystėje*. (Kun. Jono Balkūno pamokslas, sakytas biri. 22.1947 m. Lawrence, Mass., Kunigo P. M. Juro 25 metų kunigystės sukakčiai), žr. *Kunigų Vienybės Biuletėnis*, 1947 m. liepos mėn., 45 psl.

¹⁷ «There is no Lithuanian priest in America that has attended more Conventions or meetings, that has preached more sermons or delivered more lectures than Msgr. Juras. There is no priest in America that would boast of publishing so many books. There was no cause that he did not support, that he did not help. I chalange any Lithuanian priest in the country to stand up and say that he caught Msgr. Juras in any regard ».

BIBLIOGRAFIJA

1. Prel. Juro darbai
 - a. Žymesni pamokslai
 - b. Svarbesnės paskaitos ir kalbos
 - c. Reikšmingesni straipsniai
 - d. Svarbesni pranešimai bei raportai
2. Kitų atsiliepimai apie prel. Jurą
 - a. Žymesni biografinio pobūdžio nušvietimai
 - b. Svarbesni sukaktuviniai minėjimai
 - c. Juras kultūrininkas ir Alkos kūrėjas
3. Šalutinė literatūra
 - a. Bendrybės
 - b. Apie vysk. Valančių

1. PRELATO JURO DARBAI

a. ŽYMESNI PAMOKSLAI

Tarp 1931 ir 1940 m.

Pamokslas (be pavadinimo), sakytas 1934.11.22 d. Naujosios Anglijos Seimelyje, Norwood, Mass, (mašinraščio 7 psl.).

Pamokslas (be pavadinimo), sak. 1935.VII.4 d. Lietuvių Dienoje, Thompson, Conn.: *Darbininkas*, 1935.VII.10 d.

Tarp 1941 ir 1950 m.

Mūsų Sąjungininkas, sak. 1944.VII.4 d. So. Boston, Mass., Šv. Petro lietuvių parapijos bažnyčioje: *Darbininkas*, 1944.VII.11.

Vienybė meilėje, sak. 1944.VII.24 d. Scranton, Pa., Šv. Petro katedroje ALRKS Seimo atidarymo pamaldose: *Darbininkas*, 1944.VIII.4.

Pilnasis auklėjimas, sak. 1945.IX.13 d. So. Boston, Mass., laike pamaldų, įvykusių Šv. Petro lietuvių parapijos mokyklos mokslo pradžios proga: *Darbininkas*, 1945.IX.14.

Socialinių problemų raktas Bažnyčios rankose, sak. 1946.VI.23 d. Šv. Juozapo lietuvių parapijos bažnyčioje, pradedant LDS Seimą, Waterbury, Conn.: *Darbininkas*, 1946.VI.25.

Meilė pasiaukojime, sak. 1946.IX.2 d. Brockton, Mass., Jėzaus Nukryžiuotojo Seserų vienuolyno pamaldose: *Darbininkas*, 1946.IX.13.

Ar kovojau gerą kovą. Kun. St. P. Kneizį (1897-1947) palydint amžinastin, sak. Norwood, Mass.: *Draugas*, 1947.VI.16.

Jauskime su Bažnyčia, sak. 1948.VI.27 d. So. Boston, Mass., Šv. Petro lietuvių parapijos bažnyčioje, pradedant ALRKS 51-jį Seimą: *Darbininkas*, 1948.VI.29.

Pamokslas (be antraštės), sak. 1949.III.27 d. Nukryžiuotojo Jėzaus Seserų Vienuolyno Rėmėjų seimelyje (statyti seneliams prieglauda): *Darbininkas* 1949.III.29 d. Apie III.27 d. įvykusį seimelį *Darbininkas* pranešė: *Vienuolyno Seimelis buvo sėkmingas*-. «Turiningą pamokslą pasakė kun. Pr. M. Juras, Rėmėjų organizacijos ir LDS Centro pirmininkas».

Moderniškasis ginklas, sak. 1949.V.15 d. Putnam, Conn., Nekalto Prasidėjimo Seserų Gildos Seime, šventinant kun. Pr. Juro nupirktas spausdinimo mašinas: *Darbininkas*, 1949.V.24.

Susivienijimas, sak. 1950.VII.10 d. Detroit, Mich., per LRKS šeimines pamaldas Švč. Sakramento katedroje: *Garsas*, 1950.VII.20.

Tarp 1951 ir 1960 m.

Vysk. Valančius — Katalikų Bažnyčios ir Lietuvių Tautos pažiba, sak. 1952. IX.28 d. ALRKF 32-me kongrese, Detroit, Mich., per pontifikalines Mišias, minint Valančiaus 150 m. gimimo sukaktį: *Garsas*, 1952.X.2.

Pamokslas (be pavadinimo), sak. 1954.VII.4 d. Hamilton, Ont., Kanadoje (mašinraščio 4 su puse psl.).

Šeiminis pamokslas, sak. 1954.VI.27 d. Chicagoje, III., Šv. Jurgio lietuvių parapijos bažnyčioje per ALRKS 59-jį Seimą (mašinraščio 3 psl.).

Susivienijimas per 70 metų tarnavo lietuviams, sak. 1956.11.14 d. Wilkes-Barre, Pa., Šv. Trejybės lietuvių parapijos bažnyčioje per ALRKS 70 metų sukaktį: *Garsas*, 1956.11.23.

Jaunimo stovykla — auklėtoja, sak. 1957.VII.28 d. Manchester, Mich., ALRKF jaunimo stovyklos atidarymo šventėje: *Lux Christi*, 1957 m., 3 nr. 253-256 psl.

Šiluvos Marija, sak. 1958.IX.7 d. Šilinėje, Marianapolyje, Thompson, Conn.: *Kristaus Karaliaus Laivas*, 1958.IX.27.

Pamokslas (be pavadinimo), sak. 1958 m. gruodžio mėn. Newarke, N.J., per Balfo seimą (mašinėraščio 4 psl.).

Marijonų Vienuolijos auksinį jubiliejų pradedant, sak. 1959.V.10 d. Chicagoje, *Aušros Vartų* bažnyčioje: *Kristaus Karaliaus Laivas*, 1959.VI.6.

Pirmyn dėl Dievo ir Tėvynės, sak. 1959.IX.17 d. Hartford, Conn., per Moterų Sąjungos Mišias: *Moterų Dirva*, 1959 m. 9 nr.

Eikite ir jūs į mano vynuogyną (Mato 24,40), sak. 1959.XI.27 d. New Yorke, *Aušros Vartų* parapijos bažnyčioje, pradedant 35-tąjį ALRK Federacijos kongresą: *Mūsų Darbai*, ALRK Federacija 1959-1961, Brooklyn, N.Y. 1961, 20-25 psl.

Sustok. Pažiūrėk. Paklausk, sak. 1960.V.27 d. Kennebunkport, Maine, graduantams (mašinėraščio 4 psl.).

Vienuolijos — jų nuopelnai ir pašaukimai, sak. 1960.VII.10 d. Toronto, Ont, Kanadoje, Lietuvių Pranciškonų Prisikėlimo parapijos bažnyčioje, šventinant MNPR Seselių statomų lietuvių vaikų namų kartinį akmenį: *Tėviškės Žiburiai*, 1960.VII.21 ir *Draugas*, 1960.VII.22.

Tarp 1961 ir 1970 m.

Eulogy sermon for Rt. Rev. Msgr. Abouzeid of Lawrence. Sermon preached at the Funeral of Msgr. Abouzeid: *Congressional Record*, Appendix, Washington, 1961. 1.20, 13 nr.

Pamokslas (be antraštės), sak. 1965.VIII.16-18 d. Detroite įvykusiame Moterų Sąjungos seime (mašinėraštis).

Džiaugsmas Dievuje, sak. 1968.V.5 d. Chicagoje, NPMS vienuolijos jubiliejaus šventės proga (mašinėraščio 5 psl.).

Silver jubilee of the priesthood of Rev. dr. Anthony Juška 1913-1977, sak. 1968.VI.13 d. Chicagoje (mašinėraščio 4 psl.).

Pamokslas (be pavadinimo), sak. 1968.IX.29 d. Worcester, Mass., Šv. Kazimiero lietuvių parapijoje, NPMS vienuolijos auksinio jubiliejaus paminėjimo iškilmėse (mašinėraščio 5 psl.).

Pamokslas (be pavadinimo), sak. 1969.VI.1 d. Kennebunkport, Maine, Lietuvių Pranciškonų laikomos Šv. Antano gimnazijos graduantams (mašinėraščio 3 su puse psl.).

Kun. J. Bernatono sidabrinio jubiliejaus kunigystės ir 50 metų amžiaus sukakties proga, sak. 1970.VI.7 d. Lawrence, Šv. Pranciškaus lietuvių parapijos bažnyčioje (ant atskiros lapo 2 psl., žr. dar *Darbininkas*, 1970.VI.3).

b. Svarbesnės paskaitos ir kalbos

Tarp 1921 ir 1930 m.

Kodėl aš likau Vyčiui (mašinėraščio 5 psl.).

Mūsų jaunimas, referatas, skaitytas Naujosios Anglijos Katalikų seime, įvykusiame 1927.11.22 d. So. Boston (mašinėraščio 10 psl.).

Tarp 1931 ir 1940 m.

Lietuvos Vyriausybės pareiškimas (Dėl draudimo įkurti Kaune Katalikų Universitetą), 1932X24 d. (mašinėraščio 2 psl.).

Dieviškasis medis Dievo darže, paskaita, skaityta 1934.VI.24 d. Athol, Mass., ALRK Moterų Sąjungos Naujosios Anglijos suvažiavime, žr. *Darbininkas* 1934.VII.10 ir *Moterų Dirva*, 1934 m. 7 nr.

Parapijos vaidmuo visuomeniniame ir atskiro žmogaus gyvenime, prakalba, pasakyta 1935.V.26 d. Worcester, Mass., *Aušros Vartų* Lietuvių parapijos dešimties metų sukakties metu, žr. *Darbininkas*, 1935.VI.4 ir *Garsas*, 1935.VI.20.

Atsiliepiamas į Lawrence Tautinės Parapijos šalininkus. *Darbininkas*, 1936.IX.4.

Prartis. 550 metų sukakčiai paminėti [nuo Lietuvos krikšto (1387)]. Išspausdinta leidinyje *ALRK Federacijos XXVI kongresas* [įvykęs Lawrence, Mass., 1937. VIII.24-26 d.], Lawrence 1937, 1-2 psl.

Be patvarios veiklos — daug skriaudos, paskaita, skaityta aukščiau minėtame XXVI kongrese. Išspausdinta tame pat leidinyje 54-61 psl.

Kalbelė, pasakyta 1938.X.28 d. per radiją (mašinėrašio 1 psl.). Atsišaukimas stoti į ALRKS.

Tarp 1941 ir 1950 m.

Silpnųjų Galybė, kalba, pasakyta 1945.II.11 d. Lietuvos nepriklausomybės minėjime, So. Boston, Mass.: *Darbininkas*, 1945.II.16.

Garbinkime Dievą, kalba, pasakyta 1945.III.31 d. Darbininkų radijo velykinėje programoje: *Darbininkas*, 1945.IV.6.

Geresni laikai reikalauja geresnių žmonių, referatas, skaitytas Naujosios Anglijos Federacijos apskrities seimelyje, įvykusiame 1945.V.6 d. Brockton, Mass.: *Darbininkas*, 1945.V.11.

Verta ir teisinga, kalba, pasakyta 1945.IX.1 d. Darbininkų radijo programoje iš WESX stoties: *Darbininkas*, 1945.IX.7.

Kun. P. M. Juro kalba, pasakyta 1945.IX.3 d. Brockton, Mass., Nukryžiuotojo Jėzaus Vienuolyno atidarymo iškilmėse: *Darbininkas* 1945.IX.il.

Taika meilėje, kalba, pasakyta 1945.X.20 d. Darbininkų radijo programoje iš WESX stoties, Salem, Mass.: *Darbininkas*, 1945.X.26.

Spaudos reikšmė, kalba, pasakyta 1945-X .21 d. So. Boston, Mass., LDS ir Darbininko koncerte: *Darbininkas*, 1945.X.30.

Gyvieji varpai, kalba, pasakyta 1946-VIII.31 d. Darbininkų radijo programoje iš WESX stoties, Salem, Mass.: *Darbininkas*, 1946.IX.13.

Naujieji mūsų uždaviniai, paskaita, skaityta 1946.X.20 d. New York, ALRK Federacijos kongrese: *Darbininkas*, 1946.X.29, ir *Amerikos Lietuvių Katalikų Kongreso Darbai*, Chicago, III., 1947, 34-38 psl.

Vytis, Erelis ir Kmitas, kalba, pasakyta 1946.X.26 d. per Lietuvių Darbininkų radijo programą: *Darbininkas*, 1946.X.29 (Kmitas - Prel. K. Urbonavičius, 1874-1952).

Kalba, pasakyta 1947.VI.22 d. Lawrence, švenčiant kunigystės 25 metų jubiliejų (mašinėrašio 1 psl.).

Įvertinkime brangenybes, kalba, pasakyta 1948.VI.19 d. Lietuvių radijo valandos programoje iš WESX stoties ALRKS Seimo proga: *Darbininkas*, 1948.VI.25.

Apaštalavimas, kalba, pasakyta 1948.VI.20 d., pradedant Lietuvių Katalikų radijo valandą naujojoje WVOM radijo stotyje, Brookline, Mass.: *Darbininkas*, 1948.VI.25.

Branginkime brangenybę, kalba, pasakyta 1948.VII.25 d. per Lietuvių Katalikų radijo valandos programą iš WVOM stoties, Brookline, Mass.: *Darbininkas*, 1948. VII.30.

Tremtinių žygiai, kalba, pasakyta 1948.VII.18 d. iš WVOM stoties, atidarant Tremtinio radijo pusvalandį: *Darbininkas*, 1948.VII.27.

Pakartotiniai anketai lietuviybės reikalu pasirodžius, dr. J. Leimono (1900-1963) pasikalbėjimas su kun. Pr. Juru, Lietuvių Kultūros Instituto pirmininku: *Darbininkas*, 1949.VII.1.

Lietuvių tautos žiedai, kalba, pasakyta Lietuvių radijo valandos programoje 1949.VII.16 d. Salem, Mass.: *Darbininkas*, 1949.VII.19.

Nematomos aukos, kalba, pasakyta 1949.VIII.27 d. Lietuvių radijo programoje, kuriai vadovauja *Darbininko* redaktorius A. P. Kneižys (1893-1970): *Darbininkas*, 1949.VIII.30.

Kun. Pr. M. Juro kalba, pasakyta 1949.XII.24 d. Lietuvių radijo programoje iš WESX stoties, Salem, Mass.: *Darbininkas*, 1949.XII.30.

Tarp 1951 ir 1960 m.

Kalba, pasakyta 1951.VIII.18 d. per radiją apie Nukryžiuotojo Jėzaus Seserų Vienuoliją Brocktone, Mass. (mašinėraščio pusantro psl.).

Į šviesiąją ateitį, kalba, pasakyta Pranciškonų vienuolyno ir spaustuvės pašventinimo iškilmėse, įvykusiose 1951 m. gruodžio mėnesį, Brooklyn, N.Y.: *Darbininkas*, 1951.XII.14.

Kalba, pasakyta angliškai, pradedant Bostone koncertą, kuriame 1951 m. buvo pirmąsyk giedotos Jer. Kačinsko (g. 1907) sukomponuotos Mišios *Commemorating 700th anniversary of Mindaugas* (m. 1263) (mašinėraščio pusantro psl.).

Ateitininkų Sendraugių Sąjungos Dvasios Vado laiškas ateitininkui, 1951 (du spausdinti psl.).

Spauda, kalba, pasakyta po 1951 m. Brooklyne T. Pranciškonų parengime (mašinėraščio 3 psl.).

Lietuviškoji Enciklopedija J. A. Valstybėse, kalba, pasakyta 1953.XI.8. d. So. Bostone, pirmojo tomo « krikštytųjų » metu (mašinėraščio 5 psl.).

Apie žodį ir spaudą, kalba, pasakyta 1955.V.1 d. Pranciškonų spaudos koncerte So. Bostone, pripažįstant prof. Z. Ivinskiui *Aidų* (mecenato Juro) premiją už veiklą apie vysk. M. Giedraitį: *Darbininkas*, 1955.V.6.

Vyr. Saleziečių rektorius ir JAV lietuviai, kalba, pasakyta 1955.VI.5 d. Bostone, Bradfordo viešbutyje, lietuvių visuomenės vardu: *Saleziečių Balsas*, 1955 m. 3 nr., 18 psl.

Kun. J. Švagždys, kalba, pasakyta 1956 m. Brockton, Mass., jo aukšinio jubiliejaus proga (mašinėraščio 4 psl.; Kun. J. Švagždys 1882-1965).

Kun. Švagždys, it. leidinį *Kunigo Jono Švagždžio kunigystės auksinis Jubiliejus 1906-1956*, Brockton, Mass. [5 psl.] ir angliškai *Father Švagždys*, ten pat [7-8 psl.].

Paveikslų parodą atidarant, kalba, pasakyta 1959.IX.12 d. Boston, Mass., atidarant A. Rūkštelės (g. 1906) paveikslų parodą (mašinėraščio 2 psl.).

Tarp 1961 ir 1970 m.

Padėkos kalba, pasakyta 1961.XII.16 d. Chicagoje, švenčiant 70 metų amžiaus sukaktį (mašinėraščio 5 psl.).

Kalba, pasakyta bankete 40 m. kunigystės sukakties proga 1962.VI.17 d. (mašinėraščio 2 psl., angliškai).

Parapijos, vienuolynai ir spauda, pasikalbėjimas su K. Mockum (1910-1972): *Darbininkas*, 1963.VI.2.

Eulogija palydinti a.a. kun. J. Vaitiekūnų [1896-1963], Providence, R.I., 1963.VII.6 d. (mašinėraščio 3 psl.).

Kalba, pasakyta ALRK Moterų Sąjungos 30-me seime, įvykusiame Nekalto Prasi-dėjimo vienuolyne, Putnam, Ct., 1963 m. rugpiučio 22-25 d.: *Moterų Dirva*, 1963 m. lapkričio mėn., 11 nr., 5-6 psl.

Žodis Lietuvai, kalba, pasakyta 1965.II.13 d. per Vatikano radiją (mašinėraščio vienas psl.).

Kalba, pasakyta 1969 m. Moterų Draugijos seime, įvykusiame 1969.VIII.18-20 d. Grand Rapids, Mich. (mašinėraščio 3 psl.).

Nuo 1971 metų

Kalba, pasakyta 1971 m. per Lietuvos radijo valandą, raginant Putnamo Sėsersim padidinti Senelių prieglaudą (mašinosraščio vienas psl.).

Žodis Ateitininkams, tartas 1971.VIII.17 d. (mašinosraščio vienas psl.).

Kalba, pasakyta 1972X15 d. Bostone, Sheraton Plaza viešbutyje, kunigystės aukšnio jubiliejaus proga (mašinosraščio vienas psl.).

Moters vaidmuo, paskaita, skaityta 1973.VIII.25 d. Moterų Sąjungos seime, Putnam, Conn.: *Moterų Dirva* 1973 m. spalio mėn. numeryje, 3-6 psl.

Dievo tarnyboje, meditacijos posmelis, 1974 m. (mašinosraščio 3 psl.).

c. Reikšmingesni straipsniai

Tarp 1913 ir 1920 m.

Pavasaris: Moksleivis, 1913 m., 5-7 nr.

Ir pragaro vartai tavęs nepergalės! Moksleivis, 1914 m., 18-19 nr., 19-20 psl.

Dieneliai brėkstant: Moksleivis, 1914 m., 18-19 nr., 10-11 psl.

Tamsybės nasruose: Vytis, 1915X21 d., 1 nr., 5-7 psl.

Varpams gaudžiant: Moksleivis, 1916 m., 49 nr., 12-14 psl.

Kalėdų naktis: Moksleivis, 1916 m., 50 nr., 1-3 psl.

Besartinant V-jam L. Vyčių seimui: Vytis, 1917 m., liepos 18 d., 12 nr., 5-6 psl.

Gelbėkim! Moksleivis, 1917 m., 55 nr., 21 psl.

Ilgėsis: Moksleivis, 1917 m. spalio mėn., 22-23 psl.

Vyskupas Antanas Baranauškas: Moksleivis, 1917 m., spalio mėn., 60 nr., 1-5 psl.

Moksleivių ir visuomenės domei: Moksleivis, 1917 m., 60 nr., 15-16 psl.

Ruduo: Moksleivis, 1917 m., 61 nr., 11 psl.

Bernelis gimė Betliejuje: Vytis, 1917 m., 20 nr., 11 psl.

Kalėdos: Ten pat.

Kalėdos atgimimo šventė: Moksleivis, 1917 m., gruodžio mėn., 62 nr., 3-7 psl.

Vyskupas Motiejus Valančius: Moksleivis, 1918 m. balandžio mėn., 65 nr., 1-6 psl.

Pažinkime sociališkųjų klausimų: Moksleivis, 1918 m. birželio mėn., 68 nr., 1-6 psl.

W. J. Lockington, S.J., Kūno sveikumas ir dvasios tvirtumas (Vertė Pr. M. Juras): Vytis, 1918 m. lapkričio 10 d., 14 nr. ir sekančiuose numeriuose.

Atgimkime su užgimimu: Vytis, 1918 m., 16 nr., 3 psl.

Kodėl esu vytiš?: Vytis, 1919 m. balandžio mėn., 2 nr., 16-19 psl.

Ramybės kunigaikštis: Vytis, 1919 m. gruodžio mėn., 16 nr., 7-8 psl.

Moksleivių seimo įspūdžiai [Pseudonimas: Žemės Dulkė]: Moksleivis, 1919 m. spalio mėn., 9 nr., 31-34 psl.

Ateitininkams aukos: Moksleivis, 1919 m. spalio mėn., 10 nr., 42-43 psl.

Kova neužsibaigė: Tautos Rytas, 1919 m. birželio mėn., 7-8 psl., liepos mėn., 5-6 psl., ir sekantieji numeriai.

Žemės savastis teologijos supratimu. Parašė D-ras J. Maciulevičius [Maironis], Kaunas 1919: Vytis, 1920 m. vasario mėn., 4 nr., 30 psl. (recenzija).

Dailė, konkursinis rašinys: Vytis, 1920 m. kovo mėn., 6 nr., 10-16 psl.

Darbo žmonių kalendorius 1920 m., Mūnchenas: Vytis, 1920 m. kovo mėn., 6 nr., 25-26 psl.

Žemės klausimas Lietuvoje, parašė M. Krupavičius, Kaunas 1919: Vytis, 1920 m. balandžio mėn., 7 nr., 16 psl. (recenzija).

Tarp 1921 ir 1930 m.

Pasaulio stovis prieš Kristaus atėjimą: Vytis, 1921 m. sausio 15 d., 1 nr., 8-10 psl. ir tolimesni numeriai.

Ar nereikėtų 'Vyčiui' daugiau įvairumo! Vytis, 1921 m. gegužės mėn., 6 nr., 162-163 psl.

- Jaunieji pavojuje*-. Vytis, 1921 m. gegužės 30 d., 7 nr., 194-195 psl.
Pasiseikimas: Vytis, 1921 m. birželio 15 d., 8 nr., 242 psl.
Našlaičio pamaldumas: Vytis, 1921 m. birželio 30 d., 9 nr. 273-274 psl.
Kaimenės viršininkas: Vytis, 1921 m. liepos mėn., 10 nr., 309-310 psl.
Žodis Lietuvos Vyčiams: Vytis, 1921 m. rugpjūčio 15 d., 12 nr., 353-355 psl.
Neatidėliokime savo užduočių: Vytis, 1921 m. lapkričio 15 d., 17 nr. 529-530 psl.
Sporto reikalu, ten pat, 530-531 psl.
Kovai reikia dešimts tūkstančių: Vytis, 1922 m. sausio 15 d., 1 nr., 1-5 psl.
Jaunime į darbą: Vytis, 1922 m. vasario 15 d., 3 nr., 65-67 psl.
Vardan teisybės: Vytis, 1922 m. kovo 15 d., 5 nr., 151-152 psl.
Kas lenktyniuoja?: Vytis, 1922 m. kovo 15 d., 5 nr. 206 psl.
Nejaugi: Vytis, 1922 m. balandžio 15 d., 7 nr., 193-195 psl.
Lietuvos Vyčių 10-tasis — jubiliejinis seimas: Vytis, 1922 m. balandžio 30 d., 8 nr., 224 psl.
Subruskim: Vytis, ten pat, 226 psl.
Lietuvos Vyčių organizacijos užuomazga: Vytis, 1922 m. rugpjūčio 30 d., 14 nr., 419-429 psl.
Minčių išreiška [ir kiti rašiniai apie knygas]: *Darbininkas*, 1926.XII.17.
Vieni stato, kiti griaua [ir kiti smulkūs rašinėliai]: *Darbininkas*, 1927.II.11.
Pasaulio šviesa: *Darbininkas*, 1927.IV.22.
- Tarp 1931 ir 1940 m.
- Atsišaukimas į gerbiamuosius lietuvius kunigus Amerikoje*, 1932.XII.1 (keturių puslapių leidinėlis).
Religinis atgimimas per pasauliečių apaštalavimą: *Darbininkas*, 1933.III.34, III.30, IV.7, IV.21, IV.28.
Kun. Jonas Švagždys — kūrėjas: *Darbininkas*, 1934.VII.27.
Viešpaties šventovė ir Sąjungietės: Knygoje ALRK Moterų Sąjunga 1914-1935, Chicago 1935, 38-45 psl.
Memorandumas Jo Ekscelencijai Lietuvos Respublikos Prezidentui Ponui Antanui Smetonai: Kunigų Vienybės Forum, 1936 m. sausio mėn., 3 nr., 18-21 psl.
Provincijų susirinkimai: Kunigų Vienybės Forum, 1936 m. kovo mėn., 5 n., 26-28 psl.
Asyžiečio idealas: Kunigų Vienybės Forum, 1936 m. balandžio mėn., 6 nr., 5-10 psl.; gegužės mėn., 7 n., 1-11 psl.; birželio-liepos mėn., 8-9 nr., 19-22 psl.; rugpiūčio-rugsėjo mėn., 10-11 nr., 22-31 psl.; spalio-lapkričio-gruodžio mėn., 12-14 nr., 52-53 psl.; 1937 m. sausio, vasario, kovo mėn., 15-17 nr., 43-45 psl.; balandžio, gegužės, birželio mėn., 18-20 nr., 26-28 psl.; liepos, rugpiūčio, rugsėjo mėn., 21-23 nr., 19-20 psl.
Atsiliepiamas į Laivrence'o tautinės parapijos šalininkus, 1936.VIII.8 d. (mašinos rašio vienas psl.).
Aukštyn širdis: Amerika, 1937.VI.18.
Moterys Kristaus kančios dramoje: Garsas, 1939.IV.6.
Katalikų Bažnyčia ir nuosavybė: Garsas, 1940.VIII.29 d., 35 nr.
Mūsų piliakalniai: Kunigų Vienybės Biuletenis, 1940 m. lapkričio mėn., 3 nr., 2 psl.
Garbė ramybėje: Kunigų Vienybės Biuletenis, 1940 m. gruodžio mėn., 4 nr., 2 psl.
- Tarp 1941 ir 1950 m.
- Pagelbėkime pravesti vają: Kunigų Vienybės Biuletenis*, 1941 m. sausio mėn., 5 nr., 1 psl.
Sv. Kazimierai, gelbėk Lietuvą: Kunigų Vienybės Biuletenis, 1941 m. vasario mėn., 6 nr., 1 psl.

Kančios sekmadienio pagalba'. Kunigų Vienybės Biuletenis, 1941 m. kovo mėn., 7 nr., 1 psl.

Hanibalis visai prie vartų-. Kunigų Vienybės Biuletenis, 1941 m. balandžio mėn., 8 nr., 1 psl.

Petis į petį-. Kunigų Vienybės Biuletenis, 1941 m. rugsėjo mėn., 1 nr., 2 psl.
Tarnausiu-. Kunigų Vienybės Biuletenis, 1942 m. vasario-kovo mėn., 4 nr., 2 psl.
Trisdešimt metų [LDS ir Darbininko sukakties proga]: Darbininkas, 1945.X.19.
Džiaukimės ir dėkokim-. Darbininkas, 1945.XII.21.

Pasaulio lietuvių maldos dienos reikalu [Atsišaukimas]: Kunigų Vienybės Biuletenis, 1947 m.

Alka-. Naujoji Aušra, 1948 m. sausio mėn., 2 nr., 24 psl. ir 3 nr., 53 psl., žr. Dr. J. Griniaus ta proga atsiliepimą Lietuvių Kultūros Muziejus Amerikoje, žr. Aidai, 1948 m. 16-17 nr., 331 psl.

Jėzaus Nukryžiuotojo vienuolyno rėmėjų darbai duoda gražių vaisių-. Darbininkas, 1948.VII.2.

Katalikų tvirtovė-. Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas Amerikoje, leidinyje Souvenir of Lithuanian R. C. Alliance of America 56th Convention, June 27 - July 1, 1948, Boston 1948, 11 psl. (nenumeruota).

Laukiamasis vadas: Darbininkas, 1948.XII.21.

Mobilizuokime po LRKSA vėliava religinei ir tautinei akcijai: Garsas, 1949.V.26.
Seneliai prašosi pastogės: Darbininkas, 1950.VI.30.

Brocktono seserų sodyboje: Darbininkas, 1950.VIII.22.

Tarp 1951 ir 1960 m.

Neveiklumas yra išdavystė: Darbininkas, 1951.III.13.

Kaip atsirado enciklopedijos: Draugas, 1953.XI.21.

Religija — auklėjimo ir kultūros pagrindas, žr. J. Prunskis, Mano pasaulėžiūra, Chicago 1958, 133-136 psl.

Garbinga moteriškės paskirtis: Moterų Dirva, 1958 m. sausio mėn., 1 nr., 3-4 psl.

Kas yra tiesa?: Moterų Dirva, 1958 m. gegužės mėn., 5 nr., 3-6 psl.

Patriotizmas: Moterų Dirva, 1958 m. birželio mėn., 6 nr., 3-4 psl., liepos mėn., 7 nr., 3-4 psl.

Grąžinkime skolą: Moterų Dirva, 1958 m. rugpiūčio mėn., 8 nr., 3-5 psl.

Kas labiau mums rūpi?: Moterų Dirva, 1958 m. rugsėjo mėn., 9 nr., 3-5 psl.

Kalėdos — atgimimas: Moterų Dirva, 1958 m. gruodžio mėn., 12 nr., 3-4 psl.

Laikas: Moterų Dirva, 1959 m. sausio mėn., 1 nr., 3-4 psl.

Eikite pas Juozapą: Moterų Dirva, 1959 m. kovo mėn., 3 nr., 3-5 psl.

Sveika Marija: Moterų Dirva, 1959 m. gegužės mėn., 5 nr., 3-5 psl.

Dieviškoji ramybė: Moterų Dirva, 1959 m. liepos mėn., 7 nr., 3-4 ir 14 psl.

Darnumas gyvenime: Moterų Dirva, 1959 m. rugpiūčio mėn., 8 nr., 3-4 psl.

Garbinimas: Moterų Dirva, 1960 m. kovo mėn., 3 nr., 4-6 psl.

Pildykime Dievo valią: Moterų Dirva, 1960 m. balandžio mėn., 4 nr., 4-5 psl.

Tarp 1961 ir 1970 m.

Atsišaukimas į katalikiškąją visuomenę. Kunigų Vienybės vardu išleistas atsišaukimas ragina Mindaugo krikšto sukaktį paminėti ir katalikų veikimą sustiprinti (Mindaugas mirė 1263 m.).

Statyba globai: Draugas, 1963.V.17.

Sveikinimai-linkėjimai: Moterų Dirva, 1964 m. sausio mėn., 1 nr., 3 psl.

Pagalvok ar tinka: Moterų Dirva, 1964 m. kovo mėn., 3 nr., 3-4 psl.

Dešimt prašymų: Ten pat, 4 psl.

- Darbininkas vertas savo užmokesčio-*. *Moterų Dirva*, 1964 m. gegužės mėn., 5 nr., 3 psl.
- Kalėdinis posmelis: Moterų Dirva*, 1966 m. gruodžio mėn., 12 nr., 3-4 psl.
- Laikas: Moterų Dirva*, 1967 m. sausio mėn., 1 nr., 3 psl.
- Dvasinio turinio knygų skaitymas: Moterų Dirva*, 1967 m. balandžio mėn., 4 nr., 3-4 psl.
- Motinos ryžtas: Moterų Dirva*, 1967 m. gegužės mėn., 5 nr., 3 ir 5 psl.
- Koordinuota veikla: Moterų Dirva*, 1967 m. birželio mėn., 6 nr., 3-4 psl.
- Įsikūnijusi meilė: Moterų Dirva*, 1968 m. sausio mėn., 1 nr., 3-5 psl.
- Budrus bendravimas: Moterų Dirva*, 1968 m. vasario mėn., 2 nr., 3-5 psl.
- Our duties and responsibilities: Lawrence Sunday Sun*, 1968.IV.28.
- Motinos: Moterų Dirva*, 1968 m. gegužės mėn., 5 nr., 3-5 psl.
- Vynmedžio šakelės: Moterų Dirva*, 1968 m. birželio mėn., 6 nr., 3-5 psl.
- Mūsų Gelbėtoja: Moterų Dirva*, 1968 m. rugsėjo mėn., 9 nr., 3-4 psl.
- Kristus Karalius: Moterų Dirva*, 1968 m. spalio mėn., 10 nr., 3-5 psl.
- Pasikeitimai: Moterų Dirva*, 1968 m. lapkričio mėn., 11 nr., 3-4 psl.
- Pažinkime save: Moterų Dirva*, 1968 m. gruodžio mėn., 12 nr., 3-4 psl.
- Su Šventaisiais: Moterų Dirva*, 1969 m. sausio mėn., 1 nr., 4-6 psl.
- Apsimariniai: Moterų Dirva*, 1969 m. vasario mėn., 2 nr., 4-6 psl.
- Džiaugsmo šventė: Moterų Dirva*, 1969 m. gruodžio mėn., 12 nr., 3-4 psl.
- Supraskime kas esame: Moterų Dirva*, 1970 m. sausio mėn., 1 nr., 3-4 psl.
- Bažnyčia ir jos nariai: Moterų Dirva*, 1970 m. vasario mėn., 2 nr., 3-5 psl.
- Eucharistinė Šv. Mišių auka: Moterų Dirva*, 1970 m. kovo mėn., 3 nr., 3-6 psl.
- Naudokimės!: Moterų Dirva*, 1970 m. balandžio mėn., 4 nr., 3-4 psl.
- Garbingiausias Motinos vaikai: Moterų Dirva*, 1970 m. gegužės mėn., 5 nr., 3-5 psl.
- Galiūnė: Moterų Dirva*, 1970 m. birželio mėn., 6 nr., 3-4 psl.
- Taikos šaltinis: Moterų Dirva*, 1970 m. spalio mėn., 8 nr., 3-4 psl.
- Eikite ir Jūs į mano vynuogyną: Moterų Dirva*, 1970 m. gruodžio mėn., 10 nr., 4-6 psl.
- Po 1970 M.
- Moters vaidmuo: Moterų Dirva*, 1973 m. spalio mėn., 5 nr., 3-6 psl.
- Priemonė ir palaima: Moterų Dirva*, 1974 m. kovo mėn., 2 nr., 3-4 psl.
- Vysk. M. Valančiaus veiklos aidai Šventaisiais Metais: Laiškai Lietuviams*, 1975 m. liepos-rugpjūčio mėn., 7-8 nr., 219-220 psl.

d. Svarbesni pranešimai bei raportai

- [Lietuvos Vyčių Centro Valdybos] *Vice-pirmininko raportas* [Vyčių Seimui]: Vytis, 1921 m. liepos mėn. 15 d., 10 nr., 300 psl.
- Kunigų Vienybės Centro raštininko kun. P. M. Juro pranešimas: Kunigų Vienybės Forum*, 1935 m. lapkričio mėn., 1 nr., 15-19 psl.
- KJunigų VJienybės*] Centro valdybos susirinkimas: *Kunigų Vienybės Forum*, 1935 m. gruodžio mėn., 2 nr., 26-27 psl.
- Užrašai K. V. Centro valdybos posėdžio, 1935 gruodžio m. 3 d. Cambridge, Mass.: Kunigų Vienybės Forum*, 1936 m. sausio mėn., 3 nr., 31-32 psl.
- Raportas K. V. Centro raštininko kun. P. Juro: Kunigų Vienybės Forum*, 1936 m. rugpjūčio mėn., 10, 11 nr., 7-10 psl.
- Kunigų Vienybės Centro valdybos susirinkimo užrašai: Kunigų Vienybės Forum*, 1937 m. sausio, vasario, kovo mėn., 15, 16, 17 nr., 36-38 psl.
- Užrašai Kunigų Vienybės Centro valdybos susirinkimo Marianapolio kolegijoje*

1937 m. kovo mėn. 9 d.: *Kunigų Vienybės Forum*, 1937 m. balandžio, gegužės, birželio mėn., 18, 19, 20 nr., 28-29 psl.

Dvasios Vado raportas LRKSA 32-ram Seimui [1938 m. gegužės mėn. 9-12 d.], leidinyje L. R. K. Susiv. A. 31 *Seimo Protokolas, Raportai ir Kuopų įnešimai*, Wilkes-Barre, Pa., 1940, 78-79 psl.

Dvasios Vado raportas LRKSA 33 Seimui [1940 m. gegužės 20-24 d.]: leidinyje L. R. K. Susiv. A. 32 *Seimo Protokolas, Raportai ir Kuopų įnešimai*, Wilkes-Barre 1942, 30-31 psl.

Kunigų Vienybės pirmininko pranešimas-. A.L.R.K. *Kunigų Vienybės Metraštis*, Brooklyn, N.Y., 1941, 29 psl.

Kunigų Vienybės veikla 1941-1942 metais [Pranešimas, padarytas 1942.VII.28 Wilkes-Barre, Pa.], 16 psl.

Kunigų Vienybės penkioliktojo seimo protokolas, rugpiūčio 20 d., 1946, *Thompson, Conn.*-. *Kunigų Vienybės Biuletenis*, 1946 m., 5-12 psl.

Kunigų Vienybės Centro valdybos posėdžio protokolas, gruodžio 18, 1946: Kunigų Vienybės Biuletenis, [1947] m., 9-11 psl.

Kunigų Vienybės pirmininko siųsti laiškai [prezidentui Trumanui, valstybės sekretoriui Marshallui ir kitiems]: *Kunigų Vienybės Biuletenis*, 1947 m. liepos mėn., 26-31 psl.; *Jam atsiųsti atsakymai į laiškus*: Ten pat, 31-36 psl.

Ateitininkų Sendraugių Sąjungos Dvasios Vado pranešimas: Lux Còristi, 1955.

IX. 13.

ALRK Federacijos Centro Dvasios Vado Prel. P. M. Juro pranešimas [Kunigų Vienybės Seimui Marianapolyje, Thompson, Conn.]: *Lux Còristi*, 1961 m. rugsėjo mėn., 3 (40) nr., 106-109 psl.

Pranešimas prel. Pr. M. Juro Amerikos Lietuvių R. K. Moterų Sąjungos Dvasios Vado 29-tam Seimui, Chicagoje 1961 m. spalio 12-13 d.: (mašinarščio 1 psl.).

Dvasios Vado pranešimas [ALRK Federacijos 36-me Kongrese Detroite 1961.

X. 21-22 d.]: leidinyje *Mūsų Darbai*, Brooklyn 1961, 111-112 psl.

Kunigų Vienybės pirmininko prel. Pranciškaus Juro pranešimas: Lux Còristi, 1963 m. kovo mėn., 1 (45) nr., 86-87 psl.

Dvasios Vado pranešimas Moterų Sąjungos 30-ame Seime [Putname 1963 m. rugpiūčio 22-26 d.]: *Moterų Dirva*, 1963 m., 11 nr.

Lietuvių R. K. Kunigų Vienybės Amerikoje centro pirmininko pranešimas Seimui, įvykusiam 1964.IX.8 Maspètò, N.Y. (mašinarščio 2 psl.).

Kunigų Vienybės pirmininko pranešimas Seimui, įvykstančiam 1963 m. gegužės 18-19 d. Chicagoje, III. (kerurių psl. leidinėlis).

Moterų Sąjungos Kongresui [raportas 32-ajam Seimui, įvykusiam 1967.VIII.20-23 d., Pottsville, Pa.]: *Moterų Dirva*, 1967, m. rugpiūčio mėn., 8 nr., 3-5 psl.

Moterų Sąjungos Dvasios Vado pranešimas [33-ajam Seimui, įvykusiam 1969. VIII.17-20 d., Grand Rapids, Mich.]: *Moterų Dirva*, 1969 m. lapkričio mėn., 11 nr., 7-9 psl.

Moterų Sąjungos Dvasios Vado pranešimas Seimui, įvykusiam 1971.VII 1.12-17 d., Cicero, III. (mašinarščio vienas psl.).

2. KITŲ ATSILIEPIMAI APIE PRELATĄ JURĄ*

a. Žymesni biografinio pobūdžio nušvietimai

R. , Kun. Pranas M. Juras: Vytis, 1922 m. liepos mėn., 12 nr., 359-361 psl.
 Kun. A. T. Samata [Kun. A. Tamoliūnas], *Jubilijatas kun. Pr. Juras: Kunigų Vienybės Forum*, 1937 m. spalio, lapkričio, gruodžio mėn., 24, 25, 26 nr., 21-30 psl. Tas pat tekstas perspausdintas ir laikraštyje *Pranciškonų Pasaulis*, 1937 m. 9 nr., 249-252 psl. ir 10 nr., 278-280 psl. su trumpu nauju poskyriu *Lietuvos pranciškonų vienuolyno Didysis Rėmėjas*.

K-PA, Kun. P. M. Juras: Vytis, 1944 m. kovo mėn., 3 nr., 5 psl.
Keletas bruožų iš kun. P. M. Juro gyvenimo: Kalifornijos Lietuvis, 1947 m. gegužės mėn., 5 nr.

St-as, *Amžinajame mieste apsilankius. Pasikalbėjimas su kun. M. Juru, grįžusiu iš kelionės į Romą: Darbininkas*, 1950.VI.23.

S. Sužiedėlis, *Sv. Pranciškaus Lietuvių Parapija* Lawrence, Lawrence 1953.
 Juras... žr. *Amerikos Lietuvių Vardynas*, išleistas *Lietuvių Dienų*, Los Angeles 1953, 104-105 psl.

J. Girnius, *Juras Pranciškus Mykolas: Lietuvių Enciklopedija*, X t., Boston 1957, 114-115 psl.

Pr. Juras, *Ir aš buvau mažučiuukas: Eglutė*, Putnam 1958, 7 nr., 196-201 psl.
Prelato Juro lobiai. Pokalbis su prel. Juru apie jo visuomeninę veiklą, knygų leidybą ir katalikiškas organizacijas: Lietuvių Dienos, 1962 m., 1 nr., 5-6 psl.

Rt. Re v. Msgr. Francis M. Juras. Medžiaga prel. Juro biografijai jo paties paruošta 1966 m. (mašinarščio 10 psl.).

Pokalbiai su mūsų žymesniaisiais. Prelatas Pranciškus Juras: Lux Christi, 1969 m. kovo mėn., 2 (57) nr., 32-38 psl.

S. Sužiedėlis, *Juras Pranciškus: Encyclopedia Lituanica*, II t., Boston 1972, 561-563 psl.

J. Laučka, *Prel. M. Juro trilypė sukaktis: Tėvynės Sargas*, 1974 m., 1 (33) nr., 85-91 psl.

Dr. A. Juška, *Mažame kūne didelė širdis. Medžiaga Amerikos lietuvių katalikų istorijai* (mašinarščio 3 psl., skirta Draugui, be datos).

b. Svarbesni sukaktuviniai minėjimai

A. Rakauskas, *Kun. Pr. Juras: Draugas*, 1922.VI.24.

Observe 301 h Anniversary of Founding of St. Francis' Parish: The Evening Tribune, Lawrence, Mass., 1933.V.31.

* Kadangi Juras gyveno visuomenėje, kurioje jis buvo panardinęs visą savo asmenį, mūsų spauda, ypač katalikiškoji, jį nuolat minėdavo. Jis pats, puikiai žinodamas jos reikšmę savo veiklai ir jam pačiam, ją rūpestingai puoselėdavo ir su įtakingomis « plunksnomis » palaikydavo naudingus santykius. Dėl to neviena jų atsiliepėdavo apie jį palankiai, kitos net pataikaujančiai: vienos su tikslu « atsilyginti » už gautą auką, kitos su intencija iš jo mecenatiškos širdies šį tą laimėti sau. Tokiu būdu su laiku išsidirbo tam tikras šabloniškas pagyrimas, sukūrięs tokį *Image*, kuris neatitiko visiems duomenims ir dėl to neperstatė tikrojo Juro. Savaimė aišku, kad tokiems prasilenkimams su realybe bibliografijoje vietos nėra. Tad čia sustatytame sąraše teminimi tokie rašiniai, kurie stengėsi atvaizduoti tikrovę. Bet ir apie juos reikia sakyti, kad nevisiems autoriams pavyko pilnai išlaikyti prideramą objektingumą.

- J. Laučka (red.), *šv. Pranciškaus lietuvių parapija 1903-1933*, Lawrence 1933.
- A. T. (Samata) [Kun. T. Tamoliūnas], *Jubilijatos kun. Juras: Draugas*, 1937. VII.9, 10 ir 11 d.
- Kun. A. T. (Samata), *Jubilijatos kun. Pr. M. Juras: Garsas*, 1937.VII.15 d.
- [L. Šimutis], *Kun. Pr. Jurui 50 metų: Draugas*, 1941.VI.19 d.
- J. Aistis, *Lietuviškos kultūros žadintojas: Darbininkas*, 1947.V.16.
- J. Prunskis, *Kun. Juras — naujoviškas knygnešys Amerikoje: Draugas*, 1947. VI.2.
- Bill McMorrow, *Meet Your Pastor: Pilot* (vyskupijos laikraštis), Bostonas, 1947.VI.6. d.
- Įspūdingas kun. Pr. M. Juro Jubiliejaus minėjimas: Darbininkas*, 1947.VI.24.
- Padangių Aras [Kun. St. Vembrė], *Garbingo kun. P. M. Juro kunigystės Sidabrinis Jubiliejus 1922-1947*, (mašinėraščio 3 psl.).
- Kun. Pranas M. Juras. Keli žodžiai jo jubiliejaus proga: Draugas*, 1947.VI.19.
- Priest honored on Silver Anniversary: Lawrence Daily Eagle*, 1947.VI.23.
- Kun. Prano M. Juro jubiliejaus diena: Draugas*, 1947.VI.27 ir 28 d.
- Arkivyskupas R. J. Cushing kun. Prano Juro jubiliejuje: Amerika*, 1947.VII.4 d.
- V. D., *Didelio šv. Pranciškaus sekėjo kun. Pr. M. Juro Sidabrinis Jubiliejus: Šv. Pranciškaus Varpelis*, 1947 m. rugpiučio mėn., 8 nr., 279-280 psl.
- J. Skvireckas, *Laiškas kun. Jurui: Darbininkas*, 1947.VI.20.
- F. Kapočius, *Šv. Sosto Delegato laiškas kun. Pr. M. Jurui*, ten pat.
- J. Prunskis, *Altoriaus, tautos ir kultūros tarnyboje: Kunigų Vienybės Biuletenis*, 1947 m. liepos mėn., 14-18 psl. ir *Darbininkas*, 1947.VI.20 d. ir leidinyje *Kun. Pr. Juro... Sidabrinio kunigystės Jubiliejaus Atminimui*, Lawrence 1947 (5 nenumetuoti psl.).
- R. Cushing, *Sermon after holy sacrifice of the mass*, Lawrence, 1947.VI.22 (mašinėraščio pustrčio psl.).
- J. Balkūnas, *Šventoji Dvasia kunigystėje* (Pamokslas, pasakytas 1947.VI.22 Lawrence kun. Pr. M. Juro 25 metų kunigystės sukakčiai): *Kunigų Vienybės Biuletenis*, 1947 m. liepos mėn., 38-46 psl.
- B. B. [B. Babrauskas], *Kun. Pranas Juras — Bažnyčios tarnas, tėvynės mylėtojas ir knygnešys: Žiburiai*, Augsburgas, 1947.VIII.16 d., 33 nr., 5 psl.
- J. Leimonas, *Dievo žiburėlis* (Kun. Pr. M. Juro Jubiliejaus proga): *Darbininkas*, 1949.V.13.
- V. Paulauskas ir kiti, *Kovos ir aukos keliu*, Lawrence 1950.
- K. V. Paulius, *Darbininkas — vertas užmokesčio: Vytis*, 1951 m., 6 n., 3-6 psl.
- J. Aistis, *Lietuva miniatiūroje* [šv. Pranciškaus parapija Lawrence leidinio recenzija]: *Draugas*, 1954.I.23.
- S. [Sužiedėlis], *Su kryžium ir knyga. Prel. M. Juro investicijos ir 60 metų sukaktis proga: Darbininkas*, 1951.V.25.
- S. Sužiedėlis, *Esame nedideli, bet stiprūs. Įspūdžiai iš Lawrenco iškilmių: Darbininkas*, 1951.V.29.
- L. Šimutis, *Pelnytas paaukštinimas: Draugas*, 1959.X.7.
- A. Juška, *Lietuvos kultūros mecenatas: Draugas*, 1960.X.29.
- A. Juška, *Valančiaus šviesa už marių: Draugas*, 1961.IV.17.
- J. Aistis, *Prelatas Pranciškus M. Juras. Jo amžiaus septyniasdešimt metų sukakčiai atminti: Aidai*, 1961 m. gegužės mėn., 5(140) nr., 202-206 psl.
- Lietuviškos kūrybos rėmėjas: Darbininkas*, 1961.VI.13 d.
- Pr. Alšėnas, *Ne man, Viešpatie, ne man: Tėviškės Žiburiai*, Toronto, 1961. VI.15 d., 24 nr.
- A. Baltinis, Dr., *Prelato Pranciškaus M. Juro didžiojo lietuviškos kultūros rėmėjo 70 metų amžiaus sukaktis: Draugas*, 1961.XII.9.

- Kard. Cushingas sveikina Prel. Jurę: *Lux Christi*, 1962 m. birželio mėn., 2 (42) nr., 54-55 psl.
- S. [Sužiedėlis], Prel. Juro pagerbtuvės: *Darbininkas*, 1962.VI.29.
- P. Ragažinskas, Prel. Juras-. *Mūsų Lietuva*, San Paulo, 1963.III.16.
- J. Vaškys, O.F.M., Prel. Juras — žymus tretininkas-. *Darbininkas*, 1963.VIII.14.
- J. Vaškys, O.F.M., Prel. Juras — žymiausias tretininkas Amerikoje-. *Šv. Pranciškaus Varpelis*, 1963 m. spalio mėn., 10 nr., 296-300 psl.
- Esamose sąlygose padaroma daug. Pasikalbėjimas su Msgr. Pr. Juru: *Tėviškės Žiburiai*, 1964.X.15.
- Rt. Rev. Msgr. Francis M. Juras. *St. Francis Church: Lawrence Sunday Sun*, 1966.III.20.
- Vysk. Riley, *Sermon preached on the occasion of investiture as protonotary apostolic*, 1966.V.5 (mašinarščio 8 psl.).
- Prel. P. Juro diena paskelbta Lawrence, Mass.: *Darbininkas*, 1966.VI.1.
- J. Aistis, Prel. P. Juro sukaktis: *Draugas*, 1966.VI.18.
- Prel. Juras pakeltas apaštališkuoju protonotaru: *Lux Christi*, 1966 m. liepos mėn., 2 nr., 2-4 psl.
- J. M. Venckus, S J., Prelatas Pranciškus Juras — apaštališkasis protonotaras: *Moterų Dirva*, 1966 m. birželio mėn., 6 nr., 6-7 psl.
- L. Andriekus, O.F.M., *Veiklus ir palaimus gyvenimas. Prel. Pranciškaus Juro 80 m. amžiaus proga: Aidai*, 1971 m. gegužės mėn., 5 nr., 223-225 psl.
- Prel. P. Juro apaštališko protonotaro šventė: *Sv. Pranciškaus Varpelis*, 1966 m. birželio mėn., 6 nr., 186-188 psl.
- St. Yla, Judrusis Pranas Juras. *Aštuoniasdešimt metų sukakties proga: Draugas*, 1971.VII.3.
- J. Laučka, Prel. Prano Juro 80 m. sukakčiai minėti. Paskaita Ateitininkų Sen-draugių suvažiavime Kennebunkport, Maine, 1971.VIII.17 (mašinarščio 9 psl.).
- A. Juška, Aukšiniam kunigystės jubiliejui prisiminti: *Lux Christi*, 1972 m., liepos mėn., 2 nr., 6-12 psl.
- L. Andriekus, O.F.M., *Gyvenimas kunigystės ženkle. Prel. Pranciškaus Juro jubiliejui: Šv. Pranciškaus Varpelis*, 1972 m. lapkričio mėn., 9 nr., 275-279 psl.
- A. Maceina, *Šventyklos prasmė. Prelato Pranciškaus Juro aukšiniam kunigystės jubiliejui: Draugas*, priedas *Mokslas, Menas, Literatūra*, 1972.VI.17 d.
- D. M., Prel. Juro aukšinis kunigystės jubiliejus: *Moterų Dirva*, 1972 m. birželio mėn., 3 nr., 3-4 psl.
- P. Žičkus, Prelato Pranciškaus Juro šventė: *Draugas*, 1972.X.25 d.
- J. Laučka, Prel. Juro trilypė sukaktis: *Tėvynės Sargas*, 1974 m. 1 (33) nr., 85-91 psl.
- Du prelatai pranciškonų ordine: Darbininkas*, 1975.VII.18 d.
- T. V. G[idiūnas], Prelatai pranciškonų ordine. Prelatai Pranciškus Juras ir Jonas Balkūnas priimti į pranciškonus garbės nariais: *Darbininkas*, 1975.IX.5, perspaus-dinta laikraštyje *Šv. Pranciškaus Varpelis*, 1975 m. lapkričio mėn., 9 nr., 278-281 psl.
- Du prelatai pranciškonų ordine: Šv. Pranciškaus Varpelis*, 1975 m. spalio mėn., 8 nr, 248-249 psl.
- J. V, Prelatas Pranciškus Juras atšventė 85 metų sukaktį: *Tėvynės Sargas*, 1976 m, 2 nr, 68-71 psl.
- A. Maceina, *Juras — Bruzdelninkas: Šaltinis*, 1976 m, 4 nr, 127-131 psl.
- Prel. Pr. M. Juras, *Dievo šauklys* [t.y. Šv. Pranciškus Asyžietis; eilėraštis]: *Šv. Pranciškaus Varpelis*, 1976 m. kovo mėn, 3 nr, 72 psl.
- J. Vaškys, O.F.M., « *Darbininko* » 60 metų sukaktis: *Darbininkas*, 1976.V.7; V.14; V.21; V.28, 19-22 nr.
- A. Maceina, *Laiškas prel. Pranciškui Jurui, jo aštuoniasdešimt penkerių metų proga: Draugas*, 1976.VII.10, 161 nr.

J. Eretas, «Eglutė» — jos įkūrėjas ir pirmieji redaktoriai-. *Moteris*, 1967 m. liepos-rugpiučio mėn., 4 nr., 12-14 psl.

L. A[ndriekus], *Pagerbtas prel. P. Juras-. Darbininkas*, 1976.VIII.27.

c. Juras — kultūrininkas ir «Alkos» įkūrėjas

J. Aistis, *Lietuviškos kultūros žadintojas: Darbininkas*, 1947.V.16.

Kun. J. Prunskis, *Kun. Juras — Naujoviškas knygnešys Amerikoje: Draugas*, 1947.VI.2.

Dr. J. Grinius, *Lietuvių kultūros muziejus Amerikoje: Aidai*, 1948 m., 16-17 nr., 331 psl.

Dr. J. Leimonas, *Ten, kur mūsų praeitis kalba. (Kun. Pr. Juro Alką aplankius): Darbininkas*, 1949.IV.26.

Lietuvių Kultūros Instituto naujieji užsimojimai: Darbininkas, 1949.IV.26.

M. Ražaitis, *Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvas: Draugas*, 1949.V.25.

Ant. J. Vasiliauskas, *Kultūros Institutas. Pasikalbėjimas su jo pirmininku: Draugas*, 1950.1.6.

P. Gaučys, *Prel. P. Juro įnašas į mūsų kultūros lobyną: Tėvynės Sargas*, 1962 m., 1 (21) nr., 1-6. psl.

A. Kezys, S.J., *Prel. Juro «Alka»: Žvaigždė*, 1964 m., 7 nr., 240-247 psl.

Pr. Alšėnas, *Prel. Juro «Alka»: Tėviškės Aidai*, 1964X5, 39 nr.

(p.j.) [P. Jukus], *Napoleonas su generolais apsigyveno Putname. Kokie turtai slypi Alkos muziejuje Putname: Darbininkas*, 1969X7, 64 nr.

Alka — Lietuvių Kultūros Muziejus: Lietuvių Dienos, 1969 m. gruodžio mėn., 10 nr., 14-15, 21 ir 26-27 psl.

Gr. Krivickienė, *Alka — Lietuvos kultūros muziejus: Draugas*, 1970.1X3.

J. Cadzow, *Neatidėliotinas reikalas. Paremkime «Alkos» muziejų: Darbininkas*, 1970.XI.3.

Ei. Vasyliūnienė, *Prelatas Pr. Juras — Kent valstybinio universiteto atstovas: Draugas*, 1971.IV.21.

Ei. Vasyliūnienė, *Prel. Juras ir jo Alkos muziejus: Draugas*, 1971.V.13.

Lietuvių muziejus, išaugęs per 50 metų: Tėviškės Žiburiai, 1972.III.7, 11 nr.

Kaip jis tapo knygų mylėtoju, mecenatu ir muziejaus steigėju. Pasakoja Alkos muziejaus organizatorius prel. Pr. Juras, P.A.: Darbininkas, 1972X27, 45 nr.

Alkos muziejų numato padidinti ir perduoti Akademijai — tai užtikrins Alkos ateitį. Pokalbis su prel. Juru: Darbininkas, 1972.XI.3, 46 nr.

J. Cadzow, *Lietuviškoji programa Kento universitete: Draugas*, 1972.XI.22.

M. L. Šveikauskienė, *Putnamą aplankius: Keleivis*, 1973.VII.10.

V. Alantas, *Kas darytina su monsijoro Juro muziejumi Alka: Dirva*, 1973. VIII.8 d., 60 nr.

Prel. Pr. M. Juras, P.A.: *Alka ir jos ateitis: Darbininkas*, 1974X11 d., 41 nr.

Pr. Gaida, *Ištvermingi lietuvių židiniai: Tėviškės Žiburiai*, 1974X17.

Plečiamas Alkos muziejus: Dirva, 1977.1.20.

J. Šavelis, *Pradėta statyti Alkos muziejus: Keleivis*, 1977.XII.13.

Dr. J. S. Kriaučiūnas, *Padėkime praplėsti Alkos muziejų: Draugas*, 1977.XII.16.

J. Šavelis, *Pajudėjo Alkos statyba: Tėviškes liburiai*, 1977.XII.22.

Pr. Gr., *Statoma pastogė Lietuvių Kultūros Archyvui, Draugas*, 1978.IV.1.

Dr. J. Kriaučiūnas, *Alka šaukiasi visų lietuvių pagalbos: Bendradarbis*, 1978 m., 24nr., 30-32 psl.

J. Šavelis, *Priremkime petį prie Alkos muziejaus statybos: Keleivis*, 1978.IV.25.

Dr. J. Kriaučiūnas, *Vilniaus universiteto įkūrimas Alkoje. Alkos turtai, (mašinarščio 6 psl., gauta 1978.III.29).*

- L. Edman, *Putnam's Only Museum to Double Size: Windham Country Observer — Putnam Patriot*, 1978.VIII.9.
- L. Edman, *Putnam Museum is Expanding-*. *Norwich Bulletin* priedas *The Best Deal*, 1978.VIII.14.
- V. Sirvydas, *Alkai reikia aukų, bibliotekininko ir skulptoriaus: Darbininkas*, 1978.IX.29.
- Dr. J. Kriaučiūnas, *Rūpintojėlis ir velnias Alkoje: Tėviškės Žiburiai*, 1978. XII.21.

3. ŠALUTINĖ LITERATŪRA

a. Bendrybės

- A. Masionis, T. Augustinas *Dirvelė ir Šv. Antano Kolegija: Darbininkas*, 1952. X.14.
- V. Mingėla, *Kun. Antanas Milukas — jo gyvenimas ir darbai*, Detroit 1962.
- J. Sakalas, *Lietuvos Vyčiai Amerikoje*, Chicago 1963.
- M. C. Devine, *The World's Cardinal* (R. Cushing), Boston 1964.
- A. Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, Boston 1971.
- St. Yla, *Vardai ir veidai mūsų kultūros istorijoje*, Chicago 1973.
- Pr. Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija*, 4 tomai, Brooklyn-Chicago 1973-1976.
- A. Kučas, *Lithuanians in America*, Boston 1975.
- P. Maldeikis, *Mykolas Krupavičius*, Chicago 1975.
- L. Andriekus, O.F.M., « *Aidams* » įžengiant į keturiasdešimtuosius metus: *Aidai*, 1975 m. sausio mėn., 1 nr., 1-8 psl.
- L. Iujnevich-Juknevičius, *Kazimieras Čibiras, Lietuvos garsintojas Pietų Amerikoje: Aidai*, 1975 m. spalio mėn., 8 nr., 371-375 psl.
- J. Grinius, *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*, 2 tomai, Roma 1973 ir 1977.
- Pr. Čepėnas, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, I t., Chicago 1977.

b. Apie vysk. M. Valančių

- A. Alekna, *Žemaičių vyskupas M. Valančius*, 1922.
- Vysk. M. Valančiaus darbai. Spausdinta Pranaičių Julės lėšomis, Philadelphia, Pa., 1925.
- V. Biržiška, *Vysk. M. Valančiaus biografijos bruožai: Aidai*, 1955 m., 10 nr.
- P. Jatulis, *Motiejus Valančius — idealus vyskupas. (Šimto metų sukaktis nuo jo mirties 1875.V. 17/29): Aidai*, 1975 m. gegužės mėn., 5 nr., 193-207 psl.
- A. Vaičiulaitis, *Vyskupo Motiejaus Valančiaus raštų stilius: Aidai*, 1975 m. gegužės mėn., 5 nr., 208-212 psl.
- A. Vaičiulaitis, *Tai vyras didžių darbų ir rūpesčių (vysk. Valančius): Draugas*, 1975VII.19.
- J. Jakštas (red.), *Vysk. M. Valančiaus šimto metų mirties sukakčiai (1801-1875): Lietuvių Tautos Praeitis*, III tomo 4 knyga, skirta vysk. Valančiaus sukakčiai paminėti, Chicago 1976.
- P. Maldeikis, *Šnipų ir gubernatorių persekiojamas vyskupas. Vyskupas Motiejus Valančius ir mūsų laikai: Tėvynės Sargas*, 1976 m., 1 nr., 9-22 psl.

DAS LICHT DĖS VALANČIUS JENSEITS DES MEERES

Zusammenfassung

Nach der Aufteilung des litauisch-polnischen Staates im Jahre 1795 durch Russland, Preussen und Oesterreich-Ungarn begann für beide Völker eine schlimme Zeit. Die Litauer waren zum grössten Teil dem zaristischen Russland zugeschlagen worden, das unter der Devise « Ein Herrscher, ein Volk, ein Glaube » eine scharfe Russifizierung betrieb, die auch den Zwang zur russisch-orthodoxen Kirche umfasste. Da aber die Litauer keine Russen, ja nicht einmal Slawen sind, sondern einen eigenen nationalen Stamm bilden, und sich dabei zu 85 % zum römisch-katholischen Glauben bekennen, ergab sich sowohl ein nationaler wie auch ein religiöser Gegensatz. Um diese doppelte Russifizierung schneller vorantreiben zu können, befahl 1864 der Generalgouverneur von Vilnius M. Murawjow (1796-1866), fortan alle Bücher in litauischer Sprache nicht mehr, wie bisher, mit dem lateinischen, sondern mit dem kyrillischen Alphabet der Russen zu drucken.

Da die Litauer, die das Christentum vom Westen erhalten hatten, römisch-lateinischer Geistesart sind, wehrten sie sich energisch gegen einen solchen Zwang zur ihnen wesensfremden byzantinisch-russischen Welt und druckten von nun an ihre Bücher mit dem eigenen lateinischen Alphabet im westlichen Ausland, vor allem im nahen Ostpreussen, und brachten sie auf Schmuggelwegen in ihre Heimat. Obwohl die Grenzwatch der zaristischen Polizei brutal versuchte, dies zu verhindern, was unter den patriotischen Schmugglern schmerzliche Opfer forderte, gelang es den Russen nicht, das Hereinströmen «lateinischer» Schriften abzublocken, was sie nach vierzigjährigem Ringen zwang, diese barbarische Aktion abubrechen.

In diesem Kampf für die nationale Sache, für den angestammten Glauben und die eigene Kultur hatte das litauische Volk standhafte Führer, unter denen sich der Bischof Motiejus Valančius (1801-1875) so hervorragend auszeichnete, dass er zum Felsen des Widerstandes wurde. In Wort und Schrift stand er zu seinen Litauern, erneuerte Pfarreien, hauchte alten Orden einen neuen Geist ein, gründete Schulen und Vereine, besonders solche zur Hebung der Bildung und zur Bekämpfung des verheerenden staatlichen Brantweinmonopols. Für den Glauben und die Wohlfahrt seines Volkes zog er neue Führer heran, deren bestes Vorbild er selber war. So bahnte sich eine Wiedergeburt seiner Gläubigen an, die sich durch nichts von ihrem religiösen und nationalen Weg abbringen Hessen.

Da viele Litauer, um der zaristischen Zwangsherrschaft zu entgehen, nach den Vereinigten Staaten von Nordamerika auswanderten, wurden die

Ideale dieses Bischofs auch in die « Neue Welt » getragen und in den 130 Pfarreien, die sie « drüben » gründeten, verbreitet. Dort genossen die Einwanderer nun alle Freiheit, mussten sich aber doch gegen einen gewissen Amerikanismus wehren. Dieser brachte ihnen zwar einen beachtlichen Wohlstand, war aber doch auch eine Versuchung, die litauische Seele dem Dollar zu opfern. Es wurde ihnen klar, dass sie auch « drüben » ihren Valančius brauchten.

Einer der ersten, der dort in dessen Fusstapfen trat, war der Priester A. Burba (1854-1898). Nach seinem frühen Tod führten, neben anderen, vorab seine Mitbrüder A. Kaupas (1870-1913) und A. Milukas (1871-1943) eifrig seine Arbeit weiter, von denen allein der letztere an die 180 Bücher herausgab und sie in die kleinsten Pfarreien trug, wo sie weitere Geistliche zu einer ähnlichen Mission anspornten, unter denen besonders J. Karalius (g. 1889) zu erwähnen wäre. Selbst Frauen wollten nicht zurückstehen, wie das Beispiel von Julė Pranaitytė (1881-1944) zeigt, die allein über dreissig Bücher verlegte. Im Kreise der jüngeren « Valančisten » ragt dann recht eindrücklich der Prälat Juras hervor, dem dieses Buch gewidmet ist.

Pranciškus Juras kam 1891 in einer Bauernfamilie bei Šiauliai in Nordlitauen zur Welt. Schon in seinem 14. Lebensjahr treffen wir ihn in der nahen Stadt als Verkäufer bei einer Arbeit, die ihn bei allem Erfolg nicht befriedigte, weshalb er sich fleissig weiterschulte. Bestimmend dabei wurde das Vorbild des Bischofs Valančius, das ihn veranlasste, Organisationen beizutreten, die offen oder auch geheim dessen Ideale wirklichten. Als 1903 sein Bruder Antanas starb, der bereits Diakon im Priesterseminar von Kaunas gewesen war, entschloss er sich, an dessen Stelle Geistlicher zu werden. Da es ihm aber nicht gelang, in seiner Heimat in ein Seminar aufgenommen zu werden und ihm überdies die Gefahr drohte, russischen Militärdienst leisten zu müssen, floh Juras 1912 nach Amerika, wo er zehn Jahre später nach einem wechselvollen Schicksal in Boston, Mass., zum Priester geweiht wurde. Nachdem er dann bis 1927 in Lawrence, Mass., seine ersten Erfahrungen gesammelt hatte, kam er als Pfarrer ins benachbarte Lowell, Mass., von wo aus er nach zwei Jahren nach Lawrence zurückberufen wurde. Hier fand er so sein Pfarramt, das er bis 1966 getreulich versah.

Daneben war ihm Lawrence vor allem die Operationsbasis, von der aus er rastlos eine Tätigkeit entwickelte, die ihn fast vierzig Jahre lang im Viereck Boston-Washington-Chicago-Toronto zu seinen Landsleuten führte. Als unermüdlicher Aktivist belehrte und bestärkte er sie als Redner und Prediger in zahlreichen Organisationen.

Dieser Mission hatte er sich schon bald nach seiner Ankunft verschrieben, und zwar an der Spitze sowohl des Jugendverbandes « Vyčiai » (« Die Ritter ») als auch der katholischen Studenten. Als Pfarrer zu etwas Geld gekommen, kaufte er den Franziskanern im seit 1918 wieder freien Litauen und etwas später auch den Ordensschwwestern in Putnam, Conn., eine Druckerei. Auch sonst von der Macht der Presse überzeugt, betreute Juras während siebzehn Jahren die in Boston, Mass., erscheinende Zeitung Darbininkas («Der Arbeiter »), da ihm, im Sinne der päpstlichen Sozialzyklen, das Wohl des Werktätigen besonders am Herzen lag.

Als 1944 nach der zweiten Besetzung Litauens durch die Sowjetarmee Zehntausende von Patrioten in den Westen flüchten mussten und dort in Lagern zusammengepresst wurden, stand Juras ihnen moralisch und materiell bei. So druckte er für sie die Heilige Schrift und Gebetsbücher und gab dazu noch an die vierzig Schriften theologischen, philosophischen sowie schöngeistigen Inhalts heraus. Zuweilen griff er selber zur Feder, weniger um literarisch zu glänzen, was ihm gar nicht lag, als um seinen bedrängten Landsleuten den Weg in die «Neue Welt» zu ebnen. Als dann nach 1948 an die 30.000 dieser Emigranten in die USA strömten, nahm Juras viele von ihnen in Lawrence auf und vermittelte ihnen, soweit es möglich war, auch Arbeit. Da sich unter ihnen zahlreiche Schriftsteller, Dichter und Künstler befanden, hegte er dabei den hochstrebenden Plan, aus seiner bescheidenen Pfarrei ein kleines litauisches «Athen» zu machen, das sogar weit grössere Kolonien übertreffen könnte, was natürlich draussen am Rande von Neu-England und auch an seinen unzulänglichen Mitteln scheitern musste. Das hatte ihn allerdings bereits 1941 in seiner Geschäftigkeit keineswegs daran gehindert, Präsident des Kulturinstitutes zu werden, das mit Hilfe von Prof. K. Pakstas (1893-1960) die litauische Kultur «jenseits des Meeres» fördern sollte.

In der Erkenntnis, dass man die Jugend haben müsse, um diese Kultur zu retten, gründete er 1950 für Kinder eine Zeitschrift, die heute noch als *Eglutė* («Die Tanne») unsere Jüngsten wenigstens sprachlich mit ihrer fernen Heimat in Europa verbindet. Und dann 1956, d.h. mit 65 Jahren, also in einem Alter, in dem sich andere zur Ruhe setzen, rief er noch eine Pfarreischule ins Leben, mit der er sich eine weitere schwere finanzielle Last aufbürdete. Wie sehr aber diese Schule einem Bedürfnis entsprach, bezeugt die Tatsache, dass sie noch heute (1979) besteht.

Dies alles, zusammen mit unzähligen Interventionen an Kongressen und Konferenzen, hätte genügt, um das Leben eines Geistlichen, der ja auch noch einer Pfarrei Vorstand, randvoll zu füllen. Aber dem Ruhelosen schien auch das noch zu wenig zu sein, sammelte er doch aus Liebe zur angestammten Heimat vieles, was an sie erinnert, in einem eigenen Museum, das «Alka» genannt, schliesslich in Putnam, Conn., ein Heim gefunden hat. Es sollte — ganz en miniature natürlich — so etwas wie ein «British Museum» werden, wo alles, was sein Volk geistig und künstlerisch geschaffen hat, zu finden ist. Diese jedem Litauer teure Erinnerungstätte ist längst zu einem vaterländischen «Wallfahrtsort» geworden, der heute unter der Obhut der Wissenschaftsakademie der litauischen Katholiken steht.

Bei soviel Einsatz hatte Juras immer gehofft, seine Hingabe werde auch von seiner geistlichen Obrigkeit, vor allem von seinem Erzbischof, Kardinal R. Cushing (1895-1970), gebührend anerkannt. Da aber wohl eine irische Vorherrschaft in der Bostoner Kurie dies verhinderte, gelangte der für Ehrenbezeugungen nicht unempfindliche Übergangene zusammen mit römischen Freunden, unmittelbar an den Vatikan, der ihm zwischen 1951 und 1965 die erstrebten Grade der Prälaturenwürde zuerkannte.

1967 trat Juras von seinem Posten zurück, verblieb aber in seltsamer Verkenntung seiner Lage im Pfarrhaus, das er dann im Juni 1968 nach Zusammenstössen mit seinem Nachfolger doch räumen musste. Darauf zog er

nach Putnam, Conn., in ein Priesterheim, um dort seinem Museum nahe zu sein, das zu seinem eigentlichen Lebenswerk geworden war.

Wenn Juras auch nicht zu den Grössten seines Volkes zählt, so hat er doch durch sein vielseitig praktisches Wirken, zusammen mit geistigen Freunden den Ehrentitel verdient, «das Licht des Valančius jenseits des Meeres» zu sein. Und mit diesem Titel wird er auch seinen Platz in der Kulturgeschichte seines Volkes behaupten.

THE LIGHT OF VALANČIUS OVERSEAS

Summary

The partition of the State of Lithuania-Poland in 1795 by Russia, Prussia and the Austro-Hungarian Empire, marked the beginning of arduous times for both Nations. Conquered by Czarist Russia, most of the Lithuanians were forced to comply with the motto: « One ruler, one Nation, one Faith », and were pressured toward the Orthodox Church. This imposition resulted in provoking racial and religious opposition to the Russians. The Lithuanians were very conscious of their identity as a nation, distinct from any Russian or Slav influence. The religion professed by 85 % of the population was Roman Catholic. In order to hasten total Russianization, the Governor General of Vilnius, M. Murawjew (1796-1866), decreed in 1864 the use of the Cyrillic alphabet, in place of the Latin, in all written printed matter.

Since Christianity had originally been imported into Lithuania from Western Europe, the Lithuanians were imbued with Roman-Latin culture. They energetically opposed the pressure forcing them into the alien Byzantine-Russian world. They began to print books, using the Latin alphabet, in foreign countries of the West, especially in neighboring East Prussia, and smuggled them back into their homeland.

Despite strict frontier controls by Czarist authorities, and their brutal attempts to stop the flow of books, the patriots made great sacrifices. The Russians did not succeed in curbing their activities, so after 40 years they gave up their effort.

It was during this struggle for their national identity, religion and culture, that certain Lithuanian leaders such as Bishop Motiejus Valančius (1801-1875) emerged. He distinguished himself prominently as a stronghold of resistance in word, deed and writing. He breathed a new spirit into the existing structures by restoring and renewing parishes, establishing schools, promoting education and encouraging people to put up a courageous battle against the sale of alcohol which was a State monopoly. He also saw to the training of new leaders to look after the religious interests and welfare of the people. His own exemplary life served as a model. He prepared the way for a spiritual revival among his stalwart people who had not renounced their faith and their national spirit. Many Lithuanians emigrated to the United States to avoid Czarist compulsory military service. They brought with them, into the New World, the ideals of their Bishop and spread these ideals throughout the 130 parishes they founded. Although the new immigrants discovered an unaccustomed freedom, they had to face up to certain aspects of the American way of life that were alien to their mentality. They gained noteworthy prosperity, but

at the same time this very prosperity became a temptation to sacrifice the Lithuanian spirit to the god of materialism. It became quite clear to them that there was an urgent need for the ideals of their Bishop Valančius to be put into practice.

Father Burba (1854-1898) was the first follower to walk in the steps of Valančius. After his early death, his zealous colleagues Fr. A. Kaupas (1870-1913) and Fr. A. Milukas (1871-1943) continued his work. Fr. Milukas alone published more than 180 works which were distributed widely even to the smaller parishes and spurred other priests to engage in this mission. Among these priests Fr. J. Karalius (b. 1889) is especially deserving of mention. Women too, were not lacking in their contribution; Julė Pranaitytė (1881-1944) for instance, published 30 works. Another priest emerged from this circle of young followers of Valančius, namely Juras, who is the subject of this book.

Pranciškus Juras was born in 1891, in Šiauliai, North Lithuania. His family were farmers. At 14 years of age, he already started work as a shop-boy in the local town. This work however did not satisfy him as he was keen to further his studies. Following the example of Bishop Valančius, he joined organizations that sought openly or covertly to promote the Bishops ideals. After the death in 1903 of his brother Antanas, a deacon in the Seminary of Kaunas, he decided that he would take his place and become a priest. He did not however succeed in entering a Seminary in his own country. There was also the threat of compulsory Russian military service. Juras left Lithuania in 1912, fled to America and went to live in Baltimore, Md. Ten years later, after having experienced much hardship, he was ordained to the priesthood in Boston, Mass. His first pastoral experiences were in Lawrence. In 1927 he began pastor in neighboring Lowell, Mass. Two years later he was called back to Lawrence. There he performed his duties as Parish Priest faithfully until 1966.

Lawrence became a very important base for his activities. The cities of Boston, Washington, Chicago and Toronto, formed a square in which he operated for over a period of almost 40 years. Being man of an indefatigable action, as a speaker and preacher, he taught, inspired and encouraged his people through numerous organizations. He was particularly dedicated to Catholic Youth, and especially the Youth Organization « Vyčiai » (« Knights »).

As Pastor he came into some money. With these funds received he purchased printing presses both for the Franciscans in the homeland (in 1935), and also for the Religions Sisters in Putnam, Conn, (in 1947). He was fully convinced of the power of the press. For 17 years, he printed a newspaper in Boston, called *Darbininkas* (« The Worker ») for the benefit of the working-class, inspired as he was by the papal social encyclicals.

After the second occupation of Lithuania in 1944, by the Soviet Armed Forces, thousands of patriots fled to the West and were confined to refugee camps. Juras did all he could to help them morally and materially. He printed the Bible, prayer books, 40 theological, philosophical and cultural works for their moral welfare. He also took up the pen not to display literary style, but to help his oppressed compatriots pass more easily into the new world.

30.000 immigrants streamed into the United States after 1948 and Juras welcomed many of them to Lawrence and provided them with whatever work was available. Many of them were writers, poets and artists for whom he hoped to form a Lithuanian « Athens » in his small Church. But unfortunately, his plan failed because of inadequate financial means. In 1941, he had been made President of a Cultural Society, which with the help of Prof. K. Pakštas was promoting Lithuanian culture overseas.

He was bent on preserving Lithuanian culture and organized a periodical called *Eglutė* which would serve to keep Lithuanian youngsters in touch with Motherland. In 1956, at an age when most people retire, he instituted a parochial school, taking on a heavy financial burden at the age of 65. The fact that the school met a real need is shown by its still being in existence at the time of this writing, 1979. This wide circle of activities, including numerous meetings, congresses, etc., were more than enough to fill the life of this priest to the utmost. Even so, he carried on a ceaseless activity which included collecting Lithuanian works of art, sculpture, painting, handicrafts, etc. everything that would contribute to the cultural patrimony of his personal museum. This Museum «ALKA », is in Putnam, Conn. It was intended to be a miniature British Museum, a place in which could be found the spiritual and artistic creations of his people. In this he succeeded and the Museum became to Lithuanians a place of pilgrimage and precious memories. It still remains under the protection of the Lithuanian Catholic Academy of Arts and Science.

Having achieved so much for his compatriots, he had expected some recognition from the Hierarchy, particularly from his Archbishop, Cardinal Cushing (1895-1970) but the dominant Irish current in the Boston Curia did all to prevent it. Despite this, Juras who was not insensitive to the prestige associated with ecclesiastical honors, availed himself of friends in Vatican to gain desired promotions in 1951 and 1965, raising him to the rank of Monsignor.

Juras retired in 1967, but he unwisely stayed on in the rectory, which he had to leave in June 1968, after several clashes with his successor. He moved to Putnam, Conn, to live in a home for priests and to be near his Museum, which had become the focal point of his life.

Although Msgr. Juras is not the greatest among his people, he certainly deserves the title *Light of Valančius Overseas*, for the multitude of activities he performed during his lifetime. With this title he will come to have his place in the cultural history of his people.

ASMENVARDŽIŲ IR VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Asmenvardžiai atspausdinti didžiosiomis raidėmis, žurnalų ir laikraščių pavadinimai kursyvu, pagaliau vietovardžiai ir kita — paprastu šriftu.

- Abouzeid, mons. 314
 Abračinskas Albertas, kun. 209
 Abraomas 160
 Adenauer Konrad, kanderis 91
 Aidai 80, 95, 116, 118, 151, 176, 192, 195, 205, 207, 210, 219, 221, 231, 233, 236-237, 245-250, 259, 265-267, 269-272, 274, 276-277, 279-281, 283, 285, 308, 316, 319, 323-326
 Aidų mokslo veikalo premija 285
 Airija 91
 Aistis Jonas 80, 89, 110, 116, 151, 168, 180-182, 194-196, 213, 225-227, 248-249, 251-252, 287, 289-290, 292, 301, 306, 323-325; žr. Aleksandravičius Jonas; Kossu; Kossu Aleksandravičius Jonas
 Akademija 157-158, 160-161, 239, 278-280, 325; žr. Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija
 Alantas Vytautas 152-153, 325
 Albavičius Ignas, prel. 81, 134
 Alekna Antanas, kun. 173-174, 264, 275, 326
 Aleksandravičius Jonas 181, 194, 252; žr. Aistis Jonas; Kossu; Kossu Aleksandravičius Jonas
 Aleksandrovič 10
 Aleksis Aleksandras 28
 Aleksotas 88
 Alytaus apskr. 216
 Alka XIII-XIV, 103, 132, 136, 141-161, 252, 264, 288, 303-304, 306, 311, 319, 325, 329, 333; žr. Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvas
 Alkos muziejus Putname 154; žr. Alka Alkos muziejus Telšiuose 141
 Alpių kraštas 38; žr. Šveicarija
 Alšėnas Pranas 175, 179, 259, 323, 325
 Ambrazevičius Juozas, prof. 183; žr. Brazaitis Juozas, prof.
 Ambrozaitienė Antanina 171, 176
 Ambrozaitis Vincas 171
 Amerika (JAV prasme) X, XIII, 1, 9, 19, 21, 23, 28, 30, 32-34, 37-39, 41, 46-48, 51-52, 54-58, 60, 62, 67-69, 77, 80, 84-91, 94-95, 106, 108-110, 112-114, 116, 122-124, 126-127, 131, 133-134, 141-143, 145, 153-155, 158, 165-166, 170-174, 177, 180-181, 183-188, 194-197, 199, 203, 207-208, 211-216, 218, 222-223, 227, 229, 232-233, 246, 248-250, 257, 259-261, 265, 267-268, 284, 287-288, 298, 306, 318, 324-326, 328, 332; žr. JAV, USA
 Amerika 118, 126, 128, 197, 318, 323
 «Amerikos Balsas» 274; žr. Voice of Amerika
 Amerikos (JAV) lietuviai 67, 78, 83, 118, 131, 135, 157, 167, 178, 187, 197, 201, 212, 298, 310, 322, 326
 Amerikos Lietuvis 143
 Amerikos Lietuvių Informacijos Centras 135
 Amerikos lietuvių jaunimas 48
 Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvas XIII, 103, 141-161; žr. Alka
 Amerikos Lietuvių Kultūros istorija XI, 79
 Amerikos Lietuvių Kunigų Vienybė 239; žr. Kunigų Vienybė
 Amerikos lietuvių parapijos 138
 Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Moterų Sąjunga 315-316, 318; žr. Moterų Sąjunga Baltimorėje
 Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacija 70, 113, 135-136, 146, 314-315, 321; žr. Federacija
 Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas 27, 313-315, 321
 Amerikos (JAV) Rytai 116
 Amerikos tauta 135
 «Amžinasis Miestas» 95, 264-265, 282; žr. Roma
 Anastazija, sesuo kazimierietė 174

- Andriekus Leonardas, O.F.M. 118, 220,
 249, 259, 276, 324-326
 « Angelicum », dominikonų teologijos fa-
 kultetas Romoje 256
 Angelių Karalienės parapija Brooklyne 24
 Anglija 115, 152, 173, 280-281
 Anglijos karaliai 23
 Annhurst kolegija 128
 Antalieptė 192
 « Antroji Lietuva » 308
 Apaštalų Sostas 239
 Argentina 114, 175, 260
 Aštuoni Kristaus palaiminimai 254-255
 « Ateities » sąjūdžio pranašėjimas 8
 Ateitininkai 14, 17, 68, 86, 89, 197, 214,
 272, 280, 316-317
 Ateitininkų himnas 32
 Ateitininkų ideologija 215
 Ateitininkų jubiliejinė stovykla Dainavoje
 48
 Ateitininkų Moksleivių Sąjunga 223
 Ateitininkų Sendraugų Sąjunga 214, 304,
 316, 321, 324
 Ateitis Bostone 29, 32
 Ateitis Kaune 14-15, 48, 114, 216, 226,
 253
 «Atėnai» 89, 115
 Athol, Mass. 315
 Atlanto vandenynas IX, 20, 31, 67, 89,
 121, 131, 170, 174, 180, 195, 197, 249,
 305
 Atžala 122
 Audėnas J. 133
 Augsburgas 209
 Augustdorf lageris 171
 Augustinas, šv. 227, 253
 Aukštaitija 126, 192
 Australija 306
 Austrija 166, 178, 227, 266, 331
 Aušra 126, 143
 « Aušros » gimnazija Kaune 211
 Aušros Vartų bažnyčia Chicagoje 314
 Aušros Vartų bažnyčia New Yorke 314
 Aušros Vartų bažnyčia Worcester 315
 Avellanada 260
 Avižoniai 7
 Avižonienė Angela, dr. h. c. 335-354
 Ažubalis P., kun. 174
 Babickas Petras 259, 307
 Babrauskas B. 323
 Bačiūnas Juozas 127
 Bačkis Stasys A., dr. 239, 259
 Baden-Baden 192
 Bagdanavičius Vytautas, M.I.C. 243, 253,
 258
 Bagočius Fortūnatas, adv. 77
 Bagrėnų kaimas 187
 Bajoriūtė A. 29
 Balčikonis Juozas 226
 Balčiūnaitė Morta 3; žr. Jurienė, prel.
 motina
 Balčiūnas Vytautas, mons. dr. 158, 178,
 260
 Balys J., dr. 133-134, 205, 207
 Balkūnas Jonas, prel. 79, 117, 134, 149,
 156, 248-249, 260, 309-310, 323-324
 Balsac Honore 179
 Baltijos jūra 206
 Baltijos Institutas Bonnoje 272, 282; žr.
 Baltų Institutas
 Baltimore, Md., 21, 25-27, 29-33, 35, 37,
 41, 47, 49, 53, 142
 « Baltimorės bruzdelninkas » (Pr. Juras)
 XIII, 21, 27, 35, 47, 78; žr. « Bruzdel-
 ninkas »
 Baltinis Andrius, kun. dr. 215, 243-244,
 285, 323
 Baltrušaitis Jurgis X, 181-182, 252
 Baltų Institutas 267, 277-278, 282-284;
 žr. Baltijos Institutas Bonnoje
 Bamberg 175, 179
 Banaitis Kazimieras Viktoras, kompozi-
 torius 80, 198-208, 275, 289-290
 Banaitis Saliamonas 199
 Baniūnas Petras, O.F.M. 238
 Banys Jonas 194
 Baranauskas Antanas, vysk. 33, 47, 68,
 106, 177, 255, 317
 Barcelona 266
 Bareikaitė Margarita 156
 Bartoloni Riccardo, arkiv. 87
 Basanavičius Jonas, dr. 18, 126
 Basei XI
 Bauba Kazys 183
 Baudelaire Charles 179
 Bavarija 185
 Bazilijonai 5
 Bažnyčia IX, 54, 191, 212, 216-217, 233,
 238, 240, 247, 251, 253, 264, 292, 301,
 305-306, 309, 313, 320, 323; žr. Kata-
 likų Bažnyčia
 Bažnyčios istorija 272

- Bažnyčios mokslas 297
 Bažnyčios Tėvai 221, 242
 Belgija 171
 Bellarmino Roberto, šv. 257
 Belmonto, Mass., amerikiečių choras 210
 Bendorius Antanas 133-134
Bendradarbis 161, 325
 Berdiajevas Nikolaj 192
 Berklee muzikos mokykla Bostone 209-210
 Berlynas 68, 145, 187, 206, 256, 305
 Bernadette Soubirous, šv. 229, 236
 Bernatonis Alfonsas, O.F.M. Cap. 235, 260, 276, 314
 Betliejus 317
 Biblinis Institutas Romoje 216
Bibliografijos Žinios 259
 Bičiūnas Jonas, mons. 255-257
 Bičiūnas Vytautas, rašytojas 12
 Bielefeld 187, 189-190, 250
 Bielskiai 7
 Biežis Steponas, gydyt. 200
 Billa E., 98
 « Birutės » saldainių fabrikas Šiauliuose 7
 Biržiška Antanas, dr. 7
 Biržiška Mykolas, prof. 7
 Biržiška Vaclovas, prof. 7, 326
 Biržiška Viktoras, prof. 7
 Biržiškos VIII
 Biržų apskr. 189, 196
 Biržų gimnazija 196, 222
 Bismarck-Kaserne Schwäbisch-Gmünd 267-268
 Bitinas Vytautas, kun., 273-274
 Bizauskas Kazys 14
 Blaivybės brolija 8, 13
 Blaivybės draugija 2, 14
 Blaivybės draugijos kongresas Kaune 13
 Bloomfield, Conn. 129
 Bloomington, Ind. 134
 Bogušas J., kun. 261
 Bonn 91, 187, 244, 263, 267, 272, 275, 277-285
 Bonnos univ. 189, 267, 285
 Bonvilston (Anglijoje) 173
 Borisevičius Vincas, vysk. 85-86
 Boston College 159
 Bostonas 27, 30-32, 35, 59, 66, 77, 80, 90-94, 98-99, 106, 111-119, 122, 129, 135, 139, 142-143, 145-146, 169-177, 181-182, 186, 192-193, 202, 208-211, 213, 222, 245, 253, 289, 292, 299-300, 305, 313-316, 319, 322-323, 326, 328, 332
 Bostono arkiv. (Cushing) 91, 113; žr. Cushing Richard, kard.
 Bostono arkivyskupija XIII, 21, 59-61, 92-93, 139, 213
 Bostono kardinolas (O'Connell) 67
 Bostono kurija 65, 75, 90, 93, 96-97, 118, 329, 333
 Bostono lietuvių parapija 209
 Bostono lietuvių radijo valandėlė 114
 Bostono lituanistinė mokykla 110
 Bostono seminarija 60
 Bourges katedra 179
 Bradford St. 133
 Bradford viešbutis Bostone 316
 Bradūnas Kazys 226
 Brakas Martynas 240
 Brazaitis Juozas, prof. 95, 115, 118, 130, 132, 179-180, 189, 192, 246, 275, 291, 308; žr. Ambrazevičius Juszas, prof.
 Brazdžionis Bernardas 89, 121, 123, 125, 196-198, 249
 Brazilija 84, 260, 307
 Brazys Pranas, vysk. 191, 239, 260, 301
 Brazys Teodoras, prel. prof. 199
 Bridų kaimas 3, 11, 68, 86
 Bridų Pajūrys (prel. Juro slapvyvardis) 112
 Brig 160
 Brighton kunigų seminarija prie Bostono 94, 122, 172
 Brigmanas L., kunigas 46
 British Museum 151-152, 280
 Briuselis (Bruxelles) 187
 Brizgys Vincentas, vysk. dr. 100, 109, 185, 192, 301, 305, 308
 Brockton, Mass. 90, 93-94, 138, 145-147, 151, 196, 209, 211-212, 217, 299, 306, 313, 315-316
 Brocktono klebonas 291
 Brocktono Seserų sodyba 319
 Brooklyn, N.Y., 24, 51, 117-118, 124, 126, 128, 132, 134, 140, 172, 192, 198-199, 205, 211-212, 218-219, 222, 224-225, 242, 269, 289, 314-316, 321, 326
 Brooklyno lietuviai 207
 Brooklyno vyskupas 25-26
 Brooklyno vyskupija 117
 Bruxelles žr. Briuselis
 « Bruzdelninkas » 60, 78; žr. Baltimorės « bruzdelninkas »

- Bruzgulis Pranas, dievdirbys 144, 149
 Bružas Antanas, kun. 210
 Buckley, J. J., Lawrence burmistras 138
 Bučys Pranciškus, vysk. 41, 47, 70, 73,
 95, 144, 191, 239, 268, 272
 Budavonės miškas 177
 Budenz 184
 Budreikaitė Bronė 143
 Budrys Jonas, konsulas 145
 Buenos Aires 175, 212, 214, 245
 Bugailiskiai 7
 Buivydaitė Bronė 205; žr. Tyrų Duktė
 Burbas Aleksandras, kun. X, 134, 328, 332

 Cadzow John, prof. 154-157, 160, 325
 Cambridge, Mass. 93, 320
 Castagnola (prie Lugano) 145
 Celiešius Petras, prel. dr. 221
 Cercione Leonardo, prel. 100
 Chaignon Pierre, S.J. 227
 Chartres katedra 179
 Chase Th. G. 259
 Chicago 24, 31-32, 34, 41-42, 45-47, 51-
 53, 56, 59, 61, 66, 89, 100, 111-113,
 115, 126, 131, 134, 142, 155, 171, 174,
 183-184, 187, 206-208, 226-228, 256,
 259, 284-285, 307-309, 313-316, 318-
 319, 321, 326, 328, 332
 Chicagos lietuvių jaunimas 43
 Chicagos Vyčių apskritis 53
 Chicagos vyskupo kancelarija 43
 Cicero, III., 321
 Cirtautas Gasparas, vysk. 14, 229
 Claudel Paul 179
 Cleveland, Ohio 89, 97, 135, 146, 208
 Cukuras Valdemaras, kun. dr. 149
 Cushing Richard, kard. XIII, 63, 80-81,
 89-102, 113, 117-119, 126, 138-139, 146,
 172, 177, 297-300, 310, 323-324, 326,
 329, 333
 Cvirka Petras 23

 Čarneckis Voldemaras 57
 Čepėnas Pranas 326
 Čepinskas Vincas prof. 7
 Česnys Blažiejus, kun. prof. 239
 Čibiras Kazimieras (Verax) 114-115, 169-
 170, 175-176, 245, 301, 305, 326
 Čilė 208, 260
 Čiurlionio ansamblis 261
 Čiurlionio vardo meno galerija Chicagoje
 259

 Čiurlionis Mykolas Konstantinas 114,
 177, 206

 Dabrila Justinas, kun. 176-177
 Dabušis Viktoras, kun. 118
 Dagilis Bronius, kun. 186
 «Dainavos» stovykla 48, 261
 Dambrauskas Aleksandras, prel. 172;
 žr. Jakštas-Dambrauskas Aleksandras
 Damukaičiūtė (Damukevičiūtė) M. 32
 Damušis Adolfas, dr. 133, 135, 261
 Darbininkas XIII, 2, 27-28, 30-32, 38,
 52, 66-67, 70, 73, 75, 77, 80, 91-92,
 94-96, 98, 103, 110-119, 121-122, 130,
 132-133, 135, 141-144, 146-150, 153-
 154, 156, 165, 167, 169-171, 176, 181-
 182, 196, 207-208, 210-211, 213, 229,
 238, 245, 251, 259, 267, 271, 278-279,
 309-310, 313-319, 322-326, 328, 332
 Darbininkų Sąjunga 165; žr. Lietuvių Dar-
 bininkų Sąjunga
 Dargis Vincas, kun. 69
 Daudet Alphonse 179
 Daugirdas Andrius 115
 Daumantas Mykolas Jokūbas 56
 Daunora, vaistinininkas Brooklyne 24
 Daužavardis P. 28, 66
 Daveau Damazo O.F.M. 107
 Deksnys Antanas, vysk. dr. 158
 Delegatūra lietuviams Vokietijoje 246-247
 Dembskis Vladislovas 23
 Desclée 266
 Detmold-Lippe Kreis 171
 Detroit 30, 57, 59, 66, 89, 291, 306, 313,
 321, 326
 Devine M. C. 326
 Dėdinas Jonas, kun. 171
 D.L.K. Keistučio [Kęstučio] pulkas 57
 Didžiulis Jonas, kun. 8, 13
 Dielininkaitis Pranas, dr. 183, 239
 Diogenas 242
 Dirva 153, 160, 325
 Dirvelė Augustinas, O.F.M. 88, 106, 108,
 326
 Dogelis Povilas, kan. 14-15, 210, 260
 Domininkonai 233
 Dostojevskis 189-190, 250
 Douillet J. 183
 Dovydaitis Pranas, prof. X, 14-15, 86,
 222, 239, 269
 Dowgiallo 10

- Dožų rūmai 68
Draugas 8, 31-33, 46-47, 53, 92, 102, 111, 113-116, 126, 128, 131, 149-150, 154, 160-161, 176, 181, 184, 189, 191, 205, 207, 210, 213, 215, 221, 231, 233, 236-237, 243, 254, 257, 290-291, 304-306, 313-314, 319, 322-326
Draugija 14
 Drezdenas 173, 206
 Dūma (Rusijos parlamentas) 154
 Durban, miestas Pietų Afrikoje 260
 Durbės kautynės 272
 Džukija 78, 127, 210
- East Prussia 331
 Edman L. 326
 Egipto piramidės 68
Eglutė XIII, 3-4, 80, 95, 103, 111, 121-130, 197, 288, 322, 325, 329, 333
 Eichstatt 260
 Eichstatto kun. seminarija 216
 Eifelio bokštas 68
 Elisabeth, N. J. 187
 Ellington E. K., Duke, muzikas 139
 Emmitsburgh, Md. 25, 142
 Eretas Juozas, prof. dr. III-V, VII-VIII, XI, 66, 70, 222, 239, 325
 Estaunė Edouard 179
 Europa 8, 41, 43, 80, 89-90, 176, 201, 214, 218, 249, 280, 287, 329
 Europos universitetų bibliotekos 207
- Faidutti Luigi, mons. 87
 Fairmounto protestantų seminarija 30
 Falk H., S.J. 189
 Fatima 259
 Federacija 121, 131-132, 248; žr. Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacija
 Fenton, John E. 99
 Fiedler Emil 171
 Florida 307
 Fordham universitetas (New Yorke) 259
Forum 188, 233; žr. *Kunigų Vienybės Forum*
 France Anatole 179
 Frankfurt 235
 Franklino Benjamino vardo viešbutis Philadelphia 250
 Fratic J., kun. 80
 Free Europe 289; žr. «Laisvoji Europa»
 Freiburg im Breisgau 168, 188, 192, 208, 218, 232-233, 235-236, 240, 254, 266, 273-274, 277-281
 Frenkelio odų fabrikas Šiauliuose 7
 Fribourg (Šveicarijoje) 37-38, 52, 66, 187, 260
- Gabaliuskas S. 259, 261
 Gaida Pranas, kun. dr. 176, 236-237, 325; žr. Gaidamavičius Pranas, kun.
 Gaidamavičius Pranas, kun. dr. 222, 237-238; žr. Gaida Pranas, kun. dr.
 Gailiušis Jurgis, O.F.M. 219
 Galaunė Paulius 143
 Galdikas Adomas, dailininkas 148
 Galdikas Jurgis, kanauninkas 84
 Gallagher, vysk. 45
 Garcia Regina 184
 Garsas 51-52, 171, 313-315, 318-319, 323
 Gaučys Povilas 325
 Gedgaudas Juozas 107
 Genys Pranas 141
 Genzelis Bronius, dr. 8
 Gidžiūnas Viktoras, O.F.M. 101, 215-216, 220, 223, 257-258, 309, 324
 Giedgaudas Pranciškus, O.F.M. 219
 Giedraičiai 68
 Giedraitis Antanas 255
 Giedraitis Dzidorius 255
 Giedraitis Merkelis, vysk. XIV, 163, 229, 259, 263-286, 316
 Giedrininkai 66
 Gimbutas Jurgis, dr. 149
 Gintautas J. (vysk. Staugaičio slapyvardis) 228
 Girdvainis Stasys, dr. 95
 Girnius Juozas, dr. 95, 246, 249, 258, 261, 292, 306, 322
 Girnius Saulius, dr. 48
 Gižinskas Leonardas, mons. 306
 Gižų kun. seminarija 222, 237
 Gogolis 47
 Gončys Feliksas (Huntar) 23
 Göttingen 274-275, 277-278
 Grand Army Hali 34
 Grand Rapids, Mich. 316, 321
 Grauslys Bernardinas, O.F.M. 220
 Grauzienė S. 134
 Graževičius A. 118
 Green, Maine 308
 Gregorianum (Pontificia Università Gregoriana) IX, 256
 Grenoble 179, 194

- Grigaitis Pijus 146
 Grigaitytė-Graudušienė Kotrina 152, 305
 Grigaliaus universitetas Romoje 268; žr. Gregorianum
 Grigaliūnas A., kun. 87
 Grigaliūnas Stanislovas, kun. 261
 Grincevičius Česlovas 133
 Grinius Jonas, prof. dr. 90, 95, 183, 226-227, 246-252, 292, 319, 325-326
 Grisar, J. prof., 268
 Gruodis J. kompozitorius 206
 Gudas Pranas, *Darbininko* red. 111
 Gustaitis Algirdas 261
 Gustaitis Motiejus, kun. dr. 28
 Gutauskas Jonas, kun. 259
- Hamburg 20, 272
 Hamilton, Ont. 313
 Hanau 211
 Hanibalis 319
 Hannover, Mass. 91
 Hartford, Conn. 37-38, 129, 138, 314
 Hartfordo kunigų seminarija 37
 Harvardo univ. 159, 208, 299
 Hasenoehrl T. 227
 Hegener Mark, O.F.M. 240
 Heidelberg 189-190
 Heidelbergo univ. 126
 Hello Ernest 188
 Hermann, prof. 259
 Hinsdale, 10., 73, 83
 Hitler Adolf 200
 Homeras 179
 Horacijus 292
 Huntar žr. Gončys Feliksas
 Hüttenfeld 276
- Ignatavičius Zenonas, kan. dr. 213
I Laisvę 189
 Immaculatum Cor B.M.V. 208
 Indiana univ. 134
 Informacijos Centras 132; žr. Lietuvių Informacijos Biuras
 Innsbruck 37
 Išdagų kaimas 108
 Išganytojo Motina 237; žr. Marija
 Italija 257, 260, 274
 Italijos archyvai 270
 Iujnevich-Juknevičius Ceferino 176, 326
 Ivinskis Zenonas, prof. dr. XI, XIV, 95, 98, 139, 163, 165, 183, 212, 214, 220, 229-232, 237-239, 244, 247, 249, 256, 259, 263-286, 290-291, 316
- Yale univ. 208
 Yla Stasys, kun. 79, 116, 183, 189, 191, 209, 228-229, 236, 238, 246, 281-282, 305, 308, 324, 326
- Jablonskis Jonas 7
 Jablonskis Konstantinas, prof. 265, 281-282
 Jakaitis J. J., kun. 49, 60-61, 66, 69, 83-84, 175, 260
 Jakštas Juozas, dr. 326
 Jakštas-Dambrauskas Aleksandras, prel. 7; žr. Dambrauskas Aleksandras
 Janiūnas Albinas, kun. 80
 Janulaičiai 7
 Januševičius Povilas, prel. 67, 229
 Jaras Alfonsas 177
 Jaras Petras 29
 Jasinskis (Jasienskis) Julijonas, kun. 8
 Jasmantas Antanas 242; žr. Maceina Antanas, prof. dr.
 Jatulius Paulius, mons. dr. 149
Jaunimo Draugas (Vilniuje) 114
 « Jaunimo Žygiai » 289
Jaunuolių Prietelius 122
 JAV IX, 86, 92, 128, 135, 142-143, 212, 284, 316-317; žr. Amerika; Jungtinės Amerikos Valstybės; USA
 Jeronimas, O.F.M. 260
 Jeruzalė 260
 Jėzaus Nukryžiuotojo Seserys 209, 313
 Jėzuitai 177, 190, 256, 268, 270, 285
 Jėzuitų archyvas 256, 268, 270
 Jėzuitų auklėjimas 177
 Jėzuitų kolegija (Kaune) 268
 Jobas VII, 191-192
 Jokantas Kazimieras, dr. 239
 Jonas Krikštytojas, šv. 108
 Jonas XXIII, pop. 89, 257
 Jonas nuo Kryžiaus, šv. 223
 Joniką Petras, prof. dr. 133
 Joniškio bažnyčia 107
 Joniškis 107
 Jonynas Ignas 179
 Jonynas Vytautas K. 215
 Joseph Marie vila Newton, Pa., 35
 Jucaitienė J., dr. 134
 Juknevičius Paulius 259
 Juknevičius L. žr. Iujnevich

- JUNDULAS D. 149
 Jungtinės Amerikos Valstybės XI, 23, 133, 154, 298; žr. Amerika; JAV; USA
 Jungtinių Amerikos Valstybių lietuviai 97
 Juraitė Barbora, prel. sesuo, vienuolė 235
 Juraitė Caritina, prel. sesuo, vienuolė 144
 Juraitė Julijona, prel. sesuo 13
 Juraitė Marijona, prel. sesuo, 105
 Juraitė Morta, prel. sesuo 105
 Juras Antanas, klierikas, prelato brolis 3-5, 10-11, 17, 23, 25, 48, 328, 332
 Juras Mykolas, prel. tėvas 3
 Juras Rokas, prel. brolis 68, 86
 Jurgėla Petras 259
 Juriėnė Morta, prel. motina 105; žr. Balčiūnaitė Morta
 Jurkus Paulius 95, 118, 148, 156, 242, 246, 248-249, 261, 275, 325
 Juška Antanas, kun. dr. 78, 149, 291, 306, 314, 322-324
 Juškaitis Pranciškus, kun. 93, 209, 299
- Kačinskas Jeronimas, kompozitorius 207-210, 275, 289, 316
 Kaganovų saldainių fabrikas Šiauliuose 7
 Kairas 68
 Kairys Steponas 7
Kalifornijos Lietuvis 322
 Kalnias A. 240
 Kalpokas Petras 148
 Kaminskas Benediktas 10
 Kaminsko krautuvė Šiauliuose 8
 Kanada IX, 170, 176, 236, 259, 313-314
 Kannan, dr. 138
 Kapočius Feliksas, kan. 89, 170, 175, 191, 227, 246-247, 253, 297, 323
 Kapočius Juozas XI, 159, 253
 Kapsija 180
 Karaliaučiaus archyvas (Gotttingene) 274-275, 277-278
 Karaliaučius 206, 275
 Karalius Juozapas, prel. X, 49, 149, 165, 328, 332
 Karevičius Pranciškus, vysk. 68, 239
 Karmelitų bažnyčia Kaune 107
Karo Archyvas 272
 Karosas J., 53
 Karpavičiūtė J. 46
 Karpavičiūtė O. 46
 Karvelis J., 206
 Kasiulaitis A. J. 289
- Kašuba V. 149
Katalikas 29, 31
 Katalikų Bažnyčia 31, 178, 239, 246, 255-257, 275, 298, 318; žr. Bažnyčia
 Katalikų Akcijos Fondas 146, 249
 Katalikų Akcijos seimelis 174
 Katalikų Federacija 144; žr. Amerikos Lietuvos Romos Katalikų Federacija
 Katalikų Federacijos suvažiavimas 111; žr. Amerikos Lietuvos Romos Katalikų Federacija
 Katalikų Kongresas Londone 280
 Katalikų univ. Washingtone 183
 Katalikų universiteto klausimas Lietuvoje 97, 314
 Katalikų Veikimo Centras 113, 177, 188
 Kaulakis Juozas, kun. 33, 35
 Kaunas 13-14, 18, 68, 78, 85-86, 88, 106-108, 126-127, 143, 170, 172, 174, 177, 185, 188, 192, 194, 197, 199-200, 203, 210, 214, 216, 227-228, 237, 260, 314, 317, 328, 332
 Kauno gubernija 7-8
 Kauno konservatorija 200, 203
 Kauno kunigų seminarija 10, 18, 23, 48, 78, 87, 107, 183, 222, 227-228, 255
 Kauno Metropolijos kurijos archyvas 275
 Kauno muziejus 143
 Kauno muzikos mokykla 200, 209
 Kauno nunciatūra 87, 97
 Kauno valstybinis orkestras 209
 Kauno Vytauto Didžiojo universitetas 188-189, 192
 Kaupaitė Marija, kazimierietė 134
 Kaupas Antanas, kun. 134, 328, 332
 Kavaliūnas Jonas 126
 Kazakas Julijonas, M.I.C. 41
 Kazickas Juozas, dr. 148
 Kazimieras, šv. 277-278, 280, 318
 Kazimierietės 41, 68-69, 85, 260
 Kėdainiai 211
Keleivis 30, 111-112, 160-161, 325
Kelias 114
 Kelmelis Ignas, prel. 253
 Kėmėšis Fabijonas, kun. 57, 66, 111
 Kennebunkport, Maine 86, 248-249, 304, 308-309, 314, 324
 Kennedienė 92
 Kennedžių šeima 91
 Kenricko kun. seminarija St. Louis 21, 43, 45, 56, 59-60
 Kenstavičius Domininkas, kun. 273-274

- Kent valstybinis universitetas 154-155,
157-159, 304, 325
Kenzel, F. L., CSSR 171-172
Kerle F. H. 190
Kezys Algimantas, S.J. 142-143, 149, 259,
308, 325
Kidykas Jonas, S.J. 288
Kirša Faustas 89, 192-194, 251, 289
Klaipėda 68, 106, 173-174, 204, 208
Klaustautas K. 259
Kleinotas Petras, S.J. 288
Klimaitė Aneta Teresė, Sesuo 109, 253
Kmitas 111, 113, 315; žr. Urbonavičius
Kazimieras, prel.
Kneižys Antanas, *Darbininko* red. 95,
114-117, 122, 248, 316
Kneižys St. P., kun. 313
Knygų Lentyna 259
Kolumbija 89, 97, 134-135, 259-260
Kolumbijos Lietuvis 210
Kolupaila Stasys, prof. dr. 213
Končius Ignas, prof. 149
Končius J., kan. 257
Konstanca 126
Korsakas Kostas 24
Koser Konstantin, O.F.M. 309
Kossu, Kossu Aleksandravičius Jonas
226; žr. Aistis Jonas
Krane Ona 108
Krasauskas Rapolas, kun. lic. VIII, XI,
149, 159, 230-231, 267, 273-274
Kražių gimnazija 192
Kretinga 67, 85, 87-88, 105-107
Kretingos bažnyčia 107
Kretingos gimnazija 108
Krėvė-Mickevičius Vincas, prof. 145,
252
Kriaučiūnas J. S., dr. 160-161, 325-326
Kristaus 8 palaiminimai 254
Kristaus dvasia 85, 122
Kristaus gimimas 108
Kristaus kančia 210
Kristaus Karaliaus Laivas 314; žr. *Laivas*
Kristaus sekimas 173-175
Kristaus šviesa 89
Kristaus vynuogynas 150, 298
Kristus 59, 65, 68, 70, 100, 105, 112,
121-122, 151, 160, 170, 174, 188, 192-
193, 209, 235, 239, 241-244, 250, 317
Kristus Karalius 320
Krištanavičius Bronius, S.J. 266, 289
Krivickienė Gr. 325
Krylovo pasakėčios 205
Krupavičius Mykolas, prel. VII-VIII,
89, 101-102, 148, 166, 182, 195, 233,
250-251, 259-260, 301, 317, 326
Kučas Antanas, prof. dr. 27, 230, 326
Kučiūnas Aleksandras 207
Kudirka Feliksas, M.I.C. 41-42, 45, 142
Kudirka Vincas, dr. 126
Kukta Juozapas, vysk. 239
Kulbis Augustinas, O.S.M. 232
Kulbokas Vladas 110
Kulikauskas, M.I.C. 41
Kulpa-Kulpavičius Alfredas, 230
Kultūros Institutas 179, 248, 250-251,
325; žr. Lietuvių Kultūros Institutas
Kunigų seminarija Gižuose 222, 237
Kunigų seminarija Kaune 10, 18, 23, 48,
78, 87, 183, 222, 227-228, 255
Kunigų seminarija Telšiuose 85
Kunigų vienybė 185, 188, 233, 239, 319-
321; žr. Lietuvių Kunigų Vienybė
Kunigų Vienybės Biuletenis 5, 310, 318-
319, 321, 323
Kunigų Vienybės Forum 5, 188, 233, 318,
320-322; žr. *Forum*
Kunigų Vienybės seimelis 214
Kuntaplis 121
Kupiškis 183
Labanauškaitė Ona, dr. 109, 171, 173-
174
Lagis (Lagys) Povilas, kun. 260
Laikas 212, 214, 260
«Laisvoji Europa» 225; žr. Free Europe
Laisvoji Lietuva 306
Laisvoji Mintis 23
Laisvosios Europos Kolegija 252
Laisvosios Europos Komitetas 289-290
Laiškai Lietuviams 320
Laivas 193; žr. *Kristaus Karaliaus Laivas*
Landsbergis-Žemkalnis Gabrielius 11
Lapelis, kun. 261
Lapis Justinas, kun. 260
La Salette misionierių kongregacija XIII,
37
Lassere 188
Laterano univ. 256
Latvijos kunigai 260
Laucevičius R., dr. 5; žr. Lavcevič R.
Laučka Juozas 80-81, 86, 111, 115, 121,
124, 135, 169, 211, 247, 249, 301, 304,
306, 322-324

- Lavcevič R. 9; žr. Laucevičius R. dr.
 Lawrence, Mass. X, XIII-XIV, 28, 49,
 51-53, 60-61, 63, 65-67, 69-71, 73-74,
 77-80, 85-90, 93-94, 96-99, 101-102,
 109, 112, 122, 128, 133, 144, 165, 169-
 170, 175-176, 186-187, 190, 192, 198,
 202, 208, 210-211, 218, 232, 241, 244,
 269, 295, 297-300, 303, 310, 314-315,
 322-324, 328-329, 332-333
 Lawrence bažnyčia 83
Lawrence Ily Eagle Tribune 323
 Lawrence klebonas (Juras) 75, 77-83, 89,
 91, 100, 102, 106, 119, 126, 129, 145,
 150, 180, 197-198, 257, 287, 290
 Lawrence klebonija 212, 300
 Lawrence lietuviai 211
 Lawrence ligoninė 100
 Lawrence parapija 77, 213
 Lawrence parapiinė mokykla XIII, 137-140
Lawrence Sunday Sun 320, 324
 Lawrence tautinės parapijos šalininkai 318
 LDS 74, 80, 92, 94, 111-117, 122, 143,
 146, 307, 313; žr. Lietuvių Darbininkų
 Sąjunga
 Leimonas Juozas, dr. 79, 89, 115, 249,
 301, 315, 323, 325
 Leipzig 199, 203
 Leipzigo konservatorija 200
 Leipzigo univ. 200
 Lenkijos istorijos šaltiniai 148
 Leonaitė J., 149
 Leonas XIII, pop. 8, 111, 222, 251
 Lešinskas Alfonsas, prof. 86, 249
 Lešinskas Leonas, kun., 86
 Lešinskas Povilas 86-87
 Lešinskas, kun. Leono tėvas 86
 Levanas Aleksandras, dr. 192
 Lietuva VII, X, XIII, 1, 3-4, 7-12, 14,
 18-20, 25-26, 28, 33, 37-38, 46-47, 49,
 53, 56-58, 62-63, 66-68, 70, 74, 79, 81,
 83-88, 90, 92, 101, 106-110, 114, 116,
 118, 121-122, 126-127, 131-135, 137,
 140-144, 146, 148-150, 152, 155-156,
 167-173, 175-177, 180-181, 184, 187,
 196-197, 200, 202-205, 207-210, 213,
 216-217, 222-224, 227, 229-234, 237-
 240, 251-252, 254, 256-258, 260, 268,
 270-273, 275-276, 280-283, 285-286, 292-
 293, 297, 303, 306-307, 309, 316-318,
 322, 326
Lietuva 179
 Lietuvių Bendruomenė 208
 Lietuvių Dailės Institutas Amerikoje 260
 Lietuvių Darbininkų Sąjungą 66, 69, 80,
 118, 122, 142, 196, 222; žr. LDS
Lietuvių Dienos 19, 29-32, 148-149, 167,
 177-178, 194, 196, 322, 325
 L. K. Federacijos direktorius 80; žr. Ame-
 rikos Lietuvių Romos Katalikų Fede-
 racija
 Lietuvių gimnazija (Vakaruose) 280
 Lietuvių Informacijos Biuras 131
 Lietuvių Katalikų Moterų ir Mergaičių
 Sąjunga (Baltimorėje) 31; žr. Moterų
 Sąjunga
 Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija V,
 IX-XI, 153, 155-158, 229-230, 238-239,
 257, 259-260, 265, 267, 278-279, 288,
 304, 333; žr. Akademija
 L. K. M. Akademijos Istorijos Sekcija 256
 L. K. M. Akademijos IV suvažiavimas 239
 L. K. M. Akademijos V suvažiavimas 284
 L. K. M. Akademijos VIII suvažiavimas IX
 L. K. M. Akademijos *Suvažiavimo Darbai*,
 IV t. 238, 284
 Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija (Chi-
 cagoje) 171
 Lietuvių Katalikų Studentų Sąjungos dva-
 sios vadas 80
 Lietuvių Kolegija Romoje 178; žr. Šv.
 Kazimiero kolegija
 Lietuvių kultūra 157
 Lietuvių Kultūros Archyvas 268; žr. Alka;
 Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvas;
 Lietuvių Kultūros Muziejus
 Lietuvių Kultūros Institutas XIII, 80, 103,
 123-124, 128, 131-136, 146, 208, 249,
 259, 267, 269, 315, 325; žr. Kultūros
 Institutas
 Lietuvių Kultūros Muziejus 319; žr. Alka;
 Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvas
 Lietuvių Kunigų Vienybė 80, 239-240;
 žr. Kunigų Vienybė
Lietuvių Laikraštis (Petersburge) 23
 Lietuvių Mokytojų Sąjunga 126
 Lietuvių Rašytojų Draugija 261
 Lietuvių Rašytojų Sąjunga 126
 Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas
 Amerikoje 321, 319
 Lietuvių Tautinė Katalikų bažnyčia 65
 Lietuvių Tautinė Taryba 80
Lietuvių Žinios 118
 Lietuvninkas Juozas, kun. 27, 29, 32-33
 Lietuvos albumas 97

- Lietuvos archyvas 282
 Lietuvos Bažnyčia 259
 Lietuvos Bažnyčios istorija 278
 Lietuvos Bažnytinė provincija 270-271
 Lietuvos Himnas 199
 Lietuvos istorija 264, 269, 273, 277, 280,
 282-285, 326
 Lietuvos katalikai 183, 185
 Lietuvos konkordatas 259
 Lietuvos krikštas 315
 Lietuvos nepriklausomybės aktas 199
 Lietuvos nepriklausomybės minėjimas 315
 Lietuvos universitetas 67, 145
 Lietuvos vienuolynai 84
 Lietuvos Vyčiai 28, 46, 53, 56, 318, 320,
 326; žr. Vyčiai; Vyčių Sąjunga
 Lietuvos Vyčių V seimas 317
 Lietuvos vyriausybės pareiškimas 314
 Lille 260
 Lima, Ohio 172
 Linas iš Parmos, O.F.M. 108
 Linkus Anicetas, kun. 48, 55
 Linkuva 87
 Lipnickas (Lipniūnas) Alfonsas, kun.
 260, 305
 Litauen 328-329; žr. Lietuva
 Lithuania 331-332; žr. Lietuva
 «Lituania», lietuvių studentų draugija
 Fribourge (Šveicarijoje) 38, 52
 Lituanistikos Institutas Vilniuje 211
 Lituanistikos Instituto JAV V-sis suvažiavimas 259
 Liūma Antanas, kun. prof. dr. S.J. IV,
 VIII-IX, XI, 149, 156, 158-160, 239
 Liulevičius Vincentas 155
 Liurdas (Lourdes) 229, 231, 235-238
 Lockington, W. J. 317
 Londonas 151, 170, 198, 265-266, 280-281
 Longfellow 177
 Los Angeles, Calif. 19, 89, 198, 322
 L'Osservatore Romano 272
 Lotynų Amerika 259
 Lourdes žr. Liurdas
 Louvain 171, 187
 Lowell, Mass., XIII, 63, 71, 73-75, 77,
 169, 299, 328, 332
 Lozoraitis Stasys, min. 95, 145
 Lübeck 192
 Luce Clare Boothe 184
 Lugano 144-145
 Lukauskai 7
 Luokė 33
 Lūšys Stasys 246
 Lux Christi 142, 221, 258, 314, 321-322,
 324
 «Lux» leidykla 185, 259
 Luxemburg 174
 Maceina Antanas, prof. dr. 78, 80, 140,
 149-151, 166-168, 183, 187-192, 215,
 218-223, 229, 231-238, 240-244, 246-
 255, 263, 265-266, 271, 273-281, 283,
 285-286, 289-290, 292, 304-306, 308,
 34
 Macevičiūtė Margarita 261
 Maciulevičius Jonas, dr. 317; žr. Mai-
 ronis
 Mackevičius-Mockus Mykolas Kasaveras
 30
 Mačernis Juozas 258
 Mačiulis Petras, dr. 133-134, 253, 259,
 261
 Mačiulytė-Daugirdienė Halina 196
 Madrido radijo lietuviškoji programa 259
 Maironio muziejus 197
 Maironis Jonas, prel. 68, 177, 181, 193,
 196-198, 206, 291, 317
 Malakauskis Petras, kun. prof. 239
 Maldeikis Petras 326
 Manchester, Mich. 314
 Manelis Pranas, kun. dr. 260
 Marblehead, Mass. 121, 131, 249
 Marburg 275, 279
 Margutis 207
 Marian Hills kolegija 71, 83
 Marianopolio kolegija 39, 144, 180, 194,
 308, 314, 320-321; žr. Marijonų kole-
 gija
 Marianum 232
 Marija 234-237, 252, 276; žr. Mergelė
 Marija; Švenč. Mergelė Marija
 Marija Dievo Motina ir visatos karalienė
 233
 Marijampolė 7, 85-87, 108, 110, 122, 169-
 170, 174, 187, 222
 Marijonai XII, 21, 41-43, 45, 71, 88, 116,
 142, 144, 169, 194, 253, 307-308, 314
 Marijonų kolegija 108, 180; žr. Mariano-
 polio kolegija
 Marijonų kongregacija 83
 Marijonų vienuolynas Chicagoje 70
 Marijos Apreiškimo šventė 171
 Marijos apsireiškimas Liurde 231
 Marijos apsireiškimas Šiluvoje 231

- Marijos garbinimas 229, 234, 237-238
 Marijos garbinimas Lietuvoje 282-283, 289-290
 Marijos Pečkauskaitės vardo gimnazija 128
 « Marijos žemė » 229-230, 259
 Marylando medicinos mokykla 27
 Marma Kazimieras, kun. 13-14
 Marshall, valst. sekr. 321
 Martinkus Vaclovas, kun. 227
 Masaitienė Elena 261
 Masionis Antanas 108, 326
 Maskva 134, 181, 192
 Maspeth, N. Y. 310, 321
 Massachusetts valstija 299
 Matelionis A. M. 30
 Mator Enrique 184
 Matukaitė Angelika 261
 Matulaičio Namai Putname 147, 300-301, 307
 Matulaitis Juozas, kun., vertėjas 222
 Matulaitis Jurgis, arkiv. 41, 60, 65, 70, 108-109, 170, 229, 261, 301
 Matulaitis Kazimieras, M. I. C. 133, 260
 Matulionis Teofilis, arkiv. 260, 301
 Matulis Steponas, M. I. C. 239
 Matusas Jonas, kun. 259
 Matusevičiūtė Izabelė 259
 Mauriac François 179
 Mažoji Lietuva 165
 McMorro Bill 323
 Medininkų vyskupija 263
 Meksika 30, 240
 Melrose simfoninis orkestras 209
 Mergelė Marija 252; žr. Marija
 Merkinė 204
 Meškauskas Juozapas, kan. 183, 239
 Miami, Fla. 135
 Miami Beach, Fla. 307
 Michalkevičius (Michelsonas) Stasys 111
 Mickeliūnas Jonas 25-26
 Mickevičius Adomas 49, 201
 Mihm, kun. 26, 45
 Mikaila Balys 149
 Milašius Oskaras 179, 194
 Miliauskas Juozapas, kun. 171
 Milukas Antanas, kun. X-XI, 165-166, 259, 287, 326, 328, 332
 Mincevičius Vincas, mons. 101
 Mindaugas, Lietuvos karalius 95, 209-210, 252, 269-272, 276, 316, 319
 Mindaugo krikštas 96, 208, 251, 269
 Mingėla Vladas 259, 326
 Mingilas Balys 29, 32, 142
 Mingilas Steponas 142
 Mitkus A. M. 213
 Mykolaitis Kazys, dr. 77
 Mykolaitis-Putinas Vincas, prof. 37, 52, 197; žr. Putinas
 Mockevičius Mykolas Ksaveras 30-31, 112
 Mockus K. 213, 316
 Mockus M. K. 30; žr. Mockevičius M. K.
 Moksleivis 9, 31, 47-48, 78, 317
 Moksleivių (t. y. studentų) Draugija Chicagoje 34
 Moksleivių (t. y. studentų) seimas Waterbury 37-38
 Moksleivių Susivienijimas 47
 Mokslo Draugystė Baltimorėje 27
 Mokslo Akademija (Lietuvoje) 211
 Moncevičius Jokymas, kun. 174
 Monte Bre 145
 Monterey, Cal. 132
 Montevideo 114, 176
 Morta, karalienė 149
 Moteris 325
 Moterų Dirva 314-317, 319-321, 324
 Moterų Sąjunga Baltimorėje 28-29, 314, 317; žr. Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Moterų Sąjunga
 Motina Bažnyčia 247; žr. Katalikų Bažnyčia; Bažnyčia
 Motusas St. 149
 München 252, 267, 273-274, 317
 München-Feldmoching 251
 Münster 236, 240-244, 285, 305-306
 Murawjow M. 327, 321
 Murinas Br. 149
 Murphy Genevieve 90
 Murray, C. M. 43
 Mūsų Darbai 314
 Mūsų Laikraštis 183
 Mūsų Lietuva 324
 Muzikos mokykla Kaune 199
 Nagevičius (Nagys) Vladas, gen. 146
 Nanterre 230
 Napoleonas 149
 Narkeliūnaitė Salomėja 261
 Narutavičienė Janina 134-135; žr. Pakštienė Janina
 Nashua, Mass. 83

- Nasvytis Steponas 261
 Naujasis Pasaulis 194, 196, 212; žr. Amerika; JAV; USA
Naujienos 146
 Naujoji Anglija 49, 51, 53, 60, 89, 94, 97, 109, 113, 116, 176, 198, 227, 261, 299, 305, 307-308, 313-315, 329
Naujoji Aušra 248, 319
Naujoji Vaidilutė 114
 Naujokaitis Pranas 24, 124-127, 182, 226, 228, 326
 Naujosios Anglijos kunigų seimas 209
 Naumiestis 199
 Nauragis Ipolitas 209
 Navickas Jonas, M. I. C. 28, 35, 37-38, 41, 47, 49, 66, 70-71, 73, 108, 308
 Neapolis 145
 Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos Seserų Kongregacija 108, 110, 123, 147, 150, 156, 222, 260, 300; *it.* Putnamo Seserys
 Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos Seserų rėmėjų gildos seimas 313
 Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos Seserų vienuolynas Putname 314, 316
 Nekalto Prasidėjimo dogma 237
 Nemunas 197, 204
 Newark, N. J. 314
 Newarko lietuvių parapija 253
 New York 23, 90, 97, 101, 109, 113, 121, 132, 135, 145, 148, 179, 202, 240, 249, 258-259, 289-290, 308, 314-315
 New Yoro choras 208
 Newman John Henry, kard. 258
 Newton, Pa. 35
 Niagara Falls, N. Y. 56
 Nica 194
 Nordamerika 327; *it.* Amerika; JAV; USA
 Nordlingen 185
 Nordlitaun 328; *it.* Lietuva
 Norkaitis Jonas, dr. 239
 Norkūnas Myolas A. 28
 Northfield, Minn. 132
 North Side, 111.43, 51
Norwich Bulletin 326
 Norwood, Mass. 299, 313
 Nukryžiuotojo Jėzaus Seserų Kongregacija 80, 138, 146-147, 217, 313
 Nukryžiuotojo Jėzaus Seserų vienuolynas Brocktone 209, 315-316
 Nukryžiuotojo Jėzaus Seserų vienuolyno rėmėjai 319
 Nuroko odų perdirbimo įmonė 7
 Oakville, Conn. 148
 O'Connell William, kard. 60-61, 67, 71, 92-93
 Ogonski K. O. 11
 Ohio valstija 154, 157, 172
 Olandija 177
 Olds Gleen A. 158
 Onassis 92
 Orientalinis Institutas 256
 Orle 192
 Osmolskis Povilas 125
 Österreich-Ungarn 327; žr. Austrija
 Ostpreußen 327
 Overbrook, Pa., seminarija 34, 49
 Pabaltės tautos 201
 Pabaltiečiai 154
 Pabaltijo valstybės 154, 285
 Pabrėža Jurgis Ambroziejus, O.F.M. 258
 Pacevičiūtė Apolonija, Sesuo Putname 109
 Pacifiko vandenynas 198
 Padalskis Pranas, dr. 89, 246-248
 Padangų Aras (kun. S.J. Vembrė) 323
 Padoiskis Vincentas, vysk. dr. 95, 178, 185, 198, 248, 267-268, 271-273, 278-279, 284, 301
 Pakalnis Norbertas, kun. 117
 Pakštas Kazys, prof. dr. IX, 28, 42, 47, 51, 66, 131-132, 135, 145-146, 239, 301, 329, 333
 Pakštienė Janina 134; žr. Narutavičienė Janina
 Palanga 260
 «Palangos» parkas prie Bostono 62, 85
 Palestina 68
 Paliulionis Mečislovas, vysk. 229
 Paliulis J. A. 47
 Paltaokas Kazimieras, vysk. 184, 222, 229, 239
Panevėžio Balsas 183
 Panevėžio mergaičių gimnazija 134
 Panevėžio vyskupija 222, 256
 Panevėžys 305
 Papini Giovanni 253
 Paryžius 68, 126, 180-181, 194, 266
 Pasaulinis karas I 181, 199

- Pasaulinis karas II 115, 166-167, 170, 178, 200
 Pasaulio Lietuvių Archyvas (Chicagoje) 155-156
 Pascal Blaise 179
 Pastor Ludwig von 266-267
 Pasvalio gimnazija 108
 Patalavičius Kazys, kun. 260
Patarėjas 122
 Paukštienė Jadvyga 149
 Paulauskas Vaclovas, kun. 149, 172, 323
 Paulionis Kazimieras E., kun. 133
 Pauliukonis Antanas 222
 Pauliukonis Pranas IX
 Paulius, šv. apaštalas 309
 Paulius VI, pop. 101, 257, 306, 323
 Pautieniaus fondas 268, 279
 Pautienius Juozas, dail. 149, 259
 Pautienius Simonas, kun. 268
 Pavasarininkai 17, 57, 66, 68, 86
 Pavasarininkų « Tėvas » (kun. Dogelis) 14
 « Pavasario » namai Kaune 260
 Pažaislio vienuolynas 69
 Pažaislis 68-69, 85
 Peace Dale, R. I. 227, 252
 Pečkaitis Jeronimas, O.F.M. 67
 Pečkauskaitė Marija 170, 222-223; žr. Šatrijos Ragana
 Peldžius Antanas 115-116, 121, 143
 Penkauskas Pranas, kan. 239
 Pensilvanijos univ. 145
 Petersburg 23; žr. Petrapilis
 Petrapilio dvasinė akademija 25, 197
 Petrapilis 17, 107
 Petrauskas, kun. 209
 Petrauskas Mikas 23
 Philadelphia, Pa. 33-34, 145, 155, 250, 326
 Piazza della Pilotta V
 Pietų Afrika 260
 Pietų Amerika 92, 113-114, 176, 326
 Pijus XI, pop. 222
 Pijus XII, pop. 95-96, 98-100, 114, 216
 Pilka Stasys 133, 260
 Pilnųjų Blaivininkų Draugija 49
 Pilotas 209
 Pilsudskis Juozas 51
Pirmieji Žingsniai 183
 Pittsburgh, Pa. 98, 118, 146, 172, 224
 Pizzardo Giuseppe, kard. 98
 Pylesville, Md. 26, 45
 Pyragas Jurgis 149
 Pyragius Jonas 306
 Platonas 242
 Plungės gimnazija 107
 PODGAETSKIS 184
 Poe Alan 177
 Polymnia choras 209
 Pontificia Università Gregoriana VI, 268
 Porciunkulės krypta prie Hannover, Mass. 91
 Pottsville, Pa. 321
 Povilonis Juozas 107-108
 Pragos valstybinė konservatorija 209
 Pranaičių Julė XI, 166, 326; žr. Pranaitytė Julė
 Pranaitytė Julė 328, 332; žr. Pranaičių Julė
 Pranciškonai 67, 84-85, 88, 95, 105-106, 116-117, 130, 132, 140, 219-221, 246, 249-250, 271, 288, 304, 308-309, 314, 316, 322, 328, 332
 Pranciškonės 235
 Pranciškonų gimnazija Kretingoje 87-88, 107
Pranciškonų Pasaulis 5, 106-107, 246, 322
 Pranciškonų spaustuvė Brooklyne 172, 202, 219, 316
 Pranciškonų gimnazija Kennebunkporte 259
 Pranciškus Asyžietis, šv. 105, 218-222, 318, 324
 Prancūzija 37, 230
 Prapuolenis Kazimieras, kan. 134
 Praveniškės 195
 Preussen 327; žr. Prūsai (Prūsija)
 Prialgauškas J., mokytojas 209
 Prisikėlimo bažnyčia Kaune 260
 Prisikėlimo bažnyčia Toronte 314
 Prižintas V. 175, 260
 Prokopijus, šv. 48
 Prometeizmo problema 241
 Propagandos Kongregacija 270
 Providence, R. I. 307, 316
 Prunskis Juozas, dr. kun. 5, 31, 79, 171, 177, 183-185, 260, 319, 323, 325
 Prūsai (Prūsija) 4, 331
 Putinas 38, 194, 228; žr. Mykolaitis Vincas
 Putnam, Conn. XIV, 61, 105, 108, 110, 123, 128, 130, 141, 147-148, 150, 151, 155, 157, 159, 170-171, 194, 214, 227-

- 228, 232, 239-240, 242, 277, 281, 283,
295, 300-301, 303, 307-308, 310, 313,
316-317, 321-322, 325-326, 328-330,
332-333
Putnamo Seserys 109-110, 125, 129-10,
156, 196, 228, 241-242, 253, 283, 288,
308, 317, 332
Putnamo Seserų spauduvė 109
- Račkauskas Merkelis 23
Račkauskas-Vairas Karolis 23
Račkus Aleksandras 28, 51, 143
Radzevičius Petras 14
Radžius Aleksandras 305
Ragažinskas Pijus, kun. 260, 324
Raguckas, kun. 60
Raila Stasys, kun. 133
Rakauskas A. 322
Ramoška A. 33, 47, 142
Ramūnas A., prof. 258
Rancans Jezups, vysk. 260
Raštikis Stasys, gen. 57
Raudonasis Kryžius Lietuvoje 126
Raulinaitis, stud. Fribourge 38
Ravensburg 175, 197
Razminas Klemensas, mons. 257
Raznauskaitė Stella 84, 139
Ražaitis Mykolas, kun. dr. 132, 249, 325
Regensburg 178, 185-186, 250
Reims katedra 179
Reinys Mečislovas, arkivysk. dr. 239, 256,
301
Reino upė 267
Rėklaitis Kazimieras, M. I. C. 261
Rėklaitis Povilas, dr. 149
Religinė šalpa 259-260
Remagen 144, 235
Renan Ernest 11
Rhode Island valstija 228
Riemitis Charles 139
Riley Th., vysk. 102, 305, 324
Rimšelis Viktoras, M. I. C. dr. 258
Rio de Janeiro 213
Ryga 17, 210-211, 222
Rymas 37; žr. Roma
Rytas 114, 183
Rytų Bažnyčia 241-244
Rytų « Dvasios istorija » 241
Rytų Europa 235, 240, 254, 268
Roberto Bellarmino, šv. 257
Rochester dvasinė seminarija 267
Rockfellerio fondas 278
- Rokiškio apskr. 255
Rokiškio gimnazija 126
Roma V-VI, IX-X, 67, 91, 93-101, 119,
123, 134, 139, 145, 148, 156-158, 166,
176-178, 180, 184-185, 190, 196, 198,
208, 215-217, 223, 227, 229-230, 234-
235, 238-239, 255-257, 259-261, 264-
274, 276-280, 282-285, 298, 300, 306,
316, 326
Romos archyvai 268, 273, 278, 285
Romos kolegija 96; žr. Šv. Kazimiero ko-
legija Romoje
Rugienius Antanas 43
Ruginis Kl. 38
Rukša Antanas 258
Rūkštalė Antanas, dail. 149, 261, 316
Rūkštalis V. 56
Rumšiškęs 194
Rusija 7, 14, 41, 108, 154, 181, 200, 331
Rusijos imperija 255
Rusijos parlamentas — Dūma 154
Russland 327; žr. Rusija
Ružancovas Aleksandras 259
- Saint-Siège 259; žr. Šv. Sostas
Salem, Mass. 315-316
Sakalas Ignas 53, 149
Sakalas J. 326
Sakalauskas K., kun. 235
Salako bažnyčia 107
Saleziečiai 257, 261, 274-275, 316
Saleziečių Balsas 316
Salys Antanas, prof. dr. 145
Salvatini Mafalda - Šaulienė 145
Samata, A., kun. 322-323; žr. Tamoliū-
nas, kun.
Samogitia 257; žr. Žemaitija
Samorè Antonio, kard. 97, 101, 215, 306
Sankt Blasien 203
Santvaras Stasys 83, 193
Sao Paulo 260, 324
Sargas 122
Sasnauskas Č. 199
Saulaitis A. 148
« Saulės » gimnazija (Kaune) 203
Saulės-Šiaulių kautyinės 272
Saulytė Aloyza, Sesuo Putname 109
Savasis J., dr. (slapyvardis) 239-240
Šavelis Juozas 160-161, 325; žr. Vembrė
Juozas
Schlesheim, IRO lageris 251
Schopenhauer Arthur 11

- Schwabisch-Gmünd 166, 188, 191, 223, 267-268
 Schwarzwald kalnai 203
 Schweinfurt 190
 Scranton, Pa. 78, 182, 230, 313
 Seinų kunigų seminarija 37
 Sendraugiai 305; žr. Ateitininkų Sendraugių Sąjunga
 Senkus Kazimieras, kun. 259
 Senn Alfred, prof. 135, 145
 Sereikytė Augusta, Sesuo Putname 109
 Sezeman Vosylius 192
 Shaw Bernard 23
 Shenandoah, Pa. 186
 Sheraton Plaza viešbutis Bostone 306, 317
 Sibiras 38, 67-68, 108, 269
 Sibiro barbarai 292
 Sibiro maldaknygė 92
 Sideravičius A., kun. 133
 Sidzikauskas Vaclovas 147
 Silezija 177
 Simonaitienė Elzbieta 129; (Šerkšnienė Elzbieta)
 Simono Daukanto Mokytojų seminarija Kaune 127
 Simutis Anicetas, kons. 156
 Sintautų parapija 108
 Sintautų valse. 199
 Sioux City, Iowa 45
 Sioux City vyskupas 60
 Sirakūzai 180
 Sisters of Charity 139
 Skandinavija 259
 Skautų Sąjunga 148
 Skuodo gimnazija 107
 Skvireckas Juozapas, arkiv. 166, 172, 174-175, 178, 185-186, 188, 259, 323
 Slovackis Julius 201
 Smetona Adomas, dail. 148
 Smetona Antanas, prez. 97, 146, 318
 Smetonaitė (stud. Fribourge) 38
 Smolenskas 227
 Solovjovas Sergej Michailovič 189-190
 Sorbonnos univ. 179
 South Bend, Ind. 213
 Sovietai 108, 175, 254
 Sovietų okupacija 88, 192
 Sovietų Rusija 181
 Sovietų Sąjunga 135
 Spaudos muziejus Žagarėje 260
 Spinduliai 259
 Springfieldo vyskupija 60
 Sruoga Balys 194
 St. Berwyn, III. 232
 St. Charles kolegija Catonsville, Md. 25
 St. Charles kolegija Overbrock, Pa. 34
 St. Clement bažnyčia Bostone 210
 St. Francis ligoninė Miami Beach, Fla. 307
 St. Louis, Mo. XIII, 45
 St. Louis Kenricko kunigų seminarija 21, 45, 53, 55, 60
 St. Mary's lasaliečių seminarija Baltinore 37
 Stakauskas Juozas, kun. dr. 269, 275
 Stalinas 200, 205
 Stankaitis Alfonsas, dr. 159
 Stankevičius Juozas, kun. 88
 Stankūnas Juozas, kompozitorius 143
 Staugaitis Justinas, vysk. 84-85, 239; žr. Gintautas
 Stendhal 179
 Steponaitis A., kun. 38
 Steponaitis J., kun. 133
 Stiklorius J. 209
Stimmen der Zeit 189-190
 Storasta Vilius žr. Vydūnas
 Strakauskas Pranciškus, kun. 79, 93
 Strassburg 187, 252
 Strazdas, Br., kun. 177, 260
 Strėva 204
 Strumskienė Marija 202
 Strumskis Ksaveras 199, 202, 207
 Stukevičius V. 28
 Stulginskis Aleksandras 229
 Sūduva 7
Sursum Corda 107, 246
 Sušinskas Alfa, kun. 183, 222-224
 Sutkūnų pradžios mokykla prie Šiaulių 4-5
 Suvalkai 207
 Suvartotojų Draugija Šiauliuose 9
 Suvienytos Valstijos 37; žr. Amerika; JAV; USA
 Sužiedėlis Simas, prof. X, 2, 48, 77, 80-81, 95, 98, 115, 117-118, 147, 151, 155, 169, 190, 210-216, 251, 269, 287, 292, 306, 310, 322-324
 Šakalys Petras, kun. 298-300
 Šakių apskr. 124
 Šakių « Žiburio » gimnazija 124
 Šalkauskis Julijonas, gyd. 7
 Šalkauskis Kazys, prof. 7

- ŠALKAUSKIS Stasys, prof. X-XI, 7, 38,
127, 167, 187, 193, 214-216, 222, 239
- Šaltinėlis 122
- Šaltinis 114, 122, 170, 324
- Šančių kapinės 107
- Šatrijos Ragana 13, 170; žr. Pečkauskaitė Marija
- Šaulio knygynas 145, 261
- Šaulys Jurgis, min. 144-145, 261
- Šaulytė Birutė 145
- Šerkšnas Antanas, dr. 127-129
- Šešplaukis Alfonsas 193, 228, 259; žr. Tyruolis Alfonsas
- Šešupė 197
- Šiauliai XI, 1-2, 4-5, 7-11, 13-19, 23, 25,
32, 61, 68, 85-86, 88, 98, 141, 195,
198, 214, 259-260, 297-298, 328, 332
- Šiaulių apylinkė 86
- Šiaulių gimnazija 23, 87, 107
- Šiaulių klebonija 86
- Šiaulių parapija XI, 3
- Šiaurės Amerika 114, 175
- Šilkauskis Vladimiras, prof. 189-190, 258
- Šiluva 231, 238
- Šiluvos Marija 314
- Šimkus Algirdas 186-187, 207, 299
- Šimkus Stasys, kompoz. 14, 186-187, 198,
200, 207, 209
- Šimkus Valerijonas 149
- Šimutis Leonardas 28, 51-52, 79, 131,
176, 301, 323
- Širdietės seserys 260, 297
- Širvaitis Kazimieras, kun. dr., 222
- Širvintai 68
- Sirvydas J. O. 259
- Sirvydas V. 149, 259, 326
- Šliūpas Jonas, dr. 23, 27, 31, 35, 112
- Šopenas (Chopin) F. F. 201
- Švagždys Jonas, kun. 79, 112, 143, 147,
209, 316, 318
- Švedija 284
- Šveicarija XI, 66, 70, 126, 145, 160, 187,
261
- Šveicarijoje lietuvių konsulato archyvas
145
- Šveicarijos Alpės 68
- Šveikauskienė M. L. 325
- Švėkšnos Blaivybės Draugija 260
- Švenčionių gimnazija 169
- Švenč. Jėzaus Širdies Seserų kongrega-
cija 259
- Švenč. Mergelė Marija 229, 232, 237, 277,
280
- Švenč. Mergelės Marijos apsireiškimas Fa-
timoje 259
- Švenč. Mergelės Marijos bažnyčia Lawren-
ce 137
- Švenč. Mergelės Marijos kultas Lietuvoje
281
- Švenč. Sakramento katedra Detroite 313
- Švenč. Trejybės lietuvių parapija Wilkes-
Barre 314
- Šv. Alfonso bažnyčia Baltimorėje 25
- Šv. Antano gimnazija Kennebunkporte
314, 326
- Šv. Antano vienuolynas Kretingoje 106
- Šv. Elzbietos ligoninė Bostone 102
- Šv. Jono parapija Baltimorėje 32
- Šv. Jono seminarija Brightone prie Bo-
stone 47, 53, 60
- Šv. Juozapo bažnyčia Romoje 257
- Šv. Juozapo Darbininkų organizacija Šiau-
liuose 13, 42
- Šv. Juozapo Draugija Šiauliuose 8
- Šv. Juozapo parapija Lowellyje 71, 73-75
- Šv. Juozapo parapija Waterbury 313
- Šv. Juozapo Savišalpos Draugija Šiauliuo-
se 141
- Šv. Jurgio bažnyčia Šiauliuose 260
- Šv. Jurgio parapija Chicagoje 313
- Šv. Jurgio parapija Philadelphijoje 34
- Šv. Kazimiero Draugija 183, 185, 222,
227
- Šv. Kazimiero Draugijos knygynas Kaune
69
- Šv. Kazimiero kapinės Chicagoje 308-309
- Šv. Kazimiero kolegija Romoje 94, 216,
259-260, 271
- Šv. Kazimiero parapija Brocktone 299
- Šv. Kazimiero parapija Philadelphijoje 33,
35
- Šv. Kazimiero parapija Providence 228
- Šv. Kazimiero parapija Worcesteryje 314
- Šv. Kazimiero pranciškonų provincija 240
- Šv. Kotrynos gimnazija Petrapilyje 107
- Šv. Kryžiaus katedra Bostone 61, 92
- Šv. Mykolo parapija North Side prie Chi-
cagos 41, 43
- Šv. Onos bažnyčia Lawrence 137
- Šv. Petro bazilika Romoje 257
- Šv. Petro katedra Scrantone 313
- Šv. Petro parapija Bostone 111, 113, 116,
210, 305, 313

- Šv. Petro parapija Šiauliuose 3
 Šv. Petro parapijos Bostone choras 210
 Šv. Petro ir Povilo bažnyčia Bostone 61
 Šv. Petro ir Povido bažnyčia Šiauliuose 8, 61
 Šv. Pranciškaus bažnyčia Lawrence 314
 Šv. Pranciškaus parapija Lawrence X, 65, 70, 75, 77, 80-81, 99, 138, 169, 210-213, 300-301, 322-323
 Šv. Pranciškaus Trečiasis Ordinas 240
 Šv. *Pranciškaus Varpelis* 323-324; žr. *Varpelis*
 Šv. Prokopijaus seminarija Lisk, III. 48
 Šv. Raštas 68, 167, 175, 178-179, 185-186, 229, 234, 250, 290
 Šv. Sostas 87, 216
 Šv. Tėvas 87, 95, 230, 238
 Šv. Vincento de Paul univ. Chicagoje 41-42, 307
 Šv. Žemė 67
 Šventasis Miestas 67; žr. Roma
 Šventojo Kapo riteriai 91
 Šventojo Vardo parapija West Rowbury 299
- Tadarauskas Juozapas, prel. dr. 259
 Talanskaitė Paulina (Ivinskienė) 265, 281
 Talmantas Jurgis 224
 Tamoliūnas A., kun. 5; žr. Samata
 Tamoszius iš Kempis 174; žr. Tomas Kempietis
 Tamošaitienė A., dail. 149, 261
 Tamošaitis Izidorius, kun. 38
 Tamošiūnas Mykolas, kun. 260
 Tardini Domenico, kard. 230
 Tartu 23
 Tarulis Albertas 259
 Tarvydas Juozas 67
 Taškūnas Vincentas, kun. 111
 Taupymo ir Paskolos Bendrovė 142
 Tautinės parapijos šalininkai Lawrence 315
 Tautos Fondas 29
Tautos Praeitis 256
Tautos Rytas 37, 47, 49, 317
 Telšiai 84-86, 141
 Telšių kunigų seminarija 84-85
 Telšių vyskupija 85, 108
 Teologijos-Filosofijos fakultetas 177, 187-188, 279
 Teresė iš Avilos, šv. 233
 Teresė iš Lisieux, šv. 223
- Tėviškės Aidai* 325
Tėviškės Žiburiai 143, 149, 160, 176, 220-221, 227, 231, 240, 243-244, 259, 314, 323-326
Tėvynės Sargas 81, 86, 143, 251, 301, 322, 324-326
Tėvų Kelias 259
 The Balch Institute 155
The Baltic Review 240
The Best Deal 326
The Evening Tribune 322
The Marian 184
The Pilot 213, 323
 Thompson, Conn., 108, 180-181, 308, 313-314, 321
 Tiberis 267
Tiesos Kelias 114
Tikyba ir Dora 42
 Tilvytis Jurgis, M. I. C. 183
 Tilžė 20, 199
 Tirolis 166
 Tiškevičius Jurgis, vysk. 271-272
 Tyruk Duktė Bronė 205; žr. Buivydaitė Bronė
 Tyruolis Alfonsas 229; žr. Šešplaukis Alfonsas
 Toledo, Ohio 208
 Tolstojus Leonas 179
 Tomas Akvinietis, šv. 233
 Tomas Kempietis (Tomas Hemerken) 173-174
 Toronto IX-XI, 220-221, 230, 306, 314, 323, 328, 332
 Torrecremata, kard. 257
 Toth Tihamer, mons. 222-223
 Totoraitis Jonas, M. I. C. 239, 269
 Tretininkai 105-106
 Tridento nuostatai 270
 Trimakas Antanas, dr. 134
 Trimakas Antanas, kun. 240
 Truman, prez. 321
 Tübingen 182
 Tübingeno univ. 223
 Tulaba Ladas, prel. dr. 94-100, 123, 198, 216-218, 256, 297-298, 301
 Tumaitė Barbora 43
 Tumas-Vaižgantas Juozas, kan. X, 106, 182, 292
 Turauskas Eduardas 38, 230
 Tverskaitė Julijona (Maceinienė) 254
- Ukmergės apskr. 183

- Ukmergės gimnazija 124
 Ukrainos istorijos šaltiniai 148
 United States 331, 333; žr. Amerika, JAV; USA
 UNRRA 89, 128
 Uogintaitė Petronėlė 108
 Urbonas Mykolas, prel. 149
 Urbonavičius Kazimieras, prel. 93, 111-116, 118, 134, 315; žr. Kmitas
 Uršuliečių pensionatas Fribourge 38
 Urugvajus 78, 114
 USA 206, 209, 232, 240, 267, 271, 284, 329; žr. Amerika; JAV
 USA lietuviai 171
 Utena 183
 Utenos «Saulės» gimnazija 192
Už Aukštų Mūrų 183

 Vaičiulaitis Antanas 8, 126, 135, 176-177, 179-182, 194, 197, 245, 248-249, 268, 326
 Vaikelio Jėzaus Draugija 67
 Vairas Karolis 23; žr. Račkauskas
 Vaišnora Juozapas, M. I. C. 42, 101, 229, 231, 236, 238, 256, 265, 272-273, 282-283, 289-290
 Vaitiekūnas B., vertėjas 171
 Vaitiekūnas Jonas, kun. 227, 316
 Vaitkevičius L., M. I. C. 178
 Vaitkus J. 149
 Vaitkus Mykolas, kan. 37, 149, 222, 227-229, 236-238, 252-253, 261, 289
 Vakarai 128, 180, 216, 265; žr. Vakarų Europa
 Vakarų Bažnyčia 244; žr. Bažnyčia; Katalikų Bažnyčia
 Vakarų Europa 8, 124, 126, 201; žr. Vakarai
 Vakarų krikščionija 243
 Vakarų pasaulis 198
 Vakarų Vokietija 89, 150, 166-167, 192, 197, 199, 209, 227, 235, 241, 245, 265
 Vakarų Vokietijos lageriai 123
 Valadka Mykolas 78
 Valaitis Jeronimas, kun. 84
 Valančiūnas Ignas, kun. 34-35
 Valančius Motiejus, vysk. III-IV, X-XIV, 2-3, 7-8, 13-14, 21, 25, 31, 42, 45, 47-49, 55, 68, 79, 81, 85, 98, 101, 103-161, 165, 167, 173-174, 182, 251, 253, 255-257, 263-264, 268, 272, 275, 287, 291, 311, 317, 320, 326-328, 330-332
 Valantiejus J., kun. 47
 Valatka Vidimantas 227
 Valkavičius V., kun. 149
 Vanagaitis A. 203
 «Vargdienės» Seselės 222; žr. Nekaltai
 Pradėtosios Mergelės Marijos Seserys; Putnamo Seserys
 Vargdienių Seserys 85, 108-110; žr. Nekaltai
 Pradėtosios Mergelės Marijos Seserys, Putnamo Seserys
 Varnagiris Vincas, kun. 24-25
 Varnas Adomas 149, 161
 Varnelis K., dail. 261
 Varnių koncentracijos stovykla 87
 «Varpas», literatūros, dramos ir meno draugija Šiauliuose 7, 11, 142, 198
Varpelis 107; žr. Šv. Pranciškaus *Varpelis*
 Varšuva 7
 Vasaitis A., prof. 89, 304; žr. Vasiliauskas A.
 Vasario 16 gimnazija 260
 Vasiliauskas, A. 89, 249; žr. Vasaitis A.
 Vasiliauskas Alfred Ch. 90
 Vasiliauskas Ant. J. 325
 Vasiliauskas Juozas 27
 Vasiliauskas Pr., kun. 133
 Vasyliūnas Izidorius 89, 207-210, 305, 315
 Vasyliūnienė Elena 154, 325
 Vasyss Konstantinas, prel. 149, 307
 Vaškas Juozas, M. I. C. 215, 260
 Vaškelis Br. 181
 Vaškys Justinas, O. F. M. 112-113, 116-117, 171-172, 240, 247-249, 271, 324
 Vatikanas 95-98, 100, 171, 190-191, 216, 230, 247, 266, 268-269, 273, 276, 284, 329, 333
 Vatikano archyvas 256, 268, 272-273, 275, 278
 Vatikano bankas 282-283
 Vatikano biblioteka 269
 Vatikano radijo lietuviškoji programa 95, 216
 Vatikano radijas 316
 Vatikano Visuotinis Susirinkimas II 91-92; žr. Visuotinis Bažnyčios Tėvų Susižiavimas
 Vembrė Juozas 156; žr. Šavelis
 Venckus Juozapas, S. J., 92, 324
 Venckus Pranas, kun. dr. 239
 Venclauskai 7

- Venclova Antanas 23-24
 Venecija 68, 331
 Verax 114, 175-176; žr. Čibiras
 Vereinigten Staaten von Nordamerika 327;
 žr. Amerika, JAV; USA
 Versalio (Versailles) sutartis 49, 68
 Viduklė 208
 Viena 187
 Vienažindys Antanas, kun. 176-177
 Vienos universitetas 128
 Vietnam 92
 Vileišis Petras, inž. 7
 Vilimaitė, stud. Fribourge 38
 Vilkaviškio gimnazija 177, 179
 Vilkaviškio kunigų seminarija 177, 187,
 216
 Vilkaviškio valsčius 179
 Vilkaviškis 216
 « Vilkolakis » 192
 Villa Nazareth (prieglauda) 101
 Vililot, kard. 306
 Vilniaus Akademija 256; žr. Vilniaus uni-
 versiteto įkūrimas
 Vilniaus kraštas 49, 114, 169; žr. Vilnija
 Vilniaus kurijos archyvas 275
 Vilniaus lietuvių gimnazija 210
 Vilniaus mokytojų seminarija 169
 Vilniaus politechnikos mokykla 256
 Vilniaus universitetas 148
 Vilniaus universiteto įkūrimas 148, 160,
 325; žr. Vilniaus Akademija
 Vilnija (Vilniaus kraštas) 114, 210; žr.
 Vilnius
 Vilnius 8, 18, 23-24, 68, 114, 148-149,
 192, 204, 209, 211, 216, 239, 256, 327,
 331
 Vincentiečiai 43
 Vincius, kun. 184
 Virbalis 37
 Virmauskis Pranciškus, kun. 49, 51-52,
 60-62, 65-67, 70-71, 77, 91, 116, 119,
 133, 209, 213
 Visuotinis Bažnyčios Tėvų Suvažiavimas
 II 241; ž. Vatikano Visuotinis Susi-
 rinkimas
 Vizgirda V. 149
 Vyčiai 21, 28-29, 46-47, 51-58, 60-61, 66,
 68, 86, 299, 314, 317, 328, 332
 Vyčių Sąjunga 122; žr. Vyčiai
 Vyčių seimas 58, 66, 320
 Vydūnas Vilius 13, 192
 Vygant as Vytautas, dr. 158
 Vytauto bažnyčia Kaune 107
 Vytauto Didžiojo kultūros muziejus 143
 Vytauto Didžiojo Universitetas 183, 197,
 216, 237, 265
 Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos-
 Filosofijos fakultetas 23, 78, 177, 179,
 192, 211, 255
 Vytauto Didžiojo Universiteto Teol.-Filos.
 fakulteto Filosofijos skyrius 87, 124,
 127
 Vytė Nemunėlis 121, 123-124; žr.
 Brazdžionis Bernardas
 Vytis 38, 51-54, 57-58, 66, 78, 122, 317-
 318, 320, 322-323
 Vlikas 251
 Voke of America 273; žr. « Amerikos
 Balsas »
 Vokietija 70, 144, 149, 166, 173, 175, 177,
 185, 191, 196, 199, 200, 203, 205, 207,
 211, 216, 234, 236-237, 248-249, 251,
 259-260, 264, 272-277, 280-281, 284-285
 Voltaire François Marie Arouet 23
 Washington, D. C. 66, 97, 142, 306, 314,
 328, 332
 Washingtono kat. univ. 183
 Washingtono ligoninė 226
 Waterbury, Conn. 37, 70, 313
 Weilheim Teck 187, 189
 Wells H. 23
 Westdeutsche Bibliothek Marburge 279
 West Roxbury, Mass. 299
 Westen 327; žr. Vakariai
 Westville, III. 46-47
 Wilhelm II 43
 Wilkes-Barre 171, 314, 321
 Winham Country Observer - Putnam Pa-
 triot 326
 Witman 177
 Witten 241
 Worcester IX, 49, 60-61, 66, 83, 117, 255,
 307, 315
 Würzburg 189, 244, 250
 Würzburgu univ. 188, 223
 XX Amžius 183
 Zakarauskas A., kun. 81
 Zams 178
 Zapėnas Stanislovas 109
 Zeliauskas Juozas, S.D.B. 261
 Zimblis Ignas, kun. 33-34

Zobarskas Stepas 126-127, 129
Zola Emil 179
Zollis, Romos rabinas 184
Zubovas Vladimiras 7
Zubovas, Vladimiro tėvas 7
Zujus Matas 171
Zumeris Br. 258
Zurich 144, 182

Žadeikis Povilas 145
Žagarės vidurinė mokykla 260
Žalgirio kautynės 148
Žemaičių seminarija 4
Žemaičių vyskupija 8
Žemaitija 51, 85, 264

Žemės Dulkė, Juro slapyvardis 317
Ženeva (Genève) 261
Žiburėlis 126-127
Žiburiai 246, 323
« Žiburiečiai », (Juriški ateitininkai) 89
« Žiburio » gimnazija Šakiuose 124
Žičkus P. 306, 324
Židinys 114, 193
Žilevičius Juozas, prof. 143, 186-187,
201, 205, 207, 209-210
Žiūraitis Tomas, O.P. 259-260
Zmuidzinas J. 306
Zmuidzinavičius Antanas 58
Žoromskis K. 149, 261
Žvaigždė 142-143, 149, 288, 325

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS LEIDINIAI

Suvažiavimo	Darbai, I tomas, 542, psl., Roma ² 1973	20dol.
Suvažiavimo	Darbai, II tomas, 486 psl., Roma ² 1973	18dol.
Suvažiavimo	Darbai, III tomas, 526 psl., Roma ² 1972	20dol.
Suvažiavimo	Darbai, IV tomas, XV-321 psl., Roma 1961	12dol.
Suvažiavimo	Darbai, V tomas, XVI-647 psl., Roma 1964	24dol.
Suvažiavimo	Darbai, VI tomas, XVI-510 psl., Roma 1969	18dol.
Suvažiavimo	Darbai, VII tomas, XV-427 psl., Roma 1972	16dol.
Suvažiavimo	Darbai, VIII tomas, XVI-595 psl., Roma 1974	22 dol.
Suvažiavimo	Darbai, IX tomas, spausdinama.	
Suvažiavimo	Darbai, X tomas, ruošiamas spaudai.	
Metraštis, I	tomas, XVI-374 psl., Roma 1965	14dol.
Metraštis, II	tomas, VIII-370 psl., Roma 1966	14dol.
Metraštis, III	tomas, VIII-410 psl., Roma 1967	16dol.
Metraštis, IV	tomas, VIII-624 psl., Roma 1968	24dol.
Metraštis, V	tomas, VIII-623 psl., Roma 1970	24dol.
Metraštis, VI	tomas, spausdinama.	
A. Dambrauskas-Jakštas, Užgesę Žiburiai, XVI-502 psl., Roma ² 1975.		20dol.
A. Kučas, Kun. Antanas Staniukynas, XVI-208 psl., Roma 1965.		10dol.
J. Eretas, Kazys Pakštas, Tautinio Šauklio Odisėja, XVI-384 psl., Roma 1970.		20dol.
A. Baltinis, Vysk. V. Borisevičiaus gyvenimas ir darbai, XII-178 psl., Roma 1975.		10dol.
J. Eretas, Valančiaus šviesa už mariu. Pranciškaus Juro ir jo bendrininkų gyvenimas bei veikla, XIV-354 psl., Roma 1980.		
Pr. Gaida, Arkiv. T. Matulionio gyvenimas, baigiama spausdinti.		
J. Gasiūnas, Vysk. K. Paltaroko gyvenimas, baigiama ruošti spaudai.		
A. Kučas, Didysis Lietuvybės Mecenatas, Prel. J. Karalius, baigiama ruošti spaudai.		
Ign. Skrupskelis, Lietuviai XVIII amžiaus Vokiečių literatūroje, XIX-172 psl., Roma 1967.		10 dol.
J. Grinius, Veidai ir problemos lietuvių literatūroje, I t., XII-406 psl., Roma 1973.		18 dol.

J. Grinius, Veidai ir problemos lietuviu literatūroje, II t., XII-500 psl., Roma 1977.	20 dol.
J. Grinius, Grožis ir menas. Estetikos pagrindai. Ruošiama spaudai,	
VI. Kulbokas, Lietuviu literatūrinė kritika tremtyje, baigiama spausdinti.	
J. Vaišnora, Marijos Garbinimas Lietuvoje, 445 psl., Roma 1958.	10dol.
P. Rabikauskas, The Foundation of the University of Vilnius (1579). Royal and Papai Grants, 75 psl., Roma 1979.	4dol.
Fontes Historiae Lituaniae, vol. I : Relationes status Dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae, LV-542 psl., Roma 1971.	28dol.
Fontes Historiae Lituaniae, vol. II : Relationes status Dioecesium in magno Ducatu Lituaniae, XXVI-776 psl., Roma 1978.	38dol.
Panevėžio vyskupijos istorija. Ruošiama spaudai.	
K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, I t., XXII-614 psl., Roma 1975.	Išsparduota.
K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, II t., XI-463 psl., Roma 1978	22 dol.
K. Avižonis, Rinktiniai Raštai, III t., spausdinama.	
Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, I t. : Lietuvos istorija (Iki Vytauto Didžiojo mirties), X-411 psl., Roma 1978,	20 dol.
Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, II t., paruošta spaudai.	
Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, III t., ruošiama spaudai.	
A. Salys, Rinktiniai Raštai, I t., XXIV-570 psl., Roma 1979.	30 dol.
A. Salys, Rinktiniai Raštai, II t. paruošta spaudai.	
A. Salys, Raštai III t., ruošiama spaudai.	
A. Maceina, Filosofijos kilmė ir prasmė, XII-328 psl. Roma 1978.	16dol.
J. Eretas, Išeivijos klausimais, 55 psl., Roma 1974.	3dol.

Užsakymus siusti šituo adresu :

L.K.M. Akademijos Reikalų Vėdėjui
Piazza della Pilotta 4
00187 ROMA ITALIA